ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΦΕΝΤΑΚΕΙΟΥ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΟΣ

ΚΙΜΩΛΙΑΚΑ

ΤΟΜΟΣ Ε'

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1975

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΦΕΝΤΑΚΕΙΟΥ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΟΣ

ΚΙΜΩΛΙΑΚΑ

ΤΟΜΟΣ Ε΄

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1975

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΠ. ΡΑΜΦΟΥ
ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ

Τοῦ Μεγάλου Εὐεργέτου τῆς Κιμώλου

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΝΙΚ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ - ΑΦΕΝΤΑΚΗ

Ἐπὶ τῇ 75ετηρίδι ἀπὸ τοῦ θανάτου του
(1899 - 1974)

ΕΥΛΑΒΕΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ

ΤΑΣΟΥ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ δ. Φ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΠΡΟΞΕΝΩΝ ΞΕΝΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΠΕΡΙ ΚΙΜΩΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΙΩΝ

Μικρὰ ἀλλὰ πολύτιμος συλλογὴ ἐκ δέκα καὶ ἓξ ἐγγράφων, προερχομένων ἀπὸ τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τῆς Ὁλλανδίας, ἔρχεται εἰς φῶς διὰ τῶν «Κιμωλιακῶν» διὰ τοῦ παρόντος δημοσιεύματος. Διὰ τὰ ἔγγραφα προσεφέρθη προθύμως ὁ ἐν Χάγῃ Ὁλλανδὸς συγγραφεὺς B. J. Slot, ἡγετικὴν κατέχων θέσιν εἰς τὰ ὁλλανδικὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα, ἀνταποκριθεὶς εἰς παράκλησιν τῆς διευθύνσεως τῶν «Κιμωλιακῶν», πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπέστειλε φωτοαντίγραφα πιστῆς ἀποδόσεως καὶ καλαισθησίας. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἢ εἶναι πρωτότυπα ἢ κόπιες καὶ ἀνήκουν χρονολογικῶς εἰς τὸ β' ἥμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ'. Ἓν ἐξ αὐτῶν εἶναι ἑλληνιστὶ γεγραμμένον, ἓν τουρκιστὶ παλαιᾶς γραφῆς καὶ τὰ λοιπὰ γαλλιστὶ ἢ ἰταλιστί. Εἰς χεῖρας ἡμῶν ἔφθασαν, ἀφοῦ προηγουμένως διὰ μὲν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ τουρκικοῦ βερατίου εἰργάσθη λόγιος τουρκομαθὴς ἐκ Κομοτινῆς, γνώστης τῆς παλαιᾶς γραφῆς καὶ τῆς ἀρχαιοπρεπείας τῆς τουρκικῆς, διὰ δὲ τῶν λοιπῶν ξενογλώσσων εὐγενῶς ἐμόχθησεν ἡ κυρία Ἑλένη Νέστ. Δαλαμπίρα, μέχρι τελειότητος σχεδὸν κατορθώσασα νὰ μεταφράσῃ εἰς γλαφυρὰν νεοελληνικὴν γλῶσσαν τὰ δύσκολα κείμενα.

Λεπτομερὴς ὑπομνηματισμὸς τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων θ' ἀπαιτοῦσεν ὁπωσδήποτε ἀνάλογον ἔρευναν, ἔκτασιν καὶ ἀναζήτησιν εὐρυτέρου πεδίου τοποθετήσεως τῶν πραγμάτων. Ἐπροτιμήσαμεν τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας τῆς διευθύνσεως τῶν «Κιμωλιακῶν», νὰ ἐκδοθοῦν τὰ ἔγγραφα καὶ τὸν μὲν ὑπομνηματισμὸν περιωρίσαμεν εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, εἰς δὲ τὴν προτασσομένην εἰσαγωγὴν ἐπιμένομεν εἰς τὴν παρουσίασιν καὶ ἀξιολόγησιν τοῦ προσφερομένου ὑλικοῦ. Προκαταβολικῶς ὀφείλομεν διὰ λογαριασμὸν πρωτίστως τοῦ περιοδικοῦ, τοῦ ἐπιμελητοῦ καὶ τοῦ γράφοντος νὰ εὐχαριστήσωμεν δημοσίᾳ τὸν εὐγενῆ Ὁλλανδὸν ἐπιστήμονα B. J. Slot, τὴν μεταφράστριαν κ. Δαλαμπίρα καὶ τὸν λόγιον τουρκομαθῆ τῆς Κομοτινῆς, διὰ τὴν προεργασίαν τῆς παρούσης ἐκδόσεως τῶν ἐγγράφων.

Πρὶν εἰσέλθωμεν εἰς τὴν παρουσίασιν τῶν ἐγγράφων, καλὸν εἶναι νὰ μεταφέρωμεν εἰδήσεις τινὰς τοῦ πλοιάρχου A. D. van der Gon τοῦ πολεμικοῦ πλοίου Delft, περὶ τῆς Κιμώλου καὶ τῶν περὶ αὐτήν, ἀναγραφείσας εἰς τὸ κατὰ τὸν πρὸς Σμύρνην πλοῦν, τὸ 1747, συνταχθὲν Ἡμερολόγιον αὐτοῦ, ὅπερ εὑρίσκεται εἰς τὰ Ἀρχεῖα τοῦ ὁλλανδικοῦ Ναυαρχείου (Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, εἰς Χάγην). Τὸ πλοῖον ἔφθασεν εἰς Ἀρζαντιέραν τὴν 27 Μαρτίου 1747 μὲ ἄνεμον. Τὸ πλήρωμα ἐκαθάρισε καὶ ἔβαψε τὰ κατάρτια καὶ δύο ξένα πλοιάρια ἐκυνήγησε μὲ ὡπλισμένας λέμβους, διότι ἀπεδείχθη ὅτι ἦσαν τουρκικὰ καὶ ἐνοχλητικά. Ὑπὸ ἡμερομηνίαν 28 Μαρτίου ἀναγράφεται εἰς τὸ Ἡμερολόγιον:

Ἄνεμος ΑΒΑ. Ἠγκυροβολήσαμεν εἰς τὰς 5, καὶ περὶ τὴν 10ην π.μ. ἀπεπλεύσαμεν. Εἰς τὸ ἀγκυροβόλιον αὐτὸ (Ἀρζαντιέρας—Μήλου) ἐμείναμεν ἠγκυροβολημένοι ἐπὶ βράχων εἰς βάθος 15 ὀργυιῶν. Τὸ ἀγκυροβόλιον δὲν εἶναι πολὺ καλόν, θεωρεῖται ὅμως τὸ καλύτερον διὰ μεγάλα πλοῖα εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος, διότι ὁ ἄνεμος εἶναι πάντοτε κατάλληλος διὰ τὸν ἀπόπλουν καὶ διὰ τοῦτο τὸ προτιμοῦν ὅλοι. Ἐγὼ εἶχον τὸ καλύτερον μέρος τοῦ ἀγκυροβολίου αὐτοῦ, ὁδηγηθεὶς ἐκεῖ ἀπὸ Ἕλληνα πιλότον, μὲ τὸ νότιον ἄκρον τῆς νήσου, ὅπου ἡ πόλις Ἀρζαντιέρα, πρὸς τὰ ΝΝΔ 1/4 Ν μου, εἰς βάθος ὑδάτων 15 ὀργυιές. Κατὰ τὸν ἀπόπλουν ἡ πορεία μου ἦτο περίπου 2 μίλια ΝΝΔ, ἐπεράσαμεν μεταξὺ τοῦ ΝΑ ἄκρου τῆς Μήλου καὶ δύο βράχων ὀνομαζομένων Peyxes, μεταξὺ τῶν ὁποίων καθωρίσαμεν πορείαν ΝΔ ἕως ὅτου ἡ νῆσος Ἀντίμηλος ἐφαίνετο τελείως πρὸς Β τῆς νήσου Μήλου, μὲ τὸ Β ἄκρον τῆς Ἀντιμήλου πρὸς Β μας καὶ τὸ ΝΑ ἄκρον τῆς Μήλου ΒΑ καὶ ΒΑ-Α μας, τὰς δὲ μικρὰς νήσους Anaxes πρὸς τὰ ΒΔ-Δ μας. Τότε ἤλλαξα πορείαν πρὸς ΔΝΔ. Βλέπε εἰς κατωτέρω σχέδιον, πότε μετέβαλα πορείαν ἀπὸ ΝΔ πρὸς ΔΝΔ. Διὰ τὴν προσέγγισιν χρειάζεται μόνον νὰ ἀναφερθῇ κανεὶς εἰς τὸ σχέδιον (αἱ νῆσοι Peyxes δὲν ἐφαίνοντο πλέον).

Ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου των τὰ 16 ἐκδιδόμενα ἐν συνεχείᾳ ἔγγραφα ἀποτελοῦν 4 ἐπὶ μέρους ἑνότητας, κατὰ τὰ κατωτέρω.

Α' ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 1-2, 1757 καὶ 1780, συντεταγμένα ἰταλιστί. Εἶναι σχεδὸν πανομοιότυπα διπλώματα διορισμοῦ τοῦ Ρα-

φαὴλ Καρδαμίτση ὡς προξένου τῶν Κάτω Χωρῶν εἰς τὰς νήσους Τῆνον, Μῆλον καὶ Ἀρζαντιέραν (τὸ πρῶτον, τὸ 1757) καὶ τὰς νήσους Τῆνον, Σίφνον, Ἀρζαντιέραν, Μύκονον (τὸ δεύτερον, τὸ 1780) καὶ τὰς ἄλλας νήσους τῆς περιοχῆς. Πρόξενοι τῆς Ὁλλανδίας εἰς τὰς νήσους τοῦ συμπλέγματος τῶν Κυκλάδων ἀπὸ κοινοῦ εἰς ὁμάδα ἐξ αὐτῶν ἢ μεμονωμένως εἰς μερικὰς μόνον ἢ ἀνὰ δύο ἀπαντοῦν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1613 κατ' ὄνομα. Συγκεκριμένως πρόξενοι Μήλου—Κιμώλου ἀναφέρονται Νικόλαος Γρίσπος πρὸ τοῦ 1669, Ἰωάννης Γρίσπος τὸ 1669, Νικόλαος Κονδύλης τὸ 1692 (καὶ μετ' αὐτοῦ Πέτρος Ταταράκης), G. B. Marquis πρὸ τοῦ 1744-1746, Dr G. A. Marini (ὑποπρόξενος) τὸ 1740, Νικόλαος Dusi 1746, Ἰωάννης Ταταράκης 1748, Ραφαὴλ Καρδαμίτσης 1757 (1780 πρόξενος Τήνου, Μυκόνου, Σίφνου, Μήλου, Κιμώλου), Βασιλάκης Σάρδης ὑποπρόξενος Κιμώλου τὸ 1779 καὶ τὸ 1797, Δημήτριος Σάρδης ἀπὸ τοῦ 1816[1]. Τοὺς δύο τελευταίους θὰ συναντήσωμεν παρακάτω.

Ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ὑπενθυμίσωμεν γνωστὰ πράγματα, χάριν ὀρθῆς τοποθετήσεως τῶν ἐκ τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων ἀντλουμένων εἰδήσεων. Ὁλλανδία, Βέλγιον καὶ Λουξεμβοῦργον ἀποτελοῦν τὰς λεγομένας Κάτω Χώρας, αἱ ὁποῖαι ἐπαναστατήσασαι κατὰ τῶν Ἱσπανῶν μετὰ μακρὸν ἀγῶνα ἐπέτυχον διὰ τῆς συνθήκης τῆς Βεστφαλίας τὸ 1648 τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἐφεξῆς ἀνέπτυξαν ἐμπόριον, τέχνας, ἐπιστήμας, ἀπέκτησαν κτήσεις ὑπερποντίους καὶ σπουδαῖον στόλον. Αἱ ἱστορικαὶ τύχαι τοῦ κράτους διῆλθον ἀπὸ πολέμους καὶ μεταβολὰς ἀλλὰ βέβαιον εἶναι, ὅτι ἡ χώρα ἐγνώρισε περιόδους μεγάλης ἀκμῆς καὶ δὴ ἐμπορικῆς, μάλιστα δὲ διὰ τῆς μεταφορᾶς ὑπὸ τῶν ὁλλανδικῶν πλοίων ἐμπορευμάτων εἰς ὅλας τὰς θαλάσσας. Προφανῶς εἰς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἐμπορικῶν σχεδίων τῆς Ὁλλανδίας ὠργανώθη ἡ λειτουργία τῆς πρεσβείας αὐτῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τῶν προξενείων Σμύρνης καὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Τὸ διοριστήριον δίπλωμα τοῦ Ραφαὴλ Καρδαμίτση ἀναφέρει σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως τὴν ἀνατιθεμένην εἰς αὐτὸν ἀποστολήν,

---

1. B. J. Slot, Πρόξενοι τῆς Ὁλλανδίας στὰ νησιὰ τῶν Κυκλάδων, «Κυκλαδικὴ Ἐπιθεώρησις», ἔτ. Ε' (1971), τεῦχ. 15-16, σ. 19.

ἤτοι τὴν ἐπαγρύπνησιν ἐπὶ τῶν συμφερόντων τοῦ ὁλλανδικοῦ ἔθνους, προκειμένου νὰ ἐξυπηρετῇ οὗτος καὶ προστατεύῃ τοὺς πλοιάρχους, ἐμπόρους, ἐπόπτας καὶ λοιποὺς ὑπηκόους καὶ προστατευομένους τῆς χώρας. Ὁ διοριζόμενος πρόξενος ἀποκτοῦσε τὸ δικαίωμα νὰ ὀργανώσῃ κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὴν ὑπηρεσίαν του, ἐξουσιοδοτημένος νὰ καταργήσῃ τὰ εἰς τὰς νήσους ἐκ χρόνων παλαιῶν ὑφιστάμενα προξενεῖα. Ἀναμφισβήτητον εἶναι, ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ προξένου ἦτο ἔμμισθον, προσέδιδεν αἴγλην εἰς τὸν κατέχοντα αὐτὸ καὶ τοῦ ἐξησφάλιζεν ἀνάλογον κῦρος· ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον, τοῦ παρεῖχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιλύῃ ζητήματα καὶ νὰ προσφέρῃ οὐσιαστικὴν ὑπηρεσίαν εἰς ὑπηκόους καὶ προστατευομένους τῆς Ὁλλανδίας. Ἀρκεῖ πρὸς κατανόησιν τοῦ ζητήματος ἡ περιεχομένη εἰς τὸ δίπλωμα εἴδησις, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματοῦχοι, πασάδες, βεζίρηδες, δικασταὶ κλπ., ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀναγνωρίζουν τὸν πρόξενον καὶ νὰ σέβωνται τὸ παρεχόμενον εἰς αὐτὸν προνόμιον, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν αὐτοκρατορικῶν διομολογήσεων ν' ἀφήνουν αὐτὸν ἀνενόχλητον νὰ ἐκτελῇ ἐλευθέρως καὶ εἰρηνικῶς τὰ καθήκοντά του[1].

Β' ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 3-9, ἐτῶν 1759-1776, συντεταγμένα γαλλιστί, ἀναφέρονται εἰς τὸν πρόξενον τῆς Γαλλίας Paul Brest καὶ τὴν ἄσκησιν τῆς ἐξουσίας του. Προηγουμένως πρόξενος τῆς Γαλλίας εἰς τὰς νήσους Μῆλον καὶ Ἀρζαντιέραν ἦτο ὁ Mathieu Gabriel Brest. Τοῦτον ἀποθανόντα τὴν 4 Ὀκτωβρίου 1759 διεδέχθη ὁ υἱός του Paul. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 3 ἔγγραφον εἶναι ἀναφορὰ αὐτοῦ πρὸς τοὺς δημοτικοὺς συμβούλους καὶ ἐπιθεωρητὰς ἐμπορίου Μασσαλίας, ἐξ Ἀρζαντιέρας τῇ 5 Δεκεμβρίου 1759, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Brest ἀναφέρεται εἰς τὴν προσφορὰν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ διὰ συχνῆς μετακινήσεως ἀνὰ τὰς θαλάσσας Χάνδακος, Τσιρίγου καὶ Μορέως μὲ τὰ σκάφη τῆς φρουρᾶς. Εἶναι ἤδη 36 ἐτῶν ὁ Paur Brest καὶ ἀπὸ ἡλικίας 12 ἐτῶν λέγει ὅτι πλέων ἔχει ἀποκτήσει μεγάλην πεῖραν, τὴν ὁποίαν διαθέτει εἰς ἐξυπηρέτησιν τῶν σκαφῶν τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ ζητεῖ ἀνάλογον ὑποστήριξιν ἔναντι τοῦ ἁρμοδίου ὑπουργοῦ, διότι εἶναι πτωχός, ἔχει νὰ διαθρέψῃ μητέ-

---

1. Δημ. Π. Πασχάλη, Πρόξενοι καὶ προξενεῖα εἰς τὰς νήσους καὶ Τουρκοκρατίας, Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος 1931, σσ. 437 κέξ.

ρα καὶ δύο ἀδελφάς, ἄλλην δὲ κληρονομίαν δὲν ἔχει[1].

Γράφων ὁ αὐτὸς πρὸς τοὺς αὐτοὺς τὴν 12 Μαΐου 1766 ἐξ Ἀρζεντιέρας (ἔγγραφον ὑπ' ἀριθ. 4) γνωρίζει τὴν λῆψιν τοῦ διπλώματος τοῦ διορισμοῦ του ὡς ὑποπροξένου καὶ τοῦ πρωρέως διὰ τὸ Ἀρχιπέλαγος. Τὸ ἀξίωμα ἀπένειμεν αὐτὸς ὁ βασιλεύς, τὴν κοινοποίησιν ὅμως ἐνήργησε τὸ προξενεῖον Σμύρνης, ὅπου τὸ γαλλικὸν ἔθνος ἀντιπροσώπευαν οἱ Espannet καὶ Roustant. Ὁ διορισθεὶς παραπονεῖται ὅτι δὲν κάμνουν οὗτοι λόγον περὶ τῶν ἀπολαυῶν του καὶ ζητεῖ διευθέτησιν τοῦ ζητήματος. Καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 ἔγγραφον ἀπὸ μέρους τοῦ ἰδίου ἀποστολέως ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀποδέκτας ἐξ Ἀρζεντιέρας τῇ 22 Ἰουλίου 1766. Θέμα εἶναι πάλιν ἡ διευθέτησις ζητημάτων τινῶν προμηθειῶν, διότι ἔχουν ληφθῆ ἐν τῷ μεταξὺ ἀποδοχαὶ πλήρους ἑξαμήνου καὶ γίνεται μνεία μετακινήσεων τοῦ προξένου εἰς Σμύρνην. Μεγαλυτέραν σημασίαν ἔχει ἡ ἀναγραφομένη εἴδησις, ὅτι ἐνεφανίσθη εἰς τὴν νῆσον Θερμιὰ δουλτσινιώτικον πλοῖον ἐξωπλισμένον μὲ 12 πυροβόλα καὶ πλήρωμα 100 ἀνδρῶν περίπου. Διαβλέπει ὁ Brest ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ ἐπιδρομῆς πειρατικῆς παρὰ περὶ συνοδείας ἐμπορικῶν πλοίων. Ἀξιοσημείωτον ἀκόμη εἶναι, ὅτι ὁ πρόξενος ὑποπτεύει ὅτι ὅσα ἐμπορικὰ γαλλικὰ πλοῖα ἔλθουν διὰ νὰ φορτώσουν σῖτον τὰ ἀναμένουν ταλαιπωρίαι ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν τοῦ μεγάλου σεΐχη, πολεμικὰ πλοῖα τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν κίνδυνον κατὰ τῶν ἐμπορικῶν, καίτοι τὰ τελευταῖα δὲν ἀρνοῦνται πρὸ τῆς ἀνάγκης νὰ συνεισφέρουν μέρος τοῦ εἴδους των.

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 6 ἔγγραφον εἶναι μία σπουδαία ἐνυπόγραφος ὑπὸ τοῦ Brest ἔκθεσις τῶν γεγονότων τοῦ 1770 εἰς τὸ Αἰγαῖον. Προερχόμενος ἐκ τῆς νήσου Πάρου ὁ Ζακύνθιος Σπυρίδων Γκαλὰν Ραυτόπουλος μὲ διαταγὴν τοῦ Ἀλεξίου Ὀρλὼφ δίδει ἔνορκον καὶ ἐνώπιον μαρτύρων κατάθεσιν περιστατικῶν ἀξιομνημονεύτων. Ὁ Ραυτόπουλος καταθέτει ὅτι ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον ἐπιβαίνων πλοιαρίου μὲ πλοίαρχον τὸν Νικολῆν Καλιακούδην μὲ κατεύθυνσιν τὴν Ἀνατολὴν χάριν ἐμπορίου. Ὅταν εὑρίσκοντο μεταξὺ τῶν νήσων Σερίφου καὶ Σίφνου (17 Ὀκτωβρίου 1770) συνήντησαν τὴν ταρτάναν «L' Aimable Victoire», ποὺ ἤρχετο ἀπὸ

1. Περὶ τῆς οἰκογ. Brest βλ. B. J. Slot, εἰς τὸν αὐτὸν τ. Ε' τῶν «Κιμωλιακῶν» (Παράρτ. 4), ὅπου πίναξ ξένων προξένων εἰς Μῆλον-Κίμωλον.

τὴν Μασσαλίαν μ' ἐμπορεύματα καὶ κατεύθυνσιν εἶχε πρὸς Θεσσαλονίκην. Ὅλως παραδόξως ὁ Καλιακούδης συμπεριεφέρθη ἐχθρικῶς πρὸς τὸ γαλλικὸν ἐμπορικόν, ὑπεχρέωσε δὲ αὐτὸ ν' ἀναπετάσῃ τὴν ἑνετικὴν σημαίαν. Ὁ Ραυτόπουλος διεμαρτυρήθη ἀλλ' ἐστράφησαν ἐναντίον του τὰ ὅπλα τοῦ πληρώματος τοῦ πλοιαρίου. Ὁ πλοίαρχος τῆς ταρτάνας βλέπων τὴν καταδίωξιν, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ μαζὶ μὲ τὸ πλήρωμα τὸ πλοῖον του καὶ νὰ καταφύγῃ μὲ λέμβον εἰς Σέριφον, ὅπου κατέφυγε τελικῶς καὶ ὁ Καλιακούδης, κυριεύσας τὸ ἀκυβέρνητον γαλλικὸν σκάφος. Ἐκεῖ ὑπεχρέωσε τὸν Ραυτόπουλον νὰ φέρῃ πλησίον του τὸν κυβερνήτην Roustant, τὸν ὁποῖον συνέλαβεν ἀμέσως ζητῶν ὡς λύτρα διὰ τὴν ταρτάναν 150 σεκουίνια. Μ' ἐπέμβασιν τοῦ Ραυτοπούλου, τὸ ποσὸν τῶν λύτρων ἐμειώθη εἰς 170 πιάστρα, ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὡρισμένα εἴδη εἶχαν ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τὸ πλοῖον. Τὰ πράγματα ἔβαιναν καλῶς μέχρι τῆς ἑπομένης, ὁπότε τὸ πλοιάριον τοῦ Καλιακούδη ἀπέπλευσε πρὸς Σίφνον, ὅταν ὅμως λόγῳ δυσμενοῦς ἀνέμου ἐπέστρεψεν εἰς Σέριφον, τὸ πλήρωμά του ἐγύμνωσε τὴν γαλλικὴν ταρτάναν καὶ τὴν ἐβύθισεν. Ἐν τούτοις οἱ κακοποιοὶ παρέλαβον μαζὶ τὸν Ραυτόπουλον εἰς Σίφνον τὴν ἑπομένην καὶ τὸν ἀπεβίβασαν, ἐκεῖ, ὅπου τὸν ἀνέμενε νέα περιπέτεια οἰκονομικῆς φύσεως. Ἔμπορος Μοραΐτης ὀνομαζόμενος Μανοῦσος ἠγόρασεν ἀπὸ τοὺς κακοποιοὺς ποσότητα καφέ, δανεισθεὶς ἀπὸ τὸν Ραυτόπουλον 1.420 πιάστρα, ἀλλ' ἡ ποσότης τοῦ καφὲ κατεσχέθη ἀπὸ τοὺς κατοίκους, διότι ἐχαρακτηρίσθη προϊὸν πειρατείας καὶ ὁ Ραυτόπουλος ἔχασε τὰ χρήματά του, καίτοι διαμαρτυρόμενος πρὸς τοὺς Σιφνίους. Μεταξὺ τῶν μαρτύρων τῆς παρούσης καταθέσεως καταλέγεται καὶ ὁ ὑποπρόξενος τῆς Βενετίας Λεονάρδος Γοζαδῖνος, γνωστὸς Κιμωλιάτης. Ἡ πρᾶξις συνετάχθη τὴν 9 Νοεμβρίου 1770 εἰς Ἀρζαντιέραν.

Ὁ καλὸς πρόξενος P. Brest ἀπευθυνόμενος γραπτῶς πρὸς τὸν Ἀλέξιον Ὀρλὼφ περιέγραψε τὸ ἐπεισόδιον. Ὁ Ὀρλὼφ εὑρίσκετο εἰς τὴν νῆσον Πάρον, ἀπὸ ὅπου καὶ ἀπαντᾷ τὴν 8 Νοεμβρίου 1770 πρὸς τὸν Brest, διὰ νὰ τοῦ ἀποστείλῃ σημείωμα βεβαιωτικὸν τῶν γενομένων, ἵνα βάσει αὐτοῦ ἀπευθυνθῇ πρὸς τὴν γαληνοτάτην ἑνετικὴν δημοκρατίαν, ὑπήκοοι τῆς ὁποίας ἦσαν οἱ κακοποιοὶ ἀλλὰ καὶ νὰ παραγγείλῃ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ κατεσχεμένου

καφέ. Ἡ παρουσία τοῦ Ἀλεξίου Ὀρλὼφ εἰς τὸν χῶρον τοῦ Αἰγαίου ἐπαναφέρει ἐπὶ τάπητος τὴν γνωστὴν ρωσικὴν ἐπιχείρησιν τοῦ 1769, τὴν ὀρλωφικὴν λεγομένην ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων τοῦ 1770, τὴν ναυμαχίαν τοῦ Τσεσμὲ τὴν νύκτα τῆς 25 πρὸς 26 Ἰουνίου/6 πρὸς 7 Ἰουλίου 1770, τὴν συνέχισιν τῶν ἐπιχειρήσεων μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κων/πόλεως καὶ τὴν προσπάθειαν ὀργανώσεως τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ ρωσικὴν κυριαρχίαν μέχρι τῆς διαψεύσεως τῶν ἑλληνικῶν ὀνείρων διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσοὺκ Καϊναρτζῆ[1]. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐνταῦθα τὸ ὑπ' ἀριθ. 7 ἐκδιδόμενον ἔγγραφον, δι' οὗ μαρτυρεῖται ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀρλὼφ ἄσκησις κυριαρχικῆς ἀλλ' ὅλως ἐπιφανειακῆς ἐξουσίας μετὰ τὴν νίκην τοῦ Τσεσμὲ εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Τὸ ἑπόμενον ὑπ' ἀριθ. 8 ἔγγραφον εἶναι ἀναφορὰ ἐξ Ἀρζαντιέρας 9 Μαρτίου τοῦ Brest πρὸς τοὺς δημοτικοὺς συμβούλους καὶ ἐπιθεωρητὰς τοῦ ἐμπορίου Μασσαλίας. Μεταξὺ ἄλλων κυρίως ὁ Brest ἀναφέρει ὅτι παρέσχεν ὑπηρεσίας εἰς πλοῖα, συνοδεύων αὐτὰ ἀπὸ λιμένος εἰς λιμένα καὶ κινούμενος μέχρι Σμύρνης καὶ τῶν παραλίων Πελοποννήσου καὶ Κρήτης. Τὸ τμῆμα τῆς ἀναφορᾶς, ὅπου ὁ Brest ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀθλιότητος τοῦ βίου ἐκ διαφόρων αἰτίων, κυρίως ὅμως ἕνεκα τῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας, εἶναι τὸ πλέον ἐνδιαφέρον. Σημειώνει ἐν πρώτοις ὅτι λαμβάνει ὡς ἀμοιβὴν 400 πιάστρα (προφανῶς κατὰ μῆνα), ἀλλὰ μόνον διὰ κρίθινον ἄρτον χρειάζεται 250 πιάστρα. Παντελὴς ἦτο ἡ ἔλλειψις σίτου καὶ κατὰ νήσους ἐχρησιμοποιεῖτο σῖτος Μασσαλίας. Αἱ τιμαὶ τῶν ἀγαθῶν χαρακτηρίζονται ὡς ἐξωφρενικαί. Ἐξ ἄλλου ὁ Brest σημειώνει τοὺς κινδύνους τῆς ἀσκήσεως τῶν καθηκόντων του, καθὼς συνώδευε πολεμικὰ καὶ ἐμπορικὰ πλοῖα εἰς τὰς περιοδείας των, φυσικὰ ἐννοῶν πλὴν τοῦ πλοῦ τοὺς κινδύνους πειρατικῶν ἐπιδρομῶν.

Ὁ αὐτὸς Brest πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἐμπόρους τῆς Μασσαλίας ἀπευθύνεται καὶ μὲ τὸ τελευταῖον ὑπ' ἀριθ. 9 ἔγγραφον τῆς ἑνότητος ἀπὸ Ἀρζαντιέραν 29 Δεκεμβρίου 1776, διὰ ν' ἀναφέρῃ

---

1. Τ. Ἀθ. Γριτσοπούλου, Οἱ Ρῶσοι εἰς τὸ Αἰγαῖον, «Ἀθηνᾶ», τ. ΟΑ' (1970), σσ. ἰδίᾳ 103 κέξ. Ἀπ. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, σσ. 409 κέξ.

ὅτι ἐπὶ ἑξάμηνον εὑρίσκετο εἰς διαρκῆ πλοῦν καὶ ἄλλα τινὰ περὶ κινουμένων φρεγατῶν, ἐξ ὧν μία ἐναυάγησεν εἰς Σῦρον, ὅπου ὁ πρόξενος ἐκαλεῖτο νὰ παράσχῃ πᾶσαν δυνατὴν βοήθειαν. Ἐκ τῆς ἁδρομεροῦς ἐπισκοπήσεως τῶν ἐγγράφων τῆς ἑνότητος ταύτης πιστοῦται ὅτι αἱ πρὸς τὸ γαλλικὸν ἐμπόριον προσφερόμεναι ὑπηρεσίαι τοῦ προξένου τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἦσαν οὐσιαστικαὶ καὶ συχνὰ πολύτιμοι, ὥστε νὰ δικαιολογῆται πλήρως ὁ θεσμὸς τῆς λειτουργίας προξενείων εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς θαλασσίας ὁδοῦ ἐντὸς τοῦ μεσογειακοῦ χώρου, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν γαλλικῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων.

Γ' ἑνότης, ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 10-13, ἀφορῶντα εἰς τὸν ὑποπρόξενον τῆς Ὁλλανδίας εἰς τὰς νήσους Ἀρζαντιέραν, Μῆλον, Κίμωλον, Βασίλειον Σάρδην, κατὰ τὰ ἔτη 1759-1815. Τούτων τὸ πρῶτον ἔγγραφον εἶναι ὑπόμνημα εἰσαχθὲν εἰς τὴν κρατικὴν ὑπηρεσίαν Ὁλλανδίας τὴν 23 Νοεμβρίου 1815 καὶ περιέχον πίνακα ἐπισήμων ἐγγράφων, ἀποδεικτικῶν περὶ τοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ἀσκήσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Β. Σάρδη μέχρι καὶ τοῦ ἔτους 1802. Σημαντικὸν εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθ. 11 ἔγγραφον, ἤτοι τὸ τουρκικὸν φιρμάνιον τοῦ ἔτους 1759, ὁπόθεν πολλὰ ἔχομεν νὰ διδαχθῶμεν. Καὶ δὴ ἐν πρώτοις πιστοῦται ἡ ἐκ μέρους τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ἐπικύρωσις τοῦ χορηγουμένου προνομίου πρὸς διπλωματικὸν ὑπάλληλον, προνομίου πρὸς Τοῦρκον ὑπήκοον ἀπολαύοντα εἰδικῆς ἀσυδοσίας ἕνεκα τῆς ἰδιότητος τοῦ προξένου. Ἐν τοσούτῳ, παρὰ τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ ἐπισήμου τουρκικοῦ φιρμανίου, δὲν ὑπῆρξεν ἄνευ ἐξαιρέσεων ὁ κανὼν τῆς διατυμπανιζομένης ἀσυδοσίας[1].

Καθ' ἃ ἀναφέρει τὸ φιρμάνιον τοῦ 1759, ὁ Βασίλειος Σάρδης δὲν διωρίσθη τὸ πρῶτον πρόξενος τῆς Ὁλλανδίας κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἀφοῦ ἄλλο φιρμάνιον ἐκδοθὲν προηγουμένως ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Ὀσμὰν Χὰν (1754-1756) εἶχεν ἐπικυρώσει τὸν διορισμόν του, ἤδη δὲ ὁ διορισμὸς ἀνενεοῦτο διὰ νέου φιρμανίου, τὸ 1759, ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ Γ' (1756-1774), μ' ἐντολὴν τοῦ ὁποίου διατάσσεται ὅπως συνεχισθῇ ἡ ἄσκησις τῶν καθηκόντων τοῦ Β. Σάρδη. Πρὸς αὐτὸν ἔμελλον ν' ἀπευθύνωνται πάντες οἱ Ὁλλαν-

1. Δημ. Π. Πασχάλη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 438.

δοὶ ὑπήκοοι, ἔμποροι, ναυτικοὶ καὶ ἐπαγγελματίαι δι' οἱασδήποτε ὑποθέσεις των. Περισσότερον συγκεκριμένως ἀναφέρεται ὅτι πρὸς τὸν πρόξενον ἤθελον ὑποβάλει τὰ ναυτιλιακὰ καὶ λογιστικά των βιβλία τὰ εἰς τὴν περιοχὴν ναυλοχοῦντα ὑπὸ ὁλλανδικὴν σημαίαν πλοῖα. Σπουδαῖαι εἰδήσεις ἀναφέρονται ἐν συνεχείᾳ, ὅτι οἱ Ὁλλανδοὶ ναῦται δὲν θὰ ἐνωχλοῦντο διὰ χρέη των καὶ ἀκόμη ὅτι εἰς τυχὸν δίκας τῶν Ὁλλανδῶν ναυτῶν δὲν θὰ ἐγίνοντο δεκτοὶ μάρτυρες μὴ Ὁλλανδοί.

Τὰ καθήκοντα τοῦ Ὁλλανδοῦ προξένου διαγράφονται ζωηρῶς εἰς τὸ ἔγγραφον. Ἡ ἐξουσία του ἦτο ἀνασχετικὴ πάσης ἀπρεποῦς ἐνεργείας τῶν Ὁλλανδῶν ναυτικῶν. Ἡ δικαιοδοσία του ἐξικνεῖτο μέχρις ἐνεργείας πάσης ἐρεύνης εἰς τὰ πληρώματα τῶν πλοίων. Εἶχε δικαίωμα νὰ ἐρευνᾷ πειρατικὰ πλοῖα, ἐὰν ἠδύνατο βεβαίως, ἐφ' ὅσον ἤθελον ἀγκυροβολήσει εἰς τὴν περιοχὴν τῆς δικαιοδοσίας του, νὰ ἐλευθερώνῃ τυχὸν αἰχμαλώτους Ὁλλανδοὺς καὶ νὰ δικάζῃ ὑποθέσεις, ὡς γνήσιος δικαστής. Ἡ ἄσκησις πάσης ἐμπορίας ὑπὸ Ὁλλανδῶν εἰς τὴν ἐπικράτειαν δὲν ἠμπόδίζετο κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Ἀπηγορεύετο εἴσπραξις τελωνειακοῦ δασμοῦ ἀπὸ Ὁλλανδοὺς καὶ ἡ προσφορὰ φιλοδωρημάτων εἰς τελωνοφύλακας. Ἀπαραβίαστον πρόσωπον ἦτο ὁ πρόξενος, χωρὶς νὰ ἔχῃ τις τὸ δικαίωμα νὰ τὸν φυλακίσῃ ἢ νὰ σφραγίσῃ τὴν κατοικίαν του.

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 12 ἔγγραφον εἶναι ἀπόσπασμα Ἡμερολογίου τοῦ J. Fr. Tor (1778-1779) ἀπὸ ἐπίσκεψιν τοῦ Γραμματέως τῆς Ὁλλανδικῆς Πρεσβείας Κων/πόλεως μαζὶ μὲ τὸν νέον πρεσβευτὴν V. Haaften εἰς Μῆλον, εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν. Αἱ ἐντυπώσεις τῆς ἐπισκέψεως μᾶς δίδουν μίαν εἰκόνα ἐνδιαφέρουσαν τῆς νήσου ὡς πρὸς τὰς καλλιεργείας, τοὺς κατοίκους καὶ τὸν ἐν γένει βίον. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀναφερομένη ἀραίωσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου ἕνεκα νόσων καὶ δὴ λέγει ὅτι ἀπὸ 7.000 Νησιώτας πρὸ 30ετίας ἤδη εἶχαν ἀπομείνει μόλις 1.300. Αἱ λοιπαὶ εἰδήσεις στρέφονται γύρω ἀπὸ τὴν παραγωγὴν —σίτου καὶ βάμβακος—, τὴν περισυλλογὴν ἅλατος δι' ἐξατμίσεως τοῦ ἁλμυροῦ ὕδατος ὑπαρχούσης μικρᾶς λίμνης, τὴν ὕπαρξιν μεταλλικῶν ὑδάτων κλπ. Ἐμμέσως εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἡμερολογίου προβάλλει καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Β. Σάρδη ἁδρομερῶς.

Τέλος εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 13 ἔγγραφον τῆς ἑνότητος προβάλλει

ἐντονώτερον ἡ φυσιογνωμία τοῦ προξένου Σάρδη ἀπὸ γραπτάς, ἰταλιστὶ συντεταγμένας, ἐπὶ τούτῳ βεβαιώσεις τεσσάρων πλοιάρχων πολεμικῶν πλοίων κατὰ τὰ ἔτη 1787, 1788, 1791 καὶ 1802, διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζεται ἡ ἱκανοποίησις αὐτῶν πανομοιτύπως δι' ὅσας ἐξυπηρετήσεις προσέφερεν εἰς αὐτοὺς ὁ πρόξενος Σάρδης. Αἱ ἐν λόγῳ πιστοποιήσεις εὑρίσκοντο εἰς χεῖρας τοῦ ἐνδιαφερομένου καὶ τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου Σάρδη, ὁπόθεν εἰς κεκυρωμένα ἀντίγραφα ὑπὸ χρονολογίαν 15 Ἰανουαρίου 1817 ἀπὸ τὸν καγκελλάριον Slaars, εὑρεθέντα οὕτως εἰς τὸν οἰκεῖον φάκελον τῶν ὁλλανδικῶν Ἀρχείων φθάνουν εἰς τὴν ἔκδοσιν.

Δ' ἑνότης, ἔγγραφα ὑπ' ἀριθ. 14-16, ἀφορῶντα εἰς τὸν Δημήτριον Β. Σάρδην, κατὰ τὰ ἔτη 1815-1822. Καὶ δὴ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 14 ἐγγράφου ὁ Δημήτριος Σάρδης ἀπευθύνεται ἐκ Σμύρνης τὴν 15 Νοεμβρίου 1815 πρὸς τὸν ἐν Κων/πόλει ἐπιτετραμμένον τῶν Κάτω Χωρῶν G. Testa καὶ τὸν πληροφορεῖ ὅτι ὁ πατήρ του καὶ ὁ πάππος του ὑπηρέτησαν τὸ ὁλλανδικὸν ἔθνος ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀντιπροξένου Ἀρζαντιέρας καὶ Μήλου, ἤδη δὲ ὁπότε ὁ πατήρ του Βασίλειος πλήρης ἡμερῶν δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκπληρώνῃ τὰ καθήκοντά του θὰ ἐπιθυμοῦσεν εἰς τὴν θέσιν του νὰ ἴδῃ τὸν υἱόν του, ποὺ ἐπὶ ἔτη συνεχῆ ὑπῆρξεν ὁ βοηθός του, δι' ὃ καὶ παρακαλεῖ νὰ ἐνεργήσῃ διὰ τὸν διορισμόν του καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ οἰκείου σουλτανικοῦ φιρμανίου. Ἡ αἴτησις ἔχει συνταχθῆ ἰταλιστὶ καὶ εἶναι πρωτότυπος.

Ὑπὸ ἡμερομηνίαν 13 Ἀπριλίου 1816 ὁ ἐπιτετραμμένος παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ Πύλῃ τῶν Κάτω Χωρῶν G. Testa χορηγεῖ τὸ σχετικὸν δίπλωμα. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 15 ἐκδιδόμενον τοῦτο ἔγγραφον εἶναι συντεταγμένον γαλλιστί, προσφέρει δὲ καί τινας χρησίμους εἰδήσεις. Διορίζεται ἐπίτιμος ὑποπρόξενος τῆς Ὁλλανδίας εἰς Μῆλον ὁ Δημήτριος Σάρδης, ἀφοῦ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ παρασχεθεῖσαι παρὰ τοῦ πατρός του ὑπηρεσίαι καὶ τὰ πιστοποιητικὰ τῶν πλοιάρχων (ἔγγραφον 13), ἵνα συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Αἰγαίου ἀναγεννωμένου ἐμπορίου τῆς Ὁλλανδίας καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ναυτιλίας αὐτῆς. Συγχρόνως διαγράφονται τὰ χρέη τοῦ διοριζομένου καὶ συνιστᾶται εἰς Τούρκους καὶ Εὐρωπαίους ἀξιωματούχους ἡ ἀναγνώρισις αὐτοῦ καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ χορηγουμένου προνομίου.

Ἔσχατον ὅλων ἔγγραφον, ὑπ' ἀριθ. 16, εἶναι ἑλληνιστὶ συντεταγμένη περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου 1822 ἀναφορὰ τοῦ Δημητρίου Σάρδη, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον κόντε, πιθανῶς πρεσβευτὴν τῆς Ὁλλανδίας εἰς Κων/πολιν. Ὁ πρόξενος Σάρδης ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ ἐλλιμενισμένον εἰς Κίμωλον ἢ Μῆλον ἰμπρίκιον «Βριαζέης» ὑπὸ τὸν καπετὰν Μπάκερ. Ὁ πρόξενος διεπίστωσεν ὅτι ὁ πλοίαρχος μετέφερε πολεμικὰ ἐφόδια καὶ ὅτι διετείνετο μὲν ὅτι κατηυθύνετο εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως μετέφερεν εἰς Κρήτην τὰ ἐφόδια, ἀγορασμένα ἀπὸ πληρεξούσιον τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων μὲ χρήματα, ποὺ προῆλθαν ἀπὸ τὴν ἐκποίησιν ἄλλων ἀγαθῶν (ἐλαίου, βουτύρου, κλπ.), ποὺ μετεφέρθησαν μὲ πλοῖον ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν. Ὁ πρόξενος ἐδυστρόπησεν εἰς τὴν χορήγησιν τῶν διαβατηρίων πλοίου ὑπόπτου, μὲ προφανῆ ζημίαν τῆς χώρας ποὺ ἀντιπροσωπεύει, τελικῶς ὅμως κατώρθωσε νὰ διευθετήσῃ τὸ δημιουργηθὲν ζήτημα. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὅτι ὁ Σάρδης ἀναφέρει τὰ λαβόντα χώραν πρὸς τακτοποίησιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἔναντι τῶν προϊσταμένων του, οὐχὶ ἀδιαφορῶν διὰ τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων.

Τοιοῦτο περίπου τὸ περιεχόμενον τῶν ἐκδιδομένων ἐν συνεχείᾳ 16 ἐγγράφων ἐκ τῶν Κρατικῶν Ὁλλανδικῶν Ἀρχείων τῆς Χάγης, εἰδικώτερον διὰ τὴν Κίμωλον καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους καὶ τοὺς ἀνθρώπους των, γενικώτερον διὰ τὴν καθόλου ἔρευναν τῶν Νεοελληνικῶν πραγμάτων, τοποθετουμένων εἰς τὰς ἐντὸς τῆς περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας δημιουργηθείσας συνθήκας καὶ τὰς ἀναπτυχθείσας σχέσεις πρὸς τοὺς ἐμπορικὸν κυρίως συμφέρον ἔχοντας Εὐρωπαίους. Ἡ ἔκδοσις τῶν ξενογλώσσων κειμένων γίνεται εἰς ἑλληνικὴν μετάφρασιν, διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἑλληνικὴν πλευρὰν τῆς ἐρεύνης, ἐνιαχοῦ ὅμως παρατίθενται φωτοτυπικῶς τὰ πρωτότυπα ἔγγραφα. Τὸ συνοδεῦον τὰ κείμενα ὑπόμνημα εἶναι, καθ' ἃ ἐν ἀρχῇ ἐδηλώθη, βραχύ.

1

Ἡμεῖς Elbert de Hochepied, βαρῶνος καὶ ἄρχων τῆς Οὐγγαρίας, βουλευτὴς τῆς ἐπαρχίας τῆς Ὁλλανδίας εἰς τὴν ἀνωτάτην Γενικὴν Συνέλευσιν τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιῶν τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ πρεσβευτὴς τούτων παρὰ τῇ Ὑψηλῇ ὀθωμανικῇ Πύλῃ. Πᾶσι καὶ ἑκάστῳ ὅσοι θέλουν ἴδει τὸ παρόν, χαίρειν.

Θεωροῦντες σκόπιμον ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου ἡμῶν καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ναυτιλίας ἡμῶν, ὅπως ἐγκαταστήσωμεν πρόξενον τῶν Κάτω Χωρῶν εἰς τὰς νήσους Τῆνον, Μῆλον καὶ Ἀρζαντιέραν εἰδικῶς διὰ τὴν ἐπαγρύπνη-
10 *σιν ἐπὶ τῶν συμφερόντων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, διωρίσαμεν καὶ ἀποκατεστήσαμεν διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν καὶ διὰ τοῦ παρόντος διπλώματος διορίζομεν καὶ ἀποκαθιστῶμεν ὡς πρόξενον εἰς τὰς νήσους Τῆνον, Μῆλον καὶ Ἀρζαντιέραν τὸν ὀνομαζόμενον κ. Ραφαὴλ Καρδαμίτσην, ὅπως ἀσκῇ δημοσίως καὶ νομίμως τὸ ἔργον*
15 *του τοῦ νὰ ἐξυπηρετῇ, βοηθῇ καὶ προστατεύῃ ἀποτελεσματικῶς καὶ νομίμως τοὺς πλοιάρχους, ἐμπόρους, ἐπόπτας καὶ λοιποὺς ὑπηκόους καὶ προστατευομένους τῆς ἀνωτάτης Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιῶν τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ὑπάτης ἡμῶν ἀρχῆς, ὅσους ἤθελον εὑρεθῇ εἰς τὰς ὡς ἄνω τρεῖς νήσους,*
20 *τοῦτο δὲ καθ' ὃν τρόπον ἁρμόζει εἰς πρόξενον, παρεχομένης ἅμα ὑφ' ἡμῶν εἰς αὐτὸν τῆς ἁρμοδιότητος ὅπως καταργήσῃ τὰ ἐκεῖ παλαιόθεν ἐγκατεστημένα προξενεῖα.*

Ἐντελλόμεθα ὅθεν ἅπαντας τοὺς ὑπηκόους καὶ προστατευομένους τῶν Κάτω Χωρῶν ὅπως ἀναγνωρίσουν τὸν ρηθέντα
25 *κ. Ραφαὴλ Καρδάμην ὡς τὸν σήμερον ἐν ἐνεργείᾳ πρόξενόν μας, καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ταύτην ἐπωφελοῦνται εἰς πᾶσαν περίστασιν τοῦ κύρους τοῦ προξενικοῦ του ἀξιώματος. Ὁμοίως παρακαλοῦμεν φιλικῶς τοὺς ἐνδοξοτάτους καὶ ἐξοχωτάτους κ. κ. πασάδες, βεζίρηδες ὡς καὶ τοὺς ἐνδοξοτάτους καὶ μεγαλοπρεπεῖς*
30 *κ. κ. δικαστὰς καὶ ἀξιωματούχους τῆς Ὑψηλῆς ὀθωμανικῆς Πύλης, ὅπως ἐπιτρέψουν εἰς τὸν ἀνωτέρω κατονομαζόμενον πρόξενόν μας νὰ ἀπολαύῃ ἐλευθέρως καὶ εἰρηνικῶς ἁπάντων τῶν προνομίων, ὧν ἀπήλαυον ἀνέκαθεν ὅλοι οἱ πρόξενοι τῶν Κάτω Χωρῶν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ὑψηλῆς αὐτοκρατορίας, δυνάμει τῶν*
35 *ἱερῶν αὐτοκρατορικῶν διομολογήσεων.*

Εἰς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω ὑπεγράψαμεν ἰδιοχείρως τὸ παρόν, ἐπεκυρώσαμεν διὰ τῆς μεγάλης σφραγῖδος τοῦ οἰκοσήμου ἡμῶν καὶ διετάξαμεν τὴν προσυπογραφήν του παρὰ τοῦ ἡμετέρου γραμματέως.

40 *Ἐγένετο ἐν τῇ Πρεσβείᾳ ἡμῶν ἐν Πέραν τῆς Κωνσταντινου-*

πόλεως τὴν 23ην Ἰουλίου τοῦ ἔτους χιλιοστοῦ ἑπτακοσιοστοῦ πεντηκοστοῦ ἑβδρόμου.

Elbert βαρῶνος de Hochepied
Κατ' ἐντολὴν τῆς Α. Ε.
G. Chevrier, Γραμματεύς.

Ἡ Ὁλλανδικὴ οἰκογένεια Hochepied ἔδωκε πολλὰ μέλη της εἰς τὸ Ὁλλανδικὸν διπλωματικὸν σῶμα. Ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας Daniel Jean Hochepied εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔζησεν ὁλόκληρον τὴν ζωήν τους εἰς Σμύρνην, τὸν ἐμιμήθησαν δὲ καὶ οἱ ἀπόγονοί του, διαμένοντες εἰς ἰδιόκτητον οἰκίαν μέχρι τοῦ 1922. Ὁ Daniel ἔγγραψεν Ἡμερολόγιον, εἰς τὸ ὁποῖον πολλὰς σελίδας ἀφιερώνει διὰ τὴν περιγραφὴν τῶν νήσων Κιμώλου—Μήλου—Μυκόνου. Συναφῶς βλ. B. J. Slot, Daniel Jean Hochepied, ταξίδι στὰ Κυκλαδονήσια, «Κυκλαδικὴ ἐπιθεώρησις», ἔτ. Ε' (1971), τεύχ. 15-16, σσ. 17-19.

2

Ἡμεῖς βαρῶνος di Haeften, αὐθέντης τοῦ Opheemert καὶ Zennewyne, πρεσβευτὴς τῆς ἀνωτάτης Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιῶν τῶν Κάτω Χωρῶν παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, πᾶσιν ὅσοι θέλουσιν ἴδει τὸ παρὸν δίπλωμα, χαίρειν.

Θεωροῦντες σκόπιμον ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου ἡμῶν καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ναυτιλίας ἡμῶν, ὅπως ἐγκαταστήσωμεν πρόξενον τῆς Ὁλλανδίας εἰς τὰς νήσους Τῆνον, Σίφνον, Ἀρζαντιέραν, Μύκονον, καὶ τὰς ἄλλας νήσους τῆς περιοχῆς εἰδικῶς διὰ τὴν ἐπαγρύπνησιν ἐπὶ τῶν συμφερόντων τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, διωρίσαμεν καὶ ἀπεκαταστήσαμεν διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν καὶ διὰ τοῦ παρόντος διπλώματος, διορίζομεν καὶ ἀποκαθιστῶμεν ὡς πρόξενον εἰς τὰς ρηθείσας νήσους τὸν ὀνομαζόμενον κ. Ραφαὴλ Καρδαμίτσην, ὅπως ἀσκῇ δημοσίως καὶ νομίμως τὸ ἔργον του τοῦ νὰ βοηθῇ, ἐξυπηρετῇ καὶ προστατεύῃ ἀποτελεσματικῶς καὶ νομίμως τοὺς πλοιάρχους, ἐμπόρους, ἐπόπτας καὶ λοιποὺς ὑπηκόους καὶ προστατευομένους τῆς ἀνωτάτης Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιῶν τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ὑπάτης ἡμῶν Ἀρχῆς, ὅσους ἤθελον εὑρεθῇ εἰς τὰς ὡς ἄνω νήσους, τοῦτο δὲ καθ' ὃν τρόπον ἁρμόζει εἰς πρόξενον, παρεχομένης ἅμα ὑφ' ἡμῶν εἰς αὐτὸν τῆς ἁρμοδιότητος ὅπως καταργήσῃ τὰ ἐκεῖ παλαιόθεν ἐγκατεστημένα προξενεῖα.

Παρακαλοῦμεν ὅθεν φιλικῶς τοὺς ἐνδοξοτάτους καὶ ἐξοχωτάτους κ. κ. πασάδες, βεζίρηδες, ὡς καὶ τοὺς ἐξοχωτάτους
25 *καὶ μεγαλοπρεπεῖς κ. κ. δικαστὰς καὶ ἀξιωματούχους τῆς Ὑψηλῆς ὀθωμανικῆς Πύλης, ὅπως ἐπιτρέψουν εἰς τὸν ἀνωτέρω κατονομαζόμενον πρόξενόν μας νὰ ἀπολαύῃ ἐλευθέρως καὶ εἰρηνικῶς ἁπάντων τῶν προνομίων, ὧν ἀπήλαυον πάντοτε ὅλοι οἱ πρόξενοι τῶν Κάτω Χωρῶν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ὑψηλῆς*
30 *αὐτοκρατορίας, δυνάμει τῶν ἱερῶν αὐτοκρατορικῶν διομολογήσεων.*

Εἰς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω ὑπεγράψαμεν ἰδιοχείρως τὸ παρὸν δίπλωμα, ἐπεκυρώσαμεν διὰ τῆς σφραγῖδος τοῦ οἰκοσήμου ἡμῶν καὶ διετάξαμεν τὴν προσυπογραφήν του ὑπὸ τοῦ καγκελ-
35 *λαρίου τῆς καθ' ἡμᾶς Πρεσβείας.*

Ἐγένετο ἐν τῇ Πρεσβείᾳ τῶν Κάτω Χωρῶν ἐν Πέραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 12 Ἀπριλίου 1780.

R. di Hafften. Κατ' ἐντολὴν Richard Dumant καγκελλάριος

3

Πρὸς τοὺς κ.κ. δημοτικοὺς συμβούλους καὶ ἐπιθεωρητὰς Ἐμπορίου τῆς Μασσαλίας

Κύριοι,

Τὴν 4ην παρελθόντος Ὀκτωβρίου ἀπεβίωσεν ὁ κ. Mathieu
5 *Gabriel Brest, πρόξενος τῆς Γαλλίας εἰς τὰς νήσους Μῆλον καὶ Ἀρζαντιέραν. Ὁ ὑποφαινόμενος υἱός του καὶ ταπεινότατος δοῦλος σας ἔχει τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἀναφέρῃ ὅτι ἀπὸ τοῦ πρώτου ἤδη ἔτους τοῦ διορισμοῦ του εἰς τὴν θέσιν αὐτήν, οὐδέποτε ἀπεμακρύνθην ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῶν νήσων τούτων. Καὶ ὅτι εἰρ-*
10 *γάσθην ἐπὶ μακρὸν μὲ διαφόρους εὐκαιρίας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτήν, εἴτε κατὰ τὰ διάφορα ἑκάστοτε ἐμφανιζόμενα τοπικὰ περιστατικά, ὡς καὶ διὰ τὴν διαφύλαξιν τῶν πλοίων μας κατὰ τὰ συχνά μου ταξίδια ἐπὶ τῶν σκαφῶν τῆς φρουρᾶς εἰς τὰς θαλάσσας τοῦ Χάνδακος, τοῦ Τσιρίγου καὶ τοῦ Μορέως.*

15 *Τὰ 36 ἔτη τῆς ἡλικίας μου, ἐξ ὧν 25 ἔτη ναυσιπλοΐας, δαπανηθέντα σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰς ἐδῶ θαλάσσας, μοῦ δίδουν, Κύριοι, τὴν τόλμην ὅπως λάβω τὸ θάρρος καὶ ζητήσω τὴν ὑποστήριξίν σας, κολακευόμενος ὅτι διαθέτω ὅλας τὰς γνώσεις καὶ*

τὴν ἀναγκαίαν πρακτικὴν πεῖραν, διὰ νὰ καταλάβω τὴν θέσιν αὐτήν
20 *καὶ νὰ ἐξυπηρετήσω μετὰ πάσης ἀκριβείας τὰ σκάφη τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος εἰς πᾶσαν περίστασιν. Ἐπικαλούμενος συγχρόνως, Κύριοι, τὴν δικαίαν ἀνάγκην, ἥτις μὲ ὠθεῖ εἰς τὴν ὑποβολὴν τῆς παρούσης αἰτήσεως, διότι, ὡς ἐπιζῶν διάδοχος τοῦ πτωχοῦ μακαρίτου πατρός μου, ἐπιθυμῶ νὰ διανείμω μεταξὺ τῆς μη-*
25 *τρός μου καὶ τῶν ἐναπομενουσῶν δύο πτωχῶν ἀδελφῶν μου τὸ ἥμισυ τῶν ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἀπολαυῶν, συμπληρῶν οὕτω τὴν παραμικρὰν κληρονομίαν, τὴν ὁποίαν κατέλιπεν ὁ πτωχὸς μακαρίτης πατήρ μου, ἀφήσας ὅλους ἡμᾶς εἰς πλήρη ἔνδειαν.*

Ἐὰν ἡ καλωσύνη σας, Κύριοι, ἤθελεν ἐκταθῆ μέχρι τοῦ ση-
30 *μείου νὰ δεχθῆτε τὴν αἴτησίν μου καὶ νὰ τὴν ὑποστηρίξετε ἐνώπιον τοῦ Ὑπουργοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω παρομοίαν ἔκθεσιν, θὰ συνδράμετε μίαν ὁλόκληρον πτωχὴν καὶ ἐγκαταλελειμμένην οἰκογένειαν, ἡ ὁποία οὐδέποτε θὰ παύσῃ νὰ ἀπευθύνῃ πρὸς τὸν ὕψιστον δεήσεις ὑπὲρ τῆς διαφυλάξεως τῶν ἀτό-*
35 *μων σας.*

Ἐγὼ δὲ οὐδέποτε θὰ παύσω νὰ θεωρῶ ὅτι ἔχω τὴν τιμὴν νὰ εἶμαι μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ, Κύριοι,

Ὁ ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος σας
P. Brest

Ἀρζαντιέρα, 5 Χβρίου 1759.

4

Πρὸς τοὺς κ. κ. δημοτικοὺς συμβούλους καὶ ἐπιθεωρητὰς ἐμπορίου τῆς Μασσαλίας

Κύριοι,

Τὴν 24ην Ἀπριλίου ἔλαβον τὴν τιμίαν σας ὡς καὶ τὸ δί-
5 *πλωμα ὑποπροξένου, τὸ ὁποῖον ηὐδόκησεν ἐν τῇ ἀγαθότητί του ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης νὰ μοῦ ἀπονείμῃ καὶ νὰ προσθέσῃ εἰς ἐκεῖνο τοῦ πρωρέως διὰ τὸ Ἀρχιπέλαγος.*

Ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ σᾶς γνωστοποιήσω τὴν λῆψιν τῶν ἀνωτέρω μέσῳ Σμύρνης ὑπὸ ἡμερομηνίας 17ης Ἀπριλίου καὶ 2ας τρέχοντος.
10 *Διὰ τῆς παρούσης σπεύδω νὰ σᾶς ὑποβάλω τὰς ταπεινὰς εὐχαριστίας μου καὶ νὰ σᾶς ἐκφράσω τὴν ἄπειρον εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν τιμήν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐκάματε.*

Ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς διαβεβαιώσω, Κύριοι, ὅτι τίποτε εἰς τὸν κόσμον δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ μὲ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸ ἔργον μου ἢ νὰ μειώσῃ τὴν προσοχὴν καὶ τὸν ζῆλον ὑπὸ τῶν ὁποίων διεπνεόμην πάντοτε διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἔθνους, καὶ οὐδέποτε θὰ παραλείψω εὐκαιρίαν διὰ νὰ σᾶς δώσω ἀποδείξεις περὶ τούτου.

Οἱ κ. κ. Espannet καὶ Roustant ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους εἰς τὴν Σμύρνην, παρὰ τῶν ὁποίων ἔλαβον τὰ δύο διπλώματα, δὲν μοῦ ἔκαμαν λόγον περὶ τῶν ἀπολαυῶν μου. Ἐλπίζω ὅτι θὰ θελήσετε νὰ δώσετε τὰς σχετικὰς ἐντολὰς εἰς τοὺς ἀνωτέρω κυρίους, καὶ ἔχω τὴν τιμὴν νὰ διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ, Κύριοι,

ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος σας
Paul Brest

Ἀρζαντιέρα, 12 Μαΐου 1766.

Ἡ γαλλοελληνικὴ οἰκογένεια Brest εἶναι πολύκλαδος καὶ συνεδέθη στενῶς μὲ τὴν ζωὴν τῶν νήσων. Ὁ π. Ἰωάννης Ράμφος κατέχει μακρὸν γενεαλογικὸν δένδρον τῶν Brest. Κατὰ φυσικὸν λόγον οἱ Brest ἦσαν καθολικοί, ἀλλ' εὐσεβεῖς καὶ ἐκδηλωτικοί. Ὁ Louis Brest, ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας εἰς Μῆλον συνδεδεμένος μὲ τὸν εἰς νῆσον καθολικὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Ρόδων ἀναφέρεται εἰς ἐπιγραφὴν αὐτοῦ τὸ 1823 καὶ ἐτάφη ἐντὸς αὐτοῦ. Ἰωσὴφ Χατζιδάκη, Ἡ ἱστορία τῆς νήσου Μήλου, Ἀθῆναι 1972, σσ. 260-261.

5

Πρὸς τοὺς κ. κ. δημοτικοὺς συμβούλους καὶ ἐπιθεωρητὰς ἐμπορίου τῆς Μασσαλίας

Κύριοι,

Ἐλπίζω ὅτι ἐλάβατε τὴν τελευταίαν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν εἶχον τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἀποστείλω μέσῳ Σμύρνης, ὅτε εὑρέθην ἐκεῖ ἐπιβαίνων τῶν βασιλικῶν τρεχαντηρίων. Σᾶς ἐπληροφόρουν δι' αὐτῆς ὅτι ἔλαβον παρὰ τῶν κ. κ. Espannet καὶ Roustant, ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, τοὺς πρώτους 6 μῆνας τῶν ἀπολαυῶν μου τόσον ἐπὶ τοῦ διπλώματος τοῦ πρωρέως, ὅσον καὶ ἐπὶ ἐκείνου τοῦ ὑποπροξένου καὶ ὅτι εἶχον ἐπίσης λάβει προηγουμένως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὸν κ. πρεσβευτὴν τὰς ἀναγκαίας καὶ ἀναλογούσας εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν προμηθείας καὶ παραγγελίας.

Ὁ μακαρίτης πατήρ μου ἐφωδιάζετο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀπὸ τὸν κόμιτα Desalleur καὶ τὸ Ἐμπορικὸν Ἐπιμελητήριον ἐπεβαρύνετο μὲ τὰς σχετικὰς δαπάνας. Ἐλπίζω, Κύριοι, ὅτι θὰ θελήσετε νὰ δεχθῆτε τὴν ἰδίαν διευθέτησιν καὶ δι' ἐμέ. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μας ἐκ Σμύρνης προσηγγίσαμεν εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν τὴν 8ην τοῦ μηνὸς Αὐγούστου, ὅπου οἱ κύριοι μὲ ἀπεβίβασαν καὶ ἀνεχώρησαν τὴν 10ην τοῦ μηνὸς διὰ νὰ συνεχίσουν τὴν περιοδείαν των εἰς τὸν Μορέα.

Ἔκτοτε δὲν μοῦ ἐδόθη εὐκαιρία νὰ λάβω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ὑποβάλω τὰ ταπεινά μου σέβη καὶ νὰ σᾶς πληροφορήσω ὅτι τὴν 11ην τρέχοντος ἐνεφανίσθη εἰς τὴν νῆσον Θερμιὰ δουλτσινιώτικον ἱστιοφόρον, ἐξωπλισμένον μὲ 12 πυροβόλα καὶ μὲ πλήρωμα 100 ἀνδρῶν περίπου. Καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα, οἱ ἄθλιοι αὐτοὶ προτίθενται νὰ ἐπιδοθοῦν εἰς τὴν πειρατείαν μᾶλλον παρὰ εἰς τὴν συνοδείαν ἐμπορικῶν πλοίων, ἰδίως κατὰ τὸν προσεχῆ χειμῶνα, ὁπότε θὰ γνωρίζουν ὅτι ἔχουν ἀνακληθῆ ὅλα τὰ βασιλικὰ πολεμικὰ σκάφη. Καθ' ὅλας τὰ ἐνδείξεις ἐπίσης, τὰ ἐμπορικά μας μας πλοῖα, ὅσα ἔλθουν διὰ νὰ φορτώσουν σῖτον, θὰ ὑποστοῦν καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὅσας ταλαιπωρίας ὑπέστησαν καὶ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη ἀπὸ τὰ πολεμικὰ τοῦ μεγάλου σεΐχη, δεδομένου ὅτι ἐνεφανίσθη ἤδη εἰς τὰς νήσους ἐδῶ μία καραβέλλα, ἡ ὁποία, συναντήσασα διάφορα πλοῖα διαφόρων ἐθνικοτήτων, προοριζόμενα νὰ φορτώσουν τὸ δημητριακὸν αὐτό, τὰ ἐξηνάγκασε καίτοι ἦσαν ἀκόμη κενά, νὰ συνεισφέρουν ἕνα μέρος.

Δὲν ἔχω τίποτε ἄλλο ἐνδιαφέρον νὰ σᾶς ἀναφέρω ἀπὸ τὴν περιοχὴν αὐτήν, Κύριοι, ἐφ' ᾧ καὶ παραμένω πάντοτε πρόθυμος εἰς τὰς διαταγάς σας καὶ διατελῶ εὐσεβάστως,

ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος σας

Paul Brest

Ἀρζαντιέρα, 22 Ἰουλίου 1766.

6

Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν πεπραγμένων τῆς καγκελλαρίας τοῦ ὑποπροξένου τῆς Γαλλίας εἰς τὰς νήσους Μῆλον καὶ Ἀρζαντιέραν.

Ἐν ἔτει 1770, τὴν δεκάτην τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου, πρὸ με-

σημβρίας, ἐνεφανίσθη ἐνώπιον ἡμῶν Paul Brest, ὑποπροξένου τῆς Γαλλίας εἰς τὰς νήσους Μῆλον καὶ Ἀρζαντιέραν καὶ δεόντως διωρισμένου πρωρέως τοῦ βασιλέως, ὁ κ. Σπυρίδων Γκαλὰν Ραυτόπουλος, καταγόμενος ἐκ Ζακύνθου, ἐρχόμενος ἐκ τῆς νήσου Πάρου, κατόπιν διαταγῆς τῆς Α. Ε. τοῦ κόμιτος Ἀλέξη Ὀρλώφ, γενικοῦ διοικητοῦ τῆς ρωσικῆς μοίρας εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Ἀνατολῆς, ἵνα προσέλθῃ εἰς τὸ ὑποπροξενεῖον τοῦτο καὶ καταθέσῃ ἐνόρκως περὶ τῆς ἀληθείας ἐνώπιον καὶ τῶν κάτωθι ὑπογραφομένων μαρτύρων, περὶ τῶν συμβάντων, ἐνῷ οὗτος ἐπέβαινε πλοιαρίου ἀνήκοντος εἰς αὐτὸν καὶ κυβερνωμένου ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Νικολῆ Καλιακούδη, ἐκ Ζακύνθου, ἀποσταλέντος ἐκεῖθεν μετὰ πατέντας καὶ ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς γαληνοτάτης δημοκρατίας τῆς Βενετίας, ὅστις ἐδήλωσε τὰ κάτωθι:

Ἐδήλωσεν ὅτι ἀνεχώρησεν ἐκ Ζακύνθου, ἐπιβαίνων τοῦ ὡς ἄνω πλοιαρίου του, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐπιβάτου, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς διεξαγωγὴν ἐμπορίου, καὶ ὅτι τὴν 17ην τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου, εὑρισκόμενοι μεταξὺ τῶν νήσων Σερίφου καὶ Σίφνου συνήντησαν τὴν ταρτάναν «L' Aimable Victoire», κυκυβερνωμένην ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Joseph Sam. Roustant de Savary, προερχομένην ἐκ Μασσαλίας καὶ κατευθυνομένην εἰς Θεσσαλονίκην μὲ φορτίον ἐκ διαφόρων ἐμπορευμάτων. Ὁ πλοίαρχος τοῦ ρηθέντος πλοιαρίου Νικολῆς Καλιακούδης τὸν ἐκάλεσε καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ βάλῃ πλώρην κατ' ἐπάνω του, ἀφοῦ τοῦ εἶχε ζητήσει νὰ ἀναπετάσῃ τὴν βενετικὴν σημαίαν καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ρίψῃ ἕνα κανονιοβολισμόν. Ὁ κ. Σπυρίδων Γκαλὰν Ραυτόπουλος, βλέπων τὸν χειρισμὸν αὐτόν, διαμαρτύρεται πρὸς τὸν πλοίαρχον καὶ τὸν ἐρωτᾷ, ποίαν πρόθεσιν ἔχει καὶ ὅτι δὲν ἁρμόζει εἰς αὐτὸν νὰ φέρεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὸ γαλλικὸν αὐτὸ σκάφος, τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο ἡ σημαία. Τότε ὁ πλοίαρχος τοῦ ἐν λόγῳ πλοιαρίου ὡπλίσθη καὶ διέταξε καὶ τὸ πλήρωμά του νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα, καὶ ὅλοι μαζὶ ἠπείλησαν νὰ τὸν φονεύσουν καὶ ἠθέλησαν ἀπολύτως νὰ ἀκολουθήσουν τὰς κακοήθεις ὀρέξεις των.

Ὁ κυβερνήτης τῆς ταρτάνας, βλέπων ὅτι τὸ πλοιάριον ἐξηκολούθει νὰ τὸν καταδιώκῃ καὶ ὅτι τὸν ἐπλησίαζεν, ἐγκατέλειψε τὴν ταρτάναν του καὶ ἀφήνοντάς την μὲ τὴν σημαίαν ἀναπεπταμένην, κατέφυγε μὲ τὴν λέμβον καὶ τὸ πλήρωμά του εἰς τὴν νῆσον

Σέριφον. Καὶ ὁ πλοίαρχος Νικολῆς Καλιακούδης τὴν κατέλαβε καὶ ἀφοῦ τὴν ἐκυρίευσε τὴν ὡδήγησεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σερίφου. Ἀφοῦ δὲ ἔφθασαν ἐκεῖ ἠνάγκασαν τὸν κ. Γκαλὰν Ραυτόπουλον νὰ στείλῃ ἕνα Ἕλληνα, νὰ φέρῃ τὸν πλοίαρχον Roustant καὶ ὅταν
45 *αὐτὸς ἦλθεν εἰς τὴν παραλίαν, τὸν συνέλαβον καὶ τοῦ ἐζήτησαν ὡς λύτρα διὰ τὴν ταρτάναν του τὸ ποσὸν τῶν 150 σεκουϋνίων. Ὁ κ. Ραυτόπουλος, ἐπιθυμῶν νὰ πράξῃ τὸ καλύτερον, τοὺς ἔπεισε νὰ συμβιβασθοῦν εἰς τὸ ποσὸν τῶν 170 πιάστρων, ἐφ' ὅσον εἶχον ἤδη ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴν ταρτάναν ἕνα τόπι ὑφάσματος καὶ ἕνα κιβώτιον*
50 *γαρύφαλο, τὰ ὁποῖα εἶχον κρύψει εἰς τὴν ξηράν. Ἀφοῦ ἐτελείωσεν ἡ ὑπόθεσις αὐτή, ἐπεκράτησεν ἠρεμία.*

Τὴν ἑπομένην ὁ πλοίαρχος Νικολῆς ἀπέπλευσε μὲ τὸ πλήρωμά του καὶ τὸ πλοιάριον, ἀφήνων τὴν ταρτάναν εἰς τὸν λιμένα εἰς χεῖρας τοῦ κυβερνήτου Roustant. Κατὰ τὸν πλοῦν, περὶ τὴν
55 *2 μ.μ., καὶ ἐνῷ κατηυθύνετο πρὸς τὴν νῆσον Σίφνον, συνήντησεν ἐναντίους ἀνέμους. Ἐπέστρεψε τότε καὶ ἠγκυροβόλησε καὶ πάλιν εἰς τὴν Σέριφον, πλησίον τῆς ταρτάνας. Κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα τὴν ἐλεηλάτησαν ὁλοσχερῶς καὶ ἀφῆρεσαν γενικῶς ὅσα ἐμπορεύματα ἔφερε καὶ τὴν ἐβύθισαν. Τὴν ἑπομένην τὸ πρωὶ ὁ*
60 *κ. Σπυρίδων Γκαλὰν Ραυτόπουλος ἰδὼν τὴν ταρτάναν βυθισμένην, ἠθέλησε νὰ ἀποβιβασθῇ καὶ νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν ξηράν. Ἀλλὰ τὸν ἠπείλησαν καὶ πάλιν ὅτι θὰ τὸν φονεύσουν, κσὶ ἀμέσως μετὰ ταῦτα ὁ πλοίαρχος Νικολῆς ἀνεπέτασε τὰ ἱστία καὶ τὴν ἰδίαν ἡμέραν κατέπλευσεν εἰς τὴν νῆσον Σίφνον. Μόλις ἔφθασαν ὁ κ. Ραυ-*
65 *τόπουλος ηὐχαρίστησε τὸν Θεὸν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς του. Ἀμέσως κατόπιν ἀπεβιβάσθη καὶ ἐγκατέλειψε πᾶσαν ἰδέαν νὰ συνεχίσῃ τὸ ταξίδιόν του, βλέπων ὅτι εἶχε νὰ κάμῃ μὲ ληστάς.*

Ἀφοῦ ἀπεβιβάσθη, ἀντελήφθη ὅτι ἕνας ἔμπορος Μοραΐτης Ἕλλην, ὀνομαζόμενος Μανοῦσος, ἀπὸ τὸν Μυστρᾶν, ὁ ὁποῖος
70 *ἐπέβαινε τοῦ πλοιαρίου ὡς ἐπιβάτης μεταξὺ τῶν διαφόρων ἄλλων ἐπιβατῶν, ἠγόρασεν ἀπὸ τὸν πλοίαρχον καὶ ἀπὸ τὸ πλήρωμα τοῦ πλοιαρίου ἕνα μέρος τοῦ καφέ, τὸν ὁποῖον οὗτοι εἶχον κλέψει ἀπὸ τὴν ταρτάναν, καὶ τοῦ ἐζήτησε νὰ τοῦ δανείσῃ τὸ ποσὸν τῶν 1420 πιάστρων, διὰ νὰ πληρώσῃ τὸν καφὲν αὐτόν, ὑποσχόμενος νὰ τοῦ*
75 *ἀποδώσῃ εὐθὺς ὡς θὰ ἔφθανεν εἰς τὴν Τῆνον, ὅπου ἐσκόπευε νὰ μεταβῇ. Οἱ κάτοικοι ὅμως τῆς Σίφνου πληροφορηθέντες ὅτι ὁ*

καφὲς αὐτὸς προήρχετο ἀπὸ τὴν ταρτάναν, ἡ ὁποία εἶχε συλληφθῆ ἀπὸ τὴν συμμορίαν αὐτὴν τῶν πειρατῶν, τὸν κατέσχον. Καὶ ὁ Ἕλλην ἔμπορος ὁ ὀνομαζόμενος Μανοῦσος ἔχασε ὅλον τὸν καφὲν καὶ ἐστερήθη πάσης ἀπαιτήσεώς του. Ἀλλ' ὁ κ. Σπυρίδων Ραυτόπουλος διαμαρτύρεται πρὸς τοὺς προύχοντας τῆς Σίφνου καὶ ζητεῖ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ κατάσχεσιν ποσότητος καφέ, ἀναλογούσης εἰς τὰ 1420 πιάστρα, τὰ ὁποῖα εἶχε δανείσει εἰς τὸν ρηθέντα Μανοῦσον.

Ταῦτα δηλώσας ἐνώπιον τῶν ὑπογραφομένων μαρτύρων, ὑπέγραψεν ἰδιοχείρως καὶ ἐζήτησεν ἀντίγραφον, ὅπερ τοῦ ἐχορηγήθη, ἵνα τὸ παρουσιάσῃ καὶ ἐπιδείξῃ ὅπου δεῖ.

Ὑπογραφαὶ εἰς τὰ ἀρχεῖα: Σπυρίδων Ραυτόπουλος, βεβαιῶ Laurens Suuron, μάρτυς. Λεονάρδος Γοζαδῖνος, ὑποπρόξενος Βενετίας, μάρτυς. Ἰωάννης Μαρκάγγελος, μάρτυς.

Ἡμεῖς Paul Brest, ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας καὶ δεόντως διωρισμένος πρωρεὺς τοῦ βασιλέως, βεβαιοῦμεν καὶ πιστοποιοῦμεν πρὸς πάντα ἐνδιαφερόμενον ὅτι ἡ παροῦσα κατάθεσις ἀντεγράφη λέξις πρὸς λέξιν ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς καγκελλαρίας τοῦ ὑποπροξενείου τούτου, ἄνευ προσθήκης ἢ παραλείψεώς τινος, καὶ εἰς πίστωσιν ὑπεγράψαμεν τὸ παρὸν καὶ ἐπεθέσαμεν τὴν συνήθη εἰς τὸ ὑποπροξενεῖον τοῦτο τῆς Ἀρζαντιέρας βασιλικὴν σφραγῖδα, τὴν 9ην Νοεμβρίου 1770.

Paul Brest

Ἀρζαντιέρα 1770 20 Νοεμβρίου.

Κατάθεσις τοῦ κ. Σπυρίδωνος Ραυτοπούλου, ἀναφερομένη εἰς τὸ ἀτύχημα τοῦ πλοίου τοῦ πλοιάρχου Roustant de Savary.

7

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ κόμιτος Ἀλέξη Ὀρλώφ, γενικοῦ διοικητοῦ τῆς ρωσσικῆς μοίρας τῶν θαλασσῶν τῆς Ἀνατολῆς, πρὸς τὸν κ. Paul Brest, ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας, εἰς Ἀρζαντιέραν.

Κύριε,

Ἔλαβον τὴν ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐγράψατε τὴν 3ην τρέχοντος, ἐξ ἧς εὐχαρίστως ἐπληροφορήθην τὴν ἐπίθεσιν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ὁ πλοίαρχος Roustant καὶ ἡ ταρτάνα του ἀπὸ ἕνα

ὡπλισμένον πλοιάριον ἐκ Ζακύνθου καὶ Κεφαληνίας, κυβερνώμενον ὑπὸ ἑνὸς ὀνόματι Γκαλὰν Ραυτοπούλου, τὸν ὁποῖον οὐδόλως ἐγνώριζα, ἀλλ' ὁ ὁποῖος εἶχε πέσει εἰς τὴν θάλασσαν ἀπό τινων ἡμερῶν, ἔκαμε δὲ κατάθεσιν, ἡ ὁποία τὸν ἐμφανίζει ὡς ἄσχετον πρὸς ὅσα μοῦ ἐκθέτετε. Ὑπεστήριξε μεταξὺ ἄλλων ὅτι οὐδέποτε ἐχρησιμοποίησε ἄλλην σημαίαν ἐκτὸς τῆς Βενετίας.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει νομίζω ὅτι δὲν δύναμαι νὰ πράξω τίποτε καλύτερον ἀπὸ τοῦ νὰ σᾶς ἀποστείλω τὸ παρὸν σημείωμα, ὥστε νὰ φροντίσετε νὰ ἐπιτύχετε οἱανδήποτε ἱκανοποίησιν νομίζετε ὅτι δύνασθε νὰ ἀπαιτήσετε, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοῦτο εἰς τὴν δημοκρατίαν τῆς Βενετίας, τῆς ὁποίας οὗτος εἶναι ὑπήκοος, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἦσαν μετ' αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν ὁποίων οὗτος ἰσχυρίζεται ὅτι οὐδόλως γνωρίζει τί ἀπέγιναν.

Ὡς πρὸς τὸν καφέν, ὁ ὁποῖος, ὡς λέγετε Κύριε, εὑρίσκεται ὑπὸ κατάσχεσιν εἰς Σίφνον εἰς χεῖρας τοῦ κ. Μπάου, δίδω σήμερον διαταγὴν νὰ τεθῇ εἰς τὴν διάθεσίν σας, καθὼς καὶ νὰ σᾶς ἀποδοθῇ ἐπίσης πᾶν ὅ,τι τυχὸν διεσώθη ἀπὸ τὸ ναυαγῆσαν πλοῖον.

Διατελῶ μετὰ πλείστης τιμῆς, Κύριε, ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος σας

Ὑπογραφή: Κόμης Ἀλέξης Ὀρλὼφ

Πάρος, 8 Νοεμβρίου 1770.

Ἐσωκλείστως διαταγὴ πρὸς τοὺς προύχοντας τῆς Σίφνου.

8

Πρὸς τοὺς κ. κ. δημοτικοὺς συμβούλους καὶ ἐπιθεωρητὰς ἐμπορίου τῆς Μασσαλίας

Κύριοι,

Ἐπιβαίνων τῆς φρεγάτας «Χίμαιρα» ὑπὸ τὸν κυβερνήτην βαρῶνον La Croix de Mairarque ἔλαβον εἰς Σμύρνην παρὰ τοῦ προξένου κ. de Peissonnel τὴν τιμίαν σας ὑπὸ ἡμερομηνίαν 16ης 9|βρίου καὶ σᾶς εἶμαι βαθύτατα εὐγνώμων διὰ τὴν καλωσύνην σας ἀπέναντί μου, καθὼς καὶ διὰ τὴν ὑποστήριξίν σας πρὸς τὸν πρεσβύτερον υἱόν μου, εὑρισκόμενον εἰς Τουλῶνα. Δεχθῆτε παρακαλῶ τὰς ταπεινὰς εὐχαριστίας μου.

Ἡ ἀπροσδόκητος καὶ ἐσπευσμένη ἀποβίβασίς μου ἀπὸ τὴν φρεγάταν «Χίμαιρα» εἰς τὸν Μορέα, εἰς τὴν Μακρόνησον, εἶναι

ὁ μόνος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ σᾶς γράψω διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τῆς ἐν λόγῳ φρεγάτας. Ἡ περιοδεία μας δὲν παρουσίασε τίποτε τὸ ἰδιαίτερον διὰ νὰ σᾶς ἀναφέρω. Αἱ μεγάλαι κακοκαιρίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτησαν εἰς τὰς θαλάσσας αὐτὰς καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα, μᾶς ἠνάγκασαν νὰ παραμείνωμεν ἐντὸς τῶν λιμένων κατὰ τὸ μέγιστον μέρος τῆς περιοδείας μας. Ἠδυνήθημεν ἐν τούτοις νὰ παράσχωμεν σημαντικὴν βοήθειαν εἰς πολλὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα συνωδεύσαμεν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς λιμένος εἰς τὸν ἄλλον.

Τὴν 5ην τρέχοντος μηνὸς καὶ ἐνῷ εὑρισκόμεθα προσωρμισμένοι λόγῳ ἐναντίων ἀνέμων εἰς τὴν Μακρόνησον, εἰς τὸν Μορέα, μὲ μίαν νηοπομπὴν τὴν ὁποίαν εἴχομεν παραλάβει ἀπὸ τὴν Σμύρνην, καὶ τὰ πλοῖα τῆς ὁποίας προωρίζοντο ἄλλα διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ ἄλλα διὰ τὸν Μορέα καὶ τὸν Χάνδακα, ὁ βαρῶνος de Mairargae ἔκρινε σκόπιμον, ἐπειδὴ ἐτελείωναν τὰ τρόφιμά του καὶ ἤθελε νὰ ἔχῃ τὴν δυνατότητα νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς πρώτης καλοκαιρίας, νὰ μὲ ἐπιβιβάσῃ ἑνὸς τῶν πλοίων τῶν κατευθυνομένων πρὸς τὸν Χάνδακα, τὸ ὁποῖον καὶ μὲ ἀπεβίβασεν ἐδῶ τὴν 7ην τρέχοντος.

Αἱ φρεγάται «La Sultane» καὶ «La Mignonne» εὑρίσκονται εἰς περιοδείαν εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς των. Προσήγγισαν εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν μόλις εἰσῆλθον εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος, καὶ τῇ μεσολαβήσει μου ἐξευρέθησαν δι' αὐτὰς ἱκανοὶ πιλότοι.

Ἀναμένω μετ' ἀνυπομονησίας τὰς νέας φρεγάτας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀντικαταστήσουν τὰς ἀνωτέρω, διὰ νὰ ἀναχωρήσω καὶ πάλιν εἰς περιοδείαν, ὥστε διὰ τῆς προθυμίας μου εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων μου, νὰ σᾶς δώσω καὶ πάλιν, Κύριοι, ἀπόδειξιν τοῦ ζήλου καὶ τῆς καλῆς μου θελήσεως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως καὶ διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἐμπορίου, ὅσον καὶ διὰ νὰ εἶμαι ἄξιος νὰ διατηρήσω τὴν ἐκτίμησίν σας.

Εἶδον, Κύριοι, ὅτι ἐκρίνατε καλὸν νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἐπωφεληθῶ τῶν 1212 πιάστρων, τὰ ὁποῖα μοῦ ἄφησεν ἡ διαμονὴ τῶν φρεγατῶν. Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς εὐχαριστήσω, ἐπιτρέψατέ μου ὅμως καὶ νὰ σᾶς πληροφορήσω ὅτι ἄνευ αὐτῶν θὰ μοῦ ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ἀνθέξω εἰς τὴν θέσιν αὐτήν. Ἡ ἔλλειψις ἀσφαλείας δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ζωὴν εἰς τὰς νήσους αὐτὰς σήμερον, ὁ λιμὸς καὶ ἡ μεγάλη ἀθλιότης ποὺ βασιλεύουν ἐδῶ εἶναι

ἀπίστευτοι. Αἱ ἀπολαυαί μου ἀνέρχονται εἰς 400 πιάστρα. Μοῦ χρειάζονται 250 μόνον καὶ μόνον δι' ἄρτον, συχνὰ μάλιστα κρίθινον ἄρτον. Ἀρκεῖ νὰ σᾶς εἴπω, Κύριοι, ὅτι ἐδῶ δὲν τρώγομεν πλέον παρὰ σῖτον προερχόμενον ἐκ Μασσαλίας. Ἀλλὰ καὶ τὰ πάντα πωλοῦνται εἰς τιμὰς ἐξωφρενικάς. Βλέπετε, Κύριοι, ποία εἶναι ἡ κατάστασις ἑνὸς ἀνθρώπου, τοῦ ὁποίου τὸ μόνον εἰσόδημα εἶναι 400 πιάστρα καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει νὰ συντηρήσῃ ὀκταμελῆ οἰκογένειαν. Μὴ νομίζετε ἄλλωστε ὅτι τὸ εἰσόδημα, τὸ ὁποῖον μοῦ ἀποφέρει ἡ παραμονὴ τῶν φρεγατῶν, μοῦ ἀπομένει καθαρὸν καὶ ὅτι δὲν ἀναγκάζομαι νὰ δαπανήσω ἕνα μεγάλο μέρος του.

Δὲν ἀνήκει εἰς ἐμέ, Κύριοι, νὰ σᾶς περιγράψω τοὺς κόπους καὶ τοὺς μόχθους, τοὺς ὁποίους ὑφίσταμαι καὶ τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους διατρέχω. Εἶμαι πλέον ἢ βέβαιος ὅτι σᾶς ἔχουν πληροφορήσει περὶ τούτων τόσον τὰ πολεμικά, τὰ ὁποῖα ἔχω τὴν τιμὴν νὰ συνοδεύω εἰς τὰς περιοδείας των, ὅσον καὶ τὰ ἐμπορικὰ σκάφη, τὰ ὁποῖα προσεγγίζουν εἰς τὴν νῆσον αὐτήν. Δι' ὃ καὶ ἐλπίζω, Κύριοι, ὅτι θὰ εὐδοκήσετε νὰ ἐνθυμηθῆτε τὰς ἐπανειλημμένας παρακλήσεις μου καὶ τὰ αἰτήματα συμπαραστάσεως, τὰ ὁποῖα σᾶς ἔχω ὑποβάλει, καὶ τὰ ὁποῖα ἐπικαλοῦμαι καὶ πάλιν σήμερον, ἐνῷ διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ, Κύριοι,

ὁ ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος σας

Paul Brest

Ἀρζαντιέρα, 9 Μαρτίου 1772.

9

Πρὸς τοὺς κ. κ. δημοτικοὺς συμβούλους καὶ ἐπιθεωρητὰς ἐμπορίου τῆς Μασσαλίας

Κύριοι,

Ἡ βασιλικὴ φρεγάτα «Ἀταλάντη» ὑπὸ τὸν κυβερνήτην κ. de Chaber μὲ ἀπεβίβασεν εἰς τὴν νῆσον Μῆλον τὴν 26ην παρελθόντος μηνὸς 9/βρίου κατόπιν περιοδείας 6½ μηνῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπηρέτησα ὑπὸ τὰς διαταγάς του.

Ἔκτοτε μόνον σήμερον μοῦ παρουσιάζεται ἡ εὐκαιρία καὶ τὸ μέσον, διὰ νὰ σᾶς ὑποβάλω τὰ ταπεινά μου σέβη καὶ νὰ σᾶς πληροφορήσω ὅτι σήμερον 27ην τοῦ μηνὸς ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ πλοιάρχου Joseph Sauveur Roustant de Savary, κυβερνήτου τοῦ

σκάφους «L' Astose», τὸ ὁποῖον εἶχε φορτώσει σῖτον ἀπὸ τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τὴν Μασσαλίαν καὶ εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ προσαράξῃ εἰς τὴν νῆσον Σῦρον. Ὁ πλοίαρχος ζητεῖ
15 τὴν βοήθειάν μου. Ἀναχωρῶ τὴν στιγμὴν αὐτὴν μὲ ἕνα πλοῖον διὰ νὰ μεταβῶ εἰς τὸν τόπον τοῦ ναυαγίου καὶ νὰ παράσχω πᾶσαν δυνατὴν βοήθειαν καὶ συμπαράστασιν.

Ἡ φρεγάτα «L' Aimable» ὑπὸ τὸν κυβερνήτην κ. de la Breguiere προσωρμίσθη ἐνταῦθα τὴν 24ην τρέχοντος προερχομένη
20 ἐκ Τουλῶνος καὶ πρόκειται νὰ συνεχίσῃ τὴν περιοδείαν της εἰς τὴν Καραμανίαν. Τὴν 20ὴν τρέχοντος προσήγγισεν εἰς τὴν νῆσον ἕνα ὡπλισμένον βριγαντίνι μὲ... ἄνδρας, φέρον τὴν σημαίαν τῆς Μάλτας, προκειμένου νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς πέριξ νήσους.

Οὐδὲν ἕτερον συνέβη ἄξιον τῆς προσοχῆς σας. Διατελῶ
25 μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ, Κύριοι,

ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος σας

Paul Brest

Ἀρζαντιέρα, 29 Χβρίου 1776(;)

10

Ἐλήφθη 23 Νοεμβ. 1815.

Ὑπομνηστικὸν

Ὁ κ. Βασίλειος Σάρδης, τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διαμένων εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος ἐπὶ τῆς νήσου Ἀρζαντιέρας, ὑποπρόξενος τῆς Ὁλλανδίας διὰ τὰς νήσους Ἀρζαντιέραν, Μῆλον, Κίμωλον, καὶ ἐφωδιασμένος μὲ τὰ κάτωθι ἔγγραφα, ἤτοι:

1) Πρᾶξιν εἰς τὴν ὁλλανδικὴν διάλεκτον, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 29 Δεκεμβρίου 1785, ὑπογεγραμμένην εἰς Πέραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῆς A. E. Van Daden van de Gelder, πρεσβευτοῦ τῆς A. Y. εἰς Κωνσταντινούπολιν, προσυπογεγραμμένην ὑπὸ τοῦ κ. Richard Dunant, γραμματέως, διὰ τῆς ὁποίας ὁ προαναφερθεὶς Βασίλειος Σάρδης διωρίσθη καὶ ἐξουσιοδοτήθη νὰ βοηθῇ καὶ νὰ ἐξυπηρετῇ κατὰ πάντα δυνατὸν τρόπον ἅπαντα τὰ ὁλλανδικὰ πλοῖα ἢ τὰ πληρώματά των, ἔχοντα τυχὸν ἀνάγκην βοηθείας, ἐπὶ τῶν προαναφερθεισῶν νήσων ἢ ἀλλαχοῦ, ἀμειβόμενος πρὸς τοῦτο ὁσάκις ἤθελε τοῦτο κριθῇ ἀναγκαῖον καὶ δίκαιον, ἐπιφυλασσομένου διὰ τὸν προαναφερθέντα κ. Βασίλειον Σάρδην τοῦ δικαιώμα-

τος, ἐν περιπτώσει μὴ ἱκανοποιήσεώς του συμφώνως πρὸς τὸ παρόν, ὅπως ἀπευθύνεται εἰς τὴν Α. Ε. καὶ διατυπώνῃ ᾐτιολογημένως τὰ παράπονά του.

2) Διαβατήριον πρὸς μετάβασιν εἰς τὴν νῆσον Μῆλον, εἰς ἰταλικὴν διάλεκτον, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 11 Μαρτίου 1788, ὑπογεγραμμένον παρὰ τῆς Α. Ε. Van Deden van de Gelber, πρεσβευτοῦ τῆς Α. Υ. εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ προσυπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ κ. François Testa, γραμματέως, ἵνα τοῦ χρησιμεύσῃ ἅπαξ.

3 Διαβατήριον εἰς γαλλικὴν διάλεκτον, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5 Ἀπριλίου 1791, ὑπογεγραμμένον παρὰ τῆς Α. Ε. Van Deden van de Gelber διὰ τὸν κ. Βασ. Σάρδην, ὑποπρόξενον τῶν ΑΑ. ΥΥ. εἰς νῆσον Μῆλον, πρὸς μετάβασίν του μεθ' ὅλων τῶν ἀποσκευῶν καὶ πραγμάτων του, ἵνα τοῦ χρησιμεύσῃ ἅπαξ.

4) Διαβατήριον, εἰς τὴν γαλλικὴν διάλεκτον, ἐκδοθὲν εἰς Πέραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 23 Ἰανουαρίου 1795, χορηγηθὲν εἰς τὸν κ. Βασ. Σάρδην, ὑποπρόξενον Κιμώλου, πρὸς μετάβασιν εἰς τὴν ὡς ἄνω νῆσον μετὰ τῶν ἀποσκευῶν του, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τῆς Α. Ε. κ. J. P. Panchan καὶ Rudolfo Braggioti, ἐπιτετραμμένων τῆς Πρεσβείας τῶν ΑΑ. ΥΥ. τῶν στάτων γενεράλων τῆς δημοκρατίας τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιῶν, καὶ προσυπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ κ. γραμματέως François Testa.

Α) Βεβαίωσιν εἰς ὁλλανδικὴν διάλεκτον ὑπὲρ τοῦ κ. Βασιλάκη Σάρδη προξένου Ἀρζαντιέρας, χορηγηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. G. I. van Son, κυβερνήτου τῆς ὁλλανδικῆς πολεμικῆς φρεγάτας «Τ' Hoff, Souburg, ὑπογεγραμμένην ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἠγκυροβολημένου εἰς τὰ ἀνοικτὰ τῆς Ἀρζαντιέρας τὴν 17 Αὐγούστου 1787.

Β) Ὁμοίαν τοῦ κ. ἀξιωματικοῦ D. E. Hingst, ἀξιωματικοῦ τοῦ ὁλλανδικοῦ πολεμικοῦ de Snelheyt, ἠγκυροβολημένου εἰς τὴν διώρυγα τῆς Ἀρζαντιέρας, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 17 Αὐγούστου 1788.

Γ) Ὁμοίαν τοῦ κ. S. Unggerts, κυβερνήτου τῆς ὁλλανδικῆς πολεμικῆς φρεγάτας Zupaard, ἠγκυροβολημένης εἰς τὸν λιμένα τῆς Μήλου, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 Μαρτίου 1802.

Δ) Ὁμοίαν ὑπὸ τοῦ κ. Frans Smeer, κυβερνήτου τῆς ὁλλανδικῆς πολεμικῆς βριγαντιέρας Kemphaan, ἠγκυροβολημένης ἔναντι τῆς Ἀντιπάρου, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 31 Μαΐου 1791.

Ἓν φιρμάνιον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, χορηγηθὲν ὑπὸ τῆς Α. Ε.

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 11 τουρκικὸν ἔγγραφον (ἄνω ἥμισυ).

Κύριέ μου τοῦ Τουρκικοῦ πράγματος (κάτω ἥμισυ).

τοῦ πρέσβεως τῆς Ὁλλανδίας, ὅστις καὶ παρεχώρησεν εἰς τὸν ἀναφερθέντα κ. Βασίλειον Σάρδην τὴν σφραγῖδα τοῦ θυρεοῦ τοῦ κράτους, ἵνα τοῦ χρησιμεύσῃ ὅπου δεῖ.

Ἡ οἰκογένεια Σάρδη εἶναι ἐκ τῶν παλαιοτέρων καὶ σημαντικωτέρων τῆς νήσου Κιμώλου. Ὁ περὶ οὗ πρόκειται ἐνταῦθα Βασίλειος Σάρδης ὑπῆρξεν ἐπιφανὲς πρόσωπον. Ἀδελφὸς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἱερομόναχος Νεόφυτος Σάρδης, ἡγούμενος τοῦ μονυδρίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς νησῖδος καὶ Ἁγίου Σάββα Μήλου. Υἱὸς τοῦ Βασιλείου Σάρδη ἦτο ὁ ἡγεμονικὸς Ἀντώνιος Σάρδης ὁ Φιλικός. Περὶ αὐτῶν βλ. Ἰ ω. Ρ ά μ φ ο υ, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κιμώλου. Τὸ μονύδριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, «Κιμωλιακά», Ἀθῆναι 1932, σσ. 37 κέξ. Τ ο ῦ α ὐ τ ο ῦ, Κιμώλιοι κληρικοὶ εἰς τὸν ἱερὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821, «Κιμωλιακά», τ. Β′ (1972), σσ. 72 κέξ. Ν. Κ ε φ α λ λ η ν ι ά δ η, Χρονικὸν τῶν κατὰ τῆς Κιμώλου πειρατικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τὸν 17ον—19ον αἰῶνα, «Κιμωλιακά», τ. Δ′ (1974), σσ. 92 κέξ. Μέλη τῆς οἰκογενείας Σάρδη ἀπαντοῦν μεταξὺ τῶν ὑπογραφομένων Κιμωλιατῶν εἰς δικαιοπρακτικὰ καὶ ἄλλα ἔγγραφα. Ἰ ω. Ρ ά μ φ ο υ, Σύμμεικτα Κιμωλιακά, «Κιμωλιακά», τ. Γ′ (1973), σσ. 321 κέξ. Τ ο ῦ α ὐ τ ο ῦ, Δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα ἐκ Κιμώλου, αὐτόθι, τ. Δ′ (1974) σσ. 21 κέξ.

11

Ἡ Αὐτοῦ αὐτοκρατορική μου μεγαλειότης ἀποφαίνεται

Παρὰ τοῦ βαρώνου Ἀλβέρτου ὑπεβλήθη μοι ἐνσφράγιστον ἔγγραφον διὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ βερατίου ἑνὸς ἀτόμου, ἀνήκοντος εἰς τὸν χριστιανικὸν πληθυσμόν, τὸν διαβιοῦντα ὑπὸ τὴν ἐπικράτειάν
5 *μου, τὸν Βασίλειον Σάρδην. Ἐπὶ τῆς αἰτήσεως ταύτης, γενομένης ἀποδεκτῆς παρ' ἐμοῦ, διέταξα μὲ φιρμάνι μου, ἐκδοθὲν κατὰ μῆνα Ζιλχιτζὲ τοῦ ἔτους 1172, ὅπως τὸ βεράτιον τοῦ Βασιλείου Σάρδη, προξένου εἰς τὴν νῆσον Δεγιρμενλὶκ καὶ τῶν γύρω της λοιπῶν νήσων, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐκδοθῆ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀδελφοῦ μου Ὀσμὰν*
10 *Χάν, ἀνανεωθῇ κατὰ τὰ εἰωθότα.*

Ὁ εἰρημένος Βασίλειος Σάρδης, κατόπιν αἰτήσεως, διωρίσθη παρ' ἐμοῦ καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς πρόξενος εἰς τὰς προαναφερθείσας νήσους. Διὰ ταῦτα ἐγὼ διατάσσω ὅπως ὁ Βασίλειος Σάρδης συνεχίσῃ ν' ἀσκῇ τὰ καθήκοντα προξένου τῆς Ὁλλανδίας ἐπὶ τῶν
15 *νήσων, ὡς καὶ ἐπὶ πάντων τῶν πλοίων τῶν ταξιδευόντων ὑπὸ Ὁλλανδικὴν σημαίαν. Ὅσοι Ὁλλανδοὶ ὅθεν ὑπήκοοι, ἔμποροι, ναυτικοὶ καὶ λοιποὶ ἐπαγγελματίαι ἔχουν ὑποθέσεις δέον ν' ἀπευθύνωνται πρὸς αὐτόν. Πλοῖα ἀγκυροβολοῦντα θ' ἀπευθύνωνται*

πρὸς αὐτόν, ὑποβάλλοντα τὰ ναυτιλιακὰ καὶ λογιστικὰ αὐτῶν
20 βιβλία. Ναῦται Ὁλλανδοὶ δέον νὰ μὴ ἐνοχλῶνται διὰ χρέη των, εἰς δὲ τὰς δίκας των νὰ μὴ ἀκουσθοῦν μάρτυρες μὴ Ὁλλανδοί. Ἂν ναυτικοὶ Ὁλλανδοὶ δυσφημοῦν γυναῖκα ἢ παιδία, ὁ πρόξενος δέον νὰ καταβάλῃ πᾶσαν τὴν δυνατὴν προσπάθειαν νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ ἀπὸ τοιαύτας ἀπρεπεῖς πράξεις.

25 Ὁ πρόξενος κέκτηται τὸ δικαίωμα νὰ διεξάγῃ ἔρευναν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ πληρώματα τῶν πλοίων. Ἂν μεταξὺ αὐτῶν εὑρίσκωνται αἰχμάλωτοι μουσουλμᾶνοι, δέον νὰ τοὺς ἀπελευθερώσῃ πάραυτα. Ἄλλως τὸ πλήρωμα παραμένει ὡς ἔχει. Πλοῖα πειρατικά, συλλαβόντα Ὁλλανδοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἀγκυρο-
30 ροβολήσαντα εἰς τὴν νῆσον Δεγιρμενλὶκ ἢ τὰς πέριξ νήσους, ἐρευνῶνται παρὰ τοῦ Ὁλλανδοῦ προξένου, ἔχοντος τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ καὶ νὰ ἐλευθερώνῃ τοὺς Ὁλλανδοὺς αἰχμαλώτους. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς πειρατάς, οὗτοι συλλαμβανόμενοι παρὰ τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν, ἂν ἐβιαιοπράγησαν, θέλουν ἀποσταλῆ εἰς ἐμέ,
35 διὰ νὰ δικασθοῦν.

Οἱ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰς τὴν ἐπικράτειάν μου δι' ἐμπορίαν εἰσερχόμενοι Ὁλλανδοὶ δὲν θὰ ἐνοχληθοῦν, ἀλλὰ θὰ ἐμπορεύωνται ὅλως ἐλευθέρως τόσον εἰς τὴν ξηράν, ὅσον καὶ εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ τελωνειακοὶ ὑπάλληλοι δὲν θὰ εἰσπράττουν οἱονδήποτε φόρον
40 παρ' αὐτῶν, οἱ δὲ τελωνοφύλακες δὲν θὰ δεχθοῦν οἱονδήποτε, ἔστω καὶ τὸ παραμικρόν, φιλοδώρημα εἴτε εἰς τρόφιμα εἴτε εἰς ἀμφίεσιν καὶ δὲν θὰ εἰσπράξουν οὐδὲ ὀβολόν.

Τὸν εἰρημένον πρόξενον οὐδεὶς δύναται νὰ φυλακίσῃ ἢ νὰ παραβιάσῃ ἢ νὰ σφραγίσῃ τὴν κατοικίαν του. Ἂν δημιουργηθοῦν
45 διαφοραὶ μεταξὺ Ὁλλανδῶν, ταύτας θὰ δικάσῃ ὁ Ὁλλανδὸς πρόξενος, οὐδεὶς δὲ δικαιοῦται ν' ἀναμειγνύεται ἢ νὰ ἐπεμβαίνῃ ἔξωθεν. Οἱ πρόξενοι πρὸς τοῦτο ἔχουν τὴν αὐτὴν δικαστικὴν ἁρμοδιότητα, οἵαν καὶ δικασταὶ καὶ καδῆδες μου.

Ἐὰν πλοῖα Ὁλλανδικὰ κινοῦνται μεταξὺ τῶν νήσων, οὐδεὶς
50 δύναται νὰ ἐπέμβῃ ἢ προσβάλῃ αὐτά, ἀλλ' οὔτε τὰ κέρδη των, ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ κρατηθοῦν φόροι ἴσοι πρὸς τὰ εἰσπραττόμενα ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους μου, τὰ ὁποῖα καὶ ἀποδίδονται εἰς τὸν πρόξενον.

Ἐὰν ἀρχίσῃ δίκη μεταξὺ Ὁλλανδῶν καὶ ὑπηκόων μου, ἐὰν μὲν αὕτη ἀφορᾷ εἰς ἐκδίκασιν ποσοῦ μέχρι 4.000 ἄσπρων, ταύτην

55 *δικάζει ὁ πρόξενος τῆς Ὁλλανδίας, ἐὰν δὲ ὑπερβαίνῃ τὸ ποσὸν τοῦτο, θέλω ἐκδικάσει ἐγώ. Πρὸς τοῦτο ὅμως δέον ἀπαραιτήτως νὰ ὑπάρχῃ ἔγγραφος αἴτησις τοῦ προξένου. Ἄλλως δὲν δύναμαι ν' ἀποδεχθῶ οἱανδήποτε ἀγωγὴν διὰ τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις.*

Τὸ παρὸν βεράτιον εἶναι καθ' ὅλα ἔγκυρον.

60 *Ὁ καϊμακάμης τῆς Ὑψηλῆς μεγαλειότητος Ἐν Κωνσταντινιάδι ἔτει 1172, μηνὶ Ζιλχιτζὲ 28.*

Τὸ τουρκικὸν βεράτιον τοῦτο δὲν εἶναι πρωτότυπον ἀλλὰ πιστὸν ἀντίγραφον, ἀποκείμενον εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους τῆς Ὁλλανδίας. Τὸ κείμενον καταλαμβάνει 38 στίχους ἐπὶ τοῦ χάρτου, διαστ. 0,46 × 0,29 μ. Ἡ γραφὴ εἶναι ἐπιμελής, καθαρά, ἄνευ διαγραφῶν καὶ εὐανάγνωστος. Ἡ μετάφρασις εἰς τὴν ἑλληνικὴν δὲν εἶναι κατὰ λέξιν πιστή, ἀλλ' ἐλευθέρα. Ὡρισμέναι λέξεις μὴ τουρκικαὶ δὲν ἀναγινώσκονται εὐχερῶς. Τὰ πολλὰ ἀραβοπερσικὰ στοιχεῖα τοῦ κειμένου καταντοῦν δυσδιάγνωστα διὰ τοὺς σημερινοὺς τουρκολόγους, ἀλλὰ δυσχερῆ καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς παλαιοὺς τουρκομαθεῖς, ἄλλως εἰθισμένους εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς παλαιᾶς γραφῆς, οὐχὶ ὅμως καὶ κατανόησιν τοῦ ἀρχαιοπρεποῦς ὕφους μετὰ τῶν εὐαρίθμων μὴ τουρκικῶν ὅρων καὶ συναφῶν ἐκφράσεων.

Τόπος ἐκδόσεως ἐν τέλει τοῦ βερατίου ἀναγράφεται Κωνσταντινιέ, ἤτοι Κωνστανιάς. Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ τύπος οὗτος, χαρασσόμενος καὶ ἐπὶ τῶν τουρκικῶν νομισμάτων. Ἡ σχετικὴ παράδοσις διετηρήθη μέχρι τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, ὁπότε αἱ χρυσαῖ λίραι Τουρκίας φέρουν αὐτὸν τὸν τύπον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποτυπωμένον.

Βεράτια καὶ φιρμάνια τουρκικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ δίκαια τοῦ τουρκοκρατουμένου Ἑλληνισμοῦ ἐξέδωκεν ὁ Μ. Ι. Γεδεών, Ἐπίσημα γράμματα τουρκικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν δίκαια, ἐν Κων/πόλει 1910, σσ. 136. Συλλογαὶ τουρκικῶν ὁμοίων ἐγγράφων ἐκ τῶν ἀρχείων Μακεδονίας (Θεσσαλονίκης, Βεροίας—Ναούσης, μονῆς Βλαττάδων), ἐξδόθησαν ὑπὸ Ἰω. Κ. Βασδραβέλλη, Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας, Α' Ἀρχεῖα Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1952, Β' Ἀρχεῖα Βεροίας—Ναούσης, Θεσσαλονίκη 1954, Γ' Ἀρχεῖον μονῆς Βλαττάδων, Θεσσαλονίκη 1955. Τὸ περιεχόμενον τῶν ἐγγράφων τούτων ἀναφέρεται εἰς θέματα Ἐκκλησίας, διοικήσεως, φορολογίας, στρατιωτικά, δικαστικὰ κ. ἄ. συναφῆ, οὐχὶ ὅμως καὶ διπλωματικά. Εἰς ἐλαχίστας περιπτώσεις ἡ ἀναφορὰ γίνεται εἰς διερμηνεῖς προξενικῶν ἀρχῶν.

12

Ἡμερολόγιον Jodst Frederik Tor: 1778-1779

.....

Προσθέσατε εἰς αὐτὰ τὸν ὑπερβολικὸν καύσωνα, ὁ ὁποῖος

ἐπεκράτει ἐντὸς κοιλάδων καλυπτομένων ἀπὸ σκληροὺς καὶ μυ-
5 τεροὺς χάλικας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἡ βάδισις θὰ ἦτο ἀδύνατος χωρὶς τὰ χονδρὰ καὶ ἀνθεκτικὰ ὑποδήματα τοῦ προξένου μας. Αἱ δυσκολίαι τῆς βαδίσεως καὶ ἡ στενοχωρία ἐκ τῆς εὑρέσεως ἐλαχίστων θηραμάτων μᾶς ἔκαμαν νὰ πάρωμεν τὸν δρόμον τῆς παραλίας, ὅπου καὶ ἐλούσθημεν διὰ νὰ δροσισθῶμεν. Ἐπιστρέφοντες ὅ-
10 μως ἐφέραμεν καὶ τὸν ὑπερήφανον νεμρόδην μας, διὰ νὰ γευματίσῃ μαζί μας.

Δὲν ἀνεκαλύψαμεν κατὰ τὸν περίπατόν μας τίποτε τὸ ἀξιόλογον ἐκτὸς μερικῶν σπηλαίων εἰς τὰ ὄρη, ὅπου εὕρομεν δροσιὰν καὶ τόπον ἀναπαύσεως. Εἴδομεν κλήματα καὶ ἀχλαδέας περιπε-
15 πλεγμένας καὶ συρομένας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἰς σχεδὸν ἀγρίαν κατάστασιν, ὅπως εἶναι τὰ ἀγγούρια παρ' ἡμῖν. Οἱ ἀγροὶ ἀντιθέτως μᾶς ἐφάνησαν καλῶς καλλιεργημένοι. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ μᾶς ἔκαμε τὴν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν, εἶναι ἡ ἐρήμωσις τῆς νήσου, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς δὲν ὑπερβαίνει σήμερον τοὺς 1300 κατοίκους,
20 ἐνῷ ἠρίθμει ἀρκετὰς χιλιάδας πρὸ τῆς ἀποδεκατίσεώς του ἀπὸ τὰς καταστρεπτικὰς νόσους. Ὁ ἄλλοτε πολὺ μεγαλύτερος ἀκόμη πληθυσμὸς εἶχεν ἤδη μειωθῆ εἰς τὰς 7000 πρὸ 30 ἐτῶν. Ἐὰν συνεχισθῇ ὁ ἀποδεκατισμὸς αὐτός, εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ νῆσος θὰ ἀπομείνῃ τελείως ἔρημος.

25 Ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν φρεγάταν εὕρομεν ἐκεῖ τὸν πρόξενον τῆς Ἀρζαντιέρας, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει νὰ ὑποβάλῃ τὰ σέβη του εἰς τὸν πρεσβευτὴν καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν συνέχισιν τῆς προξενικῆς του θητείας, ἡ διάρκεια τῆς ὁποίας εἶναι τελείως ἀβεβαία καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ.
30 Τὸν προσεκαλέσαμεν εἰς τὸ γεῦμα, ἀλλὰ οἱ συνδαιτημόνες μας ἔφαγαν ἄσχημα τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι συνέπεσε νὰ εἶναι ἡμέρα νηστείας διὰ 5 ἐξ αὐτῶν· συνηθίζουν δὲ οἱ Ἕλληνες τὴν Τετάρτην νὰ νηστεύουν ἀπολύτως τὸ κρέας καὶ ὅ,τι προέρχεται ἐξ αὐτοῦ, ὡς αὐγά, βούτυρον καὶ τυρόν. Ὅλον τὸ φαγητόν των ἀπο-
35 τελεῖται τότε ἀπὸ ἄρτον, οἶνον, ἐλαίας καὶ ὀλίγας σαρδέλας.

Ὡς ἐξήγησιν τῆς πτωχείας τῶν κατοίκων μᾶς ἀνέφεραν μεταξὺ ἄλλων τὴν φροντίδα τῶν Τούρκων νὰ τοὺς ἀπομυζοῦν μόλις ἀντιληφθοῦν ὅτι ἔχουν κάποιαν ἄνεσιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπίσης καὶ ὁ λόγος τῆς ἐλαχίστης δραστηριότητος, τὴν ὁποίαν

ἀναπτύσσουν οἱ Ἕλληνες διὰ νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν γονιμότητα τῆς γῆς των. Εἰς τὴν Μῆλον καὶ εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν δὲν ὑπάρχει Τοῦρκος καθῆς, ὡς ὁ ἐγκατεστημένος εἰς τὴν Κέαν καὶ εἰς τὰς πλείστας τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπαλλάσσει τοὺς κατοίκους τῶν δύο αὐτῶν νήσων ἀπὸ τὴν παρουσίαν ἑνὸς τόσον σημαντικοῦ προσώπου, δι' ὃ καὶ δὲν παραλείπουν νὰ καταβάλλουν μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν εἰς τὸν γειτονικὸν καθῆν τὸν ἐτήσιον φόρον ἐκ 1100 πιάστρων εἰς τὸν ὁποῖον ὑπόκεινται. Τὰ ἤθη καὶ οἱ νόμοι εἶναι περίπου τὰ αὐτὰ ὡς καὶ τῆς Κέας.

Τὸ καλύτερον προϊὸν τῆς Μήλου εἶναι τὸ βαμβάκι, τὸ ὁποῖον σπείρεται ἐδῶ κατ' ἔτος, περίπου ὡς ὁ σῖτος. Ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν τὸ φυτὸν δίδει ἄνθη καὶ καρποὺς ὡς τοῦ βαμβακοδένδρου, καὶ ἐξ ἴσου ὡραῖα, ἀλλὰ τὸ βαμβάκι εἶναι πολὺ καλυτέρας ποιότητος ἀπὸ τὸ σύνηθες. Τὸ ἀποστέλλουν συνήθως εἰς τὴν Σμύρνην ἢ εἰς τοὺς ἄλλους λιμένας τῆς Ἀνατολῆς καθὼς καὶ τὸν σῖτον καὶ τὸν οἶνον, ὁ ὁποῖος παράγεται εἰς ἀρκετὰ μεγάλην ποσότητα δι' ἐξαγωγήν.

Εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν ὑπάρχει μία λίμνη σχηματιζομένη ἀπὸ μίαν ποσότητα ἁλμυροῦ ὕδατος, ἡ ὁποία τοὺς ἐξασφαλίζει ἄφθονον ἅλας, ἡ δὲ μέθοδος ἐξαγωγῆς του εἶναι εὐχερεστάτη, διότι ἡ λίμνη εἶναι ἀβαθὴς καὶ ἡ μεγάλη θερμότης τοῦ ἡλίου ἀρκεῖ διὰ νὰ ἐξατμισθῇ ὅλον τὸ περιεχόμενον γλυκὺ ὕδωρ καὶ νὰ παραμείνῃ τὸ ἅλας ὡς ἴζημα εἰς τὸν πυθμένα, ἀπὸ ὅπου τὸ συλλέγουν διὰ μεγάλων εἰδικῶν πτύων καὶ τὸ ἐκθέτουν εἰς τὸν ἥλιον ἐπὶ 2-3 ἡμέρας. Τὸ ἅλας εἶναι λευκὸν ὡς χιών.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βράχου, ὁ ὁποῖος δεσπόζει τοῦ λιμένος, ὑπάρχουν πηγαὶ μεταλλικοῦ ὕδατος, αἱ ὁποῖαι χαίρουν μεγάλης ἐκτιμήσεως. Ἐκεῖ πλησίον καὶ πρὸς τὸ ἄκρον τοῦ βράχου συγκεντρώνονται πολλοὶ Ἕλληνες ὡς εἰς τόπον ἰαματικόν. Συνηντήσαμεν ἐκεῖ ἕνα Ἕλληνα πιλότον, ἐφωδιασμένον μὲ πολὺ καλὰ πιστοποιητικά, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐφάνη ὅτι διέθετε μεγαλυτέραν νοημοσύνην ἀπὸ τὸν Γάλλον ἐκ Τουλῶνος, δι' ὃ καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ τὸν πάρωμεν μαζί μας.

Ἐπιβεβαιοῦται καὶ πάλιν ἡ εἴδησις πανώλους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πρόξενος τῆς Ἀρζαντιέρας μᾶς λέγει ὅτι συνωμίλησε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν μὲ τὸν κόμιτα St. Priest, πρεσβευτὴν

τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Πύλην, ὁ ὁποῖος παρὰ ταῦτα μετέβαινεν ἐκεῖ συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς συζύγου του καὶ πολυαρίθμων συγγενῶν καὶ φίλων. Αὐτὸ μᾶς ἐνεθάρρυνε καὶ μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀκολουθήσωμεν τὰ ἴχνη του.

80 *Τὴν ἑπομένην ἡμέραν, Πέμπτην 16 Ἰουλίου, συνεπληρώσαμεν τὴν ὕδρευσίν μας καὶ ἐσηκώσαμεν τὴν ἄγκυραν περὶ τὰς 9 τὸ βράδυ μὲ ἀρκετὰ εὐνοϊκὸν καιρόν. Τὴν ἑπομένην ἡμέραν καὶ νύκτα ἐπεκράτησε νηνεμία, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἑσπέρας ἔπνευσεν ἐλαφρὸς νοτιοδυτικὸς ἄνεμος, ὁ ὁποῖος ἐνισχύθη κατὰ τὴν νύκτα καὶ μᾶς*
85 *ἔφερε πλησίον τῆς νήσου Θερμιά. Ὁ Ἕλλην πιλότος μας ἐγνώριζεν ἄριστα νὰ ὑπολογίζῃ τοὺς ἀνέμους, νὰ ἐπωφελῆται ἀπὸ τὰ πάντα, πότε ἀπὸ τὸν ἀπόγειον ἄνεμον καὶ πότε ἀπὸ τὴν θαλασσίαν αὔραν, καὶ ὡδήγησεν οὕτω τὸ σκάφος μεταξὺ Θερμιῶν καὶ Κέας.*

Λόγους κολακευτικοὺς ἀφιερώνει τὸ ἔγγραφον διὰ τοὺς ἐντοπίους πιλότους (πλοηγούς). Καὶ ἦσαν ὄντως οἱ ἔμπειροι ναυτικοὶ κάτοικοι τῆς Μήλου ἐπιδέξιοι πλοηγοί, προτιμώμενοι τῶν ἄλλων Νησιωτῶν ἀνέκαθεν. Ἰωσὴφ Χ α τ ζ ι δ ά κ η, Ἡ ἱστορία τῆς νήσου Μήλου, σσ. 193 κέξ.

13

Ὁ ὑπογεγραμμένος πλοίαρχος τοῦ πολεμικοῦ πλοίου «T' of Suburg» βεβαιῶ διὰ τοῦ παρόντος ὅτι προσώρμισα τὸ ὡς ἄνω πολεμικὸν πλοῖον εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἀρζαντιέρας (=Κιμώλου) τὴν 13ην τρέχοντος. Ἅμα τῇ ἀφίξει μου, ὁ κ. Βασίλειος Σάρδης, ὅστις εἶχε διορισθῆ ὑποπρόξενος ὑπὸ τῆς Α. Ε. τοῦ βαρώνου van Deedem, διοικητοῦ τοῦ Peikendam καὶ πρεσβευτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, παρουσιάσθη ἐπὶ τοῦ πλοίου μου καὶ προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του. Ἐν συνεχείᾳ μᾶς ἐξησφάλισε προμηθείας καὶ μᾶς συνέδραμε παντοιοτρόπως. Αἱ αὐταὶ ὑπηρεσίαι εἶχον προσφερθῆ παρ' αὐτοῦ προηγουμένως καὶ εἰς τὸν πλοίαρχον Abel Monthaan, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο ἤδη ἐνταῦθα κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀφίξεώς μου. Τὸ παρὸν πιστοποιητικὸν χορηγεῖται εἰς τὸν κ. Βασίλειον Σάρδην τῇ αἰτήσει του.

Ἐπὶ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου «T' Hof Souburg», ἠγκυροβολημένου εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἀρζαντιέρας, τῇ 17 Αὐγούστου 1787

Ὑπογραφὴ: G. I. van Son.

Ὁ ὑπογεγραμμένος κυβερνήτης τοῦ πολεμικοῦ πλοίου de Snelheyd» βεβαιῶ ὅτι ὁ κ. Βασίλειος Σάρδης, διοικητὴς τῆς νήσου Ἀρζαντιέρας (=Κιμώλου) καὶ πρόξενος τῆς Ὁλλανδίας κατ' ἐντολὴν τοῦ βαρώνου van Deedem, διοικητοῦ τοῦ Peikendam καὶ πρεσβευτοῦ τῶν Ἡνωμένων Κάτω Χωρῶν παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ἐν Κωνσταντινουπόλει, παρουσιάσθη ἐπὶ τοῦ πλοίου ἅμα τῇ ἀφίξει μου ἐνταῦθα καὶ προσέφερεν ὅλας τὰς ἀναγκαίας ὑπηρεσίας. Ἐπίσης μοῦ ἐπρομήθευσεν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα τρόφιμα καὶ ἐν γένει ἐξετέλεσε τὰ ἔργα αὐτὰ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε εἶμαι λίαν ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὸν κ. Βασίλειον Σάρδην. Ἐφ' ᾧ εὐχαρίστως τοῦ χορηγῶ τὸ παρὸν πιστοποιητικὸν τῇ αἰτήσει του.

Ὑπογραφή: D. E. Hinxt.

Ἐπὶ τοῦ ὡς ἄνω πολεμικοῦ πλοίου ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Ἀρζαντιέρας, τῇ 17 Ἀπριλίου 1788.

Ὁ ὑπογεγραμμένος πλοίαρχος τοῦ πολεμικοῦ «Kemphaan» βεβαιῶ ὅτι ἀφίχθην μετὰ τοῦ ἐν λόγῳ πλοίου εἰς Ἀντίπαρον καὶ ὅτι μοῦ παρεσχέθη βοήθεια ὑπὸ τοῦ κ. Βασιλείου Σάρδη, ὑποπροξένου τοῦ ὁλλανδικοῦ ἔθνους διὰ τὰς νήσους Μῆλον καὶ Ἀρζαντιέραν (=Κίμωλον), ὅστις καὶ μοῦ συμπαρεστάθη εἰς διάφορα ζητήματα ὅσον ἦτο ἀνθρωπίνως δυνατόν. Τὸ παρὸν πιστοποιητικὸν ἐξεδόθη ἐπὶ τοῦ προαναφερθέντος πολεμικοῦ πλοίου ἠγκυροβολημένου εἰς Ἀντίπαρον τῇ 3 Μαΐου 1791.

Ὑπογραφή: Frans Smeer.

Ὁ ὑπογεγραμμένος πλοίαρχος O. Wiggerts, κυβερνήτης τοῦ στόλου τοῦ Ἀρχιπελάγους, βεβαιῶ διὰ τοῦ παρόντος ὅτι ὁ κ. Βασίλειος Σάρδης, διοικητὴς τῆς νήσου Ἀρζαντιέρας (=Κιμώλου) καὶ πρόξενος τῆς Ὁλλανδίας, παρουσιάσθη ἐπὶ τοῦ πλοίου ἅμα τῇ ἀφίξει μου εἰς Μῆλον καὶ προσέφερε πᾶσαν ἀναγκαίαν βοήθειαν εἰς τρόπον ὥστε παρέμεινα πλήρως ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὰς ὑπηρεσίας του. Ἐφ' ᾧ τοῦ χορηγῶ εὐχαρίστως τὸ παρὸν πιστοποιητικὸν τῇ αἰτήσει του, ὑπογραφὲν ἐπὶ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου «Hei Zeepaard» τῇ 28 Μαρτίου 1802 εἰς τὸν λιμένα τῆς Μήλου.

O. Wiggerts.

Ὅτι ἀκριβῆ ἀντίγραφα τῶν εἰς χεῖρας τοῦ κ. Δημητρίου Σάρδη πρωτοτύπων, τῇ 15 Ἰανουαρίου 1817

Isaac Slaars

Καγκελλάριος.

14

Ἐλήφθη τὴν 23 Νοεμ. 1815.

Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον κ. κ. Gaspard Testa, ἐντεταλμένον τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν ἡνωμένων ἐπαρχιῶν μεγάλου δουκὸς τοῦ Λουξεμβούργου, ἐπιτετραμμένον τῆς πρεσβείας παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, εἰς Πέραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως

Ἐκλαμπρότατε,

Ὁ ὑποφαινόμενος Δημήτριος Σάρδης, τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διαμένων εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος ἐπὶ τῆς νήσου Ἀρζαντιέρας, λαμβάνει τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἀναφέρῃ ταπεινῶς ὅτι ὁ πατήρ του Βασίλειος Σάρδης ἔχει τὴν τιμὴν νὰ ὑπηρετῇ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν (ὡς πρὸ αὐτοῦ καὶ ὁ ἀείμνηστος πάππος μου) τὸ ἐντιμότατον καὶ ἐνδοξότατον ὁλλανδικὸν ἔθνος ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀντιπροξένου Ἀρζαντιέρας—Μήλου, ἐφωδιασμένος πρὸς τοῦτο διὰ πράξεως ἐξουσιοδοτήσεως τοῦ ἐξοχωτάτου κ. προξένου τῆς Ὁλλανδίας, ὡς καὶ διὰ φιρμανίου τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Ὁ ὡς ἄνω ἐντιμότατος πατήρ μου, πλήρης σήμερον ἡμερῶν, ἀναλωθεισῶν ἐν τῇ πιστῇ καὶ εὐσυνειδήτῳ ἐνασκήσει τῶν καθηκόντων του ὡς τιμίου ἀνθρώπου, θὰ ἐπευθύμει ὡς μόνην ἀνταμοιβὴν νὰ διορισθῇ εἰς τὴν θέσιν του ὁ ὑποφαινόμενος υἱός του. Ὁ ὑποφαινόμενος ἀπὸ μακροῦ τὸν βοηθεῖ διὰ πάντα καὶ κατὰ πάντα μετὰ τοῦ προσήκοντος ζήλου.

Ἱκετεύω τὴν ἐκλαμπρότητά σας, ὅπως εἰσακούσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου γέροντος καὶ εὐδοκήσῃ νὰ ἐγκρίνῃ τὴν ταπεινὴν ταύτην αἴτησιν τοῦ ὑποφαινομένου εὐπειθοῦς καὶ ἀφωσιωμένου δούλου σας, χορηγοῦσα εἰς αὐτὸν πρὸς τοῦτο τὸ ἀπαραίτητον προξενικὸν δίπλωμα καὶ ἐφοδιάζουσα αὐτὸν διὰ τοῦ ἀναγκαίου φιρμανίου τῆς Πύλης, ἀμφοτέρων τούτων ἀποστελλομένων εἰς τὸν ἐξοχώτατον κ. πρόξενον D' Hochepied, ἵνα μοι τὰ παραδώσῃ ἔναντι ἐκ μέρους του καταβολῆς τῶν ἐξόδων ἐκδόσεως τῶν ἐν λόγῳ ἐγγράφων.

Ὁ ὑποφαινόμενος, ὡς καὶ ὁ καλὸς πατήρ του, θὰ σᾶς εἶναι ἀπείρως ὑποχρεωμένος καὶ θὰ προσεύχεται εἰς τὸν θεὸν διὰ τὴν διαφύλαξιν τοῦ ἀξιοτίμου προσώπου σας καὶ τῆς οἰκογενείας σας.

Διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ καὶ τιμῆς, τῆς Ὑμ. ἐκλαμπρότητος ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος

Δημήτριος Σάρδης

Σμύρνη 15 Νοεμβρίου 1815.

15

Ἡμεῖς Gaspard Testa, ἐπιτετραμμένος τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ μεγάλου δουκὸς τοῦ Λουξεμβούργου, παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, πᾶσιν ὅσοι θέλουν ἴδει τὸ παρόν, χαίρειν.

Πληροφοροῦμεν καὶ βεβαιοῦμεν πάντα ἐνδιαφερόμενον ὅτι ὁρμό-
5 *ζοντος σήμερον εἰς τὸ γόητρον τοῦ ἀναγεννηθέντος ἔθνους ἡμῶν ὅπως ἀποκαταστήσῃ τὰς προξενικὰς ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι ὑφίσταντο προηγουμένως εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς, καὶ σκοπίμου ὄντος πρὸς τὸ συμφέρον καὶ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς ἀναγεννωμένου ἐμπορίου ἡμῶν καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν*
10 *τῆς ναυτιλίας ἡμῶν ὅπως διορισθῇ πρόσωπον διαθέτον τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα, ἵνα ἀναλάβῃ τὸ παλαιὸν προξενεῖον, τὸ ὁποῖον διετήρει ἡ Ὁλλανδία ἐν Μήλῳ τοῦ Ἀρχιπελάγους, πρὸς παροχὴν τῆς ἀναγκαίας βοηθείας πρὸς τὰ ἐμπορικὰ σκάφη τοῦ ἔθνους ἡμῶν εἰς πᾶσαν περίστασιν, καὶ κατόπιν εὐμενῶν συστάσεων δοθεισῶν*
15 *ἡμῖν παρὰ τοῦ κ. de Hochepied, βασιλικοῦ προξένου ἐν Σμύρνῃ, περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Δημητρίου Σάρδη, ἐγκατεστημένου ἐν τῇ προαναφερθείσῃ νήσῳ, λαμβανομένων ἅμα ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν παρὰ τοῦ πατρός του παρασχεθεισῶν ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἰδιότητα ὑπηρεσιῶν, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν χορηγηθέντων αὐτῷ ὑπὸ διαφόρους*
20 *ἡμερομηνίας πιστοποιητικῶν τῶν πλοιάρχων G.J. van Son, D. E. Hinxt, O. Wiggers καὶ Frans Smeer, ἀπεφασίσαμεν δυνάμει τῆς ὑπὸ τῆς ἀποφάσεως L. L. EGJG. P. P. τοῦ ἔτους 17.. παρεχομένης ἐξουσιοδοτήσεως καὶ συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας τοῦ Ὑπουργείου Ἐμπορίου καὶ τῆς Διευθύνσεως Ἀνατολῆς, διωρίσαμεν*
25 *καὶ ἀποκατεστήσαμεν καὶ διὰ τοῦ παρόντος προξενικοῦ διπλώματος διορίζομεν καὶ ἀποκαθιστῶμεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐπιτίμου ὑποπροξένου τῶν Κάτω Χωρῶν ἐν Μήλῳ τὸν ρηθέντα κ. Δημήτριον Σάρδην. Ἐφ' ᾧ καλοῦμεν τοῦτον ὅπως, ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη τοῦ πατρός του, καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα καταστῇ χρήσιμος*
30 *τόσον εἰς τὸν πολεμικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸν ἐμπορικὸν ἡμῶν στόλον ἄνευ διακρίσεως, καὶ ἵνα ἀποδειχθῇ ἄξιος τῆς ἐμπιστοσύνης ἡμῶν, ἐπιδεικνύων ὅλην τὴν πίστιν, τὴν λεπτότητα καὶ τὴν εὐπρέπειαν, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει τὸ ἀξίωμά του, ἐξυπηρετῶν καὶ βοηθῶν ἀποτελεσματικῶς ἅπαντας τοὺς πλοιάρχους, ἐπόπτας, πληρώματα*

καὶ ἄλλους ὑπηκόους ἢ προστατευομένους τῆς Α. Μ. τοῦ ἐνδόξου ἡμῶν μονάρχου, ὅσοι ἤθελον εὑρεθῆ εἰς τὴν νῆσον ταύτην καὶ τὴν περιοχήν της, τοῦτο δὲ κατὰ τρόπον ἁρμόζοντα εἰς νομιμόφρονα καὶ πρόθυμον ὑποπρόξενον, μὴ δικαιούμενος νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτῶν οἱανδήποτε ἀνταμοιβὴν ὑπὸ μορφὴν δικαιώματος, ἐκτὸς ἂν τὰ πρόσωπα αὐτὰ ἤθελον αὐθορμήτως θεωρήσει πρέπον νὰ τοῦ προσφέρουν ποιάν τινα ἀποζημίωσιν μετὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἐξόδων του· καὶ ἐντελλόμεθα αὐτὸν ὅπως συμπεριφέρεται ἐν παντὶ καὶ πάντοτε συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας, αἱ ὁποῖαι θέλουν ἀνακοινωθῆ εἰς αὐτὸν μεταγενεστέρως.

Πρὸς τούτοις καλοῦμεν ἅπαντας ὁμοῦ καὶ ἕκαστον κεχωρισμένως τῶν ὑπηκόων καὶ προστατευομένων τῆς μοναρχίας τῶν Κάτω Χωρῶν, ὅσοι ἤθελον εὑρεθῆ εἰς Μῆλον, ὅπως ἀναγνωρίσουν τὴν προξενικὴν ἁρμοδιότητα τοῦ ρηθέντος Δημητρίου Σάρδη καὶ ὅπως εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἐπικαλοῦνται τὸν προμνησθέντα τίτλον του, ἵνα ζητήσουν τὴν βοήθειάν του. Παρακαλοῦμεν ἅμα τοὺς ἐξοχωτάτους πασάδες, ὡς καὶ τοὺς δικαστάς, βοεβόδας καὶ λοιπὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς πολιτικοὺς καὶ ναυτικοὺς ἀξιωματούχους τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ὅπως ἀποδεχθοῦν καὶ ἀναγνωρίσουν τοῦτον ὑπὸ τὴν ρηθεῖσαν ἰδιότητά του καὶ ἐπιτρέψουν εἰς αὐτὸν νὰ ἀπολαύῃ ἐλευθέρως καὶ εἰρηνικῶς ἁπάντων τῶν πάλαι παραχωρηθέντων προνομίων, δυνάμει τῶν αὐτοκρατορικῶν διομολογήσεων καὶ τοῦ εἰς αὐτὸν χορηγηθέντος διπλώματος.

Εἰς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω ὑπεγράψαμεν τὸ παρόν, ἐπεθέσαμεν τὴν σφραγῖδα τῆς καθ' ἡμᾶς πρεσβείας καὶ διετάξαμεν τὴν προσυπογραφήν του παρὰ τοῦ προσωρινοῦ ἀναπληρωτοῦ καγκελλαρίου ἡμῶν.

Ἐγένετο ἐν Πέραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 13ην τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου 1816.

Τ. Σ. (Ὑπογρ.) Gaspard Testa
κατ' ἐντολὴν
(προσυπογραφή) Ld. Guistiniani
προσωρινὸς ἀναπληρωτὴς καγκελλάριος.

Ἐστάλη τὴν 20 Ἀπριλίου
εἰς τὸν πρόξενον εἰς Σμύρνην.

16

Ἔρχομαι σήμερον, ἐκλαμπρότατε κόντε, νὰ σᾶς φανερώσω, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὲς 21 Νοεμβρίου ἀριβάρησεν εἰς τὸ πόρτο μας τὸ ἰμπρίκι, ὀνόματι Βριζέης, ἐξουσιασμένο παρὰ τὸν καπετὰν Πῆτερ Μπάκερ, ἐκάθισεν εἰς τὸ πόρτο μας 20 ἡμέρες. Ἔκαμα τὸ χρέος μου νὰ βιζιτάρω τὸ καράβι, πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, τί φόρτωμα ἔχει, πόσους ἀνθρώπους· τὸ κάρικό του ἦτον ἄρματα, μπαρούτια καὶ τὰ ἑξῆς, κατὰ τὴν κόπια τοῦ μανιφέστου, ὁποὺ σᾶς στέλλω, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐφανέρωσεν ὁ καπετάνιος· ἤρχουνταν ἀπὸ Ὕδρα καὶ μὲ λέγει ὅτι θὰ τραβήξῃ διὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια· ἐγὼ καὶ ἐγνώρισα καλὰ ἀπὸ κόνσολον Φραντέζον, ὁποὺ εἶναι ἐδῶ, τὸν ὁποῖον ἔχουν οἱ Ρωμαῖοι τῆς Κρήτης πρικουρατόρον πληρεξούσιον εἰς τὸ νὰ τοὺς ἀγοράζῃ ἄρματα καὶ ἄλλα ἐφόδια πολεμικὰ καὶ τοῦ εἶχαν στελμένο πρὸ καιροῦ ἕνα κάρικο λάδια καὶ βούτυρα τῆς μπιγιάτζας, νὰ πουληθοῦν αὐτὰ καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς παράδες νὰ ἀγοράσουν ἐφόδια πολεμικὰ καὶ νὰ τὰ στείλουν εἰς τοὺς Ρωμαίους εἰς τὴν Κρήτη. Τὸ κάρικον αὐτοῦ τοῦ λαδιοῦ καὶ βουτύρου ἦλθεν ἐδῶ μὲ παντιέραν φραντζέζικην καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Σύρα καὶ ἐκεῖ ἐξεπούλησεν, τὸ ηὗρεν αὐτὸ τὸ καράβι ὁ κουμαντάτες ὁ Φραντζέζος καὶ ἐκιαμάρησεν τὸν καπετάνιο καὶ τὸν λέγει· — τί παντιέρα σηκώνει; Καὶ αὐτὸς ἔκρυψεν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν λέγει πὼς ἀσηκώνει παντιέρα γραικική. Τὸν ἀρωτᾷ, πόθεν τὴν ἔλαβεν καὶ τοῦ λέγει, ἀπὸ τὴν Κρήτη τὴν πατρίδα του, ἐπειδὴ καὶ Κρητικὸς ἦτον ὁ καπετάνιος. Καὶ οὕτως ἀδιαφόρησε ὁ κουμαντάτες. Ἔφυγε λοιπὸν ἀπὸ τὴν Σύρα καὶ ἦλθεν ἐδῶ καὶ ἔφερε τὴν μονέδα τοῦ κάρικου εἰς τὸν πρεκουρατόρον τους. Ἐδῶ λοιπὸν εὑρῆκαν πολλὰ ἄρματα. Περικαλῶ, ἂν εἰς φύλαξιν ἔχετε τὰ γράμματά μου, διαβάσετε τὸ γράμμα μου τῶν 30 Ἰουλίου, νὰ στοχαστῆτε τί σᾶς ἔγραφα, ἐὰν ὅμως καὶ δὲν τὸ ἔχετε εἰς φύλαξιν, ζητήσατέ με τὴν κόπια του.

Ἐπληροφορήθηκα ἀπὸ τὸν ἐδῶ κόνσολον Φραντέζον ὅτι τὸ καράβι τὸ ἐδικόν μας ἐκοντραντάρησεν ἤγουν τὲς πραγματεῖες, διὰ νὰ πάγῃ εἰς τὴν Κρήτην νὰ τὶς βγάλῃ ἔξω, δίδοντάς τους καπάρο ἀπὸ ἐδῶ 100 τουφέκια καὶ ἀσηκώνεται εἰς τὰ πανιὰ τὸ ρωμαίικον, μετὰ δύο ἡμέρες ἔρχεται ὁ καπετάνιος καὶ ὁ σοπρα-

35 κάρικος, διὰ νὰ τὼς δώσω σπιδιτζιόνες διὰ Ἀλεξάνδρεια ἐγὼ καὶ τοῦ ζητῶ νὰ μὲ δείξῃ τὲς σπιδιτζιόνες, ἀπὸ ποῦ ἔρχεται. Μὲ λέγει πὼς ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ὕδρα καὶ ἐκεῖ κόνσολον δὲν ἔχει καὶ οὕτως δὲν ἔχω σπιδιτζιόνες. Ἐγὼ τὸν λέγω, καλά, ἀπὸ ποῦ ἤρχουσον καὶ ἐπῆγες εἰς τὴν Ὕδρα; Μὲ λέγει, ἀπὸ Λιβόρνο.—Καλά,
40 δῶσε μου τὲς σπιδιτζιόνες τοῦ Λιβόρνου. Καὶ ἰδοὺ ὁπὸ σᾶς στέλλω τὴν κόπια. Λέγω εἰς τὸν καπετάνιο πὼς οἱ σπιδιτζιόνες τῆς Λιβόρνου λέγουν πὼς εἶναι ντεστινιάτος διὰ τὴν Σμύρνην· πῶς δὲν ἐτράβηξες διὰ τὸ ντέστινό σου; Μὲ λέγει πὼς τὰ ὄρδινά του εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ τὲς σπιδιτζιόνες του. Πολλὰ καλά, τὸ πρᾶγμα
45 ὁποὺ ἐκοντρατάρησες ἐδῶ καὶ μέλλεις διὰ νὰ πᾷς εἰς τὴν Κρήτην, τὰ ντρίτα τὰ κατὰ νόμους διωρισμένα 2 τὰ 10 νὰ δώσῃς (πρὸς τὸν σοπρακάρικο) ἕνα ὑπόγραμμα ὅτι ἔχει νὰ τὰ ἐμβάσετε εἰς τὴν κάσσα τοῦ Λεβάντε. Μὲ λέγει πὼς ἐγὼ ἐκεῖ ὁποὺ πουλῶ καὶ εἶναι κόνσολοι, πληρώνω, ἐκεῖ ὁποὺ δὲν εἶναι δὲν πληρώνω. Ἐκατα-
50 λάβετε τὸ νόημά του. Ἐγὼ τὸν εἶπα πὼς ὁ βασιλέας μας δὲν ἠμπορεῖ σὲ κάθε χωριὸ νὰ βάλῃ καὶ κόσνολον, διότι ἔτι δὲν σώνουν ὅλον τὸ πλῆθος τῆς Ὀλλάνδας νὰ γίνουν ὅλοι κονσόλοι· οἱ σοβράνοι μας ἐδῶ εἰς τὸν Λεβάντε γνωρίζουν καλὰ εἰς τὰ πόρτα καὶ πόστα ὁποὺ εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἔχουν διωρισμένους κονσόλους.
55 Ἐγὼ ἐδῶ ὁποὺ εἶμαι, κατὰ τὶς πατέντες τῶν σοβράνων μου, εἰς ὅσους τόπους εἶναι εἰς τὴν βίσταν μου καὶ δὲν ἔχει ἐκεῖ ἐδικόν μας διωρισμένον κόνσολον, εἶναι εἰς βάρος μου τόσον διὰ τὴν τιμὴν τῆς βασιλικῆς παντιέρας, ὡσὰν καὶ διὰ τὰ ἰντερέσα τῆς κάσσας, δὲν σᾶς ζητῶ νὰ μὲ τὰ δώσετε ἀλλὰ νὰ τὰ ἐμβάσετε ἢ εἰς
60 τὴν κάσσα τῆς Σμύρνης ἢ εἰς τὴν κάσσα τῆς κουμέρσας, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐντερέσα ἰδικά της 1 τὰ 100 καὶ ἕνα τὰ ἑκατὸν ἐδικά μου. Ἔλαβεν λοιπὸν ἐδῶ διὰ καπάρο 9.000 χιλιάδες γρόσια καὶ πηγαίνει εἰς τὴν Κρήτην διὰ νὰ ἐβγάλῃ τὸ πρᾶγμα. Εἶπα λοιπὸν ἐγὼ εἰς τὸν καπετάνιο καὶ σοπρακάρικον, πρετεντέρω τὰ τρίτα τοῦ
65 κάρικου, ὁποὺ φαίνεται πὼς ἀπὸ ἐδῶ τὰ ἐπούλησαν καὶ ἂν δὲν θέλετε νὰ τὰ πληρώσετε ἐδῶ, νὰ μὲ δώσετε ἕνα γράμμα ὅτι ἔχετε νὰ τὰ ἀποκριθῆτε || εἰς τὴν κάσσα τοῦ Λεβάντε καὶ ἐγὼ τὰ ἰδικά μου τὰ λαμβάνω ἀπὸ τὴν κάσσα, εἰ δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόσχεσιν δὲν μὲ δώσετε, δὲν ἠμπορῶ νὰ σᾶς δώσω οὔτε σπιδιτζιό-
70 νες οὔτε ἄλλο γράμμα, καὶ ἀμέτε ὅπου ἀλλοῦ θέλετε νὰ πάρετε

Πανομοιότυπον τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16 ἐγγράφου (προσθία ὄψις).

Συνέχεια τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16 ἐγγράφου (ὀπισθία ὄψις).

γράμματα καὶ ἐγὼ γράφω εἰς τοὺ σοβράνους μου, ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ δὲν ἔχω ἐδῶ μήτε γιασακοσῆδες μήτε σουλτάδους μήτε ἄλλην δύναμιν καὶ οἱ σοβράνοι μου ἔχουν τὴν δύναμιν καὶ ἐδῶ εἰς τὸν Λεβάντε καὶ εἰς τὴν Ὁλλάνδα νὰ γράψουν καὶ ἂς μὴ περνᾷ ἀπὸ
75 τὴν ἰδέα σας πὼς αὐτὰ τὰ ντρίτα θὰ τὰ ἀπολαύσετε ἐσεῖς καὶ νὰ τὰ ζημιωθῇ ἡ κάσσα τοῦ Λεβάντε. Ἄφησαν καὶ ἐδῶ 4 μπάλες μετάξι καὶ ζητοῦν νὰ τὸ περάσουν εἰς ἄλλο ὄνομα, ἤγουν ἐκεινοῦ ὁποὺ τοὺς ἁρμηνεύει. Αὐτὸ τὸ μετάξι τὸ ἔλαβαν ἀπὸ τὴν Ὕδρα ἡ ἐκλαμπρότη σας καὶ ὁ αὐθέντης καβαλιὲρ Τέστας. Ἠμπορεῖτε
80 νὰ μάθετε ἀπὸ τὴν Ὁλλάνδα, πόσον πρᾶγμα ἔχει αὐτὸ τὸ καράβι μέσα, ἐπειδὴ καὶ ἐγώ, ἀφοῦ βλέπω τέτοιους τρόπους, ἀμφιβάλλω καὶ εἰς τὸ μανιφέστο ὁποὺ μοῦ ἔδωσεν. Ἀφοῦ λοιπὸν τῶν εἶπα ὅλα αὐτὰ ὁποὺ σᾶς γράφω, μὲ λέγουν πὼς νὰ τοὺς δώσω ἔνγραφον, ὅτι δὲν θέλω νὰ τὼς δώσω σπιδιτζιόνες καὶ ἐκεῖνοι πηγαίνουν εἰς
85 ἄλλον κονσολᾶτον καὶ παίρνουν σπιδιτζιόνες (καταλάβετε καὶ αὐτό;). Τοὺς ἄφησα λοιπὸν 3 ἡμέρες ἔτσι· ὕστερον ἀπὸ τὲς τρεῖς ἡμέρες ἔρχεται ὁ καπετάνιος καὶ μὲ λέγει ὅτι ἂν δὲν τὼς δώσω σπιδιτζιόνες, ἠμπορεῖ νὰ μὲ κάμῃ ἕνα πρετέστι καὶ εἶναι εἰς βάρος μου τὰ ἔξοδα τοῦ καραβιοῦ, ὁμοίως κσὶ τὸ κάρικο. Ἐγὼ τὸν εἶ-
90 πα πὼς σὲ δίδω σπιδιτζιόνες διὰ τὴν Ἀλεξάνδρα, καθὼς μὲ ζητεῖς, πλὴν νὰ μὲ δώσῃς ἕνα γράμμα, πὼς δὲν πηγαίνεις εἰς τὴν Κρήτην ἀλλὰ τραβᾷς τὸ ντεστίνο τὶς σπιριτζιόνες μου καὶ ἀμέσως σὲ δίδω. Ὁ δὲ καπετάνιος μοῦ εἶπε ὅτι καὶ εἰς τὴν ἐκλαπρότη σας νὰ ἦτον καὶ νὰ σᾶς ζητήσῃ σπιδιτζιόνε, βεβαιότατα ἤθελε τὸν
95 δώσετε σπιδιτζιόνε, χωρὶς νὰ τὸν ἀρωτᾶτε ποῦ θὰ πάγῃ καὶ ποῦ δὲν θὰ πάγῃ. Εἰς αὐτὸ ἀληθινὰ γνωρίζω πὼς ἔχει δίκαιον. Ὁ καπετάνιος μὲ λέγει πρὸς τούτοις πὼς ἐγὼ εἶμαι καπετάνιος καὶ δὲν εἶμαι οὔτε πραγματευτὴς οὔτε σοπροκόρικος, μὲ τοὺς πραγματευτάδες κάμετε καλά. Καὶ ἔτσι πλέον τοῦ ἔδωσα σπιδιτζιόνε
100 διὰ | | τὴν Ἀλεξάνδρεια. Μὲ εἶπεν ὅμως τὴν ἀλήθεια, ὅτι θὰ τραβήξουν διὰ τὴν Κρήτην καὶ πάλιν θὰ γυρίσουν ἀπὸ ἐδῶ. Ἐγὼ κάνω τὸ χρέος μου καὶ σᾶς γράφω καὶ περικαλῶ τὸν αὐθέντη μου, νὰ τὰ ραπορτάρετε εἰς τὸν αὐθέντη καβαλιὲρ Τέστα, ἐπειδὴ ἀπὸ ἐδῶ διὰ Κωνσταντινούπολιν δὲν εἶναι τρόπος νὰ στείλω γράμματα,
105 καθὼς καὶ εἰς τὰ ἄλλα μου γράμματα σᾶς τὸ ἔγραψα.

Τῆς ἐκλαμπρότητός της ταπεινὸς δοῦλος

Δημήτριος Σάρδης.

Τρίτη σελὶς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16 ἐγγράφου.

Τὸ τέλος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16 ἐγγράφου

Τὸ ἔγγραφον καταλαμβάνει 3 σελίδας πλήρεις καὶ τὸ ἥμισυ τῆς τετάρτης περίπου εἰς στίχους ἐν ὅλῳ 85 (26 + 27 + 26 + 6). Τὸ κείμενον καταλαμβάνει καθέτως 21-22 ἑκ. μ. τοῦ χάρτου καὶ ὁριζοντίως 19-19,5 ἑκ. Ἡ γραφὴ εἶναι λίαν ἐπιμελής, εὐανάγνωστος καὶ χωρὶς τὴν παραμικρὰν διαγραφήν. Ὁ γράφων καὶ ὑπογράφων Δημήτριος Σάρδης γνωρίζει ἱκανὰ γράμματα, γνωρίζει τοὺς κυριωτέρους βασικοὺς ὀρθογραφικοὺς κανόνας καὶ τῆς στίξεως. Κατὰ τὰ γενικῶς κρατοῦντα κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, ἀπὸ ἄγνοιαν τῶν ἀντιστοίχων ἑλληνικῶν ὅρων, ὁ γράφων χρησιμοποιεῖ πλῆθος ξένων λέξεων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀσκήσεως τῶν καθηκόντων του, ὡς ἐν συνεχείᾳ φαίνεται. Ὁ ἐπιστέλλων παρέλιπε νὰ θέσῃ τὴν χρονολογίαν ἐν τέλει τοῦ ἐγγράφου. Ἀναφέρει ἐν τούτοις ὅτι ἀπὸ 21 Νοεμβρίου ἀδήλου ἔτους εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τὸ περὶ οὗ ἡ ἀναφορὰ πλοῖον καὶ ὅτι κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ ἰδίου ἔτους εἶχε στείλει προηγουμένην ἀναφοράν. Εἰς τὴν κορυφὴν ἀριστερὰ τοῦ ἐγγράφου ἔχει σημειωθῆ δι' ἄλλης χειρὸς καὶ μόλις διαφαινομένης γραφῆς: 6 Φεβρ. 1823. Ἡ ἡμερομηνία αὕτη πρέπει νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἡμέραν τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἐγγράφου εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς κρατικῆς ὑπηρεσίας, ἀφοῦ προηγουμένως ὁ ἀποδέκτης κόντες κατηύθυνεν αὐτὸ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καθὼς τὸν παρακαλεῖ ὁ ἀναφερόμενος Δ. Σάρδης. Ἑπομένως πρέπει νὰ χρονολογήσωμεν τὸ ἔγγραφον πρὸ τοῦ τέλους Δεκεμβρίου 1822, ἀφοῦ τὸ πλοῖον παρέμεινεν εἰς τὴν νῆσον ἐπὶ 20 ἡμέρας.

2 *ἀριβάρησεν εἰς τὸ πόρτο μας τὸ ἰμπρίκι.* Δηλαδὴ προσήγγισεν (ἡ λ. ἰταλικὴ arivare, γαλ. arriver) εἰς τὸν λιμένα μας (porto, ἰταλ. λιμὴν) τὸ πλοῖον (μπρίκι, βρίκιον, λ. ἀγγλική, ἱστιοφόρον, πάρων).

3 *ἐξουσιασμένο παρὰ τὸν καπετάν....,* διευθυνόμενον παρὰ τοῦ....

4 *νὰ βιζιτάρω τὸ καράβι* = νὰ ἐπισκεφθῶ (ἰταλ. visitate) καὶ ἡ πασίγνωστος βίζιτα (γαλ. visite, visiter).

6 *τὸ κάρικο· 21 τοῦ κάρικου·* 11, 14, 72 *κάρικον,* εἶναι τὸ φορτίον ἡ λ. ἰταλικὴ

7 *κόπια τοῦ μανιφέστου,* ἀντίγραφον (copia, λ. ἰταλικὴ) τῆς ἐγγράφου ἀδείας (manifesto λ. ἰταλική), διὰ τὸν ἀπόπλουν τοῦ πλοίου. Ὁ πρό-

ξενος ἐζήτησε τὴν ἄδειαν ταύτην, ἔλαβεν ἀντίγραφον καὶ τοῦτο ἀπέστελλε μετὰ τῆς ἀναφορᾶς του.

9, 30 *κόνσολον Φραντέζον,* ἀπὸ τὸν Γάλλον πρόξενον, τὸν ἑδρεύοντα εἰς Κίμωλον. *Κονσολᾶτον* (στ. 85), τὸ προξενεῖον.

11 *πρικουρατόριον*=πληρεξούσιον. 21 εἰς τὸν πρεκουρατόρον τους. Ἡ λ. ἰταλικὴ (procuratore).

14 *βούτυρο τῆς μπιγιάτζας.* Προερχόμενον ἐκ Κρήτης.

12-14 *εἰς τὸ νὰ τοὺς ἀγοράζῃ ἄρματα...* Ἡ εἴδησις εἶναι σπουδαία, ὅτι ἀπεστέλλοντο ἐκ Κρήτης ἀγαθὰ (λάδι, βούτυρον), τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ὁποίων προϊὸν ὁ Γάλλος πρόξενος εἶχεν ἐντολὴν νὰ χρησιμοποιῇ δι' ἀγορὰν ὅπλων καὶ ἀποστολὴν εἰς Κρήτην. Ἐκ τῆς συνεχείας τοῦ ἐγγράφου πληροφορούμεθα ὅτι τὸ ἐκ Κρήτης φορτίον μετεφέρθη εἰς Κίμωλον *μὲ παντιέρα φραντζέζικην* (στ. 17, μὲ γαλλικὴν σημαίαν χάριν ἀσφαλείας), ἐκεῖθεν δὲ μετεφέρθη εἰς Σύρον, ὅπου καὶ ἐπωλήθη τὸ ἐμπόρευμα (*ἐκεῖ ἐξεπούλησε,* στ. 18).

19-24 *ὁ κουμαντάτες Φραντζέζος,* ὁ Γάλλος διοικητὴς (καὶ ρ. coummantare ἰταλ. διοικῶ) εἰς Σύρον ἐπενέβη ἀλλὰ παρακάτω (στ. 20) λέγει ἡ ἀναφορὰ ὅτι *ἀδιαφόρησε.*

ἐκιαμάρησε τὸν καπετάνιο. Chiamare ἰταλ. φωνάζω, καλῶ.

25 *τὴ μονέδα τοῦ κάρικου.* Λέξις ἰταλ. moneda σημαίνει νόμισμα, ἐδῶ ὅμως μετωνυμικῶς ἐννοεῖ τὸ χρῆμα, τὸ συγκεντρωθὲν ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἐκ Κρήτης ἀγαθῶν.

23. *Ἐδῶ εὑρῆκαν πολλὰ ἄρματα.* Εἶναι σημαντικὴ ἡ εἴδησις, ὅτι εἰς Κίμωλον εὑρέθησαν πολλὰ ἄρματα, προοριζόμενα ἀσφαλῶς διὰ τὸν Ἀγῶνα ἢ δι' ἐμπορίαν, ἄγνωστον δὲ πόθεν, πῶς καὶ πότε συγκεντρωθέντα.

27 *39 Ἐκοντραντάρησεν*=συνεφώνησεν, ἔκαμε κοντράτο.

33,62, *καπάρο,,* ἰταλ. capparo, ἀρραβὼν προκαταβολή,

34,47.64.92. *σοπροκάρικος, σοπρακάρικος*=κυβερνήτης, καπετάνιος.

35 κλπ.. *σπιδιτζιόνες.* Λέξις ἰταλικὴ speditione=ἀποστολή.

42 *ντεστινᾶτος διὰ τὴν Σμύρνην*=πρωορισμένος, ντέστινο=προορισμός· καὶ 92 τὸ ντεστίνο. Ἡ λ. ἰταλική, ρ. destinare.

43 *τὰ ὄρδινά του*=αἱ διαταγαί του (ordo λ. λατινική).

46 κλπ. *τὰ ντρίτα* Ἰταλ. diritto εἶναι τὸ δίκαιον, τὸ νόμιμον τέλος.

48 κλπ. *εἰς τὴν κάσσα τοῦ Λεβάντε,* χρηματοκιβώτιον (cassa, λ. ἰταλικὴ) τῆς Ἀνατολῆς, συνεκδοχικῶς τράπεζα, ταμεῖον, κέντρον δοσοληψίας.

53 *σοβράνοι*=οἱ προϊστάμενοι, οἱ κυρίαρχοι. (ἰταλ. sovrano εἶναι ὁ κυρίαρχος ἄνεμος).

53 κλπ. *εἰς τὰ πόρτα καὶ πόστα ὁποῦ εἶναι* εἰς τοὺς λιμένας καὶ εἰς τὰς ἐπικαίρους θέσεις τοῦ δημοσίου ἀξιώματος (posto λ. ἰταλική).

55 *πατέντες,* λ. ἰταλική, patenta=δίπλωμα.

56 *βίστα* =δικαιοδοσία (ἰταλ. vista=ὄψις).

58 *τὰ ἰντερέσα τῆς κάσσας,* interessa (βενετ) συμφέρον κέρδος, ἐννοεῖ τὸ δημόσιον συμφέρον τῆς χώρας ποὺ ἐκπροσωπεῖ καὶ ἡ ὁποία (Ὁλ-

λανδία) εἶχεν ἐγκαταστήσει εἶδος χρηματιστηριακῆς ἐκπροσωπήσεως εἰς διάφορα σημεῖα, ὡς ἐν συνεχείᾳ (στ. 60) ἀναφέρεται κάσσα τῆς Σμύρνης, προηγουμένως δὲ (στ. 53,67) κάσσα τοῦ Λεβάντε, ἐδῶ δὲ τέλος κάσσα τῆς κουμέρσας. Ἐπιζῇ ἡ λ. εἰς τὸ νεοελληνικὸν νιτερέσ(ι)ο.

64 *πρετεντέρω*, pretendere (ἰταλ.) ἀξιῶ, ἀπαιτῶ.

72 *γιασακοσῆδες* =τοὺς ἐντεταλμένους ν' ἀπαγορεύουν, τουρκ. yuaksi.

σουλτάδους=στρατιώτας (λ. ἰταλική, soldato).

88 *πρετέστι*=διαμαρτυρία (λ. ἰταλ., protesto).

103 *νὰ ραπορτάρετε*=νὰ ἀναφέρετε, ἰταλ. raporto.

ΤΑΣΟΣ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

B. J. SLOT
Προϊσταμένου Ἐφόρου τῶν Γεν. Ἀρχείων
τοῦ Κράτους τῶν Κάτω Χωρῶν

ΚΑΘΟΛΙΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΞ ΝΗΣΩΝ

Ἱστορία τῶν Δυτικῶν ναυτικῶν Κοινοτήτων τῶν ΝΔ Κυκλάδων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν των (1600-1893)

Μετάφρασις ἀπὸ τὰ ἀγγλικὰ
ὑπὸ τῆς κ. ΕΛΕΝΗΣ Ν. ΔΑΛΑΜΠΙΡΑ

[Ἡ διεύθυνσις τῶν «Κιμωλιακῶν» ἐκφράζει θερμοτάτας εὐχαριστίας πρὸς τὸν συγγραφέα τῆς παρούσης μελέτης κ. B. J. Slot, προϊστάμενον τῶν ἐν Χάγῃ Ὁλλανδικῶν Ἀρχείων, διότι μετὰ προθυμίας ἀνταπεκρίθη εἰς τὴν παράκλησιν αὐτῆς καὶ ἀφοῦ κατόπιν ἐρευνῶν συνεκέντρωσε πολύτιμα ἔγγραφα ἐκ διαφόρων ἀρχείων, ἔγραψε τὴν μελέτην του στηριχθεὶς εἰς αὐτὰ καὶ ἄλλα καὶ ἐν γνώσει τῆς οἰκείας βιβλιογραφίας. Ἐπίσης εὐχαριστίας ἐκφράζομεν πρὸς τὴν εὐγενῆ κυρίαν Ἑλ. Ν. Δαλαμπίρα, διότι ἐκ τῆς ἀγγλικῆς ἀπέδωκεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὴν μελέτην καὶ τὰς ὑποσημειώσεις καθὼς καὶ τὰ ἔγγραφα τοῦ παραρτήματος,εἴτε συντεταγμένα εἰς τὴν ἰταλικὴν ἐκ τῶν ἰταλικῶν ἀρχείων εἴτε γαλλικὴν ἢ ἰταλικὴν ἐκ τῶν γαλλικῶν ἀρχείων. Ἡ μετάφρασις εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῶν ἐγγράφων ἦτο ἀπαραίτητος, διὰ νὰ καταστῇ εὐχερὴς ἡ χρῆσις αὐτῶν ἀπὸ Ἕλληνας ἐρευνητὰς καὶ ἔγινε μὲ τὴν ἔγκρισιν τοῦ συγγραφέως.*

Αἱ γνῶμαι καὶ αἱ κρίσεις τοῦ συγγραφέως τῆς παρούσης μελέτης δὲν ἐλέγχονται. Ἔτι μᾶλλον ἡ διὰ τῶν ἐκδιδομένων ἐγγράφων ἐμφανιζομένη εἰκὼν τῶν ἐν γένει πραγμάτων εἰς τὴν ἐξεταζομένην περιοχὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας προκαλοῦν ἀσφαλῶς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐρευνητοῦ, δυνατὸν ὅμως καὶ νὰ μὴ εὑρίσκουν σύμφωνον τὴν ὀρθόδοξον πλευρὰν τῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης. Ἡ διεύθυνσις τῶν «Κιμωλιακῶν», κατὰ φυσικὸν λόγον, δὲν λαμβάνει θέσιν ἐπὶ ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ γράφων εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐκφράσῃ τὸ προϊὸν τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς σκέψεώς του, ὡς καὶ ὑπεύθυνος δι' αὐτήν. Τὸ ἐρχόμενον εἰς φῶς ὑλικὸν εἶναι πλούσιον καὶ εἰς τὴν περαιτέρω προσεκτικὴν χρησιμοποίησιν αὐτοῦ ἀπόκειται καὶ ἡ ἀξιολόγησίς του].

Πρόλογος. Ἡ ἱστορία τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς καθολικῆς κοινότητος τῆς Κιμώλου ἀρχίζει μὲ τὴν ἐγκατάστασιν

---

* Παρὰ πόδας παραθέτομεν ἀνάλυσιν συντμήσεων, ποὺ χρησιμοποιοῦνται βραχυγραφικῶς διὰ τὰς παραπομπὰς εἰς Ἀρχεῖα:

ΑCP—Ἀρχεῖα Καπουτσίνων εἰς Παρισίους (rue de Boisdeffre)

ναυτικῶν καὶ πειρατῶν τῆς Δύσεως κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, συνδέεται δὲ στενῶς μὲ τὴν ἱστορίαν τῶν καθολικῶν ἐπισκοπῶν καὶ κοινοτήτων τῆς Μήλου καὶ τῆς Σίφνου. Ἐπειδὴ μέχρι σήμερον ἐλάχιστα ἔχουν δημοσιευθῆ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν καθολικῶν ἐπισκοπῶν τῆς Μήλου καὶ τῆς Σίφνου, ἐπεχείρησα νὰ συγγράψω συνοπτικὴν ἱστορίαν τῶν δυτικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ κοινοτήτων τῶν ΝΔ Κυκλάδων κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας, ἰδίως τῆς Κιμώλου, τὴν ὁποίαν προτίθεμαι νὰ ἐκθέσω ἐκτενέστερον. Ἡ ἀκολουθηθεῖσα κατὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν μέθοδος συνίσταται εἰς τὴν δημοσίευσιν ὅλων τῶν σημαντικῶν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα κατώρθωσα νὰ ἀνεύρω περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ κοινότητος τῆς Κιμώλου, τὴν κατά τι συντομωτέραν διαπραγμάτευσιν τῆς ἱστορίας τῆς Μήλου, καὶ τὴν προσθήκην μερικῶν συνοπτικῶν στοιχείων διὰ τὴν Σίφνον.

Τὰ παρατιθέμενα ἔγγραφα θὰ χρωματίσουν ἀφ' ἑνὸς τὴν ἀφήγησίν μου καὶ ἀφ' ἑτέρου θὰ χρησιμεύσουν εἰς τοὺς μελλοντικοὺς ἱστορικοὺς τῆς Κιμώλου, τῆς Μήλου, τῆς Κέας καὶ τῶν Θερμιῶν διὰ νέων στοιχείων.

Ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου εἰς πολλούς, τῶν ὁποίων ἡ εὐγενὴς συμπαράστασις καὶ μόνον κατέστησε δυνατὴν τὴν παροῦσαν μελέτην, βασιζομένην εἰς πηγὰς ἐκ πολλῶν Ἀρχείων καὶ Βιβλιοθηκῶν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, καὶ δὴ εἰς τὸν σεβ. Ἰωάννην Πέρρην, ἀρχιεπίσκοπον Νάξου, τὸν σεβ. Γεώργιον Ξενόπουλον, ἐπίσκοπον Σύρου καὶ ἀποστολικὸν ἐπίτροπον τῆς περι-

---

ANP—Ἐθνικὰ Ἀρχεῖα, Παρίσιοι

ARA—Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Χάγη

ASJR—Ἀρχεῖα τοῦ Τάγματος τῶν Ἰησουιτῶν, Borgo Santo Spirito. Ρώμη

ASV—Κρατικὸν Ἀρχεῖον, Βενετία

BNP—Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, Παρίσιοι

CDCM—Ἀρχεῖα Ἐμποροβιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου, Μασσαλία

PF.AA—Ἀρχεῖα Προπαγάνδας, Πρακτικὰ Συνελεύσεων

PF.SOCG—Ὁμοίως, Ἐπιστολαὶ διαβιβασθεῖσαι εἰς συνεδριάσεις ὁλομελείας

PF.SC—Ὁμοίως. Ἐπιστολαὶ διαβιβασθεῖσαι εἰς τὰ «κογκρέσσα» (συνεδριάσεις ἐπιτροπῶν).

φερείας Μήλου, τὸν π. W. Metzger τῆς ὑπηρεσίας Ἀρχείων τῆς «Προπαγάνδας», τὸν π. Ραοὺλ τῆς ὑπηρεσίας Ἀρχείων τῶν Καπουτσίνων εἰς Παρισίους, τὸν π. M. Courdurié τῆς ὑπηρεσίας Ἀρχείων τοῦ Ἐμποροβιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Μασσαλίας, τὸν π. Ἐμμανουὴλ Ρεμοῦνδον ἐφημέριον τοῦ καθολικοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Νάξου, τὸν π. Ἰωάννην Ράμφον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸν κ. J. Wijnhoven τῆς Ρώμης.

1. Σημειώσεις περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰς ΝΔ Κυκλάδας κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις εἰς τὰς ΝΔ Κυκλάδας κατὰ τὴν περίοδον τῆς Φραγκοκρατίας εἶναι ἀσαφής. Ἀπὸ πηγὰς τῶν ἀρχείων τῆς Ρώμης γνωρίζομεν ὅτι ὑπῆρχον δύο ἐπισκοπικαὶ ἕδραι, μία εἰς τὴν νῆσον Μῆλον, ἡ ὁποία ὑπήγετο εἰς τοὺς δοῦκας τῆς Νάξου, καὶ μία εἰς τὴν Κέαν, μεταφερθεῖσα μεταγενεστέρως εἰς τὴν Κύθνον καὶ τέλος εἰς τὴν Σίφνον, δηλαδὴ εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς οἰκογενείας Δακορώνια καὶ κατόπιν τῆς οἰκογενείας τῶν Γοζαδίνων, εἰς τὴν ὁποίαν περιελαμβάνοντο καὶ αἱ τρεῖς ὡς ἄνω νῆσοι. Ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Ρώμης γνωρίζομεν ἐπίσης τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκόπων καὶ μερικὰς ἄλλας λεπτομερείας[1]. Διὰ τὴν κατάστασιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὰς νήσους αὐτὰς τίποτε σχεδὸν δὲν εἶναι γνωστόν. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπεκράτει καθεστὼς παρόμοιον πρὸς τὸ τῆς ἑνετικῆς Τήνου, ὅπου ἡ κοσμικὴ διοίκησις τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἠσκεῖτο ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου μέσῳ ἑνὸς ὑπ' αὐτοῦ διοριζομένου Ἕλληνος πρωτοπαπᾶ, ἐνῷ αἱ θρησκευτικαὶ ἁρμοδιότητες τῆς ὀρθοδόξου ἐπισκοπῆς ἀνετίθεντο εἰς ἔξωθεν Ἕλληνας ἐπισκόπους. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ἡ ἐξουσία τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Τήνου ἦτο σχεδὸν ἀνύπαρκτος, διότι οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ τὴν δικαιοδοσίαν του ἄνευ ἀδείας τῆς ἑνετικῆς κυβερνήσεως, ἡ δὲ Βενετία εἶχεν ἐπανειλημ-

---

1. I. C. Eubel: Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi, τόμ. 1-3, Münster 1913-1920: Μῆλος, τόμ. 1 σ. 339, τόμ. 2 σ. 128, τόμ. 3 σ. 243. Κέα, Θερμιὰ καὶ Σίφνος, τόμ. 1 σ. 87, τόμ. 2 σ. 191, τόμ. 3 σ. 167. Ἀρχεῖα Βατικανοῦ: Schedario Garampi (τοπογραφικὸν εὑρετήριον ἐνίων σπουδαίων συλλογῶν ἐγγράφων ἐκ τῶν ἀρχείων), τόμ. 492 (Κέα) καὶ τόμ. 498 (Μῆλος).

μένως κατηγορηθῆ εἰς τὴν Ρώμην ὅτι διὰ πολιτικοὺς λόγους ἠρνεῖτο εἰς τὸν καθολικὸν ἐπίσκοπον τὰ δικαιώματά του[1].

Δεδομένου ὅτι ὁ ἱεραποστολικὸς ζῆλος τῶν καθολικῶν αὐθεντῶν τῆς Φραγκοκρατίας πρὸς προσηλυτισμὸν τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἐλάχιστος, καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχουν γραπταὶ μαρτυρίαι περὶ μεταναστεύσεως Σλαβόνων ἢ Ἰταλῶν καθολικῶν εἰς τὴν Κίμωλον, ἡ ὕπαρξις καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν νῆσον κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι λίαν ἀπίθανος. Εἶναι γνωστὸν ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς Φραγκοκρατίας οἱ ἄρχοντες τῆς Κιμώλου ἐπεσκέπτοντο τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἰς τὴν πρωτεύουσάν των Σίφνον, λόγῳ ἐλλείψεως καθολικῶν ἱερέων. Ὡς καὶ ἄλλοι Φράγκοι ἄρχοντες τῶν νήσων, φαίνεται ὅτι οἱ Γοζαδῖνοι ὑπεστήριζον ἐξ ἴσου τὴν ὀρθόδοξον καὶ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὰς ἐπιγραφάς[2]. Δὲν εἶναι σαφὲς εἰς ποίαν καθολικὴν ἐκκλησιαστικὴν περιφέρειαν ἀνῆκεν ἡ Κίμωλος κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν. Εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ καθολικοὶ ἐπίσκοποι τῆς Μήλου ἐχρησιμοποίουν τὸν τίτλον «ἐπίσκοπος Μήλου καὶ Κιμώλου», ἀλλὰ κατὰ τὴν Φραγκικὴν περίοδον ἡ Μῆλος καὶ ἡ Κίμωλος ἀνῆκον εἰς διάφορα πολιτικὰ συστήματα, καὶ τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἡ Κίμωλος ὑπήγετο τότε εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Σίφνου, ἕδρας τῶν Γοζαδίνων, αὐθεντῶν Θερμιῶν, Κέας, Σίφνου καὶ Κιμώλου. Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀσήμαντον, ἀφοῦ δὲν εἶναι κἂν βέβαιον ὅτι ὑπῆρχον τότε καθολικοὶ εἰς τὴν Κίμωλον, ἀλλὰ παρουσιάζει κάποιο ἐνδιαφέρον ὄχι μόνον ἀκαδημαϊκόν, διότι ἐκ τούτου ἐξαρτᾶται ἂν ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς νήσου ὑπέκειτο εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μήλου ἢ τῆς Σίφνου.

Ἀπὸ τὰ ὀλίγα ὑπάρχοντα ἔγγραφα προκύπτει ἓν ἐνδιαφέρον

---

1. Ἡ Ρώμη ἀντετίθετο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν τῆς Βενετίας: ASV, Duca di Candia, ἀρ. 92. A. Stella: Chiesa e stato nelle relazioni dei nunzi pontifici a Venezia, Citta del Vaticano 1964, σσ. 58-63. G. Hofmann: Vescovadi cattolici della Grecia, 2, Tinos, Ρώμη 1936, σσ. 58-63.

2. Ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ εἰς ὀρθόδοξον μονὴν τῶν Θερμίων: G. Gerola: Thermia, «Annuario della r. Scuola Archeologica di Atene», VI—VII (1923-1924), σ. 54. Ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ εἰς ὀρθόδοξον ναὸν τῆς Κιμώλου: Ἰ. Σ. Ράμφου: Τὰ χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Κιμώλου, «Κιμωλιακά» II, 1972, σ. 215.

συμπέρασμα διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν καθολικῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ΝΔ Κυκλάδων. Ἀπὸ ἔγγραφα τοῦ Βατικανοῦ φαίνεται ὅτι κατὰ καιροὺς μερικὰ ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ ἔφεραν τὸν τίτλον τοῦ «Ἐπισκόπου Μήλου» ἢ «Ἐπίσκόπου Κέας» δὲν κατῴκουν εἰς τὴν ἕδραν των ἀλλ' ἦσαν βοηθοὶ ἐπισκόπων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Αὐτὸ σημαίνει ἐνδεχομένως ὅτι κατὰ τὰς περιόδους αὐτὰς δὲν ὑπῆρχον ἀξιόλογοι καθολικαὶ κοινότητες εἰς τὰς ἀντιστοίχους περιφερείας[1].

Ἀπὸ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς Κιμώλου, αἱ ὑπάρχουσαι πληροφορίαι εἶναι μηδαμιναί. Τὸ ὄνομα τῆς νήσου ἀναφέρεται ἀπὸ μερικοὺς περιηγητὰς ἀλλὰ πάντοτε χωρὶς λεπτομερείας. Ὑπάρχει μόνον ἡ ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσα ἐπιγραφὴ ἑνὸς Γοζαδίνου εἰς ἕνα ὀρθόδοξον ναόν, καὶ μία ἐπιστολὴ τοῦ πάπα, ὅπου κατονομάζεται ὁ Ἄγγελος Γοζαδῖνος ὡς ἄρχων τῆς Κιμώλου (μεταξὺ ἄλλων νήσων) τὸ 1609. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Κίμωλος συνεμερίσθη τὴν τύχην τῆς Σίφνου καὶ ἔγινε τουρκικὴ τὸ 1617. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Τοῦρκοι κατεῖχον ἤδη ὅλας τὰς ἄλλας νήσους τῶν ΝΔ Κυκλάδων: τὴν Μῆλον ἀπὸ τοῦ 1566, τὴν Κέαν ἀπὸ τοῦ 1566, τὰ Θερμιὰ ἀπὸ ἀγνώστου χρονολογίας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1566 καὶ 1617[2].

2. Ἡ ἱστορία τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰς Ν Κυκλάδας ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως τὸ 1645. Ἡ ἱστορία τῶν Κυκλάδων ἀμέσως μετὰ τὴν ὁριστικὴν κατοχήν των ὑπὸ τῶν Τούρκων—τὸ 1566 διὰ τὰς περισσοτέρας ἐκ τῶν νήσων—εἶναι πολὺ συγκεχυμένη. Ὑπάρχουν μερικαὶ ἀόριστοι πληροφορίαι περὶ ἀνακτήσεώς των ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς τὸ 1571 καὶ περὶ σκληρῶν τουρκικῶν ἀντιποίνων ὑπὸ τὸν Οὐλούτζ—Ἀλῆ τὸ 1572[3]. Τὰ ἐ-

1. I. Eubel, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. 2, σ. 101: Πρὸ τοῦ 1456: Ἰωάννης, ἐπίσκοπος Μήλου, βοηθὸς ἐπισκόπου Naumburg. Μετὰ τὸ 1456: Νικόλαος, ἐπίσκοπος Μήλου, βοηθὸς ἐπισκόπου Naumburg, 1494 Ἰωάννης Pedenhofer, ἐπίσκοπος Μήλου, τιτουλάριος ἐπισκόπου Merseburg.

2. K. Hopf: Gozzadini, εἰς: Allgemeine Encyklopaedie von Wissenschaften (ἔκδ. Ersch—Gruber), τόμ. 76, σ. 423.

3. Ἰ. Κ. Χασιώτου: Οἱ Ἕλληνες στὶς παραμονὲς τῆς ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου, Θεσσαλονίκη 1970, σσ. 169-175. ASV, Senato Provveditori terra e mar, 729, μετὰ ἐκθέσεων χρονολογουμένων ἀπὸ τῆς ἐνετικῆς ἀνακατακτήσεως.

λάχιστα ἱστορικὰ ἔγγραφα τῶν ἀμέσως ἑπομένων χρόνων δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ δώσουν σαφῆ ἰδέαν τοῦ τί ἀκριβῶς συνέβη. Τὰ πρῶτα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα περιέχουν λεπτομερεῖς περιγραφὰς τῆς καταστάσεως τῶν νήσων, χρονολογοῦνται ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος. Τὸ ἀρχαιότερον ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ εἶναι μία ἀχρονολόγητος ἔκθεσις τοῦ ἐπισκόπου Σαντορίνης Antonio de Marchis, γραφεῖσα πιθανώτατα περὶ τὸ 1595.

Πρόκειται περὶ ἀπαισιοδόξου περιγραφῆς τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῶν Κυκλάδων μετὰ 40 ἔτη τουρκικῆς κυριαρχίας, φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἔκθεσις αὐτὴ ἔκαμε κάποιαν αἴσθησιν εἰς τὴν Ρώμην, διότι φέρει τὴν σημείωσιν: S. S. la vuol vedere=«ὁ πάπας θέλει νὰ τὴν ἰδῇ». Τὸ ἔγγραφον περιέχει μερικὰς πληροφορίας διὰ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μήλου: Δὲν ὑπάρχουν καθολικοὶ ἱερεῖς καὶ οἱ καθολικοὶ τῆς νήσου ἔχουν ἀσπασθῆ τὴν ὀρθοδοξίαν, τὰ κτήματα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἔχουν δοθῆ εἰς τὴν ὀρθόδοξον. Ἐξ ἴσου ἀθλία εἶναι καὶ ἡ κατάστασις τῆς ἐπισκοπικῆς περιφερείας Θερμιῶν—Κέας[1].

Δὲν εἶναι εὔκολον νὰ διαπιστωθοῦν οἱ ἀκριβεῖς λόγοι τῆς παρακμῆς τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Μία ὄχι πολὺ ἀξιόπιστος πηγὴ λέγει ὅτι κατὰ τὸν Ἑνετο—τουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1571 ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος τῆς Μήλου ἐξήγειρε τοὺς κατοίκους κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ὅτι πρὸς τιμωρίαν του ἐδημεύθησαν αἱ καθολικαὶ ἐκκλησίαι[2]. Ὁ de Marchis πάντως ὀρθῶς τονίζει τὴν ἔλλειψιν ἱερέων. Ἡ θέσις τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἐπισφαλὴς ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἤδη πρὸ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως: οἱ Γοζαδῖνοι τῆς Σίφνου καὶ τῆς Κιμώλου ἐπήγαιναν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, διότι δὲν εἶχον ἐπίσκοπον ἢ ἱερέα εἰς τὴν Σίφνον[3].

---

1. Ἔγγραφον ἀρ. 1.

2. Ἀναφορὰ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Μήλου, περίπου 1622 (PF, SOCG, τόμ. 183 φ. 499): «Ὁ Σοράντσο, ἐπίσκοπος Μήλου, εἶχεν ἀποστείλει βοήθειαν πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς εἰς Ναύπακτον. Οἱ Τοῦρκοι τὸν ἐξώρισαν. Ὁ Σοράντσο ἄφησε δύο ἱερεῖς καὶ ὅταν αὐτοὶ ἀπέθανον, ὅλοι οἱ καθολικοὶ ἔγιναν ὀρθόδοξοι». Εἶναι σχεδὸν ἀπολύτως βέβαιον, ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ἐπίσκοπος Μήλου ὀνομαζόμενος Σοράντσο. Ἴσως πρόκειται περὶ τοῦ Bartolomeus de Aurea.

3. Ἔγγραφον ἀρ. 2.

Ἕνας ὅμως λόγος κεφαλαιώδους σημασίας, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἶναι ὅτι κατὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τῆς τουρκικῆς κατοχῆς, ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τῶν Κυκλάδων ὡς σῶμα, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν νομικὴν ἀναγνώρισίν της ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν.

Διὰ τὴν ἄσκησιν τῶν ἐπισκοπικῶν ἁρμοδιοτήτων καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἦτο ἀπαραίτητον νὰ διαθέτῃ ὁ ἐπίσκοπος—ὀρθόδοξος ἢ καθολικὸς—τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τοῦ σουλτάνου: τὸ μπεράτι. Ἄνευ αὐτοῦ ὁ ἐπίσκοπος δὲν ἠδύνατο νομίμως νὰ κατέχῃ ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν καὶ ἂν εἶχεν, ἦτο πολὺ εὔκολον νὰ τὴν ἀπολέσῃ κατόπιν ἀμφισβητήσεως παρ' οἱουδήποτε ἐνώπιον τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων. Ὅταν ἕνας ἐπίσκοπος ἐπετύγχανε τὸ μπεράτι, τοῦτο ἀπενέμετο κατόπιν καὶ εἰς τοὺς διαδόχους του χωρὶς μεγάλην δυσκολίαν. Ἕνας ὅμως ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ εἶναι ὁ πρῶτος καὶ οἱ καθολικοὶ ἐπίσκοποι τῶν Κυκλάδων, ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν, δὲν κατώρθωναν νὰ ἐπιτύχουν μπεράτια[1].

Ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, ἀνίκανος νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματά της ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, ἔχασεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἓν μέρος τῶν κτημάτων της, ἐνῷ ἄλλο μέρος κατεστράφη λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ἱερέων. Τὰ ἀμπέλια ἔμεναν ἀκαλλιέργητα, τὰ ἀρδευτικὰ συστήματα ἐφθείροντο, τὰ εἰσοδήματα ἠλαττοῦντο. Ἀλλ' ὅσον ὀλιγώτερα ἦσαν τὰ εἰσοδήματα, τόσον μικρότερος ἀριθμὸς ἱερέων ἠδύνατο νὰ συντηρηθῇ, οἱ ἱερεῖς ἔφευγον διὰ νὰ ἀναζη-

---

1. 1) G. Hofmann: Vescovadi cattolici della Grecia, τόμ. 4, Νάξος, Ρώμη 1938, σσ. 59, 66-67. Τὰ ἀρχαιότερα γνωστὰ μπεράτια διὰ τὰς Κυκλάδας εἶναι: Ἀρχεῖα καθολικοῦ ἐπισκόπου Σαντορίνης, ἔγγραφα περὶ Γωνιᾶς, χοτζέτι τοῦ Μουσταφᾶ Τσελεμπῆ, καδῆ Σαντορίνης, 18.1. 1590: μνημονεύει τὸ μπεράτι τοῦ Antonio de Marchis, ἐπισκόπου Σαντορίνης. 2) Π. Γ. Ζερλέντου: Ἰακώβου ντὲ Μίλλι μεγάλου μαγίστρου τῶν ἐν Ρόδῳ Ἱπποτῶν, «Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας» 1910, σσ. 468-469: φιρμάνιον ἔτους Ἐγίρας 1000 (Ὀκτώβριος 1591-Ὀκτώβριος 1592), ὅπου μνημονεύεται τὸ μπεράτι τοῦ Διονυσίου Ρέντη, ἀρχιεπισκόπου Νάξου. Μνεία πρώτου καθολικοῦ μπερατίου εἰς Μῆλον: Hofmann, Naxos σσ. 67-68· ἰταλικὴ μετάφρασις μπερατίου Μήλου τοῦ 1629: ἔγγραφον 7, τουρκικὸν ἀντίγραφον μπερατίου Μήλου: ASV, Bailo di Constantinopoli 335, φ. 37.

τήσουν ἀλλοῦ πόρους ζωῆς καὶ οὕτως ἐδημιουργεῖτο ὁ φαῦλος κύκλος—ὀλιγώτεροι ἱερεῖς, ὀλιγώτερον εἰσόδημα, ἀκόμη ὀλιγώτεροι ἱερεῖς κ.ο.κ. Τὰ περιθώρια συντηρήσεως τῶν ἱερέων ἐξηντλήθησαν πρῶτον εἰς τὰς μικρὰς καθολικὰς κοινότητας, καὶ αὐταὶ πρῶται ἔγιναν ὀρθόδοξοι.

Δύο καθολικοὶ ἱερεῖς ἐκ Χίου, ὁ Διονύσιος Ρέντης, ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας(1593—1616) καὶ ὁ Antonio de Marchis, ἐπίσκοπος Σαντορίνης (1598-1611), ἐπεχείρησαν νὰ μεταβάλουν τὴν κατάστασιν. Ἐπέτυχον νὰ ἐφοδιασθοῦν μὲ μπεράτια ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον, νὰ βελτιώσουν τὰς συνθήκας τῶν Ἐκκλησιῶν των, καὶ νὰ ἀνακτήσουν μέρος τῶν ἀπολεσθέντων ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων. Ὁ Ρέντης προσεπάθησε ἐπίσης νὰ βοηθήσῃ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν ΝΔ Κυκλάδων, ὅπου αἱ ἐπισκοπικαὶ ἕδραι Μήλου καὶ Σίφνου ἐχήρευον ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Ἡ Σίφνος κατείχετο ἀκόμη ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ τὰ προβλήματα ἐκεῖ δὲν ἦσαν τόσον μεγάλα, ἀλλὰ εἰς τὴν Μῆλον ὁ Ἕλλην πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ ὀρθόδοξος μητροπολίτης τῆς Νάξου εἶχον ἐπιτύχει μπεράτια, διὰ τῶν ὁποίων τοὺς παρεχωροῦντο τὰ κτήματα τῆς παλαιᾶς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ρέντης ἐπέτυχε τὴν ἀκύρωσιν τῶν μπερατίων αὐτῶν καὶ τὴν ἀπονομὴν νέου εἰς τὸν νεοεκλεγέντα τότε καθολικὸν ἐπίσκοπον Francesco Ottumazzi, ἐπίτροπον τῆς φραγκισκανικῆς μονῆς τῆς Εὐαγγελιστρίας τῆς Νάξου. Ἦρθη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ τυπικὸν ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀναβίωσιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Μήλου. Ὅταν ὅμως ὁ Ottumazzi ἐπεσκέφθη τὴν ἕδραν του, κάθε ἄλλο παρὰ εὗρε ρόδινον τὴν κατάστασιν, ὅπως πληροφορούμεθα ἀπὸ τὴν ἀπαισιόδοξον ἀναφοράν του πρὸς τὴν Ρώμην: «Ὁ καθολικὸς καθεδρικὸς ναὸς τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ εἶναι ἐγκαταλελειμμένος ἀπὸ 30ετίας, τὰ κτήματα τῆς Ἐκκλησίας εὑρίσκονται εἰς τὴν κατοχὴν ἰδιωτῶν». Ἡ ἀναφορὰ δὲν περιέχει μνείαν περὶ ὑπάρξεως καθολικῶν εἰς τὴν νῆσον[1].

Ὁ Ottumazzi κατεπιάσθη μὲ τὸ ἀκατόρθωτον ἔργον τῆς παλινορθώσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἠσχολήθη πρῶτον μὲ τὴν Σίφνον, ὅπου ἐξηκολούθουν νὰ παραμένουν οἱ Λατῖνοι ἄρχοντες,

1. Ἔγγραφον ἀρ. 2

ἐπήγαιναν ὅμως εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν λόγῳ ἐλλείψεως ἱερέων. Ὁ Ottumazzi τοὺς ἔστειλεν ἱερέα. Εἰς τὴν Μῆλον, τὸ μόνον ποὺ ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ ἦτο νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἀνακτήσῃ τοὐλάχιστον ἓν μέρος ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰσόδημα διὰ τὴν συντήρησίν του, καθὼς καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ναόν. Ἀλλὰ τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας εὑρίσκοντο εἰς τὰς χεῖρας τῶν νέων κτητόρων ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν. Αὐτοὶ ἦσαν ἀπόγονοι πρῴην ἱερέων ἢ ἐπιτρόπων καθολικῶν ἐκκλησιῶν ἢ ἱδρυμάτων, γεννημένοι καθολικοὶ ἢ τέκνα καθολικῶν γονέων, ἀλλὰ τώρα πλέον ἀπὸ πολλοῦ ὀρθόδοξοι. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐπίστευον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰλικρινῶς ὅτι εἶχον νόμιμα δικαιώματα ἐπὶ τῶν κτημάτων, τὰ ὁποῖα ἤρχετο τώρα νὰ διεκδικήσῃ ἕνας ξένος μοναχός, καὶ ἐξ ἴσου εἰλικρινῶς ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος τοὺς ἐθεώρει σφετεριστὰς τῶν νομίμων δικαιωμάτων τῆς Ἐκκλησίας του. Τὸ ἄλυτον αὐτὸ δίλημμα ὑπῆρξε πηγὴ πολλῶν προστριβῶν μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν καθολικῶν Ἐκκλησιῶν τῶν Κυκλάδων.

Κατὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς τὴν Μῆλον ὁ Ottumazzi ἐσκόπευε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ μπεράτι του, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπόδοσιν μερικῶν πραγμάτων τοὐλάχιστον. Ἐπέτυχε μάλιστα βοήθειαν ἀκόμη καὶ ἐκ μέρους τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ. Ἀλλ' ὁ μητροπολίτης Παροναξίας Ἀθανάσιος, ὁ ὁποῖος τότε προΐστατο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Μήλου ὡς ἔξαρχος, δὲν ἦτο διατεθειμένος νὰ ὑποχωρήσῃ ἀμαχητί. Ὁ πατριάρχης ἔγραφεν ἀλλεπάλληλα γράμματα εἰς τὴν Μῆλον, ἀλλ' οὔτε ὁ ἔξαρχος οὔτε ὁ πρῶτος Ἕλλην ἀρχιεπίσκοπος, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν ἔξαρχον τὸ 1600, οὔτε οἱ τοπικοὶ ἄρχοντες ἐπροθυμοποιοῦντο νὰ ἐκτελέσουν τὴν πατριαρχικὴν ἐντολήν, καὶ ὅταν ἐπὶ τέλους κατέληξαν εἰς ἓν εἶδος συμφωνίας, οἱ Ἕλληνες ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῶν Ἁγ. Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ καὶ τὸ 1/3 τῶν κτημάτων, ἐνῷ οἱ καθολικοὶ ἔλαβον τὰ 2/3 ἀλλὰ χωρὶς ναόν.

Ὁ κ. Β. Ἀτέσης ἔγραψεν εἰς τὰ «Κιμωλιακὰ» (τ. Γ') μίαν πολὺ ἐνδιαφέρουσαν περιγραφὴν τοῦ ἀγῶνος διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, βάσει ἑλληνικῶν πηγῶν. Ἔχομεν τώρα τὴν εὐκαιρίαν νὰ

συμπληρώσωμεν τὴν ἱστορίαν βάσει ρωμαϊκῶν πηγῶν.[1]

Ὁ Ottumazzi δὲν ἱκανοποιήθη μὲ τὴν λύσιν τοῦ 1605, ἡ ὁποία δὲν τοῦ ἀνεγνώριζε τὰ παραχωρηθέντα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου δικαιώματα, καὶ συνέχισε τὰς προσπαθείας του διὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ ναοῦ. Οἱ ἀγῶνες του ὅμως εἶχον τραγικὸν τέλος. Ὅταν ὁ καπιτὰν—πασᾶς, ἐξουσιαστὴς τῶν Κυκλάδων, ἔφθασεν εἰς τὴν Μῆλον τὸ 1608, ὁ Ottumazzi κατηγορήθη ὑπό τινος ὀρθοδόξου—μεταγενεστέρα καθολικὴ πηγὴ ἀναφέρει σχετικῶς τὸν ὀρθόδοξον ἱερέα Παρθένιον Καλίλην- ὅτι κατεσκεύαζε φρούριον διὰ νὰ βοηθήσῃ Ἰταλοὺς πειρατάς. Συντελούσης κάποιας συμπτώσεως, ὁ Τοῦρκος ἐπείσθη διὰ τὸ ἀληθὲς τῆς κατηγορίας καὶ ὁ Ottumazzi ὡδηγήθη σιδηροδέσμιος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ περιπέτειά του εἶχε τραγικὴν κατάληξιν. Ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς προσεπάθησε νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ ἀλλ' ὁ ἐπίσκοπος ἀπέθανεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν[2]. Ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς ἐπέτυχε τότε ἀπὸ τὴν Ρώμην νὰ διαδεχθῇ τὸν ἀποθανόντα ἐπίσκοπον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Μήλου ὁ ἰδικός του ἐφημέριος, ἕνας ἱερεὺς ἀπὸ τὸ Χερβοῦργον τῆς Νορμανδίας, ὀνόματι Nicolas Lesdos[3].

Ἴσως ὁ πρεσβευτὴς ἐσκόπευε νὰ ἀσκήσῃ διπλωματικὴν πίεσιν διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ὑπὲρ τοῦ Les-

---

1. Β. Γ. Ἀτέση: Ἀρχιερεῖς Μήλου καὶ Κιμώλου, «Κιμωλιακὰ» 3, σσ. 21-28. Πολλὰ σχετικὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα ἔχουν δημοσιευθῆ ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου—Κεραμέως: Διάφορα ἑλληνικὰ γράμματα ἐκ τοῦ ἐν Πετρουπόλει Μουσείου τῆς Α. Ε. τοῦ Κυρίου N. Likhatcheff, Πετρούπολις 1907 (Memoires de la société Archéologique, τόμ. 4, παράρτημα). Ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς ἐπέτυχεν ἐπίσης μερικὰ φιρμάνια ἀπὸ τὴν Πύλην, ἀναγνωρίζοντα τὰ δικαιώματα τοῦ Ottumazzi (BNP mss, FF 16146 φ. 34). Ὁ κ. Ἀτέσης ὑπερτιμᾷ τὴν ἰσχὺν τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ. Τὰ ἔγγραφα λέγουν ἁπλῶς ὅτι ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς Salignac ἐζήτησε μόνον ἀπὸ τὸν πατριάρχην νὰ ἀσκήσῃ ἐπιρροήν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ τύχῃ ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος δικαίας μεταχειρίσεως ὑπὸ τῶν τοπικῶν δικαστηρίων. Ὁ συμβιβασμὸς τοῦ 1605 περιγράφεται εἰς τὸ ἔγγραφον ἀρ. 3, ἐνῷ τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 εἶναι μᾶλλον περίεργον ἔγγραφον, ὅπου ὁ Ἀθανάσιος, ἀρχιεπίσκοπος Νάξου καὶ ἔξαρχος Μήλου, ἐμφανίζεται ὡς κάτοχος τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ.

2. Th. de Gontaut—Biron: Ambassade en Turquie de Jean Gontaut—Biron Baron de Salignac 1605-1610. Παρίσιοι 1888, 2 τόμοι, τόμ. 1, σσ. 32-33 καὶ τόμ. 2, σσ. 247-249.

3. BNP, mss, FF 16146, φ. 418. Eubel, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. 4, σ. 241.

dos, δὲν ἔγινεν ὅμως τίποτε, διότι ὁ Salignac ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὸν διορισμὸν τοῦ Lesdos ὡς ἐπισκόπου Μήλου, ἀφήνων τὰς ὑποθέσεις τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας εἰς ἀταξίαν, καὶ ὁ διαδοχός του δὲν εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ βοηθήσῃ τὸν Lesdos. Οὕτως ὁ νέος ἐπίσκοπος τῆς Μήλου, ὡς καὶ οἱ προκάτοχοί του, δὲν εἶχεν οὔτε εἰσόδημα οὔτε ἐκκλησίαν καὶ τέλος τὸ 1615 ἐγκατέλειψε τὴν νῆσον, ἀφοῦ ἐνεπιστεύθη τὰ συμφέροντά του εἰς τὴν φροντίδα τοῦ Γάλλου προξένου Ἰωάννου Ἀρμένη, πρᾶγμα ἐπικίνδυνον, διότι ὁ Ἀρμένης φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἐξάδελφος ἑνὸς μεταγενεστέρου ὀρθοδόξου ἐπισκόπου[1].

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Μήλου ἔμεινε πάλιν χωρὶς κεφαλήν. Ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος Σίφνου καὶ Θερμίων, ὁ Νεαπολιτᾶνος Pietro Petarca, ἦτο ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἐποπτείαν της, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἔγραφεν εἰς μίαν ἀναφοράν του πρὸς τὸ Βατικανὸν τὸ 1620, ὅτι ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μήλου δὲν ἀπέμενε πλέον τίποτε, ἐνῷ καὶ εἰς τὴν ἰδίαν του περιφέρειαν τῆς Σίφνου ἡ κατάστασις δὲν ἦτο πολὺ καλυτέρα. Οἱ καθολικοὶ ἐτέλουν τὰς λειτουργίας των κρυφίως ἀπὸ τὸν φόβον τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ ἐπίσκοπος δὲν εἶχε περιουσίαν, διότι τὰ παλαιὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα εὑρίσκοντο εἰς χεῖρας τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων τοῦ τελευταίου Φράγκου ἄρχοντος τῆς Σίφνου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκδιωχθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὸ τριῶν ἐτῶν[2].

Ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1566 κατάκτησιν τῶν Κυκλάδων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἡ Ρώμη εὑρίσκετο εἰς ἀδυναμίαν νὰ βοηθήσῃ τὰς καθολικὰς Ἐκκλησίας εἴτε εἰς τὰς νήσους εἴτε ὁπουδήποτε ἀλλοῦ. Ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία ἐβασίζετο ἀνέκαθεν εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν διὰ τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὁσάκις ἀνεφύοντο προβλήματα, τώρα ὅμως εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην μεγάλαι μᾶζαι καθολικῶν προσεχώρουν εἰς τὸν προτεσταντισμὸν καὶ αἱ κυβερνήσεις ἦσαν εἴτε οὐδέτεραι εἴτε καὶ αὐταὶ προτεσταντικαί, ἐνῷ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν κατεῖχον οἱ

---

1. Παπαδόπουλος—Κεραμεύς, ἔνθ' ἀν. 8-10, PF, SOCG τόμ. 183, φ. 499. Ὁ διορισμὸς τοῦ Ἰωάννου Ἀρμένη ὡς ἐπιστάτου τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἀνενεώθη ὑπὸ τοῦ Hyacinthus Arnulfini, διαδόχου τοῦ Lesdos, ἔγγρ. 6.

2. Ἔγγραφον ἀρ. 5.

Τοῦρκοι, οἱ ὁποῖοι ἐπεδείκνυον ἀπροκάλυπτον ἐχθρότητα κατὰ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τοὺς κόλπους τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας εἶχεν ἀρχίσει τὸν 17ον αἰ. μία κίνησις ἀνανεώσεως, ἡ ὁποία ἀπέβη πολὺ ἐπιτυχὴς παντοῦ ὅπου εὗρεν ὑποστήριξιν, τοιαύτη ὑποστήριξις ὅμως δὲν ἦτο δυνατὴ εἰς τὰς περιοχὰς ὅπου ἡ Ἐκκλησία ἦτο πτωχὴ καὶ ἐστερεῖτο ἱκανῶν καὶ μορφωμένων ἡγετῶν. Διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν διεσπαρμένων Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀνάγκην βοηθείας, ἐχρειάζετο μία κεντρικὴ ὀργάνωσις. Τέλος, τὴν 14ην Ἰανουαρίου 1622, ἡ Ρώμη ἔλαβε μίαν σημαντικὴν ἀπόφασιν. Βάσει τοῦ ἀποστολικοῦ θεσμοῦ «inscrutabili divinae providentia» ἀνετέθη εἰς μίαν ἐπιτροπὴν καρδιναλίων ἡ ἁρμοδιότης ἐποπτείας καὶ ἐνισχύσεως τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰς ἐπισφαλεῖς περιοχάς. Ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς «Ἱερᾶς Συνόδου πρὸς διάδοσιν τῆς Πίστεως», τῆς γνωστῆς ὡς «Προπαγάνδας». Ἡ «Προπαγάνδα» ἐν τούτοις δὲν ἠσχολήθη τόσον μὲ τὴν διάδοσιν τῆς πίστεως, ὅσον μὲ τὴν διατήρησιν τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὰς σχέσεις της μὲ τὴν Ὀρθοδοξίαν μετέβαλε μάλιστα τὴν πατροπαράδοτον πολιτικὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ ὅτι ἄφησε νὰ ἀτονήσῃ καὶ ἐν τέλει νὰ ἀποδυναμωθῇ πλήρως τὸ ἑνωτικὸν κίνημα, καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ χαλάρωσις τῶν τεταμένων σχέσεων μεταξὺ καθολικῆς καὶ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ βελτιωθοῦν αἱ συνθῆκαι ἐπιβιώσεως τοῦ καθολικισμοῦ.

Μία ἀπὸ τὰς πρώτας ἐνεργείας τῆς «Προπαγάνδας» εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦτο νὰ ἀποστείλῃ ἕνα ἀντιπρόσωπόν της, διὰ νὰ συντάξῃ λεπτομερῆ ἔκθεσιν περὶ τῆς τοπικῆς καταστάσεως. Ὁ Pietro de Marchis, ἐπίσκοπος Σαντορίνης, ἀδελφὸς καὶ διάδοχος τοῦ προαναφερθέντος Antonio de Marchis, διετάχθη νὰ περιέλθῃ τὰς νήσους διὰ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν κατάστασιν καὶ νὰ λάβῃ ὅσα προσωρινὰ μέτρα θὰ ἔκρινεν ἀναγκαῖα. Ὁ de Marchis ὑπέβαλε πράγματι λεπτομερῆ ἔκθεσιν, ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως ὅμως ἀπέτυχεν εἰς τὴν ἀποστολήν του, διότι ἦλθεν εἰς προστριβὰς μὲ τοὺς Ἐνετούς, οἱ ὁποῖοι ἐξηκολούθουν νὰ ἔχουν μεγάλην δύναμιν εἰς πολλὰς ἀπὸ τὰς νήσους. Διὰ διαφόρους πολιτικοὺς λόγους, ἡ Βενετία ἀντετίθετο ἐντόνως πρὸς τὴν ἐπιδιωκομένην ὑπὸ τῆς Ρώ-

μης ἀναβίωσιν τοῦ καθολικισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ διάφοροι φίλοι τῆς Βενετίας εἰς τὰς τουρκοκρατουμένας νήσους ἠνάγκασαν τὸν de Marchis νὰ φύγῃ[1].

Ἡ «Προπαγάνδα» πάντως ἔλαβε τὴν ἔκθεσιν καὶ ἐπληροφορήθη πῶς εἶχον τὰ πράγματα. Ἦτο γνωστὸν ὅτι οἱ δύο ἐπίσκοποι Μήλου καὶ Σίφνου —ὁ Lesdos καὶ ὁ Carletti— δὲν ἐτόλμων πλέον, νὰ παραμείνουν εἰς τὰς ἕδρας των, διότι ἐφοβοῦντο τοὺς Τούρκους καὶ διότι ὁ καθολικισμὸς εἶχεν ἐκλείψει εἰς πολλὰς νήσους τῶν δύο αὐτῶν ἐπισκοπικῶν περιφερειῶν καὶ μόνον εἰς τὴν Σίφνον ὑπῆρχον ἀκόμη μερικοὶ καθολικοί. Πρῶτον μέλημα τῆς «Προπαγάνδας» ἦτο νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν παραίτησιν τῶν δύο ἐπισκόπων, διὰ νὰ διορίσῃ ἄλλους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐτόλμων νὰ μεταβοῦν εἰς τὰς νήσους. Ὁ ἀπουσιάζων ἀπὸ τὴν θέσιν του ἐπίσκοπος Σίφνου διετήρησε προσωρινῶς τὸ ἀξίωμά του, ἐστάλησαν ὅμως ἀπὸ τὴν Ἄνδρον δύο ἱερεῖς ὡς ἀναπληρωταί του[2]. Ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος

1. Ἡ ἐξέλιξις τῆς στάσεως τῆς Ρώμης διαφαίνεται ἀπὸ μίαν σειρὰν ἀποφάσεων τῆς «Προπαγάνδας»: PF, AA 1626, 16: Σχέδιον ἀποστολῆς ἱεραποστόλων εἰς Ἑλλάδα. PF, AA 1627, 264: «Νὰ μὴ ἐπιχειρῆται προσηλυτισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν καθολικισμόν». Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Ἀθῆναι, Συλλογὴ Ζερλέντη, φάκ. 41: Ὁδηγίαι τῆς «Προπαγάνδας» πρὸς τοὺς καθολικοὺς ἐπισκόπους ἐν Ἑλλάδι, ἄνευ ἡμερομηνίας ἀλλὰ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰ.: Μὴ ἀνάμειξις εἰς τὰ πολιτικά, ἀποφυγὴ προστριβῶν μὲ τοὺς Ἕλληνας, κλπ. Ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς ἀποστολῆς τοῦ de Marchis: PF, Visite e Collegi τόμ. I, καὶ SOCG 183, passim. Ἐπὶ τῶν ἀνωμαλιῶν περὶ τὸν de Marchis: PF, SOCG. τόμ. 183 φ. 443, 575, 724 καὶ ASV, Senato, Deliberazioni Constantinopoli τόμ. 15, φ. 89v.

2. Παραίτησις Lesdos: PF, AA 1623, 41, 63, 69. Ὁ ἐπίσκοπος Χριστόφορος Καρλέττι ἔλαβεν ἄδειαν ὅπως μὴ διαμένῃ εἰς τὴν ἕδραν του τὸ 1625 καὶ ὁ Ἰάκωβος Ντέλλα Ρόκκα, ἱερεὺς ἐξ Ἄνδρου, διωρίσθη ἀποστολικὸς βικάριος. Ἀποστολικὸς βικάριος εἶναι ἱερεύς, ὁ ὁποῖος προΐσταται μιᾶς Ἐκκλησίας χωρὶς νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐπίσκοπον, δι' ἀπ' εὐθείας ἐξουσιοδοτήσεως ὑπὸ τοῦ πάπα. Ἔχει ἐνίοτε καὶ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα, δὲν διαθέτει ὅμως ἀνεξάρτητον ἀποστολικὴν ἁρμοδιότητα ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας του, ἀλλ' ἐνεργεῖ ἁπλῶς ὡς ἐντολοδόχος τοῦ πάπα. Ὡς βοηθὸς τοῦ Ντέλλα Ρόκκα διωρίσθη ὁ Ντομένικο Ντέλλα Γραμμάτικα, καὶ αὐτὸς ἱερεὺς ἐξ Ἄνδρου, μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἀποστολικοῦ ἱεραποστόλου (ὁ ὅρος «ἱεραπόστολος» ἐν προκειμένῳ σημαίνει ἁπλῶς ἱερέα ἀποστελλόμενον πρὸς ἐργασίαν ἐκτὸς τῆς περιφερείας του καὶ μισθοδοτούμενον ἀπὸ τὴν Ρώμην). Βλ. PF, AA 1625 205, 1626, 40. Ὁ Καρλέττι παρῃτήθη τὸ 1633 καὶ ἀντικατεστάθη, ἐπίσης τὸ 1633, ὑπὸ τοῦ διορισθέντος τότε ὡς ἐπισκόπου Ντέλλα Ρόκκα.

τῆς Μήλου κατελήφθη διαδοχικῶς ἀπὸ διαφόρους Ἑνετοὺς φραγκισκανοὺς μοναχούς: Πρῶτος ἦτο ὁ Hyacinthus τὸ 1624 καὶ ἠκολούθησαν ὁ Bernardo Michieli καὶ ὁ Hieronymo Padovano, ὁ ὁποῖος προήχθη εἰς τὴν Σαντορίνην τὸ 1633[1]. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ μόνα γεγονότα κάποιας σημασίας ἦσαν αἱ ἐξελίξεις αἱ σχετικαὶ μὲ τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῶν Ἁγ. Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ. Ὁ ναὸς αὐτὸς παρέμενε πάντοτε εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ὀρθοδόξου ἀρχιεπισκόπου Μήλου, ἐνῷ ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος δὲν εἶχε ναόν. Ἡ κατάστασις μετεβλήθη διὰ τῆς παρεμβάσεως τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. Ὁ Κύριλλος ἤθελε νὰ προσφέρῃ ἓν δῶρον εἰς τὴν Βενετίαν ἔναντι τῆς σταθερᾶς ὑποστηρίξεώς της πρὸς αὐτὸν κατὰ τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ καὶ τῶν δολοπλόκων καθολικῶν ἱερέων, οἱ ὁποῖοι ἐπεδίωκον νὰ ἐξασφαλίσουν διὰ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας τὴν ὑπερτάτην τιμὴν νὰ ὀνομασθῇ ἀπὸ τὰς ἐπερχομένας γενεὰς «προσηλυτιστὴς τῶν σχισματικῶν Ἑλλήνων». Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ δὲν ἐτύγχανεν ὁμοφώνου ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τοῦ καθολικοῦ κόσμου. Ἡ Βενετία ἦτο σαφῶς ἀντίθετος, ἀκόμη δὲ καὶ ἡ Ρώμη εἶχεν ἀμφιβολίας. Ἡ Βενετία ἐζήτησεν ὡς δῶρον τὸν ναὸν τῶν Ἁγ. Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ καὶ ὁ Κύριλλος τῆς τὸν παρεχώρησεν ἀμέσως. Ἑνετικὸν αἴτημα ἦτο ἐπίσης νὰ δωρηθῇ ὁ ναὸς εἰς τὴν Δημοκρατίαν τῆς Βενετίας καὶ ὄχι εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μήλου, καὶ τοῦτο διότι ἡ Βενετία ἔτρεφε μεγάλην δυσπιστίαν πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς Ρώμης εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι γνωστά. Ὁ ὀρθόδοξος ἀρχιεπίσκοπος Μελέτιος ἠρνήθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἐκκλησίαν, ὁ πατριάρχης ἐπέμεινε, καὶ ὁ Μελέτιος ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ δηλητηριάσῃ τὸν πατριάρχην μὲ σκόνην ἀδαμάντων κατὰ ἕν γεῦμα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ὁλλανδοῦ πρεσβευτοῦ[2]. Ἡ δωρεὰ παρέμεινεν ἀνεκτέλεστος

---

1. Διορισμὸς τοῦ Hyacinthus Arnulfini: PF, AA 1624, 144. Οὗτος ἀπέθανε τὸ 1629 (PF, AA 1629, 305). Διορισμὸς τοῦ Bernardo Michieli PF, AA 1629, 307. Οὗτος παρῃτήθη τὸ 1633, PF AA 1633, 192. Διορισμὸς τοῦ Hieronymus Padovano PF, AA 1633, 219. Οὗτος μετετέθη εἰς Σαντορίνην (PF AA 1642, 25).

2. Ἀτέσης, ἔνθ' ἀνωτ. σσ.43-47. G. Heering: Oekumenisches Patriarchat und Europaeische Politik 1620-1638, Wiesbaden 1968, σσ.

μέχρι τοῦ 1635, ὁπότε ἀνέλαβε τὴν διαχείρισίν της διὰ λογαριασμὸν τῆς Βενετίας ἕνας καθολικὸς μοναχὸς μὴ ὑπαγόμενος εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου[1]. Ἀλλὰ μετὰ τὸ τέλος τῆς τραγικῆς ὑποθέσεως τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως ἡ Ρώμη ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὴν φιλόδοξον πολιτικὴν τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ Cesy καὶ συνεφιλιώθη μὲ τὴν Βενετίαν. Ἀπὸ τότε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὁ ναὸς ἐτέθη εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου.

Ἡ κατάστασις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου ἦτο καὶ αὐτὴ δυσχερής, ὄχι ὅμως τόσον ὅσον τῆς Μήλου. Εἰς τὴν Σίφνον ὑπῆρχον μερικὰ κατάλοιπα καθολικισμοῦ, διατηρούμενα παρ' ὅλα τὰ προβλήματα. Τὸ 1634 ὁ della Rocca προήχθη ἀπὸ ἀποστολικὸς βικάριος εἰς κανονικὸν ἐπίσκοπον Σίφνου, Θερμίων καὶ Κέας. Ἡ Ρώμη ὅμως δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ ἀνακτήσῃ οὔτε ἐλάχιστον μέρος τῆς περιουσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐπίσκοπος ἐπένετο, ἡ Ρώμη ἀπεφάσισε νὰ ἐπενδύσῃ ἓν χρηματικὸν ποσὸν διὰ τὴν ἀγορὰν γαιῶν εἰς τὰς Κυκλάδας ὡς κτημάτων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου. Διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Χίου ἐμπόρου Moroni καὶ τοῦ Σιφνίου Ἕλληνος Βασιλείου Λογοθέτη ἠγοράσθησαν μερικοὶ ἀγροὶ εἰς τὴν Κίμωλον καὶ τὴν

259-260. ARA Staten Generaal, 6902, ἀναφορὰ πρεσβευτοῦ Haga 8.1.1633. ASV. Bailo di Constantinopoli ἀρ. 288 καὶ 289 (δύο δέσμαι ἐγγράφων περὶ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ). Τὸν περὶ οὗ πρόκειται ὀρθόδοξον ἀρχιεπίσκοπον Μήλου καὶ Κιμώλου Μελέτιον (τὸν δεύτερον Μελέτιον κατὰ Ἀτέσην, ἔνθ' ἀνωτ.σ.42) διεδέχθη ὁ Μακάριος Μαμωνᾶς, Μήλιος, ὅστις τὸ 1637 μετετέθη εἰς Νάξον καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ ἑνὸς Μελετίου (τρίτου Μελετίου κατὰ τὸν Ἀτέσην). Ὁ Μελέτιος αὐτὸς μνημονεύεται εἰς μίαν περιγραφὴν τῆς Μήλου ὑπὸ τοῦ Lupazzolo (Βρεταννικὸν Μουσεῖον, χειρόγραφα Landowne ἀρ. 792) ὡς μέλος τῆς οἰκογενείας Ἀρμένη. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ πρῶτος Μελέτιος (Ἀτέσης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 40), ὁ ὁποῖος ἀρχιεράτευσε περὶ τὸ 1622 καὶ ἀναφέρεται εἰς PF SOCG 183, 499 ὡς ἐξάδελφος τοῦ Ἰωάννου Ἀρμένη, καὶ ὁ τρίτος Μελέτιος εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ἴσως δὲ καὶ ὁ δεύτερος Μελέτιος εἶναι ὁ αὐτὸς Μελέτιος Ἀρμένης.

1. Ὁδηγίαι πρὸς τὸν βάιλον ἐν σχέσει πρὸς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ: ASV, Senato Deliberazioni 19 φ. 40. Συμφώνως πρὸς τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτου Tubino, ὁ ναὸς ἐτέλει ὑπὸ τὴν διαχείρισιν ἑνὸς ἱερέως τῆς Δημοκρατίας τῆς Βενετίας, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον τὸ 1638: PF Visite e Collegi τόμ. 17 κ.ἑ.

Ἄνδρον[1]. Ἡ καθολικὴ κοινότης τῆς Σίφνου ἦτο μικρά, περὶ τὰ 20-30 πρόσωπα, ἀλλὰ μερικὰ ἐξ αὐτῶν ἦσαν εὐκατάστατοι ἔμποροι, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Σίφνος ἦτο τὸ ἐμπορικὸν κέντρον τῶν Κυκλάδων. Ὁ μεγαλύτερος ἔμπορος τῶν Κυκλάδων ἦτο τότε ὁ πλούσιος Σίφνιος Ἕλλην Βασίλειος Λογοθέτης, μέγας εὐεργέτης τόσον τῆς ὀρθοδόξου ὅσον καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας[2]. Ἡ δραστηριότης του ἐπεξετείνετο καὶ ἐκτὸς τῆς Σίφνου, εἰς τὴν Μῆλον, ὅπου ὁ γαμβρός του Magnani ἦτο πρόξενος τῆς Βενετίας, καὶ εἰς τὴν Κέαν, ὅπου ἕν ἄλλο μέλος τῆς οἰκογενείας του, ὁ Enrico Rosa, ἦτο πρόξενος τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ὁλλανδίας. Ὁ Βασίλειος ὁ ἴδιος ἦτο πρόξενος τῆς Βενετίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Σίφνον. Εἰς τὴν Μῆλον ὁ Βασίλειος ἐδώρησεν εἰς τοὺς καθολικοὺς μίαν ἐκκλησίαν διὰ νὰ ἱδρύσουν μονὴν Ἰησουιτῶν τὸ 1647, ἀλλ' ἡ μονὴ τελικῶς δὲν ἱδρύθη[3]. Ὁ ἀποστολικὸς βικάριος βοηθὸς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Σίφνου ὤφειλε νὰ ἐπισκέπτεται τὰς νήσους τῆς περιφερείας, τὴν Κέαν καὶ τὰ Θερμιά, ὅπου ὑπῆρχον ἀκόμη μερικὰ ἴχνη καθολικισμοῦ, καὶ τὴν Κίμωλον ὅπου ὑπῆρχον κτήματα ἔχοντα ἀνάγκην φροντίδος[4]. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν καθολικῶν εἰς τὰς ΝΔ Κυκλάδας περὶ τὸ 1645 δὲν ἔφθανε τοὺς 50. Εἰς τὴν Μῆλον δὲν ὑπῆρχον καθολικοί, ἀλλ' οἱ ὀρθόδοξοι συνεπάθουν πολὺ τὸν καθολικὸν ἐπίσκοπον, διότι ἦτο καλὸς ἄνθρωπος[5]. Ἐὰν αἱ μικραὶ καὶ διεσπαρμέναι

1. PF, Acta 1633, 214. 1638 31. 1640/41 307, 407. Ἔγγραφον ἀρ. 26.

2. Βασίλειος Λογοθέτης καὶ καθολικοί: PF: Visite e Collegi τόμ. 17, φ. 72 καὶ τόμ. 31 φ. 59 κ. ἑ. Βασίλειος Λογοθέτης καὶ ὀρθόδοξοι: Σ. Μ. Συμεωνίδη: Ἡ Κυρία Βρυσιανή, Ἀθῆναι 1966, σ. 25.

3. PF, SOCG τόμ. 177 φ. 229 διὰ τὸν P. Magnani, γαμβρὸν τοῦ Βασιλείου Λογοθέτη καὶ πρόξενον τῆς Βενετίας εἰς Μῆλον. Ἄλλος γαμβρὸς τοῦ Λογοθέτη ἦτο ὁ Pietro Rosa, ὁ ὁποῖος ἀργότερα ἔγινε πρόξενος τῆς Γαλλίας, τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Σίφνον (PF. SOCG τόμ. 276, φ. 313). Ἀδελφὸς τοῦ Pietro Rosa ἦτο ὁ Enrico Rosa, πρόξενος τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ὁλλανδίας εἰς τὴν Κέαν (πρβλ. PF, SC. Arcipelago, IB 32 καὶ ARA, Οἰκογενειακὸν ἀρχεῖον de Ruyter τόμ. 199 σ. 80). Βλ. ἐπίσης Ε. Καρπαθίου: Ἡ Λατινικὴ προπαγάνδα καὶ αἱ Κυκλάδες κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, Ἀθῆναι 1936 σσ. 22-24.

4. Ἔγγραφον ἀρ. 8.

5. PF Visite e Collegi τόμ. 17, φ. 72 κ. ἑ.

αὐταὶ κοινότητες κατώρθωναν νὰ ἐπιβιώσουν, τοῦτο ὠφείλετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν καθολικῶν μειονοτήτων καὶ τῆς ὀρθοδόξου πλειοψηφίας ἦσαν ὑποφερταί. Ὁ ἀγὼν διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα εἶχε κερδηθῆ οὐσιαστικῶς ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων καὶ οἱ καθολικοὶ εἶχον προσαρμοσθῆ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εἰς τὴν νέαν κατάστασιν. Δὲν ἀπέμενον πλέον πολλοὶ λόγοι προστριβῶν, διότι οἱ Ἕλληνες τῶν περισσοτέρων νήσων ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν καθολικῶν ἱερέων ὡς καθολικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ δόγματος τῶν Οὐνιτῶν. Θὰ ἦτο ὅμως μέγα ἱστορικὸν σφάλμα, ἂν ἀπεδίδετο εἰς τὸν ὅρον «Οὐνίτης» ἡ σύγχρονος ἔννοια. Πρέπει νὰ κατανοηθῇ ὅτι δὲν ὑπῆρχε τότε σαφὴς δογματικὴ διαφορὰ μεταξὺ Ὀρθοδοξίας καὶ Ρώμης, διότι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς ἀντίδρασιν πρὸς τὴν καλβινιστικὴν ἑτεροδοξίαν ὡρισμένων κύκλων περὶ τὸν πατριάρχην Κύριλλον Λούκαριν, εἶχε προσδιορίσει τὸ δόγμα της κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος προσήγγιζεν ἀρκετὰ πρὸς τὴν ρωμαιοκαθολικὴν ἄποψιν. Ἄλλωστε ἐντὸς τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν ὑπῆρχε δογματικὴ ἑνότης καὶ πολλοὶ πατριάρχαι καὶ ἄλλοι ὀρθόδοξοι ἡγέται προσεπάθουν νὰ διατηρήσουν ἀνοικτὸν τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ρώμην, ἐλπίζοντες ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπετύγχανον βοήθειαν. Ἡ βοήθεια δὲν ἦτο εὔκολον νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Ρώμην, διότι ὁ πάπας δὲν εἶχε τότε οὔτε μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν οὔτε χρήματα, ἀλλ' ἀνεμένετο ὅτι θὰ παρασχεθῇ ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη[1]. Συνέπεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἦτο, ὅτι πολλοὶ ὀρθόδοξοι ἀρχιερεῖς τῶν Κυκλάδων καὶ μεγάλα τμήματα τοῦ ὀρθοδόξου πληθυσμοῦ προέβαινον εἰς δηλώσεις, βάσει τῶν ὁποίων θὰ ἔπρεπε τυπικῶς νὰ θεωρη-

---

1. Ἡ ὑπὸ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπόρριψις τῶν καλβινιστικῶν θεωριῶν τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Λουκάρεως ἐπὶ τῆς θεολογίας τῶν μυστηρίων καὶ τῆς καταργήσεως τῶν εἰκόνων, ἐξελήφθη εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ὡς μεταστροφὴ πρὸς τὸν καθολικισμόν, καὶ πράγματι ἡ ὀρθόδοξος θεολογία προσήγγισε πολὺ τὴν καθολικὴν θεολογίαν ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὸν Καλβινισμὸν εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ Ἰασίου. J. Aymon: Monuments authentiques de la Religion des Grecs, Χάγη 1708. B. J. Slot: De voltooiing van het schisma Constantinopel en Het Westen, εἰς: Het Christelijk Oosten 25, 1973, σσ. 251-264.

θοῦν καθολικοί[1]. Ἀλλ' οὔτε αὐτοί, οὔτε οἱ πατριάρχαι, οἱ ὁποῖοι ἔκαμναν παρομοίας δηλώσεις, ἦσαν Οὐνῖται. Ἡ Ρώμη ἐξ ἄλλου, διὰ διαφόρους πολιτικοὺς λόγους, σπανίως ἀνεγνώριζε τὴν ὑποταγήν των. Οἱ κυριώτεροι λόγοι ἦσαν: πρῶτον, ὅτι ἡ Τουρκία δὲν θὰ ἠνείχετο ἕνωσιν μεταξὺ Ὀρθοδοξίας καὶ Ρώμης καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ Ρώμη ἐφοβεῖτο ὅτι ἡ ἕνωσις θὰ προεκάλει ἀντι—λατινικὰς ταραχὰς ἐντὸς τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ θὰ ἔθετεν εἰς κίνδυνον τὴν ὕπαρξιν τῶν λατινικῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰς χώρας τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας[2]. Δεδομένου ὅτι ὁ κύριος στόχος τῆς Ρώμης ἦτο ἡ προστασία τῶν συμφερόντων τῶν λατινικῶν Ἐκκλησιῶν, εἶναι εὐνόητος ἡ ἀπροθυμία της νὰ ὀργανώσῃ περιπετείας μὲ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Οἱ «Οὐνῖται» τῶν Κυκλάδων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἁπλοῖ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔτρεφον μεγάλην ἀντιπάθειαν διὰ τοὺς καθολικοὺς καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν μερίδα τῆς Ὀρθοδοξίας, ἡ ὁποία ἔβλεπε μὲ δυσαρέσκειαν τὰς καλβινιστικὰς τάσεις καὶ ἄλλους νεωτερισμοὺς τοῦ κύκλου τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως, καὶ ἐξ ἀντιδράσεως προσήγγιζε πρὸς τὴν Ρώμην. Ἕνας ἄνθρωπος ὅπως ὁ Βασίλειος Λογοθέτης, Ἕλλην, κάτοικος τῆς Σίφνου καὶ μέγας εὐεργέτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς πατρίδος του, ἐβοήθει ἐπίσης τὸν πτωχὸν καθολικὸν ἐπίσκοπον τῆς Σίφνου. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, πολλοὶ εἰς τὴν Ρώμην τὸν ἐθεώρουν καθολικόν. Μὲ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν, ἕνας καθολικὸς ἱερεὺς ἔγραψε κάποτε εἰς τὴν Ρώμην ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Κιμώλου ἦσαν Ἕλληνες καθολικοί[3].

Ἡ λογικὴ ἄποψις περὶ τῆς καταστάσεως εἰς τὰς Κυκλάδας κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος εἶναι, ὅτι ὑπῆρχον δύο Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι ἐφιλονείκουν συχνὰ μετὰ πάθους διὰ κτηματικὰς καὶ ἄλλας ὑλικὰς διαφοράς, ἀλλ' ἐπὶ προσωπικοῦ ἐπιπέδου

---

1. Δηλώσεις νομιμοφροσύνης πρὸς τὴν Ρώμην: PF, Fondo di Vienna 1 φ. 129-131: 3 ἱερεῖς τῆς Μήλου τὸ 1661. PF SC–Arcipelago 4 φ. 310: Ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι Παροναξίας, Μήλου, Σαντορίνης, Σίφνου καὶ Κέας 1662. PF, SC-Arcipelago 1 A 316: Κάτοικοι Μήλου, 1664.

2. Ἐκ τούτου προέκυψαν ὁδηγίαι, ὡς ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν σ. 63, σημ. 1

3. PF, SOCG 286 φ. 97 (Ἔκθεσις καθολικοῦ ἱερέως Σταυρίνη, ἄνευ ἡμερομηνίας, περίπου 1630;).

αἱ σχέσεις δὲν ἦσαν καὶ τόσον κακαί. Ὁ ἕνας ἦτο ὀρθόδοξος, ὁ ἄλλος ἦτο καθολικός, ἀλλὰ εἰς τὰς νήσους ἡ διαφορὰ αὐτὴ ἦτο μᾶλλον παραδοσιακῆς φύσεως καὶ ἐλάχιστος δογματικὸς φανατισμὸς ὑπῆρχεν. Αἱ ἀλλαγαὶ πίστεως ἦσαν συχναί, κυρίως ἀπὸ τὸν καθολικισμὸν πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ὀρθόδοξοι σπανίως ἐγίνοντο καθολικοί, διότι αὐτὸ συνεπήγετο μεγάλα ὑλικὰ καὶ ἠθικὰ μειονεκτήματα. Πολλοὶ καθολικοὶ ἠσπάζοντο τὴν Ὀρθοδοξίαν, εἴτε διότι δὲν εἶχον ἱερεῖς, εἴτε διότι εἶχον διαφορὰς μὲ τὸν ἐπίσκοπόν των, εἴτε διότι ἤθελον νὰ διαζευχθοῦν τὰς συζύγους των, καὶ διὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους ἄλλους λόγους. Αἱ ὀλίγαι περιπτώσεις μεταστροφῆς ἀπὸ τὴν Ὀρθοδοξίαν εἰς τὸν καθολικισμὸν εἶναι ὀλιγώτερον εὐεξήγητοι. Ἀπὸ τὰς γνωστὰς περιπτώσεις πολλαὶ εἶναι ἀμφίβολοι καὶ ἄλλαι ἦσαν τελείως προσωριναί[1]. Ἀπὸ τὰς ΝΔ Κυκλάδας ἀναφέρονται μερικαὶ περιπτώσεις εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται ὅτι ἔπαιξε σημαντικὸν ρόλον ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς πιεστικῆς φορολογίας τοῦ Πατριαρχείου.

3. Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὸν Κρητικὸν Πόλεμον. Μετὰ τὸ 1645 ἐπῆλθε ριζικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῶν ΝΔ Κυκλάδων. Τὸ 1645 ἤρχισε μεταξὺ τῆς Βενετίας καὶ τῶν Τούρκων ὁ μέγας πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ ἔχῃ σημαντικὰς συνεπείας διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν νήσων. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο ἀνίκανος νὰ ἐπιβληθῇ ἐπὶ τοῦ ἐνετικοῦ καὶ μετὰ μερικὰ ἔτη οἱ Ἐνετοὶ ἤλεγχον οὐσιαστικῶς τὸ Αἰγαῖον. Τὸν ἐνετικὸν στόλον ἠκολούθουν πλήθη μικρῶν καὶ μεγάλων εὐρωπαϊκῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἔκαναν ἐμπόριον ἐφοδίων πρὸς τοὺς Ἐνετούς, ἐλεηλάτουν δι' ἴδιον λογαριασμὸν τὰς κατεχομένας ὑπὸ τῶν Τούρκων περιοχὰς καὶ ἐπεδίδοντο εἰς πράξεις πειρατείας κατὰ τῶν τουρκικῶν ἐμπορικῶν πλοίων. Τὰ πλοῖα αὐτὰ εὗρον βάσεις εἰς τὰς Κυκλάδας, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίουν ὡς ὁρμητήρια διὰ τὰς ἐπιθέσεις των

---

1. Ἐλάχισται περιπτώσεις μεταστροφῆς ἀπὸ τὴν Ὀρθοδοξίαν εἰς τὸν καθολικισμὸν ἀναφέρονται τὸν 17ον αἰῶνα: Ἕνας Ἕλλην εἰς Πάρον (V. Laurent: La Mission des Jesuites a Naxos—«Echos d' Orient» 34, 1935, σ. 355. 13 πρόσωπα εἰς Μῆλον (Ἔγγραφον 10). Βλ. ἐπίσης ἔγγραφον 10 ἐν σχέσει πρὸς ὡρισμένα ἐσωτερικὰ προβλήματα ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας (ἐπαχθὴς φορολογία), τὰ ὁποῖα καθίστων ἐλκυστικὸν τὸν καθολικισμόν.

ἐναντίον τῶν τουρκικῶν ἐδαφῶν καὶ πλοίων. Οἱ Τοῦρκοι εὑρίσκοντο εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἐξουδετερώσουν τὰς ἐγκαταστάσεις αὐτὰς τῶν ναυτικῶν τῆς Δύσεως. Ἐγκαταστάσεις πειρατῶν ἀναφέρονται εἰς Μῆλον, Κίμωλον Τῆνον, Ἴον, Πάρον, Σίφνον, Μύκονον, Σῦρον, Κέαν, Θερμιά, Ἀντίπαρον καὶ Ἀστυπάλαιαν. Ἡ Μῆλος ἦτο ἡ κυρία βάσις, διότι διέθετε τὸ μόνον ἀγκυροβόλιον εἰς τὰς Κυκλάδας, ἀπὸ ὅπου μεγάλα ἱστιοφόρα ἠδύναντο νὰ ἀποπλεύσουν ὑπὸ οἱονδήποτε ἄνεμον.

Ὑπῆρχον δύο εἴδη δυτικῶν πειρατῶν. Οἱ πρῶτοι ἦσαν οἱ πλούσιοι πειραταί, κυρίως ἱππόται τῆς Μάλτας, Τοσκανοὶ καὶ Γάλλοι. Αὐτοὶ διέθετον μεγάλα, βαρέως ἐξωπλισμένα πλοῖα ἀτλαντικοῦ τύπου καὶ ἀπέβλεπον εἰς πολυτίμους λείας καὶ μεγάλας λεηλασίας. Ἓν ἀπὸ τὰ πλοῖα των ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἀντιμετωπίσῃ μικρὰν μοῖραν τοῦ πεπαλαιωμένου τουρκικοῦ στόλου. Ἡ ἀκτὶς δράσεως τῶν πλοίων αὐτῶν ἦτο πολὺ μεγάλη, ἀλλὰ διὰ τὸ Αἰγαῖον ἡ βάσις των ἦτο ἡ Μῆλος. Ἐκεῖ εἶχον οἱ πειραταὶ αὐτοὶ τὰς ἐρωμένας των καὶ ἐκεῖ ἐπώλουν τὴν λείαν των. Οἱ πειραταὶ τοῦ δευτέρου τύπου ἀπετέλουν τὴν πλειονότητα. Αὐτοὶ ἦσαν ἁπλοῖ ναῦται καὶ τὰ πλοῖα των ἦσαν μικρὰ σκάφη μεσογειακοῦ τύπου: καΐκια, τρεχαντήρια καὶ ταρτάνες. Οἱ περισσότεροι ἦσαν Σλαβόνοι, Μαλτέζοι καὶ Ἰταλοί, κυρίως Ἰταλοὶ ἀπὸ τὴν ἀκτὰς τῆς Ἀδριατικῆς. Πολλοὶ ἐγκαθίσταντο μονίμως εἰς τὰς νήσους, ἠγόραζαν γῆν καὶ ἐνυμφεύοντο γυναῖκας τοῦ τόπου. Ἡ Μῆλος ἦτο τὸ κέντρον ὅλων τῶν πειρατῶν. Ἔμποροι ἐγκατασταθέντες ἐκεῖ δεξῆγον ἐπικερδὲς ἐμπόριον πειρατικῶν λαφύρων καὶ ἐφοδίων. Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Γάλλος Radot καὶ ὁ Τοσκανὸς Nesti.

Ἡ αἰφνιδία εἰσροὴ μεταναστῶν ἀπὸ τὰς καθολικὰς χώρας τῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου ἔδωσε νέαν ζωὴν εἰς τὰς καθολικὰς Ἐκκλησίας τῶν νήσων. Αἱ καθολικαὶ κοινότητες τῆς Μήλου καὶ τῆς Πάρου ηὐξήθησαν, αἱ σχεδὸν νεκραὶ καθολικαὶ Ἐκλησίαι τῆς Κέας καὶ τῶν Θερμίων ἀνεζωογονήθησαν, ἐνῷ ἐντελῶς νέαι Ἐκκλησίαι ἱδρύθησαν εἰς τὴν Κίμωλον καὶ τὴν Μύκονον[1].

1. Αἱ σπουδαιότεραι δημοσιευμέναι πηγαὶ περὶ τῶν πειρατικῶν ἐγκαταστάσεων εἶναι: J. Pitton de Tournefort: Relation d' un voyage du Levant, Amsterdam 1718, σσ.55-60. De Sainte-Maure: Nouveau voyage de Grèce, d' Égypte, de Palestine, d' Italie, de Suisse,

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἑνετικῆς κυριαρχίας ἀναφέρονται ἐπίσης μερικαὶ περιπτώσεις ὀρθοδόξων, οἱ ὁποῖοι μετέστησαν εἰς τὸν καθολικισμόν, ἀλλ' ὁ ἀριθμός των εἶναι ἐλάχιστος. Πολλοὶ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς γράφουν φιλικὰ γράμματα πρὸς τὴν Ρώμην ἐκφράζοντες εὐχὴν διὰ τὴν ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἡ Ρώμη δὲν ἀνταποκρίνεται[1].

Εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιφέρειαν Σίφνου, Κέας καὶ Θερμιῶν ἐσημειώθη ἐπίσης σημαντικὴ εἰσροὴ δυτικῶν στοιχείων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀναβίωσιν τῶν καθολικῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Κέας καὶ τῶν Θερμιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχεδὸν ἐξαφανισθῆ[2].

---

d' Alsace et des Pays—Bas. La Haye 1724, σ. 37. Du Mont: Nouveau voyage du Levant, La Haye 1693, σ. 394. B. Randolph: The present state of the Islands in the Archipelago, Oxford 1687. A. Giustiniani, Ἔκθεσις περὶ τοῦ ταξιδίου του ὡς ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτου εἰς τὰς Κυκλάδας, ἀναδημοσιευθεῖσα ἐν μέρει ἀπὸ χειρόγραφον τῆς Νάξου ὑπὸ τοῦ Ε. Καρπαθίου εἰς: Ἡ Λατινικὴ προπαγάνδα καὶ αἱ Κυκλάδες κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, Ἀθῆναι 1936. Ἀρχειακὰ ἔγγραφα: PF, SC Arcipelago 1A, passim. Αὐτόθι 2B 218. ASV, Bailo di Constantinopoli 114-121. ANP, AE B 1 τόμ. 892, passim. Σπουδαιοτάτη σύγχρονος μελέτη εἶναι τὸ Χρονικὸν τῶν κατὰ τῆς Κιμώλου πειρατικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τὸν 17ον-19ον αἰῶνα, τοῦ φίλου κ. Ν. Κεφαλληνιάδη (Κιμωλιακὰ 4, σσ. 71-110), ὅπου δημοσιεύονται ἀποσπάσματα ἐκ λίαν σημαντικῶν πηγῶν. Σχετικῶς θὰ ἐπεθύμουν νὰ κάμω μίαν μόνον παρατήρησιν: Ὁ κ. Κεφαλληνιάδης ἐκλαμβάνει τοὺς δυτικοὺς πειρατὰς ὡς ὁμοιογενῆ ὁμάδα, ἐνῷ εἶναι προφανὲς ὅτι οὗτοι ἦσαν διαφόρων εἰδῶν. Οἱ «μεγάλοι» πειραταί, ἔχοντες ἐλαχίστους δεσμοὺς μὲ τὸν τόπον, διεξῆγον ὁλοκληρωτικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων, μὴ φειδόμενοι καὶ τῶν ὀρθοδόξων ἀλλ' οὔτε καὶ τῶν καθολικῶν χριστιανῶν κατοίκων τῶν τουρκικῶν χωρῶν. Πειρατὴς αὐτοῦ τοῦ τύπου ἦτο ὁ Agostino Crevelliers, υἱὸς τοῦ ὄχι ὀλιγώτερον διαβοήτου Hugues de Grevelliers ἀπὸ τὴν Σαβοΐαν, ὁ ὁποῖος ἐλεηλάτησε τὴν Σαντορίνην τὸ 1679 (PF, Acta 1679 184, 254), καὶ ὁ Γάλλος François Barbier, τοῦ ὁποίου τὰ κακουργήματα εἰς τὰ Θερμιὰ καταγγέλλει εἰς τὴν Προπαγάνδαν ὁ ἱεραπόστολος Bartolomeo Rossi. Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Barbier εἶχον προκαλέσει φυγὴν τῶν καθολικῶν ἀπὸ τὰ Θερμιά, εἰς τρόπον ὥστε ἐκ τῶν 30 καθολικῶν οἰκογενειῶν εἶχον ἀπομείνει μόνον 8 (PF AA 1678, 167). Οἱ «μικροὶ» ἀπέφευγον συνήθως νὰ «λερώνουν τὴ φωλιά τους».

1. Βλ. σ. 68, σημ. 1.

2. Τοῦτο ὡδήγησεν εἰς σημαντικὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καθολικῶν τῆς Σίφνου. Τὸ 1678 οἱ γηγενεῖς καθολικοὶ εἶχον ἐκλείψει καὶ ὑπῆρχον μόνον 3 ξένοι, ἐνῷ τὸ 1667 οἱ καθολικοὶ ἦσαν 11 (PF Visite e Collegi 38, φ. 247 πρβλ. SC Arcipelago 1A 400).

Εἰς τὴν Σίφνον ἐγκατεστάθησαν μὲν μερικοὶ μετανάσται ἀλλ' αἱ παλαιαὶ καθολικαὶ οἰκογένειαι τῆς Σίφνου ἐξηλείφθησαν[1]. Περὶ τὸ 1650 ἡ Σίφνος ἔχασε τὴν θέσιν ποὺ εἶχεν ὡς ἐμπορικὸν κέντρον, καὶ ἡ ἐκεῖ καθολικὴ κοινότης ἀπετελεῖτο κυρίως ἀπὸ ἐμπόρους. Ὀλίγον πρὸ τοῦ πολέμου ἡ Ρώμη εἶχε διορίσει νέον ἐπίσκοπον εἰς διαδοχὴν τοῦ della Rocca, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποθάνει ὀλίγον ἐνωρίτερα, τὸν Johannes Camponescus ἀπὸ τὸ Ἀρετσοῦ, ἀλλ' ὁ Camponescus οὐδέποτε ἐνεφανίσθη εἰς τὴν ἕδραν του, ἀναθέσας τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σίφνου εἰς τὸν Marco Polla ὡς βικάριόν του. Καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Camponescus δὲν ἀπεστάλησαν πλέον εἰς τὴν Σίφνον παρὰ μόνον ἀποστολικοὶ βικάριοι[2].

Ἐντονωτέρα ἦτο ἡ ἀναβίωσις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Μῆλον. Τὸ 1645 διωρίσθη ἀπὸ τὴν Ρώμην νέος ἐπίσκοπος, ὁ Antonio Serra, δραστήριος ἱερεὺς ἐκ Χίου. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἐδημιουργήθη πραγματικὴ καθολικὴ κοινότης, ἐνῷ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐνισχύθη χάρις εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Ρώμης καὶ τὴν εὔνοιαν Ἐνετῶν ἀξιωματούχων. Μὲ τὴν συνδρομὴν τῆς «Προπαγάνδας» καὶ τοῦ φίλου του Ἐνετοῦ ναυάρχου Φρατζέσκου Μοροζίνη, ὁ Serra κατώρθωσε ἐπὶ τέλους νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῶν Ἁγ. Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ. Ὁ Μοροζίνης παρεχώρησεν ἐξ ἄλλου εἰς τὸν ἐπίσκοπον τὸ εἰσόδημα ἐκ τῆς μικρᾶς καὶ ἀκατοικήτου νήσου «Πολίνου»[3].

Ὁ δραστήριος Serra φαίνεται ὅτι εἶχε μᾶλλον δύστροπον χαρακτῆρα. Δὲν γνωρίζομεν πολλὰ πράγματα περὶ τῶν σχέσεών του μὲ τοὺς ὀρθοδόξους συναδέλφους του, ἐκτὸς ὅτι διέκειτο φιλικῶς πρὸς τὸν Διονύσιον Ἀλεμᾶννον ἐνῷ ἀντιπαθοῦσε τὸν Ἱερόθεον Κρίσπον. Ὁ Serra κατηγορήθη ἐπανειλημμένως δι' ἀνάμειξιν εἰς τὰ πολιτικά. Ἀναφέρονται ἰσχυρισμοὶ ὅτι συνωμότει μὲ τὴν ἡγετικὴν οἰκογένειαν τῶν Ταταράκηδων καὶ μὲ ἄλλας σημαντικὰς οἰκογενείας. Κατόπιν τῶν καταγγελιῶν αὐτῶν ἡ «Προ-

---

1. Κέα 1667 8 καθολικοί, Θερμιὰ 6 καθολικοὶ (PF, SC Arcipelago 1 B φ. 31-32· πρβλ. ἔγγραφον ἀρ. 8).

2. PF SOCG 187 φ. 660: Ὁ Camponescus διωρίσθη ἐπίσκοπος εἰς Motula τῆς Ν Ἰταλίας τὸ 1654. E u b e l, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 4 σ. 234.

3. Ἔγγραφον ἀρ. 9.

παγάνδα» ἐκάλεσε τὸν Serra εἰς ἀπολογίαν εἰς τὴν Ρώμην[1]. Εἰς τὴν Ρώμην ὁ Serra ὑπέβαλεν ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσαν ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Μήλου. Ἡ ἔκθεσις, συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Serra πρὸς ὑπεράσπισίν του, δὲν εἶναι ἴσως εἰς ὅλα τὰ σημεῖα ἀληθής, ἀλλὰ δίδει ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα περὶ τῆς ἐπανιδρύσεως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Μῆλον[2].

Τὸ μεγαλύτερον πρόβλημα τοῦ Serra ἦτο ἡ ἔλλειψις ἱερέων καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπομόνωσίς του. Προσεπάθησε νὰ εὕρῃ λύσιν, ἀλλὰ μὲ τὸ μικρὸν εἰσόδημα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Μήλου δὲν ἦτο εὔκολον νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ χρήματα διὰ τὴν πληρωμὴν ἱερέων. Ἐσκέφθη τότε ὅτι ἕνας εὐθηνὸς τρόπος ἐξευρέσεως ἱερέων θὰ ἦτο νὰ προσκαλέσῃ ἱερεῖς ἀπὸ τὰ τάγματα τῶν Καπουτσίνων ἢ τῶν Ἰησουιτῶν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Μῆλον. Οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ ἐλάμβανον κατὰ κανόνα οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν ἀπὸ τὴν Δύσιν καὶ δὲν ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν καθολικῶν Ἐκκλησιῶν τῶν νήσων. Ἡ ἵδρυσις μοναστηρίων ὑπὸ τῶν μοναχικῶν ταγμάτων τῆς Δύσεως ηὐνοεῖτο ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν νήσων, τόσον τοὺς καθολικοὺς ὅσον καὶ τοὺς ὀρθοδόξους, καὶ ὁ λόγος ἦτο ὅτι εἰς τὴν τόσον ἀνασφαλῆ αὐτὴν ἐποχὴν τὰ μοναστήρια ἦσαν ἀσφαλεῖς τόποι ἐναποθέσεως πολυτίμων ἀντικειμένων, διότι δὲν παρεβιάζοντο οὔτε ἀπὸ τοὺς Τούρκους οὔτε ἀπὸ τοὺς δυτικοὺς πειρατάς. Ἄλλος λόγος ἦτο, ὅτι οἱ μοναχοὶ ἵδρυον συνήθως σχολεῖα καὶ αἱ ἀνάγκαι παιδείας ἦσαν πολὺ μεγάλαι. Ὁ Σίφνιος ἔμπορος Βασίλειος Λογοθέτης προσέφερεν εἰς τοὺς Ἰησουίτας ἓν γήπεδον μὲ μίαν ἠρειπωμένην ἐκκλησίαν, τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου, εἰς τὴν

1. Ἐπιστολὴ τῶν ἐπιτρόπων παπα—Ματθαίου καὶ Πέτρου Χρουσουλᾶ καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς Μήλου πρὸς τὴν «Προπαγάνδαν» 5-9-1654 (PF SOCG 187, φ. 347): Ὁ Ἱερόθεος, πρῴην ἐπίσκοπος Μήλου (Ἱερόθεος Κρίσπος), καὶ ἐχθρὸς τῶν ἐν ἐνεργείᾳ ἐπισκόπων, τόσον τοῦ ὀρθοδόξου ὅσον καὶ τοῦ καθολικοῦ (Διονυσίου Ἀλεμάννου καὶ Ἀντωνίου Σέρρα) μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ μηχανορραφήσῃ ἐναντίον των. Ἐπιστολὴ τῶν ἐπιτρόπων τῆς Μήλου Φρατζέσκου Τζανῆ, Ἀναγνώστη Ἀγγελετάκη, Ἀντωνίου Μοδινοῦ(;) καὶ Δημητρίου Κονδύλη πρὸς τὴν «Προπαγάνδαν», ἄνευ ἡμερομηνίας, περίπου 1660 (PF, Fondo di Vienna 1 φ. 323): ὁ Σέρρα εἶναι πολιτικὸς δολοπλόκος, φίλος τῶν ἀρχόντων Κρίσπου, Ταταράκη καὶ Κοττάκη.

2. Ἔγγραφον ἀρ. 10.

Μῆλον, ἀλλ' ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἰησουιτῶν δὲν ἐπετεύχθη. Τοὺς Ἰησουίτας ἠκολούθησαν ἀμέσως οἱ Καπουτσῖνοι. Αὐτοὶ ἵδρυσαν μεγάλην μονὴν εἰς τὴν Μῆλον, ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν εἶχε πλέον καταστῆ βέβαιον ὅτι οὗτοι ἐσκόπευον νὰ περιορισθοῦν εἰς τὴν παροχὴν ἐκκλησιαστικῶν ἐξυπηρετήσεων πρὸς τοὺς ξένους ναυτικοὺς καὶ δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἱδρύσουν σχολεῖον[1]. Ὁ ἐπίσκοπος ἀντελήφθη συντόμως ὅτι οἱ Καπουτσῖνοι δὲν ἦσαν μόνον βοηθοὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν του ἀλλὰ καὶ ἀνταγωνισταί. Πολλοὶ ἐπήγαιναν εἰς τὸν ναὸν τῶν Καπουτσίνων, ἰδίως ξένοι πειραταί, διὰ τὰς κηδείας καὶ τοὺς γάμους των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅμως αἱ εἰσφοραὶ τῶν ξένων ναυτικῶν καὶ πειρατῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξηρτᾶτο κατὰ πολὺ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ ἐπισκόπου, ἐπήγαιναν ἐπίσης εἰς τὰς χεῖρας τῶν Καπουτσίνων. Ἐπὶ πλέον ὁ ναὸς τῶν Καπουτσίνων ἔγινεν ἀνταγωνιστὴς τοῦ καθεδρικοῦ ὡς ἐνοριακοῦ ναοῦ τῶν καθολικῶν τῆς Μήλου. Αἱ δημιουργηθεῖσαι προστριβαὶ μεταξὺ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν Καπουτσίνων διήρκεσαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Δὲν ὑπῆρχε διέξοδος, διότι οἱ Καπουτσῖνοι ἠρνοῦντο νὰ ὑπακούσουν εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Προπαγάνδας[2].

Ἡ πρώτη μνεία περὶ καθολικῶν κατοίκων τῆς Κιμώλου χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπισκοπικῆς θητείας τοῦ Serra. Αἱ σχέσεις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν Κίμωλον εἶχον ἀρχίσει περὶ τὸ 1630, ὁπότε ἡ «Προπαγάνδα», διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Σιφνίου ἐμπόρου Βασιλείου Λογοθέτη, εἶχεν ἀγοράσει εἰς τὴν Κίμωλον ἀγρούς, τὸ εἰσόδημα τῶν ὁποίων διετίθετο εἰς τὸν ἐπίσκοπον Σίφνου. Οὕτως οἱ βικάριοι τῶν ἐπισκόπων τῆς Σίφνου ἐπεσκέπτοντο ἐνίοτε τὴν Κίμωλον διὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν εἰσοδημάτων[3]. Ὁ Marco Polla, ὁ ἱερεὺς ὁ ὁποῖος ὑπηρέτει εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Σίφνου ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ ἀποστολικοῦ ἱεραποστόλου, συνέταξε μίαν ἀχρονολόγητον ἔκθεσιν περὶ τῆς

---

1. Ἔγγραφον ἀρ. 10. Βλ. σ. 66,σημ. 3.Ἔγγραφα περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἰησουιτῶν εἰς Μῆλον: ASJR, Gallia 105 φ. 318-322 (ἀναφοραὶ τοῦ François Richard S. J. 1563-1664). Περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Καπουτσίνων: Clemente da Terzorio: Le Missioni dei Minori Capuccini, τόμ. 4, Ρώμη 1918, σσ. 328-329.

2. PF, Fondo di Vienna 1 φ. 211. Παράπονα Σέρρα 1.10.1663.

3. Σελ. 66, σημ. 4.

καταστάσεως τῆς ἐπισκοπῆς Σίφνου—Κέας—Θερμιῶν, ὅπου περιέχονται μερικαὶ πληροφορίαι καὶ περὶ τῆς Κιμώλου. Πολλοὶ ναυτικοὶ τῆς Δύσεως ἐσύχναζον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Κίμωλον καὶ ὁ Polla εἶχεν ἓν ἀόριστον σχέδιον ἱδρύσεως καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐκεῖ. Οἱ ὀρθόδοξοι, λέγει, ἦσαν πρόθυμοι νὰ παραχωρήσουν ναὸν εἰς τοὺς καθολικούς[1].

Ἐγγραφὴ τοῦ ἔτους 1658 εἰς τὸ βιβλίον πρακτικῶν τῆς «Προπαγάνδας» ἀναφέρει: «Ἡ ἱερὰ συνέλευσις δίδει λειτουργικὰ ἐφόδια εἰς τὸν νεοϊδρυθέντα ναὸν τῆς Ἀρζαντιέρας τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου»[2]. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη πληροφορία περὶ ὑπάρξεως καθολικοῦ ναοῦ εἰς τὴν Κίμωλον. Τὴν 29ην Δεκεμβρίου 1659, ὁ Giorgio Rossi, ἱερεὺς τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου, πληροφορεῖ τὴν «Προπαγάνδαν» ὅτι ἐξυπηρετεῖ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κιμώλου, μὲ πολλὰς ὅμως διακοπάς, διότι ὁ Serra τὸν χρειάζεται συχνὰ εἰς τὴν Μῆλον[3]. Εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσαν ἔκθεσίν του ὁ Serra μνημονεύει ἐπίσης τὴν ὕπαρξιν καθολικῆς κοινότητος εἰς τὴν Κίμωλον[4]. Τὸ 1662, τρεῖς καθολικοὶ κάτοικοι τῆς Κιμώλου (δύο Σλαβόνοι καὶ ἕνας ἐκ Νεαπόλεως) παραπονοῦνται δι' ἐπισήμου δηλώσεως, γραφείσης διὰ χειρὸς τοῦ κατζιλιέρη Σίφνου, ὅτι ἡ «Προπαγάνδα» εἶχε διορίσει ἐφημέριον διὰ τὸν ναὸν τῆς Κιμώλου, ἀνεγερθέντα δαπάναις τῶν καθολικῶν κατοίκων, ἀλλ' ὅτι ὁ ἐφημέριος αὐτὸς δὲν διέ-

---

1. Ἔγγραφον ἀρ. 8.

2. PF, AA 1658, 250.

3. Ἔγγραφον ἀρ. 11. Μερικὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ Γεωργίου Ρόσσι εἰς PF SOCG 187 φ. 571. Λέγεται ὅτι κατήγετο ἐκ Σύρου ἀλλ' εἶχε γεννηθῆ εἰς τὴν Χίον.

4. Ἔγγραφον ἀρ. 10. Τὰ κτήματα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου εἰς τὴν Κίμωλον εἶχον δημιουργήσει πολλὰ προβλήματα. Περὶ τὸ 1680 εἶχον περιέλθει εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ὑποπροξένου τῆς Βενετίας εἰς τὴν Κίμωλον Ματθαίου Μοδινοῦ. Ὁ Καμίλλης, ἐπίσκοπος Μήλου καὶ διαχειριστὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου, προσεπάθησε νὰ τὰ πάρῃ ἀπὸ τὸν Μοδινόν, μὲ ἀποτέλεσμα μεγάλην φιλονεικίαν καὶ φοβερὰς καταγγελίας τοῦ Μοδινοῦ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου πρὸς τὴν «Προπαγάνδαν». Πάντως ὁ Καμίλλης φαίνεται ὅτι ἐπέτυχε τὴν ἀπόδοσιν τῶν κτημάτων, διότι αὐτὰ ἀναφέρονται καὶ πάλιν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ Ἰουστινιάνη (Καρπάθιος, ἔνθ' ἀνωτ., 20-21), τὸ 1708 ὅμως ἀπωλέσθησαν ἐκ νέου (PF, AA 1708, 260).

μενεν εἰς τὴν νῆσον[1].

Τὸ 1665 ὁ Antonio Serra, ἐπίσκοπος Μήλου, ἀπέθανεν ἐξ ἀποπληξίας. Μετὰ τὴν αἰφνιδίαν νόσον καὶ τὸν θάνατον τοῦ Serra, ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τῆς Μήλου περιῆλθεν εἰς χαώδη κατάστασιν. Ὁ μόνος ἐναπομένων μόνιμος ἱερεὺς τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου Giorgio Rossi ἠξίωνε τὸ δικαίωμα διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὁ ἡγούμενος τῶν Καπουτσίνων δὲν τὸν ἀνεγνώριζε καὶ προέβαλλεν ὁ ἴδιος ἀπαίτησιν νὰ ἐξουσιάζῃ τὴν Ἐκκλησίαν[2]. Ἡ ἀμφισβήτησις ἔληξε διὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Ναξίου κανονικοῦ ἱερέως Giovanni Antonio Camilli ὡς ἀποστολικοῦ βικαρίου τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου ὑπὸ τῆς «Προπαγάνδας»[3]. Ὁ Camilli ἐδυσκολεύθη νὰ ἐπιβληθῇ, κυρίως ἐπειδὴ οἱ κληρονόμοι τοῦ ἀποθανόντος ἐπισκόπου Serra προέβαλλον ἀπαιτήσεις ἐπὶ ὡρισμένων κτημάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἰσχυριζόμενοι ὅτι αὐτὰ ἦσαν προσωπικὴ περιουσία τοῦ τέως ἐπισκόπου. Μετὰ μερικὰ ἔτη ὁ Camilli προήχθη εἰς ἐπίσκοπον Μήλου καὶ προσωρινὸν τοποτηρητὴν τῆς Σίφνου (1669), καὶ ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος ἐπίσκοπος Μήλου. Ὁ Camilli ἦτο τυπικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ κινήματος ἀναβιώσεως τοῦ καθολικισμοῦ τοῦ 17ου αἰῶνος, κινήματος τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάσχεσιν τῆς παρακμῆς τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἐξυψώσεως τῶν ἱερέων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐκέρδιζαν τὸν σεβασμὸν τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἁγίας ζωῆς καὶ τῆς παιδείας των. Ὁ νέος ἐπίσκοπος Μήλου ἦτο δεδηλωμένος προπαγανδιστὴς τῆς βελτιώσεως τοῦ ἤθους τῶν ἱερέων. Ὁ ἴδιος, πρόθυμος νὰ ἀναλάβῃ ἀκόμη καὶ τὸ ταπεινὸν ἔργον τοῦ διδασκάλου, ἔδιδε πρῶτος τὸ καλὸν παράδειγμα. Αἱ ἀρεταί του ὅμως αὐταὶ εἶχον καὶ τὰς κακὰς πλευράς των. Εἰς ἕνα τόπον ὅπου ὁ κλῆρος εἶναι χαλαρὸς καὶ ὁ λαὸς ἀποτελεῖται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ πει-

---

1. Ἔγγραφον ἀρ. 12.

2. Ἔγγραφα 13 καὶ 14.

3. PF, AA 1667, 117. Κατὰ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Καμίλλη, ὁ πάππος του Τζιάνμπατίστα Καμίλλης, καθολικὸς ἐξ Ἄνδρου, εἶχε φονευθῆ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ (νόθος;) υἱὸς τούτου Μπατίστα εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν Πάρον, ὅπου ἀπέκτησε τὸν Ἰωάννην Ἀντώνιον. Οὗτος ἐπεχείρησε πρῶτον νὰ γίνῃ Ἰησουίτης ἀλλὰ κατόπιν ἔγινε κοσμικὸς ἱερεὺς καὶ ἐφημέριος τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Νάξου (PF SC Arcipelago 1 A 293, 817).

ρατὰς καὶ ἄλλους ἁμαρτωλούς, οἱ αὐστηροὶ ἠθικολόγοι ὅπως ὁ Camilli δὲν διαθέτουν τὴν ἀναγκαίαν εὐκαμψίαν, διὰ νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς ὁμάδας αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Ἕνας ἄνθρωπος, ὅπως ὁ Camilli δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι εὐτυχὴς εἰς ἕνα τόπον ὅπως ἡ Μῆλος, καὶ τὰ ὡραῖα καλλιγραφικὰ γράμματά του εἶναι πλήρη παραπόνων. Εὑρίσκετο διαρκῶς εἰς οἰκονομικὰς δυσχερείας, ἐπειδὴ δὲ μία ἀπὸ τὰς μεθόδους τοῦ κινήματος ἀναβιώσεως συνίστατο εἰς τὴν προσέλευσιν τοῦ λαοῦ διὰ λαμπρῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, τὸν ἐστενοχώρει ἰδιαιτέρως ἡ ἔλλειψις χρημάτων. Διὰ τῶν ἐπιμόνων προσπαθειῶν του κατώρθωσεν ἐν τούτοις νὰ δημιουργήσῃ εἰς τοὺς ἐνορίτας του τὸ αἴσθημα ὅτι ἀνῆκον εἰς πραγματικὴν ἐπισκοπήν. Τὸ πρᾶγμα εἶχε μεγάλην σημασίαν, διότι ὁ λαὸς ἠρέσκετο πράγματι εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς καὶ ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος νὰ προσχωρήσῃ τὸ ποίμνιόν του εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία καὶ χρῆμα ἀρκετὸν διέθετε καὶ πολλοὺς ἱερεῖς. Ὁ Camilli ὅμως δὲν ἦτο πολὺ καλὸς οἰκονομολόγος καὶ ναὶ μὲν κατώρθωσε νὰ ἐξοικονομήσῃ τὴν κατάστασιν ἐφ' ὅσον ἔζη, μετὰ τὸν θάνατόν του ὅμως τὸ οἰκονομικὸν χάος ἦτο ἀναπόφευκτον[1]. Αἱ σχέσεις τοῦ Camilli μὲ τοὺς ὀρθοδόξους ἐποίκιλλον. Ἡ ἀγανάκτησίς του διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἦτο μεγάλη, κατὰ τὰ ἄλλα ὅμως φαίνεται ὅτι διετήρει στενὰς ἐπαφὰς μὲ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο σύνηθες εἰς τὴν Μῆλον νὰ ἀναμειγνύωνται οἱ ὀρθόδοξοι εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν καθολικῶν καὶ οἱ καθολικοὶ εἰς τὰ πράγματα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, χωρὶς οἱ μὲν νὰ λέγουν εἰς τοὺς δὲ «κοίταξε τὴ δουλειά σου». Αἱ ἀμοιβαῖαι αὐταὶ ἐπεμβάσεις φαίνεται ὅτι ἀπετέλουν παραδεδεγμένον ἔθιμον. Ἡ στάσις τοῦ Camilli ἔναντι τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος ἦτο πολὺ διάφορος ἐκείνης τοῦ Serra. Ὁ Serra φαίνεται ὅτι συνεδέετο στενῶς μὲ τὰς ἰθυνούσας οἰκογενείας τῶν Ταταράκηδων καὶ τῶν Κοτάκηδων καὶ μὲ μερικοὺς ὀρθοδόξους ἀρχιεπισκόπους, ἀνήκοντας εἰς τὸ

1. PF Visite e Collegi 32, φ. 123 599, 37, 246 599, 38, 1 599. PF SOCG 492, 241 κ.ἑ. Ὁ Καμίλλης ἦτο ὁ πλέον διανοούμενος ἐκ τῶν ἐπισκόπων τῆς Μήλου. Κατόπιν αἰτήσεως τοῦ περιφήμου γεωγράφου ἔγραψε λίαν ἐνδιαφέρουσαν πραγματείαν λατινιστί, περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Μήλου, ἥτις καὶ ἀναδημοσιεύεται ἐδῶ: ἔγγραφον 34.

περιβάλλον τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Ὁ Camilli ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου νὰ ὑποστηρίξῃ μίαν λαϊκὴν ἐξέγερσιν ἐναντίον τῶν πλουσίων. Εἶχε καλὰς σχέσεις μὲ τὸν ἐπίσκοπον Διονύσιον Ἀλεμᾶννον, ἦλθεν ὅμως εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν διάδοχον τοῦ Διονυσίου Γεράσιμον Μοδινόν[1].

Αἱ γνῶμαι περὶ τοῦ Camilli διχάζονται. Ὁ ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης Giuseppe Sebastiani, ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τὴν Μῆλον τὸ 1667, ἦτο ἄνθρωπος τοῦ ἰδίου χαρακτῆρος μὲ τὸν Camilli καὶ ἔγραψε πολὺ κολακευτικὴν ἀναφορὰν περὶ αὐτοῦ. Ἡ ἔκθεσις τοῦ Sebastiani ἀποτελεῖ ἐπίσης μίαν ἀπὸ τὰς σπουδαιοτέρας πηγὰς πληροφοριῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῶν πρώτων πειρατικῶν ἀποικιῶν εἰς τὰς ΝΔ Κυκλάδας, ἐνῷ συγχρόνως εἶναι καὶ ἡ πρώτη ἐκτεταμένη ἔκθεσις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κιμώλου[2]. Ὁ Sebastiani ὄχι μόνον περιέγραψε τὴν νῆσον ἀλλὰ καὶ ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Rossi κατάλογον τῶν καθολικῶν κατοίκων καὶ ἠρώτησε πολλὰ πρόσωπα περὶ τῆς ἐπικρατούσης καταστάσεως τῶν ἠθῶν εἰς τὰς νήσους Μῆλον καὶ Κίμωλον. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Κιμώλου ἦσαν τότε πειραταί, ἐπειδὴ δὲ ἦτο θέρος, ὁ Sebastiani δὲν εὗρεν ἄρρενας καθολικοὺς κατὰ τὴν ἐκεῖ παραμονήν του, διὰ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ αὐτοὺς πληροφορίας. Ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς ἐμπόρους καὶ ἀπὸ τοὺς Καπουτσίνους τῆς Μήλου ἤκουσε δυσμενεῖς κρίσεις διὰ τὸν Giorgio Rossi, ἀδυνατῶν δὲ λόγῳ τῆς ἀπουσίας τῶν πει-

---

1. PF. SC Arcipelago τόμ. 2A φ. 84: Συστατικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Ἕλληνος μοναχοῦ Λαυρεντίου τῆς Μήλου, 1670. PF SOCG 462 φ. 305: Ἐπιστολὴ τοῦ Καμίλλη, ὅπου οὗτος παραπονεῖται ὅτι ὁ Ἕλλην ἀρχιεπίσκοπος κερδίζει εὐκόλως τὰς ὑποθέσεις του ἐνώπιον τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων χάρις εἰς τὸν πλοῦτον του. PF SC Arcipelago 1 A: Ἐπιστολὴ τοῦ Διονυσίου Ἀλεμάννου, ἀρχιεπισκόπου Μήλου, πρὸς τὴν «Προπαγάνδαν», ὅπου οὗτος ἐπαινεῖ τὸν Καμίλλην: «Θέλομεν ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ὁ ἐξαίρετος ἱερεὺς Καμίλλης δύναται νὰ βοηθήσῃ πολύ». PF SC Arcipelago 4, φ. 64: Ὁ Βενιέρης, ἐπίσκοπος Τήνου, κατηγορεῖ τὸν Καμίλλην ὅτι ἐδέχθη νὰ διορισθῇ ἔξαρχος τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἔγγραφον 44 περὶ τῶν λειτουργικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων. Εἰς τὰς ἀναφοράς του ὁ Καμίλλης ἐκφράζεται μὲ μεγάλην πικρίαν διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν κτημάτων τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ. Πρβλ. ἔγγραφα 32 καὶ 34.

2. Ἔγγραφον 17, PF Visite e Collegi 32

ρατῶν νὰ προβῇ εἰς ἀνακρίσεις συμφώνως πρὸς τὸν ἐκκλησιαστικὸν νόμον, ὁ Sebastiani ἀνέθεσεν εἰς τὸν Camillis νὰ ἐρωτήσῃ τοὺς πειρατὰς μετὰ τὴν ἐπιστροφήν των. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του, ὁ Sebastiani διέταξεν ἐπίσης τὸν Rossi νὰ τηρῇ ἀκριβῆ ἀρχεῖα τῶν γεννήσεων, γάμων καὶ θανάτων εἰς τὴν Κίμωλον, καὶ τὰ μητρῷα αὐτὰ σώζονται κατὰ εὐτυχῆ σύμπτωσιν μέχρι σήμερον[1].

Οἱ ἄρρενες καθολικοὶ τῆς Κιμώλου ἐπέστρεψαν ὀλίγον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Sebastiani, καὶ ὁ Camillis ἠμπόρεσε τότε νὰ συντάξῃ τὴν ἔκθεσίν του περὶ τοῦ Rossi. Ἡ ἔκθεσις αὐτὴ εἶναι ἐξαιρετικῶς δυσμενὴς διὰ τὸν Rossi καὶ ἔρχεται εἰς ἔντονον ἀντίθεσιν πρὸς τὰς προηγουμένας κρίσεις τοῦ Serra. Κατὰ τὸν Camillis, ὁ Rossi εἶναι ἄνθρωπος βίαιος καὶ πολὺ ἀμφιβόλου ἠθικῆς. Βάσει τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς ἡ «Προπαγάνδα» διέκοψε τὸν διορισμὸν καὶ τὸν μισθὸν τοῦ Rossi ὡς «ἱεραποστόλου» τῆς Κιμώλου. Ἡ «Προπαγάνδα» προσεπάθησε νὰ εὕρῃ καταλληλότερον πρόσωπον διὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ, ἐπειδὴ ὅμως οὔτε ἡ θέσις οὔτε τὸ εἰσόδημα παρουσίαζον ἐνδιαφέρον, οὐδεὶς εὑρέθη, καὶ ὁ Rossi παρέμεινεν ἀνεπισήμως εἰς τὴν θέσιν του, χωρὶς μισθὸν ἀλλὰ συντηρούμενος ἀπὸ τὰς εἰσφορὰς τῶν περαστικῶν χριστιανῶν ναυτικῶν[2].

Ἡ διαμάχη μεταξὺ Camillis καὶ Rossi εἶναι χαρακτηριστικὴ διὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ὅπως ὅλοι οἱ πρωταγωνισταὶ τοῦ καθολικοῦ μεταρρυθμιστικοῦ κινήματος μετὰ τὴν σύνοδον τοῦ Τριδέντου, ὁ Camillis εἶχε πολὺ αὐστηρὰς ἀντιλήψεις διὰ τὸν τρόπον ζωῆς τῶν κληρικῶν καὶ τοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ παραδεχθῇ ὅτι ἱερεῖς κοινοτήτων, ὅπως ἡ πειρατικὴ ἀποικία τῆς Κιμώλου, ἐφήρμοζαν ἄλλας μεθόδους διὰ νὰ προσεγγίσουν τὸν ποίμνιόν των: ἔπιναν ἕνα ποτήρι κρασί, ἔπαιζαν χαρτιά, ἐχόρευαν εἰς τὰ πανηγύρια. Οἱ

---

1. Ἔγγραφα 15-20

2. Ἔγγραφα 21, 23, 24. Περὶ τῶν ἀμφιβόλων σχέσεων τοῦ Ρόσσι μὲ τὴν Κατερίνα Ζαμπέλα, ὡς ἀναφέρονται εἰς τὰς ἐκθέσεις αὐτάς, βλ. ἐπίσης: A. Leval: Inventaire des piéces manuscrites Grecques des 17 et 18 siècles conserves dans les archives du couvent de st. Louis de Pera εἰς Revue Archéologique, serie 3 τόμ. 7 (1886) σ. 349, ὅπου δημοσιεύονται μερικὰ ἀποσπάσματα ἐγγράφων τοῦ 1664 καὶ 1673. (Δὲν ἀνεῦρον τὰ ἔγγραφα αὐτὰ εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἁγ. Λουδοβίκου, ἤδη εἰς ACP).

ἐπίσκοποι εἶχον ἐνίοτε τὴν συνήθειαν νὰ ἐξογκώνουν τὰ μικρὰ αὐτὰ παραπτώματα εἰς φοβερὰ ἁμαρτήματα. Διὰ τὸν μεταγενέστερον ἱστορικὸν εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ διακρίνῃ μεταξὺ ἀληθείας καὶ ἀναληθείας εἰς τὰς πλείστας ὅσας καταγγελίας περὶ ἐκλύτων ἠθῶν τοῦ κλήρου, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Ρώμης[1].

Τὸ καθολικὸν μεταρρυθμιστικὸν κίνημα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν Ἰησουιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὰς ἐγκαταστάσεις των εἰς Νάξον, Χίον καὶ Σαντορίνην καὶ ἀργότερα εἰς Σῦρον καὶ Τῆνον, προσεπάθησαν νὰ βελτιώσουν τὰ ἤθη καὶ τὴν παιδείαν τοῦ τοπικοῦ κλήρου. Εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος αἱ προσπάθειαί των εἶχον πλέον ἀρχίσει νὰ ἀποφέρουν καρπούς, ὁ δὲ Camillis ἦτο μαθητὴς τῆς σχολῆς τῶν Ἰησουιτῶν τῆς Νάξου. Τὸ μέγα σφάλμα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἦτο ἡ ἔλλειψις λεπτότητος ἔναντι ἐκείνων τῶν ὁποίων τὸν τρόπον ζωῆς ἐπεδίωκον νὰ βελτιώσουν. Ὁ Camillis εἶχεν ὑπερβολικὸν ζῆλον καὶ ὁ Rossi ἦτο εὐέξαπτος. Ἡ σύγκρουσις ἦτο βεβαίως ἀναπόφευκτος.

4. Ἡ περίοδος τῆς ἀκμῆς: 1669-1699. Μετὰ τὴν σύναψιν εἰρήνης μὲ τὴν Βενετίαν τὸ 1669, οἱ Τοῦρκοι ἐπανῆλθον εἰς τὰς Κυκλάδας, ἀπέστειλαν δὲ καὶ ἕνα «Thrigi» πρὸς κατάρτισιν φορολογικοῦ μητρῴου. Ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία ἀπώλεσε μέρος τῆς περιουσίας, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποκτήσει κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον καὶ κατὰ μίαν πληροφορίαν ἠσκήθησαν κατὰ τῶν Λατίνων ἀντίποινα, λόγῳ δῆθεν συνεργασίας των μὲ τοὺς Ἑνετούς[2]. Ὁ Camillis ἀντιμετώπισε δυσχερείας εἰς τὴν Ρώμην κατόπιν καταγγελίας τῶν ἐχθρῶν του, ὅτι εἶχε βαπτίσει μωαμεθανοὺς σκλάβους χριστιανῶν πειρατῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Ἡ καταγ-

---

1. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔδιδε συνήθως πίστιν εἰς ὅλας τὰς καταγγελίας, κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος ὅμως φαίνεται ὅτι ἀντελήφθη ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ διαπιστωθῇ ἡ ἀλήθεια καὶ δὲν ἔδιδε πλέον συνέχειαν παρὰ μόνον ὅταν αἱ καταγγελίαι συνεσωρεύοντο. Ἀξιοσημείωτοι εἶναι αἱ πλεῖσται ὅσαι ἀντιφάσεις, αἱ ὁποῖαι περιέχονται ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἀναφορὰς τῶν ἀποστολικῶν ἐπισκεπτῶν Βερνάρδου, Σεβαστιάνη καὶ Βενιέρη (PF Visite e Collegi τόμ. 31, 32, 37).

2. Ἀ. Μηλιαράκη: Ὑπομνήματα περιγραφικὰ τῶν Κυκλάδων Νήσων κατὰ μέρος, Κίμωλος (Κιμωλιακὰ 1) σσ. 61-67. PF SC Arcipelago 2A 36-37, 64.

γελία ἦτο μᾶλλον ἀδικαιολόγητος, διότι ὅλοι εἶχον βαπτίσει μωαμεθανοὺς σκλάβους καὶ ὁ Camillis δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὴν Ρώμην πλῆθος βεβαιώσεων, ἐκ τῶν ὁποίων προέκυπτεν ὅτι αἱ βαπτίσεις μωαμεθανῶν σκλάβων ἦσαν συνήθεις κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πολέμου. Μεταξὺ τῶν βεβαιώσεων αὐτῶν περιλαμβάνεται μία ὑπογραφομένη ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων τῆς Κιμώλου[1].

Ἡ νέα τουρκικὴ κατοχὴ τῶν Κυκλάδων δὲν ἦτο πολὺ ἀποτελεσματική. Ὁ τουρκικὸς στόλος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ μεγάλα πειρατικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα συνηνοῦντο ἐνίοτε εἰς πραγματικοὺς στόλους καὶ ἐπετίθεντο θρασύτατα ἀκόμη καὶ κατὰ τῆς Ἄνδρου, τῆς πλέον ὀχυρᾶς θέσεως τῶν Τούρκων εἰς τὰς Κυκλάδας. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς οἱ μικρότεροι πειραταὶ παρέμενον ἐλεύθεροι νὰ συνεχίζουν τὰς λεηλασίας των καὶ νὰ διατηροῦν τὰς ἀποικίας των εἰς πολλὰς νήσους, παρὰ τὰ σποραδικὰ ἀντίποινα τῶν Τούρκων κατὰ τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν φίλων τῶν πειρατῶν, ἰδίως εἰς τὴν Πάρον. Οὕτως ἡ ἀνίσχυρος νέα τουρκικὴ κατάκτησις ἐσήμανε τὴν ἔναρξιν μιᾶς περιόδου πλήρους ἀναρχίας, χειροτέρας ἀπὸ τὴν τοῦ προηγηθέντος πολέμου[2].

Τὸ 1678 ἡ Ρώμη ἔστειλε καὶ πάλιν ἕνα ἀποστολικὸν ἐπισκέπτην. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ἐπισκόπου Τήνου Angelo Venier. Ὁ Venier εἶχε χαρακτῆρα τελείως διάφορον ἀπὸ τὸν προηγούμενον ἐπισκέπτην Sebastiani. Ὁ Sebastiani ἦτο ἐκπρόσωπος τῆς αὐστηρᾶς σχολῆς, ἐνῷ ὁ Venier ἦτο Ἐνετὸς καὶ εἰς τὴν Βενετίαν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία εἶχεν ἐπηρεασθῆ ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν σύνοδον τοῦ Τριδέντου. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Sebastiani, ὁ Venier ἐπίστευεν ὅτι αἱ πολλαὶ ἐπεμβάσεις βλάπτουν.

---

1. Ἔγγραφον ἀρ. 22. PF SOCG 423, φ. 263 κ. ἑ.

2. Περὶ τῶν τουρκικῶν ἀντιποίνων: PF SC Arcipelago 2A 97, 116V, 582. Περὶ τῆς δράσεως τοῦ πειρατοῦ Grevelliers κατὰ τῆς Ἄνδρου τὸ 1674: PF SC Arcipelago 2B 218,2A 439, 582.Τὸ 1672 οἱ Καπουτσῖνοι τῆς Σύρου, τῆς Μήλου καὶ τῆς Ἄνδρου ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν Ρώμην συστατικὰς ἐπιστολὰς ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων τῶν ἀντιστοίχων νήσων, οἱ ὁποῖοι διέκειντο λίαν φιλικῶς πρὸς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ κατεδιώκοντο ἀδίκως ὑπὸ τῶν πειρατῶν (PF SC Arcipelago 2A 405). Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἡ «Προπαγάνδα» ἐπεχείρησε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ πειρατικὸν πρόβλημα διὰ διαβημάτων πρὸς διαφόρους χριστιανοὺς ἡγεμόνας.

Ὡς ἐπίσκοπος Τήνου ἐγνώριζεν, ἄλλωστε, τοὺς Νησιώτας καὶ τὴν ροπήν των πρὸς ἀγρίας φιλονεικίας καὶ δὲν ἐπίστευεν ὅλα ὅσα ἤκουεν. Ὁ Venier ἐκφράζεται κατὰ τρόπον ἀμφίβολον περὶ τοῦ Camilli. Ἐκτιμᾷ τὰς προσωπικὰς ἀρετὰς τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλ' ἐπικρίνει τὴν ὑπ' αὐτοῦ διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν Venier, ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις τοῦ Camilli ἦτο χειρίστη, ἰδίως δὲ ἦτο ἄτοπος ἡ ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποίησις τοῦ εἰσοδήματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου διὰ τὴν κάλυψιν τοῦ οἰκονομικοῦ ἐλλείμματος τῆς Μήλου. Ἡ ἀνάμειξις τοῦ Camilli εἰς τὰ πολιτικὰ εἶχε προκαλέσει τὴν δυσαρέσκειαν μεγάλου μέρους τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ πλούσιοι δὲν συνεπάθουν τὸν Camilli, διότι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχεν ὑποστηρίξει μίαν λαϊκὴν ἐξέγερσιν ὑπὸ τὸν Γεώργιον Κάψην κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ ὀρθοδόξου ἐπισκόπου. Κατὰ τὴν νοοτροπίαν τοῦ 17ου αἰῶνος, μία λαϊκὴ ἐξέγερσις κατὰ τῶν πλουσίων ἦτο ἀπίστευτον ἔγκλημα, θὰ ἐκρίνετο δὲ ἀκόμη αὐστηρότερον ἀπὸ τὴν «Προπαγάνδαν», δεδομένου ὅτι ἡ Ρώμη εἶχεν ἐπανειλημμένως ἀπαγορεύσει εἰς τοὺς καθολικοὺς ἐπισκόπους πᾶσαν ἀνάμειξιν εἰς τὰ πολιτικὰ ζητήματα[1].

Ὡς πρὸς τὴν Κίμωλον ὁ Venier ἐκφράζεται μὲ μετριοπάθειαν. Ὁ Rossi δὲν ἐκπληρώνει μὲν καλῶς τὰ ἐκκλησιαστικά του καθήκοντα, ἀλλ' εἶναι πλέον ἡλικιωμένος καὶ δι' αὐτὸ ὀλιγώτερον ἁμαρτωλός. Καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ

1. Ἔγγραφον ἀρ. 26. Ἐπὶ τῶν ἐκθέσεων τοῦ Βενιέρη στηρίζεται ἐν ἐμπιστευτικὸν ὑπόμνημα περὶ τῆς καταστάσεως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀνὰ τὸν κόσμον μετὰ σημειώσεων περὶ τῶν Κυκλάδων ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς «Προπαγάνδας» Cerri. Τὸ βιβλίον αὐτὸ εὑρέθη κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἀπὸ προτεστάντας στρατιώτας κατὰ τὴν λεηλασίαν ἑνὸς μοναστηρίου εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ ἐδημοσιεύθη μετέπειτα εἰς τὸ Ἀμστερνταμ (U. Cerri: État présent de l' Église Romaine dans toutes les parties du monde, Amsterdam 1716-Μῆλος καὶ Κίμωλος σ. 88). Τὸ 1683 ὁ Βενιέρης μετέβαλε γνώμην ὑπὲρ τοῦ Καμίλλη (PF SC Arcipelago 4, 64). Ὁ Καμίλλης κατηγορεῖτο ὅτι εἶχεν ὑποστηρίξει μίαν ἐξέγερσιν τῶν πτωχῶν ὑπὸ τὸν Γεώργιον Κάψην κατὰ τῶν πλουσίων (πρβλ. ἔγγρ. 26). Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ ἔχει διαστρεβλωθῆ, πρῶτον ἀπὸ τὸν R. Saulger εἰς τὸ Histoire nouvelle des anciens ducs et autres souverains de l' Archipel, Παρίσιοι 1698, σσ. 319-324, καὶ κατόπιν ἀπὸ ὅσους συγγραφεῖς ἐβασίσθησαν εἰς αὐτόν. Ὁ Κάψης ἀσφαλῶς δὲν ἦτο «ἀρχιπειρατής», ὡς τὸν παρουσιάζει ὁ Κεφαλληνιάδης, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 76. Ἄλλωστε δὲν ἦτο καθολικὸς ἀλλὰ Ἕλλην.

ἄλλος ἱερεὺς δι' ἐνορίαν ὡς ἡ τῆς Κιμώλου[1]. Μετὰ τὸ 1680 οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐξουσίαν των ἐπὶ τῶν ΝΔ Κυκλάδων. Τὸ 1683 ἡ μονὴ τῶν Καπουτσίνων τῆς Μήλου κατεστράφη κατόπιν καταγγελίας ὅτι συνειργάζετο μὲ τοὺς πειρατάς[2]. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶχε τὴν παραμικρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν πειρατικῶν ἀποικιῶν τῆς Μήλου καὶ τῆς Κιμώλου, διότι μετ' ὀλίγον ἤρχισε νέος πόλεμος μὲ τὴν Βενετίαν, τῆς ὁποίας ὁ ἰσχυρότερος στόλος ἠμπόδισε καὶ πάλιν τοὺς Τούρκους νὰ ἀσκήσουν ἀποτελεσματικὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν νήσων. Ὁ νέος πόλεμος μεταξὺ Βενετίας καὶ Τουρκίας ἤρχισε τὸ 1684 καὶ διήρκεσεν 25 ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐσημειώθη νέα ἔξαρσις τῆς πειρατικῆς δραστηριότητος. Ἀρχηγὸς τῶν Ἑνετῶν ἦτο ὁ Φρατζέσκος Μοροζίνης, ὁ μεγάλος εὐεργέτης τοῦ Serra καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Μήλου. Ὁ πόλεμος ἐβοήθησε τὸν καθολικὸν ἐπίσκοπον τῆς Μήλου νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ οἰκονομικά του προβλήματα[3].

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἑνετο—τουρκικοῦ αὐτοῦ πολέμου αἱ Κυκλάδες ἤρχισαν νὰ ἐμπλέκωνται προοδευτικῶς εἰς τοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ὁ μεγάλος πόλεμος τῶν ἐτῶν 1688-1697 μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας—Ὁλλανδίας ἐπεξετάθη ὡς ναυτικὸς πόλεμος εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ὡς πειρατικὸς πόλεμος εἰς τὸ Αἰγαῖον. Κατ' αὐτὸν ἐνεφανίσθησαν νέου τύπου πειραταί: Ἄνδρες ἀπὸ τὴν δυτικὴν Μεσόγειον—Μαγιόρκαν, Γαλλίαν—καὶ ἀπὸ τὸν Ἀτλαντικὸν—Ὁλλανδοί, Ἄγγλοι καὶ Πορτογάλοι. Ἡ παρουσία των, μαζὶ μὲ τὴν παρουσίαν τῶν παλαιῶν πειρατῶν καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἑνετικοῦ στόλου, μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μήλου καὶ τῆς Κιμώλου, ὅπου ἐβαπτίζοντο τὰ τέκνα των. Αἱ μητέρες τῶν τέκνων αὐτῶν ἦσαν γυναῖκες τοῦ τόπου, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν

---

1. Ἔγγραφον ἀρ. 26.

2. PF SC Arcipelago 3, 387. ANP AE B 1 892 φ. 74. Αἱ τουρκικαὶ ἐνέργειαι κατὰ τῶν πειρατῶν δὲν ἦσαν πάντοτε ἐπιτυχεῖς: Ὁ Καπουτσῖνος Placide de Reims ἀναφέρει ὅτι πειραταὶ εἰς Κέφαλον καὶ Νάουσαν τῆς Πάρου ἀπώθησαν τουρκικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἐγκαταστάσεών των (Βιβλιοθήκη Καπουτσίνων εἰς Παρισίους ms 1635, φ. 239).

3. Ἔγγραφον ἀρ. 30, PF, SC Arcipelago 4 φ. 5 κ. ἑ.

τοῦ 17ου αἰῶνος τὴν φήμην, ὅτι ἦσαν ἐλευθερίων ἠθῶν[1].

Περὶ τὸ 1690 ἀπέθανεν ὁ Rossi. Ὁ διάδοχός του εἰς τὴν Κίμωλον ἦτο ἕνας ἱερεὺς ἐκ Σύρου ὀνομαζόμενος Γεώργιος Βαπτισμένος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται τὸ πρῶτον τὸ 1691[2]. Φαίνεται ὅτι ἦτο ἥσυχος ἄνθρωπος καὶ οὐδέποτε διετυπώθησαν παράπονα ἐναντίον του. Δὲν εἶχεν ὅμως τύχην εἰς τὴν νέαν του θέσιν, διότι μετ' ὀλίγον ἀπήχθη ὑπὸ μωαμεθανῶν πειρατῶν καὶ ἔζησεν ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη εἰς αἰχμαλωσίαν, μακρὰν τῆς Κιμώλου. Τὴν φροντίδα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κιμώλου κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Βαπτισμένου ἀνέλαβεν ἕνας δομινικανὸς μοναχός, ὁ Domenico Carbon. Αὐτὸς φαίνεται ὅτι ἤσκησε τὰ καθήκοντά του πρὸς γενικὴν ἱκανοποίησιν, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ βεβαιώσεων. Τοῦτο ἦτο ἄλλωστε καὶ φυσικόν, διότι ὁ Carbon εἶχεν ὑπηρετήσει προηγουμένως ὡς ἱερεὺς ἐπὶ δυτικῶν πλοίων καὶ συνεπῶς ἐγνώριζε πῶς νὰ χειρισθῇ τοὺς κατοίκους τῆς Κιμώλου. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Carbon ἡ σταδιοδρομία εἰς τὴν Κίμωλον εἶχε θλιβερὸν τέλος. Ὅπως ὁ Βαπτισμένος, ἀπήχθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ πειρατῶν τὸ 1697[3].

Τὸ τέλος τοῦ Ἑνετο—τουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1684-1699 ὑπῆρξεν ἐπίσης τὸ τέλος μιᾶς περιόδου σχετικῆς εὐημερίας τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῶν ΝΔ Κυκλάδων. Ἀπὸ τοῦ 1645 καὶ ἐντεῦθεν εἶχεν ἀρχίσει μετανάστευσις καθολικῶν ἀπὸ τὴν Δύσιν. Ἡ ἄφιξίς των εἶχεν ἀναζωογονήσει τὰ φθίνοντα κατάλοιπα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς μερικὰς ἐκ τῶν νήσων, ἐνῷ εἰς ἄλλας, ὅπως π.χ. εἰς τὴν Κίμωλον, εἶχον ἱδρυθῇ ἐντελῶς νέαι Ἐκκλησίαι. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως εἶχον ἐξαφανισθῇ αἱ ἀρχικαὶ καθολικαὶ οἰκογένειαι τῶν ΝΔ Κυκλάδων ὡς οἱ Rosa, Condestauli

---

1. Παράρτημα 2. Du Mont, ἔνθ' ἀνωτ. De Sainte Maure, ἔνθ' ἀνωτ. Tournefort, ἔνθ' ἀνωτ. Ἡ δραστηριότης τῶν πειρατῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ εἰς τὰς Κυκλάδας τεκμηριοῦται ἀπὸ τὰς ἀναφορὰς τοῦ εἰς Μῆλον Γάλλου προξένου Goujon εἰς ANP AE B 1 892 καὶ ἀπὸ ἔγγραφα εὑρισκόμενα εἰς Χάγην: ARA, Staten General 6917, ἐπιστολαὶ προξένου Σμύρνης 12. 9. 1689 καὶ 10. 6. 1690 καὶ ARA Consulaat Smyrna, a 2 φ. 45 καὶ e. 1 φ. 55, 57, 58, 95-98, 156-158, 189, e 2 φ. 173.

2. Παράρτημα 2.

3. Ἔγγραφον 36, ἄλλα ἔγγραφα εἰς PF SC Greci Miscellanea φ. 547-549. Ἔγγραφον 37: Ἔκθεσις τοῦ Βενιέρη περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Βαπτισμένου καὶ τοῦ Καρμπόν.

Gozzadini, della Grammatica. Περὶ τὸ 1670, ἡ τελευταία γηγενὴς καθολικὴ οἰκογένεια τῆς Μήλου, ἡ οἰκογένεια Magnani, ἔγινεν ὀρθόδοξος[1].

Οἱ παλαιοὶ καθολικοὶ ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔμποροι, ὅπως φαίνεται ἀπὸ μερικὰς διασωθείσας διαθήκας. Οἱ μεταγενέστεροι μέτοικοι ἦσαν κατὰ κανόνα ναυτικοὶ ἢ πειραταί, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰ ὀλίγα χρήματά των ἠγόραζαν ὀλίγην γῆν καὶ ἐνυμφεύοντο Ἑλληνίδας. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἶχον φύγει, λόγῳ τῶν κακῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, ἀπὸ χώρας τῆς δυτικῆς Μεσογείου ἢ ἀπὸ δυτικά πλοῖα. Ἐλέγετο ἀκόμη ὅτι πολλοὶ ἔφευγον ἁπλῶς, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰς συζύγους καὶ νὰ νυμφευθοῦν διὰ δευτέραν φοράν. Οἱ ναυτικοὶ αὐτοὶ τῆς Δύσεως δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ σχετισθοῦν μὲ τοὺς ἐντοπίους χωρικοὺς καὶ ναυτικούς, οἱ ὁποῖοι, ὁσάκις τοὺς παρουσιάζετο ἡ εὐκαιρία, δὲν ἐδίσταζαν νὰ ἀσκοῦν καὶ ὀλίγην πειρατείαν ὡς πάρεργον[2].

Βεβαίως τὸ ἠθικὸν ἐπίπεδον μιᾶς κοινότητος, ἀποτελουμένης ἀπὸ ἐρασιτέχνας καὶ ἐπαγγελματίας πειρατάς, δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι πολὺ ὑψηλόν. Ἀλλ' οἱ πειραταὶ αὐτοὶ εἶχον τὴν γενναιοδωρίαν, ἡ ὁποία διακρίνει συχνὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπὸ τοὺς τιμίους φαρισαίους. Ἐφ' ὅσον ἤκμαζεν ἡ πειρατεία, αἱ Ἐκκλησίαι τῶν νήσων εὐημέρουν χάρις εἰς τὰς εἰσφοράς των, ἰδίως εἰς τὴν Μῆλον, ὅπου συνεκεντροῦντο ὄχι μόνον οἱ πειραταὶ κατωτέρας τάξεως ἀλλὰ καὶ ἡ λαμπρὰ ἀριστοκρατία τῆς θαλάσσης. Γάλλοι καὶ Πορτογάλοι εὐγενεῖς ἔζων μὲ τὰς ἐρωμένας των εἰς τὴν Μῆλον, ἐκτὸς δὲ αὐτῶν ὑπῆρχον οἱ πλούσιοι τυχοδιῶκται, οἱ ὁποῖοι ἐμπορεύοντο τὴν λείαν τῶν πειρατῶν καὶ ἐπρομήθευον εἰς αὐτοὺς τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια διὰ τὰ πλοῖα των. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, μαζὶ μὲ τὸν Γάλλον πρόξενον, ἦσαν ἡ ἰθύνουσα τάξις τῶν καθολικῶν τῆς Μήλου. Οἱ γνωστότεροι ἐκ τῶν ἐμπόρων ἦσαν ὁ Jean Dieudé καὶ ὁ Misserel. Ὁ Jean Dieudé ἦτο μεγαλέμπορος τῆς Μασσαλίας, ὁ ὁποῖος ἐμπορεύετο εἰς τὴν Μῆλον τὰ παντοειδῆ λάφυρα τῶν πειρατῶν καὶ ἐ-

---

1. Ἔγγραφον 25. PF Visite e Collegi 32 φ. 131 περὶ τοῦ Μανιάνη.

2. ANP AE B1 892, φ. 74, ἔκθεσις τοῦ Digoine πρὸς τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως Εὐρωπαίων ναυτικῶν εἰς τὰς Κυκλάδας. Γ. Α. Πετροπούλου: Νοταριακαὶ Πράξεις Μυκόνου τῶν ἐτῶν 1663-1779, Ἀθῆναι 1960, passim π.χ. 767,777-778, 831, 895.

γινε τόσον πλούσιος, ὥστε νὰ ἐνοικιάσῃ τοὺς φόρους τῶν Κυκλάδων ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1684-1699. Διὰ τὰς πολλὰς ὑπηρεσίας του οἱ Ἐνετοὶ τοῦ ἀπένειμαν τὸν τίτλον τοῦ «ἱππότου», αὐτὸς ὅμως δὲν ἐδίστασεν ἀργότερα, ὅταν ἐγκατεστάθη ἡ τουρκικὴ κυριαρχία, νὰ ἐνοικιάσῃ ἀμέσως τοὺς φόρους τῆς Μήλου ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ νὰ γίνῃ βοεβόδας. Ὅπως πολλοὶ ἄλλοι συνάδελφοί του, ἐνυμφεύθη καὶ αὐτὸς Ἑλληνίδα, τὴν Κατερίνα Δανασσῆ[1].

Οἱ καθολικοὶ κάτοικοι τῆς Κιμώλου ἦσαν τοῦ ταπεινοτέρου τύπου. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη οἱ περισσότεροι προήρχοντο ἀπὸ τὴν Σλαβονίαν, ἀργότερα ὅμως κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπεκράτησε προοδευτικῶς τὸ ἰταλικὸν στοιχεῖον. Οἱ πρῶτοι Κιμώλιοι καθολικοὶ προήρχοντο ἀπὸ τὸ Περάστο πλησίον τοῦ Κοτὸρ τῆς Γιουγκοσλαυίας, ἀπὸ τὸ Μοντάλτο πλησίον τῆς Ρώμης, καὶ ἀπὸ τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σικελίας. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος δὲν ὑπῆρχον πλέον Σλαβόνοι[2]. Ἡ ἐπιφανεστέρα καθολικὴ οἰκογένεια τῆς Κιμώλου κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἦτο ἡ οἰκογένεια Sarti ἢ Σάρδη ἀπὸ τὸ Μοντάλτο. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος διάφορα μέλη τῆς οἰκογενείας Σάρδη διετέλεσαν ὑποπρόξενοι ὑπὸ τὸν Γάλλον πρόξενον τῆς Μήλου. Ἐνίοτε οἱ Σάρδη ἐπιδεικνύουν μεγαλοπρέπειαν μὴ ἀπέχουσαν ἀπὸ τὴν τῶν πλουσίων καθολικῶν τῆς Μήλου, ὡς κατὰ τὰ ἐξωτικὰ γεγονότα τοῦ 1691, ὁπότε ὁ υἱὸς τοῦ Γάλλου προξένου ἐβαπτίσθη εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τῆς Κιμώλου μὲ ἀνάδοχον ἕνα πρίγκιπα τῆς Περσίας[3].

Αἱ σχέσεις τῆς μικρᾶς καθολικῆς μειονότητος τῆς Κιμώλου μὲ τοὺς ὀρθοδόξους φαίνεται ὅτι ὑπῆρξαν ἐγκάρδιοι. Δὲν ἀναφέρονται κτηματικαὶ διαφοραὶ καὶ βεβαίως ὑπῆρχε μεγάλη ὁμοιότης μεταξὺ τῶν ναυτικῶν κατοίκων τῆς Κιμώλου καὶ τῶν ἄλλων νήσων τοῦ ΝΔ Αἰγαίου καὶ τῶν μετοίκων ἀπὸ τὴν Ἀδριατικήν. Οἱ μεικτοὶ γάμοι ἦσαν συχνοὶ καὶ ἡ Ρώμη ἀνησύχει διὰ τὴν εὐκολίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τὰ τέκνα ἐκ τῶν γάμων αὐτῶν ἐγίνοντο ὀρθόδοξα. Ἐλά-

1. ANP. AE B 1892 φ. 81, 96. ACP. Saint Louis M. 110. Κατὰ τὴν γέννησιν τῶν τέκνων τοῦ Ντιεντὲ παρίσταντο Ἐνετοὶ ναύαρχοι ὡς ἀνάδοχοι, βλ. παράρτημα 2.

2. Ἔγγραφα 12 καὶ 19, παράρτημα 2.

3. Παράρτημα 2.

χιστα ἀπὸ τὰ τέκνα καθολικῶν πατέρων καὶ ὀρθοδόξων μητέρων ἐγίνοντο καθολικά[1]. Αἱ ἀποικίαι τῶν πειρατῶν τῆς Δύσεως ἐνίσχυον τὴν τοπικὴν οἰκονομίαν, διότι οἱ πειραταὶ διέθετον τὴν λείαν των πρὸς ἀγορὰν γῆς καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσέρρεε χρῆμα εἰς τὰ ἀγροτικὰ οἰκονομικὰ συστήματα τῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι ἔπασχον ἀπὸ ἔλλειψιν χρημάτων συνεπείᾳ τῆς ἀφαιμάξεως ἐκ τῆς τουρκικῆς φορολογίας[2].

5. Ἡ βαθμιαία παρακμή: 1699-1760. Τὸ 1699 ἔληξεν ὁ Ἑνετο-τουρκικὸς πόλεμος. Διὰ τὰς νήσους αὐτὸ ἐσήμαινε τὸ τέλος τῆς ἑνετικῆς κυριαρχίας. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ τουρκικὴ ἐξουσία ἐπέδειξε μεγαλυτέραν δραστηριότητα καὶ δὲν ἐπεκράτησε περίοδος ἀναρχίας ὡς ἡ ἐπακολουθήσασα τὴν εἰρήνην τοῦ 1669. Ἡ ἐπικράτησις τῶν Τούρκων ἐπέφερε σημαντικὴν μείωσιν τῆς δραστηριότητος τῶν δυτικῶν πειρατῶν καὶ τοῦτο εἶχε συνεπείας διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς ἄλλοτε πρωτευούσης τῆς πειρατείας—τῆς Παλαιᾶς Χώρας τῆς Μήλου. Ἡ χώρα εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ φθίνῃ λόγῳ τῶν συνεπειῶν μιᾶς μεγάλης ἐπιδημίας πανώλους· ὀλίγον ἀργότερα ἐπαναλαμβανόμεναι πληροφορίαι τὴν ἐμφανίζουν ὡς τοποθεσίαν ἐξαιρετικῶς ἀνθυγιεινὴν καὶ ὑποφέρουσαν ἀπὸ μίαν μυστηριώδη νόσον, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον «νόσον τῆς Μήλου». Ἐπρόκειτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περὶ ἑνὸς εἴδους ἑλονοσίας ἐν συνδυασμῷ πρὸς λοιμώδη νόσον μεταδιδομένην διὰ τοῦ μολυσμένου ποσίμου ὕδατος[3]. Ἄλλο αἴτιον τῆς παρακμῆς της ἦτο ἕνα

---

1. Ἔγγραφον 49 καὶ Καρπάθιος, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 11.

2. ANP AE B 1 892 φ. 74. Πετρόπουλος, ἔνθ' ἀνωτ. Πρὸ τοῦ 1700 αἱ Κυκλάδες εὐημέρουν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ 1785, ὁπότε εἶχε παύσει ἡ συρροὴ πειρατῶν. Βλ. B. J. Slot: Τὸ ταξίδι τοῦ βαρώνου βὰν Ντέντεμ στὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, «Κυκλαδικὴ Ἐπιθεώρησις», ἔτος 5, περίοδος β', Φεβρ.—Μαρτ. 1971, σσ. 12-13.

3. Περὶ τῆς Παλαιᾶς Χώρας καὶ τῆς παρακμῆς της: Ζ. Ἀ. Βάου: Ναοὶ καὶ ναΰδρια τῆς Μήλου, Ἀθῆναι 1964, σσ. 443-471, ἔγγραφα 39 καὶ 44. Περὶ τὸ 1700 εἰς τὴν Μῆλον ὡμίλουν μετὰ νοσταλγίας διὰ τὸν πλούσιον καιρὸν τῶν πειρατῶν (Tournefort, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 57). C. S. Sonnini: Voyage en Grèce et en Turquie fait par ordre du roi (en 1778) Παρίσιοι 1801, τόμ. 2, σσ. 227-228. J. Van Egmond καὶ J. Heyman: Travels through parts of Europe and Asia Minor, London 1759 σ. 69 (βάσει τῶν διηγήσεων 2 Ὁλλανδῶν περιηγητῶν ἀπὸ τὸ ἔτος 1700 περίπου).

διάταγμα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς Γάλλους νὰ ἀσκοῦν πειρατείαν εἰς τὰς τουρκικὰς χώρας[1]. Ὁ περιορισμὸς ὅμως τῆς πειρατείας ἀφεώρα μόνον εἰς τοὺς δυτικούς. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠμπόδιζαν τὰς λεηλασίας ἐκ μέρους τῶν ἰδίων των Ἀλγερινῶν πειρατῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον πλέον πλήρη ἐ-

---

ARA, Οἰκογενειακὸν ἀρχεῖον van Dedem, aanw, 1913 ἀρ. 8, ἡμερολόγιον ἑνὸς γραμματέως τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ὁλλανδοῦ πρέσβεως van Haeften κατὰ ἓν ταξίδιον εἰς τὰς Κυκλάδας τὸ ἔτος 1778: «Ἡ ὁμώνυμος πόλις εἶναι ἡ μόνη τῆς νήσου ἀλλὰ καὶ αὐτὴ δὲν εἶναι σήμερον παρὰ ἕνας σωρὸς ἐρειπίων καὶ ἀπορριμμάτων. Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι ἦτο ἄλλοτε πόλις μεγάλη καὶ διαφόρου ἀρχιτεκτονικῆς ἀπὸ τὴν Κέαν. Μία νόσος, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς τὸν τόπον ἀπὸ 80 σχεδὸν ἐτῶν, ἰδίως κατὰ τοὺς μῆνας Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον, θὰ ἐξαφανίσῃ συντόμως τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ τὴν νῆσον, ὅπου πολλαὶ οἰκίαι εὑρίσκονται ἄνευ ἐνοίκων ἐκ τῶν καταστροφῶν τῆς νόσου. Αἱ οἰκίαι παραμένουν ἐγκαταλελειμμέναι καὶ συντόμως καταπίπτουν εἰς ἐρείπια. Αἱ ὁδοὶ εἶναι τόσον πλήρεις χαλασμάτων, ὥστε ὑποχρεοῦται κανεὶς νὰ βαδίζῃ διαρκῶς ἐπὶ τῶν λίθων. Οἱ κάτοικοι εἶναι χλωμοί, κίτρινοι, καὶ αἱ γυναῖκες ἰσχναὶ καὶ ἐλάχισται γόνιμοι. Ἡ νόσος προέρχεται, καθ' ἃ λέγουν, ἀπὸ τὸν ἀνθυγιεινὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον ἀναπνέουν ἐδῶ. Προσβάλλει κυρίως τὸ στῆθος, κατόπιν ἐμφανίζονται κοιλιακὰ ἄλγη καὶ πυρετὸς καὶ συχνὰ ὁ ἀσθενὴς ἀποθνήσκει ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν». Τὰ αἴτια τῆς παρακμῆς καθίστανται σαφῆ ἀπὸ τὸ ἔγγραφον αὐτὸ κυρίως ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἔγγραφα 31, 39 καὶ 44. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ συνεπείᾳ μεγάλων ἐπιδημιῶν καὶ ἡ οἰκονομικὴ στενότης προεκάλεσαν, κρίσιν τῆς γεωργίας, τὰ ἀρδευτικὰ συστήματα παρημελήθησαν, ἐσχημάτισαν ἕλη καὶ αὐτὰ συνετέλεσαν εἰς μεγαλυτέραν διάδοσιν τῆς ἑλονοσίας. Ὁ πληθυσμός, ἐξησθενημένος ἀπὸ τὴν ἑλονοσίαν, κατέστη πλέον εὐάλωτος εἰς ἄλλας νόσους: τυφοειδῆ πυρετὸν καὶ πνευμονίαν. Ὁ πληθυσμὸς ἀπεδεκατίζετο συνεχῶς ὑπὸ τῶν νόσων καὶ αἱ νόσοι ἐπολλαπλασιάζοντο.

1. Ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς: ἔγγραφον 33. Ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ παρακμὴ τοῦ γαλλικοῦ προξενείου. Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὁπότε ηὐξήθη ἡ οἰκονομικὴ σημασία τῆς Μήλου, ἤρχισαν νὰ διορίζωνται Γάλλοι τὴν ἐθνικότητα (Bremont, πατὴρ καὶ υἱὸς Goujon), ἀντὶ τῶν πρότερον ἐντοπίων Ἑλλήνων (Ἰωάννης Ἀρμένης καὶ N. Ζοῦκος). Μὲ τὴν παρακμὴν τῆς Μήλου οἱ πρόξενοι αὐτοὶ ἤρχισαν νὰ ἀντιμετωπίζουν διαρκῶς μεγαλυτέρας δυσχερείας διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ εἰσοδήματός των ἀπὸ τὰ προξενικὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα πολλοὶ Γάλλοι πλοίαρχοι ἠρνοῦντο νὰ πληρώσουν: ἔγγραφον 46. Τὸ προξενεῖον τῆς Μήλου ὑπεβιβάσθη εἰς ὑποπροξενεῖον καὶ τὸ 1755 πληροφορούμεθα διὰ πρώτην φορὰν ὅτι ὁ Γάλλος πρόξενος διέμενεν εἰς τὴν Κίμωλον. Τέλος τὸ προξενεῖον ἔγινεν ἁπλοῦν προξενικὸν πρακτορεῖον. Βλ. παράρτημα 4.

λευθερίαν δράσεως μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἐκ Δύσεως συναδέλφων των. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀλγερινοὶ δὲν εἶχον φίλους εἰς τὰς νήσους καὶ ἐλεηλάτουν ἄνευ διακρίσεως, ἡ κατάστασις τῶν Νησιωτῶν κατέστη ἀκόμη χειροτέρα[1].

Ἡ ἐξάλειψις τῆς δυτικῆς πειρατείας ἐπέφερεν, ὡς ἦτο φυσικόν, τὴν παρακμὴν τῶν δυτικῶν καθολικῶν κοινοτήτων τῶν ΝΔ Κυκλάδων. Ὅσον μικροτέρα ἦτο μία καθολικὴ κοινότης, τόσον στενώτερα ἦσαν τὰ περιθώρια διὰ τὴν ἐπιβίωσίν της καὶ συνεπῶς αἱ μικρότεραι ἐκκλησίαι ἐξηφανίσθησαν πρῶται. Ἡ Ρώμη ἠθέλησε νὰ τὰς ἐπιχορηγήσῃ, ἀλλ' ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας γενικῶς ἦτο πολὺ κακὴ καὶ δὲν ἐπέτρεπεν ἐπαρκῆ ὑποστήριξιν διὰ τὰς Κυκλάδας. Ἡ Κύθνος εἶχεν 20 καθολικοὺς τὸ 1700 καὶ «ἐλαχίστους» τὸ 1710. Τὸ 1716 ἡ Ρώμη δὲν κατώρθωνε νὰ εὕρῃ ἱερέα διὰ τὴν Κύθνον μὲ τὸν προσφερόμενον πενιχρὸν μισθόν. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τῆς Κύθνου εἶχεν ἐκλείψει. Αἱ καθολικαὶ Ἐκκλησίαι τῆς Σίφνου καὶ τῆς Κέας διετηροῦντο ἀκόμη, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν καθολικῶν ἦτο πολὺ μικρὸς[2].

Εἰς τὴν Μῆλον ὁ τέως ἐπίσκοπος Camillis εἶχεν ἀφήσει βαρύτατα χρέη. Λόγῳ τῆς δυσχεροῦς οἰκονομικῆς καταστάσεως, ἡ Ρώμη δὲν διώρισε νέον ἐπίσκοπον ἀλλ' ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας ἕνα ὀλιγώτερον δαπανηρὸν ὑπάλληλον, τὸν Ἰωάννην Μελισσουργόν, μοναχὸν τοῦ τάγματος τῶν Καρμηλιανῶν, ἐκ Κρήτης. Ὁ Μελισσουργὸς ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν χρημάτων τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Κίμωλον, ὁ Βαπτισμένος εἶχεν ἐπιστρέψει ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν τὸ 1699, ἀλλ' ὁ δυστυχὴς δὲν εἶχε καλυτέραν τύχην ἀπὸ πρίν. Ἕνας πειρατὴς τοῦ ἐπετέθη ἐντὸς τῆς οἰκίας του καὶ παρ' ὀλίγον θὰ τὸν ἐφόνευεν. Ὁ Βα-

---

1. Περὶ τῶν Ἀλγερινῶν πειρατῶν: ἔγγραφον 36. Ὁ ἱσπανικὸς πόλεμος περὶ διαδοχῆς (1702-1713) ἔφερε νέαν συρροὴν πειρατῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ: ARA, Consulaat Smyrna e 3, 164, 252, 398, 411. f. 2, 251.a 4 224. Ὁ Γάλλος πρόξενος τῆς Μήλου ἔγγραφε τὸ 1706 ὅτι πειραταὶ ἀπὸ τὸ Βλίσιγκεν τῆς ἐπαρχίας Zealand τῆς Ὁλλανδίας εἶχον ἐκδιώξει ὅλους τοὺς Γάλλους ἀπὸ τὴν Κίμωλον ANP. AE B 1 892 φ. 209).

2. Καρπάθιος, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 30. PF SC Arcipelago 9, 318-320, PF, AA 1716. 119.

πτισμένος ἔφυγε τότε ἀπὸ τὴν Κίμωλον καὶ ἀνεζήτησεν ἀσφαλέστερον τόπον διαμονῆς[1]. Ἔκτοτε ἡ Ἐκκλησία τῆς Κιμώλου ἐξυπηρετεῖτο προσωρινῶς ἀπὸ τὸν ἀποστολικὸν βικάριον Μήλου[2]. Εἶναι περίεργον ὅτι αἱ σχέσεις μεταξὺ τοῦ βικαρίου αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἕλληνος ἀρχιεπισκόπου ἦσαν ἄριστοι. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος μάλιστα ἔσωσε τὸν βικάριον ἀπὸ τὴν τουρκικὴν φυλακήν[3].

Τὸ 1710 ἔφθασε νέος ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης, ὁ Vincenzo Castelli, ἐπίσκοπος Μαρκιανουπόλεως. Ὁ Castelli εἶχεν ἐντολὴν τῆς «Προπαγάνδας» νὰ τακτοποιήσῃ τὰ ζητήματα τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μήλου καὶ τῆς Κιμώλου. Προσεπάθησε νὰ εὕρῃ ἱερέα διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κιμώλου, ἡ ὁποία εἶχε καταστῆ πολὺ πτωχὴ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν εἰσφορῶν τῶν πειρατῶν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε καὶ ἄφησε προσωρινῶς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ὑποπροξένου τῆς Γαλλίας Γεωργίου Σάρδη[4].

Περὶ τὸ 1700 οἱ Ἰησουῖται ἱεραπόστολοι τῆς Νάξου ἤρχισαν τὰς λεγομένας «ἱπταμένας ἀποστολάς», δηλαδὴ συντόμους ἐπισκέψεις εἰς ἀπομεμακρυσμένα μέρη, ὅπου ἐκήρυττον, ἐτέλουν λειτουργίαν καὶ ἐδέχοντο ἐξομολογήσεις. Ἡ δραστηριότης αὐτὴ ἦτο πολὺ σημαντικὴ διὰ τὴν ἰδεολογίαν τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν ἑαυτοὺς βοηθοὺς τῆς ἀνάγκης μᾶλλον παρὰ μονίμους ἱερεῖς. Εἶχον ἀρχίσει αὐτοῦ τοῦ τύπου τὴν ἐργασίαν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος μὲ συντόμους ἐπισκέψεις εἰς τὴν Νάξον, Σίφνον καὶ Ἄνδρον, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις ἱερέων τοὺς εἶχεν ἀναγκάσει νὰ τὴν διακόψουν. Περὶ τὸ 1700 ἐπανέλαβον τὴν προσπάθειαν[5].

Ἡ γενικὴ ἀντίληψις περὶ τῶν «ἱπταμένων» αὐτῶν ἀποστο-

---

1. PF AA 1704, 65. 1705, 20. 1708, 275. 606. Clemente da Terzorio, ἔνθ' ἀνωτ. 330-336.

2. PF AA 1708 666.

3. PF SC Arcipelago 8, φ. 380.

4. Ἔγγραφον 40, Clemente da Terzorio, ἔνθ' ἀνωτ. σσ. 330-336.

5. V. Laurent, ἔνθ' ἀνωτ., Echos d' Orient 34 (1935) σσ. 475-477. ASJR G'allia 105 11 266, 355. Saulger, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 366. L. J. Rogier: Geschiedenis van Het Katholicisme in Noord. Nederland, Amsterdam 1946, τόμ. 2 σσ. 56-66.

λῶν ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης εἶναι, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἁγνῶν ἐκδηλώσεων ἀποστολικοῦ ζήλου, δεδομένου ὅτι οἱ Ἰησουῖται ὑπεβάλλοντο εἰς παντὸς εἴδους ταλαιπωρίας διὰ νὰ μεταβαίνουν εἰς τὰ πλέον δυσάρεστα μέρη, ὅπου δὲν ἐδέχοντο νὰ ἐγκατασταθοῦν ἄλλοι ἱερεῖς. Συγχρόνως ὅμως αἱ «ἱπτάμεναι ἀποστολαὶ» προεκάλουν πολλὰς δυσαρεσκείας. Εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, ὅπου ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία ἠπειλεῖτο ἀπὸ διωγμοὺς τῆς κρατικῆς ἐξουσίας καὶ ἀπὸ μαζικὴν προσχώρησιν τοῦ λαοῦ εἰς τὸν προτεσταντισμόν, οἱ Ἰησουῖται ἦλθον ἐξ αἰτίας τῆς δραστηριότητός των αὐτῆς εἰς σοβαρὰς συγκρούσεις μὲ τὸν τοπικὸν καθολικὸν κλῆρον, διότι προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των δωρεὰν καὶ οἱ τοπικοὶ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον ἄλλον πόρον συντηρήσεως ἀπὸ τὰς εἰσφορὰς τῶν ἐνοριτῶν των, ἐδυσκολεύοντο μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἰησουιτῶν νὰ ἐπιτύχουν τὴν καταβολὴν χρημάτων ἀπὸ τὸ ποίμνιόν των[1].

Εἰς τὴν Ἑλλάδα διαπιστοῦνται αἱ αὐταὶ ἀντιδράσεις κατὰ τῶν «ἱπταμένων ἀποστολῶν». Οἱ Καπουτσῖνοι ἀντέδρων κυρίως λόγῳ τοῦ πνεύματος ἀνταγωνισμοῦ, τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν μεταξὺ τῶν δύο ταγμάτων. Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντέδρασεν ἐπίσης ἐντόνως καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀκούουν τοὺς Ἰησουίτας. Οἱ τοπικοὶ καθολικοὶ ἱερεῖς ἀντετίθεντο καὶ αὐτοί. Ὡς πρὸς τὴν δραστηριότητα τῶν Ἰησουιτῶν εἰς τὴν Κίμωλον σώζονται ἀκόμη μερικὰ ἔγγραφα. Τὸ ἀρχαιότερον ἐξ αὐτῶν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ κ. Κατσουροῦ εἰς τὸν τρίτον τόμον τῶν «Κιμωλιακῶν» (σσ. 139-144). Πρόκειται περὶ βεβαιώσεως ὑπογραφομένης ἀπὸ μερικοὺς προκρίτους τῆς νήσου, οἱ ὁποῖοι ἐκφράζουν τὴν ἱκανοποίησίν των ἐκ τῆς παραμονῆς τῶν Ἰησουιτῶν ἐπὶ ἕνα μῆνα εἰς τὴν Κίμωλον. Δὲν δυνάμεθα νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τὰ σχετικὰ σχόλια τοῦ κ. Κατσουροῦ, διότι νομίζομεν ὅτι δὲν λαμβάνουν ἐπαρκῶς ὑπ' ὄψιν τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν πραγματικὴν κατάστασιν. Ἡ διάστασις μεταξὺ καθολικισμοῦ καὶ Ὀρθοδοξίας

---

1. Rogier ἔνθ' ἀνωτ. PF AA 1708, 258. B. J. Slot: De Voltooiing, Het Christelijk Oosten 25 (1973) σσ.262-263. Π. Γ. Ζερλέντη: Ἱστορικὰ σημειώματα ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν ἐν Νάξῳ Καπουτσίνων, Ἑρμούπολις 1923, σσ. 110-111.

δὲν ἦτο ἀκόμη πολὺ μεγάλη οὔτε ἀπὸ δογματικῆς ἀπόψεως οὔτε ἀπὸ ἀπόψεως καθημερινῶν ἐπαφῶν. Ὁ καθολικισμὸς δὲν ἦτο τόσον ξένος εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Κιμώλου, ὅσον ὑποθέτει ὁ κ. Κατσουρός, δεδομένου ὅτι οἱ ὑπογράφοντες τὴν ὡς ἄνω βεβαίωσιν ἐμφανίζονται ἐν μέρει καὶ κατ' ἄλλας ἡμερομηνίας ὡς ἔχοντες σχέσιν μὲ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ αἱ οἰκογένειαι μερικῶν ἐξ αὐτῶν περιελάμβανον καθολικὰ μέλη. Τὰ κηρύγματα τῶν Ἰησουιτῶν ἀνεφέροντο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς τὴν θεολογίαν τῶν μυστηρίων κατὰ κύριον λόγον, καὶ δὲν ἔθιγον τὰ ἀμφισβητούμενα σημεῖα, διότι τότε οἱ Ἕλληνες δὲν θὰ τοὺς ἤκουον. Οἱ ἐντόπιοι Ἕλληνες κληρικοί, τῶν ὁποίων αἱ θεολογικαὶ γνώσεις ἦσαν συχνὰ ἐλλιπεῖς, ηὐχαριστοῦντο νὰ ἀκούουν τὰ μαθήματα τῶν Ἰησουιτῶν. Ὡς πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ κ. Κατσουροῦ, ὅτι οἱ Ἰησουῖται ἐξεμαίευσαν τὴν ὡς ἄνω εὐνοϊκὴν βεβαίωσιν τῶν κατοίκων, ἐκβιάζοντες τοὺς πτωχοὺς Ἕλληνας διὰ τοῦ φόβου τῶν πειρατῶν, ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ μοῦ φαίνεται ἀπίθανος. Πολλοὶ ἐντόπιοι εἶχον καλὰς σχέσεις μὲ τοὺς χριστιανοὺς πειρατάς, ἐνῷ οἱ Ἰησουῖται δὲν ἦσαν φίλοι τῶν πειρατῶν. Ἄλλωστε τὸ 1706 ἡ πειρατεία ἠσκεῖτο ὄχι τόσον ἀπὸ τοὺς Δυτικούς, ὅσον ἀπὸ τοὺς Ἀλγερινούς, οἱ ὁποῖοι ηὐνόουν πάντοτε τοὺς ὀρθοδόξους ἔναντι τῶν Λατίνων[1].

Μετὰ πολλὰ ἔτη οἱ Ἰησουῖται ἐπεσκέφθησαν διὰ δευτέραν φορὰν τὴν Κίμωλον, ὅπου ἔκαμαν τὰ συνήθη καὶ ἔγραψαν ἐνδιαφέρουσαν ἔκθεσιν, ἡ ὁποία ἔχει δημοσιευθῆ ὡς μέρος μιᾶς μεγάλης σειρᾶς ἀναφορῶν Ἰησουιτῶν ἱερέων περὶ τῆς ἐργασίας των εἰς χώρας τοῦ ἐξωτερικοῦ[2]. Μετὰ τὸ 1710 ἡ κατάστασις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου ἐπεδεινώθη παρὰ τὰς προσπαθείας τῆς «Προπαγάνδας». Διὰ τὴν Κίμωλον δὲν ἦτο εὔκολον νὰ εὑρεθῇ ἱερεύς, ἐνῷ τὰ ληφθέντα ὑπὸ τοῦ Castelli μέτρα διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Μήλου ἐξουδετεροῦντο διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῆς ἐκεῖ καθολικῆς κοινότητος. Ἀδυνατοῦσα νὰ ἐξεύρῃ κοσμικὸν ἱερέα διὰ τὴν Κίμωλον, ἡ «Προπαγάνδα» ἠθέλησε νὰ ἀποστείλῃ ἐκεῖ ἕνα ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τοῦ μονα-

1. Παράρτημα 2.

2. ASJR Gallia 105 11[7]266-370, 353 κ. ἑ. Lettres Edifiantes et curieuses ecrites des missions étrangeres.

στηρίου τῶν Καπουτσίνων τῆς Μήλου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἕδρα τῆς Μήλου ἐχήρευε καὶ πάλιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀποστολικοῦ βικαρίου Ἰωάννου Μελισσουργοῦ, ἀνετέθη καὶ αὐτὴ εἰς ἕνα Καπουτσῖνον τὸ 1711[1].

Ἀλλὰ ἡ λύσις τῶν Καπουτσίνων δὲν ἦτο λύσις. Οἱ Καπουτσῖνοι ἀπῄτουν νὰ ἀμείβωνται ἀπὸ τὴν «Προπαγάνδαν» διὰ τὰ ἀνατεθέντα εἰς αὐτοὺς ἀνθυγιεινὰ καὶ δυσάρεστα ἔργα, καὶ ἡ «Προπαγάνδα» δὲν εἶχε χρήματα[2]. Τὸ χειρότερον ἦτο, ὅτι ἡ μονὴ τῶν Καπουτσίνων ἦτο ἐκτισμένη εἰς πολὺ ἀνθυγιεινὴν τοποθεσίαν τῆς Παλαιᾶς Χώρας καὶ πολλοὶ μοναχοὶ ἀπέθνῃσκον. Τὸ 1716 ἡ «Προπαγάνδα» πληροφορεῖται τὴν ἀποχώρησιν τῶν Καπουτσίνων ἀπὸ τὴν Μῆλον καὶ τὴν Κίμωλον[3]. Ἕνας κοσμικὸς ἱερεὺς ἀπὸ τὴν Σῦρον, ὁ Giorgio Privilegio, διωρίσθη βικάριος Μήλου ἀλλ' ἀπέθανεν ὀλίγον ἀργότερα[4]. Εἰς τὴν Μῆλον ἀπέμεινεν ἕνας ἀκόμη ἱερεύς, ὁ Joacchino Pace, βοηθὸς ἄλλοτε ἐπὶ πολλὰ ἔτη τοῦ ἐπισκόπου Camilli. Δεδομένου ὅτι αἱ ἀναφοραὶ περὶ τοῦ χαρακτῆρος του ἦσαν μᾶλλον ἀντιφατικαί, ἡ «Προπαγάνδα» ἐδίσταζε μέχρι τότε νὰ τοῦ ἀναθέσῃ ὑπεύθυνον ἀξίωμα, τώρα ὅμως ὁ Μαλτέζος αὐτός, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀρχίσει τὴν σταδιοδρομίαν του ὡς ἱερεὺς πειρατικῶν πλοίων, ὠνομάσθη ἀποστολικὸς βικάριος καὶ διετήρησε τὴν ἰδιότητα αὐτὴν μέχρι τοῦ θανάτου του τὸ 1731[5] Βικάριος Κιμώλου διωρίσθη ὁ Sommaripa μὲ μισθὸν ἀπὸ τὴν «Προπαγάνδαν»[6].

Ὁ Giorgio Sommaripa ἦτο φιλάσθενος καὶ ὡς ἐκ τούτου

---

1. PF AA 1710, 143, 250. Clemente da Terzorio, ἔνθ' ἀνωτ. 334-337. Βικάριος ἦτο ὁ Καπουτσῖνος Χρυσόστομος d' Auxerre.

2. Ἔγγραφον 43. Clemente da Terzorio, ἔνθ' ἀνωτ. 339-351.

3. PF AA 1716, 119. Ὁ Χρυσόστομος d' Auxerre εἶχεν ἀποθάνει τὸ 1713 (Clemente da Terzorio, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 337).

4. PF AA 1716, 119. Ἐπροτάθη μάλιστα νὰ διορισθῇ καὶ πάλιν ἐπίσκοπος εἰς τὴν Μῆλον τὸ 1720 (AA 1720, 493).

5. Ἔγγραφα 39 καὶ 44. Σχετικῶς πρὸς καταγγελίας τοῦ Μελισσουργοῦ κατὰ τοῦ Pace (πρβλ. ἔγγρ. 49), ἡ «Προπαγάνδα» ἐσημείωνε: «Νὰ μὴ γίνῃ τελείως πιστευτός, διότι ὁ ἐπισκέπτης Ἰουστινιάνης ἐπαινεῖ τὸν Πάτσε εἰς τὴν ἔκθεσίν του» (PF SOCG 545 φ. 83). PF AA 1720, 582, 1731, 514.

6. PF AA 1725, 340.

ἀνίκανος νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἐκκλησίαν του. Μετὰ πολλὰ ἔτη παραμελήσεως εὑρέθη τέλος διάδοχος τοῦ Sommaripa εἰς τὸ πρόσωπον καὶ πάλιν ἑνὸς Καπουτσίνου, τοῦ Jacques de Vire (1729). Συγχρόνως ἤνοιξεν ἐκ νέου διὰ μίαν σύντομον περίοδον ἡ μονὴ τῆς Μήλου ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ Καπουτσῖνοι δὲν εἶχον τύχην. Ὁ Jacques de Vire ἀπέθανεν ἐντὸς τριῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ του εἰς τὴν Κίμωλον καὶ ὀλίγα ἔτη κατόπιν ἀπέθανεν εἰς τὴν Μῆλον ὁ Paul de Chatillon, τελευταῖος ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν Καπουτσίνων[1]. Τὸ 1735 ἀπεστάλη εἰς τὴν Μῆλον ὡς διάδοχος τοῦ Jioacchino Pace ἕνας Νάξιος ἱερεὺς ὀνόματι Balthasar Crispo. Τὸ 1738 ὁ Crispo ὑπέβαλεν εἰς τὴν «Προπαγάνδαν» ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας του, ὅπου ἐκφράζει ἱκανοποίησιν διὰ τὴν κατάστασιν τῆς Κιμώλου καὶ λέγει ὅτι ὁ ναὸς συνετηρεῖτο καλῶς καὶ οἱ καθολικοὶ ἦσαν ἀγαθοὶ ἄνθρωποι. Ἀντιθέτως ὁ Crispo δὲν ἦτο ἱκανοποιημένος μὲ τὴν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Μήλου. Οἱ καθολικοὶ τῆς Μήλου δὲν ἦσαν τόσον εὐσεβεῖς ὅσον οἱ τῆς Κιμώλου, καὶ μερικοὶ εἶχον καταχρασθῆ τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἔκθεσις τοῦ Crispo εἶναι ἡ τελευταία, ὅπου γίνεται λόγος περὶ διαφόρων καθολικῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Μῆλον. Ἀναφέρεται ὁ παλαιὸς καθεδρικὸς ναός, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Καπουτσίνων, ὁ ὁποῖος κατεστρέφετο ταχέως, καὶ δύο ἠρειπωμένα ἐξωκκλήσια, ὁ Ἅγ. Βερναρδῖνος καὶ πιθανώτατα ὁ Ἅγ. Πολύκαρπος[2].

Κατὰ 15 ἔτη μεταγενεστέρα εἶναι ἡ ἔκθεσις τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτου Pietro Martyr de Stefani, ἀρχιεπισκόπου Νάξου. Κατὰ τὸν de Stefani ἀπομένουν ἀκόμη 6 καθολικαὶ οἰκογένειαι εἰς τὴν Μῆλον καὶ 8 οἰκογένειαι (22 πρόσωπα) εἰς τὴν Κίμωλον.

---

1. PF AA 1728, 158. 1731, 375. Clemente da Terzorio, ἔνθ' ἀνωτ. 348-350, ὅπου παρατίθεται ἔγγραφον ἐκ τοῦ ἀπολεσθέντος κατόπιν ἀρχείου τῶν Καπουτσίνων τῆς Σμύρνης. Ἔγγραφον 45. Ἡ ἐγγραφὴ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ τελευταίου ἡγουμένου τῶν Καπουτσίνων τῆς Μήλου εἰς τὸ μητρῷον τῆς ἐκκλησίας τῆς Μήλου δὲν φέρει ἡμερομηνίαν, ἀλλ' ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου ἔχει καταχωρισθῆ εἰς τὸ βιβλίον πρέπει νὰ εἶναι μεταγενεστέρα τοῦ 1736. Δεδομένου ὅτι ἡ μονὴ ἐγκατελείφθη τὸ 1738, ὁ Paul d' Amiens ἀπεβίωσε μεταξὺ 1736 καὶ 1738 (ἔγγραφον 47).

2. Ἔγγραφον 47.

Ἀπὸ τὰς ἀναφορὰς τοῦ Crispo καὶ τοῦ Stefani γνωρίζομεν ὅτι ἡ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο νήσων μετεβάλλετο βαθμηδὸν. Ὁ Γάλλος πρόξενος τῆς Μήλου διέμενεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1738 εἰς τὴν Κίμωλον καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν καθολικῶν τῆς Κιμώλου ὑπερέβαινεν ἐκεῖνον τῶν καθολικῶν τῆς Μήλου. Ὁ βικάριος ἐν τούτοις παρέμενεν ἀκόμη εἰς τὸν ἀρχαῖον καθεδρικὸν ναὸν τῆς Παλαιᾶς Χώρας καὶ διετήρει ἕνα Καπουτσῖνον μοναχὸν μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἀντι—βικαρίου εἰς τὴν Κίμωλον[1]. Ὁ de Stefani δίδει αἰσιόδοξον εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου, ὅπου ἡ ἀνάμνησις τῆς καθολικῆς ἐπισκοπῆς διετηρήθη ἐπὶ μακρότερον παρὰ εἰς οἱανδήποτε ἄλλην νῆσον τῶν ΝΔ Κυκλάδων[2].

6. Ἡ ραγδαία κατάρρευσις (1760-1782). Σχεδὸν 100 καθολικοὶ ἔζων ἀκόμη εἰς τὰς ΝΔ Κυκλάδας περὶ τὸ 1760 καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἀσφαλῶς δὲν ἦτο κατώτερος τοῦ προηγουμένου αἰῶνος. Ἐπιφανειακῶς δὲν ἐφαίνετο νὰ ὑπάρχῃ λόγος ἀπαισιοδοξίας διὰ τὸ ἄμεσον μέλλον. Ναὶ μὲν τὰ τέκνα τῶν μεικτῶν γάμων μὲ Ἑλληνίδας ἀνετρέφοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡς ὀρθόδοξοι, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἠλάττωνε μελλοντικῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν καθολικῶν, ἀλλὰ μέχρι τοῦ 1760 οἱ βικάριοι τῆς Μήλου καὶ τῆς Σίφνου διετήρουν τὸ γόητρον τῶν παλαιῶν ἐπισκοπῶν, οἱ ἱερεῖς ἦσαν καλοὶ καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς Ρώμης ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις ἦτο ἀνεκτή. Ἐν τούτοις ἐντὸς 20 μόλις ἐτῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν καθολικῶν ἔμελλε νὰ ἐλαττωθῇ εἰς τὸ ἥμισυ, καὶ τὸ 1820 δὲν θὰ ἀπέμενον παρὰ 2 καθολικαὶ οἰκογένειαι. Εἶναι δύσκολον νὰ διαπιστωθοῦν τὰ αἴτια τῆς ραγδαίας αὐτῆς καταρρεύσεως.

Τὰ πρῶτα προβλήματα ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Σίφνον. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, αἱ καθολικαὶ ἐκκλησίαι τῶν νήσων οὐδέποτε εἶχον ἀπαλλαγῆ τῆς φορολογίας. Οἱ φόροι κατεμερίζοντο ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πλούσιοι ὀρθόδοξοι, ὁσάκις δὲ ηὐξάνετο ἡ τουρκικὴ φορολογία, αὐτοὶ εἶχον φυσικὰ τὴν τάσιν νὰ μεταβιβάζουν ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλύτερον μέρος τῆς νέας ἐπιβαρύνσεως εἰς ἄλλας

1. Ἔγγραφα 47 καὶ 49. Ὁ Καπουτσῖνος αὐτὸς ἱερεὺς ἦτο ὁ Thomas d' Amiens. Πρβλ. PF AA 1747, 9. Περὶ τοῦ γαλλικοῦ προξενείου βλ. Παράρτημα 4.

2. Ἔγγραφον 49.

ὁμάδας: τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς καθολικούς. Περὶ τὸ 1760 ἡ φορολογία τῆς καθολικῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἦτο τόσον ἐπαχθὴς ὥστε ὁ βικάριος δὲν ἠδύνατο νὰ συντηρηθῇ μὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ εἰσοδήματός του. Ἡ «Προπαγάνδα» ἐχορήγει σημαντικὴν οἰκονομικὴν βοήθειαν ἐπὶ ἕν διάστημα, ἀλλὰ κατόπιν ἡ κατάστασις ἐχειροτέρευσε τόσον ὥστε ἀπεφασίσθη νὰ πωληθοῦν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ περιουσίαι καὶ νὰ ἐπενδυθῇ τὸ ἀντίτιμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μετὰ ταῦτα ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τῆς Σίφνου παρέμεινε μόνον ὡς σκιὰ καὶ μετὰ 50 ἔτη εἶχεν ἐξαλειφθῆ τελείως[1]. Τὸν βικάριον τῆς Μήλου Crispo εἶχε διαδεχθῆ εἰς ἄγνωστον ἡμερομηνίαν ὁ Giuseppe Verde. Κατόπιν διαφόρων καταγγελιῶν κατὰ τοῦ Verde ἀπεστάλη τὸ 1761 ὁ ἱερεὺς τῆς Σαντορίνης Κοτάκης νὰ ἐρευνήσῃ τὴν κατάστασιν εἰς Μῆλον καὶ κατόπιν τούτου διωρίσθη νέος βικάριος, ὁ Giovanni Stay, διότι ἡ ἀναφορὰ τοῦ Κοτάκη ἦτο δυσμενὴς διὰ τὸν Verde. Ἡ ἀναφορὰ περιέγραφε τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Μήλου ὡς ἀπελπιστικήν[2].

Τὸ 1767 ἡ Μῆλος ἐπλήγη ἀπὸ μεγάλην ἐπιδημίαν. Εἰς τὴν νῆσον παρέμενον τότε μόνον 4 καθολικοὶ καὶ ὁ βικάριος Stay ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ μεταφέρῃ τὴν ἕδραν του εἰς τὴν Κίμωλον, ὅπου ἔζη τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ποιμνίου του καὶ ὅπου, μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ τελευταίου Καπουτσίνου πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, δὲν ὑπῆρχεν ἱερεύς. Ἀναχωρῶν ὁ Stay ἀνέθεσε τὴν φροντίδα τῆς ἐκκλησίας τῆς Μήλου εἰς τὸν γέροντα ἱερέα Verde. Οὕτω τὸ 1767 ὁ ἀρχαῖος καθεδρικὸς ναὸς τῆς Παλαιᾶς Χώρας ἐγκατελείφθη ἀπὸ τοὺς διαδόχους τῶν ἐπισκόπων τῆς Μήλου καὶ ἡ Κίμωλος ἔγινεν ἕδρα τοῦ ἀποστολικοῦ βικαρίου Μήλου καὶ Κιμώλου[3].

Ὁ Stay διωρίσθη τὸ 1773 ἐπίσκοπος Σαντορίνης ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπέθανε[4]. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ θανάτου του ἡ κατάστασις εἰς τὰς Κυκλάδας ἦτο χειροτέρα παρὰ ποτὲ λόγῳ τῶν συνεπειῶν

---

1. PF AA 1765, 180. 1768, 233. 1769, 77, 442. 1772, 157. 1775 315. 1779. 22. Ἀρχεῖα καθολικοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου: Ἐξουσιοδότησις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Νάξου de Stefani πρὸς τὸν Angelo Sodrino καὶ Saverio Condyli νὰ πωλήσουν τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας τῆς Σίφνου.

2. PF AA 1762, 135, 510.

3. Ἔγγραφον 50, πρβλ. PF AA 1768, 138.

4. PF AA 1773, 231.

τῆς ρωσικῆς κατοχῆς. Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ΝΔ Κυκλάδων ὑπῆρχον ἀκόμη ἱερεῖς εἰς Σίφνον, Κέαν, Μῆλον, καὶ Κίμωλον, ἐξαρτώμενοι ἅπαντες ἀπὸ τὰς ἐπιχορηγήσεις τῆς Ρώμης. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν καθολικῶν εἰς τὰς νήσους αὐτὰς εἶχεν ἐλαττωθῆ εἰς κάτω τῶν 50[1]. Διάδοχος τοῦ Stay εἰς τὴν Κίμωλον ἦτο ὁ Πέτρος Δελένδας, ἱερεὺς ἐκ Σαντορίνης. Ἡ πρώτη ἔκθεσις τοῦ Δελένδα πρὸς τὴν «Προπαγάνδαν» εἶναι θλιβερά. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἄφιξίν του, ὁ Δελένδας εἶχε προσβληθῆ ἀπὸ τὴν «νόσον τῆς Μήλου» καὶ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὴν Σαντορίνην ἀφήνων τὴν φροντίδα τῶν ἐκκλησιῶν του εἰς τὸν ἐπίσης ἱερέα ἀδελφόν του. Εἰς τὴν Κίμωλον ὑπῆρχον τότε 16 καθολικοί, εἰς τὴν Μῆλον ἕνας καὶ μόνος, ὁ γέρων ἱερεὺς Verde ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο πλέον εἰς θέσιν νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ θρησκευτικά του καθήκοντα. Εἰς ὅλας τὰς νήσους ὁ καθολικισμὸς ἐξηφανίζετο βαθμηδόν[2]. Ἡ παλαιὰ καθολικὴ πειρατικὴ οἰκογένεια Σάρδη εἶχε γίνει μία τῶν ἐπιφανεστέρων ὀρθοδόξων οἰκογενειῶν τῶν νήσων. Ὁ Βασίλειος Σάρδης ἦτο ὑποπρόξενος τῆς Ὁλλανδίας καὶ βοεβόδας τῆς Κιμώλου[3].

Τὸ 1775 ὁ Δελένδας διωρίσθη ἐπίσκοπος Σαντορίνης καὶ ὡς διάδοχός του ἐτοποθετήθη ὁ Ignazio Marcopoli, ἱερεὺς ἐκ Χίου. Περὶ τῆς καταστάσεως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Κίμωλον τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὑπάρχει μία πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἀφήγησις τοῦ Γάλλου περιηγητοῦ Sonnini, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τὴν Κίμωλον τὸ 1778 καὶ ἐγνώρισεν ἐκεῖ τὸν Marcopoli[4]. Ὁ Sonnini δίδει χαριτωμένην εἰκόνα τοῦ Marcopoli, ὁ ὁποῖος καὶ ἔγινε καλός του φίλος. Κατὰ τὸν Sonnini, οὐδεὶς σχεδὸν καθολικὸς ὑπῆρχε πλέον εἰς τὴν Κίμωλον καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ βικαρίου, ὁ ὁποῖος ἦτο μορφωμένος καὶ καλὸς ἄνθρωπος, περιωρίζοντο ἁπλῶς εἰς τὸ νὰ εὑρίσκεται ἐκεῖ καὶ νὰ ἐκπροσωπῇ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Εὔθυμος καὶ προσηνής, ἐκυκλοφόρει ἀνὰ τὴν νῆσον ἐνδεδυμένος μὲ τρόπον, ὁ ὁποῖος ἐφαίνετο περίεργος εἰς τὸν δυτικὸν ταξιδιώτην,

---

1. Εἰς Σίφνον: Angelo Sodrino ἀπὸ τοῦ 1765. Εἰς Κέαν: Leonardo Rossi ἀπὸ τοῦ 1747. Εἰς Μῆλον: Giuseppe Verde. Εἰς Κίμωλον: Τζοάννης Στάης.

2. Ἔγγραφον ἀρ. 51.

3. ARA, Legatie Turkije 1830-1830 ἀρ. 124.

4. Sonnini, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. 2 σσ. 20-25.

ἀλλ' ἀπετέλει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μεῖγμα ἑλληνικῶν, τουρκικῶν καὶ δυτικῶν στοιχείων: «Ἡ ἐνδυμασία του συνίστατο εἰς ἓν μακρὺ μαῦρον ράσον, ὡς τῶν ἱερέων μας, καπέλλο τοῦ ὁποίου ἡ κορυφὴ εἶχε τὸ ἴδιον πλάτος μὲ τὴν βάσιν, καὶ ἕν ζεῦγος μουστάκια». Ἐπειδὴ τὰ μουστάκια ἦσαν τότε πολὺ ἀσυνήθη εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον, ὁ Marcopolli θὰ ὡμοίαζε μὲ γενίτσαρον μεταμορφωμένον εἰς ἱερέα. Μία συμπαθὴς ἀδυναμία τοῦ Marcopoli ἦτο ἡ ὑπερηφάνειά του διὰ τὸν ὡραῖον παλαιὸν τίτλον του: «Βικάριος Μήλου καὶ Κιμώλου, ὑποκείμενος εἰς τὴν ρωμαϊκὴν καθέδραν». Ὁ Sonnini διηγεῖται ἀστειευόμενος ὅτι ὁ Marcopoli ἐξέδιδε πλῆθος πιστοποιητικῶν ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ τὴν ἀπόλαυσιν νὰ βλέπῃ γραμμένον τὸν τίτλον του, ἀφοῦ ἡ ἐκκλησία του ἦτο τόσον μικρά, ὥστε δὲν τοῦ ἔδιδε συχνὰ αὐτὴν τὴν εὐκαιρίαν. Εἶναι κρῖμα ὅτι, ἐξ ὅσων γνωρίζω, οὐδὲν ἐκ τῶν πιστοποιητικῶν αὐτῶν ἔχει διασωθῆ[1].

Ὁ Sonnini ἐλυπήθη πολὺ ὅταν μετὰ μερικὰ ἔτη ἐπληροφορήθη εἰς τὴν Γαλλίαν τὸν θάνατον τοῦ Marcopoli. Ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς «Προπαγάνδας» διαπιστοῦται ὅτι ὁ Marcopoli εἶχε προαχθῆ εἰς βικάριον τῆς παλαιᾶς καθολικῆς ἐπισκοπῆς Ἄνδρου, ἡ ὁποία διετηρεῖτο εἰς καλυτέραν κατάστασιν ἀπὸ τὴν τῆς Μήλου, τὸ 1779[2]. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Marcopoli διὰ τὴν Ἄνδρον, ἡ «Προπαγάνδα» διώρισε ἄλλον ἱερέα ἀπὸ τὴν Χίον, τὸν Guglielmo de Marchis, εἰς τὸ βικαριᾶτον τῆς Κιμώλου. Φαίνεται ὅμως ὅτι αὐτὸς δὲν ἐδέχθη τὸν διορισμόν του. Ὁ Marcopoli ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἁρμόδιος διὰ τὴν Μῆλον τὸ 1780, ὁπότε διετάχθη ἀπὸ τὴν «Προπαγάνδαν» νὰ πωλήσῃ τὰ κτήματα τοῦ παλαιοῦ καθε-

1. Πολλὰ ἔχουν γραφῆ περὶ μιᾶς ὡραίας εἰκόνος, ἀναφερομένης ὑπὸ τοῦ Sonnini, ὑπάρχουν ὅμως σχετικῶς ὡρισμέναι ἐσφαλμέναι ἀντιλήψεις. Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι κατὰ τὸν Sonnini ἡ εἰκὼν δὲν εὑρίσκετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀλλ' εἰς τὴν οἰκίαν, ὅπου ἔζη προηγουμένως ὁ Καπουτσῖνος βικάριος. Εἶναι αἴνιγμα ἀπὸ ποῦ προήρχετο ἡ εἰκών, διότι αὕτη δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰς διαφόρους καταστάσεις τῶν ἀντικειμένων τῆς ἐκκλησίας εἰς PF Visite θ Collegi 32, 37, 38 καὶ 39. Εἶναι ἀπίθανον νὰ εὑρίσκετο εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ἐκκλησίας τῆς Κιμώλου ἢ τῆς Μήλου πρὸ τοῦ 1710. Καθὼς δὲ οἱ Δυτικοὶ πειραταὶ ἦσαν σπάνιοι μετὰ τὴν χρονολογίαν αὐτήν, εἶναι ἀπίθανον καὶ ὅτι ὑπῆρξεν αὕτη δῶρον ἐκ μέρους πειρατῶν τῆς Δύσεως.

2. PF AA 1779, 218.

δρικοῦ ναοῦ τῶν Ἁγ. Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, πρὸς ἀσφαλεστέραν ἐπένδυσιν εἰς τὴν Δύσιν[1]. Ὅταν δὲ ὁ Marcopoli ἐζήτησε μικρὰν βοήθειαν διὰ νὰ ἐπισκευάσῃ τὸν ναὸν τῶν Ἁγ. Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, ἡ «Προπαγάνδα» τοῦ ἀπήντησεν ὅτι ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς τοῦτο μέρος τῶν χρημάτων ἐκ τῆς πωλήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας. Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἐπισκευὴ τοῦ ναοῦ τῆς Παλαιᾶς Χώρας. Ἡ παλαιὰ πρωτεύουσα τῆς Μήλου εἶχε πλέον ἐρημωθῆ σχεδὸν τελείως, εἶναι δὲ ἐνδιαφέρον ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν περίπου ἐποχὴν ἐγκατελείφθη καὶ ὁ ὀρθόδοξος ἐπισκοπικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου[2].

7. Τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα: 1702-1893. Ὁ Marcopoli συνέστησεν εἰς τὴν «Προπαγάνδαν» νὰ διορίσῃ ὡς διάδοχόν του εἰς Κίμωλον τὸν Νάξιον ἱερέα Giambattista Sommaripa, ὁ ὁποῖος διετέλεσε πράγματι βικάριος Μήλου καὶ Κιμώλου ἀπὸ τοῦ 1782 μέχρι τοῦ 1793[3]. Τίποτε δὲν εἶναι γνωστὸν διὰ τὴν περίοδον αὐτήν, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ Κυκλάδες ἐταλαιπωρήθησαν πολὺ ἀπὸ τὰς πειρατικὰς δραστηριότητας τῶν ρωσικῶν στόλων τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ Γουλιέλμου εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἀπὸ τὰ τουρκικὰ ἀντίποινα ἐναντίον των. Τὸν Sommaripa διεδέχθη ὁ Giambattista Crispo, ὁ ὁποῖος ὑπηρέτησεν ἐπὶ μίαν πενταετίαν[4]. Οἱ πόλεμοι οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν ἔφεραν συνεχῆ δραστηριότητα πειρατικῶν καὶ πολεμικῶν πλοίων ξένων δυνάμεων εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἐντὸς τῶν καθολικῶν κοινοτήτων τῆς Ἑλλάδος ἐξεδηλώθησαν προστριβαὶ μεταξὺ τῶν ὑπερμάχων καὶ τῶν πολεμίων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστά-

---

1. PF AA 1779, 218. 1780, 289, 6. Ὁ de Marchis ἔγινε μετέπειτα γενικὸς βικάριος τοῦ ἀποστολικοῦ βικαριάτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (G. Hofmann: Il' Vicariato Apostolico di Constantinopoli, Ρώμη 1935, σ. 238).

2. Συμφώνως πρὸς τὸ ἔγγραφον 47, ὁ Ἅγιος Ἐλευθέριος ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ὁ ὀρθόδοξος καθεδρικὸς ναὸς τὸ 1738· κατὰ τὸν Sonnini, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 228· ἡ Πορτιανὴ ἦτο ὁ κύριος ναὸς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Παλαιὰν Χώραν.

3. PF AA 1781, 56.

4. Δίπλωμα διορισμοῦ ὑπὸ τῆς «Προπαγάνδας» τῆς 19. 1. 1798 εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ καθολικοῦ ἀρχιεπισκόπου εἰς Νάξον. Περὶ τοῦ Κρίσπου βλ. καὶ ἔγγραφα 53 καὶ 54.

σεως. Κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἀπέθανον οἱ τελευταῖοι βικάριοι τῆς Σίφνου καὶ τῆς Κέας καὶ ὁ Crispo ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἀπέκτησε τὸν τίτλον τοῦ βικαρίου Μήλου, Κιμώλου, Κέας καὶ Σίφνου. Τὸν Crispo, ἀπόγονον τῶν δουκῶν τῆς Νάξου καὶ τῆς Μήλου, ἔμελλον νὰ διαδεχθοῦν 4 ἀκόμη ἱερεῖς πρὶν ὁ καθολικισμὸς ἐκλείψῃ ὁριστικῶς ἀπὸ τὰς ΝΔ Κυκλάδας. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν, ὁ Fumeli, ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος καθολικὸς ἱερεὺς ὁ ὁποῖος κατῴκησεν εἰς τὴν Κίμωλον. Τὸ ἀξίωμα τοῦ βικαρίου δὲν ἦτο τότε περιζήτητον. Τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας τῆς Σίφνου φαίνεται ὅτι ἐξεποιήθησαν ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Νάξου περὶ τὸ 1810, εἰς δὲ τὴν Κίμωλον ἔζων τὸ 1818 δύο μόνον καθολικαὶ οἰκογένειαι: ἕνας καθολικὸς ἰατρὸς μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ ὁ Γάλλος πρόξενος μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Ὁ Γάλλος πρόξενος εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ διαμένῃ εἰς τὴν Κίμωλον κατὰ τὸ θέρος καὶ εἰς τὴν Μῆλον κατὰ τὸν χειμῶνα[1]. Δὲν εἶναι βεβαίως ἱκανοποιητικὸν ἔργον δι' ἕνα ἱερέα νὰ ἐξυπηρετῇ δύο μόνον οἰκογενείας, ἀλλὰ ὁ Fumeli ἦτο φυσικὰ ὑποχρεωμένος νὰ παραμένῃ εἰς τὴν θέσιν του καὶ νὰ πλήττῃ λόγῳ ἐλλείψεως ἐργασίας. Εἰς τὴν τόσον μικρὰν αὐτὴν κοινότητα δὲν ἐχρειάζοντο σπουδαῖα αἴτια διὰ νὰ δημιουργηθοῦν προστριβαί. Ὁ Fumeli καὶ ὁ Γάλλος πρόξενος Λουδοβίκος Μπρὲστ ἔτρεφον ἔντονον ἀμοιβαίαν ἀντιπάθειαν, ἰδίως ἐπειδὴ ὁ Μπρὲστ κατεκράτει μερικὰ ἀκόμη ἐναπομένοντα κατάλοιπα τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας τῆς Μήλου καὶ δεδομένου ὅτι ἦτο πολὺ ἰσχυρὸν πρόσωπον, ἔκαμνεν ὅ,τι ἤθελε[2].

Φαίνεται ὅτι ὁ Λουδοβίκος Μπρὲστ ἦτο μᾶλλον ἀντιπαθὴς ὡς ἄνθρωπος. Αἱ ἐνέργειαί του πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου διὰ τὴν Γαλλίαν μαρτυροῦν μὲν μεγάλον ζῆλον διὰ τὴν προάσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἦσαν ἀνενδοίαστοι καὶ ἀήθεις, ἂν καὶ πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ κανόνες τῆς ἠθικῆς τὴν ἐποχὴν τοῦ Μπρὲστ δὲν ἦσαν οἱ ἴδιοι μὲ τοὺς σημερινοὺς καὶ ὅτι ἕνας πρόξενος τότε ὤφειλε νὰ μὴ γνωρίζῃ ἄλλον

1. PF AA 1803, 291. Ἔγγραφον 55. Εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ καθολικοῦ ἀρχιεπισκόπου εἰς Νάξον ὑπάρχουν μερικὰ ἔγγραφα περὶ τοῦ τέλους τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου.

2. Ἔγγραφον 55.

νόμον ἀπὸ τὰ συμφέροντα τῆς χώρας, τὴν ὁποίαν ἐξεπροσώπει. Δὲν δυνάμεθα πάντως νὰ συμφωνήσωμεν μὲ τὸν κ. Βάον ὅτι ὁ Μπρὲστ ἦτο ἀνθέλλην, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν φιλελληνικὴν πολιτικὴν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως. Ὡς ξένος πρόξενος ὁ Μπρὲστ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς ἐντολὰς τῆς γαλλικῆς πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ δὲ πολιτικὴ τῆς πρεσβείας ἦτο ὀλιγώτερον συναισθηματικὴ καὶ ἐντόνως ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὰς ὄχι καὶ τόσον φιλελληνικὰς ἀπόψεις τῶν Γάλλων προξένων καὶ ἐμπόρων τῆς Τουρκίας. Ἐὰν ὑπῆρχον ξένοι πρόξενοι, ἐκτὸς τῶν Ρώσων, οἱ ὁποῖοι νὰ ἔλαβον τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, αὐτοὶ ἦσαν Ἕλληνες τὸ γένος ἄνευ οὐσιαστικῆς προξενικῆς ἰδιότητος[1]. Δὲν γνωρίζομεν ποία ἦτο ἐν προκειμένῳ ἡ στάσις τοῦ Angelo Fumeli, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει οὗτος δὲν εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ λάβῃ θέσιν. Ἡ Ρώμη εἶχε καταδικάσει τὰ λαβόντα χώραν εἰς τὴν Νάξον κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1821 γεγονότα, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ καθολικοὶ μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Veggetti ἐπὶ κεφαλῆς εἶχον ταχθῆ «ἐν σώματι» ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως τῆς ἀνεξαρτησίας[2]. Ὁ Fumeli ἦτο ἕνας μικρὸς ἱερεὺς χωρὶς ποίμνιον καί, μὲ τὸν ἐχθρόν του Μπρὲστ ὡς ἰσχυρὸν γείτονα, δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ τίποτε.

Τὸ 1823 ἐδημιουργήθη νέα ἔρις μεταξὺ τοῦ Μπρὲστ καὶ τοῦ Fumeli, ἐπειδὴ ὁ πρόξενος ἐπῆρεν ὑλικὰ ἀπὸ τὸν κατεστραμμένον ναὸν τῶν Ἁγ. Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ διὰ τὸν νέον ναόν, τὸν ὁποῖον ἔκτιζεν εἰς τὴν Πλάκαν. Οὕτω τελικῶς ὁ Μπρὲστ ἔδωσε τὴν χαριστικὴν βολὴν εἰς τὸν παλαιὸν καθεδρικὸν ναόν, ὁ ὁποῖος εἶχε κτισθῆ διὰ χρημάτων τοῦ Μοροζίνη[3]. Τὸ 1830 διεδέχθη τὸν Fumeli ὁ ἐκ Σαντορίνης ἱερεὺς Francesco Brusetto. Εἰς τὴν νέαν

---

1. Ζ. Ἀ. Βάου: Σελίδες τοῦ 1821 ἀπὸ τὴν Μῆλον καὶ τὰς Κυκλάδας, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν 9, 1973, σσ. 181-469, ἰδίᾳ σσ. 294-304.

Ἀλλὰ εἰς περιπτώσεις ἀνάγκης ἐντόπιοι Ἕλληνες πράκτορες δὲν ἐδίσταζαν νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τοὺς Τούρκους, ὅπως δεικνύεται εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 56 ἔγγραφον, συντεταγμένον ὑπὸ τῶν ξένων προξένων ἐν Μήλῳ, ἑνὸς καθολικοῦ καὶ τεσσάρων Ἑλλήνων, ἀνηκόντων, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς ἐξεχούσας οἰκογενείας.

2. ARA, Legatie Turkije 1813-1830 ἀρ. 126.

3. Ζ. Ἀ. Βάου: Ναοὶ καὶ ναύδρια, σσ. 130-132. Ἔγγραφον 57.

ἀνεξάρτητον Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχον πλέον κατάλοιπα τῆς παλαιᾶς καθολικῆς ἐπισκοπῆς Μήλου. Ὁ καθεδρικὸς ναὸς εἶχεν ἀφανισθῆ. Τὸ βικαριᾶτον Μήλου, Κιμώλου καὶ Σίφνου δὲν ὑπήγετο πλέον ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν πάπαν ἄνευ μεσολαβήσεως ἄλλου ἐπισκόπου, ἀλλ' ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου Σαντορίνης. Ἐντὸς τῆς περιφερείας τοῦ βικαριάτου ὑπῆρχον ἀκόμη τρεῖς καθολικοὶ ναοί: ἡ Παναγία τῶν Ρόδων εἰς τὴν Πλάκαν, ὁ κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Fumeli Ἅγιος Νικόλαος εἰς τὸν Ἀδάμαντα, καὶ ἡ Παναγία τῶν Ρόδων εἰς τὴν Κίμωλον[1].

Μεταξὺ τοῦ 1860 καὶ τοῦ 1868 διεδέχθη τὸν Brusetto ὁ Ντεζιρὲ Μπρὲστ, υἱὸς τοῦ προξένου Λουδοβίκου Μπρέστ. Αὐτὸς ὑπῆρξε καὶ ὁ τελευταῖος κάτοχος τοῦ ὡραίου ἀλλὰ κενοῦ τίτλου vicarius Milensis, Sifnensis et Cimoliensis[2]. Ὁ νέος βικάριος δὲν εἶχε πολλὴν ἐργασίαν, ὑπῆρχον ὅμως ἀκόμη μερικοὶ καθολικοὶ καὶ γνωρίζομεν ὅτι ἐβάπτιζε τέκνα ὑπαλλήλων τῆς γαλλικῆς μεταλλευτικῆς ἑταιρείας εἰς τὴν Μῆλον καὶ τὴν Σίφνον[3]. Τὸ μητρῷον θανάτων τῆς Μήλου δίδει τὴν εἰκόνα τῆς βαθμιαίας ἐξαφανίσεως τῆς οἰκογενείας Μπρὲστ καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν νῆσον. Τὸ 1889 ἀπέθανεν ὁ Νικόλαος Μπρέστ, πρόξενος τῆς Γαλλίας, εἰς ἡλικίαν 74 ἐτῶν καὶ τὴν 15ην Ἰουλίου 1893,

---

1. PF AA 1830, 540, 542, 543. Ζ. Ἀ. Βάου: Ναοὶ καὶ ναΰδρια σσ. 130-132, 424-425. Ἰ. Σ. Ράμφου: Χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Κιμώλου σσ. 257-258. Ἡ ἐπὶ τῆς Μήλου ἐποπτεία τοῦ ἐπισκόπου Σαντορίνης ἐνεκρίθη τὸ 1855 (PF AA 1855, 4). Τὸ 1871, ἡ Κέα, τὰ Θερμιὰ καὶ ἡ Σίφνος ἀπεχωρίσθησαν καὶ ὑπήχθησαν εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ ἐπισκόπου Σύρου (PF AA 1871, 233).

2. Ἄξιον μνείας ἐν σχέσει μὲ τὸν καθολικὸν ἱερέα Ντεζιρὲ Brest ὅτι ὁ ἀρχ. ἐπίτροπος Μήλου Ἀνδρέας Κολλέτσης ζητεῖ τῇ 13/6/1893 τηλεγραφικῶς πληροφορίας παρὰ τοῦ μητροπολίτου Σύρου Μεθοδίου, ἂν δύνανται «νὰ κηδεύσωσι τὸν ἐτοιμοθάνατον δυτικὸν ἱερέα Δεζαρὲ Μπρὲστ οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς, μὴ ὑπάρχοντος καθολικοῦ ἱερέως ἐν Μήλῳ. Αὐθημερὸν ὁ μητροπολίτης ἀπαντῶν τηλεγραφικῶς ἐπιτρέπει τὴν κήδευσιν κατὰ τὴν τάξιν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας». Τῇ 3 Ἰουνίου 1893 ἀπεβίωσεν ὁ ἐν λόγῳ καθολικὸς ἱερεὺς καὶ ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς μὲ συμμετοχὴν ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μήλου. (Ἐφημ. «Μῆλος» ἀριθ. 244, 1 Αὐγ. 1936, σ. 4). [Σημ. τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκδόσεως].

3. Παράρτημα 2.

ὁ Gabriel Gad, προσωρινὸς βικάριος Μήλου, ἐνεταφίασε τὸ σῶμα τοῦ Desideratus, filius Aloysii Brest, ἡλικίας 55 ἐτῶν[1]- Ὑπῆρχον ἀκόμη τότε 17 καθολικοὶ εἰς τὴν Μῆλον, δὲν διωρίσθη ὅμως νέος ἱερεύς. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Μήλου καὶ τῆς Κιμώλου ὑπήχθησαν εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Ἄνω Σύρου καὶ ἔκτοτε ὁ ἐπίσκοπος Σύρου εἶναι ἀποστολικὸς ἐπίτροπος Μήλου. Τὴν θέσιν αὐτὴν κατέχει σήμερον ὁ σεβ. Γεώργιος Ξενόπουλος, ὁ ὁποῖος καὶ ἔθεσεν εὐγενῶς εἰς τὴν διάθεσίν μου διὰ τὴν παροῦσαν μελέτην ἀντίγραφον τοῦ διατηρουμένου ἀκόμη εἰς τὰ ἀρχεῖα του μητρῴου βαπτίσεων, γάμων καὶ κηδειῶν τῆς ἐκκλησίας τῆς Μήλου[2].

Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ τέλος μιᾶς ἱστορίας, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἐν μέρει τὸ 1253, ὅτε ὁ Πασχάλης, κάντωρ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἡρακλείου, διωρίσθη ἐπίσκοπος Μήλου καὶ ἐν μέρει κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, ὅτε διωρίσθη ἐπίσκοπος Κέας ὁ ἄλλως ἄγνωστος Νικόλαος, καὶ διήρκεσεν ἐπὶ 740 ἔτη[3].

B. J. SLOT

---

1. Παράρτημα 2

2. Σημείωσις εἰς μητρῷον βαπτίσεων Μήλου εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου Σύρου.

3. Eubel, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. 1. σσ. 87, 339.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'

ΕΓΓΡΑΦΑ

1

Ἀρχεῖα Βατικανοῦ.
Archivium Arcis Arm. I—XVIII.
Ἀναφορὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὸ πρωτότυπον ἡ σημείωσις: «Ἄνευ ἡμερομηνίας—περίπου 1600. Εἰς τὸ ἔγγραφον ἐγράφη μὲ μολύβι: Nostro Signore la vuole vedere (ὁ πάπας θέλει νὰ τὸ ἴδῃ»).

Ὁ φρὰ Antonio ἐκ Χίου, ἐπίσκοπος Σαντορίνης, γονυπετὴς πληροφορῶ τὴν Ἁγιότητά του ἐκ τύψεων συνειδήσεως καὶ θείου ζήλου κινούμενος, περὶ τῶν μεγάλων δεινῶν καὶ ἀπωλειῶν ψυχῶν εἰς τὰ μέρη αὐτὰ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ Ἀρχιπελάγους.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους, τῆς νήσου Μήλου ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἰς τὴν ἐποχήν μου τὸ μέγιστον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ της ἦσαν χριστιανοὶ καθολικοὶ τοῦ λατινικοῦ δόγματος καὶ ἐπίσκοπος ἦτο ὁ μονσινιὸρ Bartolomeo Doria, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε πρὸ ἡμερῶν εἰς τὴν Ρώμην, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ σεβασμιωτάτου καρδιναλίου Rusticuccio. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτός, φοβούμενος συκοφαντίαν ἢ ψευδῆ καταγγελίαν τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Τούρκους, ἔφυγε καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ρώμην, ἡ δὲ ἐπισκοπὴ ἔμεινε χωρὶς ποιμένα πρὸς κυβέρνησίν της ἐπὶ 15 καὶ πλέον ἔτη καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐζήτουν διαρκῶς τὸν ποιμένα των, διὰ νὰ τοὺς καθοδηγῇ καὶ νὰ τοὺς δίδῃ τὰ ἅγια μυστήρια, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐστάλη ποτὲ κανεὶς καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὅλοι σήμερον ἔχουν γίνει σχισματικοί. Μοῦ στοιχίζει δὲ νὰ τὸ βλέπω αὐτό, διότι ἐπῆγα ἐκεῖ περισσοτέρας ἀπὸ τρεῖς φορὰς καὶ μερικοὶ μοῦ παρεπονέθησαν διὰ τὴν ὀλιγωρίαν μὲ τὴν ὁποίαν τοὺς μετεχειρίσθη ἡ Ἁγία Ἀποστολικὴ Ἕδρα, καὶ τὰ κτήματα τῆς ἐπισκοπῆς τοὺς ἀφῃρέθησαν σφετεριστικῶς, καὶ κάθε φορὰν μοῦ λέγουν ὅτι ἂν ὑπάγῃ ἐπίσκοπος ἐκεῖ, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους θὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα.

2

Ἀρχεῖα Βατικανοῦ: Congr. Concilii: Milen. Τὸ φύλλον χάρτου εἴς τινα σημεῖα ἐφθαρμένον.

Ἡμεῖς, φρὰ Francesco Ottimazi, ἐπίσκοπος Μήλου, ἐνῷ διετέλουν τὸ 1599 ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς Εὐαγγελιστρίας εἰς τὴν πόλιν τῆς Ναξίας, νήσου τῶν Κυκλάδων, κατ' ἐντολὴν τοῦ ἀειμνήστου σεβασμιωτάτου καρδιναλίου Santa Severina καὶ τοῦ πάπα Κλήμεντος τοῦ Ε', ἐδόθη ρητὴ διαταγὴ εἰς τὸν σεβασμιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Ναξίας νὰ φροντίσῃ παντὶ τρόπῳ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πτωχῆς καὶ ἐγκαταλελειμμένης Ἐκκλησίας τῆς Μήλου, ἡ ὁποία ἐπὶ 30 ἔτη παρέμενεν ὀρφανὴ καὶ ἔρημος. Συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ πάπα, ἐδόθη εὐρεῖα δικαιοδοσία εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον νὰ ἐκλέξῃ πρόσωπον ἁρμόδιον καὶ κατάλληλον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτήν, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ρηθεὶς καρδινάλιος δὲν θὰ παρέλειπε νὰ προμηθεύσῃ ὅ,τι θὰ ἦτο ἀναγκαῖον ἐκ Ρώμης,καὶ οὕτως ἠναγκάσθην ἐγὼ παρὰ τὴν θέλησίν μου νὰ ἐπωμισθῶ τὸ βάρος αὐτό, καθότι ἡ ἐκλογή ἔγινεν εἰς τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ τὸν προαναφερθέντα μονσινιὸρ ἀρχιεπίσκοπον καὶ ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Σαντορίνης καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν λαὸν τῆς νήσου Μήλου. Ἐχρειάσθη τότε νὰ ἀναχωρήσω μαζὶ μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἀπὸ τὴν Ναξίαν διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ πάρω ἀπὸ τὸν σουλτᾶνον τὰ ἀναγκαῖα φιρμάνια καὶ προνόμια, ὅπου..... τὰ προνόμια μετὰ τῆς κατοχυρώσεως τῶν ἐπισκοπικῶν ἀξιωμάτων καὶ ἄλλων προμηθειῶν ἤτοι ἱερῶν σκευῶν, ἱερατικῶν ἀμφίων, κώδωνος, ἁγίου ποτηρίου, βιβλίων διὰ τὴν τέλεσιν τῶν θείων λειτουργιῶν καὶ ἄλλων χρειωδῶν τῆς ἐκκλησίας, πλὴν τῶν ἄλλων δαπανῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο διὰ τὴν ἀνάκτησιν δύο ἀγρῶν, 30 χρυσᾶ δουκάτα..... ὡς θὰ λεχθῇ ἁρμοδίως κατωτέρω.

Ἐπὶ πλέον ἔκαμα καὶ ἄλλας δαπάνας διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Σίφνου, ἥτις ἐκκλησία συνετηρεῖτο πάντοτε ὑπὸ τοῦ ἐξοχωτάτου ἄρχοντος Ἀντωνίου Γοζαδίνου, κυρίου τῆς ἐν λόγῳ νήσου. Μὴ δυνάμενος ὅμως νὰ ἐξεύρῃ λατίνους ἱερεῖς, οὓς συνήθιζε πάντοτε νὰ διατηρῇ, διότι συμφώνως πρὸς τὸ ἔθιμον τῶν προγόνων του ἐλάμβανε τὰ ἅγια μυστήρια κατὰ τὸ καθολικὸν ρωμαϊκὸν δόγμα, ὁ ἄρχων αὐτὸς ἐχρησιμοποίησεν ἐπὶ ἓν διάστημα

τὸ ἑλληνικὸν δόγμα, ὁπότε παρεσχέθη ὑφ' ἡμῶν ἀμέσως ἕνας δομινικανὸς πατὴρ ὀνομαζόμενος φρὰ Gioan Domenico Justiniano, ὅστις καὶ παραμένει μέχρι σήμερον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπῆρξε τόσον αἰφνιδία καὶ ἀναγκαία ἡ ἀναχώρησίς μου χάριν τῆς Ἐκκλησίας μου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν ἠδυνήθην μέχρι τοῦδε νὰ λάβω γνῶσιν τῶν περὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς καὶ νὰ ἀναφέρω εἰς τὴν πανιερότητα καὶ σεβασμιότητά σας.

Ἡ ὡς ἄνω νῆσος κατοικεῖται ὁλόκληρος ἀπὸ Ἕλληνας, καὶ εὑρίσκονται ἐκεῖ 20 οἰκογένειαι λατίνων, ἡ ἐκκλησία ἡ ὀνομαζομένη τοῦ Ἁγίου Νικολάου, εἰς τοποθεσίαν ἐντὸς τοῦ κάστρου, μὲ ἕνα κώδωνα, δύο ζεύγη..... τρία φελόνια μετὰ ἐπιμανικίων, περιτραχηλίου καὶ ζώνης, δισκοπότηρα καὶ λειτουργικὰ βιβλία. Ἡ ὡς ἄνω νῆσος ἔχει περιφέρειαν..... καὶ εἶναι πυκνοκατῳκημένη. Κατόπιν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν νῆσον Μῆλον, ἀναφέρω καλύτερον εἰς τὴν πανιερωτάτην σεβασμιότητά σας. Ἡ πόλις κεῖται εἰς ὡραίαν θέσιν καὶ ἔχει περὶ τὰς 400 οἰκίας. Ἡ ἐκκλησία εὑρίσκεται ἐκτὸς τῆς πόλεως ἀλλὰ πλησίον τῶν τειχῶν, εἰς ἀπόστασιν 1 μιλίου ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔχει ὡραιότατον λιμένα, ὅπου προσορμίζονται διάφορα σκάφη καὶ ἰταλικὰ πλοῖα.

Ἡ νῆσος ἔχει περιφέρειαν 60 μιλίων περίπου καὶ μεγάλην ἀφθονίαν σίτου, κριθῆς, οἴνου καὶ παντὸς εἴδους λαχανικῶν πρὸ παντὸς δὲ ἄλλου ἔχει ἀφθονώτατον βάμβακα. Γνωστοποιῶ ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἀνωτέρω ἐκκλησία παρέμεινεν ἐπὶ 30 περίπου ἔτη ἐγκαταλελειμμένη καὶ κατεπατήθη ὑπὸ Τούρκων, Ἑβραίων καὶ Ἑλλήνων, σήμερον ἡ περιουσία τῆς ἐκκλησίας εὑρίσκεται εἰς χεῖρας διαφόρων προσώπων τῆς νήσου καὶ χρειάζεται κάποια βοήθεια διὰ τὴν περισυλλογήν της. Ἡ ὡς ἄνω ἐκκλησία ὀνομάζεται Ἅγιοι Κοσμᾶς καὶ Δαμιανὸς καὶ διαθέτει σήμερον ἕνα κώδωνα, τρία καλύμματα Ἁγ. Τραπέζης, ἕνα ὠμοφόριον χρυσοκέντητον, 4 χρυσοκέντητα casuble, ἓν ζεῦγος εὐθηνὰ κηροπήγια, ἓν ἄλλο ζεῦγος μεγάλα διὰ τὴν Ἁγ. Τράπεζαν, τρία λειτουργικὰ βιβλία, ἕνα δισκοπότηρον καὶ ἓν θυμιατήριον. Ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἠγοράσθησαν παρ' ἐμοῦ, διότι δὲν ὑπῆρχε τίποτε. Σήμερον μᾶς εὑρίσκονται δύο τεμάχια γῆς, τὰ ὁποῖα ἀνέκτησα, τὸ ἓν ἀπὸ τὸν κύριον Τζοάνη Ἀρμένη ἔναντι 25 δουκάτων, τὸ ἕτερον, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο εἰς χεῖρας ἑνὸς ἱερέως

ὀνομαζομένου παπα - Γουλιέλμου, ἔναντι 25 δουκάτων, ἤτοι 50
70 *χρυσῶν τσεκινίων, εἰς χρυσόν.*

Ἐντὸς τῆς πόλεως ὑπάρχουν 250 οἰκίαι οἰκοδομημέναι ἐπὶ οἰκοπέδων τῆς ἐκκλησίας, ἐξ ὧν πληρώνουν ἄλλαι 10 ἄσπρα, ἄλλαι 6, ἄλλαι 4, ἄλλαι τίποτε, ἀναλόγως τῆς θέσεώς των.

Αὐτὰ εἶναι ὅλα ὅσα ἠμπόρεσα νὰ μάθω καὶ γνωρίζω, καὶ ἐπει-
75 *δὴ μοῦ ἐζητήθη ὑπὸ τῆς πανιερωτάτης σεβασμιότητός σας νὰ τῆς ἀναφέρω περὶ ὅλων τῶν περιστατικῶν τῆς καταστάσεως τῆς ὡς ἄνω ἐκκλησίας, συνέταξα τὴν παροῦσαν ἀναφοράν, γραφεῖσαν ἰδιοχείρως μου καὶ βεβαιουμένην διὰ τῆς συνήθους σφραγῖδος μου.*

Ἐν Ρώμῃ τῇ 29 Σεπτεμβρίου 1602
80 *Ἡμεῖς φρὰ Francesco Ottimazi, ἐπίσκοπος Μήλου.*

3

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
Fondo di Vienna I 155.

Ἀντίγραφον μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ
Ἐν ὀνόματι Χριστοῦ ἀμήν.

1605, 14 Μαρτίου ἐν Μήλῳ

Ὑπαρχούσης διαφορᾶς μεταξὺ τῶν σεβασμιωτάτων ἐπισκόπων τῆς ἀνωτέρω ἀναφερομένης νήσου, τοῦ φρὰ Francesco Ottumazi, Ἰταλοῦ ἐπισκόπου, καὶ τοῦ σεβασμιωτάτου Παρθενίου,
5 *Ἕλληνος ἀρχιεπισκόπου, περὶ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, ἥτις εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν περιουσιῶν, ἀκινήτων καὶ ἄλλων, τῶν διεκδικουμένων παρὰ τοῦ προαναφερθέντος Ἰταλοῦ ἐπισκόπου, καὶ ἐχόντων τῶν ἀνωτέρω σεβασμιωτάτων ἐπισκόπων, ἀντιστοίχως, Ἀποστολικὰς*
10 *Διαταγὰς καὶ πατριαρχικὰ γράμματα, ἐδημιουργήθησαν μεταξύ των ἐχθρότητες καὶ στενοχωρίαι διὰ τὰς ὡς ἄνω διαφοράς. Δι' ὃ οἱ ἐκλαμπρότατοι αὐθένται ἐπίτροποι, οἱ ὁποῖοι ἐξουσιάζουν ὅλον τὸ κοινὸν τῆς ἀνωτέρω νήσου μὲ ὅλους τοὺς ὑπογραφομένους προκρίτους αὐτῆς, διὰ νὰ καταπαύσουν πᾶσαν ἔχθραν δυναμένην νὰ*
15 *προέλθῃ ἐκ τῆς ἐν λόγῳ διαφορᾶς καὶ διὰ νὰ τοὺς εἰρηνεύσουν, ὡς προστάζει ἡ Ἁγία Ἐκκλησία, ἐπεκαλέσθησαν τὸ ὄνομα τοῦ Κυ-*

ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ καὶ ὥρισαν ὅτι ἡ ὡς ἄνω ἐκκλησία, ἀνανεωθεῖσα καὶ οἰκοδομηθεῖσα ἀπὸ τοὺς σεβασμιωτάτους Ἕλληνας ἐπισκόπους μεθ' ὅλων τῶν κτημάτων καὶ κτισμάτων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς αὐτήν, ὅλα αὐτὰ νὰ εἶναι τῶν προειρημένων Ἑλλήνων ἐπισκόπων, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν τῶν Ἑλλήνων οἱ Ἰταλοὶ ἐπίσκοποι νὰ μὴν ἔχουν νὰ ζητοῦν τίποτε.

Ὡς πρὸς τὰς ἐπιοκοπικὰς γαίας καὶ τὰ ἄλλα πράγματα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὴν ἐπισκοπήν: ἀμπέλους, δέκατα καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀπαίτησιν, ἀποδειχθείσης καὶ ἐξ ἄλλης μαρτυρίας καὶ ἐκ τῶν τεκμηρίων τῆς ἐπὶ 25 καὶ πλέον ἔτη κατοχῆς τῶν Ἰταλῶν ἐπισκόπων καὶ τῆς ἐπὶ 25 ἤδη ἔτη κατοχῆς τῶν Ἑλλήνων ἐπισκόπων, ὅλοι ὁμοφώνως ὁρίζουν ὅτι ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἀγαθὰ νὰ διαιρεθοῦν εἰς τρία μέρη, τὰ δύο πρῶτα μέρη νὰ εἶναι καὶ νὰ φαίνωνται τῶν Ἰταλῶν ἐπισκόπων, τῶν δὲ ἄλλων — τῶν Ἑλλήνων — ἐπισκόπων, τοῦ Παρθενίου καὶ τῶν ἄλλων, νὰ εἶναι τὸ ἄλλο τρίτον, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπίσκοποι νὰ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἀποδώσουν ἢ νὰ ἀποκαταστήσουν ὅλα ὅσα ἀνήκουν εἰς τὸ ἰταλικὸν παρεκκλήσιον, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πράγματα, οἰκίας καὶ δοκούς, ὁποὺ ἀνήκουν εἰς τὴν ἄλλην ἐκκλησίαν καὶ τὰς ὡς ἄνω ἐπισκοπικὰς οἰκίας, καὶ οὕτω νὰ μείνῃ μεταξύ των πραγματικὴ εἰρήνη. Τὸν ὁρισμὸν αὐτὸν ἔκαμαν οἱ ὑπογεγραμμένοι, διὰ νὰ εἶναι πάντοτε στερεὸς καὶ ἔγκυρος, ὑπογράφονται δὲ καὶ οἱ σεβασμιώτατοι ἐπίσκοποι καὶ εἰς πίστωσιν τῆς ἀληθείας ὑπέγραψαν οἱ ἀνωτέρω ἰδιοχείρως,ἐφ' ᾧ συνετάγη κλπ.

Ἡ διανομὴ τῶν ἀνωτέρω ἐπισκοπικῶν γαιῶν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος Δημητρίου ντὲ Ναξία καὶ τοῦ ἄρχοντος Τζοάνη Ἀρμένη καὶ τοῦ ἄρχοντος Φραντζέσκου Ταταράκη, ἀνθρώπων ἐμπείρων ἐκλελεγμένων παρακαλετῶν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Δίδεται διὰ τὸ ἓν τρίτον τοῦ σεβασμιωτάτου Ἕλληνος ἀρχιεπισκόπου Παρθενίου ἡ ἐπισκοπικὴ γῆ τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ μὲ τὸν ἀρραβῶνα, τοὐτέστι μὲ τὴν ὡς ἄνω ἐκκλησίαν, μέχρι τοῦ μύλου τοῦ Μπάλιου, ἤγουν τοῦ ἄρχοντος Μπαλῆ Ἀρμένη, ἀκόμη ἔδωσαν διὰ τὸ ἓν τρίτον τοῦ Ἕλληνος ἀρχιεπισκόπου τὸν ἀγρὸν τὸν ὀνομαζόμενον Νελστραπέλο. Ἀκόμη δίδεται εἰς τὸ μερίδιον τοῦ Φράγκου ἐπισκόπου διὰ τὰ δύο τρίτα ὅλη ἡ περιοχὴ τῆς ἐπισκοπῆς ποὺ εἶναι εἰς τὸν μύλον τοῦ κυρ-Δημητρίου Ρουσκιέτου ἀπὸ τὴν Ναξίαν καὶ ὁ ἐπισκοπικὸς ἀγρὸς στὴν Κανὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἀγροί, ὁποὺ εἰσπράττει

ὁ Ἰταλὸς ἐπίσκοπος, τὰ δύο τρίτα εἶναι ἰδιά του καὶ τὸ ἓν τρίτον τοῦ Ἕλληνος ἀρχιεπισκόπου. Διὰ ὅλα αὐτὰ ὁ αὐτὸς Ἕλλην ἀρχιεπίσκοπος νὰ πληρώνῃ τὸ ἓν τρίτον τῶν ἐξόδων εἰς τὸν αὐτὸν Ἰταλὸν ἐπίσκοπον καὶ ἔτσι νὰ μείνουν καὶ τὰ δύο μέρη εὐχαριστημένα. Ἀκόμη ὅλα τὰ ἐπισκοπικὰ δέκατα νὰ πηγαίνουν εἰς τρίτον χέρι, εἰς ἄνθρωπον ἐκλελεγμένον καὶ ἀπὸ τοὺς δύο ἐπισκόπους καὶ κατόπιν νὰ μοιράζωνται καὶ νὰ παίρνῃ ἕν τρίτον ὁ Ἕλλην ἐπίσκοπος καὶ τὰ δύο τρίτα ὁ Ἰταλὸς ἐπίσκοπος καὶ ἔτσι ὥρισαν οἱ ἄρχοντες δικασταί.

Μάρτυς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μήλου Παρθένιος βεβαιῶ τὰ ἄνω
Ἡμεῖς φρὰ Francesco Ottumazio, Ρωμαῖος ἐπίσκοπος, βεβαιῶ τὰ ἄνω
Γουλιέλμος ἱερεὺς καὶ βικάριος Μήλου, Ἕλλην
Γεώργιος ἱερεὺς Ἕλλην
Γιάκουμος ἱερεὺς Ἕλλην
Μιχέλης Κοττάκης μάρτυς, βεβαιῶ
Γιρολάμος Γοζαδῖνος μάρτυς
Φρατζέσκος Μαυρομάτης
Μιχέλης Βεστάρχης
Δημήτριος ντὲ Ναξία
Δάνδολος ἐκ Μήλου
Ἠλίας Καζαρᾶς
Μάριος Στέλλας μάρτυς.

4

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
Fondo di Vienna I, φ. 154.

Ἀντίγραφον μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ.

Διὰ τοῦ παρόντος ἐγγράφου δηλοῦται ὅτι ἔδωσα ἕνα χωράφι τοῦ μισὲρ Ζανῆ Ἀρμένη εἰς τὸ μέρος τῆς Τραμοντάνας εἰς τὴν νῆσον Μῆλον, περίπου ἑνὸς μοδίου δηλ. $^2/_3$ *ἑκταρίου, τὸ ὁποῖον χωράφι τὸ ἠγόρασα ἀπὸ τὸν fiscale*[1], *ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸ τουρκικὸν ἔγγραφον*

---

1. Τὸ ἠγόρασα ἀπὸ τὸν Fiscale. Τὸ ἀγόρασα ἀπὸ τὴν

καὶ πάλιν τὸ ξαναγόρασα ἀπὸ ἕνα Τοῦρκον ὀνόματι Μουσολῆ Τσελεπῆ καὶ οὕτως ὡς κτῆμα ἐδικόν μου δίδω τὸ ρηθὲν χωράφι εἰς τὸν αὐτὸν μισὲρ Ζανῆ ἀπὸ τὴν ἄκρην τοῦ Γιώργη τῆς Καλῆς ἕως τὴν ἄκρην τοῦ ρηθέντος μισὲρ Ζοάνη, διὰ νὰ τὸ ἔχῃ αὐτὸς καὶ οἱ κληρονόμοι του καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλει νὰ δίδῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ʿΑγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ κάθε χρόνον μίαν λίβραν θυμιάματος. Τὸ χωράφι αὐτὸ ὀνομάζεται ἐπισκοπικὸν καὶ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν εἶναι ὁ δημόσιος δρόμος ποὺ πηγαίνει εἰς τὸν κόλπον, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην συνορεύει μὲ τοῦ Γιώργη τῆς Καλῆς καὶ διὰ τὸ χωράφι αὐτὸ ἔλαβα σαρανταπέντε, νούμερο 45, τσεκίνια τοῦ 1 ½ ρεαλίου τὸ ἕνα καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια.

ʾΑθανάσιος ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας.

5

ʾΑρχεῖα Βατικανοῦ.
Congr. Concilii: Firminien.

ʿΟ φρὰ Pietro Pitarche ἀπὸ τὸν Τάραντα, χάριτι θείᾳ καὶ τῆς ʿΑγίας ʾΑποστολικῆς ʿΕδρας ἐπίσκοπος Θερμιῶν καὶ ἐπιστάτης διὰ παπικοῦ θεσπίσματος τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Μήλου, νήσων τοῦ ʾΑρχιπελάγους, κατὰ τὴν πρώτην μου αὐτὴν προσωπικὴν ἐπίσκεψιν εἰς ὑπακοὴν τῆς ἐντολῆς τῶν ʾΑποστόλων, διὰ τῆς παρούσης ἀναφορᾶς γνωστοποιῶ εἰς τὴν ʿΑγίαν ʾΑποστολικὴν ʿΕδραν καὶ εἰς ὅσους ἐκ τῶν σεβασμιωτάτων ἤθελον λάβει γνῶσιν αὐτῆς, ὅτι ὁ ὑποφαινόμενος ἐπίσκοπος, ἀφοῦ πρὸ 3 ἐτῶν καὶ 2 μηνῶν καθιερώθη εἰς ἀρραβῶνα οὐρανοῦ ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου καρδιναλίου Aldobrandini ὡς ἐπίσκοπος Θερμιῶν, ὅπου μετέβη διὰ νὰ ἀσκήσῃ τὸ ποιμαντορικόν του λειτούργημα, εὗρε τὴν ἐκκλησίαν τῶν Θερμιῶν κατειλημμένην ἀπὸ τὸν ʿΕλληνα ἐπίσκοπον καὶ ἄλλους σχισματικοὺς καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Μήλου εὗρεν ὅτι ὁ ʿΕλλην ἐπίσκοπος εἶχε σφετερισθῆ τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν διὰ διαταγῆς τοῦ καπιτὰν - πασᾶ. Οἱ ʿΕλληνες ἐπίσκοποι, διὰ νὰ μὴν ἠμπορῇ ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος νὰ μείνῃ ἢ νὰ λάβῃ εἰς τὴν κατοχήν

τουρκικὴν κυβέρνησιν (ποὺ πιθανῶς πρὶν τὸ εἶχε πάρει, γιανί ἦταν ἐχθρικὴ ἰδιοκτησία).

του ἢ νὰ φροντίσῃ νὰ ἐπιτύχῃ ἀπὸ τὸν σουλτάνον τὴν ἐπισκοπικήν
του περιουσίαν, τὸν κατηγόρησαν εἰς τὸν καπιτὰν - πασᾶ ὅτι ἦτο
κατάσκοπος τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πάπα, ὅτι εἶχε λάβει 2000 τάλ-
20 *ληρα, καὶ ὁ πασᾶς ἔδωσε διαταγὴν εἰς τοὺς καδῆδες τῶν νήσων,*
ὅπου ἂν τὸν εὕρισκαν, νὰ τὸν κρεμάσουν, καὶ εἰδοποιηθεὶς αὐτὸς
ἐδραπέτευσε μέσῳ ἐρήμων νήσων, μὲ κινδύνους καὶ μαρτύρια, τὰ
ὁποῖα ὑπέστη ἐν τέλει ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πληρώσας τὴν ἐξα-
γοράν του, ἐπαιτῶν ἀνὰ τὸ βασίλειον τοῦ Χάνδακος, καὶ λόγῳ τῶν
25 *διωγμῶν αὐτῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ παραμείνῃ καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν*
Ἐκκλησίαν του, οὔτε ἠδύνατο, ἄνευ κινδύνου τῆς ζωῆς του καὶ τῆς
πίστεώς του, νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν ἀλήθειαν.

Ἡ Ἐκκλησία τῶν Θερμιῶν ἔχει ὡς ἐπισκοπικὴν περιφέ-
ρειαν τὴν νῆσον Σίφνον, εὑρισκομένην εἰς ἀπόστασιν 24 μιλίων
30 *καὶ εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν παρέμεινεν ὁ ἐπίσκοπος αὐτὸς ἐπὶ δύο μῆ-*
νας, κρυπτόμενος ἐξ αἰτίας τῶν Τούρκων καὶ τῶν σχισματικῶν,
ἀλλὰ ἀσκῶν ποιμαντορικὸν ἔργον, διότι παραμένουν ἐκεῖ 4 οἰκο-
γένειαι καθολικῶν, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν τὸ ρωμαϊκὸν δόγμα κρυ-
φίως, ἐξ αἰτίας τῶν Τούρκων καὶ τῶν σχισματικῶν, καὶ εἰς τὴν
35 *νῆσον αὐτὴν ὑπάρχουν 3 λατινικαὶ ἐκκλησίαι: Ἐντὸς τοῦ Κάστρου*
ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου τοῦ ἡγουμένου, ὅπου τελοῦνται συνε-
χῶς αἱ ἀκολουθίαι καὶ ἡ θεία λειτουργία, καὶ ὅπου ὑπάρχουν ἕνας
κώδων, εἰκόνες ἁγίων, πλήρης ἁγία τράπεζα μὲ ὅλα τὰ χρειώδη,
ἕνα δισκοπότηρον ἀργυροῦν καὶ δισκάριον, ἱερατικὰ ἄμφια, τρία
40 *λειτουργικὰ βιβλία, τυπικὸν καὶ ἄλλα παλαιὰ βιβλία, κωδωνίσκοι,*
μπρούντζινοι σταυροί, ὅλα μικρᾶς ἀξίας, καὶ ἡ ἐκκλησία αὐτὴ οὐδὲν
εἰσόδημα ἔχει. Ἐκτὸς τῆς πόλεως ὑπάρχουν δύο ἄλλαι λατινικαὶ
ἐκκλησίαι, ἡ Εὐαγγελίστρια μὲ τὴν ἁγίαν τράπεζαν καὶ τὰς εἰ-
κόνας της, δὲν ἔχει κώδωνα, καὶ κατέχει μερικοὺς ἀγροὺς μὲ διά-
45 *φορα δένδρα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἀποδώσουν περὶ τὰ 10 τσεκίνια*
ἐτησίως διὰ τὸ μερίδιον τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἄλλη ἐκκλησία εἶναι
τοῦ Ἁγ. Μιχαὴλ τοῦ ἀρχαγγέλου καὶ ἔχει ἀγροὺς μὲ μερικὲς συ-
κιές, ποὺ μποροῦν νὰ ἀποδώσουν 6 τσεκίνια ἐτησίως διὰ τὸ μερί-
διον τῆς ἐκκλησίας, διότι τὸ ἥμισυ τὸ λαμβάνει ὁ καλλιεργητής.
50 *Εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν πληρώνουν ἐπίσης εἰσφορὰν 5 μύλοι: 5*
δοχεῖα σίτου ἐτησίως, ἀξίας ἑνὸς σκούδου.

Τὰ κτήματα αὐτά, ὁ ὑποφαινόμενος ἐπίσκοπος τὰ εὗρεν ὑπὸ

τὴν κατοχὴν καὶ τὴν νομὴν τῆς κυρίας Μαρούλας Δελαγραμμάτικα, συζύγου τοῦ ἄρχοντος Ἀγγελέτου Γοζαδίνου, ἡ ὁποία μὲ αὐτὰ ζῇ
55 *καὶ συντηρεῖται μὲ τὰ τέκνα της, δύο θήλεα καὶ ἓν ἄρρεν, ἐπειδὴ ὁ ἄρχων αὐτὸς ἀπεγυμνώθη ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθά του ὑπὸ τοῦ καπετὰν-πασᾶ, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ τὸν κρεμάσῃ ἐπειδὴ ἦτο καθολικὸς καὶ οἱ πρόγονοί του ἦσαν αὐθένται τῶν νήσων Θερμιὰ καὶ Σίφνος, καὶ οὕτω κατηγορήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι καθολικοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ*
60 *πάπας εἶχε διαθέσει ἐπίσκοπον, ὡς ἐγίνετο προηγουμένως, ὁποὺ τὴν κατεῖχον οἱ καθολικοὶ ἄρχοντες, καὶ οὕτως ἀφ' ἑνὸς ἐξ αἰτίας τῆς συκοφαντίας καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι οἱ Ἕλληνες ἐπίσκοποι ἐκράτουν εἰς τὴν κατοχὴν των τὴν περιουσίαν τῶν ἐν λόγῳ καθεδρικῶν ναῶν, καὶ λόγῳ τῶν διωγμῶν τῶν Τούρκων, ἠναγκάσθη ὁ*
65 *ρηθεὶς ἐπίσκοπος νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς χριστιανοσύνην καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὅπου.....* (κείμενον ἐλλιπὲς)
29 Δεκεμβρίου 1621

φρὰ Petrus, ἐπίσκοπος Θερμιῶν.

6

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
Fondo di Vienna I, φ. 148.

Frater Hyacinthus ordinis minorum regularis observantie sancti Francisci dei et Apostolice Sedis gratia episcopus Amileti

Διὰ τὴν νομιμοφροσύνην τὴν ὁποίαν ἀπὸ μακροῦ γνωρίζομεν εἰς τὸν ἐκλαμπρότατον ἄρχοντα Giovanni d'Armer, πρόξενον τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους εἰς τὴν νῆσον ταύτην τῆς Μήλου, καὶ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τὴν ὁποίαν μᾶς παρέσχεν ἐν τῇ ἀνακτήσει τῶν ἀγαθῶν τῶν ἀνηκόν-
5 *των εἰς τὴν καθολικήν μας Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν ἐδῶ ἄφιξίν μας καὶ διότι μᾶς διετήρησε τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν ἔγγραφα, τὸν ἀναγνωρίζομεν ἀξιέπαινον καὶ ἄξιον νὰ τοῦ ἐπιβεβαιωθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ προκατόχου ἡμῶν σεβασμιωτάτου φρὰ Francesco Ottomazo παραχωρηθέντος προνομίου τὴν 5 Ἀπριλίου 1598. Ὅθεν*
10 *διὰ τοῦ παρόντος ἐπιβεβαιοῦμεν τὸ ἐν λόγῳ προνόμιον, καθ' ὃ ἀνήκει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας, ὑποχρεουμένου τοῦ ὡς ἄνω καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ὅπως ἐκτὸς τῆς ἤδη καταβαλλομένης μιᾶς λίβρας*

θυμιάματος ἐτησίως, πληρώνουν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Παναγίας τοῦ Αὐγούστου εἰς τὴν λατινικήν μας Ἐκκλησίαν δύο λαμπάδας τῶν 6 οὐγγιῶν ἑκάστην, καὶ ἔναντι τῆς ὑποχρεώσεώς του ταύτης, ἐπιβεβαιοῦμεν τὸ ὡς ἄνω προνόμιον, καὶ εἰς πίστωσιν τοῦ ἐκάμαμεν τὸ παρόν, ὑπογεγραμμένον παρ' ἡμῶν ἰδιοχείρως καὶ ἐσφραγισμένον διὰ τῆς μεγάλης ἡμῶν σφραγῖδος.

Ἐγένετο ἐν Μήλῳ τῇ 2 Ὀκτωβρίου 1627

Frater Hyacinthus episcopus

7

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
Fondo di Vienna I, φ. 132.

Μετάφρασις προνομίου τοῦ σουλτάνου, παραχωρηθέντος εἰς τὸν Φράγκον ἐπίσκοπον Μήλου

Τὸ εὐγενές, ἔνδοξον, βασιλικὸν τεκμήριον καὶ ἡ διακεκριμένη, κεκοσμημένη, θριαμβευτικὴ ἐξουσία, ἡ ὁποία χάριτι θείᾳ κρατεῖ καὶ ἰσχύει, ὁρίζει καὶ προστάζει οὕτω:

Τοῦ δικαιούχου τῆς παρούσης αὐτοκρατορικῆς προσταγῆς φρὰ Michiel ἱερέως γενομένου ἐπισκόπου τοῦ φραγκικοῦ ἔθνους δι' ἰδικῆς μου βασιλικῆς πατέντας, κατοικοῦντος εἰς τὴν νῆσον Μῆλον καὶ τοποθετηθέντος εἰς τὴν ἐπισκοπὴν αὐτὴν εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποβιώσαντος ἱερέως Nicolo Dotta, κατόπιν αἰτήσεως διὰ βούλλας τοῦ ἀξιοτίμου μεταξὺ τῶν χριστιανῶν αὐθεντῶν Sebastian Veniero, βαΐλου τῆς Βενετίας, πρὸς τὴν μακαρίαν πόλην μου, καὶ καταβληθέντων ὡς τέλους τοῦ παρόντος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μου 720 ἄσπρων τὴν 4ην τῆς σελήνης τοῦ Ραμπιοὺλ Ἀτσὶρ τοῦ ἔτους 1039, παρεχώρησα εἰς τὸν προαναφερθέντα ἱερωμένον τὴν παροῦσαν ἐμὴν ὑπέροχον αὐτοκρατορικὴν πατένταν καὶ προστάζω ὅτι ἀφιχθεὶς ὁ ἱερεὺς αὐτὸς νὰ εἶναι ἐπίσκοπος του φραγκικοῦ ἔθνους εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ὡς ἄνω ἀποβιώσαντος εἰς τὴν ἐν λόγῳ νῆσον, συμφώνως πρὸς τὰ παλαιὰ ἔθιμα καὶ τοὺς κανόνας καὶ συμφώνως πρὸς τὸ θρησκευτικόν του δόγμα, ὑποχρεουμένων ὅπως τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς τοιοῦτον τῶν ὑπαρχόντων ἐκεῖ ἱερέων καὶ ἱερομονάχων καὶ ἄλλων χριστιανῶν, μεγάλων καὶ μικρῶν, καὶ ὅπως προσ-

τρέχουν εἰς αὐτὸν δι' ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς ἁρμοδιότητος τῆς ἐπισκοπῆς του, καὶ ὡς ἔπραττον εἰς τὸ παρελθὸν οἱ Φράγκοι ἐπίσκοποι ὡς πρὸς τὰ πράγματα τῆς φραγκικῆς ἐπισκοπῆς, οὕτω καὶ ὁ ἱερωμένος αὐτὸς δύναται νὰ ἀσκῇ τὰς ἁρμοδιότητάς του χωρὶς νὰ
25 *ἠμποροῦν οἱ Ἕλληνες ἢ ἄλλοι ἔξωθεν νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας του, καὶ νὰ προσλαμβάνῃ καὶ ἀπολύῃ ὁ ἐπίσκοπος αὐτὸς τοὺς Φράγκους ἱερεῖς καὶ ἱερομονάχους συμφώνως πρὸς τὰ καθιερωμένα κατὰ τὴν ἀξίαν ἢ ἀναξιότητά των, καὶ οὐδεὶς νὰ παρεμβαίνῃ μεταξύ των. Καὶ ἄνευ τῆς*
30 *συγκαταθέσεως καὶ γνώσεώς του, οὐδεὶς τοῦ φραγκικοῦ δόγματος νὰ μὴ δύναται νὰ νυμφευθῇ κατὰ παράβασιν τοῦ κανόνος, καὶ ἂν ἡ σύζυγος ἑνὸς ἐκ τῶν ὡς ἄνω τοῦ φραγκικοῦ δόγματος ἀπουσιάζῃ ἀπὸ τὸν σύζυγόν της ἢ ἐὰν κανεὶς ἐκ τῶν ἀνωτέρω θέλῃ νὰ διαζευχθῇ τὴν σύζυγόν του ἢ νὰ λάβῃ σύζυγον, κανεὶς ἔξωθεν νὰ μὴ*
35 *δύναται νὰ παρέμβῃ. Γενικῶς νὰ δύναται οὗτος νὰ ὁρίζῃ κατὰ τοὺς κανόνας του τὰς ἀμπέλους, ἀγρούς, κήπους, βοσκάς, μύλους καὶ μονάς, τὰς ἀφιερωμένας εἰς τὰς φραγκικὰς ἐκκλησίας μετὰ τῶν πανηγύρεων καὶ τῶν ἁγιασμῶν των ὡς ἔκαναν καὶ ὡς ὥριζαν οἱ προκάτοχοί του ἐπίσκοποι εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς ἐπισκοπῆς.*
40 *Αὐτὰ πρὸς γνῶσιν καὶ συμμόρφωσιν εἰς τὴν βασιλικὴν προσταγήν.*

Ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπολει τὴν 4ην τῆς σελήνης τοῦ Ρεμπιοὺλ Ἀτσὶρ τοῦ ἔτους 1039, ἤτοι περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1629.

Μετάφρασις ὑπὸ τοῦ Salvago. Οὗτος ἦτο μεταφραστὴς τῆς ἐν Κ/πόλει βενετικῆς πρεσβείας.

8

Ἔκθεσις περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Θερμιῶν, Κέας καὶ Σίφνου καὶ περὶ τῶν ἀποστολῶν τῆς ἐν λόγῳ ἐπισκοπῆς.
Ἀρχεῖα Προπαγάνδας SOCG 187, φ. 686 (ἄνευ χρονολογίας).

Τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, σήμερον Ἀρχιπέλαγος, ἀριθμεῖ 53 νήσους μετὰ πλείστων ἄλλων νησίδων καὶ σκοπέλων, αἱ ὁποῖαι λόγῳ τῆς κυκλικῆς διατάξεώς των εἶχον ὀνομασθῆ παρὰ τῶν ἀρχαίων Κυκλάδες, κεφαλὴ δὲ αὐτῶν εἶναι τὸ Νεγρεπόντο, ἡ ἀρ-

χαιοτάτη Εὔβοια, ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ πρώτη κατοικία τῶν δουκῶν τοῦ Ἀρχιπελάγους, καὶ ἀφοῦ αὐτὴ ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ ἑνετικοῦ κράτους καὶ μετέπειτα ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ δοῦκες τοῦ Ἀρχιπελάγους ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ναξίαν, νῆσον μεγάλην καὶ πλουσίαν καὶ ἀρχιεπισκοπήν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάγονται πολλαὶ ἐκ τῶν ἐπισκοπῶν τῶν νήσων. Εἰς τὰς Κυκλάδας περιλαμβάνονται ἡ Κέα, τὰ Θερμιὰ καὶ ἡ Σίφνος, τῶν ὁποίων τυγχάνων ἐγώ, χάριτι τῆς Ἁγίας Ἀποστολικῆς Ἕδρας, ἱεραπόστολος, ἂν καὶ ἐλάχιστος ὑποβάλλω τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἀποστολῶν τῶν ἐν λόγῳ νήσων, τὰς ὁποίας ὑπηρετοῦν αἱ ἀσθενεῖς μου δυνάμεις, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκκλησιῶν, τὴν περιουσίαν καὶ τὰ εἰσοδήματα τούτων, τοὺς καρποὺς καὶ τὰ κτήματα ἑκάστης, τὸν ἀριθμὸν τῶν καθολικῶν καὶ τῶν κατοίκων καὶ τὴν ποιότητα αὐτῶν καὶ τῶν νήσων.

Ἰδίως ὡς πρὸς τὴν Σίφνον, ὡς νῆσον πλέον καθολικὴν καὶ ὅπου ἐγὼ κατοικῶ, λέγω ὅτι ἀφοῦ περιῆλθεν αὕτη πρὸ 200 καὶ πλέον ἐτῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀρχόντων Γοζαδίνων, κυρίων ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας προηγουμένως τῶν Θερμιῶν καὶ τῆς Κέας, οὗτοι ἥνωσαν τὴν νῆσον πρὸς τὴν παλαιὰν ἐπισκοπὴν Θερμιῶν καὶ Κέας. Ἡ νῆσος ἔχει περιφέρειαν περίπου 40 μιλίων, εἶναι πλουσία εἰς μεταλλεύματα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, κασσιτέρου καὶ μολύβδου, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἐκτὸς τοῦ ὅτι φαίνονται καὶ σήμερον αἱ ἀρχαῖαι στοαὶ τῶν πολυτίμων αὐτῶν μετάλλων. Ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ παρόντος πολέμου, μερικοὶ Ἑβραῖοι ἔθεσαν τὸ πρᾶγμα ὑπ' ὄψιν τῶν Τούρκων καὶ μὲ διαταγὰς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐλθόντες εἰς τὴν νῆσον οἱ Ἑβραῖοι αὐτοὶ ἐφόρτωσαν μερικὰ πλοῖα μὲ πέτρας καὶ χῶμα, ἀλλ' ἐνῷ ἐπρόκειτο νὰ τὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ Νησιῶται διὰ διαφόρων τεχνασμάτων τοὺς ἐξώντωσαν, ὥστε νὰ μὴ καταστῇ ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν μεταλλείων καταστροφὴ τῶν κατοίκων. Ἡ νῆσος ἔχει ἀφθόνους πηγὰς καλοῦ ὕδατος, εἶναι γόνιμος εἰς ἀμπέλους καὶ ὀπωρικά, πτωχὴ εἰς σιτηρὰ τὰ ὁποῖα προμηθεύεται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν στερεάν, ἔχει σημαντικὸν ἐμπόριον καὶ οἱ περισσότεροι τῶν κατοίκων ἀποζοῦν ἀπὸ τὴν ναυτιλίαν δι' ἰδίων των πλοίων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ προσπορίζονται ἀρκετὰ ἐφόδια καὶ χρήματα.

Οἱ κάτοικοι εἶναι σήμερον 4000 περίπου. Ὁ πληθυσμὸς ἦτο

πολὺ μεγαλύτερος πρὸ τῶν παρόντων πολέμων, οἱ ὁποῖοι τὸν ἠλάττωσαν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν λιμὸν καὶ τὴν πανώλη, ἥτις ὑπῆρξεν ἰδιαιτέρως σκληρὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἄνδρας ποὺ ἐπῆρε ὁ μονσοὺ ντὲ λὰ Βαλέττα διὰ τὸν στόλον, οἱ ὁποῖοι ἐχάθησαν ὅλοι.

Εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν εὑρίσκονται 5 λατινικαὶ ἐκκλησίαι, αἱ δύο ἐντὸς τῆς πόλεως, ἐξ ὧν ἡ πρώτη εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον τὸν Ἡγούμενον, ὅπου διέμενον οἱ ἐφημέριοι τῶν ἀρχόντων Γοζαδίνων καὶ εὑρίσκονται οἱ τάφοι των, καὶ ὅπου διαμένω καὶ ἐγώ, ἡ δευτέρα ἐκκλησία, ἐπίσης ἐντὸς τῆς πόλεως, εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸν ἀρχάγγελον Μιχαήλ, ἡ τρίτη εἶναι τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἐντὸς τοῦ κήπου τῶν ἀρχόντων Γοζαδίνων ἐν μέσῳ τῶν κτημάτων, τὰ ὁποῖα ἄφησαν οἱ προηγούμενοι ἄρχοντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν ψυχήν των. Ἡ τετάρτη ἐκκλησία εὑρίσκεται εἰς τὸν Ἀρτεμῶνα, πρωτεύουσαν τῆς νήσου, καὶ εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὸν Ἅγιον Νικήταν, ἡ πέμπτη ἐκκλησία εὑρίσκεται εἰς τὸ ὄρος τῶν μύλων καὶ εἶναι ἐπίσης ἀφιερωμένη εἰς τὸν Ἅγ. Νικήταν. Τὸ ὄρος ἀνήκει εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ οἱ 4 μύλοι οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται ἐκεῖ ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλλουν ἕκαστος 20 λίβρας κριθῆς ἐτησίως. Μέχρι στιγμῆς δὲν ἔχουν δώσει τίποτε, ἀλλὰ ὑπάρχει ἐλπίς. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου ἔχει δύο σειρὰς ἀμφίων, καὶ ἕνα δισκοπότηρον ἀργυροῦν, ἀλλὰ τὸ πόδι εἶναι ἀπὸ χαλκὸν ἐπαργυρωμένον. Καθημερινῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτήν, ἔστω καὶ ἂν εἶμαι μόνος, τελῶ τὴν καθημερινὴν λειτουργίαν, πρωὶ καὶ βράδυ, ὡς καὶ τὴν δέησιν ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, καὶ εἰς τὸ ἄκουσμά της ἐγείρονται ἀκόμη καὶ οἱ Ἕλληνες ἱερεῖς, μοναχοὶ καὶ λαϊκοὶ καὶ λέγουν τὸ ἄβε Μαρία καὶ τὸ Πάτερ ἡμῶν, ὡς τοὺς ἔχω διδάξει. Διατηρῶ τὴν κολυμβήθραν καὶ τὸ εὐχέλαιον καὶ κάθε Σάββατον ἀνανεώνω τὸ ὕδωρ εὐλογῶν αὐτό, ἐνίοτε ἔρχονται οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ἄδειάν μου νὰ βαπτίσουν τὰ τέκνα των εἰς τὸ βαπτιστήριον καὶ ἐγὼ τοὺς τὸ ἐπιτρέπω εὐχαρίστως διὰ νὰ τοὺς διαθέσω εὐμενῶς ἔναντι τοῦ δόγματός μας.

Εἰς τὴν πόλιν ὑπάρχουν δώδεκα ψυχαὶ τοῦ λατινικοῦ δόγματος, πρὸ 4 ἐτῶν ὑπῆρχον μόνον ἑπτά, ἔρχονται ὅμως εἰς τὴν νῆσον πολλοὶ ξένοι τοῦ λατινικοῦ δόγματος καὶ ἐλπίζω νὰ ἴδω καὶ πάλιν ἀναζωογονουμένην τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ὡς ἐκ τῆς

ἀναχωρήσεως τῶν ἀρχόντων Γοζαδίνων πρὸ 30 καὶ πλέον ἐτῶν εἶχε σχεδὸν ἐξαλειφθῆ, ἀφοῦ ἀπέθανον καὶ οἱ ἐναπομένοντες ἄρχοντες καὶ μερικοὶ ἀπόγονοί των ἀνετράφησαν ἀπὸ τὸν ἄρχοντα
80 Giulio della Grammatica καὶ ἀπὸ τὸν Giorgio Pola, γαμβρόν του. Ὑπάρχουν εἰς ὅλην τὴν νῆσον 310 ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι, συνήθως ὡραῖαι καὶ περιποιημέναι. Ὑπάρχουν 44 Ἕλληνες ἱερεῖς καὶ οἱ περισσότεροι ὁμολογοῦν τὰ 5 ἀμφισβητούμενα σημεῖα καὶ κυρίως ὁμολογοῦν ὅτι ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία εἶναι ἡ κεφαλὴ ὅλων
85 τῶν Ἐκκλησιῶν. Ὑπάρχουν δύο ἀνδρικὰ ἑλληνικὰ μοναστήρια καὶ δύο γυναικεῖα, ἐπίσης ἑλληνικά. Ἀπὸ τετραετίας κατοικεῖ εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν ὁ Ἕλλην ἐπίσκοπος, ὁ ὁποῖος ἔχει ὑπ' αὐτὸν ἄλλας 11 νήσους, καὶ ἐνίοτε ἐπισκέπτεται τὰς νήσους αὐτάς, περισσότερον ἀπὸ φιλαργυρίαν παρὰ ἀπὸ ζῆλον διὰ τὰς ψυχάς, διὸ καὶ οἱ ἴδιοι
90 οἱ Ἕλληνες σκανδαλιζόμενοι καὶ ἀπεχθανόμενοι αὐτόν, ἔρχονται κρυφίως — πολλοὶ ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ Ἕλληνες — νὰ ἐξομολογηθοῦν εἰς ἐμέ, προβαίνοντες πρῶτον εἰς ὁμολογίαν πίστεως. Ἡ τόσον πρόθυμος αὕτη κοινωνία καὶ εὐσέβεια τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν πρὸς τὸ δόγμα μας εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγνώσεως τῶν βιβλίων, τὰ
95 ὁποῖα μοῦ ἔδωσε πρὸ 4 ἐτῶν ἡ Ἁγία Προπαγάνδα, καὶ τὰ ὁποῖα διεμοίρασα μεταξὺ ἱερέων, μοναχῶν καὶ λαϊκῶν, καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶδον ἐν γένει μεγάλους καρπούς.

Ὁ λαὸς εἶναι εὐσεβέστατος καὶ συχνάζει εἰς τὰς ἐκκλησίας ἡμέρας τε καὶ νυκτός, οἱ περισσότεροι εἶναι ἠθικοί, εὐγενεῖς καὶ
100 ἀρκετὰ ἐξοικειωμένοι μὲ τὸ λατινικὸν δόγμα, δεδομένου ὅτι διετέλεσαν ἐπὶ 200 καὶ πλέον ἔτη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν ἀρχόντων Γοζαδίνων, οἱ ὁποῖοι διετηροῦν λατίνους ἱερεῖς καὶ διδασκάλους, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκείνων, σχεδὸν ὅλοι ἐδῶ ἠσπάσθησαν τὸ ἑλληνικὸν δόγμα λόγῳ ἐλλείψεως λατίνων ἱερωμένων, αὐτὸ δὲ
105 συμπεραίνεται σαφῶς ἀπὸ τὴν εὐλαβῆ προσφορὰν ἑνὸς Ἕλληνος, ὁ ὁποῖος καταβάλλει ἐτησίως εἰς τὸν ἀνωτέρω ναὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας 220 λίβρας κριθῆς, 6 λίβρας ἐλαίου καὶ 1 λίβραν κηροῦ, τὰ ὁποῖα ἄφησαν πρὸ 70 ἐτῶν οἱ πρόγονοί του, ὄντες Λατῖνοι, διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των, καὶ αὐτὸς τηρεῖ μέχρι σήμερον·
110 Τὰ κτήματα τῆς Εὐαγγελιστρίας, κληροδοτηθέντα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων αὐθεντῶν, εἶναι 5: δύο εὑρίσκονται εἰς τὴν θέσιν τὴν ὀνομαζομένην Κῆπος, πλησίον τοῦ κήπου τῶν ἀρχόντων Γοζαδίνων,

καὶ ἔχουν δύο φορὰς τὴν ἑβδομάδα τὸ ὕδωρ, καὶ ἐπειδὴ εἶχον καταστραφῆ τὰ δένδρα καὶ ἡ ἄμπελος, ἐγὼ ἐφύτευσα μερικὰ κλήματα διὰ
115 νὰ μὴ χαθοῦν τὰ δικαιώματα τοῦ ὕδατος. Τὸ τρίτον κτῆμα εὑρίσκεται εἰς τὸν Λιμένα, εἰς τὴν πόλιν τὴν λεγομένην Σεράλια, ὅπου ὑπάρχουν σημαντικαὶ ἀρχαιότητες καὶ ἀγάλματα, ὁλόκληροι τάφοι καὶ κίονες, οἱ ὁποῖοι ἀφῃρέθησαν ἀπὸ μερικοὺς Ἕλληνας καὶ λόγῳ τῆς ἰσχύος αὐτῶν δὲν ἠμπορῶ νὰ ἐξασφαλίσω τὰ δικαιώματα τῆς
120 ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν χάνονται διότι εἰς τοὺς Τούρκους δὲν ὑπάρχει παραγραφὴ διὰ τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας. Τὸ τέταρτον κτῆμα εἶναι τὸ βουνὸ τῶν μύλων, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἀνέφερα ἀνωτέρω, ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν καταβολὴν ποσότητος κριθῆς. Τὸ πέμπτον εὑρίσκεται εἰς τὸν Φάρον, πλησίον τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας τοῦ
125 Ἁγ. Κωνσταντίνου, μέρος ἀκατοίκητον.

Ὑπάρχουν ἀκόμη τρία τεμάχια γῆς εἰς τὴν νῆσον αὐτήν, ἀγορασθέντα διὰ τῶν χρημάτων τὰ ὁποῖα ἔδωσε ἡ Ἁγιότης του, τὸ πρῶτον ὀνομάζεται Φύτια καὶ εὑρίσκεται πλησίον τοῦ γυναικείου μοναστηρίου τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τὸ δεύτερον
130 ὀνομάζεται Ἁλυκή, πλησίον τῆς θαλάσσης εἰς τὴν θέσιν Πλατὺ Γιαλό, τὸ τρίτον εἶναι εἰς τὸν Ἅγ. Νικήτα. Ὑπάρχουν καὶ 5 κτήματα εἰς τὴν νῆσον τὴν ὀνομαζομένην Ἀρζαντιέρα ἢ Κίμωλος· τὸ πρῶτον ὀνομάζεται τοῦ Μάτσα, ὅπου ἐφύτευσα μερικὰ δένδρα καὶ ἐξημερωμένας ἐλαίας ποὺ θὰ ἀποδώσουν καρποὺς ἐντὸς τριετίας, τὸ
135 δεύτερον λέγεται Ἁλυκή, παρὰ τὴν θάλασσαν, ὅπου εὑρίσκεται ἕνας πύργος, πλησίον τοῦ ὁποίου ἐξωρύσσετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἄργυρος, τὸ τρίτον κτῆμα εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου, ὀνομάζεται τοῦ Δέκα, εἶναι χέρσον καὶ ἄγονον διὰ σιτηρά, τὸ τέταρτον, ὀνομαζόμενον Μαυροσπήλια εἶναι γῆ καλὴ διὰ σῖτον καὶ βάμβακα,
140 τὸ πέμπτον εὑρίσκεται ἐπὶ ἑνὸς ὄρους ὀνομαζομένου Θέρμα, ὅπου δὲν καλλιεργεῖται τίποτε. Τὰ κτήματα αὐτὰ ἠγοράσθησαν ἔναντι 324 pezzi da otto καὶ πληρώνουν φόρον 23 pezzi da otto καὶ κατὰ τοὺς πολέμους αὐτοὺς ἀκόμη περισσότερον, δίδονται πρὸς καλλιέργειαν μισιάρικα, μὲ ἐλάχιστον σῖτον καὶ κριθήν. Ἀποδίδουν περὶ τὰ
145 30 pezzi da otto καὶ τὸ ἐλάχιστον ποὺ ἀπομένει μετὰ τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων διατίθενται δι' ἔλαιον, κηρόν, καὶ ἄλλας ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας. Ἐγὼ διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ ζήλου μου δὲν παρέλειψα

νὰ βελτιώνω τοὺς ἀγροὺς αὐτούς, ὡς θὰ ἴδῃ ὁ ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης.

Ἡ νῆσος αὐτὴ τῆς Ἀρζαντιέρας ἔχει περιφέρειαν 18 μιλίων, ἀπέχει ἀπὸ τὴν Σίφνον 8 μίλια καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 500 Ἑλλήνων. Ὑπάρχουν 8 Ἕλληνες ἱερεῖς, ἔχει ἕνα πολὺ βολικὸν λιμένα ὅπου εὑρίσκονται συνήθως πολυάριθμα πλοῖα τῆς Δύσεως καὶ λατινικά, καὶ ὅταν ἐγὼ πηγαίνω εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν μὲ τὴν εὐκαιρίαν ἐμπορευμάτων ἐκ Σίφνου, ἐξομολογοῦνται πάρα πολλοί, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ νῆσος αὐτὴ δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἀποστολήν μου, δὲν ἔχω τὴν δικαιοδοσίαν ποὺ θὰ ἐπεθύμουν διὰ τὰς λατινικὰς αὐτὰς ψυχάς, διὸ θὰ ἦτο καλὸν νὰ συμπεριληφθῇ καὶ ἡ νῆσος αὐτὴ εἰς τὴν ἀποστολήν. Οἱ ἐντόπιοι ὑπόσχονται νὰ μοῦ δώσουν μίαν ἐκκλησίαν. Τὰ ἄλλα 300 pezzi da otto τῆς Ἁγιότητός του ἔχουν ἐπενδυθῆ εἰς τὴν Ἄνδρον εἰς δύο κτήματα, τὸ ἓν ὀνομάζεται ἄμπελος τοῦ ντὰ Κορώνια, πλησίον τοῦ προνομίου τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Ἄνδρου, ὀνομαζομένου «Κομμανταρία», ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος συνορεύει μὲ τὸν π. Federico di Giovanni Antonino. Τὸ ἄλλο κτῆμα ὀνομάζεται Δεμάσα. Τὰ κτήματα ταῦτα ὄχι μόνον δὲν ἀποδίδουν, ἀλλὰ αὐξανομένου τοῦ ὕψους τῶν φόρων τῶν Τούρκων καὶ ἄλλων δαπανῶν τῆς ἀμπέλου, ὅπως φαίνεται εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦ ἐπιτρόπου, θὰ χαθοῦν πράγματι ἂν ἡ Ἁγία Προπαγάνδα δὲν φροντίσῃ συμφώνως πρὸς τὸ πρὸ τετραετίας ἐκδοθὲν διάταγμα, τὸ ὁποῖον τῆς διεβίβασα. Σήμερον ἡ ἐν λόγῳ ἄμπελος τελεῖ ὑπὸ τὴν φροντίδα τοῦ don Giacomo della Grammatica, βικαρίου τῆς Ἄνδρου, εἰς τὸν ὁποῖον τὴν παρέδωσα ἕως ὅτου φροντίσῃ ἡ Ἁγία Προπαγάνδα.

Ἔκθεσις περὶ τῆς νήσου Θερμιὰ

Ἡ νῆσος αὕτη ἔχει περιφέρειαν 40 μιλίων, εἶναι πεδινή, ὡραία καὶ πλουσία εἰς σιτηρά, οἴνους, τυρούς, μέταξαν καὶ εἶναι εὐλίμενος. Ἐκεῖ εὑρίσκετο ἄλλοτε ἡ ἕδρα τῶν ἐπισκόπων, σήμερον δὲ κατοικεῖται ὑπὸ Ἀλβανῶν, τοὺς ὁποίους ἔφεραν οἱ ὡς ἄνω ἄρχοντες μετὰ τὴν διαρπαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν, ποὺ ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι πρὸ 90 περίπου ἐτῶν. Οἱ κάτοικοι εἶναι 2000, μετὰ τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ των ἐκ τῶν πολέμων, τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς πανώλους.

Ὑπάρχει παλαιὰ πόλις καὶ φρούριον σήμερον ἐγκαταλελειμμένον, ὁ δὲ λατινικὸς καθεδρικὸς ναός, ἀφιερωμένος καὶ αὐτὸς εἰς

τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον, ἀπέχει 6 μίλια ἀπὸ τὴν νέαν πόλιν, ἡ ὁποία
185 εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου. Ὅταν ἐπισκέπτωμαι τὴν νῆσον,
τελῶ λειτουργίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ λαοῦ,
ὁ ὁποῖος ἀπὸ εὐλάβειαν καὶ μόνον προσκομίζει ἔλαιον καὶ κηρόν,
καὶ ἐξομολογοῦνται..., οἱ δὲ πρόκριτοι προσεφέρθησαν, κατὰ τὸ
τέλος τοῦ πολέμου, νὰ κτίσουν ἐκκλησίαν ἐντὸς τῆς πόλεως, ὥστε
190 νὰ τελῆται ἐκεῖ ἡ λειτουργία... Ὑπάρχουν 35 Ἕλληνες ἱερεῖς, μία
μονὴ ἀρρένων μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι διάκεινται εὐμενῶς πρὸς τὸ δόγμα
μας — ἀκόμη καὶ οἱ ἱερεῖς κάνουν καθολικὴν ὁμολογίαν πίστεως —
καὶ περίπου 50 ἐκκλησίαι. Αἱ γαῖαι τῆς λατινικῆς ἐπισκοπῆς καὶ
μία ὡραιοτάτη τοποθεσία καλλιεργημένη μὲ ἀμπέλους ἔχουν κατα-
195 ληφθῆ ἀπὸ τοὺς νέους κατοίκους, ἀλλ' οἱ Νησιῶται ὁμολογοῦν ὅτι
εἶναι τῆς ἐπισκοπῆς καὶ μερικοὶ ἐξ αὐτῶν μοῦ εἶπαν ὅτι θὰ ἐδέ-
χοντο νὰ πληρώσουν κάτι διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν
αὐτὴν συμφώνως πρὸς τὴν τουρκικὴν δικαιοσύνην. Εἰς τὴν νῆσον
αὐτὴν παραμένει μόνον 1 λατῖνος, οἱ ἄλλοι ἀπέθανον συνεπείᾳ τῶν
200 προαναφερθέντων δεινῶν.

Ἔκθεσις περὶ τῆς νήσου Κέας

Ἡ νῆσος αὕτη ἔχει περιφέρειαν περίπου 80 μιλίων, παράγει κριθήν, οἶνον καὶ μέταξαν καὶ ἔχει μεγάλας κοιλάδας. Οἱ κάτοικοι εἶναι Ἀλβανοὶ καὶ οἱ περισσότεροι εἶναι ἀγροῖκοι, μὲ βλέπουν ἐν τούτοις
205 εὐχαρίστως ὅταν πηγαίνω ἐκεῖ εἰς ἀποστολήν. Ἡ νῆσος ἔχει καλοὺς λιμένας, ἀπέχει δὲ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας 35 μίλια, καὶ ἀπὸ τὴν Εὔβοιαν ἄλλα 35. Ἔχει 1500 κατοίκους, διότι ἐρημώθη ἀπὸ τὴν πανώλη, 24 λαϊκοὺς ἱερεῖς, περίπου 100 ἐκκλησίας καὶ τρία ἀνδρικὰ μοναστήρια μὲ μοναχοὺς καλοὺς καὶ εὐσεβεῖς.

210 Λατῖνος εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ κονσόλου τῆς Βενετίας καὶ ὁ κόνσολος τῆς Γαλλίας μὲ τὴν οἰκογένειάν του ἔκαμε καθολικὴν ὁμολογίαν πίστεως καὶ τὴν διατηρεῖ ἐξομολογούμενος πάντοτε εἰς ἐμέ, παρ' ὅλον ὅτι ἀκολουθεῖ τὸ ἑλληνικὸν δόγμα.

Ἔχομεν ἐντὸς τῆς πόλεως μίαν ἐκκλησίαν ἀφιερωμένην εἰς
215 τὴν Ἁγίαν Αἰκατερίνην, τὴν ὁποίαν ἀνέκτησα ἀπὸ τὸν Ἕλληνα ἐπίσκοπον ὀνόματι Γαβριήλ, ὁ ὁποῖος ἦτο καθολικὸς καὶ ἀπέθανε μετὰ τὴν σύγκρουσιν τοῦ πλοίου τοῦ Μοροζίνη μὲ τοὺς Τούρκους πλησίον τῆς νήσου, δαρεὶς ἀγρίως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἔχομεν μίαν ἄλλην ἐκκλησίαν ὀνομαζομένην Παναγία τῆς Πισκοπῆς ἐντὸς ἑνὸς

ἀγροῦ, ὡραιότατα κτισμένη, μὲ τρία κλίτη καὶ κίονας ἀπὸ πέτραν, ἂν καὶ σήμερον παραμένει ἄθικτον μόνον τὸ ἓν κλίτος. Οἱ ἐντόπιοι λέγουν ὅτι οἱ γύρω ἀγροὶ εἶναι τῆς ἐπισκοπῆς καὶ ἡ ἐκκλησία εἶναι τῆς ἐπισκοπῆς, ὅθεν ὅταν ἠρώτησα τὸν ὡς ἄνω ἐπίσκοπον ἐὰν θὰ ἠδύνατο νὰ τὴν ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Λατίνους ἀφοῦ ἦτο ἰδική των, μοῦ ἀπεκρίθη μὲ προσήνειαν ὅτι θὰ τὸ ἔκαμνεν, ἐὰν ἐπεστρέφοντο αἱ γενόμεναι δαπάναι διὰ τοὺς ἀγρούς, ὅπερ καὶ ἀνέφερα εἰς τὴν προηγουμένην ἀναφοράν μου πρὸ τετραετίας. Ἐπίσης ἕνας Τοῦρκος ὀνόματι Μεχμὲτ πασᾶ γενίτσαρος (ὁ ὁποῖος εἶχεν αἰχμαλωτισθῆ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπὸ τοὺς Βενετούς, ἀλλὰ σήμερον εἶναι ἐλεύθερος εἰς τὰς Ἀθήνας) μοῦ ἐπεβεβαίωσεν ὅτι θὰ μοῦ ἀπέδιδεν ἓν τεμάχιον γῆς, τὸ ὁποῖον ἐκράτει τῆς ἐπισκοπῆς, ὅταν οἱ ἄλλοι θὰ ἀπέδιδον τὰ ἰδικά των, μὲ διάταγμα τῶν Τούρκων. Σήμερον εἶναι ἐπίσκοπος Κέας καὶ Θερμιῶν ἕνας Κρητικός, ζωγράφος, ὁμολογεῖ τὰ γράμματα, μὲ βλέπει εὐχαρίστως καὶ ἐπιδεικνύει σεβασμὸν διὰ τὴν ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν ἠθέλησα νὰ ἀναμιχθῶ περισσότερον, εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας, φοβούμενος μήπως συκοφαντηθῶ εἰς τοὺς Τούρκους, ὅτι προφασίζομαι τὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἀναμείνουν εὐθετώτερον χρόνον, διὰ στρατιωτικοὺς σκοποὺς τῶν χριστιανῶν.

Μεταξὺ Σίφνου καὶ Θερμιῶν παρεμβάλλεται ἡ νῆσος Σέριφος, ἀπέχουσα ἀπὸ τὴν Σίφνον 12 μίλια ὡς καὶ ἀπὸ τὰ Θερμιὰ ἄλλα 12 μίλια, καὶ ἀπὸ τὰ Θερμιὰ εἰς τὴν Κέαν εἶναι πάλιν 12 μίλια. Ἡ νῆσος αὐτὴ δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἀποστολήν μου, θὰ ἦτο ὅμως καλὸν νὰ συμπεριληφθῇ, διότι εὑρίσκεται εἰς τὸν δρόμον μου καὶ σταθμεύω πάντοτε ἐκεῖ καὶ κατὰ τὴν μετάβασιν καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν μου. Ἡ νῆσος ἔχει περιφέρειαν 36 μιλίων, περίπου 1000 κατοίκους, μίαν μονὴν μὲ 40 περίπου μοναχούς, εἶναι πλουσία εἰς οἶνον κριθήν, τυρὸν καὶ μέλι καὶ ἔχει καλὸν λιμένα.

Αὐτὰ εἶναι ὅσα κατὰ συνείδησιν δύναμαι νὰ ἀναφέρω εἰς τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν, πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Θεοῦ.

Marco Pola, ἀποστολικὸς ἱεραπόστολος.

9

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
SOCG 187 φ. 569.

[Ἔκθεσις τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτου Μπερνάρδου, 1652]

Ἡ νῆσος Μῆλος συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους ἔχει περιφέρειαν περίπου 36 μιλίων καὶ θεωρεῖται ὡς μία τῶν καλυτέρων, διότι δὲν εἶναι πολὺ ὀρεινὴ καὶ ἔχει διαφόρους ὡραίας καὶ εὐφόρους πεδιάδας. Σήμερον, ἐν τούτοις, ἔχει μίαν μόνον μικρὰν πόλιν, ἤτοι κάστρον εἰς ἀπόστασιν περίπου 1 μιλίου ἀπὸ τὸν πλησιέστερον θαλάσσιον λιμένα. Αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως εἶναι εὐρεῖαι ὡς εἰς τὴν χριστιανοσύνην (= εἰς τὴν Εὐρώπην) καὶ αἱ περισσότεραι οἰκίαι εἶναι συγχρόνου τύπου ἀπὸ τετραγώνους καὶ λαξευμένους λίθους, ἀλλὰ συνεπείᾳ τοῦ παρόντος πολέμου καὶ τῶν ἐχθροπραξιῶν, μερικαὶ ὁδοὶ δίδουν τὴν ἐντύπωσιν λεηλατημένης πόλεως. Κατοικεῖται σήμερον σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ Ἕλληνας. Οἱ περισσότεροι καὶ ἐπιφανέστεροι τούτων εἶναι ἀπόγονοι λατίνων, οἱ ὁποῖοι λόγῳ ἐλλείψεως λατίνου ἀρχιερέως καὶ ἱερέων καὶ ταλαιπωρούμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἄλλοι μὲν ἔφυγον, ἄλλοι δὲ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, μὴ ἔχοντες βοήθειαν διὰ νὰ παραμείνουν καθολικοί, ἠναγκάσθησαν νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν δόγμα.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Μήλου εἶναι ἐπισκοπὴ ἐκ τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ναξίας. Εἰς τὴν νῆσον ὑπάρχουν σήμερον μόνον 4 λατινικαὶ ἐκκλησίαι, ἤτοι ὁ καθεδρικὸς ναὸς ἐντὸς τῆς πόλεως εἰς τὸ ὄνομα τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, καὶ αἱ ἄλλαι τρεῖς ἐκτὸς τῆς πόλεως — ἡ πλέον ἀπομεμακρυσμένη εἰς ἀπόστασιν 1 μιλίου περίπου — ἡ Παναγία τοῦ Dacila, ὁ Ἅγιος Βερναρδῖνος καὶ ὁ Ἅγιος Πολύκαρπος, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω.

Οἱ χριστιανοὶ τοῦ λατινικοῦ δόγματος εἶναι σήμερον 13, ἐκ 5 μόνον οἰκογενειῶν, ἐξ ὧν αἱ τρεῖς εἶναι παλαιαί, δηλ. τοῦ κ. Bernardo Radot, Γάλλου, τοῦ κ. Tomaso ἐκ Τήνου καὶ τοῦ κ. Pietro Nagnani, καὶ αἱ δύο εἶναι νέαι, ἤτοι τοῦ κ. Antonio da Fiume καὶ Sergent ἀπὸ τὴν Μπολόνια. Ὑπάρχουν ἐπίσης 2-3 ξένοι, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν νὰ νυμφευθοῦν ἐκεῖ. Ἐκ τῶν 13 αὐτῶν λατίνων χριστιανῶν οἱ 12 εἶναι ἱκανοὶ νὰ λάβουν τὴν Ἁγίαν Μετάληψιν.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Μήλου κυβερνᾶται ὑπὸ τοῦ ἐξοχωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου μονσινιὸ Σέρρα, τοῦ παρόντος ἐπισκόπου, γεννη-
35 θέντος εἰς Χίον, ἡλικίας περίπου 39 ἐτῶν, προαχθέντος εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ ἐγκατασταθέντος εἰς τὴν ἐν λόγῳ Ἐκκλησίαν ὑπὸ τῆς Α.Α. τοῦ ἀειμνήστου πάπα Οὐρβανοῦ τοῦ 8ου πρὸ 10 ἐτῶν, ἤτοι εἰς τὸ ἔτος 1642, καὶ χειροτονηθέντος κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς τὴν Ρώμην ὑπὸ τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ σεβασμιωτάτου καρδινα-
40 λίου Palota. Κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν, ἐκτὸς ἑνὸς ταξιδίου 8 περίπου μηνῶν εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου μετέβη δι' ἀναγκαίας ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὡς ἄνω σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος οὐδέποτε ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἕδραν του, ὅπου καὶ τὸν εὕρομεν μεθ' ἑνὸς ἱερέως καὶ ἑνὸς ὑποδιακόνου, τῶν ὁποίων ἡ σεβασμιότης
45 του φέρει τὰς δαπάνας μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Προπαγάνδα θὰ τοῦ παραχωρήσῃ μικρὰν ἐπιχορήγησιν διὰ τὴν συντήρησίν των, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιστολὴν τὴν ὁποίαν τοῦ ἔγραψε ὁ σινιὸρ Massario συνιστῶν εἰς τὴν σεβασμιότητά του νὰ κρατήσῃ τοὺς ἐν λόγῳ δύο ἱερωμένους καὶ ὑποσχόμενος τὸ ἀναγκαῖον ἐπίδομα.

50 Εἰς τὰς 17, λοιπόν, τοῦ Αὐγούστου καὶ περὶ ὥραν 2 μ.μ., συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω δύο αἰδεσιμωτάτων κληρικῶν, ἀποσταλέντων πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ σεβασμιωτάτου ἐπισκόπου, καὶ ὑπὸ μερικῶν κυρίων ἀμφοτέρων τῶν δογμάτων, μετέβημεν εἰς τὸν προαναφερθέντα ναὸν τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, καθεδρικὸν
55 ναὸν τῆς ἐπισκοπῆς, ὅπου, ἀφοῦ ἐψάλη τὸ veni creator καὶ ἐτελέσθησαν αἱ συνήθεις ἱεροτελεστίαι, προέβημεν εἰς τὴν μέτρησιν τούτου. Ὁ ναὸς εἶναι μονόκλιτος μετὰ θόλου καὶ εὐρέθη ἔχων μῆκος 39 παλαμῶν καὶ πλάτος σχεδὸν 11. Ἦτο σχεδὸν τελείως κατεστραμμένος καὶ ὡς ἐπληροφορήθημεν παρὰ τῶν κατοίκων δὲν
60 ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ λειτουργηθῇ οὔτε καὶ νὰ παραμείνῃ κανεὶς ἐντὸς αὐτοῦ τὸν χειμῶνα λόγῳ τῆς βροχῆς, ἡ ὁποία εἰσήρχετο διὰ τοῦ θόλου. Εἶναι ὀφθαλμοφανὲς ὅτι ἔχει ἐπισκευασθῆ προσφάτως καὶ πράγματι ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος ἔχει ἐκεῖ καθημερινῶς ἐργάτας καὶ ἐπειδὴ ὁ χῶρος εἶναι πολὺ περιωρισμένος ἔβαλε
65 νὰ κάμουν μερικὰ τόξα ἐντὸς τοῦ τοίχου, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται διεύρυνσις περίπου 2 1]2 παλαμῶν ἐξ ἑκάστης πλευρᾶς. Πρὸς τὸ παρὸν ἔχουν γίνει δύο, τὸ ἓν εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκκλησίας, ὅπου θὰ τοποθετηθῇ ἕνας πάγκος ἀρκετοῦ μήκους διὰ νὰ κάθηνται

δέκα ἄτομα (καὶ ἀπέναντι θὰ τοποθετηθῇ παρόμοιος), τὸ ἄλλο
70 περισσότερον πρὸς τὰ ἐμπρός, εἰς τὸ κόρο, 2-3 βήματα κάτωθεν
τοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ ἀποστόλου, ὅπου θὰ τοποθετηθῇ
πάγκος διὰ τοὺς αἰδεσιμωτάτους κληρικούς, καὶ ἀπέναντι, δηλαδὴ
ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ σεβασμιώτατος σκοπεύει νὰ
κατασκευάσῃ ἓν ἀκόμη τόξον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ τοποθετηθῇ
75 ὁ ἐπισκοπικός του θρόνος, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἐμπόδιον εἰς τὸν
ἀπαραίτητον χῶρον διὰ τὰς μεγάλας ἱερουργίας κατὰ τὰς ἐπισήμους
λειτουργίας.

Ὁ αὐτὸς σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος ἐχώρισε τὸ κόρον τῆς
ὑπολοίπου ἐκκλησίας διὰ μικροῦ κιγλκιδώματος ὕψους 3 1/2
80 παλαμῶν μὲ μικρὰν θύραν χωρισμένην εἰς δύο μέρη, ἡ ὁποία δὲν
ἔχει ἀκόμη τελειώσει, οὔτε ἔχει ἀκόμη στερεωθῆ. Τὸ κιγκλίδωμα
(ἐκτὸς τοῦ κόρου) χρησιμεύει διὰ τὸ γονάτισμα, ἔχουν δὲ κατα-
σκευασθῆ καὶ δύο ἄλλοι πάγκοι κατάλληλοι τόσον διὰ γονάτισμα
ὅσον καὶ διὰ κάθισμα. Ὁ αὐτὸς σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος ἐπε-
85 σκεύασεν ὁμοίως τὴν κατασκευὴν τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου
εἰς τὸ μέσον τοῦ κόρου, τὸ ὁποῖον εἶναι κατεσκευασμένον ἀπὸ
διαφόρους λίθους, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἷς μήκους τριῶν παλαμῶν
μὲ τὴν ἁγίαν πέτραν εἰς τὸ μέσον. Ἔχει μῆκος 8 παλαμῶν, πλά-
τος 2 καὶ ὕψος σχεδὸν 4. Πέριξ τοῦ θυσιαστηρίου ἔκαμεν ἓν
90 μικρὸν πλαίσιον ἀπὸ σκαλιστὸν ξύλον ἐπὶ χαμηλοῦ πεζουλίου μὲ
ἀρκετὸν χῶρον εἰς τὸ μέσον διὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ ἤδη σχεδια-
σθέντος ἀρτοφορίου. Τὰ ἄκρα τοῦ πεζουλίου χρησιμεύουν ὡς βά-
σις διὰ 4 κίονας, εἶναι δύο ἀπὸ ἑκάστην πλευράν, σκαλιστοὶ καὶ
ἐφωδιασμένοι εἰς τὸ ἄνω μέρος μὲ κιονόκρανον καὶ ἐκεῖ ὅπου ἀνοίγουν
95 τὰ φύλλα τοῦ κιονοκράνου εὑρίσκονται δύο ξύλινοι ἄγγελοι, ἀνὰ
εἷς ἑκατέρωθεν καὶ εἰς τὸ μέσον ἡ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος, ἐπίσης σκα-
λισμένη εἰς ξύλον. Κάτωθεν αὐτῆς, μεταξὺ τῶν κιόνων, περι-
κλείεται ἡ εἰκὼν τῆς Ἁγίας Παρθένου εἰκονιζομένης μεταξὺ τῶν
ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ. Κάτω εὑρίσκονται δύο μεγάλα ξύ-
100 λινα κανδηλέρια, ἓν εἰς ἑκάστην πλευράν, ὁμοίας κατασκευῆς
ἤτοι σκαλιστά, καὶ ἐπὶ πλέον ἐπιχρυσωμένα, ὅπως ἡ σεβασμιότης
του σκοπεύει νὰ ἐπιχρυσώσῃ τὸ σύνολον, ἂν βοηθηθῇ.

Ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἀκόμη συμπληρωθῆ ἡ κατασκευὴ καὶ δὲν
ἔχει ἑτοιμασθῆ τὸ ἀρτοφόριον, δὲν φυλάσσεται πρὸς τὸ παρὸν ἡ

θεία εὐχαριστία ἐντὸς τοῦ ναοῦ, οὔτε τὰ εὐχέλαια, ἀλλὰ μέχρις ὅτου τακτοποιηθῇ χῶρος εὐπρεπὴς καὶ κλειστός, ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος τὰ φυλάσσει εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου τὸν ἐπεσκέφθημεν καὶ τὰ εὕρομεν ἐντὸς τριῶν μολυβδίνων δοχείων, καλῶς διατηρούμενα. Οὔτε κολυμβήθρα ὑπάρχει πρὸς τὸ παρὸν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, καίτοι ἡ σεβασμιότης του, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπισκευῆς, διηυθέτησεν ἐντὸς τοῦ τοίχου κατάλληλον ἱερὸν χῶρον καὶ ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ εὑρεθῇ κόγχη ἢ ἄλλο παρόμοιον μαρμάρινον δοχεῖον, διὰ νὰ ἐγκλεισθῇ εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐσοχὴν καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βαπτιστήριον, μέχρις ὅτου δὲ ἑτοιμασθοῦν ὅλα, ὅταν γίνωνται βαπτίσεις, χρησιμοποιεῖται ἓν βαρέλι διὰ τὸ ἁγιασμένον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ τοποθετεῖται εἰς τὸν ὡς ἄνω ἱερὸν χῶρον, ἀλλὰ κατὰ τὴν πενταετίαν ἀφ' ἧς ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του ὁ σεβασμιώτατος ἔχουν γίνει μόνον δύο βαπτίσεις. Παραπλεύρως τοῦ κόρου, ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ ἀποστόλου, ὁ σεβασμιώτατος ἠγόρασε μίαν μικρὰν οἰκίαν, ὅπου (δεδομένου ὅτι ὁ τοῖχος εἶναι κοινὸς) ἤνοιξε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, μὲ σκοπὸν νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ ὡς ἱεροφυλάκιον, ἀλλὰ μέχρις ὅτου τακτοποιηθῇ, τὴν χρησιμοποιεῖ ὡς σχολεῖον. Ἐπὶ πλέον ὁ αὐτὸς σεβασμιώτατος μονσινιὸρ μᾶς ἔδειξε πλησίον τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ ναοῦ, ἐπίσης ἀπὸ τὴν πλευρὰν τοῦ ἀποστόλου, ἕνα ἀκάλυπτον χῶρον ἀρκετὰ μεγάλον διὰ νὰ γίνῃ ἐκεῖ ἕνα παρεκκλήσιον τῆς Παναγίας (τοιοῦτον παρεκκλήσιον πιστεύεται ὅτι ἦτο ἄλλοτε ὁ χῶρος αὐτὸς) καὶ συγχρόνως σχολεῖον ἢ ἱεροφυλάκιον, ἀναλόγως τοῦ ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο χώρους θὰ κριθῇ καταλληλότερος διὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην χρῆσιν.

Κατὰ τὰ λεγόμενα τῶν ἐδῶ λατίνων χριστιανῶν, ὁ σεβασμιώτατος οὐδὲν εὗρε κατὰ τὴν ἄφιξίν του ἐντὸς τοῦ ναοῦ (ἴσως ἐπειδὴ οἱ ὡς ἄνω εἶναι ὀλίγοι), οὔτε σκεύη οὔτε ἄλλα κινητὰ ἐκτὸς μιᾶς κανδήλας ἀπὸ ὀρείχαλκον καὶ δύο παλαιῶν καὶ κατεστραμμένων ξυλίνων κανδηλερίων, καὶ τέλος, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον οὔτε ἱερὰ σκεύη οὔτε ἱερατικὰ ἄμφια, οἱ ὡς ἄνω κύριοι μᾶς ἐβεβαίωσαν ὅτι ὁ αὐτὸς σεβασμιώτατος μονσινιὸρ ἐπρομήθευσε τὰ κατωτέρω. (Ἔπεται κατάλογος σκευῶν καὶ ἀμφίων). Τὰ ἀκίνητα τῆς Ἐκκλησίας, τόσον τὰ τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ ὅσον καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν τῆς νήσου, ἔχουν καταπατηθῇ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ὡς ἐπληροφορήθημεν, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐπίσκοπος

οὔτε ἱερεῖς διὰ νὰ τὰ διατηρήσουν. Ὅλη ἡ ἐπισκοπικὴ περιουσία τῆς νήσου συνίσταται εἰς δύο ἀγρούς, μερικὰ ἐλαιόδενδρα καὶ μερικὰ δέκατα. Ὁ εἷς ἐκ τῶν ἀγρῶν εὑρίσκεται πλησίον τῶν μύλων εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεος περίπου μιλίου ἀπὸ τὴν πόλιν, εἰς τοποθε-
145 *σίαν ὀνομαζομένην Πενιγοῦρα. Ὁ ἄλλος εὑρίσκεται εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἐμποριό, ἐπειδὴ δὲ ἀπέχει ἀπὸ τὴν πόλιν περίπου 12 μίλια, δὲν εἶναι χρήσιμος καὶ θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἀνταλλαγῇ μὲ ἄλλον πλησίον τοῦ προηγουμένου, ἐὰν ἡ Προπαγάνδα ἤθελεν εὐαρεστηθῇ νὰ δώσῃ τὴν ἄδειαν. Προηγουμένως ὑπῆρχον*
150 *εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον ἀγρὸν τοῦ Ἐμποριόυ 15 ἐλαιόδενδρα, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παρόντος πολέμου, οἱ ἀρχηγοὶ ἔστειλαν τοὺς στρατιώτας νὰ κόψουν ξύλα διὰ τὸν στρατὸν καὶ ἐκόπησαν 6, διὸ σήμερον παραμένουν μόνον 9.*

Ἕπονται τὰ ὀνόματα τῶν κυρίων, οἱ ὁποῖοι πληρώνουν δέκα-
155 *τα*, 107 τὸν ἀριθμόν, ὡς καὶ τὰ κτήματα διὰ τὰ ὁποῖα καταβάλλονται τὰ δέκατα, ἤτοι 75 ἀγροὶ καὶ 46 ἄμπελοι):

Ραλλῆς Ἀρμένης, ἀγροί 2
Κύριλλος Ἀρμένης, ἀγροὶ 2
Μιχέλης Ἀρμένης, ἀγροὶ 2
160 *Ἀννοῦσα τοῦ Γιώργη, ἀγροὶ*
Τζώρτζης Ρίκης, ἀγροὶ
Πέτρος Καλίλης, ἀγροὶ
Σταμάτης τοῦ Ἀθανάση, ἀγροὶ
Νικολὸς τοῦ Δημητράκη, ἀγροὶ
165 *Γιαννάκης Ἀρμένης, ἀγροὶ*
Φασιδόνης, ἀγροὶ 2
Γερώνυμος Κτινιᾶς, ἀγροὶ
Κιρίτζαινα, ἀγροὶ
Γιώργης Πάτρας, ἀγροὶ
170 *Φρατζέσκος Δινάκης, ἀγροὶ*
Σπυρίδος, ἀγροὶ
Καραναβάρης, ἀγροὶ
Ἀντώνης Καλούτσης, ἀγροὶ
Νικόλας Σφούκης, ἀγροὶ
175 *Βασίλης Μπόνος, ἀγροὶ*
ἡ νύφη του, ἀγροὶ

Σμαῆς Πασᾶ, ἀγροὶ
Γιάννης Σερφιώτης, ἀγροὶ
Μάτρος, ἀγροὶ
180 *Τζωρτσάκης, ἀγροὶ*
Θοδωρῆς Σερίγος, ἀγροὶ
᾽Αντώνης τῆς Πάπιας, ἀγροὶ
᾽Αντώνης τοῦ Πέτρου Τσιλωρένου, ἀγροὶ
ἡ Κροπιούδαινα, ἀγροὶ
185 *Κωνσταντῆς Τορνάρης, ἀγροὶ 2*
Πέτρος τοῦ Χρήστου, ἀγροὶ
Νικολάκης τοῦ Τοβῆ, ἀγροὶ 2
Σταμάτης τοῦ μαστρο—Θανάση, ἀγροὶ 1
Γιώργης τοῦ Δομεριχάκη ἀγροὶ
190 *παπα—Κυριάκονος, ἀγροὶ*
᾽Αντρέας Ξιφαῖος, ἀγροὶ
Νικόλας Κεσιγούνας, ἀγροὶ
Μάστρο—Πέτρος, ἀγροὶ
᾽Αντώνης Βασιλάκης, ἀγροὶ
195 *Γιώργης Βασιλάκης, ἀγροὶ*
Δημήτριος Καλδαῖος, ἀγροὶ
Μαρκο—Μανώλης, ἀγροὶ
Γιάννης ᾽Ορφανὸς ἀγροὶ
Μανώλης Πουλάκης, ἀγροὶ
200 *Μανώλης τοῦ Δάνδολου, ἀγροὶ*
Γιώργης Καυγατχῆς, ἀγροὶ
Νικόλας ᾽Αρμένης, ἀγροὶ
Κωσταντῆς τοῦ Μιχέλη, ἀγροὶ
᾽Αντώνης Κυριάκος, ἀγροὶ
205 *᾽Αντώνης τοῦ Κατραμάδη, ἀγροὶ*
ὁ ἀδελφός του, ἀγροὶ
Δημήτριος ντὲ Ναξία, ἀγροὶ
Μιχάλης τῆς Χρουσῆς, ἀγροὶ
παπα—Γιάννης Καλδαῖος, ἀγροὶ
210 *παπα—Κωνσταντῆς, ἀγροὶ*
᾽Αντώνης τοῦ Δομένεγα, ἀγροὶ
Νικόλας τοῦ Σερπέρου, ἀγροὶ

Μανώλης τοῦ ᾽Αντριόλα, ἀγροὶ
ὁ γιός του ᾽Αντριόλος, ἀγροὶ
᾽Αντώνης Κούσης, ἀγροὶ
Γιάννης τοῦ Παντέλου, ἀγροὶ
Ζάνες τσῆ Γληγορίας, ἀγροὶ
Πέρης, ἀγροὶ
Δέκατα ἀμπέλων
Μιχέλης τῆς Τοβῆς, ἄμπελοι 2
᾽Αντώνης Κυριάκος, 3
᾽Αντώνης Βασιλάκης, 1
ὁ ἀδελφός του Τζώρτζης, 1
μάστρο—Φρατζίσκος, 1
Μανώλης Πουλάκης, 1
Δολότζη Ζωρτζῆς, 1
Δημήτρης ᾽Αγριάνης, 1
ὁ ἀδελφός του Μαρκιός, 1
᾽Αντώνης τῆς Πάπιας
᾽Αντώνης τῆς Ροδιᾶς, 1
Πέρος Ξεντέρης, 1
Σπυρίδος, 1
Σταμάτης τοῦ μαστρο—Θανάση, 1
Μανώλης, ἀδελφός του, 1
Μαρκο—Μανώλης, 1
Γιώργης τοῦ Φραγκούλη, 1
Καλὴ τοῦ Γιώργη, 1
Γιάκουμος, ὁ γιός της, 1
᾽Αντώνης Καραβαλιᾶς, 1
Γιώργης Καλίλης, 1
Γιάννης ᾽Ορφανὸς, 1
Μαυρομμάτης, 1
Κωσταντῆς τοῦ Μάρκολη, 1
Γιάννης τοῦ Ζομπλοῦ, 2
παπᾶς τοῦ Βίκου, 1
Γιώργης τοῦ Πανῆ, 1
᾽Αλιέβρες, 1
Κοκός, 1

Γιάννης Τρέσσος, 1
ὁ γιός του, 1
Σουφρέτος, 1
Μελογράνης, 1
Ραλλῆς Ἀρμένης, 1
Ζανετίνα τῆς Ἀργυρῆς, 1
Κάρλος ντὲ Λουρένος, 1
ὁ γαμπρός του, 1
Κοττάκης, 1
Σφορτσαρίδης, 1

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω ἀγρῶν καὶ ἀμπέλων εἰσπράττονται μερικὲς μεζοῦρες σίτου καὶ οἶνος ὀλίγον περισσότερος τοῦ ἑνὸς πίθου. Ὅλα τὰ ὡς ἄνω δέκατα μαζὶ μὲ τοὺς προαναφερθέντας ἀγροὺς καὶ τὰ ἐλαιόδενδρα ἀποδίδουν ἔτος πρὸς ἔτος τὴν ἀξίαν 35-40 ρεαλίων τῶν ὀκτὼ pezzi ἕκαστον, ἐλεύθερα πάσης φορολογίας, διὸ ὁ σεβασμιώτατος μονσινιὸρ δὲν πληρώνει ἄλλον φόρον ἐκτὸς ἀπὸ 6 γαζέττας διὰ τὴν προαναφερθεῖσαν οἰκίαν, τὴν ὁποίαν ἠγόρασε τελευταίως πλησίον τοῦ κόρου τῆς ἐκκλησίας.

Ἐπὶ πλέον ὁ σινιὸρ Νικολὸς Κορσουλᾶς ἄφησε αἰωνίαν δωρεὰν 1 ρεαλίου ἐτησίως ἀντὶ ὑποχρεώσεως νὰ τελοῦνται δι' αὐτὸν ἐπ' ἄπειρον τέσσαρες λειτουργίαι ἐτησίως. Τὸ ἓν ἥμισυ τοῦ ρεαλίου αὐτοῦ θὰ βαρύνῃ τὸν μύλον πλησίον τοῦ ἀγροῦ τοῦ Γιώργη Δροσουλᾶ, καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ ἕνα ἀγρὸν εὑρισκόμενον πλησίον τοῦ κόλπου, καὶ ἡ σεβασμιότης του παρεχώρησε τὴν δωρεὰν αὐτὴν εἰς τὸν διάκονόν του.

Ἐπίσκεψις τῶν τριῶν ἄλλων ναῶν

Ἐκτὸς τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ, εὑρίσκονται πέριξ τῆς πόλεως καὶ τρία λατινικὰ παρεκκλήσια, ἤτοι τῆς Παναγίας τοῦ Dacila, εἰς ἀπόστασιν περίπου 1 μιλίου ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ πλησίον τοῦ κυρίου λιμένος τῆς νήσου. Ὁ ναὸς αὐτὸς εἶναι ἀρκετὰ ὡραῖος, τρίκλιτος μὲ θόλους, ἀλλὰ ἐρειπωμένος. Ὑπεσχέθη ὅμως ὁ ἐκλαμπρότατος κύριος Φώσκολος, γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ ἑνετικοῦ στόλου, νὰ τὸν ἀνοικοδομήσῃ ἐκ θεμελίων, ἀφ' ἑνὸς διότι εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὴν Παναγίαν, τὴν ὁποίαν οὗτος εὐλαβεῖται ὅλως ἰδιαιτέρως καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι εἶναι βολικὸς καθὼς εὑρίσκεται τόσον πλησίον τοῦ λιμένος, ὅπου πηγαίνει συχνὰ διὰ νὰ προσφέ-

285 ρῃ τὰς ὑπηρεσίας του ὁ σεβ. ἐπίσκοπος, ἐπειδὴ δὲ οὗτος χαίρει τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐκτιμήσεως τοῦ ἐκλαμπροτάτου, ἀνέλαβε τὴν φροντίδα νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν εὐσεβῆ ἀπόφασίν του. Ὁ ναὸς αὐτὸς εἶχεν ἄλλοτε ἕνα ἀγρόν, ἀλλὰ τὸν καιρὸν ὁποὺ δὲν ὑπῆρχε κανεὶς νὰ ἐναντιωθῇ, κατεπατήθη ὑπὸ
290 τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι τὸν νέμονται μέχρι σήμερον, μαζὶ μὲ πολλὰ ἀγαθὰ τῆς ἐκκλησίας, ἁρπαγέντα κατὰ διαφόρους ἐποχάς.

Ἐπεσκέφθημεν τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Βερναρδίνου, ἀπέχοντα περίπου 1]2 μίλιον ἀπὸ τὴν πόλιν. Αὐτὸς εἶναι ἀκόμη ἀκέραιος, καλῆς κατασκευῆς, μονόκλιτος μὲ θόλον, ἐπειδὴ ὅμως εὑρίσκεται
295 ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ λιμένος, οἱ στρατιῶται μὲ κάθε εὐκαιρίαν ἀφαιροῦν τὰς θύρας διὰ νὰ ἀνάπτουν πυράν, διὸ ἐδόθη ἐντολὴ νὰ κτισθῇ ἡ εἴσοδος μέχρι τοῦ μέσου ὥστε νὰ μὴ εἰσέρχωνται σκύλοι καὶ ἄλλα ζῶα. Ὁ ναὸς αὐτὸς δὲν ἔχει τίποτε, οὔτε κινητὸν οὔτε ἀκίνητον καὶ ὁ μονσινιὸρ θέλει νὰ μᾶς τὸν δώσῃ
300 διὰ νὰ τοποθετήσωμεν καπουτσίνους, θὰ προσεφέρετο ὅμως καλύτερον, ἐὰν εὑρίσκετο πλησιέστερον τῆς πόλεως.

Ἡ τετάρτη καὶ τελευταία ἐκκλησία εἶναι τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου, δωρηθεῖσα προσφάτως ὑπὸ τοῦ κυρίου Βασίλη τῆς Σίφνου εἰς τὴν Προπαγάνδαν ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι θὰ λειτουργῆται ὑπὸ
305 πατέρων καπουτσίνων ἀποστολικῶν ἱεραποστόλων, μαζὶ μὲ ἕνα ἀγρὸν γειτονεύοντα καὶ συνορεύοντα μὲ τὴν ἐκκλησίαν, κατἄλληλον διὰ νὰ γίνῃ κῆπος, καὶ ἕν ἄλλο οἰκόπεδον συνεχόμενον μὲ τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου θὰ ἠδύναντο οὗτοι νὰ οἰκοδομήσουν μικρὰν κατοικίαν. Ἐπεσκέφθημεν τὴν ἐκκλησίαν αὐτήν, ἡ ὁποία εἶναι μο-
310 νόκλιτος μὲ θόλον, ἀλλὰ ὁ θόλος φέρει ρῆγμα εἰς τὸ μέσον καὶ πρέπει νὰ ἀνακατασκευασθῇ ἐξ ἀρχῆς. Καθ' ὃν χρόνον εὑρισκόμεθα ἐκεῖ, ἦλθον οἱ προεστῶτες τῆς πόλεως μαζὶ μὲ τὸν γαμβρὸν τοῦ προαναφερθέντος κυρίου Βασίλη καὶ μᾶς ὑπέβαλον θερμὴν παράκλησιν, νὰ τοὺς ἀποστείλωμεν δύο πατέρας καπουτσίνους νὰ
315 κατοικήσουν ἐκεῖ· τοὺς ἀπεκρίθημεν δὲ (πρὸς χάριν τοῦ σεβασμιωτάτου, ὁ ὁποῖος συνεμερίζετο τὸ αἴτημά των) ὅτι μόλις ληφθοῦν αἱ ἀναγκαῖαι ἐντολαὶ ἀπὸ τὴν Προπαγάνδαν θὰ ἱκανοποιηθῇ πλήρως ἡ ἐπιθυμία των, εὐθὺς ὡς φθάσουν οἱ ἀναμενόμενοι συντόμως ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ἱεραπόστολοι καπουτσῖνοι πατέρες,
320 καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἀπεστείλαμεν εἰς τὸν σεβασμιώτατον τὴν πρᾶ-

ξιν δωρεᾶς τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἦτο ἑλληνικὴ καὶ ἤδη ἀριθμεῖται καὶ ἀναγνωρίζεται μεταξὺ τῶν καθολικῶν.

Ἐξ ἄλλου πρό τινων ἡμερῶν παρεσχέθη εἰς τὸν Μονσινιὸρ ἡ πληροφορία ὅτι ὑπῆρχεν ἕνας λατινικὸς ναὸς εἰς ὕψωμα, ἀπέχον περὶ τὰ 7-8 μίλια ἀπὸ τὴν Χώραν, ὅπου ἦτο ἄλλοτε τὸ Κάστρον, δηλαδὴ ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου, ἐρειπωμένον μὲν σήμερον ἀλλὰ κατοικούμενον ἀκόμη ἀπὸ 100 περίπου οἰκογενείας. Μέχρι στιγμῆς ὁ μονσινιὸρ δὲν ἠμπόρεσε νὰ μεταβῇ ἐπὶ τόπου, διὰ νὰ ἐρευνήσῃ τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος, προτίθεται ὅμως νὰ ὑπάγῃ μὲ πρώτην εὐκαιρίαν καὶ νὰ πληροφορηθῇ ἐπακριβῶς περὶ τῶν πάντων, ἂν καὶ εἶναι ἀπίθανον νὰ εὑρεθοῦν ἐκεῖ ἀγροὶ ἢ ἄλλη περιουσία τῆς ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν νὰ μὴν ἔχουν οἰκειοποιηθῆ οἱ Ἕλληνες. Ἴσως μάλιστα θὰ ἀπεφασίζαμεν καὶ ἡμεῖς νὰ μεταβῶμεν ἐκεῖ, διὰ νὰ ἴδωμεν μήπως ὑπάρχει τίποτε τὸ ἀξιοσημείωτον, παρῃτήθημεν ὅμως τῆς ἰδέας ἀφ' ἑνὸς λόγῳ τῆς ἀποστάσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ νὰ μὴ χάσωμεν τὸ πλοῖον.

(Ἕπεται ἀναφορὰ περὶ τῶν προσώπων).

10

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
Fondo di Vienna I, φ. 122.
Χωρὶς ἡμερομηνίαν [1658;].

Ἔκθεσις γενομένη ὑπ' ἐμοῦ Antonio Serra, ἐπισκόπου Μήλου, περὶ τῶν πραχθέντων κατὰ τὸ διάστημα τῶν 13 ἐτῶν τῆς ἐνταῦθα παραμονῆς μου. Καὶ πρῶτον: Ἡ ἐπισκοπική μου περιφέρεια ἐκτείνεται εἰς τὴν νῆσον Μῆλον, ἡ ὁποία ἔχει περιφέρειαν περίπου 60 μιλίων καὶ εἰς μίαν ἄλλην παρακειμένην νησίδα περιφερείας 36 μιλίων. Ἡ νῆσος Μῆλος εἶναι ὀρεινὴ καὶ ἡ πόλις εὑρίσκεται εἰς πεδινὴν τοποθεσίαν. Ἡ νῆσος αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν εἶναι πλουσία εἰς οἶνον, σῖτον, κριθὴν καὶ λαχανικά, καθίσταται ὅμως πτωχὴ ἀπὸ τὴν συνεχῆ παραμονὴν τοῦ στόλου. Οἱ κάτοικοί της ζοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν εἰρήνῃ, ἂν καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ στόλου δημιουργοῦνται πολλαὶ ἀναστατώσεις μεταξύ των. Διὰ τὴν νῆσον αὐτὴν θὰ ἤρκουν ἀσφαλῶς δύο ἱερεῖς, ἀλλὰ λόγῳ

τοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος καταφθάνει πότε εἰς τὸ ἕνα καὶ πότε εἰς τὸ ἄλλο σημεῖον τῆς νήσου, ὑπάρχει ἀνάγκη περισσοτέρων ἱερέων,
15 διὰ νὰ λειτουργοῦν κατὰ τὰς ἑορτάς.

Ἡ ἀσφαλεστέρα ὁδὸς διὰ τὴν ἀποστολὴν ἐπιστολῶν εἶναι ἡ τῆς Βενετίας μέσῳ ὡρισμένων ἐμπόρων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν δοσοληψίας εἰς τὰς νήσους, ὡς ἐν προκειμένῳ ὁ σινιὸρ Nicolo Condostol. Ἡ νῆσος ἐξουσιάζεται ἄλλοτε ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἄλλοτε ὑπὸ τῶν
20 Ἐνετῶν· ὅποιος ἔλθῃ μὲ μεγαλυτέραν δύναμιν αὐτὸς κυριαρχεῖ· πρὸς τὸ παρὸν ὅμως καὶ συνήθως κυριαρχοῦν οἱ Ἐνετοί. Ἡ γλῶσσα εἶναι κατ' ἐπικράτησιν ἑλληνική.

Εἰς τὴν πόλιν τῆς Μήλου εὑρίσκονται 17 οἰκογένειαι, μερικαὶ μὲ τέκνα καὶ ἄλλαι ἄνευ, καὶ εἰς μίαν ἄλλην θέσιν ὀνομαζο-
25 μένην Κάστρο, εἰς ἀπόστασιν 5 μιλίων ἀπὸ τὴν πόλιν, εὑρίσκεται μόνον μία οἰκογένεια, καὶ εἰς ἓν ἄλλο μέρος, ὀνομαζόμενον Ἀρζαντιέρα, εὑρίσκονται 9, καὶ ὅλαι αὐταὶ αἱ οἰκογένειαι εἶναι καθολικαί. Ἐκ τῶν ὡς ἄνω καθολικῶν οἰκογενειῶν αἱ σημαντικώτεραι εἶναι ὁ σινιὸρ Φρατζέσκος Μανιάνι, ὁ σινιὸρ Χριστόφορος
30 Ἀνδροσιᾶνος καὶ ὁ ἀδελφός του σινιὸρ Ἰωάννης, ἐκ τῶν πρώτων ἑλληνικῶν σχισματικῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι ἠσπάσθησαν τὸν καθολικισμόν. Ὁ ὡς ἄνω Ἰωάννης εὑρίσκεται τώρα μαζί μου ἐδῶ εἰς τὴν Ρώμην. Μεταξὺ τῶν σχισματικῶν δὲν ὑπάρχει κανεὶς γνώστης τῶν ἐπιστημῶν. Οἱ καθολικοὶ τηροῦν τὸ καθολικὸν
35 δόγμα καὶ ὅσα ὁρίζει ἡ Ἁγία Μητέρα Ἐκκλησία καὶ εἶναι εὐσεβέστατοι. Ἡ αἵρεσις τῶν σχισματικῶν εἶναι, ὅτι δὲν παραδέχονται τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τῆς Φλωρεντίας ἀλλὰ δέχονται ἐκείνας τῆς Ἐφέσου (Marco Ephesso). Μεταξὺ τῶν σχισματικῶν, τόσον τῶν κληρικῶν ὅσον καὶ τῶν λαϊκῶν, ἐπικρατεῖ
40 μεγάλη ἱεροκαπηλεία. Δὲν ἀκούγεται τίποτε περὶ ἀπηγορευμένων βιβλίων.

Αἱ ἐκκλησίαι τῶν καθολικῶν εἶναι τρεῖς καὶ ἐκεῖναι τῶν σχισματικῶν τόσον πολλαί, ὥστε δὲν τὰς ἐνθυμοῦμαι, ἀλλὰ αἱ κυριώτεραι εἶναι 9 ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἄλλαι 9 μικρότεραι καὶ
45 ἐκεῖναι ποὺ εὑρίσκονται ἐκτὸς τῆς πόλεως δὲν μοῦ ἔρχονται ὡς λέγω ἀνωτέρω εἰς τὸν νοῦν, λόγῳ τοῦ πλήθους των καὶ τῆς ἄλοτε μικροτέρας, ἄλλοτε μεγαλυτέρας ἀποστάσεώς των.

Αἱ τρεῖς ὡς ἄνω ἐκκλησίαι τῶν καθολικῶν ὀνομάζονται: ἐκείνη

τὴν ὁποίαν ἔκτισα προσφάτως Ἅγιοι Κοσμᾶς καὶ Δαμιανός· ἡ ἄλλη
50 εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς τετάρτου τοῦ μιλίου ἀπὸ τὴν πόλιν ὀνομάζεται τοῦ Ἁγίου Βερναρδίνου καὶ ἡ ἄλλη ἐκτὸς τῆς πόλεως εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου δὲν λειτουργεῖται, διότι εἶναι παλαιὰ καὶ ἑτοιμόρροπος. Ἐκ τῶν σχισματικῶν, αἱ μεγαλύτεραι εἶναι ἡ Παναγία ἡ Πορτιανή, ἡ Εὐαγγελίστρια, ὁ Χριστός,
55 ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ἄλλος Ἅγιος Γεώργιος, μιὰ ἄλλη Κιουρά, δηλαδὴ Παναγία, οἱ Ἅγιοι Σαράντα, καὶ ἄλλαι τὰς ὁποίας δὲν ἐνθυμοῦμαι.

Ὅλαι αἱ ἀνωτέρω ἐκκλησίαι τῶν σχισματικῶν εἶναι ἐνοριακαί. Οἱ ἐφημέριοί των δέχονται ἐξομολογήσεις καὶ δίδουν τὴν Ἁγίαν
60 Κοινωνίαν ἅπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα, αὐτὸ δὲ τὸ κάνουν εἰς τὰς ἐξοχικὰς ἐκκλησίας καὶ ὄχι εἰς τοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς διότι ἐπιζητοῦν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ κάποιο κέρδος, εἰς δὲ τοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς λειτουργοῦν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἱερεῖς. Ὅλαι αἱ ἀνωτέρω ἐκκλησίαι εἶναι ἀπὸ πέτραν καὶ ἀσβέστην. Αἱ περισσότεραι ἐκ
65 τῶν κυριωτέρων ἐκκλησιῶν τῶν Ἑλλήνων εἶναι νεότευκτοι. Ἡ Ἁγία Τράπεζα δὲν τυγχάνει μεγάλου σεβασμοῦ ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων καὶ συχνότερον ἀνάπτονται τὰ κανδήλια πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν ἁγίων παρὰ πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Διατηροῦν ἕνα εὐχέλαιον, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦν καὶ κατὰ τὰς βαπτίσεις,
70 ἀλλὰ καὶ αὐτὸ χωρὶς μεγάλον σεβασμόν. Τὰ δισκοπότηρά των εἶναι ἀπὸ κασσίτερον.

Οὐδεμία ἐκ τῶν καθολικῶν ἐκκλησιῶν περιλαμβάνει ἰδιαιτέραν οἰκίαν, ἐκτὸς τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ὑπ' ἐμοῦ προσφάτως ἀγορασθεῖσαν ἀντὶ 400
75 σκούδων, ἐξ ὧν τὰ 300 κατεβλήθησαν ἀμέσως καὶ τὰ 100 θὰ καταβληθοῦν ἅμα τῷ θανάτῳ τῶν πωλητῶν. Ἡ ὡς ἄνω ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, καθεδρικὸς ναός, ἔχει ἕνα μέγαλον ἀγρὸν πλησίον τῆς πόλεως, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει 30 σκοῦδα, περίπου ἄλλον εἰς ἀπόστασιν 7 μιλίων περίπου, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει 5 σκοῦδα,
80 περίπου 20 σκοῦδα ἀπὸ σῖτον καὶ κριθὴν ποὺ πληρώνουν οἱ σχισματικοὶ καὶ ἕν βαρέλιον οἴνου ὡς δεκάτην. Μία ἄμπελος ἀγορασθεῖσα τελευταίως παρ' ἐμοῦ ἀντὶ 76 ½ σκούδων, δὲν γνωρίζω τί ἀποδίδει, διότι αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτον ἔτος. Εἶναι καὶ ἕνας ἄλλος ἀγρός ἀξίας 130 σκούδων, διὰ τὸν ὁποῖον ὅμως ἐπλήρωσα μόνον,

85 50, διότι τὸ ὑπόλοιπον τὸ ἄφησε ὁ πωλητὴς εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν ψυχήν του, καὶ ὁ ὁποῖος ἀποδίδει 15 σκοῦδα. Ἐντὸς τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ εὑρίσκεται ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Βερναρδίνου. Ἕνας ἄλλος ἀγρὸς ἀποδίδει 3 σκοῦδα, καὶ ἕνας ἄλλος κληροδοτηθεὶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ μίαν γυναῖκα, ἀποδίδει 2 σκοῦδα. Ὑπῆρχε
90 καὶ ἕνα τεμάχιον γῆς συνεχόμενον μὲ τὸν ἀνωτέρω ἀναφερόμενον μεγάλον ἀγρόν, τὸ ὁποῖον εἶχε καταπατηθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ ὁποῖον ἐπέτυχα νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὴν ἐκκλησίαν δυνάμει ἀποφάσεως τῶν ἐντοπίων δικαστῶν. Προσέφυγα εἰς τοὺς τελευταίους, ὥστε ὅ,τι καὶ ἂν συνέβαινε, νὰ μὴ ἔλεγον οἱ Τοῦρκοι ὅτι εἶχα χρη-
95 σιμοποιήσει Ἑνετοὺς δικαστάς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους θὰ ἠδυνάμην νὰ δικαιωθῶ, καὶ μὲ αὐτὴν τὴν αἰτίαν καὶ τὴν πρόφασιν νὰ ἀφῄρουν τὸν ἀγρὸν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν. Παρὰ τὴν ἀνωτέρω ἀπόφασιν ὅμως, κατέθεσα 230 σκοῦδα εἰς χεῖρας τρίτου, εἰς ζήτησιν ἐκείνου ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὸν ἀγρόν, ἔναντι ἑνὸς κτίσματος ἀνε-
100 γερθέντος ἐκεῖ, 100 σκοῦδα καὶ 130 σκοῦδα διὰ τὴν γῆν, ἡ ὁποία ἀποδίδει 20 σκοῦδα. Ὅλαι αἱ ὡς ἄνω ὑπ' ἐμοῦ γενόμεναι ἀγοραὶ κτημάτων ἐμφαίνονται ἐκ δημοσίων ἐγγράφων καὶ ἄλλων δημοσίων καταχωρίσεων, ἅπαντα δὲ τὰ κτήματα τελοῦν ὑπὸ τὴν διαχείρισίν μου.

105 Ἔχω παρέμβει πολλάκις ὑπὲρ τῶν σχισματικῶν κατοίκων, διὰ νὰ τοὺς ἐλευθερώσω ἀπὸ τὰ κάτεργα ἢ ἀπὸ ἄλλα παρόμοια δεινὰ καὶ σοβαρὰ περιστατικά, τοῦτο δὲ μόνον διὰ νὰ κάμω τὸ καλὸν καὶ κατόπιν ἐπιμόνων παρακλήσεων τῶν ἰδίων, ἄλλως θὰ ἠδυνάμην νὰ κατηγορηθῶ διὰ συνεννόησιν μετὰ τῶν Ἑνετῶν, ἐὰν ὅμως
110 τοῦτο ἀπαρέσκῃ εἰς τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν θὰ παύσω ἀμέσως. Οὐδέποτε ἐζήτησα τίποτε ἀδίκως ἀπὸ τοὺς κατοίκους, οὔτε κἂν ὅ,τι δικαιωματικῶς μοῦ ἀνῆκεν, ἠρκέσθην δὲ πάντοτε εἰς ὀλιγώτερα ἀπὸ τὰ ὀφειλόμενα—καὶ εἶναι προφανὲς ὅτι ὅλα στοιχίζουν—καὶ τοῦτο μόνον ἐξ ἰδίας βουλήσεως καὶ προαιρέσεως καὶ
115 διὰ νὰ δώσω τὸ καλὸν παράδειγμα εἰς τοὺς Ἕλληνας ἱεροκαπήλους, ὡς ἀνέφερα ἀνωτέρω.

Εἰς τὴν Βενετίαν εὑρίσκεται πλησίον τοῦ ἐπισκόπου μονσινιὸρ Bondumier ὁ d. Francesco Gavrano, ἱερεὺς ἐκ καλῆς οἰκογενείας τῆς Σύρου, διαθέτων γνώσεις ἐπαρκεῖς διὰ τὰ μέρη
120 αὐτά, ἀρίστου ἤθους, ἡλικίας 28 ἐτῶν περίπου, καὶ εἷς ἄλλος,

λαϊκός, ὀνόματι Demetrio Mozzenigo, καλὸς θεολόγος, εὐφυέστατος, συνηθισμένος εἰς τὰς διενέξεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ δοκιμασμένος εἰς πολλὰς πριστάσεις, ὡς εἶναι γνωστὸν εἰς τὸν μονσινιὸρ Νούντσιον τῆς Βενετίας, καὶ λίαν πρόθυμος νὰ γίνῃ ἱερω-
125 μένος καὶ νὰ τεθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας.

Εἰς τὴν νῆσον Μῆλον δὲν ὑπάρχουν νέοι ἔχοντες τὸ ἱερατικὸν σχῆμα, πολλοὶ ὅμως εἶναι πρόθυμοι καὶ διατεθειμένοι νὰ τὸ λάβουν. Εἰς τὴν πόλιν δὲν ὑπάρχει ἄλλος διδάσκαλος ἐκτὸς ἐμοῦ καὶ τοῦ don Giorgio Peris κατὰ τὸ σύντομον διάστημα τῆς ἐδῶ παραμο-
130 νῆς του, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν παιδίων. Κατὰ τὰ 13 ἔτη τῆς παραμονῆς μου εἰς Μῆλον, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἕνας ὀνόματι Μιχέλης, μὲ τὴν σύζυγόν του Μαρίαν, τὰ τρία τέκνα των καὶ τὴν γυναικαδέλφην του ἠσπάσθη τὴν ἁγίαν καθολικὴν πίστιν καὶ πολλὰς φορὰς τὸ ἔτος οὗτοι ἐξομολογοῦνται καὶ κοινω-
135 νοῦν καὶ προβαίνουν εἰς ἄλλας πράξεις, ὡς καλοὶ καθολικοί. Μία ἄλλη γυναῖκα, ὀνόματι Ἀννιέζα, σύζυγος τοῦ Ἀντωνίου Ροβιγκό, ἔγινεν ἐπίσης καθολική, καὶ μία ἄλλη, ὀνόματι Ξένη, σύζυγος τοῦ Θωμᾶ Καλαβρέζου, ἡ ὁποία ὄχι μόνον προσῆλθεν εἰς τὸν καθολικισμόν, ἀλλ' εἶναι καὶ γυνὴ πλήρης ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ
140 σινιὸρ Χριστόφορος Ἀνδροσιᾶνος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ ἀδελφός του, πρώτη οἰκογένεια τῆς Μήλου ἀσπασθεῖσα τὸ καθολικὸν δόγμα καὶ οὐδενὸς κατωτέρα. Ἕνας ἄλλος ὀνόματι Ἀναγνώστης καὶ ὁ ἀδελφός του Μιχέλης ἐδέχθη ἐπίσης τὸ καθολικὸν δόγμα. Ἐκ τῶν 18 οχισματικῶν Ἑλλήνων ἱερέων, οἱ ὁποῖοι ἐπέμενον νὰ ἔλ-
145 θουν εἰς τὴν ἁγίαν καθολικὴν πίστιν, προσῆλθον 3 καὶ ἔκαμαν τὴν ὁμολογίαν πίστεως καὶ τηροῦν τὸ ἑλληνικὸν τυπικόν.

Θεωρῶ ὅτι θὰ ἦτο λίαν ἀναγκαῖον πρὸς ὄφελος τῶν ψυχῶν τόσον τῶν καθολικῶν ὅσον καὶ τῶν σχισματικῶν νὰ ὑπάρχουν δύο ἱερεῖς, διὰ νὰ γίνωνται συχνότερα καὶ μὲ τὸν ἁρμόζοντα τρόπον
150 αἱ ἐξομολογήσεις καὶ αἱ πνευματικαὶ ἀσκήσεις, δεδομένου ὅτι αἱ ἐξομολογήσεις εἰς τοὺς σχισματικοὺς ἐξομολογητὰς εἶναι κοιναὶ συνομιλίαι, χωρὶς εἰδικὸν τύπον καὶ χωρὶς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Φ. 126. Προσθήκη εἰς τὰ ἄρθρα τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἐδόθη ἀπάντησις.

155 Ἡ νῆσος Ἀρζαντιέρα ὑπάγεται εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Μήλου· Ἡ νῆσος αὐτὴ διοικεῖται ὑπὸ τριῶν ἐπιτρόπων ἢ ἀντιπροσώπων

τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία προηγουμένως διῳκεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ Ἕλληνες σήμερον, τόσον εἰς τὴν Μῆλον ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν, δὲν ἔχουν ἀντίρρησιν νὰ κηρύσσεται ἡ ἀλήθεια καὶ
160 νὰ χοροηγοῦνται μυστήρια, ἀντιθέτως τὸ ἐπιθυμοῦν. Οἱ καθολικοὶ ζοῦν μὲ πᾶσαν εὐσέβειαν καὶ ἄνευ οἱασδήποτε καταχρήσεως. Περὶ ἀπηγορευμένων βιβλίων, σχισματικῶν ἢ καθολικῶν, ἐξ ὅσων γνωρίζω, δὲν ἔχω ἀκούσει τίποτε, καὶ ἂν τυχὸν περιέλθῃ τοιοῦτόν τι εἰς γνῶσιν μου εἰς τὸ μέλλον, θὰ τὸ ἀνακοινώσω ἀμέσως εἰς τὴν
165 Ἁγίαν Προπαγάνδαν.

Ὑπάρχουν μερικοὶ ἀγροὶ πλησίον τοῦ κτήματος τῆς ἐκκλησίας τῆς Μήλου, κατεχόμενοι ὑπὸ Ἑλλήνων, καὶ ὅταν ἐπιστρέψω εἰς τὴν ἕδραν μου θὰ εὕρω τρόπον διὰ νὰ τοὺς πάρω. Οἱ καταληφθέντες αὐτοὶ ἀγροὶ εὑρίσκονται εἰς τὴν κατοχὴν Ἑλλήνων σχι-
170 σματικῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ τοὺς νέμονται. Εἰς τὴν νῆσον Μῆλον δὲν ὑπάρχει ἄλλος καθολικὸς ἐπίσκοπος ἐκτὸς ἐμοῦ καὶ ἑνὸς ἄλλου, σχισματικοῦ, καὶ ὁ καθεδρικὸς ναὸς εἶναι τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, ἐκεῖνος δὲ τοῦ σχισματικοῦ ἐπισκόπου εἶναι τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου.

175 Ἀνέφερα ἤδη ἀνωτέρω περὶ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπισκοπῆς καθὼς καὶ περὶ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπισκοπῆς τῶν σχισματικῶν εἰς τὴν ἔκθεσίν μου. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν καθολικὴν ἐπισκοπὴν γίνονται ὅλα ὅσα ὁρίζει ἡ Ἁγία Μητέρα Ἐκκλησία διὰ τὸ καλὸν τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ἀναμιγνύομαι κατὰ κανένα τρόπον εἰς τὰς
180 δημοσίας, πολιτικὰς καὶ κρατικὰς ὑποθέσεις.

Δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν κανονικοὶ ἱερεῖς, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑποβάλλεται ἡ παράκλησις νὰ ὁρισθοῦν δύο. Κοσμικοὶ ἱερεῖς δὲν ὑπάρχουν, ἐκτὸς ἑνὸς εἰς τὴν Κίμωλον, ὀνομαζομένου don Ciorgio Rossi ἐκ Σύρου ἱεραποστόλου τῆς Προπαγάνδας,
185 ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται σήμερον καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ρώμην. Ὁ ἱεραπόστολος αὐτὸς δὲν ἔχει ἄλλο εἰσόδημα ἀπὸ τὰ 25 σκοῦδα, τὰ ὁποῖα τοῦ δίδονται ἀπὸ τὴν Προπαγάνδαν καὶ εἶναι χειροτονημένος ὑπὸ τὸν τίτλον patrimonii, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ διὰ τὴν Σῦρον. Ὁ ἱεραπόστολος αὐτὸς ἔχει γνῶσιν τῶν ζητημάτων συνειδήσεως
190 καὶ ὀλίγον τῆς γραμματικῆς. Ὑπηρέτησε δὲ πάντοτε κατὰ τὸ παρελθὸν εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν καὶ τὴν Μῆλον, μὲ πᾶσαν ἀκρίβειαν, ζῆλον καὶ ἄνευ οἱασδήποτε ἀτασθαλίας.

Ἀπὸ κοσμικοὺς ἱερεῖς δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἐκτὸς τοῦ προαναφερθέντος καὶ αὐτὸς δὲν ἀναμιγνύεται εἰς τὰς δημοσίας ἢ πολιτικὰς
195 *ὑποθέσεις. Ἐκ τῶν ἐντοπίων ἱερέων δὲν ὑπάρχει κανεὶς εἰς τὴν νῆσον. Ἀνέφερα ἤδη ὅτι εἰς τὴν νῆσον Μῆλον δὲν ὑπάρχουν νέοι μὲ τὸ ἱερατικὸν σχῆμα, ἀλλὰ ὑπάρχουν διατεθειμένοι καὶ λίαν πρόθυμοι νὰ τὸ λάβουν, καὶ ὡς ἐκ τούτου παρακαλεῖται ἡ Ἁγία Προπαγάνδα νὰ χορηγήσῃ κάποιαν ὑποστήριξιν διὰ τὴν πτωχείαν*
200 *των, διότι ἄλλως δὲν θὰ τὸ ἐπιτύχουν.*

Δὲν ὑπάρχουν κανενὸς εἴδους γυναικεῖα μοναστήρια. Προσθέτω ὅτι θεωρῶ ἀναγκαῖον διὰ τὰς ψυχάς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἤδη κερδηθῆ καὶ διὰ νὰ κερδηθοῦν περισσότεραι, νὰ ὑπάρχουν δύο ἱερεῖς ὡς ἀνέφερα ἀνωτέρω, καὶ κληρικοὶ διὰ τοὺς προαναφερθέν-
205 *τας λόγους, τοὺς ὁποίους ὑποβάλλω εἰς τὴν κρίσιν τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, διὰ τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων, διὰ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ὑπάρχουν δύο ἱερεῖς. Ἂν καὶ δὲν ὑπάρχουν ἱερεῖς εἰς τὴν Μῆλον διὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας λατρείας, ἐγὼ ἐφρόντισα νὰ ἐξεύρω τοιούτους καὶ νὰ τοὺς φέρω μὲ ἰδίαν μου δαπάνην καὶ ὅταν*
210 *ἡ Ἁγία Προπαγάνδα μὲ διέταξε διὰ γράμματος νὰ ἐκλεγῇ ἓν ἄτομον διὰ τὴν χορήγησιν τῶν μυστηρίων εἰς τὴν Μῆλον καὶ ἐπληροφόρησε τὸν μονσινιὸρ Νούντσιον τῆς Βενετίας διὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς χορηγίας ἐκ 50 σκούδων ἐτησίως, ἐξέλεξα ἕνα λεγόμενον d. Ciovanni Stratigo ἐκ Χάνδακος καὶ τὸν ἐκάλεσα νὰ*
215 *ἔλθῃ, αὐτὸς δὲ ἐχορήγει τὰ μυστήρια ἐπὶ διάστημα ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους, καὶ τὸν ἐπλήρωνεν ἐξ ἰδίων ὁ σινιὸρ Giovanni Gardelino, ἐπίσης ἐκ Χάνδακος, κινούμενος ἀπὸ θεῖον ζῆλον καὶ διὰ τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν, τὴν ὁποίαν ἱκετεύω νὰ λάβῃ κάποιαν πρόνοιαν περὶ ἐκκλησιαστικοῦ προνομίου, ὡς ἀνωτέρω.*

11

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
SOCG 273 φ. 90.

Πανιερώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι πατέρες,

Ὀφείλω νὰ ἀναφέρω εἰς τὰς σεβασμιότητάς σας ὅτι παραμένω εἰς Ἀρζαντιέραν πρὸς μεγίστην ἱκανοποίησιν τόσον τῶν Λατίνων ὅσον καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἂν καὶ μεταβαίνω συχνὰ εἰς Μῆ-

λον διὰ νὰ ἐξυπηρετήσω τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν, τοῦ μονσινιὸρ ἐπισκόπου μὴ ἔχοντος ἄλλον ἱερέα διὰ νὰ τὸν ἐξυπηρετήσῃ ἀφ' ἧς ἀνεχώρησεν ἐκ Μήλου ὁ don Giorgio Peris ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς διαγωγῆς του καὶ διότι ἐσκανδάλισε ὅλους ἐκείνους τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν τόσον ἀφωσιωμένοι πρὸς ἡμᾶς.

Ὁ Θεὸς ἂς μοῦ συγχωρήσῃ ὅτι τοῦ ἀφήρεσεν ὅσα ἡ εὐσπλαγχνία σας ὥρισεν εἰς τὸν μονσινιὸρ Νούντσιον τῆς Βενετίας νὰ μοῦ ἀποστείλῃ καὶ ἡ ἐξοχότης του μοῦ ἀπέστειλε 25 σκοῦδα διὰ τοῦ ρηθέντος Peris, ὁ ὁποῖος μοῦ τὰ κατεκράτησε λέγων ὅτι τὰ κρατεῖ ἔναντι τῶν κόπων, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπεβλήθη διὰ νὰ μὲ κάμῃ ἱεραπόστολον. Κατόπιν πάλιν μοῦ εἶπεν ὅτι πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του ἀπὸ τὴν Βενετίαν ἐφόρτωσεν ἕν κιβώτιον εἰς ἕν ὁλλανδικὸν πλοῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκοντο τὰ χρήματα μαζὶ μὲ πολλὰς ἄλλας παραγγελίας ἰδιωτῶν, καὶ ἐὰν δὲν εἶχα τὴν βοήθειαν τοῦ ἐπισκόπου μου δὲν θὰ εἶχα τρόπον νὰ συντηρηθῶ.

Ἱκετεύω ὅθεν τὰς σεβασμιότητάς σας νὰ μοῦ προμηθεύσουν κάτι, ὥστε νὰ δυνηθῶ καλύτερον καὶ ἄνευ ἄλλου περισπασμοῦ νὰ ἀφιερωθῶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σεβασμίας πανιερότητός σας, ἧς ἀσπάζομαι ταπεινῶς τὰ ἱερὰ ἄμφια.

Μῆλος, τῇ 29 Δεκεμβρίου 1659 SV

Τῆς Ὑμετέρας πανιερωτάτης σεβασμιότητος
ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος
Giorgio Rossi ἀποστολικὸς ἱεραπόστολος Ἀρζαντιέρας.

12

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
SOCG 273. 102.

Σεβασμιώτατε μονσινιὸρ ἀποστολικὲ βικάριε Σίφνου,
28 Φεβρουαρίου 1662

Ἂν καὶ κατ' ἐντολὴν τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας προορίζεται ἕνας ἐφημέριος διὰ νὰ βοηθῇ τοὺς λατινικοῦ δόγματος κατοίκους τῆς Ἀρζαντιέρας καὶ διὰ νὰ λειτουργῇ τὸ παρεκκλήσιον τὸ ὀνομαζόμενον Παναγία τῶν Ρόδων, ὅπερ ἀνηγέρθη δαπάναις τῶν ὧς ἄνω, οὗτοι στεροῦνται μέχρι σήμερον τῆς παραχωρηθείσης εἰς αὐτοὺς τόσον ἀναγκαίας βοηθείας.

Ἐφ' ᾧ ἡμεῖς οἱ ὑπογραφόμενοι, ἀντιπροσωπεύοντες τοὺς ἄνω κατοίκους καὶ ἀπεσταλμένοι ὑπ' αὐτῶν, παρουσιαζόμεθα μὲ τὴν παροῦσαν ταπεινὴν αἴτησιν, ἱκετεύοντες μετὰ πάσης ὑποταγῆς ὅπως πάντα ταῦτα ἀνακοινωθοῦν ὑπὸ τῆς σεβασμιότητός σας εἰς τὴν ἁγίαν Προπαγάνδαι, διὰ τὴν λῆψιν τῶν σοφῶν ἀποφάσεωι, ἃς αὕτη ἤθελε κρίνει καταλλήλους. Εὐχαριστοῦμεν.

Capitan Luca Bronza ἀπὸ τὸ Περάστο
Capitan Trippo Fiorini ἀπὸ τὸ Περάστο
Capitan Anelo Monti ἀπὸ τὴν Νεάπολιν

Καὶ ἐγὼ Michiel Drossa ὑπογράφω ἐξ ὀνόματός των, ἐπειδή, ὡς λέγουν, δὲν γνωρίζουν γράμματα.

Ἐγὼ ὁ ὑπογεγραμμένος νοδάρος τῆς νήσου Σίφνου βεβαιῶ ὅτι ἐγένετο ἡ ὄπισθεν αἴτησις τῶν ἀνωτέρω ἀναγραφομένων πρὸς τὸν σεβασμιώτατον κύριον Ἀντώνιον Γοζαδῖνον, ἀποστολικὸν βικάριον ἐνταῦθα, γραφεῖσα καὶ ὑπογραφεῖσα παρὰ τοῦ Drossa, γραμματέως, ἐν ὀνόματί των.

Diaco Sermarti κατζιλιέρης Σίφνου.

13

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
Fondo di Vienna I, φ. 326.

Πανιερώτατε καὶ σεβασμιώτατε....

Διὰ διαφόρων μέσων ἀπέστειλα διάφορα γράμματα εἰς τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν εἰς ἀπάντησιν ἰσαρίθμων ἰδικῶν της. Διὰ τῆς παρούσης πληροφορῶ τὴν ἡμετέραν σεβασμιότητα ὅτι ὁ καημένος μονσινιὸρ ἐπίσκοπος Μήλου εὑρίσκεται εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου ἐξ ἀποπληξίας, παράλυτος καὶ ἀνίκανος νὰ ἀρθρώσῃ σωστὰ ἄλλην λέξιν ἐκτὸς τό, τό, τό, ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν ἰατρῶν, καὶ διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ ἄλλα ὑπάρχοντα τοῦ ἐπισκόπου, ἐτοποθέτησα τὸν don Giorgio Rossi, ἱεραπόστολον τῆς Ἀρζαντιέρας, ὡς γενικὸν βικάριον τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας μέχρι νέας διαταγῆς τῆς Ἁγίας

Προπαγάνδας. Σᾶς φιλῶ μὲ σεβασμὸν τὸ χέρι.
Ναξία, τῇ 21 Φεβρουαρίου 1665
Τῆς ὑμετέρας πανιερότητος καὶ σεβασμιότητος
προθυμότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος
Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας.

14

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
SOCG φ. 51-51.

Πανιερώτατε καὶ σεβασμιώτατε...,

.....ὁ ἐπίσκοπος Μήλου, Serra ἀπῆλθεν εἰς καλυτέραν ζωήν, ἐφ' ᾧ ἐδημιουργήθησαν καὶ δημιουργοῦνται δυσαρέσκειαι μεταξὺ τῶν Καπουτσίνων, τοὺς ὁποίους ἄφησεν ἐκεῖνος ὡς βικαρίους, καὶ τοῦ βικαρίου τῆς Κιμώλου, τὸν ὁποῖον ἐτοποθέτησεν ὡς ἀντικαταστάτην ὁ μονσινιὸρ τῆς Ναξίας.

Ὅλα αὐτὰ βλάπτουν τὸ καλόν, τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ὁ καημένος ὁ μακαρίτης ἐπίσκοπος, δι' ὃ καὶ πρέπει νὰ ληφθῇ πρόνοια τὸ ταχύτερον δυνατόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὑποκλίνομαι ταπεινῶς πρὸ τῆς σεβασμιότητός σας, τῆς ὁποίας ἀσπάζομαι μετὰ σεβασμοῦ τὰ ἄμφια.

Σίφνος, τῇ 20 Ἀπριλίου 1665
Τῆς σεβασμιότητός σας ταπεινὸς δοῦλος
Giovanni Battista paterii vicario apostolico Σίφνου.

15

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
SC. Arcipelago I φ. 519.

Ἀναφορὰ γενομένη ὑπ' ἐμοῦ Ἀντωνίου Camilli ἀποστολικοῦ βικαρίου τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου εἰς τὸν πανιερώτατον καὶ σεβασμιώτατον μονσινιὸρ Giuseppe di Santa Maria, ἐπίσκοπον Ἱεραπόλεως, ἀποστολικὸν ἐπισκέπτην τοῦ ἀρχιπελάγους, εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ὑπὸ τῆς ἁγιότητός του ἐπιβληθείσης ἐντολῆς εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τὴν 8 Μαρτίου 1667.

Ὁ don Giorgio Rossi, ἀποστολικὸς ἱεραπόστολος Ἀρζαντιέρας, δὲν ἀσκεῖ τὰ καθήκοντά του μὲ τὴν ὀφειλομένην ἀκρίβειαν καὶ ἐπιμέλειαν, ἀπουσιάζει ἐνίοτε ἐπὶ ἕνα ἢ δύο μῆνας εἰς Σῦρον,
10 *Νάξον ἢ Σέριφον, δὲν προσφέρει διδασκαλίαν, ἀλλ' εἰς αὐτὸ συγχωρεῖται διότι δὲν ἠξεύρει νὰ διδάσκῃ. Πολλαὶ ἐλεημοσύναι δίδονται εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἀρζαντιέρας, τὰς ὁποίας αὐτὸς οἰκειοποιεῖται, μοῦ ἐλέχθη δὲ ὅτι μερικοὶ ἤθελον νὰ δίδουν ἐλεημοσύνας εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀλλὰ δὲν τὸ κάνουν, διότι δὲν τὸν ἐμπι-*
15 *στεύονται.*

Λέγεται γενικῶς ὅτι (ἡ συμπεριφορά του) εἶναι σκανδαλώδης εἰς θέματα γυναικῶν καὶ ἰδίως δίδει ἀφορμὴν νὰ γίνεται λόγος περὶ μιᾶς Κατερίνας, ἡ ὁποία τὸν ὑπηρέτει ἐπὶ μερικὰ ἔτη. Εὑρὼν αὐτὸς κατόπιν ἕνα μαρωνίτην ὀνόματι Γεώργιον Vespi, ὁ
20 *ὁποῖος εἶχε 500 πιάστρα, ἐσκέφθη νὰ τοῦ δώσῃ σύζυγον τὴν προαναφερθεῖσαν Κατερίναν, μὲ τὴν πρόθεσιν ὅμως, ὡς ἐφάνη ἐκ τῶν ὑστέρων, νὰ τὸν ἐξαποστείλῃ ἐν συνεχείᾳ καὶ νὰ κρατήσῃ αὐτὸς καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ χρήματα ποὺ θὰ εἶχε αὐτὴ ἀπὸ τὸν σύζυγον. Τὸν ἐνύμφευσε (διὰ μιᾶς ἀπάτης, τῆς ὁποίας ἡ διήγησις*
25 *θὰ ἦτο σχοινοτενὴς) τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα μετὰ τῆς ἐν λόγῳ ὑπηρετρίας του, τοῦ ἐπῆρε τὰ χρήματα, καὶ μετὰ 15 ἡμέρας μοῦ ἐζήτησε νὰ τοὺς χωρίσῃ, προφασιζόμενος ὅτι ὁ μαρωνίτης ἦτο τρελός. Τέλος, βλέπων ὅτι ὁ μαρωνίτης δὲν ἐσκόπευε νὰ τοῦ ἀφήσῃ τὴν γυναῖκα, ἤρχισε νὰ τὸν κακομεταχειρίζεται διὰ λόγων,*
30 *νὰ τὸν ξυλοκοπῇ, καὶ νὰ ζητῇ ἀπὸ μερικοὺς καταδίκους τῶν κατέργων, φίλους του, νὰ τὸν κτυποῦν θέτοντες εἰς κίνδυνον καὶ τὴν ζωήν του ἀκόμη, καὶ τοῦ ἔκαμε τόσα, ὥστε αὐτὸς σήμερον ἔχει ἐξαφανισθῆ καὶ δὲν γνωρίζω ποῦ εὑρίσκεται.*

Ἐθεάθη κατόπιν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς νὰ συνομιλῇ μὲ τὴν Κατερί-
35 *ναν ἀπὸ τὸ παράθυρον καὶ ἀφοῦ αὐτὴ ἦτο πλέον ἔγγαμος, ὡς καὶ νὰ ἐξέρχεται νύκτωρ ἀπὸ τὴν οἰκίαν της. Πολλὰ λέγονται περὶ αὐτοῦ διὰ τὴν ἐν λόγῳ γυναῖκα καὶ διὰ ἄλλας. Ὑβρίζει εὐκόλως καὶ κτυπᾷ διὰ τῶν ἰδίων του χειρῶν γυναῖκας καὶ ἄνδρας. Σήμερον εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν ἀκούεται νὰ φωνάζῃ καὶ νὰ διαπληκτίζεται*
40 *μὲ τὸν ἕνα καὶ μὲ τὸν ἄλλον.*

16

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
SC. Arcipelago I, φ. 551.

Καταθέσεις γενόμεναι διὰ τὴν ἀρξαμένην τὴν 18 Μαρτίου 1667 ἐπίσκεψιν τῆς Μήλου καὶ τῆς Ἀρζαντιέρας
Κατάθεσις τοῦ don Giorgio Rossi ἐκ Σύρου, ἐφημερίου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀρζαντιέρας, συμφώνως πρὸς τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς
5 *τὸν καθεδρικὸν ναὸν διαταγὴν*

Ὁ Πέτρος Μάζης, μεσηνέζος κουρσάρος, κάτοικος Ἀρζαντιέρας, συζῇ παρανόμως μὲ μίαν γυναῖκα Ἑλληνίδα, ὀνόματι Ἐρήνα, ἐπιπληχθεὶς δὲ ἐπανειλημμένως παρ' ἐμοῦ, μοῦ ἀπαντᾷ ὅτι σκοπεύει νὰ τὴν νυμφευθῇ καὶ ὅτι θὰ τὸ πράξῃ μόλις θὰ ἔχῃ
10 *τὸν τρόπον καὶ οὕτως ἐλπίζω ὅτι θὰ τὸ πράξῃ τὸ Πάσχα.*

Ὁ Λορέντζος Σάρδης ἀπὸ τὸ Μοντάλτο, ἐπίσης κάτοικος Ἀρζαντιέρας, συζῇ ἀπὸ μακροῦ παρανόμως μὲ τὴν Ἑλληνίδα Ἀννοῦσα, καὶ ἔχει ἀποκτήσει μετ' αὐτῆς δύο τέκνα, τελευταίως ὅμως μετέβησαν ἀμφότεροι εἰς Παρίσι, καὶ πληροφοροῦμαι ὅτι
15 *συνῆψαν γάμον.*

Ὁ Παῦλος Ν. καὶ ὁ Θωμᾶς Καλαβρέζος, κάτοικοι Ἀρζαντιέρας, εἶναι τρία ἔτη ποὺ δὲν ἐξομολογοῦνται καὶ δὲν κοινωνοῦν. Τοὺς ἐπέπληξα τελευταίως καὶ μοῦ ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ τὸ πράξουν, ὅταν ἐπιστρέψουν ἀπὸ τὸ κοῦρσος, διὰ τὸ ὁποῖον ἀνεχώρησαν
20 *ἤδη.*

Μὴ ἔχων ἄλλα νὰ ἀναφέρῃ ἔκαμε τὴν ὡς ἄνω κατάθεσίν του, ὑπογραφομένην παρ' αὐτοῦ ἰδιοχείρως.

Giorgio Rossi, βεβαιῶ ἰδιοχείρως τὰ ἄνω
Fra Giuseppe di Santa Maria
ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης.

17

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας. Visite 32, φ. 133.

Ἐπιτόπιος ἐπίσκεψις τῆς Ἀρζαντιέρας, ὑπαγομένης πνευματικῶς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Μήλου, γενομένη ὑπὸ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου μονσινιὸρ Sebastiani fra Giuseppe di Santa

Maria, ἐπισκόπου Ἱεραπόλεως καὶ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτου τοῦ Ἀρχιπελάγους κλπ. τὴν 26 Μαρτίου 1667

Ὅταν ὁ μονσινιὸρ ἐπισκέπτης ἔφθασεν εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος, ἐπιθυμῶν νὰ μεταβῇ εἰς Παρίσι, ὑπεχρεώθη οὗτος ἀπὸ σφοδροὺς ἀνέμους νὰ προσορμισθῇ εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν, ὅπου ἀπεβιβάσθη καὶ ἀφοῦ ἐκάλεσε τὸν ἐντόπιον λατῖνον ἐφημέριον, ἀνῆλθε διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν ναΐσκον καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ. Ὁ ναὸς εὑρίσκεται ἀμέσως ἔξω τοῦ Κάστρου, εἶναι κτίριον μικρὸν καὶ καινουργὲς μὲ τρία ἱερά, τὸ κεντρικὸν τοῦ Carmine, τὸ πρὸς δυσμὰς τοῦ κλίτους τῆς ἐκκλησίας, τῆς Rosario, καὶ τὸ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς, τῆς Ἁγίας Ἄννης μετ' ἄλλων ἁγίων. Δὲν ὑπάρχει ἀρτοφόριον, οὔτε βαπτιστήριον, οὔτε κώδων, οὔτε τίποτε ἄλλο, διότι ἡ ἐκκλησία εἶναι πολὺ πτωχή. Τὰ εὐχέλαια φυλάσσονται εἰς δύο μικρὰ χάλκινα δοχεῖα. Τὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὀλίγα καὶ πτωχὰ καὶ σχεδὸν ὅλα τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, τὰ ὁποῖα σημειοῦνται ἰδιαιτέρως. Ἡ ἐκκλησία ἔχει ἕνα μικρὸν ἀγρόν, ὀνομαζόμενον «στὴν Κατρελίμα», ὁ ὁποῖος ἀποδίδει ἐλάχιστα, καὶ λόγῳ τοῦ μικροῦ μεγέθους του καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι ἐκτεθειμένος εἰς τοὺς κουρσάρους. Διαθέτει ποσὸν 45 ρεαλίων κληροδοτηθὲν ὑπὸ τοῦ καπετάνιου Giovanni Martegan καὶ ἄλλο περίπου 20 ρεαλίων, κατατεθειμένον εἰς χεῖρας τοῦ καπετάνιου Benedetto Nesti, Φλωρεντινοῦ, κατοικοῦντος εἰς τὴν νῆσον Μῆλον.

Ὁ ἐφημέριος τῆς Ἀρζαντιέρας, ὁ ὁποῖος ὑπηρετεῖ τὴν ἐκκλησίαν μὲ τίτλον καὶ πατένταν ἀποστολικοῦ ἱεραποστόλου, ὀνομάζεται don Giorgio Rossi, ἐκ Σύρου, ἡλικίας 41 ἐτῶν περίπου. Ὑπηρετεῖ ἤδη ἀπὸ ἀρκετοῦ χρόνου καὶ ἡ πατέντα του διαρκεῖ μέχρι 7 Σεπτεμβρίου 1668. Τοῦ ὀφείλονται μερικὰ ἐτήσια ἐμβάσματα ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ μονσινιὸρ ἐπισκέπτης τοῦ συνέστησε νὰ γράψῃ, καὶ νὰ διορίσῃ ἕνα πληρεξούσιον εἰς Ρώμην, διὰ νὰ ἀπαιτήσῃ ὅ,τι τοῦ ὀφείλεται Εἶναι πολὺ ἀμαθής, δι' ὃ καὶ δὲν διδάσκει γράμματα. Ἐπίσης δὲν γίνεται κατήχησις, διότι τὰ τέκνα τῶν Λατίνων εἶναι ἀκόμη πολὺ μικρὰ καὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων δὲν πηγαίνουν νὰ κατηχηθοῦν, διότι τοὺς τὸ ἀπαγορεύουν οἱ ἱερεῖς των, λόγῳ τοῦ ἀντιθέτου πρὸς αὐτοὺς ἄρθρου περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

Ἡ νῆσος αὐτὴ ἔχει περιφέρειαν μόνον 18 μιλίων. ἕνα μόνον

οἰκισμόν, καὶ ἀπέχει 2 μίλια ἀπὸ τὴν νῆσον Μῆλον. Ἐκ τῶν κατοίκων 33 εἶναι Λατῖνοι καὶ 800 Ἕλληνες, ὑπάρχουν 19 ἐκκλησίαι ἐπίσης ἑλληνικαὶ καὶ ἰσάριθμοι ἱερεῖς. Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Μήλου, ἡ σεβασμιότης του ἐπεσκέφθη τὴν Ἀρζαντιέραν καὶ ἐκάλεσε τὸν προαναφερθέντα ἱεραπόστολον καὶ τοὺς προκρίτους Λατίνους καὶ τοὺς ἀνεκοίνωσε τὴν διαταγὴν περὶ ἀποκαλύψεων κλπ., ἐκ τῶν λαϊκῶν ὅμως ἐνεφανίσθησαν μόνον δύο, διότι οἱ ἄλλοι εἶχον ἐξέλθει εἰς κοῦρσος μὲ τὰ πλοῖα των. Ἐπιθυμῶν ὁ σεβασμιώτατος νὰ συνδράμῃ τὴν ἀπορίαν τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας, διώρισεν ἐπίτροπον αὐτῆς τὸν καπετὰν Benedetto Nesti, εὐσεβέστατον πρόσωπον, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη προθύμως καὶ ἀμέσως ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν προαναφερθέντα ἱεραπόστολον τοῦ τόπου, καὶ μὲ τὸ εἰς χεῖρας του κατατεθειμένον ποσὸν τῶν 20 ρεαλίων τῆς ἐκκλησίας, ἠγόρασε πρὸς ἐξυπηρέτησιν αὐτῆς ἕνα ἀγρόν, ἀποδίδοντα περὶ τὰ 10 ρεάλια, ἀξίας ὑπολογιζομένης εἰς 30 ρεάλια, καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἀπαιτήσῃ τὸ ἕτερον προαναφερθὲν ποσὸν τῶν 45 ρεαλίων διὰ νὰ ἀγοράσῃ ἕνα καλύτερον ἀγρόν, ὡς καὶ διὰ νὰ προμηθεύσῃ ἕνα κώδωνα καὶ νὰ παράσχῃ πᾶσαν ἄλλην ἐξυπηρέτησιν.

Visita locale εἶναι ἐπίσκεψις τῆς τακτικῆς καταστάσεως. Ἀντιθέτως visita personale νοεῖται ἐπίσκεψις προσώπων.

18

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας. Visite 32, φ. 134 V.

Προσωπικὴ ἐπίσκεψις Ἀρζαντιέρας ὑπὸ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σεβασμιώτατου μονσινιὸρ Sebastiani fra Giuseppe di Santa Maria, ἐπισκόπου Ἱεραπόλεως, ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτου

Λόγῳ τῆς ἀπουσίας τῶν Λατίνων τῆς νήσου, οἱ ὁποῖοι εἶναι ὅλοι σχεδὸν κουρσάροι καὶ εἶχον ἐξέλθει εἰς τὴν θάλασσαν μὲ τὰ πλοῖα των, ὁ μονσινιὸρ ἐπισκέπτης δὲν ἠμπόρεσε νὰ λάβῃ μέτρα κατὰ ὡρισμένων σκανδάλων, δημιουργουμένων ὑπό τινων ἐξ αὐτῶν, ζώντων ἐν παρανόμῳ συμβιώσει, ἀλλὰ συνέστησεν ἐντόνως εἰς τὸν ἀποστολικὸν βικάριον τῆς Μήλου καὶ τὸν προαναφερθέντα don Giorgio Rossi, ἱεραπόστολον τοῦ τόπου, νὰ ἐπαγρυπνοῦν ἐπὶ τοῦ ποιμνίου τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀποτρέπουν πᾶσαν περίπτωσιν σκανδάλου.

Πολλὰ κατετέθησαν ἐναντίον τοῦ don Giorgio Rossi, ἤτοι ὅτι εἶναι παλλακός, μοιχός, σφετεριστὴς τῆς περιουσίας ἑνὸς πτω-
15 *χοῦ μαρωνίτου καὶ τῶν δωρεῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, βάναυσος καὶ ὑβριστής. Ἡ σεβασμιότης του ἤθελε νὰ τὸν στερήσῃ τοῦ ἀξιώματός του, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ πλήρεις ἀποδείξεις λόγῳ τῆς ἀπουσίας τῶν προαναφερθέντων κουρσάρων, ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ*
20 *ἐξ αἰτίας ἄλλων ἐμποδίων, ἀφοῦ ἐπέπληξεν αὐστηρῶς τὸν ἐν λόγῳ don Giorgio Rossi διὰ τὰ κατ' αὐτοῦ καταμαρτυρούμενα, διὰ τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἐδικαιολογήθη ὅσον ἠδύνατο, καὶ ἀφοῦ τὸν διέταξε νὰ σημειώνῃ τοῦ λοιποῦ ὅλας τὰς δωρεὰς ὅσαι ἤθελον γίνει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς καὶ τὸν τρόπον δαπάνης αὐτῶν, ὥστε νὰ*
25 *εἶναι εἰς θέσιν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ἀποδίδῃ λογαριασμόν, ἐκοινοποίησε παρουσίᾳ του εἰς τὸν ἀποστολικὸν βικάριον Μήλου τὴν κάτωθι διαταγήν:*

«Ὁ φρὰ Ciuseppe di Santa Maria, χάριτι θείᾳ καὶ τῆς Αὐτοῦ ἀποστολικῆς ἁγιότητος, ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως, ἀποστολικὸς
30 *ἐπισκέπτης εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους, πρὸς τὸν σεβασμιώτατον domino Giovanni Antonio Camilli, ἀποστολικὸν βικάριον Μήλου, χαίρειν ἐν Κυρίῳ.*

»Ἐπειδὴ κατετέθησαν πολλαὶ καὶ βαρύταται κατηγορίαι κατὰ τοῦ d. Giorgio Rossi, ἐφημερίου Ἀρζαντιέρας, αἱ ὁποῖαι, ἐὰν εἶναι
35 *ἀληθεῖς, ἀπαιτοῦν ἀπαραιτήτως τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ ἐκ τῆς θέσεώς του, καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς δὲν ἔχομεν χρόνον διὰ νὰ ἐξετάσωμεν ἐπακριβῶς τὴν ἀλήθειαν, ἀναθέτομεν εἰς ὑμᾶς, τὸν σεβασμιώτατον don Giovanni Antonio Camilli, ἀποστολικὸν βικάριον Μήλου, ὅπως ὡς ἄμεσος προϊστάμενος τούτου, πληροφορηθῆτε καλῶς περὶ*
40 *τῶν πάντων, τόσον ἐδῶ ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν, καὶ ἐὰν τὸν εὕρετε ἔνοχον τῶν ὅσων ἀνεκοίνωσα εἰς τὴν σεβασμιότητά σας ἢ ἄλλων παρομοίων, σᾶς διατάσσομεν ἀπολύτως νὰ τὸν στερήσετε τοῦ ἀξιώματός του ὡς ἁρμόδιος αὐτοῦ δικαστής, καὶ νὰ τοποθετήσετε ἕτερον κατάλληλον πρόσωπον εἰς τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν.*
45 *Ἐγένετο ἐν Μήλῳ τῇ 16 Μαρτίου 1667*

φρὰ Giuseppe ἐπίσκοπος καὶ ἐπισκέπτης
φρὰ Gorttifredo, γραμματεὺς τῆς Α. Σ. κλπ.».

19

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
SC Arcipelago IA 565.

Τὰ ὀνόματα τῶν κατοικούντων εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν Λατίνων

Bartolomeo Camponescho
Antonio Montalto—τὰ τέκνα τοῦ Antonio Mont' Alto: Φρατζέ-
5 *σκα, Μαρῖνος*
Antonino Pascale
Anello Monte
Nicolo Marino
Piero Rauseo
10 *Calavrese*
Daniel di Piero
Piero Runci
Lorenzo Sarti

Τὰ τέκνα τοῦ Antonio Mont' Alto: Φρατζέσκα, Μαρῖνος,
15 *Μαρία. Τὰ τέκνα τοῦ Antonio Pascale: Παῦλος, Ἄννα, Κατερίνα.*
Τὰ τέκνα τοῦ Nicolo Marino: Μαργαρίτα. Ἡ θυγάτηρ τοῦ Daniele: Ἀνέσσα. Τὰ τέκνα τοῦ Λορέντζου: Βατίστας καὶ Βικτωρία.
Ὁ υἱὸς τοῦ Pietro Rauseo: Τζώρτζης.
Φρατζέσκα καὶ Μαρῖνος: ἀδέλφια καὶ Μαρία,
20 *Παῦλος, Ἄννα καὶ Κατερίνα: ἀδέλφια*
Μαργαρίτα
Ἀννέσσα
Βατίστας καὶ Βικτωρία: ἀδέλφια.
Ἡ σύζυγος τοῦ Nicolo Marino ὀνομάζεται Φλωρέτζα.
25 *Ἡ σύζυγος τοῦ Παύλου ὀνομάζεται Ἀννεζίνα.*

20

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
SC. Arcipel. IA 566.

Τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀρζαντιέρας
Ἐν πρώτοις ἓν ἅγιον ποτήριον ἀπὸ ἄργυρον ἐπιχρυσωμένον,

τὸ πόδι ἀπὸ χαλκὸν ἐπιχρυσωμένον καὶ ὁ δίσκος ἀπὸ ἄργυρον ἐπιχρυσωμένον, δύο «ἀέρες», δύο dote καὶ 4 πουριφικατόρια.

Ἕνας σάκκος μώβ. Δύο φελόνια, τὸ ἕνα μὼβ ταιριαστὸν μὲ τὸν σάκκον, τὸ ἄλλο πολύχρωμον, μώβ, κόκκινο, πράσινο. Ἕνα στιχάριον μὲ ὠμοφόριον καὶ ζωστῆρα μικρᾶς ἀξίας Δύο λειτουργικὰ βιβλία, ἓν παλαιὸν καὶ ἓν καινουργές. Δύο ὀθόναι θυσιαστηρίου καὶ μία ἄλλη ἡ ὁποία τοποθετεῖται διπλῆ ἐπὶ τῆς πλακὸς τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ μία πλὰξ ἁγ. τραπέζης. Δύο ὠμοφόρια, ἓν κόκκινο καὶ ἓν πράσινο. Ἓν θυμιατήριον. Δύο ξύλινα κηροπήγια. Μία κανδήλα μπρούντζινη καὶ δύο ἄλλαι ὑάλιναι, μία δι' ἕκαστον ἱερόν. Δύο καλύμματα ἁγίου ποτηρίου, ἓν μὼβ καὶ ἓν κόκκινο, ἓν δοχεῖο διπλοῦν διὰ τὰ εὐχέλαια, ἀπὸ χαλκόν. Ἕνας μικρὸς κώδων.

Αἱ εἰκόνες τῆς ἐκκλησίας: Εἰς τὸ κύριον ἱερὸν εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας di Carmine, εἰς τὰ δεξιά της εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Συμεὼν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν εἶναι ἡ Παναγία τῶν Ρόδων. Εἰς τὸ νεόδμητον παρεκκλήσιον πρὸς δυσμὰς εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας τῶν Ρόδων. Εἰς τὸ ἄλλο παρεκκλήσιον εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς Θεομήτορος, τῆς Ἁγίας Ἄννης, τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωσήφ.

Ἕνας μικρὸς ἀγρὸς εἰς τὴν θέσιν τὴν ὀνομαζομένην στὸ Κάτω Κλῆμα. Ἐπὶ πλέον ἄφησε ὁ καπετάν—Zuane Martegan 45 ρεάλια, ἀλλὰ μέχρι στιγμῆς δὲν ἐδόθη τίποτε.

Δὲν γίνεται κατήχησις εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν, διότι τὰ τέκνα τῶν Λατίνων εἶναι ἀκόμη πολὺ μικρά. Ἐγίνετο ἄλλοτε διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ σημείου τῆς προελεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ τοῦ Υἱοῦ, οἱ ἱερεῖς των δὲν ἐπιτρέπουν πλέον εἰς τὰ παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων νὰ ἔρχωνται νὰ τὴν ἀκούουν.

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
SC. Arcipelago IA 567.

Ὑπόμνημα περὶ τῶν ἀναγκαίων πραγμάτων διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀρζαντιέρας
28 Μαρτίου 1667 S. N.

Ἕνας σταυρὸς μετὰ λαβάρου καὶ 4 ὑποδοχαὶ διὰ τὰς λαμπά-

δας, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰς λιτανείας καὶ τὰς κηδείας τῶν Λατίνων. Ἐπὶ πλέον 3 μικρὰ δοχεῖα διὰ τὰ εὐχέλαια. Ἐπὶ πλέον ἕνας κώδων διὰ τὴν ἐκκλησίαν. Ἐπὶ πλέον, εἰ δυνατόν, ἓν ἱεροφυλάκιον μικρὸν διὰ τὴν φύλαξιν τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας.
40 *Ἕνας Ἐσταυρωμένος διὰ τὴν Ἁγ. Τράπεζαν.*

Περὶ τῶν ἀνωτέρω πραγμάτων παρακαλῶ εὐσεβάστως τὴν Ὑμετέραν πανιερότητα καὶ σεβασμιότητα νὰ πληροφορήσῃ τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν, διότι αὐτὰ εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἱκανοποίησιν τῶν Καθολικῶν διὰ τὴν
45 *δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὰς ἀπολαυάς μου νὰ τὰς καταβάλῃ εἰς τὸν κύριον Nicolo Condestaulo εἰς Βενετίαν, ὡς γράφω εἰς τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν, καὶ ἐγὼ θὰ προσεύχωμαι συνεχῶς εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὸ καλὸν ταξίδιον καὶ τὴν μακροζωίαν μετὰ πάσης ἐξυψώσεως τῆς ὑμετέρας πανιερότητος καὶ σεβασμιότητος,*
50 *ἧς ἀσπάζομαι ταπεινῶς τὰ ἱερὰ ἄμφια.*

Giorgio Rossi, ἱεραπόστολος Ἀρζαντιέρας.

21

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
SC. Arcipelago I A φ. 341.

Πανιερώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι κύριοι καὶ προστάται μου,

Δύο καὶ τρεῖς φορὰς ἐπληροφόρησα εὐσεβάστως τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν ὅτι ὁ don Giorgio Rossi, παρὰ τὰς παραινέσεις, ἐπιτιμήσεις καὶ ρητὰς ἐντολάς μου νὰ μὴ συζῇ μετὰ τῆς Κατερίνας
5 *Ζαμπέλλη εἰς δημόσιον σκάνδαλον, νὰ ὑπηρετῇ τὴν ἐκκλησίαν μὲ μεγαλυτέραν ἐπιμέλειαν, νὰ μὴ ἀναμιγνύεται εἰς κοσμικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ νὰ ζῇ τὸν ὑποδειγματικὸν ἐκεῖνον βίον, τὸν ὁποῖον ἐπιβάλλει, ἐκτὸς τοῦ ἱερατικοῦ σχήματος, καὶ ἡ ἰδιότης του ὡς ἱεραποστόλου, παρ' ὅλα ταῦτα, αὐτὸς δὲν ἀλλάσσει τρόπον ζωῆς,*
10 *ἀσχολεῖται μὲ ἐμπορικὰς συναλλαγὰς καὶ οὕτω δυσαρεστεῖται σήμερον μὲ τὸν ἕνα καὶ αὔριον μὲ τὸν ἄλλον, ὑβρίζει καὶ ὑβρίζεται, κτυπᾷ καὶ δέχεται κτυπήματα, ἀκόμη καὶ μὲ τὰ παιγνιόχαρτα τὸν ἔχουν κτυπήσει εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ ἔχει πλέον καταντήσει εἰς τόσον ἐλεεινὴν κατάστασιν, ὥστε οὐδεὶς πλέον τὸν σέβεται, ἀλλὰ*

15 τὸν ἀποκαλοῦν δημοσίᾳ γάϊδαρον, γουρούνι, δόλιον, ἄτιμον κλπ. καὶ τὸ χειρότεροι εἶναι, ὅτι τὸν κατηγοροῦν φανερὰ ὅτι ἐσκότωσε ἕνα Giorgio Vespio μαρωνίτην, διὰ νὰ κρατήσῃ διὰ τὸν ἑαυτόν του τὴν σύζυγόν του, ἡ ὁποία εἶναι ἡ προαναφερθεῖσα Κατερίνα. Δὲν ἠξεύρω πλέον τί νὰ κάμω μὲ τὸν ἱερέα αὐτόν. Τὸν συμβουλεύω
20 πατρικῶς, τὸν ἐπιπλήττω συχνά, καὶ αὐτὸς δὲν διορθώνεται καὶ δὲν θέλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ μόνη λύσις διὰ νὰ ἀποφευχθῇ τὸ σκάνδαλον καὶ ἡ ἰδία του καταστροφή, καθὼς καὶ ἡ ζημία ποὺ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπενεχθῇ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἶναι νὰ ἀπομακρυνθῇ οὗτος ἀπὸ τὴν ἀποστολήν,
25 ὥστε μὲ τὴν ἀναχώρησίν του ἀπὸ τὴν Ἀρζαντιέραν νὰ σταματήσουν οἱ ψίθυροι καὶ αἱ διαρκῶς διαδιδόμεναι φῆμαι περὶ τῆς ἀνθρωποκτονίας.

Φέρω πάντα ταῦτα ἐκ νέου εἰς γνῶσιν τῆς σεβασμιότητός σας, σεῖς δὲ εἴσθε κύριοι νὰ μὲ διατάξετε τί πρέπει νὰ πράξω.
30 Ἐν τῷ μεταξὺ ἀσπάζομαι ταπεινῶς τὴν πορφύραν σας.

Μῆλος, 20 Ἰουνίου 1672

Τῶν Ὑμετέρων σεβασμιοτήτων
ταπεινότατος, ὑποχρεωμένος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος
Giovanni Antonio Camilli, ἐπίσκοπος Μήλου.

22

Στοὺς 1669 μηνὸς Μαΐου στοὺς 20, ἐδῶ εἰς τὴν Γκίμουλον. |2† Ἔμπροστεν εἰς ἐμένα τὸν ὑπογράφοντα νοτάρον τῆς νήσου Κιμούλου ἐνεφανίστησαν |3 οἱ κάτωθεν γεγραμμένοι αἰνδέσιμοι ἅγιοι ἱερεῖς ὀφικαιάροι τοῦ κλήρου, οἱ ὁποῖοι ἁπλώνον |4τας εἰς τὸ στῆθος τως μαρτυροῦσι διὰ πλείω ξεκαθάρισιν τῆς ἀλήθειας ὁπὼς ὄχι μόνον |5 πριχοὺ τὸν μπόλεμον μὰ καὶ εἰς τὸν καιρὸν τουτουνοῦ τοῦ πολέμου ἐβάπτισαν πολλοὶ ἀπὸ ἡ |6μᾶς τοὺς Ρωμαίους ἱερεῖς παιδιὰ Τούρκων ὄντας ἀκόμη καὶ Τοῦρκοι ἀφεντάδες καὶ κριτάδες εἰς |7 τὸν τόπον ἀπάνω· καὶ ὄχι μόνον Τούρκων παιδιά, ἀλλὰ καὶ Τούρκους ἄνδρες καὶ γυναῖκες μεγάλης |8 ἡλικίας μὲ τάξιν καὶ παρρησίαν τῆς Ἐκκλησίας μας κατὰ τὴν συνήθειαν χωρὶς νὰ ἔχωμεν καμμίαν |9 ἐντίρησιν καὶ φόβον τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ εἴμαστε πάντα ἕτοιμοι νὰ βαπτίζωμεν ὅσους |10 Τούρ-

κους θελληματικῶς ζητήσουσιν ἅγιον βάπτισμα, ἔστοντας καὶ νὰ εἶναι τὸ πλέον |[11] *θεάρεστον ἔργον, ὁποὺ λογιάζομεν νὰ ἠμποροῦμεν νὰ κάμνωμεν σύρνοντας εἰς τὸ* |[12] *φῶς τῆς πίστεως καὶ ὀρθοδοξίας τὲς ψυχὲς ὁποὺ στέκουσι νὰ χαθοῦν. Καὶ ἐπειδὴ μὲ* |[13] *ἐλευθερίαν ἐβαπτίζαμεν τοὺς Τούρκους ἔστοντας αὐτοὶ νοικοκύρηδες ἐδῶ εἰς τὰ νησιά,* |[14] *πόσον μᾶλλο τώρα ὁποὺ θριαμβεύει ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ νὰ μὴν τὸ κάμνωμεν μὲ μεγα* |[15]*λύτερην δόξαν καὶ χαράν, ἐλπίζοντας πὼς δὲν θέλομεν ἰδεῖ πλέον τὸ ἄνομον* |[16] *γένος ἐκείνων νὰ μᾶς ὁρίζῃ, μὰ ἂν τύχῃ καὶ γένῃ πάλε κατὰ τάξιν καὶ εἰρήνην εἰς τούτους ὅτι* |[17] *νὰ ξανάρθουσι στὰ νησιὰ διὰ ἐναντίαν ὑπόθεσιν, δὲν θέλει εἶσται καμμία ξεγύρεψι* |[18] *γῆ φόβος βλάψιμου πρὸς ἐμᾶς ὅλους τοὺς χριστιανούς. Ὅθεν, εἰς ἐζήτησιν τοῦ αἰ* |[19]*δεσιμωτάτου κὺρ Ἰωάννου Ἀντωνίου ντὲ Καμίλλες ὑποψηφίου ἐπισκόπου τῆς παρὼν* |[20] *ἐπαρχίας, ἐκάμαμεν τὸν παρὸν φανερὸν γράμμα, ὀδιὰ νὰ τὸ δουλευτῇ* |[21] *ἐκεῖ ὁποὺ τὸ χρειαστῇ, καὶ ὑπογράφομεν ἰδίῳ χειρὶ*

|[22]*†παπα νεικώλαος (κ(αὶ) ηκονόμως κιμούλου δωύλ(ος) τ(ῆς) παναγηώτη σου*

|[23]*† ὁ σκεβοφίλαξ αντωνιος ἱερεὺς δούλος τὴς παναγιωτισου*

|[24]*γρηγώριος ἱερομόναχος κ(αὶ) πν(ευμα)τικὸς τῆς αὐτῆς νύσου δοῦλ(ος) τ(ῆς) παναγιώτη σου*

|[25]*†διμήτριος ἱερεὺς κ(αὶ) πρώτοπαπάς δουλος τῆς παναγιώτησου*

|[26]*†παπα νηκωλῶς Βενιέρης δούλος τὴς παναγηώτη σου*

|[27]*†παπα διμίτρις σκηριῶτης δούλος τῆς παναγιώτης σου*

|[29]*†ὁ σακελλίου φραγγούλης νοτάριος*
μαγέρης χωρεπίσκοπος ἔγραψα.

23

Ἀρχεῖα Προπαγάνδα.
SC. Arcipelago 2A φ. 536.

Σεβασμιώτατοι καὶ πανιερώτατοι...,

Ληξάσης τῆς τριετίας τοῦ don Giorgio Rossi εἰς τὴν νῆσον Ἀρζαντιέραν, γνωρίζω ὅτι οὗτος ὑπέβαλεν εἰς τὴν Ἁγίαν Προ-

παγάνδαν αἴτησιν ἀνανεώσεως τῆς ἐντολῆς του, ὑπαινίχθη δὲ
5 ὅτι παραμένει ἐκεῖ μὲ τὴν ἄδειάν μου. Ὀφείλω ὡς ἐκ τούτου νὰ πληροφορήσω τὰς ὑμετέρας σεβασμιότητας ὅτι παραμένει ἐκεῖ πρὸς μεγάλην μου δυσαρέσκειαν, διὰ πολλοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους θὰ ἦτο μακροσκελὲς νὰ διηγηθῶ ὅλους. Ἀρκεῖ νὰ σᾶς τοὺς εἴπω coram domini: Ὅτι τὸν ἀντιπαθοῦν ὅλοι οἱ Λατῖνοι καὶ
10 οἱ Ἕλληνες τῆς νήσου, ὅτι οὐδέποτε ἔκαμεν οὔτε πρόκειται νὰ κάμῃ καλὸν εἰς τὴν ἐνορίαν, οὔτε εἰς τὰ πνευματικὰ οὔτε κἂν εἰς τὰ κοσμικὰ ζητήματα, ὅτι ὅλας τὰς δωρεὰς αἱ ὁποῖαι προσφέρονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰς οἰκειοποιεῖται ὑπὲρ τοῦ ἰδίου του βαλαντίου καὶ ἡ ἐκκλησία παραμένει πάντοτε γυμνὴ καὶ πτωχή.
15 Ἐγὼ δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ διορθώσω τὰ πράγματα, πρῶτον διότι φοβοῦμαι ὅτι αὐτός, μοχθηρὸς ὤν, θὰ μοῦ κάμῃ τὸν βίον ἀβίωτον ἢ θὰ μοῦ προξενήσῃ ἄλλο ἀνεπανόρθωτον κακὸν μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ δεύτερον διότι δὲν ἔχω διαταγὴν τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας νὰ τοποθετήσω εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην ἄλλον ἱερωμέ-
20 νον ἄμεμπτον καὶ θεοφοβούμενον, ἐὰν δὲ τὸν διατάξω νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν ἐκείνην καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Μῆλον, δὲν θὰ μὲ ὑπακούσῃ.

Διὰ ταῦτα θὰ ἦτο σκόπιμον νὰ στείλουν αἱ Ὑμέτεραι σεβασμιότητες μίαν διαταγὴν εἰς αὐτόν, καὶ μίαν ἄλλην εἰς ἐμέ, ὅτι
25 ἀφοῦ ἔληξεν ἡ τελευταία του τριετία, ὀφείλει οὗτος νὰ ἐπανέλθῃ διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς Μήλου, ὅπου εἶναι ἐγγεγραμμένος, καὶ ὅτι ἐγὼ πρέπει νὰ ἐξεύρω ἄλλον ἐφημέριον διὰ τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν, τοῦτο δὲ ἐπὶ ποινῇ ἀργίας. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἱκετεύω τὰς σεβασμιότητάς σας νὰ μὴ λάβῃ
30 γνῶσιν ὁ don Giorgio ὅτι αὐτὸ προέρχεται ἐξ ἰδικῆς μου ἀναφορᾶς, διότι ἀσφαλῶς θὰ μοῦ κάμῃ μεγάλο κακὸν καὶ φοβοῦμαι πολὺ ὅτι θὰ μοῦ πάρῃ τὴν ζωήν. Αὐτὰ ἔχω νὰ ἀναφέρω εἰς τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν περὶ τῆς πνευματικῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς Ἀρζαντιέρας, ἐκ καθήκοντος συνειδήσεως, καὶ ἀσπάζομαι τὴν
35 πορφύραν σας.

Μῆλος, πρώτη Μαΐου 1674

Τῶν Ὑμετέρων σεβασμιοτήτων ταπεινότατος,

λίαν ἀφωσιωμένος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος

Giovanni Antonio Camili ἐπίσκοπος Μήλου.

24

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
SC. Arcipel. 2A 575.

Πανιερώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι...,

....Ὡς πρὸς τὸν don Giorgio Rossi, συνεμορφώθην ἀμέσως πρὸς τὴν διαταγὴν τῆς σεβασμιότητός σας νὰ τὸν ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἀρζαντιέρας, καὶ ἐκάλεσα ἕνα ἄλλον ἱερέα ἀπὸ τὴν Σῦρον, ὅταν δὲ αὐτὸς ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντά του εἰς τὴν ἐκκλησίαν, θὰ ἀναφέρω εὐσεβάστως εἰς τὴν σεβασμιότητά σας. Τὸν Rossi, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ εἶναι πολὺ προσκεκολλημένος εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν, θὰ δυσκολευθῶ ὀλίγον νὰ τὸν ἀποσπάσω, καὶ φοβοῦμαι μήπως δημιουργήσῃ στενοχωρίας εἰς τὸν νέον ἐφημέριον.

Ἐφ' ᾧ ἀσπάζομαι ταπεινῶς γονυπετῶν τὴν ἱερὰν πορφύραν.

Τῶν ὑμετέρων σεβασμιοτήτων ταπεινότατος,
λίαν ὑπόχρεος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος
Giovanni Antonio Camilli
ἐπίσκοπος Μήλου

[1674 μετὰ τὸν Σεπτέμβριον].

25

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
Visite 37, φ. 249.

Ἔκθεσις ἐπισκέψεως τῆς Μήλου κατὰ τὸ ἔτος 1678

Ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Μήλου ἄλλοτε εἰς οὐδὲν ὑπελείπετο τῶν ἄλλων τοῦ Ἀρχιπελάγους τόσον ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν καθολικῶν ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰ εἰσοδήματα ἐκ τῆς ἀκινήτου περιουσίας της. Ἀφοῦ ὅμως ἡ ἐκκλησία ἔμεινεν ἄνευ ἱερέως ἐπὶ 80 ἔτη, ἤρχισαν νὰ πολλαπλασιάζωνται οἱ Ἕλληνες καὶ νὰ ὀλιγοστεύουν οἱ Λατῖνοι, μέχρι σημείου πλήρους ἐξαλείψεως σήμερον, ὁποὺ δὲν ὑπάρχει πλέον οὐδὲ εἷς Μήλιος καθολικὸς καὶ οἱ Ἕλληνες ἔχουν σφετερισθῆ μέγα μέρος τῆς περιουσίας τῆς ἐκκλησίας. Τὴν ἐποχὴν τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου ἐνυμφεύθησαν ἐδῶ μερικοὶ ξένοι μὲ ἑλληνίδας γυναῖκας—περίπου 15 οἰκογένειαι καὶ ἄλλα 20 πρόσωπα,

κουρσάροι ποὺ πότε ἦσαν ἐδῶ, καὶ πότε δὲν ἦσαν—καὶ ἀφοῦ ἦλθον οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν νῆσον, οἱ ἀνωτέρω ἔφυγον διὰ τὴν ἀσφάλειάν τῶν.....

Ὁ μονσινιὸρ ἐπίσκοπος ἐξυπηρετεῖ αὐτοπροσώπως τὴν ἐκκλησίαν του καὶ ἀσκεῖ ὅλας τὰς ἁρμοδιότητας τοῦ ἐφημερίου μέχρι καὶ τῶν πλέον ταπεινῶν ἐργασιῶν, ὅπως νὰ σημαίνῃ ἐνίοτε τὸν κώδωνα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχει δύο ἱερεῖς καὶ ἕνα μαθητευόμενον κληρικόν, διότι αὐτοί, ὄντες ξένοι καὶ μὴ ἔχοντες κέρδη καὶ εἰσοδήματα, ἐλαχίστας ὑπηρεσίας προσφέρουν....

Οἱ ἐπίτροποι τῆς νήσου καὶ ἄλλοι προύχοντες τῆς Μήλου ἦλθον καὶ μοῦ παρεπονέθησαν ὅτι ὁ μονσινιὸρ Καμίλλης ἀναμιγνύεται διαρκῶς εἰς τὰ κοινά, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν πρόκλησιν συγχύσεων καὶ ταραχῶν εἰς τὴν κοινότητα, ὡς συνέβη ἰδίως περὶ τὸ ἔτος 1675 μὲ τὴν ὑπόθεσιν ἑνὸς Τζώρτζη Κάψη, ὁ ὁποῖος ἐξήγειρε τὸν λαὸν κατὰ τῶν ἀστῶν καὶ τῶν προυχόντων καὶ ἔβαλε νὰ δείρουν μερικοὺς καὶ ἄλλους νὰ τοὺς ἐκδιώξουν βιαίως ἐκ τῆς νήσου, καὶ δὴ τὸν Ἕλληνα ἐπίσκοπον, ὁπότε οἱ προύχοντες προέβησαν εἰς διαβήματα πρὸς τὴν ὀθωμανικὴν Πύλην καὶ ἐπέτυχον μὲ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου νὰ ὁδηγηθῇ ὁ Κάψης μὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ὀπαδούς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ἀπαγχονισθῇ ὡς ἐπαναστάτης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μονσινιὸρ Καμίλλης εἶχε τότε ὑπάγει εἰς τὸν ἑλληνικὸν καθεδρικὸν ναὸν καὶ τοῦ εἶχε περάσει εἰς τὸν λαιμὸν ἓν χρυσοῦν περιδέραιον, δῶρον τοῦ λαοῦ εἰς ἀναγνώρισιν τῆς προστασίας του, ἐθεωρήθη ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὅτι ἐπῆρε τὸ μέρος τοῦ Κάψη καὶ ἐμισήθη θανασίμως τόσον ἀπὸ τὸν Ἕλληνα ἐπίσκοπον, ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὁποῖοι μάλιστα, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς προστάτας τοῦ μονσινιὸρ Καμίλλη καὶ ὁ φόβος τῶν δυτικῶν κουρσάρων, θὰ εἶχον πλέον ἢ ἅπαξ ὁδηγηθῇ εἰς ἀκραίας ἀποφάσεις ἐναντίον αὐτοῦ.

Πάντως μοῦ ἐζήτησαν μὲ μεγάλην ἐπιμονὴν νὰ ἐνημερώσω σχετικῶς τὰς σεβασμιότητάς σας, ὥστε νὰ ληφθοῦν τὰ δέοντα μέτρα καὶ νὰ λεχθῇ εἰς τὸν μονσινιὸρ νὰ περιορίζεται εἰς τὰς ἁρμοδιότητας τοῦ ποιμαντορικοῦ του λειτουργήματος καὶ νὰ μὴ ἐπεκτείνεται εἰς τὰ κοινὰ καὶ κοσμικά, ὅπερ δὲν παρέλειψα νὰ πράξω καὶ προφορικῶς καὶ δι' εἰδικῆς ἐγγράφου διαταγῆς, ἀπο-

βλέπων διὰ τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῆς νὰ κατευνάσω τὰ πάθη των. Ὁ δὲ Ἕλλην ἐπίσκοπος διαμαρτύρεται ἐπὶ πλέον παραπονούμενος κατὰ τοῦ μονσινιὸρ Καμίλλη, ἰδίως ὅτι ὁ τελευταῖος παραβιάζει τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἕλληνος διὰ τῆς τελέσεως γάμων Ἑλληνίδων γυναικῶν πρὸς ἄνδρας λατίνους καὶ δημιουργοῦνται διαρκεῖς ἔριδες καὶ οἱ δύο των δὲν ὁμιλοῦν πλέον μεταξύ των.

Συνεχίζεται ἐπίσης ἡ παλαιὰ ἔρις μεταξὺ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Μήλου καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ναξίας, τὴν ὁποίαν δὲν ἠμπόρεσαν οὗτοι νὰ μὴ ἐκδηλώσουν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς παρούσης ἐπισκέψεως δι' ἀμοιβαίων ἀστικῶν διεκδικήσεων, τὰς ὁποίας πάντως διηυθέτησα, ἀφοῦ ἤκουσα τὰ ἑκατέρωθεν ἐπιχειρήματα, ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἀπεφασίσθη νὰ ἀποδώσῃ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας ὡρισμένα σπουδαῖα ἔγγραφα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σίφνου εἰς τὸν μονσινιὸρ Καμίλλη, ἐνῷ ἀπερρίφθησαν ὡρισμέναι ἄλλαι ἀξιώσεις τοῦ ἰδίου περὶ μύλων τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, τοῦ μονσινιὸρ Καμίλλη μὴ δυνηθέντος νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οὗτοι ἀνῆκον πράγματι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σίφνου. Τὰ ἔγγραφα εἶναι τὰ ἑξῆς:

—Δωρεὰ μιᾶς οἰκίας πρὸς τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τῆς Σίφνου, γενομένη τὴν 17 Ὀκτωβρίου 1657 ὑπὸ τοῦ κυρίου Γιάκουμου Γοζαδίνου, ἰδιόχειρος.

—Πώλησις ἀγρῶν κειμένων εἰς Ἀρζαντιέραν ἀντὶ 100 ρεαλίων, γενομένη τὴν 6 Ὀκτωβρίου 1640 ὑπὸ τῆς κυρίας Φλωρέντζας, συζύγου Nicolo Marin πρὸς τὸν κύριον Βασίλειον Λογοθέτην, ἰδιωτική.

—Ἄδεια τοῦ βικαρίου τῆς Σίφνου, ὅτι ὁ Γεώργιος Γοζαδῖνος δύναται νὰ κατασκευάσῃ παράθυρα ἄνωθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, ἰδιόχειρος.

—Διαθήκη Μαριέττας τοῦ πάλαι ποτὲ Megolu Δελλαγραμμάτικα, 22 Μαρτίου 1651, παρέχουσα πλείονα κληροδοτήματα εἰς τὴν ὡς ἄνω ἐκκλησίαν, καταχωρισμένη εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ζαννῆ Γοζαδίνου, κατζιλιέρη.

—Ἀγορὰ γενομένη ὑπὸ τοῦ κυρίου Vicenzo Moroni εἰς τὸ ὄνομα τῆς ὡς ἄνω ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν Giovanni Giuduzzi, δύο κτημάτων ἐξ ἀμπέλων καὶ ἀγρῶν εἰς Ἄνδρον ἀντὶ ρεαλίων 292,

ἐγγεγραμμένη εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ d. Nicolo de Portu, νοδάρου, τὴν 10 Σεπτεμβρίου 1639.

—Πώλησις κτημάτων εἰς Κορώνια καὶ Δημοσιά, γενομένη ὑπὸ τοῦ κυρίου Giovanni Giouduzzi ἐκ Χίου πρὸς τὸν κύριον Vicenzo Moronidella ἀντὶ 290 ρεαλίων, δι' ἐγγράφου τῆς 10 Σεπτεμβρίου 1639 τοῦ ὡς ἄνω νοδάρου.

—Ἔγγραφον παραιτήσεως τοῦ κυρίου Βασιλείου Λογοθέτη ἀπὸ ὡρισμένων κτημάτων, ἀγορασθέντων παρ' αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας Θερμιῶν καὶ Σίφνου τὴν 19 Νοεμβρίου 1640, εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὡς ἄνω νοδάρου.

—Πώλησις 8 κτημάτων καὶ ἄλλων πραγμάτων γενομένη ὑπὸ τοῦ κυρίου Βασιλείου Λογοθέτη πρὸς τὸν κύριον Vicenzo Morone ἐκ Χίου, δι' ἐγγράφου τῆς 16 Νοεμβρίου 1640, εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὡς ἄνω νοδάρου.

—Πληρεξούσιον τοῦ κυρίου Vicenzo Moroni πρὸς τὸν κύριον Βασίλειον Λογοθέτην διὰ τὴν παρ' αὐτοῦ ἀγορὰν κτημάτων ἀντὶ 350 ρεαλίων, εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὡς ἄνω νοδάρου ὑπὸ ἡμερομ. τῆς 30 Ἰουνίου 1640.

—Τρία χοτζέτια εἰς τὴν τουρκικήν.

—Τρία ἄλλα ἔγγραφα εἰς τὴν τουρκικήν.

(Ἔπεται περιγραφὴ τῆς ἐκκλησίας τῶν Καπουτσίνων, ἡ ὁποία κατεστράφη 5 ἔτη ἀργότερον, καὶ μερικὰ νομικὰ ἔγγραφα).

26

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας.
Visite 37, φ. 248-249.

Ἔκθεσις περὶ τῆς νήσου Ἀρζαντιέρας ἐν ἔτει 1678

Ἡ Ἀρζαντιέρα εἶναι μικρὰ νῆσος 18 μιλίων. Δικαιοδοσία: Προσηρτημένη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Μήλου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἀπέχει πλέον τοῦ ἑνὸς μιλίου. Ἔχει ἓν μόνον φρούριον, χωρὶς ἄλλα χωρία, ὅπου εὑρίσκεται μία μόνη λατινικὴ ἐκκλησία καὶ 15 ἑλληνικοὶ ἐνοριακοὶ ναοί, ἐκτὸς 63 ἄλλων ἐξοχικῶν. Οἱ κάτοικοι λατινικοῦ δόγματος εἶναι 21, συμπεριλαμβανομένων ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων, οἱ περισσότεροι ξένοι ἐγκατεστημένοι ἐδῶ

ἀπὸ μικροῦ χρόνου καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἔχουν μόνιμον διαμονήν,
10 διότι εἶναι κουρσάροι εἰς τὰς τουρκικὰς χώρας, καὶ τὰ τέκνα των ἀκολουθοῦν τὸ δόγμα τῆς Ἑλληνίδος μητρός των. Ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι εἶναι Ἕλληνες καὶ ἀνέρχονται εἰς χιλίους.

Ἡ λατινικὴ ἐκκλησία, ὀνομαζομένη Παναγία τῶν Ρόδων, εἶναι πολὺ μικρὰ καὶ στεχόχωρος, μὲ ἕνα μόνον κλίτος, μὲ θόλον,
15 ἡ μισὴ στρωμένη μὲ πέτρες καὶ ἡ ἄλλη μισὴ μὲ κεραμίδια. Ἔχει τὸ κύριον θυσιαστήριον ἀπέναντι τῆς θύρας καὶ δύο ἄλλα μικρά, ἓν ἀπὸ κάθε πλευράν, μὲ τὰ ἀπαραίτητα σκεύη. Δὲν ὑπάρχει ἱεροφυλάκιον καὶ ὁ ἐφημέριος φυλάσσει τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια εἰς τὴν οἰκίαν του δι' ἀσφάλειαν ἀπὸ τὰς κλοπὰς τῶν κουρσάρων,
20 ἀφοῦ ἡ ἐκκλησία ἐλεηλατήθη ἤδη ἅπαξ. Δὲν ὑπάρχει βαπτιστήριον ἀλλ' ὁσάκις παρίσταται ἀνάγκη χρησιμοποιεῖται μία φορητὴ κολυμβήθρα καὶ ὡς χῶρος διὰ τὸ μυστήριον χρησιμεύει ἕνας σωρὸς ἀσβέστου εὑρισκομένου καὶ καταλαμβάνοντος μίαν γωνίαν τῆς ἐκκλησίας. Διέταξα νὰ ἀποκομισθῇ ὁ σωρὸς αὐτὸς ἐντὸς 15 ἡμερῶν
25 καὶ νὰ διαμορφωθῇ ἄλλος καταλληλότερος χῶρος κατ' εὐπρεπέστερον τρόπον, ὡς καὶ νὰ προμηθευθῇ ὁ ναὸς μὲ τρία δοχεῖα ἀπὸ χαλκόν, ἀπαγορεύσας τὴν χρῆσιν δοχείων ἐκ μολύβδου. Τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια εἶναι:

Ἓν δισκοπότηρον μὲ τὸ ποτήριον καὶ τὸν δίσκον ἀπὸ ἄργυρον,
30 τὸ πόδι ἀπὸ χαλκόν. Ἓν φελόνιον ἐκ καταλούφου, ἐσχισμένον. Ἓν ἄλλο μὼβ ἀπὸ καναβάτσο. Ἓν στιχάριον, ζώνη, μανδύας, ἀήρ, 6 πουριφικατόρια. Καλύμματα θυσιαστηρίου τρία παλαιά, τραπεζομάνδηλα τρία, λειτουργικὰ βιβλία δύο, τυπικὸν ἕν, θυμιατήριον ἕν, μία μικρὰ κανδήλα ἀπὸ ὀρείχαλκον καὶ ἕνας μέτριος κώ-
35 δων.

Ἡ ὡς ἄνω ἐκκλησία δὲν ἔχει ἄλλην ἀκίνητον περιουσίαν ἐκτὸς δύο ἀγρῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποφέρουν ἐλάχιστον εἰσόδημα, ὑπάρχουν δὲ ἐπίσης εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν κτήματα ἀνήκοντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Σίφνου, ἀναφερόμενα εἰς τὴν περὶ τῆς νήσου
40 αὐτῆς ἀναφοράν. (φ. 43): Τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς (τῆς Σίφνου) τὰ εὑρισκόμενα εἰς τὴν νῆσον Ἀρζαντιέραν δύνανται νὰ ἀποδώσουν ἄλλα 30 ρεάλια περίπου, ἀλλὰ πληρώνουν χαράτσι, πότε πέντε καὶ πότε ἓξ ρεάλια.

Ὡς ἐφημέριος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀρζαντιέρας ὑπηρετεῖ

σήμερον ὁ pre Georgi di Rossi, ἱερεὺς καταγόμενος ἐκ Σύρου, ἡλικίας 50 ἐτῶν. Εἶναι 30 ἔτη ποὺ ὑπηρετεῖ αὐτὸς μεταξὺ Μήλου, Ἀρζαντιέρας καὶ Σίφνου, ἐξ ὧν τὰ 20 ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐντεταλμένου ὑπὸ τῆς Προπαγάνδας ἱεραποστόλου τῆς Ἀρζαντιέρας, μὲ ἐπίδομα κατὰ τὴν πρώτην τριετίαν 25 σκούδων ἐτησίως καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἔτη 30. Αὐτὰ τοῦ ἀφῃρέθησαν πρὸ πενταετίας μαζὶ μὲ τὴν ἱεραποστολικὴν ἐντολὴν τῆς Προπαγάνδας λόγῳ τῶν ἐναντίον του καταγγελιῶν τοῦ μονσινιὸρ Camilli. Κατόπιν ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν ἡ ἐνορία ἀλλὰ χωρὶς μισθὸν ἢ ἀναγνώρισιν, ἐκτὸς ὡρισμένων ὀλίγων τυχηρῶν, διδομένων εἰς αὐτὸν ἀπὸ ξένους. Οὗτος ἔχει κτίσει ἰδίαν οἰκίαν εἰς τὴν νῆσον καὶ διὰ τῆς φιλοπονίας του ἔχει ἀποκτήσει τρία κτήματα καὶ τὰ καρποῦται διὰ τὴν συντήρησίν του, ὥστε παρ' ὅλον ὅτι ἐστερήθη τῆς ἱεραποστολικῆς θέσεως καὶ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας, οὐδέποτε ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν τόπον. Μὴ εὑρισκομένου δὲ ἄλλου τινὸς διατεθειμένου νὰ ὑπηρετήσῃ ἄνευ ἀποζημιώσεως, συνεφωνήθη ἤδη πρὸ τετραετίας μὲ τὸν μονσινιὸρ Camilli, νὰ ἀποκατασταθῇ ὁ ἐν λόγῳ ὡς ἐφημέριος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν γνώμην μου δὲ καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ὑπηρετῇ τὰς ψυχὰς μὲ εἰδικὴν ἄδειαν τῶν ὑμετέρων σεβασμιοτήτων καὶ μὲ κάποιαν μικρὰν ἀναγνώρισιν ὡς προηγουμένως, ὥστε νὰ μείνῃ ὑποχρεωμένος νὰ μὴ ἀναλάβῃ ἴσως μετά τινα χρόνον ἄλλην θέσιν, ὁπότε θὰ ἦτο ἀπολύτως ἀπαραίτητον νὰ ἐξασφαλίσῃ ἡ Ἁγία Προπαγάνδα, μὲ μεγαλυτέραν δαπάνην, κάποιον ἱερέα διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς περὶ ἧς πρόκειται ἐκκλησίας, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὁ προαναφερθεὶς Giorgi, λόγῳ καὶ τῆς προκεχωρημένης ἡλικίας του, ἔχει βελτιώσει κατὰ πολὺ τὴν διαγωγὴν του καὶ τὰ παλαιὰ σκάνδαλα ἔχουν σιγάσει μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ὥστε δικαιολογεῖται διὰ τὸ μέλλον ἡ ἐλπίς, ὅτι ἡ διακονία του θὰ ἀποφέρῃ καλυτέρους καρπούς, ὡς ἐπληροφορήθην καὶ ἐκ τῶν βεβαιώσεων πολλῶν ἐκ τῶν κατοίκων, τόσον Ἑλλήνων ὅσον καὶ Λατίνων. Οὗτος διαθέτει ἐπίσης ἰδικά του ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια: Ἓν ἀργυροῦν δισκοπότηρον, 5 φελόνια διαφόρων χρωμάτων, δύο στιχάρια, λειτουργικὸν βιβλίον καὶ τυπικόν, τὰ ὁποῖα δύναται νὰ χρησιμοποιῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν χωρὶς νὰ ἐνοχληθῇ ἡ Ἁγία Προπαγάνδα. Μοῦ παρουσίασε τὰ βιβλία βαπτίσεων, γάμων καὶ κηδειῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους

1662. Δὲν ἔχει ὑποχρέωσιν συγκεκριμένων λειτουργιῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν τηρεῖ εἰδικὸν σχετικὸν βιβλίον.

Ὁ μονσινιὸρ ἐπίσκοπος Camilli ἔχει ἐπιβάλει εἰς τὸν ρηθέντα ἐφημέριον δι' εἰδικῆς διαταγῆς του τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μεταβαίνῃ εἰς Μῆλον διὰ τὰς ἐπισήμους τελετὰς ὡς τῆς Ἁγίας Δωρεᾶς, τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς καὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, καὶ ὁσάκις καλεῖται οὗτος ὑπὸ τοῦ ἰδίου διὰ νὰ τὸν βοηθῇ εἰς διαφόρους δημοσίας ἐκδηλώσεις. Ἐπιβαρύνεται οὕτως ὁ ὡς ἄνω ἐφημέριος μὲ τοὺς κινδύνους τῆς θαλάσσης, ἐπειδὴ δὲ παραπονοῦνται καὶ οἱ Λατῖνοι τῆς ἐνορίας τῆς Ἀρζαντιέρας ὅτι μένουν ἀλειτούργητοι κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας, ἔκρινα σκόπιμον νὰ τροποποιήσω τὴν ἀνωτέρω διαταγὴν μὲ τὸν περιορισμόν, ὅτι ὁ ἐφημέριος τῆς Ἀρζαντιέρας δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείπῃ τὴν ἐκκλησίαν του, διὰ νὰ μεταβαίνῃ εἰς τὴν Μῆλον κατὰ τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ ἔτους, πρὸς ζημίαν τῶν ψυχῶν αἱ ὁποῖαι παραμένουν ἄνευ λειτουργίας, καὶ ὅτι δὲν πρέπει διὰ τὸν λόγον αὐτὸν νὰ ἐξαναγκάζεται δι' ἐπιπλήξεων ἢ ἄλλων ποινῶν ὑπὸ τοῦ μονσινιὸρ ἐπισκόπου τῆς Μήλου νὰ συμμετέχῃ εἰς ἄλλας ἐκδηλώσεις, ἐκτὸς μόνον εἰς τὴν τελετὴν καὶ τὴν πανήγυριν τῆς Ἁγίας Δωρεᾶς, ἡ ὁποία τελεῖται εἰς τὴν Μῆλον.

27

Ὁ ἐκλαμπρότατος καὶ ὑψηλότατος καὶ ἐνδοξότατος ἀφέν |[2]της Ἀφτὶς Μουσταφᾶς πασιᾶς Βεζίρης καὶ καπε |[3]τὰν πασιᾶς τῆς κραταιᾶς βασιλείας.

(βούλλα μὲ τὸν τουρᾶ).

|[3]Πρὸς ἐσᾶς παπάδες γέροντες καὶ ἐπίτροποι τοῦ νη |[4]σίου Κιμούλους καὶ εἰς ἐσένα, πίσκοπε· ὁ Μανθέος ὁ Μο |[5]δινὸς ἐκαμεν ὀπροσταγὴν ἀρτζιχάλι, λέγοντας πὼς |[6] νὰ εἶχε ἕνα χωράφι στὶς Δέκας λεγούμενο· καὶ νά 'τονε |[7] ἀπὸ πρᾶμα τοῦ Τελαβέρη καὶ νὰ τὸν ἐπιασεν ὁ ἴδιος ὁ Τε |[8]λαβέρης μὲ τὴ κρίσι νὰ τόν ἐπλερώσῃ διὰ τὰ ροῦχα ὁποὺ |[9] εἰς τὴν Γκίμουλο εἶχεν καὶ πράματα ὅλα, ἔτζι τόν ἐπλέρω |[10]σεν τόσον διὰ πράματα, ἀμπέλι, χωράφια, σπίτια καὶ ροῦ |[11]χα, ὡς καθὼς εἴδαμε τὰ γράμματά του, τόσον τοῦ μακαρί |[12]τη ἀφέντη Μπικίριαγα καὶ Κιαχαγιᾶ τοῦ μακαρίτη |[13] Καπλὰν πασιᾶ τούρκικο καὶ ρωμαίικο κι ἀκόμα καὶ μπου |[14]γουρ-

δὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον Καπλὰ πασιᾶ πὼς κουμετέρει ἐκείνους |[15] *ὁποὺ τοῦ βαστοῦ τὸ ἄνωθεν χωράφι στὶς Δέκας νὰ μή τονε* |[16] *πειράζουνε παρὰ εἶναι ἐδικόν του νὰ τὸ κάμῃ ὅ,τι θέλει.* |[17] *Ἔτζι καὶ ἐμεῖς τὴν σήμερον σᾶς ἐπροστάζομε ἐσᾶς ἐπιτρόπους* |[18] *καὶ πρὸς ἐσένα, ἐπίσκοπε, μὲ τὸν παρών μας φρικτὸν ὁρισμὸν* |[19] *νὰ εἶναι εἰς ἐποσέσσο ὁ ἄνωθεν Μοδινὸς χωρὶς ἄλλη ἀμφιβολίαν τὸ* |[20] *ἴδιο χωράφι, διὰ νὰ μὴν ἔχῃ πλέο ἀφορμὴ νὰ ξαναγυρίσῃ ὀμπρο* |[21] *στά μας· ἀλλέως καὶ γενῇ τὸ ἐναντίο, θέλω σᾶς ἐπαιδέψει ἐσᾶς τοὺς* |[22] *προεστοὺς καὶ ἐπιτρόπους ὡσὰν ὑποτακτοὶ τοῦ φοβεροῦ μας ὁρισμοῦ* |[23] *καὶ ἐσένα πίσκοπε ὡσὰν τζελαλὴς πὼς βαστᾷς τὸ πρᾶμα τοῦ* |[24] *ραγιᾶ χωρὶς κρίσιν καὶ ἂν ἔκαμες ἐσὺ ἀλλαξία,* |[25] *θέλεις πάρεις πάλε τὸ πρᾶμα σου καὶ τὸ ξένο νὰ μὴ τὸ βα* |[26] *στᾷς καὶ ἀκόμη νὰ τοῦ δώσετε καὶ τὲς ἐντράδες ὁποὺ τόσους χρόνους τὰ βαστᾶτε· διατὶ ἀ ξαναβεβαιωθῶ πὼς* |[27] *δὲν ἔκαμες κατὰ τὸν ὁρισμό μας, θέλω κάμει καὶ* |[28] *ἐσένα σ' ἐκεῖνο ποὺ σοῦ πρέπει διὰ νὰ μὴ μπειράζῃ ἄλλος* |[29] *τὸ πτωχό μου ραγιὰ καὶ ἂν ἔλθῃ ἄλλος ὁρισμὸς ἀπάνω* |[30] *σὲ τούτην τὴν ἀφορμή, νὰ μὴν ἀξίζῃ τίποτα ἐπειδὴ καὶ* |[31] *εἶναι δουλειὰ ἀποφασισμένη ἀπὸ δύο πασάδες·*
|[32]*ἀπὸ τὴν μπαστάρδα 11 Αὐγούστου 1683.*
Arcipelago 11 Agusto 1683.

28

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας. SC. Arcipelago 3, φ. 389.

Πανιερώτατε καὶ σεβασμιώτατε πάπα.

Σᾶς φιλῶ εὐλαβικὰ τὰ ἅγια πόδια ζητῶν τὴν εὐλογίαν σας καὶ μὲ δάκρυα καὶ ἀναστεναγμοὺς παρακαλῶ νὰ μοῦ κάμετε τὴν χάριν νὰ εὕρω τιμὴν καὶ εὐμένειαν. Ἐγὼ ὁ δυστυχὴς Ματθαῖος Μο-
5 *δινὸς ταπεινότατος δοῦλος τῆς ἁγιωτάτης εὐσεβείας σας, ταλαιπωροῦμαι καὶ κατατρέχομαι ἀπὸ τὸν μονσινιὸρ ἐπίσκοπον τῆς νήσου Μήλου, ὁ ὁποῖος μοῦ κατακρατεῖ φανερὰ τὴν περιουσίαν μου, δηλαδὴ ἕνα ἀγρόν, χωρὶς φόβον θεοῦ. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ λόγος ποὺ ἐσύρθηκα σκλάβος εἰς τὴν Τρίπολιν τῆς Βαρβαρίας,*
10 *ἐπειδὴ ἐπεδίωκα νὰ πάρω τὴν περιουσίαν μου μὲ τὴν ἐπέμβασιν τῆς δικαιοσύνης, μὲ ἐνέπλεξε μὲ τοὺς κουρσάρους, καὶ ὁ ὑπαίτιος ἦτο*

ὁ προαναφερθείς. Διὶ αὐτὸ ἱκετεύω ταπεινὰ τὴν μακαριωτάτην ἁγιότητά σας, νὰ συστήσετε ἐντόνως εἰς τὸν προαναφερθέντα μονσινιὸρ ἐπίσκοπον Z. Antonio Camillo ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπαυξάνῃ ἀκόμη τὰ βάσανά μου, ἀλλὰ κατὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ νὰ μὲ διδάσκῃ τί προστάζει. Τέλος ἱκετεύω νὰ γράψετε εἰς τὸν ὡς ἄνω διὰ τὴν σκλαβιὰ ποὺ μὲ εὑρῆκε, καὶ νὰ μὲ βοηθήσῃ διότι ἔχω ἑπτὰ παιδιά, καὶ εἶμαι πτωχὸς ἄνθρωπος καὶ ἐπλήρωσα διὰ τὴν ἐξαγοράν μου 300 ρεάλια, διότι ἂν ὄχι ἀπὸ ἐμέ, θὰ τὸ εὕρῃ ἀπὸ ἄλλην δικαιοσύνην, καὶ τὰ παιδιά μου θὰ βγοῦν εἰς τὴν ζητιανιὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκην ποὺ μοῦ ἔτυχε.

Ἀρζαντιέρα, 1682, 3 Νοεμβρίου.

Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς σκλαβιᾶς μου ἀπέθανε μία κορούλα μου 13 ἐτῶν ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ τὸ κακὸν ποὺ ἔκαμαν οἱ κουρσάροι.

Ταπεινότατος δοῦλος τῆς ἁγιωτάτης εὐσεβείας σας
Ματθαῖος Μοδινός, κόνσολος Βενετός.

29

Propaganda Fide, SC Arcipelago 4 f-82v.

Ὁ ἐνδοξότατος Καπλὰν Μουσταφᾶ Καπιτὰν πασᾶς ὅλης τῆς Ἄσπρης θαλάσσης.

Εἰς σὲ Γκάσπαρο Κοντοσταῦλε νὰ γνωρίζῃς ὅτι ὁ Ματθαῖος Μοδινὸς ἔδωσε μίαν αἴτησιν (arzuhali) ἐδῶ εἰς τὸ διβάνιόν μου διὰ τὸ χωράφι τὸ ὁποῖον σὺ κατέχεις εἰς τὴν Κίμωλον κάτω στὶς Δέκας, τὸ ὁποῖον εἶχε κληρονομήσει ὁ Ταλαβέρης καὶ τὸ ὁποῖον σὺ κατέχεις διὰ τῆς βίας. Διὶ αὐτὸ σὲ διατάσσω διὰ τῆς παρούσης ταύτης φοβερᾶς διαταγῆς μου ὅπως σὺ τοῦ ἐπιστρέψῃς τὸ ἀνωτέρω χωράφι ἢ τὴν νομήν, διότι φαίνεται καὶ εἰς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ Μπισὶρ ἀγᾶ ὅτι τὸ ἔχει ἐξοφλήσει πλήρως καὶ σὺ νὰ τοῦ δώσῃς ὀπίσω καὶ τὰ λεπτὰ ποὺ τοῦ κρατεῖς. Διότι ἐὰν πράξῃς ἀλλέως, θὰ ἔλθω νὰ λάβω ἐκδίκησιν κλπ. κλπ. καὶ νὰ πληρωθοῦν ἀπὸ σὲ 500 ρεάλια λόγῳ ποινῆς, τοῦτο δὲ θὰ συμβῇ καὶ διὰ κάθε ἄλλον ποὺ δὲν θὰ ἐσέβετο τὴν παροῦσαν.

Dalla Bastarda (sic) ἐν Κιμώλῳ 1680 Ἰουλίου 5.

30

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
SC. Arcipelago 5 φ. 6

Ἡμεῖς Φρατζέσκος Μοροζίνης, ἱππότης, ἐπίτροπος τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας τῆς Βενετίας, ἀρχιστράτηγος

Λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπορίαν τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου καὶ τὴν μεγάλην ἔνδειαν τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἀρχιστρατηγίας μου, τῆς παρεχωρήσαμεν τὴν Καμμένην Νῆσον[1]*, καὶ ἐπεβεβαιώσαμεν τὸ αὐτὸ κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς ἀρχιστρατηγίας μου εἰς τὸν παρόντα ἐπίσκοπον, καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς ἐμποδίζεται νὰ τὴν ὁρίζῃ λόγῳ τῆς γενομένης εἰρήνης, τώρα μὲ τὴν ἰδικήν μας ἐξουσίαν τὸν ἀνακηρύσσομεν καὶ τὸν ἀποκαθιστῶμεν κύριον τῆς ρηθείσης νήσου καὶ ὡς ἐκ τούτου παραγγέλλομεν εἰς ὑμᾶς τοὺς προεστῶτας τῆς Μήλου καὶ τῆς Ἀρζαντιέρας νὰ τὸν ἀναγνωρίσετε ὡς τοιοῦτον καὶ νὰ φροντίσετε νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν καὶ οἱ ἄλλοι ἐπὶ ποινῇ 1000 ρεαλίων, καὶ νὰ δύναται ὁ αὐτὸς μονσινιὸρ νὰ σπέρνῃ τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους ἀγροὺς καὶ νὰ ἐξορύσσῃ ἀπὸ τὸ ὀρυχεῖον μυλοπετρῶν, χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν ἐνοχλῇ. Εἰς πίστωσιν ἀληθείας κλπ.*

Ἐγένετο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τὴν 8 Ἰανουαρίου 1684
Stilo Nuovo, More Veneto, (8-1-1685)

(Τύπος σφραγῖδος)

Φρατζέσκος Μοροζίνης ἱππότης ἐπίτροπος ἀρχιστράτηγος
Felice Gallo, γραμματεύς.

31

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
SOCG 506,206

Πανιερώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι...

Δὲν ὑπῆρχεν ἀνάμνησις νὰ εἶχεν ἔλθει ποτὲ ἡ πανώλης εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν καὶ ἐπιστεύετο ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι ὅλη γεμάτη ἀπὸ θεῖον καὶ εἰς διάφορα μέρη της ὑπάρχουν σπήλαια καὶ φρέατα μὲ

---

1. *Πολύαιγον.*

ἀναθυμιάσεις καὶ μεταλλεῖα καθαροῦ θείου, δὲν ἦτο ποτὲ δυνατὸν νὰ τὴν κτυπήσῃ ἡ ἀσθένεια αὐτή. Ἀλλὰ τώρα τρία ἔτη κατὰ σειρὰν ἐμφανίζεται ἡ πανώλης ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Μαΐου καὶ διαρκεῖ, μὲ μεγάλην θνησιμότητα, τρεῖς καὶ τέσσαρας μῆνας. Κατὰ τὰ δύο προηγούμενα ἔτη δὲν εἶχον ἐκτεθῆ εἰς αὐτήν, διότι μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δὲν εἶχε προσβληθῆ κανεὶς ἀπὸ τοὺς Λατίνους μου. Ἐφέτος ὅμως δὲν ἠμπόρεσα παρὰ νὰ ἐκτεθῶ εἰς τὴν πανώλη διὰ νὰ ἐξομολογήσω καὶ νὰ βηοθήσω μερικοὺς ἐκ τοῦ ποιμνίου μου, οἱ ὁποῖοι ἐπλήγησαν ἀπὸ τὴν νόσον καὶ ἀπέθανον ἐν συνόλῳ πέντε καὶ ἕνας πατὴρ καπουτσῖνος, τὸν ὁποῖον εὗρεν ἡ πανώλης ἐντὸς τοῦ ἰδίου του κελλίου, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἀπέθανον ἄνω τῶν 700 ψυχῶν.

Ἀντιμετωπίζων οὕτω καθημερινῶς τὸν θάνατον καὶ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὸν κίνδυνον εἰς τὸν ὁποῖον ὑπόκειται ἡ Ἐκκλησία μου ἀπὸ τὴν ἁρπακτικότητα τῶν σχισματικῶν, ἄφησα ὀλίγα σύντομα ἀπομνημονεύματα διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς φῶς εἰς τοὺς διαδόχους μου, τῶν ὁποίων ἐθεώρησα χρέος μου νὰ ἐμπιστευθῶ τὸ ἐσώκλειστον ἀντίγραφον εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Προπαγάνδας, ὅπου δὲν ὑπάρχει κίνδυνος νὰ ἀπολεσθοῦν ποτέ, ἐνῷ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ὑπόκεινται εἰς πολλὰ καταστροφάς. Δεχθῆτε, παρακαλῶ, σεβασμιώτατοι, τὰ σέβη μου, καὶ ἀσπάζομαι ταπεινῶς τὴν ἱερὰν πορφύραν.

Μῆλος, 4 Σεπτεμβρίου 1689.

Τῶν ὑμετέρων σεβασμιοτήτων ταπεινότατος, λίαν ἀφωσιωμένος καὶ ὑποχρεωμένος δοῦλος

Giovanni Antonio Camillis, ἐπίσκοπος Μήλου.

32

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
SOCG Τόμ. 506. 207

Ἀπομνημονεύματα σχετικὰ πρὸς τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν τῆς ἐπισκοπῆς Μήλου καὶ Ἀρζαντιέρας, ἀναφερόμενα εἰς τὰ δίκαια καὶ τὰ κτήματα ταύτης, τόσον κοσμικὰ ὅσον καὶ πνευματικά,

συνταχθέντα ὑπ' ἐμοῦ Giovanni Antonio Camilli, ἐπισκόπου
5 *τῆς ρηθείσης Ἐκκλησίας.*

Ἀφ' ἧς ὁ Ὀθωμανὸς κατέλαβε βαρβάρως τὴν Ἑλλάδα μεθ' ὅλων τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, ὁ Χριστιανισμὸς ὑπέστη εἰς τὰς ἐπαρχίας αὐτὰς τόσην καταπίεσιν, ὥστε ὄχι μόνον δὲν ἀπέμειναν παρὰ ἐλάχιστα ὑπολείμματα ἀπὸ τὴν καθολικὴν ἡμῶν πίστιν,
10 *ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἔλειψε καὶ ἡ κατάλληλος εὐκαιρία διὰ τὴν καρποφόρον καλλιέργειάν της. Ἐνῷ οἱ Ἕλληνες σχισματικοί, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν πλειονότητα τῶν πιστῶν, ἐπιμένοντες μετὰ πείσματος εἰς τὰς πλάνας των, ὑπῆρξαν πάντοτε ἄσπονδοι ἐχθροὶ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκίνησαν ἐναντίον της τοὺς πλέον*
15 *ἀγρίους διωγμούς, ὥστε παρ' ὅλην τὴν ἰδίαν των ταπείνωσιν ὑπὸ τὸν βάρβαρον ζυγόν, ἡ ἀχαλίνωτος ὑπεροψία των ἐπεκράτησεν ἔναντι τῆς ταπεινῆς καρτερίας τῶν Λατίνων, οἱ ὁποῖοι, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντεπεξέλθουν εἰς τὸ ἀδιάλλακτον μῖσος ἐκείνων, ἐκδηλούμενον δι' ἀνοσίων συκοφαντιῶν καὶ βλασφήμων ἀπατῶν,*
20 *ὑπεχρεώθησαν νὰ δέχωνται βαρυτάτας προσβολὰς ὄχι μόνον ἐναντίον τῶν προσώπων των καὶ τῶν ὑπαρχόντων των ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν ἱερῶν τόπων καὶ τῶν ἰδιοκτησιῶν τῆς Ἐκκλησίας, τῶν μὲν πρώτων καταστρεφομένων ὁλοσχερῶς μετὰ πλήρους περιφρονήσεως πρὸς τὸν καθολικισμόν, τῶν δὲ δευτέρων ἁρπασ-*
25 *σομένων σφετεριστικῶς δι' αὐθάδους βίας καὶ κατακρατουμένων μετὰ θρασείας κακοηθείας. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον εἶναι χειρότερον καὶ αὐξάνει τὴν δικαίαν θλῖψιν τῆς καρδίας εἶναι, ὅτι ἐχάθησαν καὶ ἐλησμονήθησαν αἱ γραπταὶ ἐκεῖναι μαρτυρίαι, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσουν διὰ τὴν πρέπουσαν διεκδί-*
30 *κησιν τῶν δικαίων τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας. Δι' ὃ ἐγώ, ἐπιθυμῶν νὰ ἀποφύγω ὅσον τὸ δυνατὸν εἰς τὸ μέλλον βλάβην τόσον βαρεῖαν καὶ διὰ νὰ ἔχουν οἱ διάδοχοί μου κάποιαν γνῶσιν τῶν ἀδικιῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ ἐν Μήλῳ Ἐκκλησία μου, ἀπεφάσισα κατὰ καθῆκον ἐπιβεβλημένον ὑπὸ τῆς ἐπιμελείας καὶ τοῦ ζήλου*
35 *μου, νὰ ἀφήσω ἀπομνημονεύματά τινα, τὰ ὁποῖα κατώρθωσα νὰ ἀντλήσω ἐκ τῶν 100 ἐτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται περίπου τὰ συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας, βάσει τῶν ἀφηγήσεων πλειόνων ἀξιοπίστων καὶ εὐυπολήπτων προσώπων, ἔχοντα ὡς ἑξῆς:*

Περὶ τὸ 1530, μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν δουκῶν τῆς Νάξου καὶ

τῶν δεσποτῶν ὅλων τῶν νήσων δι' ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνεχθοῦν τὴν κυριαρχίαν τῶν Λατίνων, ἡ θρησκεία μας ἐξέπεσε διὰ τοῦ βιαίου σφετερισμοῦ τῶν ἡμετέρων ἀποκτημάτων, ὡς φαίνεται ἐδῶ εἰς τὴν Μῆλον ἐπάνω εἰς τὸ Κάστρον, ὅπου εὑρίσκεται ἡ ἐκκλησία ἡ ὀνομαζομένη Παναγία ἡ Σκινιώτισσα, ἔργον τῶν ἀρχόντων τῆς νήσου, ἡ ὁποία διατηρεῖ ὡρισμένα σημεῖα, ὅτι ἦτο ἄλλοτε τοῦ ἡμετέρου δόγματος. Οὕτω διακρίνονται τὰ λατινικὰ γράμματα Mater dei καὶ ἡ σύζυγος τοῦ ἄρχοντος ἐνδεδυμένη κατὰ τὸν ἰταλικὸν τρόπον, γονυπετοῦσα πρὸ τῆς Ἁγίας Παρθένου μὲ τὸ στέμμα ἀνὰ χεῖρας. Ἐκεῖ ἐπίσης εὑρίσκονται ναοί, τῆς Ἁγίας Μαργαρίτας κατεχόμενος σήμερον, ὡς καὶ ἡ προαναφερθεῖσα Σκινιώτισσα, παρὰ τοῦ κυρίου Πέρου Μικέλη μετὰ ὡραίου κήπου καὶ ἀμπέλου εἰς τὴν κατωφέρειαν τοῦ Κάστρου, καὶ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης καὶ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου κάτωθεν τοῦ Κάστρου μὲ μεγάλον ἀγρὸν —καὶ ὅλους τοὺς ἔχουν σφετερισθῆ οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν προειρημένων ἐξαρτημάτων των. Ἀκόμη καὶ ἡ ὡραιοτέρα κατοικία μετ' ἐκείνην τοῦ ἄρχοντος ἦτο ἡ τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου, καλουμένη ἀκόμη καὶ σήμερον «πύργος τοῦ δεσπότη», παραχωρηθεῖσα εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου Κρίσπου, δουκὸς τοῦ Αἰγαίου, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸ σχετικὸν ἔγγραφον ἐπὶ περγαμηνῆς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ κατεπατήθη, ὅπως ὅλα τὰ ἄλλα, ὅταν ἔφθασεν ἐδῶ ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα ἕνας ἱερομόναχος ἀσκητής, ὁ ὁποῖος ἤρχισε νὰ περιφέρεται ἐξυμνῶν τὸ ἑλληνικὸν δόγμα καὶ ἀποκηρύσσων μετὰ βδελυγμίας τὸ λατινικόν. Καθὼς δὲ οὗτος εἶχε φέρει μαζί του μίαν λευκὴν κόνιν, περὶ τῆς ὁποίας ἔλεγε διὰ νὰ ἀποπλανήσῃ τοὺς ἀμαθεῖς μὲ πανηγυρικὰς ψευδολογίας ὅτι εἶχε καταστῆ ὡς ἦτο, διότι εἶχεν ἐμποτισθῆ μὲ τὸ γάλα τῆς μακαρίας Παρθένου, ἐπέτυχε νὰ ἐμφυσήσῃ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Λατίνων, οἱ ὁποῖοι τότε ἐπλήρουν ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ Κάστρον, ἐντροπήν, καὶ διὰ νὰ τοὺς δεσμεύσῃ ἀκόμη περισσότερον πρὸς τοὺς σκοπούς του, τοὺς ἔπειθε νὰ δεχθοῦν νὰ τοὺς τοποθετήσῃ ὀλίγην ἀπὸ τὴν κόνιν αὐτὴν ὑπὸ τὴν γλῶσσαν, ἰσχυριζόμενος ὅτι θὰ ηὐλογοῦντο καὶ θὰ ἐξηγνίζοντο ἀπὸ τὴν πλάνην, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον περιπέσει ἀσπαζόμενοι τὸ λατινικὸν δόγμα. Μεταξὺ τῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι μετεστράφησαν, ἦσαν οἱ Ὀρσίνι τῆς Ρώμης, οἱ Μικέλι τῆς Βενετίας, οἱ Ντελίνι τῆς Γαλλίας, οἱ Κρίσποι, ἀπό-

γονοι τῶν δουκῶν τῆς Νάξου, καὶ ἄλλαι αἱ ὁποῖαι ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν καὶ σήμερον καὶ δεδομένου ὅτι εἶναι αἱ ἐπιφανέστεραι, ἐὰν ἠκολούθουν τὸν καθολικισμόν, θὰ παρέσυρον ὁλόκληρον τὴν νῆσον.

80 Καθ' ἣν ἐποχὴν ἐκυβέρνων οἱ ἄρχοντες τῆς Μήλου, κατεσκεύασαν οὗτοι ἕνα πύργον εἰς τὸ μέρος ὅπου εὑρίσκεται σήμερον τὸ Κάστρον, δηλαδὴ ἡ πόλις εἰς ἀπόστασιν 6 μιλίων ἀπὸ τὸ Κάστρον, διὰ νὰ συλλέγουν τὰ δέκατα καὶ νὰ τὰ προστατεύουν ἀπὸ τοὺς βαρβερίνους κουρσάρους. Πέριξ τούτου ἐκτίσθησαν κατόπιν διάφοροι
85 οἰκίαι καὶ ἐπεκτεινομένου τοῦ περιβόλου ἀνηγέρθησαν δύο ναοί, ὁ εἷς τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ ἡγουμένου διὰ τοὺς Λατίνους, καὶ ὁ ἄλλος τοῦ Ἁγ. Δημητρίου διὰ τοὺς Ἕλληνας. Αὐξανομένου ὅμως διαρκῶς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων, ὁ ἄρχων μαζὶ μὲ τὸν Λατῖνον ἐπίσκοπον μετεφέρθη ἐκτὸς τοῦ Κάστρου καὶ ἀνήγειρε
90 τὸν ναὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἡ ὁποία εὑρίσκετο ἐκεῖ, ὅπου κατοικεῖ σήμερον ὁ Γιαννάκης τοῦ Ἀγγελετίνη, καὶ ἔφθανε μέχρι τῆς οἰκίας τοῦ Γιαννάκη Redot, καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς καθεδρικὸς ναός. Ἐκεῖ πλησίον εὑρίσκετο καὶ ἡ κατοικία τοῦ ἐπισκόπου, ἐπροικίσθησαν δὲ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ ἐπισκοπὴ
95 διὰ μεγάλης κτηματικῆς περιουσίας καὶ πολλῶν δεκάτων, ἀγρῶν καὶ ἀμπέλων, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ὑπ' ἐμοῦ καταρτισθέντος βιβλίου, εἰς τὸ ὁποῖον συνεκέντρωσα ὅλα τὰ πρωτότυπα ἔγγραφα, τόσον τὰ παλαιὰ ὅσον καὶ τὰ νέα, ὑπὸ τὸν τίτλον: instrumenta bonorum mensae episcopalis insulae Mili, καὶ εἰς ἄλλο μέγαλο
100 κατάστιχον ὅπου ἐνέγραψα κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν ἀμπέλων, τῶν ἀγρῶν, τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν μύλων, ὑπὸ τῶν ὁποίων ὠφείλετο δεκάτη ἢ φόρος ἐμφυτεύσεως εἰς τὴν ἐπισκοπήν.

Τὸ ἔτος 1610 περίπου ἦλθεν εἷς Ἰταλὸς ἐπίσκοπος τοῦ τά-
105 γματος τοῦ Ἁγ. Αὐγουστίνου διὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐκκλησίαν, ὡς μοῦ διηγήθη εἷς ὀνομαζόμενος Παῦλος ἀπὸ τὴν Ἀπουλίαν Ν. Ἰταλίας, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει ἐδῶ μαζί του διὰ νὰ τὸν ὑπηρετῇ ὡς παραγιός. Καὶ περιελθούσης εἰς κακὴν κατάστασιν τῆς κατοικίας αὐτῆς τοῦ ἐπισκόπου, καθ' ὃν χρόνον διετηροῦντο ἀκόμη μερικὰ ὑπολείμματα
110 Λατίνων, ἤρχισεν οὗτος νὰ κτίζῃ πλησίον τῇ παλαιᾷ ἐπισκοπῇς. Μόλις ὅμως εἶχον ὑψωθῇ οἱ τοῖχοι ἐπάνω ἀπὸ τὴν γῆν, οἱ Ἕλληνες

βλέποντες τοῦτο «μὲ κακὸ μάτι» καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐμποδίσουν τὴν πρόοδον τῆς οἰκοδομῆς κατ' ἄλλον τρόπον, μετεχειρίσθησαν τὸ ὅπλον μιᾶς συκοφαντικῆς καταγγελίας εἰς τοὺς Τούρκους. Ὁ πρωτεργάτης ταύτης ὑπῆρξεν εἷς λεγόμενος πρωτόπαπας, τῆς οἰκογενείας Καλίλη, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῶν Ἑλλήνων προκρίτων τῆς Μήλου ἐπεσκέφθη τὸν καπετὰν —πασᾶν, εὑρισκόμενον τότε μὲ ὅλον τὸν στόλον του εἰς τὸν λιμένα τῆς Μήλου, καὶ κατήγγειλε τὸν προαναφερθέντα ἐπίσκοπον διὰ τὸ ἔγκλημα τῆς ἐσχάτης προδοσίας, λέγων ὅτι οὗτος ἦτο κατάσκοπος τῶν ἱπποτῶν τῆς Μάλτας, καὶ ὅτι εἶχεν ἀρχίσει νὰ κατασκευάζῃ ἓν μικρὸν φρούριον, ἀναμένων τοὺς Μαλτέζους διὰ νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν κατοχήν των τὸ φρούριον καὶ ὁλόκληρον τὴν νῆσον. Ἐπειδὴ δὲ εὑρίσκοντο πλησίον τοῦ κτίσματος ἐκείνου σκορπισμένα κατὰ γῆς παλαιόθεν ἀπὸ ἕνα ἐνετικὸν πλοῖον, τὸ ὁποῖον εἶχε περάσει, μερικὰ πυροβόλα, ἐπωφελήθη οὗτος τῆς συμπτώσεως διὰ νὰ χρωματίσῃ ἔτι καλύτερον τὸ ψεῦδος του. Ἐφ' ᾧ ὁ πασᾶς μεταβὰς προσωπικῶς ἐπὶ τόπου διὰ νὰ ἐρευνήσῃ τὸ πρᾶγμα, ἐπείσθη ἐπὶ μόνῃ τῇ θέᾳ τοῦ κτίσματος καὶ τῶν πυροβόλων, διέταξε τὴν κατεδάφισιν τῶν πάντων καὶ ὡδήγησε τὸν ἐπίσκοπον δέσμιον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ρίψας αὐτὸν εἰς τὸ κάτεργον, ἀπὸ ὅπου ἠλευθερώθη τῇ μεσολαβήσει τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ βαΐλου τῆς Βενετίας, τοὺς ὁποίους ἔπεισεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κακοήθους ψεύδους τῶν Ἑλλήνων. Ἐπιστρέφων ὅμως εἰς τὴν ἕδραν του, ἀπεβίωσεν οὗτος εἰς τὴν νῆσον Ἄνδρον.

Ἰδὼν ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πρωτόπαπας ἀρχιτέκτων τῆς συκοφαντίας ὅτι τὸ τέχνασμά του εἶχεν ἐπιτύχει, ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐγκαταστήσῃ εἰς τὴν Μῆλον ἀρχιεπισκοπήν, ἥτις δὲν ὑπῆρχε προηγουμένως ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, διεζεύχθη τὴν σύζυγόν του ἵνα ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διὰ τῆς συνήθους ἀποτελεσματικότητος τοῦ χρήματος, ἐπέτυχε νὰ ὀνομασθῇ καὶ νὰ καθιερωθῇ ἀρχιεπίσκοπος Μήλου ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος πατριάρχου. Εὐθὺς ὡς ἐπέστρεψε καὶ ἐγκατεστάθη, ἐσφετερίσθη ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ ὑπάρχοντα τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου, κατεδάφισε τὸν λατινικὸν ναὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας καὶ μὲ τὴν περιουσίαν τούτου ἐπροίκισε τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας του.

Ἀφοῦ ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία παρέμεινεν οὕτως ἐν χηρείᾳ καὶ

ἐγκαταλείψει καὶ μὲ ἐλαχίστας ἐλπίδας ἀποκαταστάσεως, ἀφοῦ κανεὶς δὲν ἐτόλμα νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν καταδίωξιν τῶν Ἑλ-
150 λήνων, ἀπεστάλη ἐν τέλει μετὰ μερικὰ ἔτη ἕνας ἐπίσκοπος ἀπὸ τὴν Ρώμην. Βλέπων οὗτος ὅτι τὰ πάντα εἶχον καταπατηθῆ καὶ ὅτι μὲ τὸ καλὸν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνακτήσῃ τίποτε, μετέβη μὲ μεγάλο θάρρος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔφερεν ἐνώπιον τοῦ πατριάρχου, τῇ μεσολαβήσει τῶν ὡς ἄνω κυρίων πρεσβευτῶν,
155 τὰ παράπονά του, ζητῶν δικαιοσύνην μὲ τόσην ἐπιμονήν, ὥστε ἐκλήθη νὰ ἐμφανισθῇ ἐκεῖ ὁ προαναφερθεὶς ἐπίσκοπος Καλίλης. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος ἦτο λίαν πανοῦργος καὶ ὀξυδερκὴς ὅσον καὶ κακοήθης καὶ δόλιος καὶ ἔβλεπεν ὅτι θὰ ἐξηναγκάζετο νὰ ἀποδώσῃ ὅσα ἔχει σφετερισθῆ δι' ὁριστικῆς ἀποφάσεως, ἐπεζήτησε ν' ἀπο-
160 φύγῃ τὴν κρίσιν διὰ πλαστῶν συμφωνιῶν ὑποσχόμενος ψευδῶς εἰς τὸν Λατῖνον ἐπίσκοπον ὅτι ἄνευ περαιτέρω προσφυγῆς θὰ τοῦ παρεχώρει ἀντὶ τῆς κατεδαφισθείσης ἐκκλησίας μίαν πατρογονικὴν ἰδικήν του καὶ θὰ τοῦ ἀπέδιδεν ἐξ ὁλοκλήρου τὰ ὑπεξαιρεθέντα. Τότε ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος, τείνων εὐήκοον τὸ οὖς εἰς τὰς ὑπο-
165 κριτικὰς ὑποσχέσεις τοῦ Ἕλληνος, ἄνευ ἄλλης προφυλάξεως καὶ ἐξασφαλίσεως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μῆλον, ἀλλὰ διὰ νὰ εὑρεθῇ γελασμένος καὶ ἐξηπατημένος. Διότι ὁ Καλίλης τοῦ ἔδωσε μὲν τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, ἥτις καὶ εἶναι ὁ σημερινὸς καθεδρικὸς ναός, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν κτημάτων
170 οὐδὲν ἔγινε, διότι τοῦ ἐφάνη σόλοικον νὰ ἀποστερήσῃ τούτων τὰ τέκνα του, τὰ ὁποῖα ἤδη κατεῖχον μέγα μέρος αὐτῶν. Ὅθεν κατόπιν ἐπανειλημμένων καὶ ἐπιμόνων ἐνστάσεων, ἡ ὑπόθεσις κατέληξεν εἰς διαιτησίαν ἢ δικαιοπραξίαν ἐν τῷ προσώπῳ ὡρισμένων προεστώτων, ὡς φαίνεται, ἐκ τοῦ προαναφερθέντος βιβλίου
175 αὐθεντικῶν ἐγγράφων, οἱ ὁποῖοι δι' ἀποφάσεως ὑπογραφείσης παρ' αὐτῶν ἔκριναν ὅτι τὰ μὲν ἀκίνητα ἔπρεπε νὰ μοιρασθοῦν ἐξ ἡμισείας, ἐκ δὲ τῶν δεκάτων καὶ τῶν εἰσφορῶν τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν μύλων θὰ ἐλάμβανεν ὁ Φράγκος ἐπίσκοπος τὰ δύο τρίτα καὶ ὁ Ἕλλην τὸ ἓν τρίτον.

180 Πράγματι ἐφηρμόσθη ἡ διανομὴ αὐτή, παρ' ὅλον ὅτι οἱ πλέον εὔφοροι ἀγροὶ καὶ οἱ πλέον ἀσφαλεῖς ἀπὸ ζημίας ἐκ μέρους διαβατῶν καὶ ζώων εὑρισκόμενοι πρὸ τοῦ ὁσπιτίου τῶν καπουτσίνων πατέρων παρέμειναν εἰς τὸν Ἕλληνα. Εἰς τὸν Φράγκον

ἔμεινε τὸ μερίδιον τῶν ἐξ ἀνεμομύλων, ἐξ οὗ μόνον τὸ ἥμισυ εἶναι
185 καρποφόρον καὶ εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον χωρίζει εἰς τὸ μέσον ὁ φράκτης καὶ τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ἀπὸ τὴν δημοσίαν ὁδόν. Τμῆμα τούτου ἐπωλήθη ἀπὸ τὸν διάδοχον ἐπίσκοπον, μὴ εὑρίσκοντα ἄλλον τρόπον συντηρήσεως, καίτοι δὲν ὑπάρχει πωλητήριον ἔγγραφον, παρὰ μόνον ἡ διαβεβαίωσις τοῦ Μαρίνου Ἀλιπράν-
190 τη, ὁ ὁποῖος τὸ ἠγόρασε καὶ τὸ ἐπώλησε βραδύτερον εἰς τὸν μονσινιὸρ Σέρρα. Οὗτος ἐπεχορηγήθη πρὸς τοῦτο ἀπὸ τὴν Προπαγάνδαν, συμφώνως πρὸς σχετικὴν σημείωσιν τοῦ ἐγγράφου εἰς τὸ βιβλίον. Τὰ ὑποστατικά, συνιστάμενα ἐξ ἀγρῶν καὶ ἀμπέλων, ἦσαν 150 τεμάχια, ἐπλήρωναν δὲ τὴν δεκάτην μέχρι τῆς ἁλώσεως
195 τοῦ Χάνδακος καὶ ἐγώ, ὡς ἀποστολικὸς βικάριος, εἰσέπραττα τὰ δέκατα καὶ ἐδιδα τὸ $^1/_3$ εἰς τὸν Ἕλληνα ἐπίσκοπον.

Γενομένης εἰρήνης μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Χάνδακος, ἦλθεν ἐδῶ ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους ἀξιωματοῦχος τοῦ σουλτάνου φέρων τὸν τίτλον τοῦ Ταχτίργκη, ὅπερ σημαίνει τὸ ἴδιον ὡς «κτη-
200 ματολόγος» εἰς τοὺς Βενετούς, ὁ ὁποῖος κατέγραψε λεπτομερῶς ὅλα τὰ κτήματα τῆς νήσου καὶ συνεπῶς καὶ τὰ τῆς ἰδικῆς μας ἐκκλησίας. Ἐγὼ ὅμως ἐδωροδόκησα τοὺς ἐκτιμητὰς καὶ χωρομέτρας τοῦ ἀξιωματούχου εἰς τρόπον ὥστε ἐφάνη μικρότερος ὁ ἀριθμὸς τῶν πήχεων καὶ οὕτω τὰ κτήματα δι' ἐγγράφου τοῦ Ταχτίργκη
205 ἐπεβαρύνθησαν μὲ φόρον μόνον 10 ρεαλίων ἐτησίως. Ἠθέλησα ἀκόμη νὰ δηλώσω τὰ δέκατα καὶ τὰς εἰσφορὰς διὰ νὰ τὰ ἐξασφαλίσω εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ μὲ ἀπέτρεψαν οἱ προεστῶτες μὲ ψευδῆ ἐπιχειρήματα, ὅτι θὰ ἐπεβαρύνετο ἡ ἐκκλησία μας μὲ δυσβάστακτον φόρον καὶ θὰ ἐβλάπτετο ὅλη ἡ κοινότης ἐκ τῆς
210 ἐφαρμογῆς τοῦ φόρου τῆς δεκάτης, ἀλλ' αἱ πραγματικαί των προθέσεις ἦσαν νὰ εὕρουν εὐκαιρίαν καὶ πρόφασιν διὰ νὰ βλάψουν τὴν ἐκκλησίαν, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν πραγμάτων: Διότι διὰ συνεχῶν εἰσηγήσεων πρὸς τὸν Ταχτίργκην ἐπέτυχον οὗτοι νὰ ὑπαχθοῦν καὶ τὰ κτήματα αὐτὰ ὡς τὰ ἄλλα τῆς κοινότητος εἰς τὸν κοινὸν φόρον
215 τοῦ $^1/_5$, τοῦτο δὲ ἀσφαλῶς δὲν ἐγένετο ἄνευ γνώσεως τοῦ Ἕλληνος ἐπισκόπου, ὀνόματι Διονυσίου Ἀνδριώτου, ὁ ὁποῖος ἐπροτίμησε νὰ πληρώνῃ τὸ $^1/_5$ εἰς τὸν Τοῦρκον παρὰ τὸ $^1/_{15}$ ἦτο καὶ ἐνίοτε μόνον τὸ $^1/_{20}$ εἰς τὴν ἐκκλησίαν μας, παρ' ὅλον ὅτι τοῦτο ἦτο μεγάλη ζημία διὰ τὴν ἰδικήν του, ἔσπευσε δὲ νὰ τὸ πράξῃ τὸ ταχύτε-

220 ρον, καθόσον οὗτος εἶχεν ἤδη παραχωρήσει τὴν θέσιν τοῦ ἐπισκόπου ἀντὶ 1500 ρεαλίων εἰς τὸν σημερινὸν ἐπίσκοπον Γεράσιμον. Τὸ σχέδιον ἐν τούτοις ἦτο νὰ κρατήσουν τὰ κτήματα ἐκεῖνα χωρὶς νὰ πληρώνουν τίποτε, ὡς ἔπραττον καὶ προηγουμένως, μέχρι τοῦ 1684, ὁπότε ὑπεχρεώθησαν τελικῶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μοροζίνη
225 νὰ καταβάλουν ἐτησίαν πρόσοδον. Ἐπειδὴ ὅμως προεβλήθησαν παρ' ὅλα ταῦτα ἀντιρρήσεις ὑπὸ διαφόρους προφάσεις, ἐδέχθην νὰ ἀρκεσθῶ εἰς 30 ρεάλια ἐτησίως, τὰ ὁποῖα καὶ εἰσπράττω μέχρι σήμερον, ὅπου εὑρισκόμεθα εἰς τὸ 1689 καὶ μέχρις ὅτου φανῇ ἡ ἔκβασις τοῦ παρόντος πολέμου.

230 Οἱ προεστῶτες ὄχι μόνον ἐπέβαλαν τὴν φορολογίαν αὐτὴν ἀλλ' ἐπὶ πλέον τὴν ἐπηύξησαν, παρ' ὅλον ὅτι ὁ Ταχτίργκης εἶχεν ὁρίσει φόρον μόνον 10 ρεαλίων, ἐπιβάλλοντες πότε 8 καὶ πότε 10 ἄλλα ρεάλια δῆθεν δι' ἐκτάκτους δαπάνας τῆς κοινότητος διὰ τὴν φορολογίαν τοῦ καπετὰν-πασᾶ, καὶ ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτὴ ἐξηκο-
235 λούθησεν ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη τῆς προηγουμένης εἰρήνης καὶ θὰ εἶχε συνεχισθῇ ἐπὶ ἀκόμη περισσότερα, ἂν δὲν εἶχεν ἐπιτευχθῇ ἀπὸ τὸν σουλτάνον, τῇ μεσολαβήσει τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας μονσινιὸρ De Nointel, ῥητὴ ἀπαγόρευσις μεγαλυτέρας φορολογίας ἀπὸ τὴν ἤδη ἐπιβληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀπεσταλμένου του.

240 Ἡ νῆσος Σίφνος, καίτοι βάσει τοῦ ὑπὸ τοῦ ρηθέντος Ταχτίργκη ὁρισθέντος φόρου ὤφειλε μόνον 4 $^3/_4$ ρεάλια ἐτησίως διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, ὑπεχρεώθη ἀπὸ τοὺς προεστῶτας τῆς ἐκεῖ κοινότητος νὰ πληρώνῃ 20 ἐτησίως, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐκμετάλλευσις ἔπαυσε διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω πρεσβευ-
245 τοῦ. Κατόπιν, τὸ ἔτος 1673, 8 Αὐγούστου, ὡς φαίνεται εἰς τὸ βιβλίον, ἡ ἰδία κοινότης ἦρε τὴν φορολογίαν, λόγῳ ὑπηρεσιῶν παρασχεθεισῶν εἰς αὐτὴν ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διοικήσεώς μου, ὁπότε ἐπρομήθευα βικάριον εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτήν, παρ' ὅλον δὲ ὅτι αὕτη ἐπέτυχεν ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐξυπηρέτησίν της ὑπὸ
250 ἀνεξαρτήτου βικαρίου, ἐδέχθη νὰ πληρώνῃ ὁ βικάριος αὐτὸς τὸν προαναφερθέντα φόρον τῶν 4 $^3/_4$ ρεαλίων.

Τὸν ὡς ἄνω ἐπίσκοπον διεδέχθη ὁ μονσινιὸρ Padovano τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου, ὁ ὁποῖος, εὑρὼν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἐπισκοπὴν μικρὰν καὶ ἀθλίαν, παρῃτήθη συντόμως καὶ ἀνε-
255 χώρησε συναποκομίζων ἓν ὡραῖον φελόνιον καὶ 70 ρεάλια κληρο-

δοτηθέντα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ Χάνδακος de Livio Gigli, καὶ κατέλαβε τὴν ἕδραν τῆς Σαντορίνης, ἡ ὁποία ἐχήρευε κατόπιν τῆς παραιτήσεως τοῦ μονσινιὸρ Σοφιανοῦ. Ἦλθε τότε ἐδῶ ἀπὸ τὸν Χάνδακα, ἀποσταλεὶς τῇ παρακλήσει τοῦ κον-
260 σόλου τῆς Βενετίας ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Χάνδακος, ἕνας πατὴρ Φραγκισκανός, κανονικὸς ἱερεύς, ὀνόματι φρὰ Σεραφῖνο, ὡς ἐφημέριος ἢ ἐνοριακὸς ἱερεὺς τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας, ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχε μεγάλην ἱκανότητα οὔτε ζῆλον διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ δόγματός μας, τοῦτο ἔβαινεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς ἐξαφάνισιν, ἐνῷ
265 ἐκεῖνος, ἀναχωρῶν εἰς Ζάκυνθον, ὅπου καὶ ἀπέθανε, συναπεκόμισε δύο ἔγγραφα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν περιουσίαν τῆς ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε κατώρθωσα νὰ ἀνακτήσω ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ἱερεῖς.

Ἐλθόντος τοῦ μονσινιὸρ Antonio Serra κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Κρητικοῦ πολέμου, ἡ ἐκκλησία ἀνέπνευσε κάπως χάρις εἰς τὴν
270 εὐγενῆ συμπαράστασιν τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ Φρατζέσκου Μοροζίνη, σήμερον Γαληνοτάτου πρίγκιπος, ὁ ὁποῖος, εὐσπλαγχνισθεὶς τὴν ἀθλίαν κατάστασιν καὶ τὴν πενίαν τῆς ἐκκλησίας, ἐχορήγησε 500 ρεάλια, διὰ τῶν ὁποίων ἀνοικοδομήθη ἡ ἐκκλησία ὑπὸ τὴν σημερινήν της μορφήν, καὶ παρεχώρησεν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τὴν Καμ-
275 μένην Νῆσον (Πόλυβον), 15 ρεάλια μηνιαίως ὡς ἰσόβιον ἐπιχορήγησιν καὶ τοῦ παρέσχε πολλὰς ἄλλας ἀξιολόγους διευκολύνσεις, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος ἠδυνήθη καὶ νὰ ἐφοδιάσῃ τὴν ἐκκλησίαν μὲ μερικὰ σκεύη καὶ νὰ καταστήσῃ καρποφόρον τὸ ἥμισυ τῆς προαναφερθείσης ἐκτάσεως, ἡ ὁποία ἦτο ἀκαλλιέργητος καὶ ἄχρηστος.
280 Περισσότερον ὅμως ἀνωρθώθη τὸ ἐπισκοπικὸν γόητρον διὰ τῆς ἐπιχορηγήσεως τῆς Ἁγίας Προπαγάνδας, ἡ ὁποία διέθεσε 850 ρεάλια διὰ διαφόρους ἀνάγκας. Ἐξ αὐτῶν 250 ἐδαπανήθησαν διὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ ὡς ἄνω ἀγροτεμαχίου, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐλέχθη, εἶχε πωληθῆ εἰς τὸν Μαρῖνον Ἀλιπράντην, λόγῳ μεγάλης ἀνάγκης
285 τοῦ τότε ἐπισκόπου. Διὰ τὴν ἀγορὰν τῆς σημερινῆς κατοικίας τοῦ ἐπισκόπου, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐγγράφου εἰς τὸ βιβλίον, εἶχον συμφωνηθῆ 400 ρεάλια, ἐπληρώθησαν ὅμως μόνον 300. 70 ἐχρησίμευσαν διὰ τὴν ἀγορὰν μιᾶς μικρᾶς ἀμπέλου, καὶ ἄλλα 40 διὰ μίαν μικρὰν οἰκίαν συνεχομένην μὲ τὴν ἐκκλησίαν. Μὲ 70 ρεάλια ἠγοράσθη
290 τεμάχιον γῆς διὰ λαχανόκηπον, τὸ ὁποῖον, διὰ νὰ καλλιεργηθῇ, νὰ ἐφοδιασθῇ μὲ φρέαρ, καὶ νὰ προστατευθῇ μὲ φράκτην ἐστοίχισεν

ἄλλα 150. Εἶχε λάβει ἐντολὴν ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν νὰ ἐπιτύχῃ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀντὶ 50 πιάστρων, ἄδειαν ἀνοικοδομήσεως τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ καὶ νὰ ἀνακτήσῃ δι' ἄλλων
295 *50 τὸν ἀγρὸν τοῦ Ἁγ. Βερνάρδου, ἀλλ' αὐτὸ ἴσως δὲν εἶχε τρόπον νὰ τὸ κάμῃ.*

Ὁ ἱεράρχης αὐτός, εὑρισκόμενος μόνος χωρὶς βοήθειαν ἱερέων, μὴ ὑπαρχόντων ἐκεῖ παρὰ ἐντοπίων, μὴ δυνάμενος νὰ προσδοκᾷ τίποτε ἀπὸ τοὺς ξένους καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ κάποιον δι' ἀνακού-
300 *φισίν του καὶ διὰ τὸ γόητρον τοῦ ἀξιώματός του, ἔδωσε νὰ ἐννοήσουν εἰς μερικοὺς μοναχούς, οἱ ὁποῖοι παρετύγχανον ἐδῶ, ὅτι εὐχαρίστως θὰ ἔβλεπε τὴν ἐγκατάστασίν τινων ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν νῆσον, ὥστε νὰ ἐξυπηρετῆται ὁ καθεδρικὸς ναὸς ἀπὸ τὰς λειτουργίας, τὰ κηρύγματα καὶ τὰς κατηχήσεις των, χωρὶς ὅμως νὰ ἱδρύσουν μο-*
305 *ναστήριον ἢ ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μὴ διασπασθῇ ἡ εὐσέβεια τοῦ λαοῦ, πρᾶγμα ἐπιβλαβὲς διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν τῶν ψυχῶν, ὅπως παρατηρεῖται εἰς τὴν Ἄνδρον. Ἐφ' ᾧ οἱ καπουτσῖνοι πατέρες ἔσπευσαν νὰ προσφερθοῦν νὰ τὸν ἐξυπηρετήσουν, μὲ τὴν πρόθεσιν ὅμως νὰ ἐγκαθιδρύσουν ἴδιον μοναστήριον ἢ ἐκκλησίαν,*
310 *ὅπως καὶ ἔκαμαν ἐκ τῶν ὑστέρων, μὲ ἀξιώσεις μάλιστα ἀνεξαρτησίας ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον. Μεταμεληθεὶς οὗτος διότι τοὺς ἐκάλεσεν, ὑπέστη ἐξ αἰτίας των στενοχωρίας, αἱ ὁποῖαι ἐπέσπευσαν τὸν θάνατόν του, ἐπελθόντα ἐξ ἀποπληξίας. Καθὼς δὲ ἡ ἀποπληξία τὸν ἐστέρησε τῆς δυνατότητος νὰ κάμῃ διαθήκην καὶ νὰ τα-*
315 *κτοποιήσῃ τὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας, ἄφησεν ἐμὲ τὸν διάδοχόν του εἰς πολλὰς στενοχωρίας ἐκ χρεῶν, διενέξεων καὶ ἄλλων.*

Καὶ πρῶτον, ἐπειδὴ ἡ ἀγορὰ τοῦ ἀγροῦ διὰ τὸν λαχανόκηπον ἔγινε χωρὶς δημόσιον ἔγγραφον, εὗρον κατὰ τὴν ἄφιξίν μου ἐδῶ ὅτι ὁ πωλητὴς Κωνσταντῖνος Bergamasco τὸν εἶχε πάρει πίσω
320 *βάσει ἐντάλματος, ἐπειδὴ δὲ ὑπῆρχον πολλαὶ βελτιώσεις, ὁ ἀδελφὸς καὶ οἱ ἀνεψιοὶ κληρονόμοι τοῦ μεταστάντος ἐπισκόπου ἰσχυρίζοντο ὅτι εἰς αὐτοὺς ἀνῆκε τὸ εἰσόδημα, καὶ δι' ἐντάλματος τὸ ἐπέτυχον. Ἀφοῦ δὲ ἐγὼ ἐκίνησα δίκην, ἐχρειάσθη μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ μόχθους νὰ πληρώσω 100 πιάστρα, διὰ νὰ ἐπα-*
325 *νακτήσω τὸν ἀγρόν. Γενομένης ὅμως εἰρήνης μὲ τὸν Τοῦρκον, ὁ αὐτὸς Bergamasco, μὲ τὴν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων προεστώτων, ἠθέλησε καὶ πάλιν νὰ τὸν σφετερισθῇ καὶ τὸν κατεκράτησε μέχρι*

τοῦ παρόντος πολέμου, ὁπότε ἐγὼ τὸν ἀνέκτησα ἐκ νέου, ὡς φαίνεται εἰς τὸ βιβλίον.

Κατὰ δεύτερον λόγον, μία ἄμπελος εἰς τὴν τοποθεσίαν τὴν ὀνομαζομένην Καρνέρια, κληροδοτηθεῖσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ ἕνα λεγόμενον Δαμιανὸν ἀλλὰ μὴ περιελθοῦσα εἰς τὴν κατοχήν της, λόγῳ τοῦ συντόμως μετὰ ταῦτα ἐπελθόντος θανάτου τοῦ ἐπισκόπου καὶ παραμείνασα εἰς χεῖρας τῶν τότε βικαρίων καπουτσίνων πατέρων, περιῆλθε κατόπιν δικαστικῆς ἀποφάσεως εἰς ἕνα ἀνεψιὸν τοῦ προαναφερθέντος Δαμιανοῦ, ἐχρειάσθη δὲ νὰ ξαναγίνουν ὅλα τὰ ἔξοδα τὰ ἤδη γενόμενα ὑπὸ τῶν πατέρων, καὶ τέλος, ἀφοῦ ἐπετεύχθη νέα ἀναθεώρησις τῆς ὑποθέσεως, ἡ ἄμπελος κατεκυρώθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως φαίνεται εἰς τὸ βιβλίον, ἀφοῦ κατεβλήθη πρὸς τοῦτο δαπάνη 50 ρεαλίων.

Τρίτον, μεγάλος μεγαζὲς τεσσάρων πήχεων μαζὶ μὲ τὴν στέρναν, ἄνωθεν τῆς ὁποίας εὑρίσκεται ἡ ἐπισκοπικὴ οἰκία, εἶχεν ἤδη ἀγορασθῆ ἀντὶ 300 ρεαλίων ὑπὸ τοῦ προκατόχου μου, ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχεν ἀποπληρωθῆ τὸ συμφωνηθὲν ποσὸν τῶν 400 ρεαλίων, προεβλήθη ἀπαίτησις ἐκ μέρους τοῦ κληρονόμου τοῦ πωλητοῦ Δημητρίου Mercante διὰ ρητῆς διαταγῆς τοῦ καπετὰν — πασᾶ, εἴτε νὰ πληρώσω τὰ ὀφειλόμενα 100 ρεάλια εἴτε νὰ ἐπιστρέψω τὴν οἰκίαν. Ἐπληρώθησαν οὕτως ὑπ' ἐμοῦ τὰ 100 ρεάλια, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸ χοτζέτι, δηλαδὴ τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστοῦ. Μόλις ὅμως ἠλευθερώθη ἡ ἰδιοκτησία διὰ τῆς νέας αὐτῆς καταβολῆς, ἐτέθη καὶ πάλιν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν ἡ εἰρηνικὴ κατοχὴ ὄχι μόνον τοῦ προαναφερθέντος μαγαζὲ ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου τῆς οἰκίας ἐκ μέρους τῶν κληρονόμων τοῦ ἀποθανόντος ἐπισκόπου, οἱ ὁποῖοι ἤγειραν ἀξιώσεις δι' ὅλην τὴν περιουσίαν τοῦ θείου των, ἀκόμη καὶ διὰ τὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας. Ἐγὼ δὲ ἐπιθυμῶν νὰ ἀπαλλαγῶ τῶν ἐνοχλήσεών των, ἠναγκάσθην διαρκοῦντος τοῦ πολέμου νὰ τοὺς δώσω μίαν δημοσίαν ἀπόδειξιν τοῦ 1666, 10 Μαΐου, διὰ 150 ρεάλια εἰς ἰσαξίαν ποσότητα μυλοπετρῶν συμπεριλαμβανομένης τῆς μεταφορᾶς των μέχρι Σμύρνης. Παρ' ὅλα ταῦτα, μόλις ἔγινεν ἡ εἰρήνη μὲ τοὺς Τούρκους, οὗτοι ἐπανέλαβον τὰς ἐνοχλήσεις των μὲ ἔριδας καὶ διεκδικήσεις ἐνώπιον τοῦ καδῆ, εἰς τὸν ὁποῖον μάλιστα καὶ προσέφεραν τὴν ἐκκλησίαν διὰ τζαμί, ὡς κτῆμα τοῦ συγγενοῦς των. Ὁ καδῆς ὅμως ἀπέρριψε τὴν προσφοράν, μὲ ἐπι-

τιμητικὴν μάλιστα ἀπάντησιν, καὶ ἀναγνωρίσας ὡς νόμιμον τὴν
365 *ἰδικήν μου ἀπαίτησιν, ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο διατεθειμένος νὰ μοῦ δώσῃ τὴν νίκην δι' ὁριστικῆς ἀποφάσεως, ἀφήνων εἰς ἐμὲ τὴν εἰρηνικὴν κατοχὴν τῶν πάντων, ἤθελεν ὅμως νὰ τοῦ πληρώσω 100 ρεάλια ὡς δεκάτην τῆς κατακυρώσεως, διότι ὑπελόγισεν ὅτι ὅλα μαζὶ ἀνήρχοντο εἰς τὸ ποσὸν τῶν 1000 ρεαλίων.*

370 *Τέταρτον: Ὁ συνεχόμενος μὲ τὴν ἐκκλησίαν μικρὸς οἰκίσκος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀγορασθῆ ὑπὸ τοῦ μονσινιὸρ Serra καὶ εἶχεν ἐν συνεχείᾳ καταπατηθῆ διὰ διαταγῆς τοῦ Μεγ. βεζίρη ἀπὸ τὴν γειτόνισσαν, ὀνόματι Ζωμίδαινα, μὲ τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι αὕτη εἶχεν ἀδικηθῆ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τὴν προπέτειαν τοῦ ἐπι-*
375 *σκόπου, ἐνῷ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε προτιμηθῆ, παρέμεινεν ἐπὶ ἓν διάστημα ὑπὸ ἀμφισβήτησιν καὶ ἐν τέλει, ἔναντι καταβολῆς 30 ρεαλίων, ἐκερδήθη δι' ἀποφάσεως τοῦ καδῆ, ὁ ὁποῖος ἀπεφάνθη ὅτι ὁ οἰκίσκος ἦτο ἤδη βακούφ, ἀφοῦ εἶχεν ἀφιερωθῆ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων, τόση ἦτο ἡ μοχθηρία*
380 *τῶν Ἑλλήνων, ὥστε μὲ συνεβούλευσαν νὰ μὴ δηλώσω εἰς τὸν Ταχτίργκην τὰ 150 οἰκόπεδα, ἐνῷ αὐτὰ ὡς νόμιμα κτήματα τῆς ἐκκλησίας ἐκ κληροδοτημάτων τῶν δουκῶν τῆς Νάξου καὶ τῶν αὐθεντῶν τῆς Μήλου δὲν θὰ εἶχον δημευθῆ ἀλλὰ θὰ εἶχον ὑποβληθῆ μόνον εἰς κάποιαν φορολογίαν.*

385 *Πέμπτον: Δεδομένου ὅτι εἶχεν ἤδη ἐπιτευχθῆ συμφωνία μεταξὺ τοῦ ἀποθανόντος ἐπισκόπου καὶ τῶν σφετεριστῶν ἀνεψιῶν τοῦ πρώην Ἕλληνος ἐπισκόπου Καλίλη περὶ τοῦ ἀγροῦ τοῦ Ἁγ Βερνάρδου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀξία ἀνήρχετο εἰς 100 ρεάλια, νὰ καταβάλῃ ὁ μὲν 50 ρεάλια καὶ οἱ δὲ νὰ παραιτηθοῦν τοῦ σφετερισμοῦ,*
390 *δὲν εἶχεν ὅμως ἀκόμη γίνει ἡ πληρωμή, τὴν κατέβαλα ἐγώ, ὡς φαίνεται εἰς τὸ βιβλίον.*

Τέλος, παραλείπων πολλὰς ἄλλας δαπάνας δευτερευούσης σημασίας, ὡς αἱ γενόμεναι διὰ τὴν διεκδίκησιν τοῦ ἀγροῦ τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου, τοῦ ἱεροφυλακίου, κλπ., σημειώνω ἐκεῖνα ποὺ
395 *ἔχουν μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἤτοι τὴν Καμμένην Νῆσον, ἡ ὁποία εἶχεν ἄλλοτε παραχωρηθῆ ἀπὸ τὸν σιρατηγὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ μετὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης εἶχε καταπατηθῆ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἦλθεν ἐδῶ ὁ Ταχτίργκης ἐπέτυχον νὰ τὴν ἐκθέσουν εἰς δημοπρασίαν διὰ λογαριασμὸν τόσον*

400 τῆς Μήλου ὅσον καὶ τῆς Ἀρζαντιέρας, ὁπότε κατεκυρώθη αὕτη εἰς τὸν Νικορέζοι Χρυσούλαν ἀντὶ 50 ρεαλίων πρὸς μεγάλην ἀπογοήτευσιν καὶ τῶν δύο κοινοτήτων. Κατόπιν τούτου οὗτος τὴν ἐνέμετο καὶ τὴν κατεῖχε μέχρι τοῦ 1684, ὁπότε ἐγὼ μετέβην προσωπικῶς εἰς τὴν Νεάπολιν τῆς Ρωμανίας εἰς τὸν στρατηγὸν 405 Μοροζίνην, νῦν γαληνότατον δοῦκα, καὶ μετὰ πολλῶν κόπων καὶ δαπανῶν τὴν ἐκέρδησα, ὡς φαίνεται εἰς τὸ βιβλίον, ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα δὲν παρέμεινεν ἀσφαλὴς ἀπὸ τὰς ἐνοχλήσεις ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐκληρονόμησαν ἐξ αὐτοῦ τὴν κατοχήν, δεδομένου ὅτι οὗτοι ἰσχυρίζονται ὅτι ἔχουν νομίμους ἀπαιτήσεις, λόγῳ τῶν ἐπενεχθει- 410 σῶν βελτιώσεων καὶ δι' ἄλλας ψευδεῖς αἰτίας.

Πρὸς γνῶσιν τῶν διαδόχων μου σημειώνω ἐδῶ ἐν τέλει ὡρισμένας ἀγορὰς γενομένας ὑπ' ἐμοῦ διὰ λογαριασμὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἕδρας, αἱ ὁποῖαι εἶναι: τὸ δωμάτιον τὸ συνεχόμενον μὲ τὸν προαναφερθέντα μαγαζὲν καὶ ἀντιστοι- 415 χοῦν κάτωθεν εἰς τὴν σάλαν, ἀγορασθὲν ὑπ' ἐμοῦ ἀντὶ 32 ρεαλίων ἀπὸ τοὺς Δοντάδους· ἡ ἄμπελος ἡ ὁποία εἶχε παραμείνει ἐκκρεμὴς κατὰ τὴν ἀγοράν της ὑπὸ τοῦ ἀποθανόντος ἐπισκόπου καὶ μοῦ ἐστοίχισε 50 ρεάλια, πληρωθέντα εἰς τὸν Ἰωάννην Μιχελάκην· ὁ κῆπος ἀπέναντι τῆς ἐπισκοπικῆς οἰκίας, διὰ τὸν ὁποῖον κατέ- 420 βαλα μόνον διὰ τὴν γῆν 103 ρεάλια στὶς Χρουσολοράδαινες καὶ ἐδαπάνησα ἄλλα 100 διὰ τὴν καλλιέργειάν του.

Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι διὰ τὰς λιτανείας ἠγοράσθησαν 3 κώδωνες, οἱ ὁποῖοι ἐστοίχισαν 80 ρεάλια, ἤτοι ἀνὰ 30 οἱ μεγάλοι καὶ 20 ὁ μικρός, ὁ ἄμβων, τὸ βαπτιστήριον, ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος, 425 ἡ μεγάλη εἰκὼν τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου τῆς Παδούης καὶ ἄλλαι εἰκόνες καὶ στολίσματα τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου.

Διὰ νὰ γνωρίζουν οἱ διάδοχοί μου τὰς ὑπ' ἐμοῦ εἰσαχθείσας λατρευτικὰς συνηθείας, σημειώνω ὅτι κατὰ τὰς Κυριακὰς τῆς μι- 430 κρᾶς καὶ τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ὡς καὶ κατὰ τὰς Παρασκευὰς ταύτης γίνεται κήρυγμα, ὡς καὶ κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτάς. Ψάλλονται αἱ ἀκολουθίαι καὶ ὁ πρῶτος καὶ δεύτερος ἑσπερινὸς καθ' ὅλας τὰς ἑορτὰς καὶ Κυριακὰς καὶ κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν τὸ ἀπόδειπνον ἑκάστην ἑσπέραν. Ἀναφορὰ τῶν Ἁγίων Δώρων κατὰ 435 τὸ ἥμισυ εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς τὴν ἰταλικὴν καθ'

ἑκάστην Παρασκευὴν τῆς τεσσαρακοστῆς. Τὴν νύκτα τῆς Μεγ. Πέμπτης γίνεται ἡ ἀκολουθία τῶν Παθῶν καὶ κατὰ τὰς ἁγίας ἡμέρας τελοῦνται ὅλαι αἱ λειτουργίαι κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν τυπικόν. Αἱ πανηγυρικαὶ λιτανεῖαι ἀνὰ τὴν πόλιν εἶναι αἱ ἑξῆς: τῆς Ἁγίας Δω-
440 *ρεᾶς, τῆς Ἀναστάσεως, τῆς Μεγ. Παρασκευῆς εἰς τὰς 2 τὴν νύκτα, καὶ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων. Αἱ ἄλλαι περιφοραί, Candellera, Rosario, ὡς καὶ καθ' ἑκάστην πρώτην Κυριακὴν τοῦ μηνός, ὁπότε συμμετέχει εἰς τὴν ἀναφορὰν καὶ περιφορὰν ἡ ἀδελφότης τοῦ Ἁγ. Σακραμέντου, ἱδρυθεῖσα τὸ παρελθὸν ἔτος 1688, γίνονται*
445 *εἰς ἕνα σύντομον γῦρον διὰ μέσου τοῦ προαναφερθέντος κήπου ἔναντι τῆς οἰκίας μας καὶ πέριξ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἐλευθερίου.*

33

Archives Nationales (Παρίγι)
AE B I 892, φ. 24

Κύριέ μου,
.....Ἐπῆγα τὴν 9ην εἰς τὴν νῆσον Ἀρζαντιέραν, ὅπου ἦσαν προσωρμισμένα τὰ πλοῖα Ferdinand καὶ St. Antoine de Padoue, ὡπλισμένα διὰ κοῦρσος, τὸ πρῶτον ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Μάλτας,
5 *ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Andrè Daniel, τὸ ἄλλο ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Πορτογαλίας καὶ ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Lorange, τοὺς ὁποίους διέταξα νὰ ἀπέλθουν εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ τὰ πλοῖα καὶ τὰ πληρώματά των....*
Μῆλος, 31 Ἰουλίου 1690
Ταπεινότατος, εὐπειθέστατος καὶ λίαν ὑποχρεωμένος δοῦλος σας
Gillet.

34

Repaganda Fide
SC. Arcipelago 6 f 304-307

Notae pertinentes ad Episcopatum Milensem in Arcipelago.
Ab omni fere temporis, aevo et decursu videtur esse fundatus et erectus Milensis episcopatus, quia cum ad anno aetatis

Christi 1468, *ut videre est, et manifeste patet ex scriptis in jure Graeco Romano Joannis Leunclavii L.* 2*o Novel. Imperatoris Leonis Philosophi pag.* 99 *contentis Archiepiscopatus Rodhiensis suffraganeus esse reperitur. Tum quia illius ecclesiae mentio nulla haberi potest, sive quod ab Arcipelago ab Ottomanis inhumane, ne dicam barbare et crudeliter per vim expulsis et ejectis Duce Naxiensi, et aliis non paucis insularum primarie nobilitatis viris schismatici Graeci ecclesiae Romanae possesiones et ecclesias usurparint, easque sibi vindicarint, sive quod earundem et possessionum et ecclesiarum titulos inique suppresserint, ut ritus Latinus penitus deleretur et extingueretur. Eius rei fidem ego non dubiam faciam si proferam et ditissimas Thermiensis ecclesiae episcopatus possessiones quas omnes praeter unam mensae episcopalis ad aeternam memoriam relictum nomen, Graeci usurparunt, et alias Pariensis ecclesiae, quae cum olim sub titulo Sancti Rochi, Sancti jacobi et aliorum florerent, id temporis alia sub titulo* Ἁγίας Παρασκευῆς *id est Sanctae Venerandae, aliae sub aliis quocumque titulis apud schismaticos vigent adhuc et iniquitate temporum nondum perierunt. Ut vel sit non in his immoror maxime cum non ignorem ad alios absconditioris doctrinae viros pertinere ut rem illam et fusius et accuratius pertractent. Mihi id unum assumam ut expostulatus de nostra Milensi ecclesia hec presenti tempore breviter et quantum potero lucide disseram.*

Porro antiquitas huius episcopatus facile intelligi et comprehendi potest ex una carta pergamena in fidem donationis facta ab Excellentissimo Duce Naxie et Archipelagi Jacobo Crispo duce, si non fallor penultimo. Hanc ego cartam Deo optimo adiuvente et favente scriptam anno domini 1440, *die mensis Augusti* 22*a casu et fortuna inveni inter alia multa privilegia concessa et dona huius predicti ducis Naxiensis quam cum mihi ut inutilem sibi detulisset vir quidem antiquae scripturae ignarus, mihi assumpsi ut illam eo maxime volente et approbante retinerem in usum publici commodi et ecclesiae Romanae privilegiarum intelligentiam, e-*

amque de verbo ad verbum traducendam veravi....

(Βλ. τὸ κείμενον εἰς τὸ ἔγγραφον 34α σ. 182).

Viri domini Milenses qui id usque aetatis Latini ritus fuerant sedem ibi in Castro firmaverant suam. In eoque sua illis Latino more et ritu Ecclesia Cathedralis erat sub titulo Sanctissimae Dominae Schiniotissae ibique ad presentem usque diem extat etiamnum, et reperitur non satis culta et elaborata et ut fiebat id temporis antiquo more vestita Beatae Virginis imago quaedam argentea, rudi quodam ex ligno quadro contenta iisque latinis caeteribus inscripta MATER DEI quodque fidem faciat magis ad huius imaginis pedes illustrissimi domini Milensis mulier et consors optima stat genibus humiliter flexis et manibus coram praeferens Beatae Virgini cultum exhibet suum, eamque adorat.Ex quibus facile intelligitur manifesta huius ecclesiae ururpatio. Addem quod cum in ea ecclesia sepultus iaceat vir ut dicunt Dux Milensis tum praeter eum, honoris et excellentiae causa nullus alius sepultus ibi repereatur.

Neque desunt alia extra Castellum complures aut ecclesiae aut capellae quae pridem quidem Latinorum nunc vero graecorum sunt potestatis et ditionis, quales sunt: Sancti Francisci, Sanctae Catharinae, Sanctae Margaritae. Et vero Sanctam Margaritam antiquum et famosum ponderem id temporis possidet vir quidam nobilis nomine Ser Pero Michel. His fere temporibus cum per vim et iniustam oppressionem ut inferius dicemus Episcopum Maritima classis Ottomanorum Dux supremus Capitan Bassà dicunt in vincula coniecisset, tum alii quotquot erant sacerdotes Latini metu adacti, aut fugerunt, aut ne Latini nominis invidiam et odium subirent ad Graecos transierunt eorumque ritum ultro amplexi sunt. Inter quos predictus ille Micheli vir inter alios authoritate pollenset ecclesiam usurpavit et consiliis suis feeit ut e suis quamplures Graeci ritus fierint sacerdotes et ecclesias census administrarent iisque fruerentur. Sunt etiam et alii ex nobili Romana Ursinorum familia nonnulli qui ad Graecos diversi Latini Ritus acerrimos hostes cum aliis se exhibent. Quorum omnium fides est penes authenticam sacri, ut dicunt, cuiusdam Monaci,

ex illustri Callilorum familia oriundi, viri certe eruditionis fama id loci conspicui. Huius ego authenticum inter nostrae ecclesiae annales diligenter asservatam teneo ad pleniorem rei cognitionem et ad verbum traductam illic inserui.

(Τὸ κείμενον εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ ἐγγράφου, σ. 183)

Igitur Dominus ille Partenius Calili fuit primus omnium episcopus Graecorum intrusus qui anno 1609 *ecclesiae latinae census et possessiones usurpavit. Legitimus autem Latinorum episcopus sive Dominicanus aut Augustinianus fuerit, neque enim cuius ordinis fuerit certo scitur, cum ab eodem esset apud turchas traditoris nomine insimulatus a sua sede eiectus et ad triremes migere damnatus non multo post inedia et laboribus confectus animam Deo reddidit. Haec omnia retulit eius servus Paulus nomine meque ipse huius rei certiorem fecit.*

Interim Latinorum sedes episcopal is duodecim et amplius annis vacavit, donec a Santa Sede Romana in locum episcopi demortui suffectus est alter episcopus Dominus fra Hieronymus Ottumazi qui necessitatis causa et iniquitate Graecorum adactus ne perderet totum dimidium saltem omnium suae ecclesiae bonorum adscribi sibi aegre impetravit.

Huic successit alius frater religiosus cuius nomen ignoratur, qui ubi vidit omnes suos deficere ut ad schismaticorum Graecorum ritum transirent omni spe abiecta illos ad veram fidem revocandi, agrum unum ecclesiae latinae vendidit certo cuidam Graeci cui nomen erat Marinus Aliprandi eiusque agri fructus tum in suos consumpsit quotidianos usus, tum in ea quae ad iter in Italiam denuo faciendum sibi providit. Cuius agri venditionem non prius audivit Sacra Congregatione de Propaganda Fide quam ducentos quinquaginta nummos mitteret quibus venditus ille ager facile recuperaretur. In eius religiosi fratris fugitivi locum nominatus est et electus Sancti Francisci minorum de Observantia frater alius nomine Hieronymus Paduano qui Milensis Ecclesiam aliquos rexit annos. Tum vacante ecclesia Santorinensi ad eam regendam transiit ibique dies suos explevit et in domine oldormivit.

Post eius dimissionem Milensi ecclesiae praepositus est

Illustrissimus Dominus Antonius Serra presbyter Chiensis eoque dum viveret satis familiariter utebar, sic ut ex eius usu frequentiori multa intelligerim quae ad Milensem Ecclesiam per-
115 *tineretn.*

Interea dictus Dominus Antonius Serra moritur et cum id temporis Naxiensis Canonicus vicarii apostolici munere per triennium perfunctus essem in eius locum suffectus huic Milensis ecclesiae praefectus sum anno Domini 1665. *Igitur vigi-*
120 *nti et septem anni sunt quibus huius ecclesiae cura mihi venit demandata. Porro Naxo—Pariensis ego sum meumque nomen est Joannes Antonius de Camillis quodque citra noninis mei ostentationem dicam ex maiorum meorum scriptis et authenticis saepius senti nos omnes ex antiqua Romana Camillorum fa-*
125 *milia oriundos, cum maxime Constantini Magni temporibus non pauci nobiles Bruti, Camilli et alii has in partes venerint suas ibi post hac fixuri sedes.*

Quod spectat ad res quae ad Milensem ecclesiam attinent, id est animarum curam, privilegia, census annuos, possessio-
130 *nes, et alia eiusmodi pauci nunc ego expediam. Primo quidem cum huc appuli episcopus ab Illustrissimo Archiepiscopo Naxiae consecratus tres omnino, neque plures neque pauciores Latinae ritus catholicorum familias inveni. Id vero temporis deo maximo favente et adiuvante ultra trecentas Latini ritus*
135 *Catholicorum familias reperias easque in dies si Deus dederit iterum ampliandas.*

Milensis episcopatus et si dudum Rodhiensis Archiepiscopatus suffraganeus esset, iam ex quo Rhodus insula a Turcis capta est et Sacra Eminentissimorum Cardenalium Con-
140 *gregatio de Propaganda Fide erecta est omnes quotquot sunt tum Arcipelagi, tum aliarum partium aut Archiepiscopatus aut Episcopatus ad unum omnes ab eadem Sacra Congregatione dependet. Illiusque nos omnes illarum partium Archiepiscopi et episcopi iuris summus et absolutae potestatis. Neque fa-*
145 *cimus ullam pro bullarum nostrarum expeditionem expensam, quippe qui gratis ab illa tum bulla tum episcopales vestes, et alia eiusmodi multa nibis necessaria abunde suppeditantur.*

Ecclesiae Episcopalis census et possessiones praeter paucos aliquos eosque exigui admodum census annui fere nulli sunt,
150 *et quidem cum huc venimus loci, ex tot omnibus quos Graeci usurpaverant ominio agri duo pauci census et annonae superant nobis qui vix ad unius sacerdotis victum sufficerint et essent Satis. Nunc vero et serenissimi Venetorum Ducis Moresini magnificentia et liberalitate et nostri tenuis admodum*
155 *victus parsimonia factus est ut aliquantulum augerentur, sic ut iam non abunde quidem, ad tenuam tamen et satis commodum episcopi victum sufficiant. Moresinus certe derelictam Argentere conterminam insulam Isola Brugiata nuncupatam nobis attribuatam voluit et de ea mensam episcopalem auxit.*
160 *Nos vero et vineam emimus, agrum quoque ab usurpationem Graecorum et decimas quasdam redemimus et cura nostra fecimus ut episcopi aedes magis augerentur et hortulo quodam ornarentur.*

Episcopi Milensis iurisdictioni subiacet insula vulge
165 *dicta Argentera, uno circiter milliario a Millo remota. In ea praeter sex aut septem Catholicorum familias aliae nullae reperiuntur. Quibus invigilandis Parocus unus committitur cui propter penuriam loci et extremas ecclesiae latinae angustiae tum ab episcopi Milensi nummi viginti, tum a Sacra Congrega-*
170 *tione de Propaganda Fide alii viginti ad tenuissimum victum vix necessarii liberaliter assignantur.*

Syphantus altera Arcipalagi insula quae pridem Thermiarum episcopi iuris erat, nunc nobis a sacra Congregatione in Administratione data est. In ea pariter pauci admodum ritus
175 *Latini Catholici sunt, unius sacerdotis Romani cura commissi. Huius ecclesia bona pauca sunt, relicta olim ab Illustrissimo Domino Tulio Dacoronia preter aliquas alias possessiones quas sexcentorum nummorum ptretio Sacra Congregatione ad ecclesiae et sacerdotis ministrantis usum parari curavit.*
180 *Quomodo autem Syphantus quae Thermiarum epicscopi iuris erat nunc ditioni meae facta fuerit, id mihi non assumo ut illud fusius pertractem. Hoc unum dixisse satis sit. Thermiae episcopatum fuisse olim non ignobilem, tum propter Syphanti*

et Ziae insularum ab eo dependentiam. Sed de his alii pluri-
185 *bus. Haec pauca de ecclesiae Milensi scripsi aductus maxi-me precibus et postulatis Reverendi admodum patris Magistri Vincentii Coronelli Venetiarum doctissimo cosmograqhi, cuius votis et expectationi si fecero satis mihi erit abunde. Hoc unum velim omnes intelligant mihi rem fore gratissima si contigerit*
190 *ut publico commodo et utilitati possim ad maiorem dei gloriam et ecclesiae romanae καύχησιν inservire Datum Mili pridie calendas Martias* 1693

J. A. Camilli Episcopus Milensis.

34α

(Μετάφρασις)

Κατὰ τὴν διαδρομὴν τοῦ χρόνου φανερὸν γίνεται ὅτι ἱδρύθη καὶ ἐδημιουργήθη ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Μήλου, διότι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1468 μ.Χ., δύναταί τις νὰ ἴδῃ καὶ ὅπως σαφῶς δηλοῦται ἐκ τῶν γεγραμμένων, τῶν περιεχομένων εἰς τὸ Ἑλληνορρωμαϊκὸν δίκαιον τοῦ
5 *Ἰωάννου Λεονκλαβίου (L. 2ο Νεαρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ σελ. 99) ἀνευρίσκεται ὅτι αὕτη ὑπήγετο εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ρόδου. Τότε, ἐπειδὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης οὐδεμία μνεία δύναται νὰ γίνῃ, εἴτε διότι ἐκ τοῦ Ἀρχιπελάγους ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀπανθρώπως, ἵνα μὴ εἴπω βαρβαρικῶς καὶ*
10 *σκληρῶς, βιαίως ἐκδιωχθέντων καὶ ἐξορισθέντων, ἡγεμόνος ὄντος τοῦ Ναξίου δουκός, καὶ ἄλλων πολλῶν εὐγενῶν τῶν νήσων κατὰ πρῶτον, Ἕλληνες σχισματικοὶ τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας κατεχράσθησαν καὶ αὐτὰς δι' ἑαυτοὺς διεξεδίκησαν, εἴτε διότι ἀδίκως διακατεῖχον τὰς κτήσεις καὶ τοὺς*
15 *τίτλους τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, ὥστε νὰ καταστραφῇ καὶ ὁλοσχερῶς νὰ ἀφανισθῇ ἡ Λατινικὴ λατρεία. Τὴν ἀξιοπιστίαν τούτου τοῦ πράγματος δὲν θὰ θέσω ἐν ἀμφιβόλῳ ἐὰν θὰ δώσω εἰς αἰωνίαν μνήμην τὴν ἐναπομείνασαν ὀνομασίαν καὶ τὰς πλουσιωτάτας κτήσεις τῆς ἐπισκοπῆς Θερμίων, τὰς ὁποίας ἁπάσας ἐκτὸς μιᾶς ἐ-*
20 *πισκοπικῆς τραπέζης οἱ Ἕλληνες κατεχράσθησαν καὶ ἄλλας τῆς Ἐκκλησίας Πάρου, αἱ ὁποῖαι πάλαι ὑπὸ τὸν τίτλον Sancti*

Rochi, Sancti Jacobi καὶ ἄλλων ἤκμασαν, κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἄλλαι ὑπὸ τὸν τίτλον Ἁγία Παρασκευή, τοῦτ' ἔστιν sanctae Venerandae, ἄλλαι ὑπὸ ἄλλους τινὰς τίτλους παρὰ τοῖς σχισματικοῖς ἤκμασαν καὶ μέχρι τοῦδε, παρὰ τὰς δυσχερείας τῆς ἐποχῆς, διεσώθησαν. Καὶ ἵνα μὴ ἐμμένω εἰς αὐτά, τώρα μάλιστα δὲν θὰ ἀγνοήσω ὅτι ἁρμόζουν αἱ ἐπιστῆμαι εἰς ἄλλους ἀποκεκρυμμένους ἄνδρας, ἵνα διαχειρίζωνται ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα καὶ διεξοδικῶς καὶ ἐπιμελῶς. Ἐγὼ θὰ ἀναλάβω τοῦτο μόνον, ὅπως πραγματευθῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος διὰ βραχέων καθ' ὅσον θὰ δυνηθῶ ἐναργέστερον τὰ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τῆς Μήλου.

Ἔπειτα λοιπὸν ἡ ἀρχαιότης αὐτῆς τῆς ἐπισκοπῆς δύναται νὰ κατανοηθῇ καὶ νὰ συναχθῇ εὐκόλως ἐκ μιᾶς περγαμηνῆς, γενομένης εἰς πίστωσιν δωρεᾶς ὑπὸ τοῦ ἐξοχωτάτου δουκὸς τῆς Νάξου καὶ τοῦ δουκὸς τοῦ Ἀρχιπελάγους Ἰακώβου Κρίσπου, ἐὰν δὲν σφάλλω τοῦ προτελευταίου. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἔγγραφον γραφὲν ἐν σωτηρίῳ ἔτει 1440, μηνὸς Αὐγούστου 22, βοηθοῦντος ἢ εὐδοκοῦντος τοῦ Θεοῦ συμπτωματικῶς καὶ ἐκ καλῆς τύχης ἀνεῦρον μεταξὺ πολλῶν ἄλλων προνομίων, παραχωρηθέντων καὶ δωρηθέντων ὑπὸ τοῦ προειρημένου δουκὸς τῆς Νάξου, ἔγγραφον τὸ ὁποῖον εἰς ἐμὲ εἶχε φέρει ὡς ἄχρηστον, κατὰ τὴν γνώμην του, ἀνήρ τις ἀγνοῶν τὴν παλαιὰν γραφήν. Ταύτην ἐγὼ ἀνέλαβον λίαν προθύμως νὰ διαφυλάξω πρὸς δημοσίαν χρῆσιν καὶ πρὸς γνῶσιν τῶν προνομίων τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ ταύτην κατὰ λέξιν ἀνέλαβον νὰ μεταφράσω:

Ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν. Ἡμεῖς ὁ Ἰάκωβος Κρίσπης δούκας τοῦ Ἀρχιπελάγους καθιστῶμεν φανερὸν εἰς πάντα καὶ καθ' ἕκαστον τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα θὰ ἴδουν καὶ θὰ ἀκούσουν τὸ παρὸν προνόμιον, ἐπειδὴ διὰ τὰς πολλὰς ἀξιεπαίνους ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας εἰς τὸν ἀείμνηστον ἡμέτερον πατέρα καὶ πρὸς ἡμᾶς προσέφερεν ὁ σεβαστὸς ἡμῶν πατὴρ μοναχὸς Ἰωάννης τῶν Μεδίκων, ἐπίσκοπος ἡμέτερος τῆς Μήλου, ἐπιθυμοῦντες νὰ τὸν καταστήσωμεν ἄξιον ἑνὸς βραβείου νὰ δύναται νὰ ἀπολαμβάνῃ εἰδικῶς μίαν οἰκίαν εἰς τὸ φρούριον τῆς Μήλου εἰς τὴν βάσιν τοῦ πύργου, τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ὁ κύριος Γιαννούλης Δελαγραμμάτικας καὶ τὸ ὑψηλὸν ἡλιοστάσιον, συνορευομένην ἐκ μιᾶς πλευρᾶς ἀπὸ νότου

μὲ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰωάννου Καζανόβα καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ βορρᾶ μὲ οἰκίαν τοῦ Ἰωάννου Μπονάτσα. Τὴν ὁποίαν οἰκίαν δίδομεν, χαρίζομεν καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς παραχωροῦμεν ἐκ μέρους
60 *ἡμῶν καὶ τῶν κληρονόμων μας καὶ τῶν διαδόχων μας εἰς τὸν προειρημένον κύριον ἐπίσκοπον εἰς δωρεὰν καὶ εἰς ὄνομα δωρεᾶς, ὥστε νὰ δύναται νὰ τὴν κατέχῃ, νὰ τὴν κρατῇ, νὰ τὴν χαίρεται, νὰ τὴν πωλῇ, νὰ τὴν χαρίζῃ καὶ νὰ τὴν προσδέσῃ πρὸς τὴν ψυχήν του. Ὑποσχόμενοι εἰς αὐτὸν ἐξ ὀνόματος ἡμῶν καὶ τῶν κληρονόμων*
65 *μας νὰ ὑπερασπίζωμεν καὶ νὰ ἐγγυώμεθα κατὰ παντὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος θὰ ἤθελε ἢ θὰ ἐπεζήτει νὰ ἀντείπῃ κατὰ τῆς παρούσης δωρεᾶς. Ἀληθῶς ὁ προειρημένος κύριος ἐπίσκοπος ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ἐν λόγῳ δωρεὰν θὰ προσφέρῃ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τοὺς κληρονόμους μας καθ' ἕκαστον ἔτος καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν*
70 *τῶν Χριστουγέννων ἓν ζεῦγος πουλερικῶν. Καὶ διὰ νὰ ἔχῃ ἡ δωρεὰ μεγαλυτέραν ἰσχὺν καὶ ἐνέργειαν γνησιότητος διετάξαμεν καὶ ἐτέθη ὡς τὸ παρὸν προνόμιον ἡ ἡμετέρα ἀπῃωρημένη βούλα, τὸ ὁποῖον προνόμιον ἐγράφη ἐν τῷ πύργῳ κατὰ τὸ ἔτος 1445 ἡμέρᾳ 22ᾳ Αὐγούστου.*
75 *Καὶ ἐγὼ Ἀντώνιος Καζανόβας νοτάριος τῆς Νάξου κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἐνδοξοτάτου κυρίου μισὲρ Ἰακώβου Κρίσπη, δούκα τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἰδιοχείρως ἔγραψα.*

Οἱ Μήλιοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι μέχρι τοῦδε ἠκολούθουν τὸ λατινικὸν δόγμα ἑδραίωσαν τὴν θέσιν των εἰς τὸ φρούριον. Εἰς αὐτὸ
80 *ὑπῆρχε καθεδρικὸς ναὸς λατινόρρυθμος ὑπὸ τὸν τίτλον Ἁγιωτάκη Θεοτόκος Σκινιώτισσα καὶ μέχρι σήμερον ὑφίσταται εἰσέτι καὶ ἀνευρίσκεται ἀνεπαρκῶς καλλιτεχνημένη, ὅπως θὰ ἐταίριαζεν εἰς τὰ ἔθιμα τῆς ἐποχῆς, εἰκών τις τῆς Θεοτόκου ἐπενδεδυμένη δι' ἀργύρου ἑνὸς τετραγώνου ξυλίνου ἀκατεργάστου πλαισί-*
85 *ου, μὲ τὴν λατινικὴν ἐπιγραφὴν Mater dei (Μήτηρ Θεοῦ) πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πίστεως καὶ εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνος ἵσταται ἡ γυνὴ καὶ ὑψίστη κοινωνὸς τοῦ ἐπιφανεστάτου κυρίου τῶν Μηλίων γονυπετοῦσα ταπεινῶς καὶ τείνουσα τὰς χεῖρας πρὸς τὴν Παρθένον, τὴν πίστιν της δηλοῖ καὶ ταύτην λατρεύει.*
90 *Ἐξ αὐτῶν εὐκόλως κατανοεῖται ὁ φανερὸς σφετερισμὸς τῆς ἐκκλησίας ταύτης. Θὰ προσθέσω τοῦτο, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλη-*

σίᾳ κεῖται ἐνταφιασμένος ἀνήρ, ὡς λέγουν ὁ δοὺξ τῶν Μηλίων, καὶ πλησίον αὐτοῦ, τιμῆς καὶ ὑπεροχῆς ἕνεκεν, οὐδενὸς ἄλλου ἐκεῖ ἀνευρίσκεται τάφος.

95 Καὶ ὑπάρχουν ἄλλα ἐκτὸς τοῦ τείχους πλεῖστα ἢ ἐκκλησίαι ἢ παρεκκλήσια, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὴν δύναμιν καὶ ἐπικράτειαν τώρα τῶν Ἑλλήνων, παλαιότερον δὲ τῶν Λατίνων, ὅπως εἶναι: τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, τῆς Ἁγίας Μαργαρίτας. Ἀληθῶς δὲ τὴν Ἁγίαν Μαργαρίταν, ἀρχαίαν καὶ περί-
100 φημον δύναμιν, κατέχει κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀνήρ τις εὐγενὴς ὀνομαζομενος κύριος Pero Μιχαήλ. Κατ' ἐκείνους σχεδὸν τοὺς χρόνους, ὅτε διὰ τῆς βίας καὶ τῆς ἀδίκου κατοχῆς, ὅπως ἀνωτέρω εἴπομεν, τὸν ἐπίσκοπον Maritina, ὁ ἀνώτατος ἡγεμὼν τοῦ στόλου τῶν Ὀθωμανῶν, ὁ καπετὰν πασσᾶς, λέγουν ὅτι ἔρριψεν εἰς τὴν
105 φυλακήν· τότε ὅσοι ἄλλοι Λατῖνοι ἱερεῖς ὑπῆρχον φοβηθέντες ἢ ἔφυγον ἵνα μὴ ὑποστοῦν τὴν ὀργὴν καὶ τὸ μῖσος ἢ ἐκ τοῦ λατινικοῦ ὀνόματος προσεχώρησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἠσπάσθησαν ἑκουσίως τὴν λατρείαν αὐτῶν. Μεταξὺ αὐτῶν ὁ προρρηθεὶς ἐκεῖνος ἀνὴρ Μιχαὴλ ἰσχυρὸς τῇ ἐξουσίᾳ καὶ ἰδιοποιήθη τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐσκέ-
110 φθη ὅτι οἱ ἱερεῖς τῆς ἑλληνικῆς πίστεως εἶναι περισσότεροι ἢ οἱ ἰδικοί του καὶ διευθύνουν τὴν περιουσίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν καρποῦνται. Εἶναι προσέτι καὶ ἄλλοι τινὲς ἐκ τῆς εὐγενοῦς ρωμαϊκῆς οἰκογενείας τῶν Ursinorum, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρξαν μετ' ἄλλων σφοδροὶ ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀντίθετοι τῶν λατινικῶν ὁσίων.
115 Ὅλων αὐτῶν ἡ ἀξιοπιστία εἶναι ἐν τῇ αὐθεντίᾳ, ὡς λέγουν, κάποιου ἁγίου μοναχοῦ (ἐκγόνου) καταγομένου ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῶν Callilorum, ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς μορφώσεως καὶ καλῆς φήμης ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ. Τούτου ἐγὼ τὸ πρωτότυπον μεταξὺ τῶν χρονικῶν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐπιμελῶς διασωθὲν κρατῶ, πρὸς πλη-
120 ρεστέραν γνῶσιν τοῦ πράγματος, καὶ ἐκεῖ διετήρησα τοῦτο μεταφράσας κατὰ λέξιν:

Εἰς δόξαν Χριστοῦ. 1677. Ἰουλίου 10. Ὑπὸ ζήτησιν τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ πανιερωτάτου κυρίου Ἰωάννη Ἀντώνιου ντὲ Καμίλλης Ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, μᾶς ἔκραξεν
125 τὸν κάτωθεν ὑπογεγραμμένον Ἱερομόναχον, καὶ μαρτυρῶ, καὶ ὁμολογῶ πῶς ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀπάνω Κάστρου, εἰς ὄνομα τιμωμένη τῆς Κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου τῆς Σκινιώτισσας ὡς καθὼς ἔχομεν ἤ-

δησιν ἐκ τῶν πρωγονῶν μας ὅτι εὑρίσκουνταν πάντα, καὶ ἤτονε φραγκικὴ καμωμένη ἀπὸ τοὺς δουκάδες τοὺς Φράγκους καὶ αὐθεντάδες τοῦ παρόντος νησίου τῆς Μήλου. Ἀμὶ ἐπειδὴ καὶ νὰ ποσεντέρου οἱ Τοῦρκοι τὰ νησιά, καὶ νὰ ὀλιγοστέψουν οἱ Φράγκοι ἀπομεῖνεν ἡ ἐκκλησία ἀρφάνα. Καὶ ἔστοντας νὰ εἶναι ὁ πάππος μου ἀρχιερέας Ρωμαῖος ὀνόματι Παρθένιος Καλήλης τὴν ἔπιασε καὶ τὴν ἔκαμε ρωμαίικη. Καὶ εἶναι τώρα ὡς ἐξήντα χρόνοι. Ταῦτα ὁμολογῶ εἰς φόβον Θεοῦ.

Παρθένιος Ἱερομόναχος Χαλήλις ἔγραψα.

Λοιπὸν ἐκεῖνος ὁ Παρθένιος Καλήλης, ἐπεβλήθη ὡς ἀρχιεπίσκοπος ὅλων τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ 1609 ἰδιοποιήθη τὴν περιουσίαν τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰς κτήσεις. Ὁ νόμιμος ὅμως ἐπίσκοπος τῶν Λατίνων, εἴτε δομινικανὸς εἴτε αὐγουστινιανὸς ὑπῆρξε—διότι δὲν εἶναι μετὰ βεβαιότητος γνωστὸν τίνος τάγματος ἦτο— ὅτε ὑπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα ἦτο, κατηγορηθεὶς ὡς προδότης εἰς τοὺς Τούρκους, ἐξεδιώχθη ἐκ τῆς ἕδρας του, καταδικασθεὶς νὰ κωπηλατῇ εἰς τὰς τριήρεις· μετ' ὀλίγον ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ τῶν κόπων καταβληθεὶς παρέδωσεν εἰς τὸν Θεὸν τὸ πνεῦμα. Πάντα ταῦτα ἀνέφερεν ὁ ὑπηρέτης αὐτοῦ Παῦλος ὀνομαζόμενος, καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος μὲ διεβεβαίωσεν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἕδρα τῆς ἐπισκοπῆς ἦτο κενὴ ἐπὶ δώδεκα καὶ πλέον ἔτη, ἕως ὅτου εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀποθανόντος ἐπισκόπου ὑπὸ τῆς Ἁγίας Ρωμαϊκῆς Ἕδρας ἀποκατεστάθη ἄλλος ἐπίσκοπος Dominus fra Hieronymus Ottumazi, ὁ ὁποῖος ἕνεκα ἀνάγκης καὶ ἐκ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν Ἑλλήνων ἀχθείς, ἵνα μὴ χάσῃ τὴν ἡμίσειαν νομὴν τῶν ἀγαθῶν τῆς Ἐκκλησίας του, ἐπέτυχε μετὰ δυσκολίας νὰ προσγραφῇ εἰς αὐτόν. Τοῦτον διεδέχθη ἄλλος ἅγιος ἀδελφός, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀγνοεῖται, ὅστις ὡς εἶδεν ὅλους τοὺς ἰδικούς του νὰ ἀπέρχωνται καὶ νὰ προσχωροῦν εἰς τὴν λατρείαν τῶν σχισματικῶν Ἑλλήνων, ἀπολεσθείσης πάσης ἐλπίδος νὰ ἀνακαλέσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν, ἐπώλησεν ἕνα ἀγρὸν τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας εἰς κάποιον Ἕλληνα ὀνομαζόμενον Μαρῖνον Ἀλιπράντην καὶ τοὺς καρποὺς τούτου τοῦ ἀγροῦ ὁτὲ μὲν κατηνάλωνε διὰ τὴν καθημερινὴν χρῆσιν τῶν ἰδικῶν του, ὁτὲ δὲ δι' ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα προέβλεπεν ὅτι ἐπρόκειτο νὰ κάνῃ κατὰ τὴν ἐκ νέου πορείαν πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Αὐτοῦ τοῦ ἀγροῦ ἡ πώλησις δὲν ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συ-

νελεύσεως περὶ διαδόσεως τῆς Πίστεως παρὰ ὅταν ἔστειλε 250 νο-
165 μίσματα, δι' ὧν ὁ πωληθεὶς ἀγρὸς εὐκόλως θὰ ἐπανεκτᾶτο. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ δραπέτου ἀδελφοῦ ἐτοποθετήθη καὶ ἐξελέγη ἄλλος ἀδελφὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἱερώνυμος Paduano, ὅστις ἐκυβέρνησε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μήλου ἐπί τινα ἔτη. Τότε κενῆς οὔσης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σαντορίνης, πρὸς διακυβέρνησιν αὐτῆς μετέβη, καὶ
170 ἐκεῖ τὰς ἡμέρας του συνεπλήρωσε καὶ εἰς Κύριον ἐκοιμήθη.

Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μήλου προετάθη ὁ ἐπιφανέστατος κύριος Ἀντώνιος Serra, πρεσβύτερος Χίου, εἰς τὸν ὁποῖον ὅτε ἔζη τόσον πολὺ οἰκείως συμπεριεφέρθην, οὕτως ὥστε ἐξ αὐτῆς τῆς συχνῆς συναναστροφῆς πολ-
175 λὰ κατενόησα, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μήλου.

Ἐν τούτοις ὁ ρηθεὶς ἐκεῖνος κύριος Ἀντώνιος Serra ἀποθνήσκει καὶ ἀφοῦ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον εἶχα ἐπιτελέσει διὰ μίαν τριετίαν τὸ καθῆκον τοῦ κανονικοῦ ἀποστολικοῦ τοποτηρητοῦ τῶν Ναξίων, ἀντικαθιστῶ τοῦτον καὶ προΐσταμαι τῆς Ἐκκλησίας
180 τῶν Μηλίων ἐν ἔτει 1665.

Λοιπὸν 27 ἔτη παρῆλθον, ἀφ' ὅτου περιῆλθεν εἰς ἐμὲ ἡ ἐπιμέλεια τῆς Ἐκκλησίας ταύτης. Πρὸς τούτοις ἐγὼ εἶμαι Ναξο-Πάριος καὶ τὸ ὄνομά μου εἶναι Ἰωάννης Ἀντώνιος de Camillis καὶ τοῦτο θὰ εἴπω περὶ τὴν δήλωσιν τοῦ ὀνόματός μου ἐκ τῶν αὐθεν-
185 τικῶν γραπτῶν τῶν προγόνων μου· πολλάκις ἀντελήφθην ὅτι πάντες ἡμεῖς ἐκ τῆς παλαιᾶς ρωμαϊκῆς οἰκογενείας τῶν Καμίλλων καταγόμεθα ἀφ' ὅτου κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου πολλοὶ εὐγενεῖς Bruti, Camilli καὶ ἄλλοι ἦλθον εἰς τὰ μέρη τὰ ἰδικά μας, ἔνθα μετὰ ταῦτα ἡδραιώθησαν. Τοῦτο ἀποβλέπει εἰς τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα
190 ἀφοροῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Μηλίων, τουτέστι τὴν φροντίδα τῶν ψυχῶν, τὰ προνόμια, τὰς ἐνιαυσίας ἀποδοχάς, τὰς κτήσεις καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα οὕτως ἐγὼ θὰ ἐξετάσω.

Κατ' ἀρχὰς βεβαίως εὐθὺς ὡς τὸ πρῶτον ἀπεβιβάσθην χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ ἐξοχωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς
195 Νάξου, τρεῖς παντάπασιν, οὔτε περισσοτέρας οὔτε ὀλιγωτέρας, οἰκογενείας καθολικῶν λατινορρύθμων εὗρον. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀληθῶς, τοῦ ὑψίστου Θεοῦ εὐνοοῦντος καὶ βοηθοῦντος, περισσοτέρας τῶν τριακοσίων οἰκογενειῶν καθολικῶν λατινορρύθμων θὰ εὕρῃς εἰς τὴν λατινικὴν λατρείαν καὶ κατ' αὐτὰς τὰς ἡ-

μέρας, ἐὰν ὁ Θεὸς δώσῃ, θὰ ἐπαυξηθοῦν πάλιν.

Ἡ ἐπισκοπὴ τῶν Μηλίων καὶ ἐὰν κατὰ τὸ παρελθὸν ἦτο ὑποψηφία ὡς ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ῥόδου, ἤδη ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ἡ νῆσος Ρόδος ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἀνωρθώθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Προπαγάνδας τῆς πίστεως τῶν ἐξεχόντων Καρδιναλίων, ποτὲ μὲν τοῦ Ἀρχιπελάγους, ποτὲ δὲ τῶν ἄλλων μερῶν ἢ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἢ τῆς ἐπισκοπῆς ὡς πρὸ τοῦτο μόνον ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἱερὰν Σύνοδον. Καὶ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ἐκείνης ἡμεῖς πάντες τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἢ τῆς ἐπισκοπῆς εἴμεθα καὶ εἰς τὴν ἀπόλυτον δύναμιν. Οὐδεμίαν δαπάνην κάμνομεν διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν ἡμετέρων σφραγίδων, ἐπειδὴ δωρεὰν ἀπ' ἐκείνης τόσον τὰς σφραγῖδας ὅσον καὶ τὰ ἐπισκοπικὰ ἐνδύματα καὶ ἄλλα τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἀναγκαῖα λαμβάνουν.

Ἡ περιουσία τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας καὶ αἱ κτήσεις ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν καὶ αὐταὶ μικρᾶς μόνον ἐτησίας ἀποδοχῆς, σχεδὸν οὐδεμιᾶς εἶναι, καὶ ὅτε εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον ἤλθομεν, ἐξ ὅλων ὅσων οἱ Ἕλληνες ἐσφετερίσθησαν δύο ἀγροὶ μικρᾶς ἀποδοχῆς καὶ σιτοδίαι ἦσαν, οἵτινες ἐπαρκοῦσαν μόλις πρὸς διατροφὴν ἑνὸς ἱερέως καὶ ἦσαν ἀρκετά.

Τώρα ὅμως διὰ τῆς μεγαλειότητος καὶ γενναιοδωρίας τοῦ λαμπροῦ δουκὸς τῶν Βενετῶν Moresini καὶ διὰ τῆς φειδοῦς τοῦ ἡμετέρου λίαν ταπεινοῦ βίου ἔγινεν ὥστε, ὀλίγον τι νὰ αὐξηθοῦν μέχρι βαθμοῦ ἤδη, ἵνα οὐχὶ ἀφθόνως μέν, εἰς τὸν πτωχικὸν ὅμως καὶ ἀρκούντως σύμμετρον βίον τοῦ ἐπισκόπου νὰ ἐπαρκοῦν. Ὁ Moresinus βεβαίως τὴν ἐναπομείνασαν καὶ ὅμορον μὲ τὴν Ἀρζεντιέραν νῆσον ὀνομαζομένην isola Brugiata, εἰς ἡμᾶς ἠθέλησε νὰ ἀποδώσῃ καὶ δι' αὐτῆς τὴν ἐπισκοπικὴν τράπεζαν ηὔξησεν. Ἡμεῖς ἀληθῶς ὅμως καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἠγοράσαμεν καὶ τὸν ἀγρὸν προσέτι ἐκ τοῦ σφετερισμοῦ τῶν Ἑλλήνων καὶ δεκάτας τινὰς ἐξηγοράσαμεν καὶ ἐφροντίσαμεν ὥστε αἱ ἕδραι τοῦ ἐπισκόπου ν' αὐξηθοῦν περισσότερον καὶ μὲ μικρόν τινα κῆπον νὰ διακοσμηθοῦν.

Εἰς τοῦ ἐπισκόπου τῆς Μήλου τὴν δικαιοδοσίαν ὑπάγεται ἡ νῆσος ἡ κοινῶς καλουμένη Ἀρζεντιέρα, ἀπέχουσα περίπου ἓν μίλιον ἐκ τῆς Μήλου. Εἰς αὐτὴν πλὴν ἓξ ἢ ἑπτὰ καθολικῶν οἰκογενειῶν, ἄλλαι δὲν ἀνευρίσκονται. Εἰς τούτους πρὸς ἐπαγρύ-

πνησιν εἰς ἐφημέριος ἐστάλη, εἰς τὸν ὁποῖον ἕνεκα τῆς ἀπορίας τοῦ τόπου καὶ τῶν ἐξαιρετικῶν δυσχερειῶν τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας, ὁτὲ μὲν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῶν Μηλίων νομίσματα εἴκοσιν, ὁτὲ δὲ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου περὶ τῆς διαδόσεως τῆς Πίστεως ἕτερα
240 εἴκοσι νομίσματα μόλις ἀπαραίτητα δι' εὐτελῆ βίον διαψιλῶς ἀπονέμονται.

Syphathi ἑτέρα νῆσος τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἡ ὁποία προηγουμένως ἦτο ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐπισκόπου τῶν Θερμίων, νῦν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου πρὸς διοίκησιν ἐδόθη. Εἰς ταύτην ἐξ
245 ἴσου πολὺ ὀλίγοι καθολικοὶ λατινόρρυθμοι ὑπάρχουν ἐμπεπιστευμένοι εἰς τὴν φροντίδα ἑνὸς Ρωμαίου ἱερέως. Ταύτης τῆς Ἐκκλησίας τὰ ἀγαθὰ ὀλίγα εἶναι, δοθέντα κάποτε ὑπὸ τοῦ ἐπιφανενεστάτου κυρίου Tulio Dacoronia πλὴν ἄλλων τινῶν κτήσεων, τὰς ὁποίας μὲ ἀξίαν ἑξακοσίων νομισμάτων ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ
250 ἐφρόντισε νὰ ἑτοιμασθοῦν πρὸς χρῆσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ διοικοῦντος ἱερέως. Τίνι τρόπῳ ὅμως ἡ Syphantus, ἡ ὁποία ὑπήγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐπισκόπου τῶν Θερμίων, τώρα εἰς τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν θὰ περιέλθῃ; Τοῦτο δὲν ἀναλαμβάνω ἵνα διὰ πλειόνων διεξέλθω. Τοῦτο μόνον ἀρκετὸν εἶναι νὰ λεχθῇ,
255 ὅτι τὸ ἐπισκοπᾶτον τῶν Θερμίων ὑπῆρξε κάποτε οὐχὶ ἄδοξον, ἕνεκα τῆς ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτήσεως τῶν νήσων Syphanti καὶ Τζίας.

Ἀλλὰ περὶ τούτων ἄλλοι διὰ περισσοτέρων ἂς εἴπωσι. Ταῦτα τὰ ὀλίγα περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Μήλου ἔγραψα παρακινηθεὶς τὰ μέγιστα ὑπὸ τῶν παρακλήσεων καὶ αἰτήσεων τοῦ λίαν σεβασμίου
260 πατρὸς Magistrti Vincentii Coronelli, τῶν Βενετῶν σοφωτάτου κοσμογράφου, τοῦ ὁποίου ἐὰν τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὴν προσδοκίαν ἐκπληρώσω, δι' ἐμὲ θὰ εἶναι ὑπεραρκετόν. Τοῦτο μόνον θὰ ἐπεθύμουν νὰ κατανοήσουν πάντες, ὅτι δι' ἐμὲ θὰ εἶναι λίαν εὐχάριστον, ἐὰν συνέβαινεν ὥστε ἐπὶ κοινῇ ὠφελείᾳ καὶ χρησιμότητι νὰ δυνη-
255 θῶ εἰς τὴν μείζονα δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας καύχησιν νὰ ὑπηρετήσω.

Ἐγράφη κατὰ τὰς καλένδας τοῦ Μαρτίου 1693
ὑπὸ τοῦ I.A. Camilli ἐπισκόπου Μήλου.

35

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
Visite τόμ. 37 φ. 76

Ἐν ἔτει 1696 Δεκεμβρίου πρώτη. Κίμουλος.

Διὰ τοῦ παρόντος ὁμολογῶ ἐγὼ ὑπογεγραμμένος ἐπίσκοπος πὼς ἔλαβα ἀπὸ τοῦ κὺρ Ἀντώνη τῆς Ἄννας ρεάλια μετρητὰ καὶ χειροδοτὸς δανεικὰ Νο 40 ἤγουν σαράντα, διὰ τὰ ὁποῖα τοῦ δί-
5 *δω νὰ κρατῇ καὶ νὰ καρποτρώγῃ τὸ χωράφι μας εἰς τὴν Ἁλυκὴν καὶ τὸ ἄλλο χωράφι ποὺ ἔχομεν λεγόμενον τοῦ Μάτζα καὶ δίδοντάς του τὰ λεγόμενα πράμματα εἰς τὸ χέρι μας, καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς ἔκαμα τὸ παρὸν μὲ τὸ ἴδιό μου χέρι καὶ ὑπογράφω.*

Ὁ Μήλου καὶ Κιμούλου Ἰωάννης Ἀντώνιος στέργω τὰ ἄ-
10 *νωθεν*
Παπᾶ Νικόλαος Λογοθέτης μαρτυρῶ τὰ ἀνώθεν
Φραγγιὰ Μοδινος μαρτίρω τάνωθεν
Viso Castelli.

36

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
SC. Greci—Miscellanea φ. 548

Ἡμεῖς Γεράσιμος, χάριτι θείᾳ ἐπίσκοπος Μήλου καὶ Ἀρζαντιέρας, ὑπὸ ἐκκλησιαστικοῦ ζήλου κινούμενος, γνωστοποιῶ εἰς πάντας, εἰς ὃν ἤθελε περιέλθει ἡ παροῦσα βεβαίωσις ὅτι, τοποθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ μονσινιὸρ Λατίνου ἐπισκόπου τῆς Μήλου
5 *εἰς τὴν θέσιν τοῦ βικαρίου καὶ ἐφημερίου τῆς νήσου Ἀρζαντιέρας ὁ σεβ. π. φρὰ Domenico Carboni τοῦ τάγματος τοῦ Ἁγίου Δομινίκου, ὑπηρέτησεν ἐκεῖ ἐπὶ τρία ἔτη περίπου, καὶ ἔγινε τόσον ἀγαπητὸς καὶ ἀρεστὸς εἰς ὅλους, ὥστε ὅλοι οἱ κάτοικοι ἀμφοτέρων τῶν δογμάτων εὕρισκον πάντοτε ὠφέλειαν καὶ ἱκανοποίησιν παρ'*
10 *αὐτοῦ καὶ τὸν ἐτίμων καὶ τὸν ἐσέβοντο ὅλοι ἐξ ἴσου, ἀκόμη καὶ οἱ βάρβαροι Τοῦρκοι ἐχθροί, χάρις εἰς τὸ ὑποδειγματικὸν θρησκευτικόν του ἦθος καὶ τὴν κοσμιότητα καὶ τὸν ζῆλον του διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ψυχῶν τῶν ἐνοριτῶν του, τοὺς*

ὁποίους οὐδέποτε ἔπαυε νὰ νουθετῇ καὶ νὰ διδάσκῃ ὄχι μόνον διὰ
15 *τοῦ δόγματος ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος. Ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ἀπὸ τὰς πολλὰς βεβαιώσεις τῶν κατοίκων, παπάδων, ἐπιτρόπων καὶ προεστώτων, αἱ ὁποῖαι τοῦ ἐχορηγήθησαν ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει του, διότι ὅλοι θὰ ἐπεθύμουν νὰ τὸν ἴδουν ἐπιστρέφοντα εἰς τὰ μέρη αὐτὰ μὲ ἀνώτερον λειτούργημα, ὡς ἁρμόζει*
20 *εἰς τὴν ἀξιότητα καὶ τὴν θρησκευτικήν του ἱκανότητα, βέβαιοι ὄντες ὅτι θὰ ἀποκομίσουν πνευματικὰ ὀφέλη ἀπὸ τὸν ζῆλον καὶ τὴν φροντίδα του.*

Ὅλα αὐτὰ μοῦ εἶναι γνωστὰ καὶ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως ὡς ἐκ τῆς ἁρμοδιότητός μου καὶ ἐξ ὅσων διεπίστωσα διὰ τὴν ἐκτίμησιν
25 *τῆς ὁποίας χαίρει ὅταν ἐπεσκέφθην τὴν ἐν λόγῳ νῆσον, ἡ ὁποία ὑπάγεται εἰς τὴν περιφέρειάν μου. Πολλὰ θὰ ἠδυνάμην νὰ ἐκθέσω εἰς ἐγκώμιον τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν προτερημάτων τοῦ ἱερωμένου αὐτοῦ ἀλλ' ἀφήνων πάντα ταῦτα εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀνωτέρων του, οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν ἀσφαλῶς νὰ βραβεύουν τοιαύτας προ-*
30 *όδους, δὲν ἐπεκτείνομαι περισσότερον, ἀλλὰ βεβαιῶ τὰ ἀνωτέρω διὰ τῆς ὑπογραφῆς καὶ τῆς ἐπισκοπικῆς μου σφραγῖδος.*

Μῆλος 9 Ἰουλίου 1697

Γεράσιμος ἐπίσκοπος Μήλου

Μελέτιος Τυπάλδος ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας

35 *Βεβαιῶ πλήρως καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὅτι τὸ ἀνωτέρω εἶναι πιστὴ μετάφρασις ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἰταλικήν, ὡς εἶναι καὶ εὑρίσκεται εἰς τὸ πρωτότυπον μὲ τὴν ἐπισκοπικὴν σφραγῖδα. Εἰς πίστωσιν κλπ.*

Βενετία ἐκ τῆς ἕδρας μου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ἑλλήνων
40 *28 Μαΐου 1700*

Μελέτιος ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας.

37

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
SC. Arcipelago 7. 184-185

Πανιερώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι....

... ἐπελθόντος τοῦ πολέμου, αἱ νῆσοι ὑπέστησαν καταστροφὰς

καὶ δεινὰ ἀπὸ βαρβάρους καὶ κουρσάρους, ἐπειδὴ δὲ ηὐξήθησαν ὑπερβολικὰ καὶ αἱ τιμαὶ τῶν τροφίμων, οἱ κάτοικοι περιέπεσαν εἰς μεγάλην ἀθλιότητα καὶ πᾶς ἱερωμένος ἀρνεῖται νὰ μεταβῇ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ μὲ τόσον πενιχρὸν εἰσόδημα καὶ μὲ κίνδυνον νὰ αἰχμαλωτισθῇ καὶ νὰ καταστῇ δοῦλος, ὡς ἐσκλαβώθη πρὸ τετραετίας ὁ π. Γεώργιος Βαπτισμένος καὶ πρό τινος ὁ φρὰ Domenico Carboni, Ναπολιτᾶνος τοῦ τάγματος τῶν Πρεδικατόρων, ὁ ὁποῖος ὑπηρέτει ὡς ἱεραπόστολος εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν καὶ ἐλθὼν ἐδῶ διὰ νὰ λάβῃ τὴν προμήθειάν του, ἐπιάσθη σκλάβος μετ' ἄλλων 140 προσώπων τὴν 25ην παρελθόντος Μαρτίου ἀπὸ τὸν κουρσάρον Κασίδην, ὅστις ἐλθὼν μὲ 5 γαλέρας ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν παραλίαν τοῦ λιμένος τοῦ Ἁγίου Νικολάου....

Τῆνος, τῇ 14 Αὐγούστου 1697 S.N.

Τῶν ὑμετέρων σεβασμιοτήτων ταπεινότατος, λίαν ἀφωσιωμένος καὶ ὑποχρεωμένος δοῦλος Angelo Venier, ἐπίσκοπος Τήνου.

38

Archives Nationales (Παρίγι)
AE BI 892 φ. 214

Giouseppe Saldi, ὑποπρόξενος τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους

Ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιόν μου οἱ ὑπογεγραμμένοι μάρτυρες, οἱ ὁποῖοι δι' ὅρκου βεβαιοῦν ὡς ἀληθῆ τὰ κάτωθι:

Ὅτι ὁ κύριος Luigi Ἰταλὸς ἔμπορος ἐκ Μασσαλίας μὲ τὴν σύζυγόν του ἐπεβιβάσθη ἀπὸ τὸ brasso di Maina ἐπὶ ἑνὸς κουρσάρικου πλοίου διὰ νὰ ἔλθῃ ἐδῶ εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν, διὰ νὰ περάσῃ εἰς τὴν Μῆλον, καὶ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἔφθασεν ἐδῶ εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν εἰς τρεῖς ἡμέρας καὶ ἀπεβιβάσθη μετὰ τῆς συζύγου του καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχε χρηματικὴν εὐχέρειαν νὰ πληρώσῃ τὰ ναῦλα του τοῦ ἐδάνεισα καὶ τοῦ κατέβαλα ἐγὼ 3 πιάστρα, διότι πρὸ τῆς ἐπιβιβάσεώς του ἀπὸ τὸ brasso di Maina εἶχε ληστευθῆ ὑπὸ ὁλλανδικῶν πλοίων, καὶ εἰς πίστωσιν ἀληθείας ὑπογράφεται τὸ παρὸν ἰδιοχείρως, θὰ σφραγισθῇ δὲ καὶ διὰ τῆς ἰδίας σφραγῖδος.

Ἐγένετο εἰς Ἀρζαντιέραν τὴν 17 Αὐγούστου 1706

Francois Lieutaud, μάρτυς, Jacques Serise, μάρτυς καὶ Jean Anthoine, ἔβαλον σταυρὸν ὡς σημεῖον, διότι δὲν γνωρίζουν γράμματα....

39

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
SC. Arcipelago 8 φ. 340

Πανιερώτατε καὶ σεβασμιώτατε...

Ἡ μεγάλη καλωσύνη τῆς πανιερωτάτης σεβασμιότητός σας μοῦ δίδει τὴν τόλμην νὰ ζητήσω ταπεινὰ διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν τὴν ἰσχυρὰν προστασίαν τῆς ἁγιότητός σας ὡς ἐξόχου προστάτου μου καὶ νὰ ἱκετεύσω διὰ τὴν προσηνῆ συμπαράστασιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἀρνεῖσθε εἰς ὅποιον ἤθελε προστρέξει εἰς τὴν καλοπροαίρετον στοργήν, σας, ὡς γνωρίζω ἐξ ἰδίας πείρας ἀπὸ τὴν παραμονήν μου εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὡς μαρτυρεῖ ἡ φιλαλήθης φήμη, ἡ ὁποία περιβάλλει ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ Ἀρχιπελάγους τὸ ἔνδοξον ὄνομά σας, ὡς προστάτου καὶ ὑπερασπιστοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἱεραποστολῶν. Μόνος ἐγώ, ἐγκαταλειφθεὶς ἀπὸ τὴν χάριν τῆς πανιερότητός σας καὶ περιελθούσης ἐκ διαφόρων λόγων εἰς κακὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐμοῦ, μὴ ἔχων ποῦ νὰ καταφύγω ἀπὸ τὸν φόβον ἀτυχήματος εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν τὴν κατακλυζομένην ὑπὸ ἐχθρικῶν πλοίων, εἶμαι ἄξιος τῆς ἐπιεικείας σας, ἂν μὲ περισσὴν τόλμην ἀπευθύνωμαι εἰς τὴν ἀγαθότητά σας διὰ νὰ τῆς ὑπενθυμίσω τὴν ὑπ' ἐμοῦ ὀφειλομένην ὑποταγὴν καὶ ὑποχρέωσιν πρὸς ὑμᾶς, ὡς πρόθυμον πρωτεργάτην τῆς εἰς ἐμὲ ἀναθέσεως τῆς ταπεινῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς ἐγκαταλελειμμένης αὐτῆς ἐπισκοπῆς. Εὗρον ἐδῶ τὴν ψυχορραγοῦσαν Ἐκκλησίαν νὰ σφαδάζῃ ὑπὸ τὴν ἀσφυκτικὴν πίεσιν τῶν πιστωτῶν, τοὺς ὁποίους ἄφησεν ὁ ἀποθανὼν ἐπίσκοπος, ἐγὼ ὅμως παρενέβην μὲ τὴν δύναμιν τῶν συμπατριωτῶν, φίλων καὶ συγγενῶν μου καὶ ἔθεσα φραγμὸν εἰς τὰ σχέδιά των νὰ οἰκειοποιηθοῦν τὰ ὀλίγα ἐναπομένοντα ἀκίνητα, ἐπεσκεύασα διὰ δαπανῶν καὶ μόχθων τὴν ἑτοιμόρροπον ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀκατοίκητον οἰκίαν, περιοριζόμενος πρὸς τὸ παρὸν μὲ τὴν μικρὰν δύναμιν, τὴν ὁποίαν μοῦ δίδει ὁ Θεὸς ἑκάστην ἡμέραν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκινήτων, ὥστε νὰ μὴ χαθοῦν ὁριστικῶς, ἀφοῦ ὁ χρόνος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ φροντίσω δι' αὐτὰ ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν των.

Πανιερώτατε κύριέ μου, θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν περισσότερα μέσῳ τῶν καλῶν μας φίλων λατίνων συμπατριωτῶν καὶ συγ-

γενῶν, οἱ ὁποῖοι ἀγαποῦν τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ φοβοῦνται ὅσα τοὺς ἐδίδαξεν ἡ πεῖρα ἐν τῷ προσώπῳ τριῶν διαφόρων βικαρίων, οἱ
35 ὁποῖοι μὲ τὴν πρόφασιν τῆς ἀπορίας κατεσπατάλησαν τὸ πᾶν καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὸν τόπον ἐγκαταλείψαντες τὴν Ἐκκλησίαν εἰς οἵαν ἔνδειαν τὴν εὗρον ἐγώ. Διστάζουν νὰ κάμουν καμμίαν δωρεὰν μέχρις ὅτου ἡ Ἁγία Ἕδρα διορίσῃ ἄνθρωπον συνετὸν καὶ εὐπατρίδην, περιβεβλημένον μὲ τὸ κῦρος τοῦ ἐπισκόπου, ὡς εἶχον συ-
40 νηθίσει, ὁ ὁποῖος νὰ ἠμπορῇ μὲ τὸ κῦρος αὐτὸ νὰ ὑπερασπίζεται τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν εἰς πᾶσαν περίστασιν, καὶ νὰ ἠμπορῇ ὡς αὐθέντης νὰ ἐμφανίζεται ἐλευθέρως ἐνώπιον τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων, διὰ νὰ διεκδικήσῃ τὴν ἀπόδοσιν τῆς περιουσίας τῆς ἐπισκοπῆς, ἡ ὁποία λόγῳ τῆς ἀμελείας καὶ ἀκηδίας τῶν προηγου-
45 μένων ἐν μέρει ὑπεθηκεύθη παρανόμως καὶ ἐν μέρει κατεπατήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων βάσει ψευδῶν ἰσχυρισμῶν. Μέγα μέρος αὐτῆς θὰ ἦτο εὔκολον νὰ ἀνακτηθῇ ἀλλ' ὄχι ἀπὸ ἕνα βικάριον, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν τουρκικὸν νόμον εἶναι ὑπηρέτης καὶ ὄχι κύριος καὶ συνεπῶς ἐλάχιστα εἰσακούεται.

50 Εὑρίσκομαι σήμερον μὲ ἕνα μόνον κοσμικὸν ἱερέα καὶ τρεῖς κληρικούς, ἐξ ὧν ὁ εἷς εἶναι διάκονος καὶ οἱ ἄλλοι εἶναι ἀνήλικοι. Ἀπέστειλα ἕνα Μαλτέζον κληρικόν, ἡλικας 50 ἐτῶν, πρωτοψάλτην, εἰς τὸν μονσινιὸρ ἀρχιεπίσκοπον Ναξίας, διὰ νὰ τὸν χειροτονήσῃ ἀφοῦ οὗτος ἀναλάβῃ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν
55 ἐκκλησίαν αὐτὴν ἐπὶ 3 ἔτη, καὶ ἤδη τὸν ἀναμένω. Ὑπάρχουν 3 ἄλλοι νέοι, υἱοὶ προκρίτων, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐπεθύμουν νὰ λάβουν τὸ ἱερατικὸν σχῆμα καὶ θὰ ἐγίνοντο τὸ στήριγμα τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίως ὁ υἱὸς τοῦ λίαν ἀγαπητοῦ καὶ πρώτου προστάτου καὶ εὐεργέτου μου σινιὸρ ντοττόρε Τζοβάννη Στάη. Ὁ π. Ἀνδρέας Co-
60 sini, Καρμηλιανὸς γαλλικῆς ἐθνικότητος, ὁ ὁποῖος ἀνεχώρησε μαζὶ μου ἀπὸ τὴν Ρώμην, ἐπειδὴ δὲν τοῦ ἤρεσε ἡ πτωχεία τοῦ τόπου, ἔφυγε μετὰ 8 μῆνας διὰ τὴν Γαλλίαν, ὅπως εἶπεν.

Ὁ δὸν Giovanni Pace, ἱερεὺς Μαλτέζος, ἐπιμένει ἤδη ἀπὸ 16 μηνῶν εἰς τὴν διεστραμμένην καὶ σκανδαλώδη ἐλευθεριότητά
65 του, ἀφοῦ ἀπέτυχον τὰ μάταια σχέδιά του νὰ γίνῃ ἱδρυτὴς νέας ἐρημητικῆς θρησκείας μὲ μίαν ὁμάδα τυχοδιωκτῶν δελεασθέντων μὲ κραιπάλας καὶ παράνομα εἰσοδήματα, ἀπεγυμνώθη ὑπὸ τῶν πιστωτῶν του, ἀπεβλήθη ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν του, ἐκηρύχθη ὑπὸ

ἀπαγόρευσιν καὶ ἔκπτωτος, ἐπέσυρε τὴν ἐχθρότητα τῶν προκρίτων
70 λόγῳ τῶν ἀνεντίμων συναλλαγῶν του, καὶ μὴ εὑρίσκων πλέον
πίστωσιν, ἤνοιξεν ἐργαστήριον χρυσοχοΐας—τὸ πρῶτον του ἐπάγ-
γελμα—,ὅπου καὶ πάλιν ἀπεκαλύφθη, ὡς καὶ ἄλλοτε, νὰ κατασκευ-
άζῃ πλαστὰ νομίσματα, δημιουργηθέντος οὕτω νέου καὶ μεγα-
λυτέρου ἀκόμη σκανδάλου, τὸ ὁποῖον δὲν γνωρίζω πῶς ἠμπορεῖ
75 νὰ τελειώσῃ χωρὶς μεγάλην ζημίαν. Ἂς μὲ πιστεύσῃ ἡ σεβασμιό-
της σας ὅτι, διὰ νὰ μὴν κάνω τίποτε χωρὶς τὰς ὑψίστας ἐντολὰς τῶν
παναγιωτάτων καρδιναλίων καὶ τῆς ὑμετέρας σεβασμιότητος,
δὲν συνεννοήθην μετὰ τῶν κυρίων ἱππότῶν κουρσάρων τῆς Μάλτας
διὰ τὴν μεταφοράν του εἰς τὴν Μάλταν, τὴν πατρίδα του, ὥστε νὰ
80 σιγάσῃ τὸ μοναδικὸν μέχρι τοῦδε σκάνδαλον τοῦ δόγματός μας
εἰς τὰ μέρη αὐτὰ καὶ εἰς τὰς παρακειμένας νήσους.

Ἀνέφερα τὸ δημιουργηθὲν θέμα, τὴν 11 Ἰανουαρίου 1794,
εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ δὸν Τζώρτζης Βαπτισμένου, ἱεραποστόλου
καὶ βικαρίου τῆς νήσου Ἀρζαντιέρας, ὁ ὁποῖος ἐσυνοφαντήθη πρὸς
85 ἕνα λῃστὴν κουρσάρον, κλέπτην πλοίων, καὶ ὁ τελευταῖος μετέβη
μετὰ μεγίστου θράσους εἰς τὴν ἰδίαν του οἰκίαν διὰ νὰ τὸν φονεύσῃ,
καὶ ἀφοῦ ἐξυλοκόπησε τοῦ κατέφερε κτύπημα μὲ τὸ σπαθὶ διὰ
νὰ τοῦ κόψῃ τὸ κεφάλι, ἀλλὰ τὸ κτύπημα ἠστόχησε. Τὸν ἐκτύπη-
σαν ὅμως θανασίμως εἰς τὸ κεφάλι, τὸν ἔρριψαν κατὰ γῆς, καὶ
90 πιστεύοντές τὸν ἤδη νεκρόν, τὸν ἄφησαν ἐκεῖ μέσα εἰς τὸ αἷμα του.
Τὴν ἰδίαν νύκτα μετεφέρθη οὗτος κρυφίως εἰς τὴν Μῆλον, εἰς τὴν
οἰκίαν μας, πρὸς περίθαλψιν, καὶ ἀφοῦ συνέλθῃ —ἐὰν συνέλθῃ—θὰ
μεταβῇ εἰς ἄλλον ἀσφαλέστερον τόπον. Ἔγραψα εἰς τοὺς σεβ.
γειτονικοὺς ἐπισκόπους νὰ μοῦ ἀποστείλουν ἕνα ἱερωμένον εἰς
95 ἀντικατάστασίν του, ὥστε νὰ μὴ στερηθῇ ἡ ἐκκλησία καὶ ὁ λαὸς
τῆς θείας λειτουργίας, ὑπεσχέθην δέ, διὰ νὰ ἐξασφαλίσω τὴν
ἔλευσίν του, νὰ τοῦ δίδω ἐξ ἰδίων μου ἕνα μηνιαῖον ποσὸν ἐκτὸς τοῦ
μικροῦ εἰσοδήματος τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας.

Τὸν μῆνα Ὀκτώβριον ἔστειλεν ἐδῶ ὁ Θεὸς μίαν ἐπιδημίαν
100 πανώλους ἀναμείκτου μὲ ἄνθρακα, μεταφερθεῖσαν ἀπὸ τὴν Κων-
σταντινούπολιν, ἡ ὁποία προσέβαλε συγχρόνως ὅλους τοὺς κατοί-
κους, μὴ δίδουσα καιρὸν εἰς τὸν ἕνα νὰ περιποιηθῇ τὸν ἄλλον καὶ
ἀπέθανον πολλοί, ἰδίως δὲ τὰ παιδιὰ ἐξωλοθρεύθησαν σχεδὸν
ὅλα. Προσεβλήθην καὶ ἐγὼ ἐξ αἰτίας τῶν ἐπισκέψεών μου πρὸς

βοήθειαν τῶν ἀσθενῶν μας, καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας συνεχοῦς πυρετοῦ μοῦ ἔμεινεν, ἐκτὸς τῆς μεγάλης ἀδυναμίας, ἕνας τεταρταῖος ὁ ὁποῖος μὲ θανατώνει καὶ ἐκτὸς τῆς μεγάλης ζημίας, ὅτι δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐξέλθω τῆς οἰκίας μου διὰ νὰ φροντίσω διὰ τὰ ἀκίνητα τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν πλέον ἀναγκαίαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους, μὲ καθιστᾷ ἀνίκανον διὰ τὰ θρησκευτικά μου καθήκοντα καθ' ἣν στιγμὴν ὁ θάνατος ἀποδεκατίζει τοὺς ὀλίγους ἀπομείναντας καθολικούς. Ἀπὸ τοὺς καπουτσίνους ἀπέθανε μέχρι στιγμῆς μόνον ὁ ἡγούμενος, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι δύο ἠσθένησαν βαρύτερον ἀπὸ ἐμέ.

Οὐδὲν ἕτερον, σεβασμιώτατε κυριέ μου, μόνον παρακαλῶ τὸν Ὕψιστον διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν ὅλων τῶν ἐπιθυμιῶν σας καὶ διὰ τὴν ἀπονομὴν τοῦ ἀξιώματος ἐκείνου, διὰ τὸ ὁποῖον εἶσθε ἀπὸ πολλοῦ τόσον ἄξιος, καὶ σᾶς ἱκετεύω νὰ δεχθῆτε τὴν ἀγάπην τῆς πτωχῆς μου καρδίας, ἡ ὁποία δὲν ἔχει ἄλλον τρόπον νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποχρεώσεις της διὰ τὴν γενναιόδωρον καὶ καλοπροαίρετον προστασίαν σας εἰμὴ νὰ προσεύχεται εἰς τὸν παντοδύναμον Θεὸν διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ ἀνύψωσιν τῆς σεβασμιότητός σας, διὰ νὰ εἶσθε σεῖς πάντοτε ὁ κύριος καὶ προστάτης μου, καὶ ἐγὼ πάντοτε

Τῆς πανιερωτάτης σεβασμιότητός σας
ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος καὶ ταπεινότατος δοῦλος
φρὰ Τζοβάννης Μελισσουργός, καρμηλιανός,
ἀποστολικὸς βικάριος Μήλου καὶ Ἀρζαντιέρας.

Μῆλος, 5 Μαρτίου 1704.

40

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
SC. Arcipelago 9, 231

Πανιερώτατε καὶ σεβασμιώτατε...

Κατὰ τὴν συνέχειαν τῆς ἐπισκέψεως τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Ἀρχιπελάγους, μετ' ἐκείνην τῆς Μήλου, ὅπου ἐπανῆλθα διὰ νὰ τὴν ἀπαλλάξω ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου μονσινιὸρ de Camillis συναφθέντων χρεῶν, ὅπερ καὶ ἐπέτυχα μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ ὄχι χωρὶς μεγάλους μόχθους, ἀπαιτηθέντας διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῶν ἀκινήτων καὶ μέρους τῶν ἱερῶν σκευῶν, τὰ ὁποῖα εὑρίσκοντο

ἀκόμη εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἐπέρασα εἰς τὴν τῆς Ἀρζαντιέρας, ὅπου ἠλευθέρωσα ἀπὸ τὰ βάρη τοὺς τρεῖς ἀγροὺς τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Σίφνου, συμφώνως πρὸς τὰς ληφθείσας ἐντολάς.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐπισκέψεως δὲν μοῦ ἀπομένουν πλέον παρὰ 4 νῆσοι εὑρισκόμεναι εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ ἐδῶ, ἤτοι ἡ Σίφνος, ἡ Κέα, τὰ Θερμιὰ καὶ ἡ Ἄνδρος. Ἐξ αἰτίας ὅμως μερικῶν κουρσάρικων, τὰ ὁποῖα λυμαίνονται τὴν ἐδῶ θάλασσαν, εὑρίσκομαι ἀποκεκλεισμένος εἰς αὐτὸν τὸν βράχον, ὅπου καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἐντόπιοι ἐλαχίστην ἀσφάλειαν παρέχουν ἀκόμη καὶ ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των, διότι εἶναι πειραταὶ καὶ παρ' ὅλον ὅτι εἶναι χριστιανοὶ κατὰ τὴν θρησκείαν ἐπληροφορήθην μετὰ βεβαιότητος ὅτι χωρὶς φόβον Θεοῦ ἁρπάζουν περιουσίαν καὶ ζωήν, μὴ φειδομένοι οἱουδήποτε ἤθελε πέσει εἰς τὰ χέρια των.

Ἂς γίνῃ εἰς ὅλα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τοῦ εὐλογητοῦ, εἰς μόνην τὴν βοήθειαν τοῦ ὁποίου ἐλπίζω, καὶ ἀσπαζόμενος ταπεινῶς τὸ ἄκρον τῆς ἱερᾶς πορφύρας, διατελῶ τῆς σεβασμιότητός σας ταπεινότατος, λίαν ἀφωσιωμένος καὶ ὑποχρεωμένος δοῦλος

Vincenzo Castelli, ἀρχιεπίσκοπος Μαρκιανοπόλεως
καὶ ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης

Ἀρζαντιέρα, τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1710.

41

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
Visite 38, 509

Ἀρζαντιέρα

Τὴν 16ην Ὀκτωβρίου 1710, ἀναχωρήσας ὁ μονσινιὸρ Καστέλλι, ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης, ἀπὸ τὴν νῆσον Μῆλον κατὰ τὴν 20ὴν ὥραν, διεπεραιώθη εἰς τὴν νῆσον Ἀρζαντιέραν, ἡ ὁποία δὲν ἀπέχει παρὰ 2 ὥρας θαλασσίου ταξιδίου ἀπὸ τὴν νῆσον Μῆλον, τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ τοῦ ἑνὸς κάστρου καὶ τοῦ ἄλλου μὴ ὑπερβαινούσης τὰ 8-9 μίλια. Ἡ ἐν λόγῳ νῆσος ἔχει περιφέρειαν περίπου 30 μιλίων, οἱ δὲ κάτοικοί της θὰ εἶναι ἐν συνόλῳ περίπου 1000, ὅλοι χριστιανοί, ἀλλὰ οἱ περισσότεροι Ἕλληνες σχισματικοί,

ἐνῷ οἱ τοῦ λατινικοῦ δόγματος δὲν ὑπερβαίνουν μίαν δωδεκάδα προσώπων. Ἀφιχθεὶς λοιπὸν περὶ τὴν 22αν ὥραν τῆς ὡς ἄνω ἡμερομηνίας, οὗτος μετέβη ἀμέσως πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας di Carmine εἶναι ἡ μία καὶ μόνη λατινικὴ ἐκκλησία τῆς νήσου. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἔκαμε τὰ συνήθη, ἐπεσκέφθη πρῶτον τὸ πρῶτον θυσιαστήριον, ἀφιερωμένον εἰς τὴν ἰδίαν Παναγίαν di Carmine, εἰκονιζομένην μετὰ τοῦ βρέφους Ἰησοῦ ἐπὶ ὀθόνης μὲ τὰς γωνίας ἀπὸ ἐπιχρυσωμένον ξύλον, τὸ θυσιαστήριον ἀπὸ πέτραν μὲ πολύχρωμον μεταξωτὸν κάλυμμα, ἕνα ξύλινον σταυρόν, ἓξ κηροπήγια ξύλινα ζωγραφιστὰ καὶ τὸν χάρτην τοῦ Κανόνος ἐσχισμένον. Ὑπάρχουν δύο ἄλλα παράπλευρα θυσιαστήρια, ἀφιερωμένα τὸ ἓν εἰς τὸν ἅγιον Ἀντώνιον, τὸ ἄλλο, πρὸς τὰ δεξιά, εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν μὲ ἄλλους ἁγίους, δύο ξύλινα γονατιστήρια, ἕνα ταπέτον ἐσχισμένον, μία μικρὰ κανδήλα ἀπὸ ἄργυρον. Ἡ ἐκκλησία εἶναι ἐκτισμένη ἀπὸ πέτραν, τὸ ἱερὸν μὲ καμάραν, τὸ ὑπόλοιπον τῆς ὀροφῆς ἀπὸ σανίδας, τὸ δάπεδον ἀπὸ τετραγώνους πλάκας, μήκους 7 πήχεων καὶ πλάτους τριῶν, μὲ ἀνάλογον ὕψος, ἔχει ἕνα κώδωνα μετρίου μεγέθους, μαρμάρινον ἁγιαστήριον, πάγκους ὡς καθίσματα πέριξ, καὶ ἡ θύρα τῆς ἐκκλησίας εἶναι καλὴ μὲ τὴν κλειδαριὰν καὶ τὸ κλειδί της.

Ἀπογραφὴ τῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων τῆς ἐκκλησίας: Ἓν ἅγιον ποτήριον μὲ τὴν κούπαν ἀπὸ ἐπιχρυσωμένον ἄργυρον καὶ τὸν δίσκον ἀπὸ ἐπιχρυσωμένον χαλκόν. Ἓν φελόνιον ἀπὸ λευκὸν ὕφασμα, ἐσχισμένον, μετὰ τοῦ περιτραχηλίου καὶ τοῦ manipolo (μεταξωτὸν τεμάχιον ἀνῆκον εἰς τὸ φελόνιον). Ἓν ἄλλο φελόνιον, μάλλινον κλαρωτὸν πολύχρωμον. Ἓν ἄλλο φελόνιον μεταξωτὸν πολύχρωμον, μετὰ περιτραχηλίου καὶ manipolo. Ἓν ἄλλο φελόνιον ἀπὸ πρασινογάλαζον μεταξωτὸν μετὰ περιτραχηλίου καὶ manipolo. Ἓν κάλυμμα ἀπὸ λευκὸν ὕφασμα κεκοσμημένον, μετρίου μεγέθους Δύο ἄλλα καλύμματα ἀπὸ ἰνδικὸν βαμβακερὸν ὕφασμα. Τρία καλύμματα ἁγίας τραπέζης ἀπὸ λευκὴν ὀθόνην. Δύο ἄλλα καλύμματα ἀπὸ ὀθόνην μικρότερα. Ἓν στιχάριον παλαιὸν μετὰ ὠμοφορίου παλαιοῦ καὶ ἐπιστηθίου παλαιοῦ. Ἕνα σίδηρον διὰ τὴν παρασκευὴν ὀστιῶν. Δύο πίθοι παλαιοί. Δύο ὀθόναι διὰ τὸ ἅγιον ποτήριον καινουργεῖς. Δύο καλύμματα ἁγίου ποτηρίου. Ἓν ἄλλο κάλυμμα τοῦ ἁγίου ποτηρίου λευκὸν μὲ μικρὰν ταινίαν διὰ τὴν

ἀπόμαξιν τῶν χειρῶν.

Δύο μικρὰ ἱερὰ δοχεῖα καὶ ἓν μεγάλο, καὶ ἄλλο μικρὸν μαρμάρινον. Δύο μικρὰ δοχεῖα διὰ τὰ ἔλαια. Δύο παλαιὰ λειτουργικὰ βιβλία. Δύο ἀργυρᾶ στέμματα, ἓν μεγάλο καὶ τὸ ἄλλο μικρόν, διὰ τὴν Παναγίαν καὶ τὸ βρέφος. Ἓν παλαιὸν βιβλίον ἐκκλησιαστικοῦ τυπικοῦ. Μία τετράγωνος ἱερατικὴ καλύπτρα. Ἕνα ξύλινον κιβώτιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται ὅλα τὰ σκεύη ὑπὸ τὴν φύλαξιν τοῦ κυρίου Γεωργίου Σάρδη, ρωμαϊκῆς καταγωγῆς, ἂν καὶ γεννηθέντος εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας καὶ καθολικὸς μὲ ὅλην του τὴν οἰκογένειαν. Δὲν ὑπάρχουν ἄλλοι καθολικοὶ ἐκτὸς δύο Γάλλων ναυτικῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν νυμφευθῆ εἰς τὴν νῆσον. Λόγῳ ἐλλείψεως ἱερέως ἢ ἐφημερίου ἐκ τοῦ ἰδικοῦ μας κλήρου, ἡ νῆσος ἐξυπηρετεῖται ἀπὸ τὸν βικάριον τῆς Μήλου.

Ἀκίνητα τῆς ἐκκλησίας: Ἕνας ἀγρὸς εἰς τὴν θέσιν Ἁλυκὴ ἀξίας 20 ρεαλίων περίπου, ἕνας ἄλλος μικρὸς εἰς τὸ Χαμωλιὸ ἀξίας δέκα ρεαλίων περίπου, ἕνας ἄλλος ἀγρὸς εἰς τὸ Κλῆμα, πέντε περίπου 6 ρεάλια, δι' ἕνα ἄλλον εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν αὐτήν, ἀξίας ἄλλων 4 ρεαλίων περίπου. Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀγροὺς σπείρεται σῖτος ἢ κριθὴ ἢ λαχανικά. Διὰ τὴν καλλιέργειάν των φροντίζει ὁ ὡς ἄνω κύριος πρόξενος, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν διαχείρισιν εὑρίσκονται ἀπὸ διετίας. Ἦτο ἀνέκαθεν συνήθεια νὰ ἔχῃ ἡ οἰκογένεια αὐτή, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνατίθεται ἐπίσης ἀνέκαθεν τὸ ὑποπροξενεῖον τῆς Γαλλίας, τὴν διαχείρισιν τῶν ἐν λόγῳ ἀγρῶν καὶ νὰ ἀποδίδῃ λογαριασμὸν εἰς τὸν ἑκάστοτε ἐφημέριον τῆς ἐκκλησίας, ἐπειδὴ δὲ σήμερον δὲν ὑπάρχει ἐφημέριος, ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ δώσωμεν ἐντολὴν νὰ ἀποδίδεται ὁ λογαριασμὸς τῆς διαχειρίσεως τῆς περιουσίας αὐτῆς εἰς τὸν βικάριον καὶ εἰς τὸν μονσοὺ Reinoar, ἐπίτροπον τῆς ἐκκλησίας τῆς Μήλου, ἕως ὅτου ἀποσταλῇ βικάριος διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀρζαντιέρας, ἀφήσαμεν δὲ παραγγελίαν εἰς τὸν βικάριον τῆς Μήλου καὶ τὸν μονσοὺ Reinoar νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ εἰσόδημα ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἀγρῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀρζαντιέρας, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν πατένταν, τὴν ὁποίαν ἔκαμα εἰς αὐτοὺς

(ἕπεται τὸ κείμενον τοῦ «Πατέντα»).

Ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Ἀρζαντιέρας, ὅπου

ἐχορήγησε τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Δωρεᾶς εἰς πολλὰ παιδιά, ὡς εἶχε πράξει καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους ὁσάκις ὑπῆρχεν ἀνάγκη, καὶ ἐνῷ ἐσκέπτετο νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς τὰς 17 Ὀκτωβρίου διὰ νὰ
85 μεταβῇ πρὸς ἐπίσκεψιν εἰς τὴν νῆσον Σίφνον, ἡ ὁποία δὲν ἀπέχει πλέον τῶν 7-8 μιλίων περίπου ἀπὸ τὸ ἄκρον τῆς Ἀρζαντιέρας, ἐπληροφορήθη ὁ ὡς ἄνω μονσινιὸρ ἐπισκέπτης ὅτι εἰς ἓν σημεῖον τῆς νήσου Ἀρζαντιέρας ἐκαραδόκουν δύο φελοῦκαι ἢ φοῦσται Ἀλβανῶν πειρατῶν, οἱ ὁποῖοι ἐλῄστευον οἱονδήποτε ἤθελον συναντή-
90 σει εἰς τὴν θάλασσαν, ἀσχέτως καὶ ἀνεξαρτήτως ποῖος ἦτο. Κατόπιν τούτου ἐστείλαμεν νὰ ἐρευνήσωμεν περὶ τῶν φουστῶν αὐτῶν, διὰ νὰ βεβαιωθῶμεν, καὶ μιᾶς ἀνεφέρθη ὅτι ἦτο ἀληθέστατον, ὅτι οἱ κουρσάροι αὐτοί, καίτοι χριστιανοί, ὄχι μόνον ἐλῄστευον ὅποιον συνελάμβανον ἀλλὰ ἐπὶ πλέον τοῦ ἀφῄρουν καὶ τὴν ζωήν,
95 οὕτως ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἀναζητήσῃ τρόπον διὰ νὰ ἐκδικηθῇ. Ἐγνώσθη ἐπίσης ὅτι οἱ λῃσταὶ ἐπερίμεναν κατὰ τὰ φαινόμενα τὸν μονσινιόρ, διότι ἐπιστεύετο ὅτι οὗτος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ μεγάλα χρηματικὰ ποσά, διὰ νὰ τὰ διανείμῃ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν νήσων καὶ οὕτως ἡ σύλληψίς του θὰ ἀπέφερε μεγάλην λείαν. Εἰδοποιήθη
100 ὅθεν ὁ μονσινιὸρ ὅτι δὲν ἦτο ἀσφαλὴς οὔτε ἐντὸς τῆς διώρυγος τῆς Ἀρζαντιέρας, διότι οἱ κάτοικοι τοῦ τόπου ἦσαν κακοὶ καὶ συνήθως ἡνοῦντο μὲ τοὺς λῃστὰς καὶ συνεφώνουν μαζί των ἢ ἀκόμη καὶ τοὺς ἐβοήθουν εἰς τὰς λῃστείας των. Μέσα εἰς τὸν φόβον καὶ τὴν ἀγωνίαν του καὶ ἐνῷ δὲν ἐγνώριζε ποῦ νὰ στραφῇ καὶ τί νὰ ἀπο-
105 φασίσῃ, τοῦ παρουσιάσθη, δόξα τῷ Θεῷ, ἡ κατάλληλος εὐκαιρία καὶ ἐφανερώθη τρόπος διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἀπὸ τοὺς κακοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους: Εὑρίσκετο κατὰ τύχην ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Ἀρζαντιέρας ἓν γαλλικὸν πλοῖον ὀνομαζόμενον «Πρῖγκιψ τῶν Ἀστουριῶν» ἢ «Παναγία τῆς Νίκης», τοῦ πλοιάρχου Folgerone
110 Λυονέζου, ὁ ὁποῖος, πληροφορηθεὶς τοὺς δικαίους αὐτοὺς φόβους του, μετέβη προσωπικῶς νὰ τοῦ προσφέρῃ καταφύγιον εἰς τὸ πλοῖον του καὶ δεχθεὶς ἐκεῖνος ἐπεβιβάσθη μὲ ὅλα τὰ πράγματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους του ἐπὶ τοῦ πλοίου τὴν 18 Ὀκτωβρίου ἡμέραν Σάββατον. Τὴν Κυριακὴν 19 Ὀκτωβρίου, πληροφορηθεὶς
115 ὁ αὐτὸς πλοίαρχος ὅτι οἱ λῃσταὶ εἶχον αἰχμαλωτίσει ἓν καΐκι φορτωμένον μὲ ἀραβόσιτον, ὁ ὁποῖος εἶχε πωληθῇ εἰς τὸν ἴδιον, ἀπέστειλε τὴν λέμβον του εἰς τὸ μέρος ὅπου παρέμενον οἱ λῃσταί,

τοὺς ἐπετέθησαν αἰφνιδιαστικῶς μὲ τυφέκια καὶ πιστόλας καὶ τοὺς ἠχμαλώτισαν σχεδὸν ὅλους, τοὺς ἐτοποθέτησαν δὲ εἰς τὴν λέμβον
120 *μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς ὁδηγήσουν εἰς τὸ πλοῖον διὰ νὰ τοὺς δέσουν, ἀλλὰ λόγῳ ἀπροσεξίας τῶν ναυτῶν, οὗτοι ἐπήδησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διέφυγον εἰς τὰ ὄρη, ἐκτὸς μόνον ἑνός, ὁ ὁποῖος εἶχε τραυματισθῆ εἰς δύο μέρη καὶ ὁ ὁποῖος ὡδηγήθη εἰς τὸ πλοῖον καὶ ἐδέθη. Ἠχμαλωτίσθη ἐπίσης τὸ καΐκι, τὸ ὁποῖον εἶχε συλ-*
125 *ληφθῆ ὑπὸ τῶν κουρσάρων, φορτωμένον μὲ ἀραβόσιτον πωληθέντα ἤδη εἰς τὸν πλοίαρχον, ὡς ἐλέχθη. Ἀφοῦ διέφυγον οἱ κουρσάροι καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰς φούστας των, δύο τὸν ἀριθμόν, ὡρκίσθησαν (ὡς ἐπληροφορήθην) νὰ πάρουν ἐκδίκησιν ἀπὸ τὸν μονσινιὸρ καὶ ἀπὸ τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου, καὶ διὰ τοῦτο ἐδόθη εἰς*
130 *τὸν μονσινιὸρ ἡ συμβουλή, ἀπὸ ἐμπείρους ἀνθρώπους, νὰ μὴ διακινδυνεύσῃ διὰ νὰ ἐπισκεφθῆ τὰς ὑπολειπομένας νήσους, δηλαδὴ τὴν Σίφνον, τὰ Θερμιά, τὴν Κέαν, καὶ τὴν Ἄνδρον, διότι ἀναποφεύκτως θὰ ἔπιπτεν εἰς τὰς χεῖρας των μὲ προφανῆ κίνδυνον ὄχι μόνον τῆς περιουσίας ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς του. Κατόπιν τού-*
135 *του ἐδέχθη οὗτος, ἂν καὶ μὲ λύπην του, νὰ παραμείνῃ ἐντὸς τοῦ πλοίου, τὸ ὁποῖον ἀπεκλείσθη ἐντὸς τοῦ λιμένος ἀπὸ ἐναντίους ἀνέμους μέχρι τῆς 30ῆς τοῦ τρέχοντος μηνὸς Ὀκτωβρίου, καὶ καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα οἱ λῃσταὶ ἐκυκλοφόρουν διαρκῶς μεταξὺ Σίφνου, Κιμώλου καὶ Μήλου, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ τὸν συλλάβουν μίαν ἡμέραν, διότι εἶχον ὁρκισθῆ νὰ ἐκδικηθοῦν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ*
140 *μονσινιὸρ διὰ τὰς προσβολάς,τὰς ὁποίας εἶχον δεχθῆ ἀπὸ τὸν πλοίαρχον. Εἰδοποιηθεὶς δὲ αὐτός, οὐδέποτε πλέον ἐξῆλθε τοῦ πλοίου, ὡς ἄλλωστε τὸν συνεβούλευον ὅλοι, ἀλλὰ συνέχισε τὸ ταξίδιόν του διὰ τοῦ αὐτοῦ πλοίου, ἀφιχθεὶς εἰς Χίον τὴν 31 Ὀκτωβρίου...*

42

Ἀρχεῖα Καπουτσίνων τῆς ἐπαρχίας Παρίγι: Ἀρχεῖα τῆς Μονῆς Ἁγίου Λουδοβίκου Κωνσταντινουπόλεως ἀρ. Μ. 75

Στὰ 1711, μηνὸς Φλεβαρίου 18 στὴν Κίμουλον. Ὁμολογῶ ἐγὼ πρε Γεώργης Βαπτισμένος ὅτι πὼς τὸν καιρὸν ὁποὺ ἐγὼ ἤμουνε βικάριος ποτὲ δὲν ἐμοίρασα ὀφέρτα εἰς τὰ ἀντρόγυνα γιὰ

βαφτίσια σὰν ἔκαμα, ἀλλὰ μήτε διὰ θαφτικὰ ἄντζι ἐγυρεύγανε ἐμὴ ποτὲ δὲν τῶν ἤδωκα, καὶ διὰ βεβαίωσι τῆς ἀληθείας ἔκαμα τὴν παρὰ μαρτυρίου καὶ ὁμολογῶ εἰς ἄνωθεν.
Πρὲ Γιόργιος Βαφτισμένος ἔγραψα καὶ ὁμολογῶ.

43

SC. Arcipelago
9 φ. 386

Ἐν Μήλῳ τῇ 4 Ἰουνίου 1712

Σεβασμιώτατε πάτερ,

Εἶναι ἐκπληκτικὸν, ὅτι ἀπὸ τὰς τόσας ἐπιστολὰς τὰς ὁποίας ἔλαβον τὸ θάρρος νὰ γράψω εἰς τὴν σεβασμιότητά σας καὶ εἰς τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν, εἰς οὐδεμίαν εἶχον τὴν τιμὴν νὰ λάβω ἀπάντησιν. Ἐὰν ἡ Ἁγία Προπαγάνδα δὲν θέλῃ πλέον νὰ δίδῃ τὴν πλήρη ἐπιχορήγησιν τῶν 30 ρωμαϊκῶν σκούδων, ἡ ὁποία εἶχε παραχωρηθῆ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μήλου, σᾶς παρακαλῶ νὰ εἰσηγηθῆτε (ἐὰν τὸ κρίνετε σκόπιμον, διότι ἐγὼ δὲν τῆς γράφω πλέον), ὅπως καταβάλῃ τοὐλάχιστον τὴν ἐπιχορήγησιν τῶν 25 ρωμαϊκῶν σκούδων, τὴν διδομένην εἰς τοὺς ἄλλους βικαρίους τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου τὰ εἰσόδηματα, τὰ τυχηρά, ἡ ὑγεία, εἶναι καλύτερα παρὰ εἰς τὴν Μῆλον, ὅπου ἡ ζωὴ στοιχίζει πολύ. Ἐὰν ὅμως ἡ εἰσήγησις αὐτὴ πρόκειται νὰ εἶναι ματαία ἢ καὶ ἐπιζημία δι' ἡμᾶς, θὰ μὲ ὑποχρεώσετε ἐὰν τὴν ἀφήσετε καὶ δὲν τὴν ὑποβάλετε.

Παρακαλῶ ὅμως τὴν σεβασμιότητά σας νὰ ἀναφέρῃ εἰς τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν ὅτι ἀπὸ δύο καὶ πλέον ἐτῶν ποὺ ὑπηρετοῦμεν τὴν ἐνορίαν τῆς Ἀρζαντιέρας, οὐδὲν ἔχομεν εἰσπράξει ἐκ τῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν διὰ τῆς σχετικῆς διαταγῆς ἐγκριθείσης ἐπιχορηγήσεως, παρὰ τὰ διαβήματά μας πρὸς τὸν σεβ. ἐπίσκοπον Τήνου πρὸς καταβολὴν τοῦ ποσοῦ, ἀποκριθέντος τούτου ὅτι δὲν εἶχε λάβει ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Προπαγάνδαν οὔτε ἐντολὴν οὔτε χρήματα, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ αἴτημά μας. Προσέθετε μάλιστα ὅτι εἰς ὑμᾶς ὡς ἐπίτροπον τῶν ἀποστολῶν μας ἔπρεπε νὰ ἀποστέλλωνται τὰ χρήματα ἀπὸ τὴν Προπαγάνδαν. Ἐὰν οὕτως ἔχουν τὰ πράγματα, παρακαλῶ τὴν σεβασμιότητά σας νὰ φροντίσῃ νὰ μᾶς ἀποσταλῇ τὸ ταχύτερον ἡ ἐπιχορήγησις αὐτὴ τῶν 25 σκούδων ὡς

εἰς ὅλα τὰ μικρὰ βικαριᾶτα τῆς Ἀνατολῆς, διότι ἄνευ αὐτῆς ὁ σεβ. πατὴρ βικάριος τῆς Ἀρζαντιέρας δὲν ἠμπορεῖ νὰ ζήσῃ καὶ θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν νέαν αὐτὴν ἀποστολήν, τὴν τόσον χρήσιμον καὶ ἀναγκαίαν εἰς αὐτὸ τὸ μέρος. Ἐὰν πάλιν ἁρμόδιος διὰ τὴν καταβολὴν αὐτὴν εἶναι ὁ σεβ. ἐπίσκοπος Τήνου, μεριμνήσατε παρακαλῶ νὰ τοῦ ἀποστείλῃ ἡ Ἁγ. Προπαγάνδα τὰς σχετικὰς ἐντολὰς καὶ τὰ χρήματα....

Τῆς σεβασμιότητός σας ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος

Jean Chrysostome d' Auxerre
ἀνάξιος Καπουτσῖνος ἀποστολικὸς βικάριος.

44

Propaganda Fide
S. C. Arcipelago 6, 186

Ἀναφορὰ περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Μήλου καὶ ἄλλων ἀξιοπεριέργων τῆς ἰδίας νήσου καὶ τῆς Ἀρζαντιέρας

Πρῶτον, ἡ κατάστασις τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Μήλου ἀπὸ πνευματικῆς ἀπόψεως: δὲν ὑπάρχει ἱερεὺς οὔτε ἄλλοι ἐκκλησιαστικοὶ διάκονοι σήμερον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μονσινιὸρ Καμίλλη ὁ ὁποῖος διετήρει πάντοτε ἐξ ἰδίων ἱερεῖς καὶ ἄλλους κληρικούς. Μέχρι τοῦδε ὁ ὡς ἄνω ναὸς λειτουργεῖται εὐπρεπῶς. Ἀπὸ δωδεκάδος περίπου ἐτῶν ἱδρύθη μικρὰ ἀδελφότης τοῦ Santissimo Sacramento, ἡ ὁποία ἐξυπηρετεῖ ἐν μέρει τὸν ὡς ἄνω ναόν, π.χ. καθ' ὅλας τὰς Παρασκευὰς τῆς τεσσαρακοστῆς, τὴν Μεγ. Πέμπτην, τὰς 4 Κυριακὰς τῆς μικρᾶς τεσσαρακοστῆς καὶ ἑκάστην πρώτην Κυριακὴν τοῦ μηνὸς γίνεται ἡ ἀναφορὰ τῶν Ἁγίων Δώρων, τῆς ὡς ἄνω ἀδελφότητος παρεχούσης τὰ κηρία καὶ τὸ ἔλαιον καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Δωρεᾶς γίνεται ἡ συνήθης λιτανεία μὲ μεγάλην εὐλάβειαν καὶ ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, καὶ πολλοὶ παπάδες, δηλαδὴ ἱερεῖς, καὶ προεστῶτες τοῦ τόπου ἀκολουθοῦν τὴν πομπὴν μὲ ἀνημμένας δᾶδας ἀνὰ χεῖρας καὶ ἀσκεπεῖς.

Εἶναι συνήθεια νὰ προσέρχεται καὶ ὁ Ἕλλην ἐπίσκοπος, προσ-

καλούμενος ὑπὸ τοῦ ἰδικοῦ μας Λατίνου (κατὰ προηγουμένην ἡμέραν), ὁ ὁποῖος καὶ παραχωρεῖ τὴν δεξιὰν πλευρὰν τόσον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὅσον καὶ κάτωθεν τοῦ σκηνώματος τοῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸν ἐν λόγῳ Ἕλληνα. Ἀφοῦ ψαλῇ ὁ ἑσπερινὸς δίδεται ἡ εὐχὴ ἀπὸ τῆς 8ης ὥρας μέχρι τοῦ ἀποδείπνου. Συνηθίζεται νὰ καλοῦνται εἰς τὴν ἑορτὴν αὐτὴν οἱ αἰδεσιμώτατοι πατέρες καπουτσῖνοι καὶ ὁ ρηθεὶς Ἕλλην ἐπίσκοπος μὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς του, οἱ τρεῖς προεστῶτες τῆς νήσου, καὶ οἱ ἡγούμενοι τῆς ἀδελφότητος μὲ μερικοὺς τοῦ ἰδικοῦ μας δόγματος, τοποθετοῦνται δὲ πλησίον τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας δύο κρῆναι, ἡ μία οἴνου καὶ ἡ ἄλλη ὕδατος καὶ παρατηρεῖται μεγάλη συρροὴ ἑλληνικοῦ λαοῦ: πλύνουν τὴν κεφαλὴν καὶ δεικνύουν μεγάλην εὐλάβειαν, ἰδίως ὅμως ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ κασίδαν, ψώραν, φλεγμονὴν καὶ ἐρεθισμὸν τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουν τόσην πίστιν, ὥστε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν πλυνόμενοι μὲ τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο θεραπεύονται ἐκ θαύματος.

Τὴν Κυριακὴν ὀκτὼ τελεῖται ἡ ἰδία ἑορτὴ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν προαναφερθέντων πατέρων καπουτσίνων, προσερχόμενοι δὲ οἱ δύο ἀρχιερεῖς τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου δόγματος ἑτοιμάζουν τοὺς δύο θρόνους μὲ τοὺς οὐρανούς των καὶ κάθονται δεξιὰ ὁ Ἕλλην καὶ ἀριστερά ὁ Λατῖνος. Ὅλα τὰ πρωτεῖα παραχωροῦνται εἰς τὸν Ἕλληνα ἐπίσκοπον, ὡς κατὰ τὸν ἀσπασμὸν τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ «Εἰρήνη» καὶ τὴν ἀφήν, τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου τιθεμένου εἰς δευτέραν μοῖραν.

Ἔχουν πράγματι μεγάλην ποιμαντορικὴν δραστηριότητα οἱ προεστοὶ τῆς ἀδελφότητος, ἐπισκεπτόμενοι τοὺς πτωχοὺς τοῦ δόγματός μας καὶ βοηθοῦντες αὐτοὺς μὲ ἐλεημοσύνας καὶ ἄλλας πράξεις φιλανθρωπίας πρὸς τὸν πλησίον. Ἐπρόκειτο δὲ νὰ ἱδρύσουν καὶ ἕνα μικρὸν νοσοκομεῖον (ζῶντος ἀκόμη τοῦ μονσινιὸρ Καμίλλη) καὶ εἶχον ἤδη ἀγοράσει τὸ οἰκόπεδον καὶ τὰ οἰκοδομικὰ ὑλικά, ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Καμίλλη ἐματαίωσε ὅλα τὰ σχέδια. Ὅταν φέρεται ἡ Ἁγία μετάληψις τῶν ἑτοιμοθανάτων εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, τοῦτο γίνεται μὲ τὸν δέοντα σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν, κάτωθεν τοῦ σκηνώματος, μὲ ἀνημμένας δᾶδας καὶ φανούς, ἐνῷ ὁ ἱερεὺς κρούει ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τὸν κωδωνίσκον καὶ εἷς ἐκ τῶν ἀδελφῶν κρατεῖ εἰς τὸ στῆθος του μίαν δέσμην κηρίων, τὰ ὁποῖα διανέμει καθ' ὁδὸν καὶ εἰς τοὺς ὁμοθρήσκους καὶ εἰς τοὺς ὀρθοδόξους, οἱ ὁποῖοι

ἀκολουθοῦν πολυάριθμοι τὴν πομπήν. Κατὰ τὴν κηδείαν πηγαίνουν πάλιν οἱ ἀδελφοὶ καὶ μοιράζουν δᾶδας καὶ κηρία εἰς ὅλους ὅσοι θέλουν νὰ συνοδεύσουν τὸν νεκρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν διατίθενται κηρία τόσον εἰς τοὺς πτωχοὺς ὅσον καὶ εἰς τοὺς πλουσίους ἐκ μέρους τῆς ἀδελφότητος, ἡ ὁποία συλλέγει εἰσφορὰς ἀπὸ τὰ κουρσάρικα καὶ ἀπὸ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, ἀλλὰ σήμερον δὲν διεξάγεται πλέον τόσον ἐμπόριον ὅσον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ τελευταίου πολέμου, διότι μετὰ τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν Τούρκων ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλον τὸ Αἰγαῖον τὰ μωαμεθανικὰ πλοῖα, τόσον τοῦ σουλτάνου ὅσον καὶ ἰδιωτῶν, καὶ ἐξετόπισαν τὰ ἰδικά μας χριστιανικὰ μέχρι σημείου, ὥστε τὰ τελευταῖα νὰ μὴν κυκλοφοροῦν πλέον ὡς προηγουμένως.

Ἡ ἐκκλησία μας εὑρίσκεται εἰς ὡραιοτάτην τοποθεσίαν τῆς πόλεως τῆς Μήλου, ἐκτίσθη δὲ ἀπὸ τὸν μακαρίτην ἐπίσκοπον Serra, προκάτοχον τοῦ μονσινιὸρ Καμίλλη, μὲ σεμνὴν ἀρχιτεκτονικήν, μὲ δύο τόξα καὶ θόλον εἰς τὸ μέσον, ὕψους περίπου 8 πήχεων, πλάτους 5, καὶ ἀναλόγου μήκους, συνορεύει πρὸς τὰ ἀριστερὰ μὲ τὸν ἑλληνικὸν καθεδρικὸν ναὸν καὶ συνέχεται πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ τὴν ἐπισκοπικὴν οἰκίαν, τὴν ὁποίαν ἠγόρασεν ἐπίσης ὁ προαναφερθεὶς ἐπίσκοπος Serra, Ὑπάρχει καὶ μία σάλα μὲ μαγαζὲν ἀπὸ κάτω, μὲ δύο μικρὰ δωμάτια, συνεχόμενα μὲ τὴν ἐκκλησίαν καὶ συνδεδεμένα μὲ καμάραν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὑπάρχει ἓν πολὺ στενὸν μικρὸν δωματιάκι ἄνωθεν τοῦ ἱεροφυλακίου, μήκους δύο πήχεων καὶ πλάτους ἑνός, ὡς καὶ τὸ ἱεροφυλάκιον. Ἔμπροσθεν τῶν δωματίων αὐτῶν τῆς ἐπισκοπῆς ὑπάρχει ἕνας χῶρος μὲ μερικὰς κατεστραμμένας οἰκίας, τὸν ὁποῖον χρησιμοποιεῖ τὸ κοινὸν ὡς δημόσιον δρόμον, καὶ ἀπὸ τὸν δρόμον αὐτὸν διέρχεται ἡ πομπή μας. Ὁ τόπος αὐτὸς ἠγοράσθη ἀπὸ ἕνα τῶν προκρίτων ὀνομαζόμενον Μιχαὴλ Καλλέργην ἢ Βασιλάκην, ὁ ὁποῖος, προτιθέμενος νὰ κτίσῃ ἐκεῖ μερικὰ μαγαζιά, θὰ ἠμπόδιζε τὴν διάβασιν τῆς πομπῆς καὶ θὰ περιώριζε πολὺ τὴν θέαν τῆς ἐπισκοπῆς, διὸ ἠναγκάσθη ὁ μονσινιὸρ Καμίλλης νὰ τὸν ἀγοράσῃ ἀκριβὰ ἀπὸ τὸν ρηθέντα Καλλέργην ἀντὶ 130 πιάστρων. Οὗτος τὸν μετέτρεψε πρῶτον εἰς μικρὸν κῆπον μὲ τὴν ὁδὸν πλάτους 1 πήχεως εἰς τὸ μέσον, διὰ νὰ διέρχεται ἡ πομπή, καὶ ἔκτισεν ἐντὸς τοῦ κήπου μικρὸν δωμάτιον διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν ἑνὸς ἱερέως.

Ἀπὸ τὸ ἴδιον μέρος περνοῦσαν καὶ αἱ πομπαὶ τῶν Ἑλλήνων (τοῦτο δὲ τιμῆς ἕνεκεν). Ὑπάρχει ἐπίσης ἐκεῖ μικρὸν δωμάτιον συνορεῦον μὲ τὰς οἰκίας τοῦ Γεωργάκη Κρίσπου καὶ τοῦ Ἀντωνίου
95 Διόνη, ἀπομονωθείσης οὕτω τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν δωματίων.

Ὁ καθεδρικὸς αὐτὸς ναὸς εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὸ ὄνομα τῶν παναγίων μαρτύρων ἁγίων Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, εἰς οὓς εἶχεν ἀφιερωθῆ παλαιόθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡ μικρὰ ἐκεῖ ἐκκλησία πρὶν ἀνοικοδομηθῆ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Serra. Ἡ εἰκὼν
100 τῶν ἁγίων εἶναι ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς, τοὺς εὐλαβοῦνται δὲ πολὺ καὶ οἱ Ἕλληνες. Πρὸ δέκα περίπου ἐτῶν, ἕνας καλόγερος, δηλαδὴ ἱερομόναχος Ἕλλην, ἠθέλησε νὰ ἀνεγείρῃ ἕνα ναὸν ὑπ' αὐτὸ τὸ ὄνομα, ἀκούσας δὲ τοῦτο ὁ μονσινιὸρ Καμίλλης ἐπέτυχε διαταγὴν τοῦ μακαρίτου ἐξοχωτάτου ἀρχιστρατήγου Domenico Mocenico ἐναντίον
105 τοῦ ἐν λόγῳ καλογήρου, ὁ ὁποῖος οὕτως ἠμποδίσθη ἐξ ἀπροόπτου. Ὑπάρχει εἰς τὴν νῆσον παλαιὰ συνήθεια νὰ γίνεται τὴν Μεγ. Παρασκευὴν εἰς τὰς 2 τὴν νύκτα κατανυκτικὴ περιφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου, ἤτοι φορητοῦ τάφου μετὰ τῶν μυστηρίων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐγκαταλείποντες τὴν
110 ἰδικήν των πομπὴν ἔρχονται νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἰδικήν μας.

Ὡς πρὸς τὰ κτήματα τῆς ἐπισκοπῆς ὑπάρχουν δύο ἀγροτεμάχια, συνεχόμενα μεταξύ των εἰς τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς πόλεως ἢ ἐκ τοῦ μοναστηρίου τῶν καπουτσίνων πατέρων, καὶ εἰς τὸ ἓν τρίτον τοῦ πλάτους τῆς ἐκτάσεως ἐκείνης ὑπάρχουν 6 ἀνεμόμυλοι,
115 ὑποκείμενοι εἰς τὴν πληρωμὴν αἰωνίου δεκάτης εἰς τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν πρὸς Β. ὑπάρχουν καὶ δύο ἄλλοι ἀνεμόμυλοι ὑπόχρεοι εἰς τὴν ἰδίαν εἰσφοράν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ Χάνδακος δὲν πληρώνουν πλέον τίποτε. Οἱ ἀγροὶ αὐτοί, ὅταν καλλιεργοῦνται καλῶς, ἠμποροῦν νὰ ἀποδώσουν μέ-
120 χρι 70 πιάστρων ἐτησίως, ἀλλ' ὅταν δίδωνται εἰς κολλήγους δὲν ἀποδίδουν παρὰ μόνον 50. Παρὰ τὴν ἰδίαν ὁδὸν πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ βαδίζοντος πρὸς τὴν θάλασσαν, ὑπάρχει εἰς ἐξοχικὴν τοποθεσίαν ἓν τεμάχιον ἀγόνου γῆς μὲ ἕνα παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Βερναρδίνου, τὸ ὁποῖον ἠμπορεῖ νὰ ἀποδώσῃ 8—10 Pezze.

125 Σημειωτέον ὅτι καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς παραθαλασσίας ὁδοῦ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ δεύτερον γήπεδον τὸ ὀνομαζόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων «Πισκοπιάνο», ἤτοι «Ἐπισκοπικόν», καὶ ἑκατέρωθεν

τῆς ἁλυκῆς εἰς... (λέξεις δυσανάγνωστοι) βοσκότοπον ὀνομαζόμενον «Χάσκουσα», πληρώνουν δέκατα, ἐκτὸς μερικῶν τὰ ὁποῖα ἔχουν
130 ὑφαρπαγῆ αὐθαιρέτως. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀγροὶ καὶ αἱ ἄμπελοι εἶναι περίπου 150 καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου ἐπήγαινε καὶ εἰσέπραττε τὰ δέκατα ὁ ὑπηρέτης τοῦ ἀποβιώσαντος ἐπισκόπου Καμίλλη καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἐλάμβανε (σφετεριστικῶς παλαιόθεν) τὸ ἓν τρίτον ὁ Ἕλλην ἐπίσκοπος. Θὰ ἠδύναντο νὰ πωληθοῦν ἀντὶ 70
135 πιάστρων. Ἕνας ἄλλος μικρὸς ἀγρὸς εὑρίσκεται κατὰ τὴν ἔξοδον τῆς πόλεως ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ (ὀνομαζομένου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ταξιάρχου) πρὸς τὰ δεξιά, μὲ τὴν Παναγίαν τὴν λεγομένην Μονημερίτισσαν ἢ στὴν Κερὰ πρὸς τὰ ἀριστερά, συνορεύων μὲ τὸν Ἀντώνιον Κοττάκην ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν καὶ
140 μὲ τὸν Νικολάκην τοῦ Κονόμου ἀπὸ τὴν ἄλλην, καὶ τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου. Τὸ παρεκκλήσιον αὐτὸ ἀνοικοδομήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς τάμα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς πανώλους (πρὸ 14 ἐτῶν περίπου) μὲ τὸ θυσιαστήριον κατὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθιμον πρὸς ἀνατολὰς καὶ τὸ ἰδικόν μας πρὸς νότον. Ἠμπορεῖ νὰ
145 ἀποδώσῃ 7-8 Pezze. Ὑπάρχουν ἐπίσης δύο τεμάχια ἀμπέλου· τὸ ἓν εἰς τὴν τοποθεσίαν στὰ Βουνὰ συνορεύει μὲ τοῦ Νικολοῦ Παρούνου καὶ τοῦ Θοδωράκη Χωματιανοῦ καὶ ἀποδίδει 5 βενετσιάνικα βαρέλια κρασί. Τὸ ἄλλο εὑρίσκεται στὰ Καρνέρια, συνορεύει μὲ τοῦ Δημητρίου Καβαλιέρου καὶ τοῦ Ἀντωνίου Κρίσπου καὶ
150 ἀποδίδει 5 βαρέλια κρασί. Ἓν ἄλλο κτῆμα εἰς ἀπόστασιν 8 μιλίων ἀπὸ τὴν Χώραν, εἰς τὸ χωρίον Ἐμποριό, δὲν δύναται νὰ καλλιεργηθῇ διότι οἱ εὑρισκόμενοι ἐκεῖ Ἕλληνες τῶν δύο μοναστηρίων τῆς Ἁγ. Μαρίνας καὶ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τὸ ἔχουν ἀφήσει χέρσον· συνορεύει μὲ τοῦ Ἀντωνίου Κοττάκη καὶ τοῦ Ἀντωνίου Ζού-
155 κου· περιέχει ἓν ἄριστον φρέαρ ἀναβλύζοντος ὕδατος ὅπου, μὲ ἐλάχιστα ἔξοδα θὰ ἠμοροῦσε νὰ γίνῃ ἕνας ὡραιότατος κῆπος. Πλησίον τοῦ κτήματος αὐτοῦ εὑρίσκονται περὶ τὰ 30 ἀγροτεμάχια, ὑποκείμενα εἰς τὴν καταβολὴν δεκάτης πρὸς τὴν ἐκκλησίαν μας.

Ὑπάρχει ἀκόμη ἕνας κῆπος εὑρισκόμενος εἰς τὴν τοποθεσίαν
160 στὰ Βουνιά, συνορεύει μὲ τοῦ Νικολάκη τοῦ Κονόμου καὶ τοῦ Πιέρου Μανιάνη. Οὗτος ἐκτήθη ὑπὸ τοῦ προαναφερθέντος μονσινιὸρ Serra, δὲν ὑπάρχει ὅμως ἔγγραφον ἢ χαρτὶ ὅτι τὸν ἠγόρασεν ὁ ρηθεὶς ἐπίσκοπος, μόνον εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ καδέρνου του φαί-

νεται ὅτι οὗτος κατέβαλεν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Μπεργκαμάσκον
165 ἐπανειλημμένως διάφορα χρηματικὰ ποσὰ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀγορᾶς καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ κῆπος εἶναι ἀμφισβητούμενος, κατεχόμενος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου καὶ ὑπὸ τῶν κληρονόμων τοῦ ρηθέντος Μπεργκαμάσκου εἰς τὸν καιρὸν τῆς εἰρήνης, ὡς τώρα. Ὑπάρχει ἐπίσης μία καλὴ δωρεὰ γενομένη ὑπὸ
170 ὅρους εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τὸν καπετὰν—Φραντζέσκον Μπαρμπιέρι, μία ὡραία αἴθουσα πλησίον τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ μὲ ἕνα δωμάτιον, ἕνας ἀγρὸς εἰς τὴν θέσιν Μάκρη, μία ἄμπελος εἰς τὸν Ἐφτάστομον, τὰ ὁποῖα θὰ περιέλθουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τὸν θάνατον μιᾶς συγγενοῦς τοῦ ρηθέντος Μπαρμπιέρι, ὡς φαίνεται
175 ἀπὸ τὸ ἰδιόχειρόν του ἔγγραφον. Ἡ γυναῖκα αὐτὴ ὀνομάζεται Μαρία τοῦ Γιώργη τοῦ Τζάννε, ἤδη προκεχωρημένης ἡλικίας, καὶ εἶναι σήμερον μοναχὴ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ λεγομένου Καπούλη.

Ὑπάρχει ἡ Καμμένη Νῆσος, ὀνομαζομένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων
180 Πόλυνος, ἀκατοίκητος, ἀπέχουσα περίπου 2 μίλια ἀπὸ τὴν Ἀρζαντιέραν, μὲ περιφέρειαν περίπου 12 μιλίων. Ἔχει ἀφθόνους (ἀλλ' ὄχι τόσον τελείας) μυλόπετρας καὶ πολλοὺς καλλιεργησίμους ἀγρούς, ὡς καὶ ἀρκετὰς ἀγρίας αἶγας, παρεχωρήθη δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου γαληνοτάτου πρίγκιπος Φρα-
185 τζέσκου Μοροζίνη κατὰ τὴν πρώτην περιόδον τῆς ἀρχηγίας του κατὰ τὸν Κρητικὸν Πόλεμον. Τὴν διεχειρίζετο ἐπὶ 12 περίπου ἔτη ὁ ἐπίσκοπος Καμίλλης καὶ ἀπέδιδε περὶ τὰ 50-60 Pezze. Μετὰ τὸν θάνατόν του κατεπατήθη αὕτη καὶ πάλιν ἀπὸ ἕνα Φιλιππῖνον Χρυσούλαν, ἐπονομαζόμενον Νικορέζον, συγγενῆ ἐξ
190 αἵματος τοῦ Δ. Τζοβάνη Στάη, ἐὰν δὲ ἐσπείρετο, θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐλπίζῃ ὅτι θὰ ἀπέδιδε σχεδὸν 100 Pezze ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν. Ἡ νῆσος καὶ ὁ κῆπος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνακτηθοῦν καὶ σήμερον μέσῳ τῆς τουρκικῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, δυνάμει χοτζετίων, ἤτοι διαταγῶν τοῦ καδῆ ἢ διοικητοῦ ὑπὲρ τῆς
195 ἐκκλησίας μας. Ἐγὼ αὐτὰ εἶδον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ ἤγγισα διὰ τῶν χειρῶν μου ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου μεταξὺ τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας καὶ τῶν Μωαμεθανῶν τοῦ Μορέως.

Δὲν παραλείπω ὅμως νὰ ἀναφέρω καὶ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐπισκοπῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν αὐτὴν νῆσον Μῆλον. Ἐπλη-

200 ροφορήθην παρὰ μερικῶν ἐντοπίων γερόντων φίλων μου ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἑλληνικὴ ἐπισκοπὴ εἰς τὴν νῆσον τὸν παλαιὸν καιρὸν ἀλλὰ μόνον τὰ τελευταῖα 100 ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ὑπηρέτησαν 7 ἐπίσκοποι συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ζῶντος σήμερον. Ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Καλίλης καὶ ἦτο πρωτόπαπας δηλαδὴ ἀρχιερεύς, ἦτο δὲ
205 καὶ ἀρχισχισματικὸς ἄγριος ἔναντι τῶν Λατίνων, καραδοκῶν πάντοτε διὰ νὰ σφετερισθῇ τὴν λατινικὴν ἐπισκοπήν, ἐπέτυχε δὲ τέλος τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐπιθυμητοῦ σκοποῦ του χρησιμοποιήσας πρὸς τοῦτο μίαν συκοφαντίαν πρὸς τοὺς Τούρκους μεθ' ἑνὸς στρατηγήματος, τοῦ ὁποίου τὸ ἄκουσμα εἶναι πλέον ἢ περίεργον. Τὸν
210 καιρὸν ἐκεῖνον ὁ ἰδικός μας Λατῖνος ἐπίσκοπος ἠσχολεῖτο μὲ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τοίχου ἑνὸς μικροῦ κήπου πλησίον τῆς ἐκκλησίας του καὶ κατὰ τύχην εἶχε τότε ναυαγήσει ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Μήλου ἓν ἐμπορικὸν ἑνετικὸν πλοῖον, τοῦ ὁποίου ὁ πλοίαρχος, ἀφοῦ ἀπώλεσεν ὅλα τὰ ἐμπορεύματά του καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ περισώσῃ
215 παρὰ μόνον 4 πυροβόλα τοῦ πλοίου, ἔφερε ταῦτα εἰς φύλαξιν τοῦ ρηθέντος D. Antonio, μέχρις ὅτου ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὸ ἀρξάμενον ταξίδιόν του. Εἰς αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἔφθασεν ἐδῶ ὁ Καπετὰν—πασᾶς μὲ τὸν τουρκικὸν στόλον, ὁπότε ὁ προαναφερθεὶς πρωτόπαπας Καλίλης παρεστάθη ἐπὶ μακρὸν ἐνώπιόν του, λέγων ὅτι εἶχεν ἔλθει
220 εἰς τὴν Μῆλον ἕνας Φράγκος ἐπίσκοπος, ἀποσταλεὶς ἀπὸ τὴν Ρώμην διὰ νὰ κατασκευάσῃ φρούριον, μὲ σκοπὸν νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Τούρκους νὰ συλλέγουν τοὺς συνήθεις φόρους, καὶ εἰς πίστωσιν τῆς ἀληθείας ἀνέφερε τὰ πυροβόλα καὶ τὸ ὑπὸ ἀνέγερσιν φρούριον. Ἀκούσας ταῦτα ὁ πασᾶς ἀπέστειλεν ἕνα τῶν ἀνθρώπων του νὰ
225 ἴδῃ ἰδίοις ὄμμασιν ἐὰν ἦσαν ἀληθῆ καὶ τοῦ ἀνεφέρθη ὅτι ἦσαν ἀληθέστατα, ὁπότε ὁ πασᾶς διέταξεν ἀμέσως νὰ δεθῇ ὁ ἐπίσκοπος χειροπόδαρα καὶ νὰ μεταφερθῇ εἰς τὸ κάτεργον, καὶ νὰ κατεδαφισθῇ τὸ κτίριον καὶ ἡ ἐκκλησία καὶ τὰ πάντα, νὰ ριφθοῦν δὲ ἀκόμη καὶ οἱ λίθοι εἰς τὴν θάλασσαν, ὥστε νὰ μὴ φανοῦν ποτὲ πλέον οὔτε
230 τὰ ἴχνη των (ὅπως καὶ ἔγινεν). Ἀναχωρήσας ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πασᾶς ἐπῆρε μαζί του τὸν δυστυχῆ ἐπίσκοπον, ὅστις μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑπερησπίσθη ἑαυτὸν κατὰ τῆς ἐναντίον του συκοφαντίας τῇ μεσολαβήσει τοῦ κυρίου πρεσβευτοῦ (δὲν γνωρίζω τίνος ἔθνους), καὶ ἠλευθερώθη δικαίως ἀπὸ
235 τὰς χεῖρας τῶν βαρβάρων. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πρωτόπαπας εἶχεν

ἐπιτύχει τῇ αἰτήσει του ἀπὸ τὸν Καπετὰν—πασᾶν νὰ γίνῃ ὁ ἴδιος κύριος ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα κατεῖχεν ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος, ἀπολαύων τῶν καρπῶν μὲ ἀγαθὴν συνείδησιν, καὶ ἀφοῦ εἰσέπραξε μερικὰ χρήματα μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐχειροτο-
240 νήθη ἐπίσκοπος ἀπὸ τὸν Πατριάρχην του. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Ἕλλην ἐπίσκοπος. Ἔκτοτε κατεπατήθη ἡ λατινικὴ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία, ὡς φαίνεται ἀπὸ ἓν ἔγγραφον, περιεχόμενον εἰς τὸ βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον: *Instrumenta Bonorum Mensae Episcopalis Mili*, ὅπου ἀναφέρεται ἡ συμφωνία ἡ γενομένη μεταξὺ τοῦ Λατίνου
245 καὶ τοῦ Ἕλληνος ἐπισκόπου δι' ἀποφάσεως διαιτητῶν ἐκλεγέντων ὑπ' αὐτῶν, ὅτι ὁ Λατῖνος θὰ καρποῦται τὰ δύο τρίτα τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καὶ ὁ Ἕλλην τὸ ἓν τρίτον.

Ὡς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν καθεδρικὸν ναόν, ὑφηρπάσθη καὶ οὗτος αὐθαιρέτως καὶ ἀφιερώθη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου,
250 δηλ. τοῦ ἁγίου Ἐλευθερωτοῦ, δὲν ἔχει δὲ δωμάτιον ἢ οἰκίαν, ὅπου νὰ δύναται νὰ κατοικῇ ὁ Ἕλλην ἐπίσκοπος. Τὸ ἓν τρίτον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὑπεξῃρέθη ἀπὸ τὴν λατινικὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἀποδίδει 100 πιάστρα ἐτησίως καὶ πέραν αὐτῶν κερδίζει ἀπὸ τὰ τυχηρὰ ἄνω τῶν 1000 πιάστρων, ἐκ τῶν ὁποίων ὀφείλει νὰ δίδῃ ἐτησίως 300
255 καὶ ἐνίοτε 350 εἰς τὸν Πατριάρχην του μέσῳ τοῦ πατριαρχικοῦ ἐπισκέπτου, ὁ ὁποῖος φέρει τὸν τίτλον τοῦ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου καὶ ἀποστέλλεται πρὸς εἴσπραξιν τῶν εἰσφορῶν αὐτῶν. Ὁ ἔξαρχος εἶναι ἄλλοτε διάκονος καὶ ἄλλοτε λαϊκὸς μὲ ἐξουσιοδότησιν τοῦ πατριάρχου, δυνάμει τῆς ὁποίας δύναται νὰ ἀφορίζῃ καὶ νὰ
260 παύῃ ἐπισκόπους μὴ στέργοντας νὰ καταβάλουν τὸ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου προχείρως ὑπολογιζόμενον ποσόν. Οἱ λαϊκοὶ ἱερεῖς εἶναι περὶ τοὺς 30, νυμφεύονται κατὰ τὸ πρωτόγονον ἐκκλησιαστικὸν ἔθιμον πρὶν χειροτονηθοῦν καὶ συζοῦν μὲ τὰς συζύγους των, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται «παπαδιαὶ» δηλ. ἱέρειαι. Χειροτονοῦνται ὑπὸ
265 τοῦ ἐπισκόπου των εἰς ἡλικίαν 40 ἢ 50 ἐτῶν, διὰ νὰ γνωρίζῃ ὁ χειροτονούμενος νὰ ἀναγινώσκῃ τὸ Ψαλτήριον καὶ τὴν ὀκτώηχον· δὲν ἀπαιτοῦνται ἐξετάσεις.

Ὑπάρχουν ἐπὶ τῆς νήσου 21 ναοί, ἅπαντες ἐνοριακοὶ καὶ ἐλάχιστα διαφέροντες μεταξύ των, ἐκτὸς δύο οἱ ὁποῖοι εἶναι πα-
270 λαιοί, φέρουν δὲ τὰ ἑξῆς ὀνόματα: Ἅγιος Γεώργιος πλησίον τῶν Καπουτσίνων, Ἅγιος Γεώργιος ὁ λεγόμενος Μονοβασιώτης, Πα-

ναγία ἡ Πορτιανὴ ἡ προστάτις των, εἰκονιζομένη ἀπὸ παλαιὰς ἱστορίας τῆς Γραφῆς, Ἅγιος Χαράλαμπος νέος, Εὐαγγελίστρια, Ἅγιος Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος ἐντὸς τοῦ κάστρου, Ἅγιος Δημήτριος,
275 Ἅγιος Ἀντώνιος ἡγούμενος, ἐπίσης ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου κάστρου εἰς Χαντάκι, Πρόδρομος ἤτοι Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, Ἅγιος Νικόλαος, ἐπίσης εἰς Χαντάκι, ἄλλος Ἅγιος Νικόλαος, Ἅγιος Σπυρίδων, Ἅγιος Ἀθανάσιος, Ἅγιον Πνεῦμα, Παναγία ἡ λεγομένη στὴν Κερά, Ἅγιος Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος ὁ Σερφιώτης,
280 Ἅγιοι Σαράντα, Ἅγιος Σάββας, Ἁγία Ἑλένη, Χριστός. Ὁ Ἅγιος Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος ὁ Σερφιώτης καὶ ὁ Ἅγιος Σάββας εἶναι μοναστήρια καλογέρων μὲ μεγάλην κτηματικὴν περιουσίαν ἀνερχομένην εἰς τὸ 1/5 περίπου ὁλοκλήρου τῆς ἐκτάσεως τῆς νήσου, οἱ δὲ καλόγεροι δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τίποτε ἄλλο παρὰ μὲ
285 τὴν γεωργίαν καὶ εἶναι ὅλοι σχεδὸν γεωργοί. Ὑπάρχουν ἐπίσης τρία ἄλλα μοναστήρια ἐκτὸς τῆς πόλεως, τὸ ἕν εἶναι τῆς Ἁγίας Μαρίνας, τὸ ἄλλο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἐπονομαζομένου Καπούλη, καὶ ἡ Παναγία ἡ Καστριανή, μὲ 100 περίπου καλογέρους, ἐπίσης ὅλους γεωργούς. Κατὰ τὰ λοιπὰ οὗτοι ὑπόκεινται εἰς τὸν
290 ἡγούμενόν των, τὸν ὁποῖον ἐκλέγουν οἱ ἴδιοι, καὶ ὅταν οὗτος δὲν συμφωνῇ μὲ τὴν γνώμην των, τὸν ἐκδιώκουν. Οἱ κοσμικοὶ ἱερεῖς διάγουν βίον σεμνόν, ὑποδειγματικὸν καὶ ἔντιμον, καὶ εἶναι καλύτερον ἐνδεδυμένοι ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, ἐπικρατεῖ ὅμως μεταξύ των μία τεραστία πλάνη,
295 ὅτι ἀφοῦ χειροτονηθοῦν ἱερεῖς, οὐδέποτε πλέον συμφιλιοῦνται(;) παρὰ μόνον κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου των. Ἡ Χώρα ἔχει περιφέρειαν περίπου 3 μιλίων, εἶναι κτισμένη εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου, ὅπου σχηματίζεται μία κοιλότης καὶ ὑπόκειται εἰς μυρίας ὅσας νοσηρὰς ἐπιδράσεις ἐκ τριταίων, τεταρταίων καὶ ἐπιδημικῶν πυ-
300 ρετῶν, κυρίως τὸ φθινόπωρον, ὁπότε οἱ πυρετοὶ καθίστανται κακοήθεις καὶ ἀποθνήσκουν πλεῖστοι ὅσοι ἄνθρωποι, οἱ δὲ ἀσθενεῖς ὀφείλουν νὰ ὑποβάλλωνται εἰς αὐστηροτάτην δίαιταν ἐπὶ 15/ ἡμερον, τρεφόμενοι μόνον μὲ φάρον καὶ ἀφεψήματα.

Ὡς πρὸς τὸν λαόν, οἱ κάτοικοι ἀνέρχονται ἐν συνόλῳ εἰς 5.000
305 ψυχάς. Οἱ ἄνδρες ἐνδύονται κατὰ τὸν γαλλικὸν τρόπον, ὁ ὁποῖος ἐπεκράτησεν ἐδῶ ἀπὸ τοῦ τελευταίου πολέμου, ἀλλὰ προηγουμένως ἐνθυμοῦμαι ἄριστα ὅτι ἐλάχιστοι πρόκριτοι ἔφερον στενὰς

περισκελίδας καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι ἐφόρουν βράκες. Ἔχουν τοὺς δημογέροντας ἢ προκρίτους των, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐκλέγουν κατ' ἔτος τρεῖς ἐπιτρόπους ἢ συντύχους, οἱ ὁποῖοι διοικοῦν τὸν λαόν, ἀπονέμουν τὴν δικαιοσύνην καὶ συλλέγουν τοὺς κεκανονισμένους φόρους τῶν Τούρκων. Τὸ κανονικὸν χαράτσι ἀνέρχεται εἰς 7.000 πιάστρα, ἐκτὸς ὡρισμένων ἄλλων ἐνδεχομένων ἐπιβαρύνσεων.

Ὁλόκληρος ἡ νῆσος ἔχει περιφέρειαν 60 μιλίων (συμφώνως πρὸς τὸν Πλίνιον, τὸν Δημοσθένην καὶ ἄλλους συγγραφεῖς), ἔχει ἕνα ὡραιότατον κόλπον περιφερείας 18 μιλίων, ὅλη ἡ γῆ εἶναι θειοῦχος καὶ καλύπτεται ἀπὸ πλείστας ὅσας ὕλας, ἀνευρισκομένας εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόλπου: θειικὸν ἅλας, στυπτηρίαν, ἀρσενικόν, ἀντιμόνιον, ὀρυκτὸν ἅλας, καθὼς καὶ μίαν ὡραιοτάτην ἁλυκήν, ἡ ὁποία κάμνει ποσότητα ἅλατος ἀρκετὴν διὰ νὰ φορτωθοῦν ὁλόκληρα πλοῖα, ἀλλὰ διὰ λόγους πολιτικῆς οἱ Ἕλληνες δὲν τὴν ἐκμεταλλεύονται παρὰ μόνον διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν των. Ὑπάρχουν πάμπολλα λουτρὰ καὶ ἄλλα θειοῦχα ὕδατα, μὲ ὡραιότατα βαλανεῖα ξηρά, καὶ ὑγρά, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐπαινεθῆ ὑπὸ πολλῶν ξένων ἰατρῶν, ἐξ οὗ καὶ προσέρχονται κατ' ἔτος ἀπὸ ὅλας τὰς νήσους πολλοὶ ἀνάπηροι καὶ ἡμιπαράλυτοι, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἐπισκεφθοῦν τὰ λουτρά, ἀναχωροῦν θεραπευμένοι.

Οἱ ἄνθρωποι ζοῦν συμφώνως πρὸς τὸ ἑλληνικὸν δόγμα, ἀλλὰ οἱ περισσότεροι δὲν γνωρίζουν οὔτε τὸ «πιστεύω» οὔτε τὸ «Πάτερ ἡμῶν» οὔτε φροντίζουν νὰ τὰ μάθουν οὔτε διδάσκονται ποτὲ ἀπὸ τοὺς ἐφημερίους των ἀλλὰ καὶ οὔτε ἀπὸ τοὺς γονεῖς των, διότι καὶ αὐτοὶ δὲν τὰ γνωρίζουν. Ὡς πρὸς τὸν πασχαλινὸν κανόνα, δὲν ἀναγκάζονται οὔτε ἀπὸ τοὺς ἐφημερίους οὔτε ἀπὸ τὸν ποιμενάρχην των ἀλλ' ἕκαστος κατὰ βούλησιν ἐξομολογεῖται ἢ δὲν ἐξομολογεῖται καὶ ἔχω ἴδει πολλοὺς νὰ ἀποθνήσκουν χωρὶς νὰ ἔχουν ἐξομολογηθῆ ποτέ. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι χλωμοὶ καὶ καχεκτικοὶ λόγῳ τοῦ κακοῦ ποσίμου ὕδατος. Ὁ τόπος παράγει ἀφθονίαν καλῶν μαύρων οἴνων, οἱ ὁποῖοι, ἐὰν δὲν συνήθιζον νὰ τοὺς νοθεύουν μὲ ἕνα μεῖγμα γύψου, θὰ ἦσαν ἐφάμιλλοι τῶν οἴνων τῆς Γαλλίας καὶ τῶν Συρακουσῶν, ἀλλ' οἱ οἶνοι αὐτοὶ βλάπτουν πολὺ ὅσους ξένους δὲν τοὺς ἔχουν συνηθίσει. Παράγεται ἐπίσης ποσότης βάμβακος, ἀραβοσίτου, κριθῆς καὶ λαχανικῶν. Εἰς διάφορα μέρη

τῆς νήσου εὑρίσκονται ὀρυχεῖα μυλοπετρῶν καλῆς ποιότητος, ἀπὸ τὰς ὁποίας προμηθεύεται (σχεδὸν) τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ κόσμου, πιστεύω δὲ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ὠνόμασαν τὴν νῆσον ἀπὸ τὴν μεγάλην ποσότητα τῶν μυλοπετρῶν, διότι εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὸ ὄνομα Milos σημαίνει μύλον.

Εἰς ἀπόστασιν 5 μιλίων ἀπὸ τὴν πόλιν ὑπάρχει ἀρχαιότατον φρούριον ὀνομαζόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ἀπάνω Κάστρο, εἰς δεσπόζουσαν θέσιν, τὸ ὁποῖον ἐὰν ἐξωπλίζετο διὰ πυροβόλων θὰ ἦτο ἀκαταμάχητον. Εὑρίσκονται ἐκεῖ περὶ τὰς 100 οἰκογενείας ἑλληνικοῦ δόγματος, καὶ 4 ἐκκλησίαι, μία ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι ἡ Παναγία ἡ λεγομένη Σκινιώτισσα, ἡ ὁποία παλαιόθεν ἦτο λατινική, ἀφοῦ φαίνονται τὰ μάρμαρα τῆς θύρας μὲ γράμματα γλυπτὰ τὰ ὁποῖα λέγουν Jesus Maria, καὶ αὐτὴ κατεπατήθη μαζὶ μὲ μίαν καλὴν περιουσίαν, τὴν ὁποίαν παραλείπω χάριν συντομίας. Εὑρίσκονται ἐκεῖ ἐπίσης 4 ἱερεῖς, εἷς ἐξ αὐτῶν ἀρχιερεύς, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ ἦτο τοῦ ρωμαϊκοῦ δόγματος καὶ ἔγινε σχισματικός, ἐπειδὴ ἐσφετερίσθη τὴν ἐν λόγῳ ἐκκλησίαν καὶ τὴν περιουσίαν της. Κατὰ τὰ λοιπά, τὸ κλῖμα ἐκεῖ εἶναι τόσον ὑγιεινόν, ὥστε οἱ ἄνθρωποι ζοῦν ἄνω τῶν 100 ἐτῶν, εἰς σημεῖον ὥστε, ἂν δὲν συναντήσουν καμμίαν κακοτυχίαν, γίνονται σχεδὸν ἀθάνατοι, παρὰ τὸν φυσικὸν νόμον. Εἰς 6-7 σημεῖα τῆς νήσου φαίνονται ἀρχαιότατα ἴχνη μεγάλων χωρίων, ἐκτὸς τῶν δύο σημείων ἑκατέρωθεν τοῦ κόλπου, ὅπου φαίνεται ὅτι ὑπῆρξαν μέγισται πόλεις, καταστραφεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων (κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν).

Δὲν παραλείπω νὰ ἀναφέρω καὶ περὶ τῆς ἀμφιέσεως τῶν γυναικῶν, ἡ ὁποία φαίνεται ἐξαιρετικῶς ἄσχημος εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας. Ὁμοιάζουν ὅλαι μὲ ἀμαζόμας τῆς Μακεδονίας, ἐνδεδυμέναι καθὼς εἶναι εἰς τὰ κατάλευκα μὲ μανίκια πολλὰς φορὰς φαρδύτερα ἀπὸ τὰ μανίκια τῶν πατέρων τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Paula. Στολίζονται ἐπίσης μὲ τεραστίου μεγέθους χρυσαφικὰ εἰς τὸν λαιμὸν καὶ μὲ μαργαριτάρια εἰς τὸ μέτωπον καὶ μὲ βραχιόλια εἰς τοὺς βραχίονας ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μεγάλα ἐνώτια, τὰ ὁποῖα φθάνουν μέχρι τῶν ὤμων καὶ ἀπὸ τὸ μέγαλον βάρος των φαίνεται συχνὰ παραμορφωμένη ἡ ὀπὴ τῶν ὤτων. Συνηθίζουν νὰ πηγαίνουν εἰς τὰς κηδείας τῶν προεστώτων, ἀκολουθοῦσαι τελετουργικῶς τὴν πομπὴν κατὰ δυάδας ἢ τριάδας, μὲ ἀκάλυπτον

380 τὴν κεφαλήν, σύρουσαι μὲ ἐνιαίας κινήσεις τὴν κόμην καὶ δακρύου-
σαι, ἐνῷ ὡρισμέναι γυναῖκες τὰς ὁποίας ὀνομάζουν «μοιρολοΐστρες»
ψάλλουν πένθιμα ᾄσματα. Κατόπιν ὁ νεκρὸς μεταφέρεται εἰς τὴν
ἐκκλησίαν, ὅπου ἀφοῦ τελειώσῃ ἡ ἀκολουθία, αἱ γυναῖκες ἐπανα-
λαμβάνουν τοὺς θρήνους καὶ ἐν συνεχείᾳ, πηγαίνουν μία—μία καὶ
385 τὸν ἀσπάζονται εἰς τὸ στόμα, ἔστω καὶ ἂν ἔχῃ ἀποθάνει ἀπὸ μετα-
δοτικὸν νόσημα. Κατὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ νεκροῦ, ὁ ἱερεὺς το-
ποθετεῖ ἕν μεγάλον τεμάχιον πλίνθου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του μὲ
τὸν κόμβον τοῦ Σολομῶντος καὶ ἄλλα γράμματα, τὰ ὁποῖα λέγουν
IC XP. NIKA: Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ, τοῦτο δὲ διὰ νὰ μὴν ἠμπο-
390 ρῇ νὰ ἐγερθῇ καὶ ἐνοχλῇ τὸν κόσμον, ὁπότε τὸν ὀνομάζουν «βουρ-
βόλακα», δηλαδὴ βρυκόλακα. Ἔχουν τόσον δεισιδαίμονα τὴν φαν-
τασίαν, ὥστε λέγουν ὅτι πολλοὶ ἔχουν θεαθῆ νὰ κυκλοφοροῦν μέσα
εἰς τὸ πλῆθος καὶ νὰ συνομιλοῦν μὲ τοὺς συγγενεῖς των, καὶ τοῦ-
το καθ' ἅπασαν τὴν νῆσον. Ἄλλοτε πάλιν ἀνοίγουν τὰ μνήματα
395 τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, διὰ νὰ καύσουν τὴν καρδίαν τοῦ νεκροῦ
ἔστω καὶ ἂν εὑρίσκεται ἐν ἀποσυνθέσει, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι
ἀηδὲς καὶ ἐπιβλαβὲς διὰ τὴν τοποθεσίαν. Ἔχω ἴδει πολλὰς φο-
ρὰς νὰ ἐφαρμόζεται ἡ ἑβραϊκὴ αὐτὴ δεισιδαιμονία, λέγουν δη-
λαδὴ ὅτι κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος ὁ νεκρὸς δὲν εὑ-
400 ρίσκεται εἰς τὸ μνημεῖον, ἀλλὰ περιφέρεται ἔξω εἰς τὴν ὕπαιθρον.

Καὶ ἀφοῦ ὁ λόγος περὶ τῶν νεκρῶν, θὰ διηγηθῶ καὶ μίαν ἄλλην ἀπαισίαν συνήθειαν, ἡ ὁποία ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν σχισματικῶν Ἑλλήνων ἐπισκόπων, οἱ ὁποῖοι τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου διατάσσουν νὰ ἀνοιγοῦν τὰ μνήματα καὶ νὰ ἐξετασθοῦν τὰ πτώματα, ἂν εἶναι
405 λειωμένα ἢ σαπρὰ ἢ συντετηρημένα ἢ ἀκέραια καὶ νὰ ἐξαχθοῦν τὰ ὀστᾶ τοῦ μέλους ἐκείνου τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον τυχὸν παραμένει ἀκέραιον, λέγοντες ὅτι ἂν ἡ χεὶρ δὲν ἔχῃ λειώσει, τοῦτο εἶναι σημεῖον, ὅτι ἔχει κτυπήσει ἱερέα ἢ συγγενῆ καὶ ἔχει ἀφορισθῆ. Ἂν τὸ πόδι εἶναι ἀκέραιον, σημαίνει ὅτι ἔχει λακτίσει ἄνθρωπον
410 κληρικὸν ἢ λαϊκόν. Ἂν ὁλόκληρον τὸ σῶμα εἶναι ἀκέραιον, τότε πλέον πρόκειται περὶ τελείου ἀφορισμοῦ. Ἂν ὅμως ὁ νεκρὸς ἔχῃ λειώσει ἐντελῶς, τότε ἡ καταδίκη του εἶναι ὁλοκληρωτική. Ὅπως λοιπὸν καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, ὁ ἐπίσκοπος ἔχει πάντοτε δίκαιον, ὁπότε ἀρχίζει τὰ παζάρια μὲ τοὺς συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ
415 ἀπαιτῶν 20 ἢ 50 σκούδα, ἐν ἐλλείψει καὶ 10, ἀναλόγως τῆς κατα-

στάσεως τῶν ἐνδιαφερομένων, καὶ ἀφοῦ ψάλῃ τὴν λειτουργίαν καὶ τελειώσῃ, γονυπετεῖ καὶ ἀναγινώσκει ὡρισμένας εἰδικὰς εὐχὰς ἐπὶ τοῦ νεκροῦ (προσποιούμενος ὅτι κλαίει), καίτοι μὴ ὁριζομένας ὑπὸ τοῦ εὐχολογίου του, καὶ κατόπιν ζητεῖ ἀπὸ τοὺς
420 παρευρισκομένους νὰ τὸν συγχωρήσουν φωνάζων: Συγχώρεσέ του. Ὁ Θεὸς συγχωρέσοι του. Καὶ τὸν ἐπιστρέφει διὰ νὰ ταφῇ εἰς νέον μνῆμα, ἐνίοτε δὲ ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἐξέτασις τοῦ πτώματος, διὰ νὰ διαπιστωθῇ ἂν ἔλειωσε, καὶ ἂν ὄχι τίθεται εἰς ἄσβυστον ἀσβέστην καὶ ἂν δὲν ἀποσυντεθῇ τὸ πτῶμα οὔτε ἀπὸ τὸν
425 ἀσβέστην, τότε τὸ κατατεμαχίζουν δι' ἀγρίων κτυπημάτων μὲ τὴν ἀξίνην, ὅπως ἔκαμαν μὲ ἕνα αὐθέντην Νικόλαον Ἀρμένην, ἕνα τῶν προκρίτων καὶ συγγενῆ τοῦ ἐπισκόπου Γερασίμου, προκατόχου τοῦ σημερινοῦ ἐπισκόπου. Παραλείπω τοὺς καθημερινοὺς ἀφορισμοὺς τοὺς γινομένους ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου διὰ πράγματα
430 ἐλαφρὰ καὶ ἀσήμαντα, ὅπου ἀντὶ ἡμίσεος σκούδου θὰ ἴδετε τὸν πρωθιερέα αὐτὸν νὰ ἐκτοξεύῃ ἀφορισμούς, καθὼς καὶ τοὺς ἱερεῖς νὰ διαβάζουν τὴν ψαλμοκατάραν ἢ ἀφορισμὸν μὲ ἕνα λόγον διὰ μίαν προσβολὴν ἢ τὴν ἀπώλειαν μιᾶς ὄρνιθος ἀπὸ μίαν γυναῖκα. Θὰ εἶχον νὰ διηγηθῶ καὶ πολλὰ ἄλλα ἀξιοπερίεργα πλέον εὐ-
435 τράπελα ἀλλὰ τὰ παραλείπω διὰ νὰ μὴ κουράσω τοὺς ἀναγνώστας, ἀρκοῦν ἄλλωστε ὅσα ἀνέφερα διὰ νὰ ἐκφράσουν ὅ,τι χρειάζεται περὶ τῆς βλάβης τῆς σωτηρίας τῶν δυστυχῶν αὐτῶν ψυχῶν.

Ὡς πρὸς τὰς οἰκογενείας τοῦ ἰδικοῦ μας καθολικοῦ δόγματος δὲν ἀπομέμουν πλέον παρὰ 15 ἢ 16 μεταξὺ τῶν μονίμων κατοί-
440 κων τῆς νήσου, δὲν λείπουν ὅμως ποτὲ οἱ περαστικοὶ ταξιδιῶται, διότι ἡ Μῆλος παρεμβάλλεται ὡς ἀκρωτήριον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ αἱ κακοκαιρίαι ἀναγκάζουν τὰ πλοῖα τῆς Δύσεως νὰ ποδίζουν ἐδῶ, τόσον κατὰ τὴν μετάβασιν ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς Λατίνους ἱερωμένους, δὲν
445 ὑπάρχει κανείς, οὔτε ἐντόπιος, διότι τὸ κλῖμα δὲν τὸ ἐπιτρέπει. Ὑπάρχει ἓν μοναστήριον τῶν σεβασμιωτάτων πατέρων καπουτσίνων εἰς ὡραιοτάτην τοποθεσίαν, μὲ ὡραιότατον ναόν, μεγαλύτερον ἀπὸ τὸν ἰδικόν μας καθεδρικόν, ἀνεγερθέντα ἐκ νέου μετὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ καπετὰν—πασᾶ κατεδάφισιν τὸ ἔτος 1684,
450 καὶ ἀφιερωμένον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Διαμένουν ἐκεῖ μονίμως τρεῖς ἱερωμένοι καὶ εἷς λαϊκός, ἀλλὰ τὸ

μοναστήριον χωρεῖ τριάκοντα καὶ πλέον ἀδελφούς.

Ἡ νῆσος Ἀρζαντιέρα ἀπέχει ἀπὸ τὴν Μῆλον 1 μίλιον ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀκρωτηρίου εἰς τὸ ἄλλο, καὶ ὑπάρχει καθημερινὴ ἐπικοι-
455 νωνία διὰ μικρῶν πλοιαρίων. Ἡ νῆσος ἔχει περιφέρειαν 18 μιλίων, τὸ χωρίον ἔχει πληθυσμὸν 4.000 κατοίκων τοῦ ἑλληνικοῦ δόγματος ὑπάρχουν περὶ τὰς 20 ἐκκλησίαι καὶ 40 κοσμικοὶ ἱερεῖς. Οἱ κάτοικοι ζοῦν κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς Μήλου, ἂν καὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν νῆσον Σίφνον, ἀπὸ ὅπου ἀπεστάλησαν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων
460 Δακορώνια, οἱ ὁποῖοι ἐκυβέρνων τότε καὶ ἦρχον τῆς ἰδίας τῆς νήσου ἐπὶ 125 ἔτη, ὡς φαίνεται εἰς τὸν λιμένα ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς πύλης τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου τῆς Ἀρζαντιέρας καὶ ὡς εἶναι γνωστὸν ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως. Ἐκτὸς τοῦ χωρίου εὑρίσκεται τὸ ἰδικόν μας παρεκκλήσιον τῆς Παναγίας Παρθένου τοῦ Carmine, κτισθὲν
465 ἐπίσης ὑπὸ τοῦ μονσινιὸρ Serra. Ὑπάρχουν μόνον 7 οἰκογένειαι τοῦ δόγματός μας, ἀλλὰ περνοῦν συνεχῶς Γάλλοι ξένοι. Δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ τίποτε τὸ ἀξιοπερίεργον, ἐκτὸς μερικῶν ἀνιάτων καὶ λεπρῶν. Διακρίνεται ἕνας ἀρχαιότατος πύργος, κάτωθεν τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι ἐξωρύσσετο ἄργυρος. Εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς θαλάσ-
470 σης ἀνευρίσκονται πολλὰ ἴχνη χρυσοῦ καὶ λιθαργύρου. Ἀπὸ ἀπόψεως ἀκινήτου περιουσίας, ἡ ἐκκλησία δὲν ἔχει παρὰ δύο ἀγρούς, καὶ αὐτοὺς ἐπιβεβαρυμένους μὲ 60 πιάστρα, οἱ ὁποῖοι ἀποδίδουν 7 σκοῦδα. Δὲν ὑπάρχει οἴκημα διὰ τὸν ἐφημέριον, μόνον πληρώνεται ἐτήσιον μίσθωμα.

475 Ἀξίζει νὰ ἀναφερθῇ μία ὡραία περίεργος ἱστορία, ἡ ὁποία ἔλαβε χώραν μεταξὺ δύο ἐπισκόπων τὸ 1697. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Μεθόδιος ἐξεβλήθη ἐπονειδίστως ἀπὸ τὴν περιφέρειάν του καὶ ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Κύπρον δι' ὡρισμένον χρονικὸν διάστημα,
480 μετὰ τὴν πάροδον τοῦ ὁποίου ἦλθεν εἰς τὴν Μῆλον πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν γονέων καὶ συγγενῶν του, διότι ἐδῶ εἶχε γεννηθῆ. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς του προσεκλήθη εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς προαναφερθείσης ἁγίας Μαρίνας, ὅπου ἐγένετο προσηνῶς δεκτός. Ὁ δυστυχὴς αὐτὸς ἐπίσκοπος ἔστειλε νὰ ζητήσῃ ἄδειαν ἀπὸ τὸν
485 κανονικὸν ἐπίσκοπον καὶ νὰ δανεισθῇ τὰ ἀρχιερατικά του ἄμφια, διὰ νὰ λειτουργήσῃ εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐκκλησίαν. Ὁπότε ἐκεῖνος ὄχι μόνον τοῦ ἠρνήθη τὰ πάντα, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀπηγόρευσεν ἀπὸ

φθόνον νὰ ὑπάγῃ εἰς οἱανδήποτε ἐκκλησίαν τῆς περιφερείας του. Ἐν τούτοις ὁ Μεθόδιος ἔκαμεν ὑπομονήν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ προσεπάθησεν ἐπανειλημμένως διὰ τοῦ μέσου τῶν χρημάτων νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μήλου Γεράσιμον, ὅπερ καὶ ἐπέτυχεν ἐν τέλει, διότι ὑπεστηρίχθη καὶ ἐπροστατεύθη πολὺ ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τῶν Ταταράκηδων, τῶν πρώτων προκρίτων τῆς Μήλου καὶ ἰσχυρῶν ἀντιπάλων τοῦ ἰδίου των πρωθιερέως. Ἦλθεν εἰς τὴν Μῆλον, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν ὑπὸ τοῦ Τούρκου διοικητοῦ καὶ ἤρχισε νὰ ἀσκῇ τὸ ποιμαντορικόν του λειτούργημα πρὸς μεγάλην ἱκανοποίησιν τοῦ λαοῦ. Ἀμυνόμενος κατὰ τῆς ἐναντίον του προσβολῆς ὁ νόμιμος ἐπίσκοπος Γεράσιμος ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ 5.000 πιάστρα, διότι ἦτο πλουσιώτατος εἰς χρήματα καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸν ὡς ἄνω Πατριάρχην, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐπέτυχε τὴν ἀπόδοσιν τῆς προηγουμένης ἐπισκοπῆς του, ἀπολαύσας δὲ αὐτῆς ἐπὶ τρίμηνον μετέστη εἰς καλυτέραν ζωήν. Ὁ παρείσακτος διετάχθη ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου νὰ ἀποσυρθῇ καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ, ἀπεστάλη δὲ ἄλλος ἀρχιερεὺς ἀπὸ τὴν νῆσον Πάτμον, πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριαρχείου.

Τολμῶν νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ἐπιείκειαν τῆς ἐκλαμπροτάτης σεβασμιότητός σας διὰ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰ σφάλματά μου, τῆς ἀσπάζομαι γονυπετὴς τὰ ἄμφια.

Ταπεινότατος καὶ λίαν ἀφωσιωμένος καὶ ὑποχρεωμένος δοῦλος Gioachino Pace.

45

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
SOCG (1728) 660, φ. 194

Ἐν Μήλῳ, 31 Μαΐου 1727

Σεβασμιώτατοι,

Ἔρχομαι μετὰ πάσης δυνατῆς ταπεινότητος νὰ παραστήσω εἰς τὰς σεβασμιότητάς σας ὅτι ὁ ἐκλαμπρότατος κύριος Ἰουστινιάνης, ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας, μοῦ εἶχεν ἀναθέσει τὸ βικαριᾶτον τῆς Ἀρζαντιέρας, διὰ νὰ τὸ ἐξυπηρετήσω, ὡς τὸ ἐξυπηρέτουν προηγουμένως οἱ προκάτοχοί μου, διότι ὁ Δὸν Γεώργιος Σομμαρίπας, κα-

νονικὸς Ναξίας, ὢν διαρκῶς ἀσθενής, οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἠδύνατο πλέον νὰ προσφέρῃ.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πτωχὴ αὐτὴ ἐκκλησία πάσχει ἀπὸ ἔλλειψιν τῶν πάντων καὶ εὑρίσκεται εἰς τὸ σημεῖον νὰ καταπέσῃ καὶ νὰ καταστραφῇ τελείως, παρακαλῶ ταπεινῶς τὰς σεβασμιότητάς σας νὰ μοῦ κάμουν τὴν χάριν, νὰ μοῦ διαθέσουν μικρὰν ἀλλὰ ταχεῖαν βοήθειαν, διὰ νὰ τὴν ἐπισκευάσω. Ἐὰν δὲν ἔλθῃ ἢ ἐὰν καθυστερήσῃ ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγον ἡ βοήθεια αὐτή, πολὺ φοβοῦμαι ὅτι ἡ ἐκκλησία θὰ καταπέσῃ, εἶναι δὲ εὐκολώτερον μὲ τοὺς Τούρκους νὰ τὴν ἐπισκευάσῃ κανεὶς παρὰ νὰ τὴν ἀνοικοδομήσῃ ἐκ νέου.

Ἐλπίζω ὅθεν εἰς τὴν συμπαράστασιν αὐτὴν ἐκ μέρους σας ὡς καὶ εἰς τὸ ἐπίδομα, τὸ ὁποῖον ἐλάμβανεν ὁ προκάτοχός μου πρὸς συντήρησίν του. Ἀκόμη καὶ τὰ ἄμφια εἶναι τελείως κουρελιασμένα καὶ ἀντικανονικὰ καὶ εἶμαι σήμερον ὑποχρεωμένος νὰ παίρνω ἐκεῖνα ποὺ εὑρίσκονται εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Μήλου, διὰ νὰ τελέσω τὴν θείαν λειτουργίαν.

Συγχωρήσατέ μου τὴν ἐνόχλησιν καὶ τὴν θερμὴν καὶ ταπεινὴν μου παράκλησιν πρὸς τὰς σεβασμιότητάς σας νὰ φροντίσουν διὰ τὴν πτωχὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία στερεῖται τῶν πάντων, ὡς καὶ διὰ τὴν ἰδικήν μου ἀνάγκην ἐπαφίεμαι μόνον εἰς τὴν εὔνοιάν σας, ἡ ὁποία θὰ μὲ κάμῃ νὰ προσεύχωμαι συνεχῶς πρὸς τὸν Κύριον ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ διαφυλάξεώς σας καὶ νὰ διατελῶ πάντοτε μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ

τῶν ἐκλαμπροτάτων σεβασμιοτήτων σας
ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος ἐν Χριστῷ
Fra Giacomo di Vire
Καπουτσῖνος ἱερεὺς καὶ ἀποστολικὸς ἱεραπόστολος.

46

Ἀρχεῖα τῆς Chambre de Commerce Μασσαλίας 463

Ἡμεῖς οἱ ἐπιστάται καὶ ἐπίτροποι τῆς νήσου Ἀρζαντιέρας

Βεβαιοῦμεν ὅτι κατὰ τὸ τριετὲς διάστημα τῆς παραμονῆς εἰς τὴν νῆσον μας τοῦ κυρίου Giacomo Agnin, προξένου τῆς Γαλλίας, δὲν ἦλθον παρὰ 50 γαλλικὰ πλοῖα συμφώνως πρὸς τὸν λογαριασμὸν

τὸν ὁποῖον ἐτηρήσαμεν, μερικὰ δὲ ἐξ αὐτῶν δὲν ἐπλήρωσαν τὰ δικαιώματα ἀγκυροβολίου καὶ οὐδεμίαν προμήθειαν ἔκαμαν εἰς τὴν νῆσον.

Εἰς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω ὑπεγράψαμεν τὸ παρόν, ἵνα χρησιμεύσῃ ὅπου δεῖ, ἐσφραγισμένον διὰ τῆς συνήθους σφραγῖδος τῆς νήσου καὶ ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ κατζιλιέρη τῆς κοινότητος.

Ἐγένετο ἐν Ἀρζαντιέρᾳ τῇ 2ᾳ Μαρτίου 1734

Παπα Ἀντονιος Λογοθέτης καὶ πίτροπος
Κονσταντις Μοδινος καὶ βοειβοντας
Leonardo Cozadino Sindico
Παπα Νικολας Λογοθέτης
Ιωαννης Γοζαδινης
Γεωργος Λυκοφρηδας.

47

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
SOCG 686 (1736) φ. 162

Πανιερώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι....

Πιεζόμενος ἀπὸ τὰ ἐπανειλημμένα διαβήματα τῶν ὀλίγων καθολικῶν τῆς Μήλου καὶ τῆς Ἀρζαντιέρας, ὁ μονσινιὸρ ἀρχιεπίσκοπος Ναξίας, ὁ προϊστάμενός μου, ἐξέλεξεν ἐμὲ ὡς ἀρχαιότερον ἀπόφοιτον τῆς Προπαγάνδας, διὰ νὰ ἔλθω ὡς βικάριος εἰς τὰς δύο αὐτὰς θέσεις, μὲ σκοπὸν καὶ ἰδικόν του καὶ ἰδικόν μου, ἐὰν μὲ σηκώσῃ τὸ κλῖμα (εἶναι δὲ νοσηρὸν τὸ τῆς Μήλου) νὰ παραιτηθῶ ἐκ τῆς θέσεώς μου εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ναξίας καὶ νὰ ἀφιερώσω ὅσα ὑπόλοιπα ἔτη θέλει μοῦ παραχωρήσει ὁ Θεὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν δύο αὐτῶν ἐγκαταλελειμμένων ἐκκλησιῶν. Ὅθεν ἐφωδιασμένος μὲ πατένταν τοῦ ἀρχιεπισκόπου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 24 Σεπτεμβρίου 1735, ἀνεχώρησα ἄνευ καθυστερήσεως καὶ μετέβην πρῶτον εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν, τυχὼν εὐγενεστάτης ὑποδοχῆς ἀπὸ τὸν κύριον πρόξενον τῆς Γαλλίας καὶ ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἐκείνους πιστούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι εὐσεβέστεροι τῶν τῆς Μήλου.

Ἐλθὼν κατόπιν ἐδῶ εἰς τὴν Μῆλον δὲν εὗρον τίποτε ἄλλο εἰς τὴν ἀποθήκην τροφίμων τῆς ἐκκλησίας, παρὰ ἕνα μικρὸν πί-

θον οἴνου. Τὰ ὑπόλοιπα εἰσοδήματα εὑρίσκονται εἰς χεῖρας δύο λαϊκῶν καὶ τοὺς ἔγραψε μὲν ὁ μονσινιὸρ νὰ μοῦ παραδώσουν τὰ ἐφετεινὰ εἰσοδήματα τόσον τῆς ἐκκλησίας ὅσον καὶ τοῦ προνομίου τοῦ ἀειμνήστου D. Joachino Pace, ἀλλὰ μέχρι στιγμῆς οὐδὲν ἀποτέλεσμα εἶδον, μόνον μοῦ λέγουν ὅτι ἀναμένουν τὸν ἐπισκέπτην καὶ ἐγὼ χειρίζομαι τεχνηέντως τὴν ὑπόθεσιν, διὰ νὰ μὴ πιέσω τοὺς ἐδῶ εὑρισκομένους, ἂν δὲ ἔλθῃ ὡς ἐπισκέπτης ἄνθρωπος γνώστης τῆς γλώσσης καὶ τῶν Νησιωτῶν, θὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τὸ καθῆκον των. Κατὰ τὰ ἄλλα δὲν ζητῶ τὴν γενναιοδωρίαν τῶν ὑμετέρων σεβασμιοτήτων, εἰμὴ μόνον διὰ τὰ 20 σκοῦδα τῆς θέσεως τῆς Ἀρζαντιέρας.....

Τῶν ὑμετέρων σεβασμιοτήτων
ταπεινότατος καὶ λίαν ἀφωσιωμένος καὶ ὑποχρεωμένος δοῦλος
Baldassare Crispo, βικάριος Μήλου καὶ Ἀρζαντιέρας
Ἐν Μήλῳ 20 Νοεμβρίου 1738.

48

Ἐπιστολαὶ διδακτικαὶ καὶ περιέργοι, γραφεῖσαι ὑπὸ ξένων ἀποστολῶν. Ἀπομνημονεύματα ἐξ Ἀνατολῆς. Τόμος πρῶτος Παρίσιοι— G. Merigot le Jeune, Libraire, Quai des Augustins, au Coin de la rue Pavée (σσ. 320 ἑξ.)

Ἐγκατελείψαμεν τέλος τὸν Μορέα, διὰ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος ἀφήνοντες εἰς τὰ δεξιά μας τὸ βασίλειον τοῦ Χάνδακος. Μέχρι τοῦδε ὁ καιρὸς ἦτο τόσον θερμός, ὅσον σχεδὸν καὶ κατὰ τὸ θέρος. Ἄνεμος ὅμως βόρειος πνεύσας αἰφνιδίως μᾶς ἔφερε δριμύτατον ψῦχος. Ἐχρειάσθη νὰ ἀναζητήσωμεν τοὺς μανδύας μας καὶ νὰ τοὺς περιβληθῶμεν. Αἱ ἀκταὶ τοῦ Μορέως, αἱ ὁποῖαι εἶχον καλυφθῆ ὑπὸ χιόνων ἐξέπεμπον τὸ ψῦχος, τὸ ὁποῖον ᾐσθανόμεθα. Ἐξαιρέσει ὅμως τοῦ ψύχους, ὁ ἄνεμος αὐτὸς μᾶς ἐφάνη χρήσιμος, διότι μᾶς ἐπέτρεψε νὰ ἀποβιβασθῶμεν τὴν ἑπομένην εἰς τὸν λιμένα τῆς Πάρου, εἰς ἀπόστασιν μιᾶς λεύγης ἀπὸ τὴν Ναξίαν.

Δυστυχῶς ὅμως δι' ἡμᾶς ὁ ἄνεμος αὐτὸς δὲν συνεχίσθη. Ὁ πλοίαρχός μας ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ προσορμισθῇ εἰς τὴν Ἀρ-

LETTRES
ÉDIFIANTES
ET CURIEUSES,
ÉCRITES
DES MISSIONS ÉTRANGERES.
NOUVELLE ÉDITION.

MÉMOIRES DU LEVANT.

TOME PREMIER.

A PARIS,

Chez J. G. MERIGOT le jeune, Libraire, Quai des Augustins, au coin de la rue Pavée.

M. DCC. LXXX.

AVEC APPROBATION ET PRIVILEGE DU ROI.

ζαντιέραν, μικρὰν νῆσον τοῦ Ἀρχιπελάγους, μεταξὺ Μήλου καὶ Σιφάντου. Ὁ λιμήν της εἶναι ἀρκετὰ καλός. Μόλις εἴχομεν ἀγκυροβολήσει, ὅτε δύο Ἕλληνες τῆς νήσου μᾶς ἐπλησίασαν μὲ προσήνειαν. Μᾶς εἶπον ὅτι ἤρχοντο νὰ μᾶς καλωσορίσουν ἐπὶ τῇ ἀφίξει μας ἐκ μέρους τοῦ προξένου τῆς Γαλλίας καὶ νὰ μᾶς προσφέρουν ἀναψυκτικά. Ἐδέχθημεν τὴν φιλοφροσύνην αὐτὴν μὲ τὰς ὀφειλομένας εὐχαριστίας καὶ ἐθεωρήσαμεν ὑποχρέωσίν μας νὰ μεταβῶμεν προσωπικῶς διὰ νὰ εὐχαριστήσωμεν τὸν πρόξενον εἰς τὴν οἰκίαν του. Παρεκαλέσαμεν τοὺς δύο Ἕλληνας νὰ μᾶς ὁδηγήσουν ἐκεῖ, ὅπερ καὶ ἔπραξαν.

Ἡ κατοικία τοῦ προξένου εὑρίσκεται εἰς ἀπόστασιν τριῶν τετάρτων τῆς λεύγης ἀπὸ τὸν λιμένα. Τὸν εὕρομεν ἐκεῖ ὁμοῦ μετὰ τοῦ προξένου τῶν Ἄγγλων. Ἀμφότεροι εἶναι ἐντόπιοι καὶ ἐκ τῶν ἐξεχουσῶν οἰκογενειῶν τῆς νήσου, μᾶς ὑπεδέχθησαν δὲ λίαν φιλοφρόνως. Μετὰ τὰς πρώτας φιλοφρονήσεις, ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας μᾶς προσέφερε πρόγευμα καὶ ἐν συνεχείᾳ μᾶς ἐπρότεινε
30 νὰ μᾶς δείξῃ τὴν πόλιν. Δὲν ἐχρειάσθημεν πολλὴν ὥραν, διὰ νὰ τὴν περιέλθωμεν, δεδομένου ὅτι δὲν εἶναι τίποτε περισσότερον ἀπὸ ἕνα σύμπλεγμα 150 οἰκιῶν καὶ οἱ κάτοικοί της δὲν ὑπερβαίνουν τὰ 800-900 ἄτομα. Αἱ ἀτραποί της εἶναι τόσον στεναί, ὥστε μετὰ δυσκολίας ἐπιτρέπουν τὴν διάβασιν δύο ἀνθρώπων κατὰ
35 μέτωπον.

Εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία εἶναι μᾶλλον κωμόπολις παρὰ πόλις, εὕρομεν μερικὰς γαλλικὰς οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι διεξάγουν μικρὸν ἐμπόριον πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν. Οἱ Γάλλοι

αὐτοὶ ἐπληροφορήθησαν συντόμως τὴν ἄφιξίν μας καὶ ἔσπευσαν
40 μὲ μεγάλην χαρὰν νὰ μᾶς συναντήσουν. Ἦσαν ἐνθουσιασμένοι
νὰ μάθουν νέα ἀπὸ τὴν πατρίδα των. Ἀπεκρίθημεν εἰς ὅλας τὰς
ἐρωτήσεις των, ἦσαν δὲ καὶ αἱ παλαιότεραι εἰδήσεις ἐντελῶς νέαι
δι' αὐτούς.

Ἐδέχθημεν κατόπιν τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Ἑλλήνων ἱερέων
45 καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων προὐχόντων τῆς πόλεως, οἱ ὁποῖοι διὰ
παντοίων ἐκδηλώσεων ἐξέφραζον τὴν χαράν των,διότι μᾶς ἔβλεπον.
Μᾶς ἠρώτησαν ἐὰν ὁ σκοπὸς τῆς ἐπισκέψεώς μας ἦτο ἱεραποστο-
λικός. Δὲν λησμονοῦμεν, μᾶς εἶπαν, τὴν ἱεραποστολικὴν ἐπίσκε-
ψιν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔκαμον πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ πατὴρ Jacques-
50 Xavier Portier καὶ ὁ σύντροφός του. Τὰ τέκνα μας ἦσαν ἀμαθῆ
καὶ αὐτοὶ τὰ ἐδίδαξαν, πολλοὶ μεταξὺ ἡμῶν ἦσαν ἐχθροὶ καὶ αὐτοὶ
τοὺς συνεφιλίωσαν. Δὲν ἐζούσαμεν ὡς χριστιανοὶ καὶ αὐτοὶ μᾶς
ἔπεισαν νὰ ἐξομολογηθῶμεν καὶ νὰ προσέλθωμεν εἰς τὴν Ἁγίαν
Τράπεζαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν εἴχομεν ἀπομακρυνθῆ πρὸ πολλοῦ.
55 Αὐτοί, τέλος, μᾶς ἐδίδαξαν τὰ καθήκοντά μας.

Ἔκτοτε ἔχομεν παρεκκλίνει ἀπὸ τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, ὅπου
ἐκεῖνοι μᾶς εἶχον ὁδηγήσει. Ἐλᾶτε, λοιπόν, προσέθεσαν, νὰ μᾶς
ἐπαναφέρετε εἰς αὐτήν, ἐλᾶτε νὰ μᾶς δώσετε πάλιν τὴν χαράν,
τὴν ὁποίαν μᾶς εἶχε δώσει ἡ παρουσία τοῦ πατρὸς Jacques-Xa-
60 vier Portier καὶ τὴν ὁποίαν μᾶς ἐστέρησεν ἡ ἀπουσία του.

Οἱ λόγοι αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἐβλέπομεν ὅτι ἐξήρχοντο ἀπὸ τὴν
καρδίαν των, μᾶς συνεκίνησαν πολύ. Τοὺς ἀπεκρίθημεν ὅτι ἠρ-
χόμεθα ἀπὸ τὴν Γαλλίαν πρόθυμοι νὰ τοὺς ἐξυπηρετήσωμεν,
ἀλλ' ὅτι μὴ γνωρίζοντες ἀκόμη τὴν γλῶσσαν, εἴχομεν σκοπὸν
65 νὰ τὴν ἐκμάθωμεν διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ γίνωμεν κατανοητοὶ
παρ' αὐτῶν καὶ νὰ τοὺς κατανοήσωμεν. Αἱ ἀπαντήσεις μας τοὺς
ἱκανοποίησαν.

Ἡ κακοκαιρία, ἡ ὁποία μᾶς εἶχεν ἀναγκάσει νὰ ποδίσωμεν
εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν, μᾶς ἐκράτησεν ἐκεῖ ἐπὶ 20 ὁλοκλήρους
70 ἡμέρας, μὴ δυναμένους νὰ ἀποπλεύσωμεν. Διὰ νὰ μὴ εἴμεθα
ἄχρηστοι, ἐκάναμεν κηρύγματα εἰς τοὺς Γάλλους καὶ κατήχησιν
εἰς τὰ τέκνα των. Ἕλληνες καὶ Γάλλοι παρηκολούθουν τὰς
λειτουργίας μας. Παρίσταντο ἐπίσης οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ πλοίου
μας, οἱ ναῦται καὶ οἱ ταξιδιῶται μας, καὶ ἔδιδον παντοῦ τὸ καλὸν

παράδειγμα. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκοινώνησαν. Αἱ καλαὶ αὐταὶ πράξεις μᾶς ἐπαρηγόρουν διὰ τὴν καθυστέρησιν τῆς ἀναχωρήσεώς μας.

Ἐπωφελήθημεν τῆς πρώτης καλοκαιρίας, διὰ νὰ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Ἀρζαντιέρας. Τὴν ἑσπέραν ἠγκυροβολήσαμεν εἰς τὴν Σίφαντον, τῆς ὁποίας τὸ ἀρχαῖον ὄνομα ἦτο Σίφνος, νῆσον μεγαλυτέραν καὶ πλουσιωτέραν τῆς Ἀρζαντιέρας. Ἀπεπλεύσαμεν ἐκεῖθεν τὴν ἑπομένην πρωΐαν μὲ οὔριον ἄνεμον, ὁ ὁποῖος μᾶς ἔφερε τὴν ἑσπέραν εἰς τὴν Μύκονον.

Ἡ νῆσος αὐτή, ἡ ὁποία ὀνομάζεται σήμερον Μυκόνι, εἶναι μία τῶν Κυκλάδων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους. Φθάνοντες ἐπληροφορήθημεν ὅτι ἐπὶ τῆς νήσου αὐτῆς ὑπάρχουν πολλοὶ Ρωμαιοκαθολικοί. Παρεκαλέσαμεν νὰ μᾶς ὁδηγήσουν εἰς τὸν ἐφημέριόν των, διὰ νὰ τοῦ ζητήσωμεν τὴν ἄδειαν νὰ λειτουργήσωμεν. Ὁ ἐφημέριος αὐτός, καίτοι Ἕλλην τὴν ἐθνικότητα, ἠκολούθει τὸ ρωμαϊκὸν τυπικόν, διετηρεῖτο δὲ ἐκεῖ ὑπὸ τῆς Congregation de la Propagande, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν. Οἱ ἐνορῖται του πληροφορηθέντες τὴν ἄφιξίν μας ἦλθον νὰ μᾶς χαιρετήσουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἐφημερίου των. Ὅλοι μᾶς ὑπεδέχθησαν μὲ πολλὴν εὐγένειαν καὶ καλωσύνην. Μᾶς ἔκαμαν λόγον περὶ τῆς πρὸ ἐτῶν ἱεραποστολικῆς ἐπισκέψεως τοῦ πατρὸς Jacques-Xavier Portier. Ἔχομεν ἀνάγκην δευτέρας ἐπισκέψεώς του, μᾶς εἶπον. Ἐὰν τὸ ἐγνώριζε, θὰ ἐσπευδεν εἰς βοήθειάν μας. Διότι εἶχε μεγάλον ζῆλον διὰ τὴν σωτηρίαν μας.

Ἀνελάβομεν νὰ τοὺς προσφέρωμεν τὴν νέαν ἱεραποστολήν, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμουν. Τὴν ἑπομένην πρωΐαν ἐτελέσαμεν λειτουργίαν, εἰς τὴν ὁποίαν προσῆλθον πολυάριθμοι καὶ μὲ εὐσέβειαν, ἡ ὁποία μᾶς ἐγοήτευσε. Δεδομένου ὅτι δὲν ἐγνωρίζαμεν οὔτε τὴν καθομιλουμένην ἑλληνικὴν οὔτε τὴν ἰδικήν των παρεφθαρμένην ἰταλικήν, δὲν ἐκάμαμεν κήρυγμα. Τοὺς εἴπομεν μόνον ὀλίγας λέξεις μέσῳ διερμηνέως.

Μετὰ παραμονὴν 24 ὡρῶν εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν ἀπεχαιρετήσαμεν τὸν ἐφημέριον, ὁ ὁποῖος ἐπέμεινε νὰ μᾶς προβοδίσῃ μετὰ τῶν ἐνοριτῶν του μέχρι τοῦ πλοίου μας...

49

SOCG (1736) 686 φ. 164-165

Κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Μήλου

Αἱ ἐκκλησίαι λατινικοῦ δόγματος τῆς νήσου δὲν ὑπερβαίνουν τὰς 4, αἱ δύο εἶναι ἐξοχικαί, ἡ μία δὲ ἐξ αὐτῶν, ἡ τοῦ Ἁγίου Βερναρδίνου, λόγῳ ἐλλείψεως φροντίδος ἐκ μέρους τῶν ὑπευθύνων κατεστράφη, καὶ αἱ δύο εἶναι εἰς τὴν πόλιν, ἤτοι ὁ καθεδρικὸς
5 *ναὸς καὶ ὁ ναὸς τῶν πατέρων καπουτσίνων, ὁ ὁποῖος καὶ αὐτὸς καταστρέφεται ἀφοῦ ἔχει πέσει ἤδη ἡ μονή, ἡ ὡραιοτέρα ἐξ ὅσων ὑπῆρχον εἰς τὰς νήσους αὐτάς.*

Ὁ καθεδρικὸς ναὸς συνέχεται πρὸς ἐκεῖνον τῶν Ἑλλήνων, εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τοὺς Ἁγίους Κοσμᾶν καὶ Δαμιανόν, ἔχει
10 *μῆκος 20 πήχεων καὶ πλάτος 11, μονόκλιτος, κτισμένος μὲ ὡραῖον σχέδιον, μὲ τὸν θόλον εἰς τὸ μέσον, μὲ εἰδικὸν χῶρον διὰ τὴν χορῳδίαν καὶ γυναικωνίτην. Ἔχει δύο μόνον θυσιαστήρια, ἐξ ὧν τὸ μεγαλύτερον εἶναι ἀφιερωνένον εἰς τοὺς ἐπωνύμους ἁγίους, ὡραίας κατασκευῆς, δὲν ἔχει πλέον τίτλον προνομίου οὔτε ὑποχρέωσιν λει-*
15 *τουργίας οὔτε προνόμιον διὰ τοὺς νεκρούς. Εἰς τὴν κορυφὴν τῶν βαθμίδων τούτου εἶναι τοποθετημένον τὸ ἀρτοφόριον, ὅπου φυλάσσεται μὲ τὸν δέοντα σεβασμὸν τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Τὸ ἄλλο θυσιαστήριον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἅγιον Ἀντώνιον τῆς Παδούης, ἀμφότερα δὲ εἶναι ἐφωδιασμένα μὲ ἐπαρκῆ*
20 *ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια, τὰ ὁποῖα ὅμως εὑρίσκονται εἰς κακὴν κατάστασιν λόγῳ τῆς ἀκηδίας τοῦ ἱερέως, ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται περισσότερον μὲ τὸ ἐμπόριον παρὰ μὲ τὸ ἱερατικόν του λειτούργημα. Εἰς τὴν γωνίαν τῶν εὐαγγελίων τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου εὑρίσκεται τὸ βαπτιστήριον ἐντὸς ἑρμαρίου, λείπει ἡ κόγχη διὰ*
25 *τὸ βαπτιστήριον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον φυλάσσεται ἐντὸς δοχείου ἄνευ κλείθρου, διὸ παρήγγειλα νὰ τοποθετηθῇ τοιοῦτον. Δὲν ὑπάρχουν ἐξομολογητήρια. Εἰς τὴν γωνίαν των ἐπιστολῶν τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου εὑρίσκεται τὸ ἱεροφυλάκιον, κατάλληλον διὰ τὴν ἐκκλησίαν αὐτήν, μετὰ τοῦ κωδωνοστασίου μὲ τρεῖς κώδωνας.*
30 *Ὑπάρχουν τέσσαρες, ἀγροί, οἱ δύο κατωτέρας ποιότητος καὶ οἱ ἄλλοι δύο καλύτεροι, καὶ μία ἄμπελος ἡ ὁποία ἀποδίδει*

ἐλάχιστα, διότι λαμβάνει τὸ ἥμισυ καὶ ἐξ αὐτοῦ πληρώνει 10 ρεάλια ἐτησίως, ἐνῷ τὰ πλοῖα προξενοῦν ἀκρίβειαν τῆς ζωῆς. Τὰ τυχηρὰ εἶναι ἐλάχιστα, σχεδὸν μηδαμινά. Ὑπάρχει ἐπίσης τὸ ἐκκλησιαστι-
35 *κὸν προνόμιον, τὸ ἱδρυθὲν ὑπὸ τοῦ don Joachino, τελευταίου βικαρίου, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ δι' ἄλλας καταχρήσεις φροντίζει νὰ βάλῃ τάξιν ὁ μονσινιὸρ ἐπισκέπτης. Ὑπάρχουν 6 μόνον οἰκογένειαι τοῦ δόγματός μας καὶ αὐταὶ ἐλάχιστα εὐσεβεῖς.*

Κατάστασις τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀρζαντιέρας

40 *Ἡ Ἀρζαντιέρα εἶναι μικρὰ νῆσος περιφερείας 18 μιλίων. ἀρκετὰ πλησίον τῆς Μήλου. Ὑπάρχει ἐκεῖ ἓν μικρὸν κάστρον, ἐκτὸς τῶν τειχῶν τοῦ ὁποίου εὑρίσκεται μία μικρὰ ἐκκλησία τοῦ δόγματός μας, ὀνομαχομένη Παναγία τῶν Ρόδων, μήκους 31 πήχεων καὶ πλάτους 7 ἐκτισμένη μὲ θόλον ἢ μισὴ καὶ στέγην*
45 *ἢ ὑπόλοιπος. Ἔχει ἓν μέγα θυσιαστήριον καὶ δύο ἄλλα μικρότερα ἄνευ ὑποχρεώσεως λειτουργίας καὶ προνομίου διὰ τοὺς νεκρούς. Ὑπάρχουν δύο μνήματα καὶ ἓν διὰ τὰ παιδία, δὲν ὑπάρχει ἱεροφυλάκιον. Τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια εἶναι ἓν ἅγιον ποτήριον ἐξ ἐπιχρυσωμένου χαλκοῦ μὲ τὸν κάλυκα καὶ τὸν δίσκον ἐξ ἀργύρου,*
50 *τρία φελόνια διαφόρων χρωμάτων μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων των, δύο στιχάρια μέτρια, ἕνα λειτουργικὸν βιβλίον τόσον ἐφθαρμένον, ὥστε μόλις καὶ μετὰ βίας δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ ἡ λειτουργία, ἕνας μέτριος κώδων, ἕνα σίδερον διὰ τὰς ὄστιας. Δὲν ὑπάρχει ἰδία οἰκία ἀλλὰ πληρώνεται ἐνοίκιον, ἔχει δύο μόνον ἀγροὺς μὲ ἐλά-*
55 *χιστον εἰσόδημα. Τὰ τυχηρὰ δὲν τρέχουν πλέον ὡς πρότερον.*

49α

SOCG 775 (1758) φ. 92

Ἔκθεσις τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτου Πέτρου ντὲ Στεφανῆ

Σίφνος

Ἀφοῦ ἐξέθεσεν ὅσα ἀφοροῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σύρου, ὁ μονσινιὸρ ἐπισκέπτης ἔρχεται νὰ ἀναφέρῃ ὅ,τι ἐγένετο καὶ παρετηρήθη εἰς τὴν νῆσον Σίφνον, τῆς ὁποίας ἡ περιφέρεια ὑπολογίζεται εἰς 36 μίλια ἢ κατά τι ὀλιγώτερον. Ἡ νῆσος αὐτή, ἂν καὶ

λίαν ὀρεινή, εἶναι καλῶς καλλιεργημένη καὶ μετρίως ἐφωδιασμένη μὲ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν συντήρησιν τῶν κατοίκων της, οἱ ὁποῖοι ἀνέρχονται εἰς 4.000 καὶ εἶναι σχεδὸν ὅλοι Ἕλληνες σχισματικοί. Μέρος τοῦ πληθυσμοῦ κατοικεῖ εἰς τὴν ὕπαιθρον καὶ μέρος ἐντὸς τοῦ κάστρου τῆς Σίφνου παρὰ τὴν θάλασσαν, ὅπου εὑρίσκονται μόνον 6 λατινικαὶ οἰκογένειαι ὑπὸ τὴν πνευματικὴν καθοδήγησιν ἑνὸς βικαρίου ἐξαρτωμένου ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Ἕδραν. Περιγράφων ὁ ἐπισκέπτης τὸν χαρακτῆρα τοῦ σημερινοῦ βικαρίου, λέγει ὅτι εἶναι ἄνθρωπος ὑποδειγματικός, πλήρης ζήλου, σώφρων, καὶ ἐπαρκῶς γνώστης τῆς ἠθικῆς. Χάρις εἰς τὰ προτερήματά του αὐτὰ ἀγαπᾶται οὗτος τόσον ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς Ἕλληνας, φροντίζει δὲ ἐπιμελῶς διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν τοῦ βικαριάτου, οἱ ὁποῖοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔχουν πολὺ βελτιωθῆ. Αἱ ἐκκλησίαι τῶν Λατίνων εἶναι: Ὁ ἐνοριακὸς ναός, κτισμένος ἐντὸς τοῦ κάστρου εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ ἡγουμένου καὶ δύο ἐξοχικαὶ ἐκκλησίαι, ἀφιερωμέναι ἡ μία εἰς τὸν Ἅγιον Νικήταν καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὴν Εὐαγγελίστριαν, ἡ ὁποία ἔχει ἀνάγκην ἐπισκευῆς τοῦ θόλου, διὰ τὴν ἐπισκευὴν δὲ αὐτὴν θὰ ἤρκει, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκέπτου, δαπάνη 4 πιάστρων. Οἱ καθολικοὶ ἔχουν ἐπίσης ἓν θυσιαστήριον εἰς ἓν ἐξωκκλήσιον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν λιμένα τὸν λεγόμενον Φάρον.

Εἰς τὸν καθεδρικὸν ναόν, ὁ ὁποῖος διατηρεῖται εἰς καλὴν κατάστασιν, διότι εἶναι κατεσκευασμένος μὲ λίθους καὶ θόλον, ὑπάρχουν δύο μόνον θυσιαστήρια, εἰς ἓν τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἀρτοφόριον ἀλλ' ἄνευ τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Διατηροῦνται ὅμως τὰ εὐχέλαια καὶ τηροῦνται κανονικῶς τὰ βιβλία τοῦ ἐφημερίου, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς βαπτίσεις, τοὺς γάμους καὶ τὰς κηδείας. Ὁ ναὸς διατηρεῖται καθαρὸς καὶ περιποιημένος, ἔχει ὅμως ἐλάχιστα ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια, τοῦ βικαρίου μὴ δυναμένου νὰ προμηθευθῇ τοιαῦτα, διότι μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἐκ τῶν ἐσόδων του τῶν φόρων, τοὺς ὁποίους ὀφείλει οὗτος νὰ πληρώνῃ, μόλις τοῦ ἀπομένουν ἀρκετὰ διὰ νὰ ζήσῃ.

Ἐπειδὴ εἶναι πολὺ μικρὸς καὶ σχεδὸν βωβὸς ὁ μοναδικὸς κώδων τῆς ἐκκλησίας, οἱ καθολικοὶ ἱκετεύουν τὰς σεβασμιότητάς σας νὰ εὐδοκήσουν νὰ τοὺς προμηθεύσουν νέον, ὁ ὁποῖος νὰ ἔχῃ βάρος μεταξὺ 70 καὶ 80 λιβρῶν. Σχετικῶς πρὸς τὸ αἴτημα αὐτὸ

πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ Προπαγάνδα δὲν συνηθίζει νὰ προμηθεύῃ κώδωνας εἰς τὰς ἐκκλησίας.

Εἰς τὸ παρελθὸν ὁ βικάριος δὲν ἐτέλει τὴν θείαν λειτουργίαν διὰ τὸν λαὸν οὔτε διετήρει εἰς τὸ ἱεροφυλάκιον τὸν πίνακα τῶν ὑ-
45 ποχρεώσεων, ἀλλ' ἀμφότεραι αἱ παραλείψεις αὐταὶ ἐθεραπεύθησαν κατόπιν τῶν παραινέσεων τοῦ ἐπισκέπτου, ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ ὅτι πρὸ 30 ἐτῶν ὑπῆρχον εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν περισσότεροι καθολικοὶ καὶ πιστεύει ὅτι ἡ ἐλάττωσίς των ὀφείλεται ἐν μέρει εἰς τοὺς μεικτοὺς γάμους μὲ σχισματικὰς γυναῖκας καὶ ἐν μέρει εἰς
50 τὸ γεγονὸς ὅτι πολλὰ τέκνα μετεστράφησαν ἀπὸ τὰς μητέρας των μετὰ τὸν θάνατον τοῦ καθολικοῦ πατρός. Προσθέτει τέλος ἓν ἀκόμη αἴτιον, τὸ ὁποῖον εἶναι ὅτι μερικοὶ ἀπόφοιτοι τῆς σχολῆς τῆς Πάτμου περιέρχονται συχνὰ τὰς νήσους, κηρύσσοντες ἐναντίον τῶν Λατίνων, ἐξ οὗ οἱ Ἕλληνες ἰδίως τῆς Σίφνου στρέφονται ἐναν-
55 τίον τοῦ δόγματός μας.

Σκέπτεται ἐξ ἄλλου ὁ σεβ. ἐπισκέπτης ὅτι μερικοὶ Λατῖνοι ταξιδιῶται, προερχόμενοι ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς χώρας καὶ εὑρίσκοντες εὐκαιρίαν νὰ νυμφευθοῦν εἰς τὰ μέρη αὐτά, λαμβάνουν συζύγους σχισματικὰς χωρὶς νὰ ἀπαιτοῦν ἀπὸ αὐτὰς νὰ παραι-
60 τηθοῦν ἀπὸ τὰς πλάνας των καὶ πιστεύει ὅτι τοιαῦται ἀτασθαλίαι ἐπετρέποντο ἄλλοτε τακτικὰ χωρὶς νὰ προσάγεται πιστοποιητικὸν ἀγαμίας καὶ χωρὶς νὰ τηρῆται ὁ ὁρισθεὶς ὑπὸ τῆς Συνόδου κανὼν περὶ ἐξετάσεως μαρτυρικῶν καταθέσεων, διὸ θεωρεῖ ἀπαραίτητον νὰ δοθοῦν ὑπὸ τῆς Ἁγ. Προπαγάνδας σχετικαὶ ἐντολαὶ πρὸς ὅλας
65 τὰς ἐνταῦθα ἐκκλησιαστικὰς περιφερείας...

Τέλος, ἐπειδὴ ὁ βικάριος τῆς Σίφνου ἔχει 6 ἀγροὺς εἰς τὴν νῆσον Ἀρζαντιέραν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀποδίδουν ἄνω τῶν 4 πιάστρων ἐτησίως, καίτοι ἡ ἀξία των ἀνέρχεται εἰς 238 πιάστρα περίπου, παρακαλεῖ οὕτος ὅπως τοῦ δοθῇ ἡ ἄδεια νὰ τοὺς πωλήσῃ εἰς ἕνα κα-
70 θολικόν, τοῦτο δὲ πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν νὰ ἐπενδύσῃ τὸ ἀντίτιμον εἰς ἄλλους ἀγρούς, τοὺς ὁποίους θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀγοράσῃ εἰς τὴν Σίφνον καὶ οἱ ὁποῖοι, διὰ τῆς ἰδικῆς του μερίμνης, θὰ δυνηθοῦν νὰ ἀποδώσουν πολὺ περισσότερον. Ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὴν Συνέλευσιν τῆς 27 Φεβρουαρίου
75 1747 ὑπεβλήθη ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀναφορὰν περὶ τῆς ἐπισκέψεως

τῆς Σίφνου τὸ ἴδιον αἴτημα, νὰ πωληθοῦν οἱ αὐτοὶ ἀγροὶ τῆς νήσου Ἀρζαντιέρας, ἀλλ' ἡ Συνέλευσις δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ ἐπιτρέψῃ.

Ἀρζαντιέρα ἢ Κίμηλος

Τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Σίφνου ἠκολούθησεν ἡ ἐπίσκεψις τῆς Ἀρζαντιέρας ἢ Κιμήλου, ἡ ὁποία εἶναι μία ἄλλη νῆσος, περιφερείας 18 μιλίων, κατοικουμένη ἀπὸ 800 Ἕλληνας, ὅλους σχεδὸν σχισματικοῦ δόγματος καὶ ὑποτελεῖς τῆς ὀθωμανικῆς Πύλης. Οὗτοι κατοικοῦν ἐντὸς κάστρου, εὑρισκομένου εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ὁμοῦ μετὰ 8 καθολικῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνουν 22 ψυχάς. Διὰ τὴν ποίμανσιν τῶν ὀλίγων αὐτῶν ψυχῶν δὲν ὑπάρχει κοσμικὸς ἱερεὺς μονίμως ἐγκατεστημένος, παρ' ὅλον ὅτι ἡ νῆσος ἐξαρτᾶται πνευματικῶς ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Ἕδραν, καὶ τοῦτο λόγῳ ἐλλείψεως τοῦ ἀπαραιτήτου εἰσοδήματος διὰ τὴν συντήρησιν ἐφημερίου, ὑποκαθισταμένου τούτου ὑπὸ ἑνὸς Γάλλου καπουτσίνου μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἀντεφημερίου, ὁ ὁποῖος συντηρεῖται ἀπὸ τὰς ἐλεημοσύνας τῶν χριστιανικῶν πλοίων καὶ ἀπὸ μίαν ἐπιχορήγησιν 60 πιάστρων, τὴν ὁποίαν λαμβάνει ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ὡς ἱερεὺς τοῦ Γάλλου προξένου, τοῦ διατηρουμένου εἰς τὴν νῆσον ἐξ αἰτίας τῶν συχναζόντων ἐκεῖ ἐμπορικῶν πλοίων. Ἡ δραστηριότης τοῦ ἐν λόγῳ ἱερωμένου περιορίζεται εἰς τὴν χορήγησιν τῶν μυστηρίων, εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ κατήχησιν 3-4 παιδίων, χωρὶς ἁρμοδιότητα κηρύγματος πρὸς τὸν λαὸν ἢ τελέσεως τῆς θ. λειτουργίας διὰ αὐτόν.

Ἐκτὸς τοῦ κάστρου εὑρίσκεται ὁ ἐνοριακὸς ναὸς τῶν Λατίνων, ἀφιερωμένος εἰς τὴν Παναγίαν τῶν Ρόδων, μικρὸς μὲν ἀλλὰ καλῆς κατασκευῆς, ἔχων ἀνάγκην ἐπισκευῆς μόνον τῆς προσόψεως, δι' ἣν θὰ ἀπαιτηθῇ ἴσως δαπάνη 6 πιάστρων. Ἔχει ἕνα μόνον θυσιαστήριον συντηρούμενον εὐπρεπῶς, ἀλλὰ στερεῖται ἱερῶν σκευῶν, διότι ἡ ἐκκλησία δὲν ἔχει εἰ μὴ δύο μικροὺς ἀγρούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἰσπράττει μόλις ἥμισυ πιάστρον ὡς ἐτήσιον εἰδόδημα. Τὸ 1747, λέγει ὁ ἐπισκέπτης, οἱ ἀγροὶ ἦσαν μὲν μικροὶ ἀλλὰ 4 τὸν ἀριθμόν, καὶ ἀπέφερον 6-7 πιάστρα ἐτησίως.

Ἡ ἔλλειψις ἐν τούτοις ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων καλύπτεται ἀπὸ τοὺς καπουτσίνους, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν τὰ ἰδικά των εἰς τὰς ἑκάστοτε περιστάσεις καὶ κατὰ τὰς κυριωτέρας ἑορτάς,

ὁπότε τελεῖται ἡ θ. λειτουργία. Δὲν διατηρεῖται μὲν ἡ Θ. Εὐχαριστία ἀλλὰ διατηροῦνται τὰ εὐχέλαια, καθὼς καὶ τὰ ἐνορικὰ βιβλία. Ὡς πρὸς τὸ ἦθος τῶν καθολικῶν, ὁ μονσινιὸρ ἐπισκέπτης ἀναφέρει ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἰδιαίτερα σκάνδαλα ἢ ἀταξίαι, ἀλλ' οὔτε καὶ πρόοδος εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν εὐλάβειαν, διότι δὲν ὑπάρχει κανεὶς νὰ τοὺς διδάξῃ καὶ νὰ τοὺς καλλιεργήσῃ, καὶ προσθέτει ὅτι, ἂν ὑπῆρχεν ἱερεὺς ἱκανὸς καὶ δραστήριος μονίμως ἐγκατεστημένος εἰς τὴν νῆσον, οὗτος θὰ ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ πολὺ ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν καθολικῶν ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν σχισματικῶν, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῆς συνεχοῦς ἐπικοινωνίας των μὲ πλοῖα προερχόμενα ἀπὸ τὸν χριστιανικὸν κόσμον δὲν διατηροῦν τόσην ἐχθρότητα κατὰ τοῦ λατινικοῦ δόγματος, ὅσην οἱ ἄλλοι Ἕλληνες. Οὗτος ἐν τῷ μεταξὺ δὲν παρέλειψε νὰ συμβάλῃ εἰς καλυτέραν πειθαρχίαν καὶ ρύθμισιν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων διὰ διαφόρων διαταγῶν καὶ ἐντολῶν, τὰς ὁποίας ἐκοινοποίησεν ἐκεῖ.

Ἐκφράζει τέλος μίαν παράκλησιν τῶν ἐκεῖ καθολικῶν πρὸς τὰς σεβασμιότητάς σας, νὰ εὐδοκήσετε νὰ χορηγήσετε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν των βοήθειαν 7 σκούδων, ποσοῦ ὅπερ θὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἀγοράσουν ἐκεῖ πλησίον ἀρκετὴν γῆν, διὰ νὰ ἱδρύσουν κοιμητήριον, ἐλλείψει τοῦ ὁποίου μέχρι σήμερον ρίπτουν τὰ πτώματα εἰς ἕνα λάκκον ἢ φυσικὴν κοιλότητα, εὑρισκομένην μεταξὺ τῶν βράχων, ὅπου παραμένουν ἀκάλυπτα καὶ ἐκτεθειμένα εἰς τὰς βλαβερὰς ἐπιδράσεις τοῦ ἀέρος, ὄχι χωρὶς φρίκην καὶ ἀπέχθειαν τῶν κατοίκων.

Μῆλος

Ἡ νῆσος Μῆλος ἔχει δύο μόνον κατῳκημένα μέρη, ἂν καὶ εἶναι ἐκ φύσεως εὔφορος καὶ ἔχει περιφέρειαν 60 μιλίων ἢ κατά τι μικροτέραν. Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ πόλις, ὅπου κατοικοῦν 6 καθολικαὶ οἰκογένειαι ἐν μέσῳ 700 περίπου Ἑλλήνων σχισματικῶν μὲ ἰδικόν των ἐπίσκοπον καὶ ὑποτελῶν τῶν Τούρκων. Τὸ ἄλλο εἶναι τὸ κάστρον, ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἑνὸς ὄρους, ὅπου κατοικοῦν ἄλλοι 300 Ἕλληνες ἄνευ οὐδενὸς καθολικοῦ μεταξύ των.

Οἱ καθολικοὶ τελοῦν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν διακυβέρνησιν ἑνὸς βικαρίου, ὑποκειμένου ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἁγίαν Ἕδραν, καὶ ὁ καθεδρικός των ναὸς εὑρίσκεται εἰς καλὴν κατάστασιν, ἰδίως κα-

τόπιν τῶν γενομένων ἐπισκευῶν τῇ ἐντολῇ τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτου, ὁ ὁποῖος πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἔδωσεν ἄδειαν νὰ δαπανηθῇ ἕνα μέρος τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα παρέμενον εἰς χεῖρας τῆς ἐκκλησίας μετὰ τὴν κένωσιν τῆς θέσεως τοῦ ἐφημερίου ἢ
150 βικαρίου μέχρι τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ὁ ναὸς ἔχει δύο θυσιαστήρια καλῶς κεκοσμημένα καὶ εὐπρεπῶς διατηρούμενα, εἰς τὸ μεγαλύτερον ἐκ τῶν ὁποίων φυλάσσεται ἡ Θ.Εὐχαριστία μετὰ κανδήλας πάντοτε ἀνημμένης. Ἔχει ἐπίσης βαπτιστήριον, τὸ ὁποῖον τηρεῖται κλειδωμένον, καὶ ἐκεῖ φυλάσσονται τὰ βιβλία τῶν βαπτί-
155 σεων, τῶν γάμων καὶ τῶν κηδειῶν. Ἀπὸ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν τῆς ἐκκλησίας ὁ βικάριος λαμβάνει ἔτος πρὸς ἔτος εἰσοδήματα 50 πιάστρων, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν διὰ τὰ ἀπαραίτητα τῆς συντηρήσεώς του. Μὴ ὑπαρχούσης ἐνοριακῆς οἰκίας πρὸς κατοικίαν του, ὁ ἐπισκέπτης παρατηρεῖ ὅτι θὰ ἦτο ἐνδεχομένως δυνατὸν νὰ
160 χρησιμοποιηθῇ τὸ ἄλλοτε ἐπισκοπικὸν μέγαρον πλησίον τῆς ἐκκλησίας, κατεστραμμένον εἰς τὸ ἄνω μέρος, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν θὰ ἀπῃτεῖτο δαπάνη 100 πιάστρων.

Ὁ ὡς ἄνω βικάριος εἶναι ὁ μόνος εὑρισκόμενος σήμερον εἰς τὴν Μῆλον ἱερωμένος, μὴ ὑπαρχόντων πλέον τῶν Γάλλων
165 καπουτσίνων, οἱ ὁποῖοι ὑπεχρεώθησαν ἀπὸ τὸ κακὸν κλῖμα νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἐδῶ ὀσπίτιόν των, τὸ ὁποῖον εἶναι πλέον σήμερον σχεδὸν ἐρείπιον. Διατηρεῖται ἐν τούτοις εἰς καλὴν κατάστασιν ἡ ἐκκλησία των, ἡ ὁποία εἶναι μία τῶν ὡραιοτέρων τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ καθολικοὶ ἔχουν ἐπίσης ἓν ἐξωκκλήσιον ἀφιερωμέ-
170 νον εἰς τὸν ἅγιον Βερνάδον, μὴ χρησιμεῦον πλέον εἰς τίποτε διότι εἶναι σχεδὸν τελείως ἠρειπωμένον καὶ κατεστραμμένον.

Τὸ ἦθος των εἶναι περίπου τὸ αὐτὸ ὡς τῶν ἄλλων πιστῶν τοῦ Ἀρχιπελάγους, καθότι τείνουν νὰ ἐπικοινωνοῦν μετὰ τῶν σχισματικῶν καὶ εὑρίσκονται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ λαμβάνουν σχι-
175 σματικὰς ὡς συζύγους. Τὰς ἀταξίας αὐτὰς ἐτακτοποίησε καθ' ὃ μέτρον ἠδύνατο ὁ ἐπισκέπτης δι' ἠπίων ἐπιτιμήσεων καὶ διαφωτίσεώς των ὡς πρὸς τὰ ἄτοπα αὐτά, τὰ ὁποῖα ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος εἰς ἄγνοιαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἐκοινοποίησε διαφόρους διαταγὰς καὶ ἐντολάς, ἀφορώσας τόσον εἰς τὴν διόρ-
180 θωσιν τῶν καταχρήσεων τοῦ λαοῦ, ὅσον καὶ εἰς τὴν συμπεριφορὰν αὐτοῦ τούτου τοῦ βικαρίου, τὸν ὁποῖον περιγράφει ὡς ἄνθρωπον

εἰρηνικὸν καὶ ἠθικὸν ἀλλ' ἐλάχιστα ἐγγράμματον καὶ ἀμελῆ περὶ τὰ καθήκοντά του, δεδομένου ὅτι πρὸ τῆς ἐπισκέψεως δὲν ἐδίδασκε τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, οὔτε ἐκήρυττεν, οὔτε ἐμάθαινε γράμματα εἰς τὰ παιδιά. Δι' ὅλα αὐτὰ τοῦ ἐγένοντο παραινέσεις καὶ ἤπιαι παρατηρήσεις, ὥστε νὰ μὴ δυσαρεστηθῇ, διότι δὲν ὑπάρχει ἱερωμένος πρόθυμος νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν νῆσον αὐτήν, ἡ ὁποία λόγῳ τοῦ κακοῦ ἀέρος εἶναι ἀνθυγιεινὴ καὶ σωστὸς τάφος διὰ τοῦ ξένους.

Διὰ τὴν τήρησιν ὅμως τῶν ὡς ἄνω διαταγῶν καὶ ἐντολῶν, φαίνεται εἰς τὸν ἐπισκέπτην ἀναγκαῖον νὰ ἀναθέσῃ ἡ Ἁγία Ἕδρα εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ναξίας, ὡς πλησιέστερον, τὸ καθῆκον νὰ ἐπισκέπτεται εἴτε προσωπικῶς εἴτε δι' ἀντιπροσώπου τὰς νήσους Μῆλον, Ἀρζαντιέραν καὶ Σίφνον, τοὐλάχιστον μίαν φορὰν ἀνὰ διετίαν, ἄλλως φοβεῖται ὅτι ἡ διαποίμανσις τῶν ψυχῶν δὲν θὰ ἀσκῆται μὲ ἐπιμέλειαν καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐφαρμοσθοῦν αἱ δοθεῖσαι καὶ αἱ δοθησόμενοι ἐντολαί.

Κατὰ τὰ ἔτη 1731 καὶ 1732 ἀνετέθη εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ναξίας ἡ μέριμνα διὰ τὸ βικαριᾶτον Μήλου καὶ Ἀρζαντιέρας. Παρακαλεῖ πρὸς τούτοις διὰ μίαν κατήχησιν ἐκτυπωμένην εἰς τὴν λαϊκὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὡς καὶ χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ὥστε νὰ τὴν ἀναγινώσκῃ κάθε Κυριακὴν ὁ βικάριος εἰς τὸ ἐκκλησίασμά του.

50

SOCG 821 (1768) φ. 379

Πανιερώτατοι καὶ σεβασμιώτατοι....

... Κατόπιν ὡς πρὸς τοὺς καθολικοὺς τῆς Μήλου ἔρχομαι μὲ μεγίστην θλῖψιν μου νὰ ἀναφέρω ὅτι δὲν εἶναι πλέον παρὰ 4, διότι ἡ νῆσος ἔχει σχεδὸν ἐκκενωθῆ ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, λόγῳ τῆς μεγάλης θνησιμότητος, ἡ ὁποία παρετηρήθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν καθολικῶν τῆς Ἀρζαντιέρας εἶναι μεγαλύτερος καὶ ἐπειδὴ μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ πηγαινοέρχωμαι τὸν χειμῶνα λόγῳ τοῦ ψύχους καὶ τὸ θέρος λόγῳ τοῦ καύσωνος, ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ παραμείνω

εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν διὰ νὰ βοηθῶ τὰς δυστυχεῖς αὐτὰς ψυχάς,
10 *καὶ εἰς τὴν Μῆλον παραμένει ὁ Don Verde, ὁ ὁποῖος μεριμνᾷ διὰ τοὺς ὀλίγους ἐκεῖ ἐναπομένοντας.*

Τὸ ὄφελος ποὺ ἔχω ἀπὸ τὴν Ἀρζαντιέραν εἶναι ἐλάχιστον, ἀφοῦ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν τροφήν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ καλωσύνην του μοῦ παρέχει ὁ μονσοὺ Μπρὲστ καὶ ἀπὸ μερικὰ ἄλλα
15 *μικροέσοδα, μὴ ἐπαρκοῦντα κἂν διὰ νὰ καλύψουν τὰ 30 πιάστρα, τὰ ὁποῖα πληρώνω εἰς τὸν Don Verde, διὰ νὰ παρευρίσκεται εἰς τοὺς καθολικοὺς τῆς Μήλου.*

Αὐτὴ εἶναι ἡ κατάστασις καὶ ἡ ἀθλιότης, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκομαι, ἐπαφίεμαι δὲ εἰς τὴν ὥριμον καὶ σοφὴν κρίσιν τῆς
20 *ἐπιεικείας σας ὅπως, συμφώνως πρὸς τὸν διορισμόν μου, μοῦ παρασχεθῇ μικρά τις ἐπιχορήγησις, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσω τοὐλάχιστον ὅσα ὀφείλω νὰ πληρώνω διὰ τὴν βοήθειαν τῆς Μήλου, εὐελπιστῶ δὲ ὅτι ἡ θ. Πρόνοια δὲν θὰ μὲ ἐγκαταλείψῃ, ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ πάσης τιμῆς καὶ ὑποταγῆς ἀσπάζομαι γονυπετὴς τὴν ἱερὰν*
25 *πορφύραν. Προσεύχομαι εἰς Κύριον τὸν Θεὸν διὰ τὴν εὐημερίαν καὶ εὐτυχίαν τῶν σεβασμιοτήτων σας*

ταπεινότατος καὶ εὐπειθέστατος δοῦλος

Δ. Γεώργιος Στάης

ἀπόφοιτος τοῦ Collecio Urbano καὶ βικάριος Μήλου
30 *Ἀρζαντιέρα, 10 Δεκεμβρίου 1767.*

51

SOCG Arcipelago τόμ. 20 (1772-1775) φ. 480

Πανιερώτατε καὶ σεβασμιώτατε....

Μετὰ τοῦ πλέον ταπεινοῦ καὶ ἀφωσιωμένου σεβασμοῦ ὑποβάλλω εἰς τὴν σεβασμιότητά σας τὰς θερμοτάτας εὐχαριστίας μου διὰ τοὺς εὐμενεῖς καὶ προσηνεῖς λόγους τῆς εὐγενεστάτης ἐπιστολῆς σας τῆς 21 Μαρτίου, δι' ἧς ἠθελήσατε νὰ μὲ τιμήσετε εἰς
5 *ἀπάντησιν τῆς γνωστοποιήσεως τῆς ἀσθενείας μου, μεταδοθείσης εἰς ἐμὲ ἀπὸ τὴν Μῆλον, ὅπου ἐπικρατεῖ πάντοτε ἡ μολυσματικὴ ἰνφλουέντζα. Τοῦτο μὲ παρωθεῖ νὰ ἀφοσιωθῶ ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν ἀποστολικὴν διακονίαν καὶ νὰ ἐπιδοθῶ μὲ μεγαλυτέραν*

ἀκόμη ἐπιμέλειαν εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν. Κατὰ τὰς ἑορτὰς
10 τοῦ Πάσχα ἐπανῆλθον ἐδῶ εἰς τὸ βικαριᾶτον μου καὶ ἀπέστειλα εἰς
τὴν Σαντορίνην τὸν ἀδελφόν μου ἱερέα, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀναλάβει
τὰ καθήκοντά μου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπουσίας μου, οὗτος
ὅμως προσεβλήθη παρ' ὅλα ταῦτα ἀπὸ τὴν νόσον τῆς Μήλου καὶ
σήμερον εἶναι ἀσθενὴς καὶ κινδυνεύει ἡ ζωή του. Ἐγὼ μὲ τὴν
15 βοήθειαν τοῦ Θεοῦ εἶμαι τώρα ὑγιής, ἂν καὶ ζῶ διαρκῶς μὲ τὸν
φόβον τῆς ἰνφλουέντζας. Τὸν παρελθόντα μῆνα ἀπέθανεν ἕνας
πιλότος ἀπὸ τὴν Ραγοῦσαν, εἰς τὸν ὁποῖον παρεστάθην πνευματι-
κῶς καὶ ὑπέστην πολλὰς ταλαιπωρίας, διότι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας
δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὸ πλευρόν του καὶ δὲν εἶχον
20 κἂν τὴν δυνατότητα νὰ κατακλιθῶ διὰ νὰ ἀναπαυθῶ ὀλίγον.

Ἐκτὸς τοῦ φόβου αὐτοῦ τῆς ἀσθενείας, ζῶμεν ἐπίσης καὶ
μὲ τὸν τρόμον τῶν πειρατῶν, οἱ ὁποῖοι λυμαίνονται τὰς νήσους.
Ὑπέστημεν μέχρι τοῦδε τέσσαρας ἐπιθέσεις καὶ κατὰ τὰς παρελ-
θούσας ἡμέρας ἐπολιορκήθημεν, εἰς σημεῖον ὥστε δὲν ἠδυνήθην
25 νὰ λειτουργήσω κατὰ τὰς ἁγίας ἡμέρας, διότι ὀλίγον ἔλειψε νὰ
μᾶς καταβάλουν καὶ δὲν ἤθελα νὰ μὲ συλλάβουν κατὰ τὴν θυσίαν.
Ὁ Θεὸς νὰ βάλῃ τὸ χέρι του, διότι δὲν ξέρω ποῦ θὰ καταλήξωμεν.

Διὰ πλειόνων ἐπιστολῶν μου σᾶς ἐπληροφόρησα περὶ τῆς
ἀθλίας καταστάσεως τοῦ βικαριάτου αὐτοῦ. Εἰς τὴν Μῆλον δὲν
30 ὑπάρχουν πλέον παρὰ δύο καθολικοὶ καὶ μάλιστα ὁ εἷς μετῴκησεν
ἐδῶ εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν καὶ ὁ ἐναπομένων εἷς εἶναι ὁ γέρων βι-
κάριος Don Giuseppe Verdi. Οὗτος ἀπὸ πολλοῦ ἤδη δὲν ἔχει πλη-
σιάσει τὰ ἅγια μυστήρια καὶ δὲν δύναται νὰ τελέσῃ τὴν θείαν λει-
τουργίαν λόγῳ τῆς τυφλώσεως, ἐκ τῆς ὁποίας πάσχει. Τοῦ ἔχω
35 κάμει πολλὰς παρατηρήσεις καὶ μοῦ ἀποκρίνεται ὅτι, ἂν τὸν πιέσω
περισσότερον, θὰ γίνῃ Ἕλλην. Δὲν ἠξεύρω πλέον πῶς νὰ συμπερι-
φερθῶ, φοβοῦμαι τὸ σκάνδαλον τῶν Ἑλλήνων, ἐὰν ἴδουν ἕνα ἱερέα
νὰ ἀλλάσσῃ πίστιν. Ἐδῶ εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν ὑπάρχουν 16 κα-
θολικοὶ συμπεριλαμβανομένης τῆς οἰκογενείας τοῦ κονσόλου.
40 Εἰς ὅλους ὅμως διακρίνεται, ὄχι χωρὶς συμπάθειαν, μικρὸν ἐν-
διαφέρον διὰ τὴν θρησκείαν καὶ μεγάλη ἄγνοια τῶν πραγμάτων
τῆς πίστεως. Δὲν κατορθώνω νὰ τοὺς συγκεντρώσω ὅλους εἰς
τὴν ἐκκλησίαν, διὰ νὰ ἀκούσουν τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ διὰ νὰ
τοὺς διδάξω τὰ ἀπαραίτητα. Σπανίως ἐμφανίζονται ὅλοι εἰς τὴν

ἐκκλησίαν πρᾶγμα τὸ ὁποῖον μὲ ἀνησυχεῖ περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ἐτελέσθησαν τρεῖς γάμοι μεταξὺ Λατίνων καὶ Ἑλλήνων, δὲν γνωρίζω μὲ ποίαν ἁρμοδιότητα τοὺς ἐτέλεσεν ὁ ἀποβιώσας μονσινιὸρ Στάης, ὅθεν παρακαλῶ τὴν σεβασμιότητά σας νὰ μὲ συμβουλεύσῃ τί πρέπει νὰ κάμω.

Τέλος σᾶς ἱκετεύω νὰ μὲ κρατῆτε πάντοτε ὑπὸ τὴν σκέπην σας καὶ ἀσπάζομαι μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ τὸ ἄκρον τῆς ἱερᾶς πορφύρας, διατελῶν πάντοτε τῆς σεβασμιότητός σας ταπεινότατος, λίαν ἀφωσιωμένος καὶ ὑποχρεωμένος δοῦλος

Πέτρος Δελένδας, βικάριος Μήλου

Ἀρζαντιέρα, 29 Σεπτεμβρίου 1774.

52[1]

...Ἕνας μόνον δρόμος κάμνει τὸν κύκλον τῆς κωμοπόλεως ἢ τοῦ χωρίου τῆς Ἀρζαντιέρας. Ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν τόσον ἄσχημα, ὡς οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν νῆσον αὐτήν, δὲν θὰ ἐσκέφθησαν κἂν νὰ στρώσουν μὲ πλάκας τοὺς δρόμους των, οἱ ὁποῖοι τὸν καιρὸν τῆς βροχῆς εἶναι ἕνας μεγάλος σωρὸς βαθειᾶς λάσπης. Ἡ ὑγρασία καὶ τὸ νερὸ ἀκόμη εἰσχωρεῖ τότε ἐντὸς τῶν δωματίων σχεδὸν ὑπογείων τοῦ ἰσογείου ἢ κάμνει τὰς κατοικίας τόσον ἀνθυγιεινὰς καὶ ἀκατοικήτους. Εἶναι εἰς τὸν κύκλον αὐτὸν τῆς δυστυχίας, ὅπου ζοῦν 200 σχεδὸν ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι. Δὲν ὑπῆρχαν εἰς τὰς ἡμέρας μου παρὰ δύο Γάλλοι: ὁ πρόξενος ἢ ὁ πράκτωρ καὶ ἕνας ἄλλος Προβιγγιανός, ὁ ὁποῖος ὑπηρέτει ὡς πιλότος εἰς πολεμικὰ πλοῖα διαφόρων ἐθνικοτήτων, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο διὰ νὰ προστατεύσουν τὸ ἐμπόριόν των. Δὲν ὑπῆρχον διόλου ἄλλοι καθολικοὶ παρὰ αἱ οἰκογένειαι τῶν δύο Γάλλων. Τὸ ὑπόλοιπον τῶν κατοίκων ἠκολούθει τὰς θρησκευτικὰς παραδόσεις τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ μικρὸς αὐτὸς ἀριθμὸς τῶν λατίνων χριστιανῶν δὲν ἀπῄτει τὰς φροντίδας πολλῶν λειτουργῶν. Οἱ καπουτσῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε ἦσαν ἐγκατεστημένοι, ἐγκατέλειψαν τὸ ἄσυλόν των κτισμένον ἔξω τοῦ χωρίου. Τὸ οἴκημα τοῦτο ἦτο ἠρειπωμένον καὶ πᾶν ὅ,τι οἱ καπουτσῖνοι ἀφῆκαν καστέστη λεία τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου καὶ τῶν ξένων. Εἶδον ἀκόμη μίαν θαυμασίαν εἰκόνα,

---

1. *Sonnini, Voyage en Grèce, τ. Β', Paris 1801, σσ. 20-25.*

ἡ ὁποία δὲν ἠρέθισε τὴν ἀπληστίαν τῶν ἀμαθῶν λαφυραγωγῶν, ἀλλὰ ἦτο ἓν μεγάλο ὄφελος. Παρίστα ἓν θαῦμα, τὸ ὁποῖον οἱ μοναχοὶ τῆς Ἁγ. Τριάδος, ἀπησχολημένοι, καθὼς γνωρίζει κανείς, εἰς τὴν ἐξαφορὰν τῶν χριστιανῶν δούλων εἰς τὰς μωαμεθανικὰς χώρας, διηγοῦνται ὅτι συνέβη εἰς τὴν Μπαρμπαρίαν. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς αὐτοὺς μαθόντες ὅτι εὑρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μπαρμπαρίνων ἕνας τεράστιος χάλκινος σταυρὸς προερχόμενος ἀπὸ λῃστείαν τινὰ πλοίου ἢ χριστιανικοῦ ἱδρύματος, ἔκαμαν ὅ,τι ἠδύναντο διὰ νὰ τὸν ἀποκτήσουν. Δὲν τὸ κατώρθωσαν δὲ παρὰ ὅταν ὑπεσχέθησαν νὰ δώσουν βάρος ἀργύρου ἴσον μὲ τὸ τοῦ σταυροῦ. Εἶναι ἡ στιγμή, ὅπου ἡ πλάστιγξ φέρεται παρουσίᾳ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς δικαιοσύνης καὶ πολυαρίθμου πλήθους, ὅπου ὁ ζωγράφος συνέλαβε τὴν εἰκόνα του. Ὁ σταυρὸς εἶναι ἐπὶ μιᾶς λεκάνης τῆς πλάστιγγος. Σάκκοι ἀργύρου, τοὺς ὁποίους ὁ εὐλαβὴς ζῆλος τῶν Ἁγιοτριαδιτῶν εἶχε τόσους κόπους καταβάλει διὰ νὰ τοὺς συνάξῃ, εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς γῆς. Ἕνας μοναχὸς γονυπετὴς ἀρχίζει νὰ χύνῃ τὴν μίαν ἐντὸς τῆς ἄλλης λεκάνης καὶ μόλις μερικὰ νομίσματα ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ χαλκοῦ τοῦ σταυροῦ βγαίνουν, καὶ ἡ ἰσορροπία τῆς πλάστιγγος ἀποκαθίσταται. Ὁ εὐγνώμων θαυμασμὸς πρὸς τὸν οὐρανόν, ζωγραφισμένος εἰς τὴν φυσιογνωμίαν τῶν μοναχῶν, ἡ βλακώδης ἔκπληξις καὶ ἀγρία, παριστανομένη μὲ διαφόρους ἀποχρώσεις ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν Μπαρμπαρίνων, ὁ τόνος τῆς ἀληθείας, ὁ ὁποῖος βασιλεύει εἰς ἕν σύμπλεγμα, ἀποτελούμενον ἀπὸ πολυαρίθμους λεπτομερείας, καὶ ἡ ὡραιότης τῶν χρωμάτων ἀνήγγειλαν ἕνα χρωστῆρα ἐξησκημένον ἢ ἔκαμαν τὸν πίνακα τοῦτον ἓν πολύτιμον ἔργον.

Ὁ πρόξενος μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι ἕνας Ἄγγλος ταξειδιώτης προσεφέρθη νὰ δώσῃ εἰς τοὺς καπουτσίνους τόσα χρυσᾶ νομίσματα, ὅσα θὰ ἠδύναντο νὰ κρατηθοῦν, ἂν ἔθετεν ἓν πλησίον τοῦ ἄλλου ἐπὶ τοῦ μουσαμᾶ τῆς εἰκόνος. Καὶ οἱ μοναχοὶ αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ὑπελόγιζαν ὅτι εἶχαν πολὺ ἀνωτέραν ἀξίαν εἰς τὴν κατοχήν των διὰ νὰ ἀπορρίψουν τόσον μεγάλας προσφοράς, ἐπροτίμησαν νὰ κρτήσουν τὸν πίνακα εἰς τὴν σκόνην καὶ τὰς προσβολὰς τῶν χονδροειδῶν καὶ ἀμαθῶν ἀνθρώπων.

Δὲν ἐκόπιασα ἀπὸ τοῦ νὰ λάβω ἀπὸ τὸν πρόξενον τὴν ἄδειαν νὰ τραβήξω τὸ ὡραῖον τοῦτο ἔργον ἀπὸ μίαν προσεχῆ καταστροφὴν

καὶ νὰ τὸ φέρω εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὑπάρχει πραγματικῶς ἀλλὰ δὲν ἠμπορῶ νὰ εἴπω ποῦ, διότι μοῦ τὸ ἐπῆραν ὀλίγον καιρὸν μετὰ τὴν
60 ἄφιξίν μου, χωρὶς νὰ δυνηθῶ νὰ ἀνακαλύψω ἀπὸ τότε τί ἀπέγινεν.

Ἡ μικρὰ ἐκκλησία ἢ παρεκκλήσιον τῶν καπουτσίνων ἐχρησίμευεν ἀκόμη εἰς τοὺς καθολικοὺς τῆς Ἀρζαντιέρας. Ὁ ναὸς αὐτὸς ἐπηρεάζετο ἀπὸ τὴν γενικὴν δυστυχίαν. Τὰ ἁπλούστερα στολίσματα ἔλειπαν. Καὶ τὰ ἄμφια καθὼς καὶ τὰ καλύμματα τὰ
65 ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἁγίαν τράπεζαν ἔπιπτον εἰς ράκη. Ἕνας ἱερεύς, γεννηθεὶς ἐν Χίῳ, σπουδάσας ἐν Ρώμῃ, ἔκαμνεν ἀκόμη τὴν ἀκολουθίαν εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο. Ἔλεγεν ὅτι ἦτο μέγας βικάριος καὶ ἠξίου δικαιώματα ἐπισκόπου ἐν Κιμώλῳ καὶ Μήλῳ, αἱ ὁποῖαι, κατ' αὐτόν, δὲν ἐξηρτῶντο ἀπὸ καμμίαν ἐπισκοπὴν καὶ
70 ἀπετέλουν ἕνα μικρὸν διαμέρισμα χώρας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐξήσκει τὴν πνευματικήν του δικαιοδοσίαν. Καὶ βεβαίως τὸ διαπρεπὲς ἀξίωμά του δὲν τὸν ἐκούραζε πολύ, διότι δὲν ὑπῆρχε παρὰ ἕνας μόνον καθολικὸς εἰς τὴν πρώτην τῶν νήσων τούτων. Αἱ ἐργασίαι του ὡρίζοντο εἰς τὸ νὰ ψάλλῃ τὴν λειτουργίαν τοῦ προξένου καὶ
75 ἐξώφλει μὲ τὴν ἐλαφρὰν αὐτὴν ἐργασίαν τὴν ὑποστήριξιν, τὴν ὁποίαν παρεῖχεν εἰς τοῦτον ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, καθὼς καὶ εἰς τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἄλλους λατίνους ἱερεῖς ἀνὰ τὴν Τουρκίαν. Ὁ ἱερεὺς τῆς Ἀρζαντιέρας ἦτο πολὺ ὑπερήφανος διὰ τὴν σχεδὸν ἐπισκοπήν του. Δὲν ἄφηνε νὰ τοῦ διαφύγῃ καμμία εὐκαιρία διὰ νὰ
80 ὁμιλήσῃ περὶ τούτου καὶ πρὸ πάντων νὰ ἐγκλείσῃ εἰς τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν πρακτικῶν, τὰ ὁποῖα εἶχε γράψει καὶ τὰ ὁποῖα ἐπολλαπλασίαζεν ἐπὶ σκοπῷ τὸν τύπον nullius dioecesis ἀγγελία τῆς πνευματικῆς του ἐλευθερίας. Ἐκτὸς τῆς μικρᾶς αὐτῆς ὑπερηφανείας, ἡ ὁποία εἰς ἄλλα μέρη ἐκτὸς τῆς Ἀνατολῆς ἀντικα-
85 θιστᾷ ἀρκετὰ συχνὰ τὴν εὐαγγελικὴν ταπεινοφροσύνην, ὁ Κος Μαρκόπουλος—τοῦτο εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου—ἦτο ὁ καλύτερος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, πεπαιδευμένος καὶ περίεργος εἰς τὸ ν' ἀποκτᾷ γνώσεις, μετέδιδε μετὰ πολλῆς εὐαρεσκείας ἐκείνας τὰς ὁποίας εἶχεν ἀπὸ τὴν ἰδίαν χώραν του·
90 μοῦ ἦτο πολὺ χρήσιμος κατὰ τὸ ταξείδιον μου. Μοῦ ἐνέπνευσε πολλὴν ἐκτίμησιν καὶ φιλίαν, ἀλλ' ἐπληροφορήθην μὲ πόνον ὅτι ὀλίγον καιρὸν μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ὑπέκυψεν εἰς μακρὰν ἀσθένειαν. Ἡ συνήθης ἐνδυμασία του συ-

νέκειτο εἰς ἕνα ράσον μαῦρον, ὅμοιον μὲ τὸ τῶν ἱερέων μας, εἰς ἕνα μεγάλον καὶ ὑψηλόν μαῦρον σκοῦφον ἴσης εὐρύτητος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἄλλο, καὶ ἕνα ζεῦγος μυστάκων. Οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ἕλληνες τὸν ἐσέβοντο· ἀλλ' ὤφειλε τὰς περιποιήσεις αὐτὰς εἰς τὴν προστασίαν, τὴν ὁποίαν ἡ Γαλλία τοῦ παρεχώρει, προστασίαν ἡ ὁποία ἦτο τότε μεγάλης βαρύτητος εἰς τὸν τόπον, ὅπου τὸ ἔθνος μας (ἡ Γαλλία) ἔχαιρε μεγάλης ὑπολήψεως καὶ ἐξαιρετικῶν πλεονεκτημάτων...

53

Κόπια ἐκ τοῦ καθολικοῦ

Εἰς 1798 Δικεμβρίου 12 Κίμωλος

Μὲ τὸ παρὸν γράμμα φανερώνω καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ κάτωθεν γεγραμμένος Κωσταντὴς Βενιέρης ὅτι θέλω μὲ ἐξουσιατικήν μου γνώμην καὶ θέλησιν καὶ πουλῶ τοῦ σινίρ βικάριου Κρίσπη τὸ σπίτι ὁποὺ ἔχω ἀγοραστὸν ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρον, ἀνώγειον, ὀνομαζόμενον εἰς τὶς Κάρφες, πλησίον Ἰωάννης Βορδώνης καὶ Φλουρέντζα τοῦ παπᾶ Γιωργάκη, καὶ τοῦ τὸ πουλῶ μὲ τέλειαν πούλησιν, ὁ διὰ γροσ. ἑκατόν, No 100, τὰ ὁποῖα ἔλαβα εἰς χεῖρας μου καὶ τοῦ τὸ ἔχω καλὰ πουλημένον καὶ δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν ἐνοχλήσῃ καὶ νὰ τὸ κάμνῃ ὡς θέλει καὶ βούλεται, κτίσῃ ἢ χαλάσῃ ὡς πρᾶγμα ἐδικόν του καὶ διὰ βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας ἐγράφθη τὸ παρὸν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ ἄνωθεν σινιὸρ βικαρίου Κρίσπη καὶ θέλουν τὸ ὑπογράψει οἱ ἀξιόπιστοι μάρτυρες εἰς ἀσφάλειαν

Κωσταντὴς Βενιέρης στέργω

Φλουρέντζα τοῦ παπᾶ Γιοργάκη μὲ τὸ συμείον τοῦ σταυροῦ

Ἰωάννης Βορδώνης στέργω, παπᾶ Ἰωάννης ἀφεντάκης καὶ γραμματικὸς ἔγραψα τὰ ἄνοθεν καὶ μαρτυρῶ

ἕνα οἰκόπεδον ὀνομαζόμενον τοῦ Σταυροῦ

ἕνα ἄλλο ὀνομαζόμενον τοῦ Κόρφου

ἕνα ἄλλο

ἕνα ἅγιον ποτήριον ἀργυροῦν

ἕνα ζεῦγος ἐκκλησιαστικῶν ἀμφίων, δηλαδὴ φελόνιον, ἐπιτραχή-

λιον καὶ ἐπιμανίκια
ἕνα τμῆμα τοῦ κήπου πλησίον τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ
ἐξ ἐπίχρυσα κηροπήγια
εἷς κώδων
Ὁ δὸν Ἰωάννης Βαπτιστὴς ἔλαβεν ἐξ χάλκινα κηροπήγια καὶ μίαν ἀργυρᾶν κανδήλαν, ἵνα τὰ πωλήσῃ τοῖς μετρητοῖς καὶ εἰς τὴν θέσιν των ἀγοράσῃ ἄλλα ἀντικείμενα τῆς ἐκκλησίας.

54

Ἐν τῇ Κιμώλῳ 1799, Ἰανουαρίου 23

Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι, ἐπειδὴ καὶ τὸ βικαριᾶτον τῆς Κιμώλου μὲ τὸ νὰ εἶναι ἐστερημένον ἀπὸ σπίτι τὴν σήμερον ἐθέ... ὁ αἰδ. αὐθ. Κανόνικος Κρίσπης καὶ βικάριος Μήλου, Σίφουνος καὶ Κιμώλου νὰ κάμῃ ἕνα σπίτι διὰ τὸν κάθε βικάριον ὁποὺ θέλει ἔλθει εἰς ἐτούτην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Κιμώλου καὶ ἐσυμβάστηκαν εἰς τὸ ἀναμεταξὺ ὁ αἰδ. αὐθ. ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, ἀπὸ τὸ δὲ ἄλλο ὁ πανοσ. κὺρ Γληγόριος ἱερομόναχος Τζούλιας ἀπὸ Μῆλον καὶ κάμνουν μίαν καταλλαγὴν εἰς τὸ ἀναμεταξύν τως καὶ δίδει ὁ ἄνωθεν παπᾶ Γληγόριος ἕνα σπίτι εἰς τὴν Κίμωλον, ὁποὺ ἔχει ἀγορὰν ἀπὸ Κωσταντὴ Βενιέρη διὰ γρόσ. ἑκατὸν Ν. 100, καθὼς σημειώνει ἡ ἀγορά του καὶ ὁ αὐθ. βικάριος παραιτᾷ εἰς τὴν κυριότητα καὶ ἐξουσίαν τοῦ παπᾶ Γληγορίου τὸ χωρᾶφι εἰς τὸν Κόρφον τοῦ βικαριάτου διὰ γρόσ. διακόσια Ν. 200 καθὼς τὸ ἐτίμησεν ὁ Μιχελάκης καὶ μὲ τὸ νὰ εἶναι ὁ ἀξιασμὸς τοῦ χωραφιοῦ περισσὸς ἀπὸ τὸ σπίτι, ὁμολογεῖ ὁ ἄνωθεν αἰδεσ. βικάριος πὼς ἔλαβεν τὰ ἀπολειφθὲν γρόσ. 100 καὶ κράζεται πληρωμένος καὶ εὐχαριστημένος καὶ παραιτᾷ εἰς τὴν τελείαν ἐξουσίαν τοῦ παπᾶ Γληγορίου τὸ ἄνωθεν χωράφι νὰ τὸ κάμῃ ὡς θέλει καὶ βούλεται, καθὼς πρᾶγμα ἐδικόν του καλὰ ἀγορασμένον καὶ τέλεια ξεπληρωμένον σύμπλιον τοῦ Μανόλη Ἀληκάρη καὶ ἄρχοντος Μιχελάκη Ταταράκη καὶ ὁ παπᾶς Γληγόριος παραιτᾶ εἰς τὴν κυριότηταν καὶ ἐξουσίαν τοῦ αἰδ. βικαρίου τὸ σπίτι εἰς τὴν Κίμωλον, τὸ ὁποῖον τὸ ἔκαμεν καταλλαγὴν διὰ τὴν ἐπαρχίαν καὶ τὸ παρὸν γράμμα εἶναι στερεὸν καὶ ἀχάλαστον, καθὼς καὶ ἰδιοχειρός του τὸ βεβαιώνει καὶ οἱ

ἀξιόπιστοι μάρτυρες.
Οἰκονόμος Κιμώλου Σάρδης μαρτυρῶ
Σακελάριος Βενιέρης μαρτυρῶ
Σκευοφύλακας Λογοθέτης μαρτυρῶ
Κανόνικος Κρύσπος Βικάριος Μήλου, Κιμώλου καὶ Σύφουνος στέργω καὶ βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν
Γληγόριος ἱερομόναχος Τζούλια βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν
Ἀντόνιος ἱερεὺς Σάρδης παρακαλετὸς ἔγραψα καὶ οὕτως μαρτυρῶ

55

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
SC Arcipelago 33 /1818-1819/

Κατάστασις τῶν βικαριάτων τοῦ Ἀρχιπελάγους
Τοποθεσίαι τῶν βικαριάτων

Ἄνδρος: Μία τῶν Κυκλάδων τοῦ Ἀρχιπελάγους. Ἔχει περιφέρειαν περίπου 70 μιλίων. Ὁμώνυμος πρωτεύουσα καὶ περίπου 40 χωρία.

Μῆλος, ἡ ἀρχαία Μῆλος, μία τῶν Κυκλάδων. Ἔχει ὁμώνυμον πρωτεύουσαν καὶ περιφέρειαν περίπου 60 μιλίων.

Ἀρζαντιέρα· ὀνομάζεται σήμερον οὕτω ἐκ τῶν μεταλλείων ἀργύρου, τὸ ἀρχαῖον της ὄνομα ἦτο Κίμωλος. Ἔχει μικρὰν ὠχυρωμένην ὁμώνυμον κωμόπολιν καὶ περιφέρειαν περίπου 18 μιλίων. Εἶναι μία τῶν Κυκλάδων.

Σιφάντο, ἄλλη νῆσος τῶν Κυκλάδων, ἡ Σίφνος τῆς ἀρχαιότητος, ἔχει περιφέρειαν 40 περίπου μιλίων. Πρωτεύουσα εἶναι τὸ Σεράϊ.

Τζιά, μία τῶν Κυκλάδων, ἄλλοτε Κέα ἢ Κέως, ἔχει περιφέρειαν περίπου 30 μιλίων. Τὸ μεγαλύτερον χωρίον ἔχει τὸ ἴδιον ὄνομα.

Λαϊκὸς καὶ κανονικὸς κλῆρος

Ἐκτὸς τῆς Ἀρζαντιέρας, αἱ ἄλλαι νῆσοι ἦσαν ἄλλοτε ἐπισκοπικαὶ ἕδραι καὶ εἰς τοὺς ναούς των διατηρεῖται μέχρι σήμερον ὁ θρόνος. Μόνον διὰ τὰς 3 νήσους Ἀρζαντιέραν, Μῆλον καὶ Σίφνον ὑπάρχει βικάριος, ὁ Don Angelo Fumeli. Οὗτος ἐξηπάτησε τὸν

ἀρχιεπίσκοπον Ναξίας καὶ τὸν ἔπεισε νὰ τὸν τοποθετήσῃ ὡς μη-
25 τροπολίτην εἰς τὴν θέσιν τοῦ βικαρίου, ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶχε δῆθεν τὴν συγκατάθεσιν τῆς Προπαγάνδας διὰ τὴν προαγωγὴν αὐτήν.

Εἰς τὴν Ἄνδρον, Μῆλον καὶ Ἀρζαντιέραν ὑπῆρχον ἄλλοτε Γάλλοι καπουτσῖνοι. Σήμερον δὲν ὑπάρχει πλέον κανεὶς ἐξ αὐτῶν.

Εἰς τὴν Ἄνδρον εὑρίσκεται σήμερον εἷς ἀντιβικάριος.

30 Ἀριθμὸς τῶν καθολικῶν

Εἰς τὴν Ἄνδρον δὲν ὑπάρχουν πλέον ἐντόπιοι καθολικοὶ ἀλλὰ μόνον μερικοὶ προερχόμενοι ἀπὸ ἄλλας νήσους.

Εἰς τὴν Τζιὰ δὲν ὑπάρχει κανείς.

Εἰς τὴν Σίφνον ἐπίσης κανείς.

35 Εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν ἕνας καθολικὸς ἰατρὸς μὲ τὴν οἰκογένειάν του. Εἰς τὴν Μῆλον δὲν ὑπάρχει παρὰ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γάλλου πράκτορος, ὁ ὁποῖος μένει τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Μῆλον καὶ τὸ θέρος εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν.

Ἐκκλησίαι καὶ ἱδρύματα

40 Εἰς τὴν Ἄνδρον ὑπάρχει ὁ ἄλλοτε καθεδρικὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, τῆς Εὐαγγελιστρίας καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ὑπάρχει ἀκόμη τὸ ὁσπίτιον τῶν καπουτσίνων μετὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Βερναρδίνου.

Εἰς τὴν Μῆλον ὑπάρχει ὁ ἐνοριακὸς ναὸς τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ
45 καὶ Δαμιανοῦ καὶ τὸ ὁσπίτιον καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν καπουτσίνων.

Εἰς τὴν Ἀρζαντιέραν ὁ ἐνοριακὸς ναός.

Ἐπίσης εἰς τὴν Σίφνον.

Εἰς τὴν Τζιὰν ἔπεσε καὶ πρόκειται νὰ κατεδαφισθῇ.

Ἀναφοραὶ

50 Δὲν ὑπάρχουν. Εἶναι γνωστὴ ἡ κακὴ διαγωγὴ τοῦ Don Angelo Fumeli, ὡς καὶ αἱ ἀξιώσεις τοῦ πράκτορος τῆς Γαλλίας κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας τῆς Μήλου.

Εἰσοδήματα καὶ ἐπιχορηγήσεις

Ὅλα τὰ βικαριάτα ἔχουν περιουσίαν ἀλλ' αὐτὴ κατὰ μέγα
55 μέρος εὑρίσκεται εἰς καστάστασιν πλήρους σχεδὸν ἀφανισμοῦ. Μέρος τῆς περιουσίας τοῦ βικαριάτου Μήλου ἔχει ἀπαλλοτριωθῆ.

Πρὸ τοῦ ἔτους 1798 ἡ Προπαγάνδα ἐπλήρωνεν ἐτησίως:

Εἰς τὸ βικαριᾶτον τῆς Ἄνδρου 45 σκοῦδα

Εἰς τὸ βικαριᾶτον τῆς Μήλου 35 σκοῦδα

Εἰς τὸ βικαριᾶτον τῆς Σίφνου 45 σκοῦδα
Εἰς τὸ βικαριᾶτον τῆς Τζιᾶς 24 σκοῦδα.

Παρατηρήσεις

Σημειοῦται ἡ σχεδὸν πλήρης παρακμὴ τῆς καθολικῆς θρησκείας εἰς αὐτὰς ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους. Μερικοὶ ἐπίσκοποι καὶ βικάριοι τὴν ἔχουν ἀποδώσει εἰς τοὺς μικτοὺς γάμους. Εἶναι πάντως βέβαιον ὅτι τοιοῦτοι γάμοι, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ κακίστου ἤθους τῶν σχισματικῶν, θὰ ἦσαν λίαν ἐπικίνδυνοι....

Θὰ ἦτο σκόπιμον, διὰ νὰ καταπαύσουν αἱ ἀμφισβητήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγείρονται συχνὰ ὡς πρὸς τὴν δικαιοδοσίαν καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας τῶν βικαριάτων αὐτῶν, νὰ ὑπαχθῇ αὕτη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν γειτονικῶν ἐπισκόπων, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἐδῶ ἡ καθολικὴ θρησκεία ἔχει σχεδὸν ἐξαλειφθῆ, ἐνῷ οἱ ἐπίσκοποι δὲν φροντίζουν διὰ τὴν συντήρησιν τῆς περιουσίας ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν των. Ἐξ ἄλλου οὗτοι θὰ ἠδύναντο νὰ ὠφελήσουν πολὺ διὰ τοῦ κύρους καὶ τῆς ἐπιροῆς των, ἐνῷ οἱ ἱερεῖς δὲν εἶναι κατάλληλοι καὶ... εὐχερέστατα.

56

Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Χάγη Legatie Turkÿe 1813-1830 ἀρ. 11, παράρτημα παρὰ τὸ γράμμα ἀρ. 655.

10 Ὀκτωβρίου 1823.

Ἐν Μήλῳ τῇ 3 Σεπτεμβρίου 1823

Ἡμεῖς, ὁ Λουδοβῖκος Μπρέστ, ἐπίτιμος ὑποπρόξενος τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἐν Μήλῳ, Πέτρος Μικέλης, ὑποπρόξενος τῆς Βρεταννίας, Ἰωάννης Ταταράκης, προξενικὸς πράκτωρ τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, Ἀντώνιος Κυπραῖος, ὑποπρόξενος τῆς Ἱσπανίας καὶ Δημήτριος Σάρδης, ὑποπρόξενος τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ βασιλέως τῶν Κάτω Χωρῶν, ὁμοίως κατοικῶν ἐν Μήλῳ

Πιστοποιοῦμεν καὶ βεβαιοῦμεν ὅτι τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου πρὸς τὴν ἑσπέραν προσωρμίσθη, ἕνεκα τοῦ ἀνέμου τῆς νήσου ταύτης, ὁ στόλος ἢ αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Ὑψηλῆς

ὀθωμανικῆς Πύλης, κυβερνώμεναι ἀπὸ τὴν Α. ὑψηλότητα τὸν καπετὰν πασᾶν

Ὅτι τὴν ἑπομένην, δευτέραν τοῦ εἰρημένου μηνός, ἐπεβιβάσθημεν τῆς φρεγάτας του διὰ νὰ ὑποβάλωμεν τὰ σέβη μας, κατὰ καθῆκον καὶ δὲν δυνάμεθα εἰ μὴ νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἱκανοποίησίν μας διὰ τὸν φιλικὸν τρόπον καὶ τὴν καλὴν ὑποδοχὴν τὰς ὁποίας ἐπέδειξε καὶ τὰς ὁποίας ἕκαστος ἡμῶν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὴν ἐν Κων/πόλει πρεσβείαν του.

56α

Ἀρχεῖα Προπαγάνδας
S. C. Arcipelago 33 χωρὶς χρονολογίαν [1818] φ. 800

Ἀποστολαὶ τοῦ Ἀρχιπελάγους

Ἡ Μῆλος ὑπόκειται ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἁγίαν Ἕδραν. Ὁ don Angelo Fumeli εἶναι ἐκεῖ βικάριος κατόπιν ἀδείας τῆς Προπαγάνδας. Ὑπάρχουν μόνον 6 καθολικαὶ οἰκογένειαι μετὰ τοῦ κονσόλου.

Τῆς Ἀρζαντιέρας, ὁμοίως ὑποκειμένης εἰς τὴν Ἁγίαν Ἕδραν, προΐσταται ὁ αὐτὸς βικάριος τῆς Μήλου. Ὑπάρχουν περίπου 20 καθολικοὶ τοῦ λατινικοῦ δόγματος.

Εἰς τὴν Σίφνον ὑπάρχουν 6 καθολικαὶ οἰκογένειαι τοῦ λατινικοῦ δόγματος. Ὑπάρχουν ἐκεῖ 1 ἐνοριακὸς ναὸς καὶ 2 ἐξωκκλήσια.

Ἡ Τζιὰ ἐξυπηρετεῖται ὑπὸ τοῦ ἰδίου βικαρίου τῆς Σίφνου. Ἔχει μόνον 22 καθολικοὺς τοῦ λατινικοῦ δόγματος.

57

Καθολικὴ Ἀρχιεπισκοπὴ Νάξου
Ἀρχεῖα

Πανιερώτατε καὶ σεβασμιώτατε...

[...] Ὁ μονσοὺ Μπρὲστ ἔκτισεν ἐδῶ μίαν ἐκκλησίαν μετὰ διαφόρων οἰκημάτων, κατέστρεψε ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς μου τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς παλαιᾶς πόλεως καὶ μετέφερε τὸ ὑλικὸν

5 τοῦ δαπέδου καὶ τὸ ὑλικὸν τοῦ θόλου καὶ τῆς προσόψεως εἰς τὴν νέαν ἐκκλησίαν. Ἰσχυρίζεται ὅτι θὰ ἀναγκάσῃ τὴν Γαλλίαν νὰ τοῦ πληρώσῃ τὰ ἔξοδα, προσφέρων εἰς αὐτὴν τὸ κτίριον ὡς νοσοκομεῖον.

Ἀξιώνει ἐπίσης νὰ οἰκειοποιηθῇ, ἔναντι τῶν ἐξόδων, τὴν περιουσίαν τῆς ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν κρατεῖ μέχρι σήμερον εἰς τὴν
10 ἐξουσίαν του. Ἀξιώνει ἀκόμη νὰ ἐκμισθώσῃ τὰ πράγματα αὐτὰ διὰ νὰ καλύψῃ μέρος τῶν ἐξόδων. Εἰς ἀντάλλαγμα διὰ τὸ οἰκόπεδον τῆς οἰκοδομῆς ἔδωσεν ἕνα ἀγρὸν τῆς ἐκκλησίας μας. Λέγει ἀκόμη ὅτι ὀφείλει νὰ δώσῃ εἰς ἀντάλλαγμα διὰ τρία μικρὰ οἰκήματα περικλειόμενα ἐντὸς τῆς αὐλῆς του καὶ ἀνήκοντα εἰς ὡρισμένους
15 πολίτας, ἀπὸ τὰ ἄλλα οἰκόπεδα τῆς ἐκκλησίας τῆς Μήλου. Διὸ ὀφείλω νὰ γνωστοποιήσω εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ὅτι ἡ ἀνταλλαγὴ αὐτὴ οὐδὲν κῦρος θὰ ἔχῃ ὡς οὖσα παράνομος, τοῦ μονσοὺ Μπρὲστ μὴ ἔχοντος τὸ παραμικρὸν δικαίωμα ἐπὶ τῆς περιουσίας τῆς ἐκκλησίας τῆς Μήλου[...]

20 Τῆς πανιερωτάτης Σεβασμιότητός Σας

ταπεινότατος, λίαν ὑποχρεωμένος καὶ ἀφωσιωμένος δοῦλος
Angelo Fumeli, βικάριος Μήλου
Μῆλος 13 Ὀκτωβρίου 1823

58

Ὁ Ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Μήλῳ

Ἔναντι τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς προσεφέρατε ἐν τῇ νήσῳ σας εἰς τὸν ὑποπρόξενον τοῦ βασιλέως τῶν Γάλλων καὶ κατόπιν τῆς ἐρωτήσεως, ἣν μοι ἀπηυθύνατε, σᾶς ἐξουσιοδοτῶ νὰ σκάψετε τὴν δε-
5 ξαμενήν, ἣν μοῦ ἐζητήσατε, ἔξωθεν καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς γαλλικῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῶν Ρόδων, εὑρισκομένης εἰς τὴν νῆσον σας, λαμβάνοντες διὰ νὰ τὴν τειχίσετε τὸν ἀπαιτούμενον τόπον μήκους 2 perches[1] ἐξ Ἀνατολῶν εἰς Δυσμὰς καὶ 1 πλάτους ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν θέλετε
10 πληρώσει τίποτε.

Ἐν Μήλῳ τῇ 13 Ἰουνίου 1837

Ὁ Ὑποπρόξενος τῶν Γάλλων Louis Brest

Εἰς κύριον Σταυρῆν Λογοθέτην, à l' Argentiére

1. Μέτρον ἀγροτικὸν 18,20 ἢ 22 ποδῶν.

59

ἀριθ. 1808

Ἐμφανισθέντες ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ συμβολαιογραφοῦντος εἰρηνοδίκου Κιμώλου Ἡρακλέους Ἰωαννίδου κατοικοεδρεύοντος ἐνταῦθα οἱ κύριοι δὸν Δεζηρὲς Λουΐ Βρὲστ ἱερεὺς κάτοικος Μήλου καὶ διαμένων προσωρινῶς ἐνταῦθα καὶ Κωνσταντῖνος Ἀ. Βενιέρης γεωργὸς κάτοικος Κιμώλου, γνωστοί μοι καὶ ἄσχετοί μοι συγγενείας, ᾐτήσαντο τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος, δι' οὗ ἐξέθησαν ὁ μὲν Δεζηρὲς Λ. Βρὲστ ὅτι ὡς πληρεξούσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἐν Θήρᾳ Καθολικῆς Ἐκκλησίας Κου Φιδάλλη Ἀββάτη, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16494 καὶ ἀπὸ 16 Ἰανουαρίου τρέχοντος ἔτους πληρεξουσίου ἐγγράφου συνταχθέντος ἐνώπιον τοῦ συμβολαιογραφοῦντος εἰρηνοδίκου Θήρας Παναγ. Α. Βαφιοπούλου, δι' οὗ τῷ ἐπιτρέπεται νὰ ἐκποιήσῃ τὰ ἐνταῦθα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἀνήκοντα εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν Μήλου, ἀντίγραφον τοῦ ὁποίου προσηρτήθη εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 1802 καὶ ἀπόχθησιν τῆς ἡμερομηνίας πωλητήριον ἔγγραφον, συνταχθὲν ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ ὡς εἴρηται συμβολαιογραφοῦντος εἰρηνοδίκου Κιμώλου Ἡρακλέους Ἰωαννίδου, σήμερον οἰκειοθελῶς καὶ ἀπαραβιάστως πωλεῖ ὑπὸ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἰδιότητά του ἕνα ἀγρόν, πάρτα, ἀκαλλιέργητον ἐκτάσεως μιᾶς ζευγαριᾶς καὶ κείμενον κατὰ τὴν θέσιν τῆς Κιμώλου Πράσσα καὶ συνορευόμενον γύρωθεν μὲ τοὺς κληρονόμους τοῦ Μιχαὴλ Ἀναγνώστου Βεντούρη, πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Α. Βενιέρην διὰ δραχμὰς ἑκατὸν τεσσαράκοντα (ἀριθ. 140), ἃς καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ σώας καὶ ἀνελλιπεῖς, ἐλεύθερον παντὸς βάρους, χρέους, ὑποθήκης, προσημειώσεως προικῴου δικαίου καὶ πάσης ἀπαιτήσεως ἢ τρίτων ἐκνικήσεως, ἀποξενούμενος τοῦ λοιποῦ παντὸς ἐπ' αὐτοῦ δικαιώματος καὶ πάσης ἀξιώσεως, ἵνα τὸν ἔχῃ ὁ ἀγοραστής, τὸν καλλιεργῇ, νέμεται καὶ διαθέτῃ ὡς βούλεται ὡς ἴδιον καὶ ἀναφαίρετον αὐτοῦ κτῆμα, ἐξέθεσε περιπλέον ὅτι τὸν ἀγρὸν αὐτὸν καθὼς καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα παρεχώρησεν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησίν του ὁ ἀποβιώσας πατήρ του Λουΐς Βρέστ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1530 καὶ ἀπὸ 6 Αὐγούστου τοῦ 1862 ἔτους συμβολαίου, συνταχθέντος ἐνώπιον τοῦ ἐνταῦθα πρῴην συμβολαιογραφοῦντος εἰρηνοδίκου Νικ. Ταταράκη καὶ ὅτι

πωλεῖ τὸν ἀγρὸν αὐτὸν μὲ οἷα ἔχαιρεν ἢ καὶ ὤφειλεν ἀνέκαθεν δικαιώματα. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Βενιέρης ὅτι εὐχαρίστως δέχεται τὴν ἀγορὰν ταύτην καὶ ὅτι, πληρώσας πρὸς τὸν πωλητὴν τὰς δραχμὰς ἑκατὸν τεσσαράκοντα, παρέλαβεν ἤδη τὸν ἐν λόγῳ ἀγρόν. Ἐνταῦθα ὑπεμνήσθη εἰς τοὺς συμβαλλομένους ὁ περὶ μεταγραφῆς νόμος. Ἐφ᾽ ᾧ γέγονε τὸ παρὸν ἐν τῷ εἰρηνοδικειακῷ καταστήματι, ἔνθα καὶ τὸ Συμβολαιογραφεῖον ὑπάρχει ἐν Κιμώλῳ, σήμερον τὴν ὀγδόην Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ πέμπτου ἔτους, ἡμέραν Δευτέραν, π.μ., ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῶν κάτωθι προσυπογεγραμμένων δύο μαρτύρων γνωστῶν μοι καὶ μὴ ἐξαιρουμένων ἀπὸ τὸν Νόμον κυρίου Νικολάου χωρεπισκόπου Λογοθέτου, ἐμπόρου, καὶ Χριστοδούλου Μπρουλιδάκη, βαφέως, κατοίκων Κιμώλου, ὅπερ ἀναγνωσθὲν εὐκρινῶς καὶ μεγαλοφώνως εἰς ἐπήκοον πάντων ὑπογράφεται παρὰ πάντων καὶ ἐμοῦ ὡς ἑξῆς, ἐκτὸς τοῦ ἀγοραστοῦ ὁμολογήσαντος ἄγνοιαν τοῦ γράφειν.

Ὁ πωλητὴς Δεζηρὲς Λ. Βρέστ

Ὁ συμβολαιογραφῶν εἰρηνοδίκης Ἡρ. Ἰωαννίδης — οἱ μάρτυρες Ν. χωρ. Λογοθέτης, Χριστόδουλος Μπρουλιδάκης

Διὰ τὴν ἀντιγραφὴν ἐν Κιμώλῳ αὐθημερὸν

Ὁ συμβολαιογραφῶν εἰρηνοδίκης Κιμώλου
Ἡρ. Ἰωαννίδης.

Μετεγράφη ἐν ἔτει χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ ἑξηκοστῷ πέμπτῳ μηνὶ Μαρτίῳ ἡμέρᾳ ὀγδόῃ εἰς τόμον Βον τῶν βιβλίων τῶν μεταγραφῶν τοῦ Δήμου Κιμώλου ὑπ᾽ αὔξ. ἀριθ. 381.

Ὁ ὑποθηκοφύλαξ
Ἡρ. Ἰωαννίδης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

ΠΙΝΑΞ – ΒΑΠΤΙΣΕΩΝ – ΓΑΜΩΝ – ΘΑΝΑΤΩΝ

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΡΟΥΣΣΟΣ

Ἡμερομηνία	ὄνομα παιδιοῦ	ὀνόματα γονέων	μάρτυρες
09.04.1667	ANNA	Antonio Pascale-Zacaria	Lorenzo di Giorgio[2], Catarina di Papa Franguli
10.05.1668	LUCRETIA	Lorenzo Sarti Anussa	Lion[3], Diana Vlastopula[4]
25.10.1668	LUCA[1]	Capitan Zuano Bronza - Anussa Cerri	Giacomo d' Andrea, Maria Cuchia
02.11.1668	MARCO	Capitan Pero Rauseo-Maria	Capitan Luca Pauli, Catarina di Stamati
12.09.1669	ZUANE	Antonio Pascale - Zacaria	Giovanni Allegri[3] Anussa Ceri
10.04.1670	GIORGIO	Lorenzo Sarti Anussa (Ceri)	Manoli Cortesi di Teodoro, Elena di Sporo[5]
03.11.1671	PIETRO[1]	Menego Moroso Fiorenza Tethochi	Cavaliere Piero Daniel[6], Soffiani d'Antoni Vizzas Giachi Bomon ἐκ Cassis[8] Γαλλίας
13.07.1672	MARIA καὶ VINCENZO[7]	Tomaso Calbrese Zambeta tu Guarda	Caterina tu Giani Sporo Giuseppe lo Soldato[3] Cali tu Buchali
13.07.1672	ANGELO[1]	Menego Zamora Catharina di Stavrachi	Antonio di Gasparo Maria di Papa Zuane Stavrino

20.12.1672	MARIA	Matheo Modino Maria	Capitan Honorat[3] Maria Gavala
25.12.1672	PETRINOLA	Lorenzo Sarti Dona Anussa (Ceri)	Ludovico[3] Isabeta Ceri
20.04.1673	CATARINA	Giacomo Dardos[10] - Francesca	Capitan Baldasar Allegri[3] Sofiani d'Antonio Vizzas
16.11.1673	BENEDETTA[1]	Catarina tu Stamati	Gasparo Nizante Sofiani d'Antonio Vizza
04.02.1674	MARIA	Giovanni Ortini[11]	Capitan Antonio Crivellié[9] Margarita di Papa Marco Russo
24.04.1674	GIOSEPPE	Francesco Copiaca Dona Anussa	Gioseppe lo Soldato[3] Isabetta di Mastro Giani Malli
30.01.1676	LUDOVICO[1]	Triandafiglia	Luis Bonet
02.02.1676	MARIA[1]	Cali	Ottavian Carozza Fiorenza Tutatuci
28.06.1676	TRIANDAFIGLIA[1]	Calli Mastrogianni	Nino Ventura Triantafiglia d'A Antonio Vordoni.
08.08.1676	CALLI	Francesco Stella-Maria Sporopula	Antonio Giansallon-Catharina Affendachi
24.11.1676	AGUSTINO[1]	Antonia Scabareva	Francesco Agustini[10]- Giacomo di Tomaso[10]
22.01.1677	ZANE MARIA[1]	Florenza Niotissa	Andrea Foscarini Margarita Malli
25.01.1677	MARIA[1]	Lambriani	Don Carlo Grei Catharina Vordona

03.02.1677	GIORGIO	Antonio Pascalle[6] Zaccaria di Tasso	Antonio Stai[15] Erini Affendachi
08.04.1677	PIETRO[1]	Planussa Gavalopula	Pierre Ramboo[12] Triandafiglia d'-Antonio Stamati
29.08.1677	GIUSEPPE	Capitan Giuseppe Allegri - Maria Vordoni	Gioseppe Artitheo[13] Florenza d'-Antonio Theotochi
19.01.1678	CATARINA[1]	Agnese Patiniotti	Piero Runci Margarita Musalopula
10.02.1678	FRANCESCO	Lorenzo Sarti Anussa Ceri	Piero Runci[14] Plamussa Gavalopula
02.06.1678	BALDASAR[1]	Plamussa Gavalopula	Tenente Baldasar[13] Vittoria Sarti
18.08.1676	CALLI	Francesco Stella Maria Sporopula	Antonio Giansallon[3] Catarina Affendachi
10.10.1678	CATHARINA[1]	Calli tu Mastrogianni	Bortholo Tabiso Catharina di Stamati
04.11.1678	JOAN. BERNARDO	Catharina θυγάτηρ tu Georgiu Armeni[17]	Chevalier Martinet[3] Triandafiglia d'-Antonio Stamati
15.03.1679	MARIA	Francesco Di Agostini[10] Marulla Bisagni	Capitan Pietro Bronza Vitoria Sarti
29.10.1679	MADDALENA	Lorenzo Sarti Anussa (Ceri)	Paulo Richi[18] Plamussa Gavalla
10.11.1679	ANGELETTO	Angeletto Gozzadini - Elena	Colonel Angelo Maria Vitali Soffiana Gozzadini

14.11.1679	STELLA[1]	Triandafiglia Vordoni	Colonel Angelo Maria Vitali[19], Catarina di Stamati Vordoni
.....	GIOVANNI-ANDREA[1]	Calli di Mastrogianni	GianCarlo Birli[20] Isabetta di Andriadachi
11.12.1679	BORTOLAMIO	Geronimo Allegri Maria	Bortolmeo[21] Vittoria Sarti
15. 1.1680	MARIA	Michelachi Vordoni Maria	Capitan Giuseppe Cicalla Erini Ronci
05.04.1681	GIACOMO	Giuseppe Sarti- Catarina	Stathi Romano[22] Margarita tu Bortolo
5. 5.1683	ANDREOLA	Lorenzo Sarti Anussa (Ceri)	Roco[18] Maria Corfallon
30.07.1684	MARIA-LUCIA	Antonino Pascalle - Zacaria	Capitan Francesco Russia[23] Maria Modino
17.12.1684	LORENZO	Gioseppe Sarti Catarina	Capitan Bortholo Paulazzo Anussa figlia di Triandafilli
17.12.1684	SUSANA	Geronimo Allegri Maria	Capitan Lorenzo Colombo Madalena di Corepiscopo
20.04.1685	ZUANE[1]	Madalena del Corepiscopo	Girolamo Delini[24] Maria Prosto, papadia
20.09.1685	CATHARINA	Francesco Stella Maria Sporopula	Theodoro Gavala[25], Margarita Pulimeno di Stamati

17.07.1686	HONORATO[1]	Madalena di Corepi piscopo	Capitan Renouard[3], Maria Russo
21.01.1686	PIETRO	Zuane Russo Anussa tu Stavrianu Vordoni	Dr. Pietro Sellamura[26], Rosa d'Angeletta Patiniotti[27] ..
06.02.1688	NINO	Lorenzo Sarti Anussa Ceri	Capitan Nino Ventura Maria tis Joannas
14.11.1688	PIETRO[1]	Plamussa Gavala	Daglio Bremon[26] Maddalena del Corepiscopo
15.01.1688	ANTONIO[1]	Agnese Canava	Antonio Caterin[23] Calli Armeni
1688	FRANCESCA	Zabeta Magieri	Capitan Pierro Peper[3], Maddalena del Corepiscopo
06.02.1688	ANTONIO[1]	Marieta Giani Angeletachi	Antonio Dallest[28] Plamussa Gavalopula
20.02.1688	CHIARA[1]	Maddalena del Corepiscopo	Luisi Corcusevi[23] Maria di Gianachi[29]...
03.02.1689	MARIA	Giuseppe Sarti Catarina	Stathi Romano[22] Maria Modino

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ.

20.08.1691	ANUSSA	Giuseppe Sarti Catarina	Bartolomeo Misiu, Eleni di Bartolomeo

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΜΗΛΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΓΝΑΣΚΟ

MM[30]11.11.1691	GIORGIO	D. Stai	Claude Sicard

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ

12.11.1691	THUSSA	Paulo Esul[23]	Francesco Carcavalo, Zambeta di Andrea

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΥΣΠΑΝΤ, ἱερεὺς πλοίου Ἁγ. Ἰωσὴφ εἰς λιμένα Κιμώλου

20.10.1691	MAXIMILIANUS MARTIALIS	Giorgio Saldi Agnese	Maximilianus Martialis Princeps Gorgiae, filius Persarum Regis[31], Catharina Vordoni

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΓΝΑΣΚΟ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΜΗΛΟΥ

MM24.01.1692	CATARINA	«Monsu» Gian[3] Catarina	Crevelliers
MM29.2.1692	MARIA	Petrola	Baltasar Granier Maddalena Ambrotti
MM07.02.1692	VENANTIO	Paulo Romeni Catarina tu Pelegri	Emmanuel di Gesu, Kyriaki tu Sklavunu
MM07.07.1692	LOUIS[1]	Andrea Colombo Maria Lamboè	Louis Monier Isabeta tu Giorgi
MM28.06.1692	...[1]	Capitan Simon Leivier - Maria Ropiota	Michelachi Caleri, Florenza Frangopula
MM02.08.1692	ANTONIO[1]	Antonio Dalest Τουρκικὴ σκλάβα τοῦ Dalest	Louis Monier Maria Porichena

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ

25.10.1692	NICOLETO	Martino Siar[23] Marieta Thitachi	Pisani Margarita...[29]

20.03.1693	MARIA[1]	Gian Dalest Irini Cordissi	Mathia Gian Aidus[32],Madalena di Corepiscopo
26.03.1693	CATHARINA	Antonio Dalest Eleni	Gian Dalest Papadia onomati Chiura figlia di conomo[33]
04.04.1693	GIULIA	Giuseppe Sardi Catharina	Gian Pietro Stani Catarina di Papa Rodo
19.08.1693	LUDOVICA CATARINA	Bonifacio Coui[34] Maria Tripocoli	Ἱππότης Gabriel Briuli[35], Catarina d'Anagnosti

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΓΝΑΣΚΟ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΜΗΛΟΥ

MM17.11.1693	ANESA	Piero Arcimbortor Scarpara Lia	

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΓΝΑΣΚΟ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΜΗΛΟΥ

MM15.12.1693	CATARINA	Antonaki da Sifanto-Maria tu Tagiadoru	Francois Renouard[3]-Sabeta tis Argiris

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΚΑΡΜΠΟΝΗΣ

17.01.1694	GIACOMO	Bartolomeo Gamondo[23] - Angiola d'Angelico	Giuseppe Grassoni[3], Anna del Corepiscopo
15.02.1694	ANTONIO	Giovanni Calama[3] - Anna Pascalina	Capitan Antonio Mai, Maria di Zerbi
26.03.1694	DOMENICA	Paulo[23]-Francesca di Battista	Francesco Contano Maria Schiavona

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΜΙΛΑΗΣ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΗΛΟΥ

MM 05.04.1694	CARLO ANDREA	Dieudé[36] Catarina Danassi	Carlo Pisani

ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΚΑΡΜΠΟΝΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

17.04.1694	LUCIETTA[1]	Nicolo Pisani, ναύαρχος Βενετίας Margarita Crevelle	Dieudé[3] Renouard[3] Sicard[3]

ΠΑΤΗΡ ΦΟΥΛΓΕΝΤΙΟΣ, ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ

MM22.04.1694	FLORENZA	Teodoro Gripari Zuana tu Lorenzu	Francois Renoard[3], Isabeta tis Argiris

ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΚΑΡΜΠΟΝΗΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

31.03.1695	MICHIELE	Janachi Anussa di Marino	Martis[33] Maria Schiavona
12.5.1695	MARINA	Giorgio Sarti Anussa Cirini	Nicolachi[24] Toma[10] Papadia tu Papa Gianni tu Patigniotti
MM20.11.1695	LUDOVICO ZORZI	Mastro Piero d'-Arcimboldo Elia Candiota	

ΠΑΤΗΡ ΦΟΥΛΓΕΝΤΙΟΣ

MM16.12.1695	ANESINA	Mastro Paulo Francisco Batina Arcimboldo	Francé Reinard (Renoard) Anna di Gasparo

ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΚΑΡΜΠΟΝΗΣ

1695	DIANA	Monsù Buever[37] Margarita Crivelié	Capitan Triti καὶ ἄλλοι Γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ
9.02.1696	GIACOMO	Giovanni Calàma[3]-Anna Pascalina	Capitan Giacomo Modena[10] Florenza tu Papa Giani tu Silivara

09.02.1696	FRANCESCO	Bortolomeo Gamondi[23]	Leonardo Aristano[38]
		Angioletta d'Angelica	Rinachi Modino

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΕΡΓΑΜΟΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΜΗΛΟΥ

MM23.02.1696	GIUSEPPE	Antonio da Messina	
		Fiorenza tu Cromidari	
MM25.02.1696	....	Giambattista Russaco	
		Fiorenza tis Diafocherus	Isabeta tis Argiris
MM30.02.1696	GIOVANNI	Antonio	Diodatu[39]
		Maria tu Angelaki	Anna Maria Candiotta
MM28.08.1696	FRANCESCO	Bortolo	
		Nikoleta tu Mastro Frangia	Giorgachi Tatarachi θυγάτηρ τοῦ ὑποπροξένου
			Crispin
MM03.10.1696	BASILIO	Bernardo Bianco	Luca Vintimiglia
		Marula tu Dimitruli	Giustina Marcena

ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΚΑΡΜΠΟΝΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

28.11.1696	GIOSEPPE	Giovan Antonio Martecani[3]	Capitan Giuseppe Lambenaki[40], Capitan David[41] Maria tu papa Franguli sechiellario[42]
		Catarina tu Papa Rodi	

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΕΡΓΑΜΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΜΗΛΟΥ

MM23.10.1696	BARTOLOMEO[1]	Monsù de la Vigne[3]	
		Marieta	

MM18.12.1696	NINO	Pietro Volpe Diamantina Capullio	Capitan Nino Ventura Giustina Marcena

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

.....	CATARINA[1]	Anesa tu Suculoloregia	Nicolao, γραμματεὺς τοῦ καπιτὰν σετάρη, Mio[23], Catarina di Angelica
18.12.1696	MARIA	Domenico ἐκ Σαβοΐας - Alessandre Condestouli	Bartolomeo ἐκ Μαλλόρκα, Maddalena del Corepiscopo

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΕΡΓΑΜΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΜΗΛΟΥ

MM27.12.1696	ISABELLA	Jean Loste[3]	
MM30.12.1696	ALVISIO	Martino[23], Catarina tu Serfioti	

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΜΙΛΛΗΣ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΗΛΟΥ

MM07.01.1697	JEAN[1]	Pierre Reinuard[3] Maria	Francesco Reinuard[3] Mado Grispin[3]

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΕΡΓΑΜΟΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΜΗΛΟΥ

MM10.01.1697	ZUANE	Gasparo Verde Anna Albino	Filippo Brun[3]
MM24.10.1697	GIORGIUS	Guglielmus - Maria tu Barba Antoni	Doukas Albinus' Maria Renouard
MM20.01.1697	LUCA	... Zuanna tu Lorenzo	Zacharu tu Crisso

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

13.08.1697	VICTORIA	Antonio da Corfu Catarina	Benedetto Lombardo, Vittoria di Lorenzo Sarti

20.10.1697	IRENEO	Antonio Garbeta-Gieronima, σκλάβα τοῦ καπετὰν Giovanni Bronza	Baptista Marchesini Marietta di Marco di Jannaki

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΜΙΛΛΗΣ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΗΛΟΥ

MM30.01.1698	CATARINA	Τουρκικὴ σκλάβα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Capitan Albino, Πορτογαλέζου	Pierre Reinard Spirito Maurel

ΙΩΑΚΕΙΜ ΠΑΣΕ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΜΗΛΟΥ

MM12.02.1698	DOMITILLA	Giuseppe BORGIA Maria tis Sofianis	Agostino[23]
MM06.02.1698	MADALENA	Monsù Clod[43] Ergina Bovanisi	Capitan Albino[23] Madon Ghiongli[3]

ΙΟΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΜΙΛΛΗΣ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΗΛΟΥ

MM06.02.1698	MARIA[1]	Τουρκικὴ σκλάβα τοῦ καπιτὰν Bremond[3]	Capitan Jean Bremond[3], Maria tu Perichi

ΙΩΑΚΕΙΜ ΠΑΣΕ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΜΗΛΟΥ

MM10.03.1698	DOMENICO	Giovanni Querini Marina tu Leondi	P. Giovanni Bagnasco O. P. Dieudè[3] Andrea Calergi

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΜΙΛΛΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΗΛΟΥ

MM02.02.1698	ALESSANDRA	Dieudé[3] Catarina Danassin	Alessandro Molin, Capitan General dell'Armata[45]

ΙΩΑΚΕΙΜ ΠΑΣΕ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΜΗΛΟΥ

MM24.04.1698	AGNESE	Monsù Aydus[46] Erini tu Calvassi	Jean Dieudé Maria Albi

MM29.04.1698	ELISABETTA	Monsù Rosset Marussa Richi	Monsù Esprit Mosco Elisabetta Ricci[1]
MM29.04.1698	DOMENICO	Pietro Garibaldi Elia Gritichiaghi	Marco da Domenico du Marco Erini Camburopula
MM28.06.1698	BARBARA[1]	Giovanni Mazzi Fiaminghi[47] Catarina tu Andruli	Antonio Bianchi Anesa tis Alemanès
MM30.06.1698	FRANCESCA	Capitan Stefano Deverone Fiorenza di Glirina	Natlale Corsi Francesca Vapitachena
MM12.07.1698	MADDALENA	Bernardo Biancho Marietta	Giovanbattista Mangalini Chalazala tis Ghrussis
MM09.08.1698	PIERRE	Pierre Raymond Maria	Giosé Dragon
MM21.08.1698	Θυγάτηρ	Stefano Boaver[48] Margarita Crivellié	Geronimo Aydus[46]
MM14.10.1698	PIETRO[1]	Monsù de Borres[3] Marietta Bonnet[3]	Catarina Candiota
MM30.10.1698	ANTONIO	Gasparo Antita λεγόμενος Drago Marietta Simias	Giovanni Diodé[3] Antonio Cafechi Antonio Chatorchino Chiriachi tis Lambrinis

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

08.02.1699	MARIA	Paulo...[29]	Marco di Simon Nectari da Perastro[49] Maria di Conomo

02.03.1699	BARBARA[1]	Maria Batesti	Joannes Martinus Beagensis Filipa di Copiacha

ΙΩΑΚΕΙΜ ΠΑΣΕ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ

MM16.03.1699	ANTONIO	Antonio di Peri Anna di Tagliadoro	Antonio Ressan[3]
MM09.04.1699	GIOVANNI[1]	Bartolomeo Martin[3]-Nicoleta di Mastro Frangia	Gian Diodé (Dieudé)[3], Fiora Pretiosa

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

21.05.1699	ANUSSA	Giorgio Sarti Anussa	Antonio Gabinet[50] Plumussa Gavala

ΙΩΑΚΕΙΜ ΠΑΣΕ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ

MM17.06.1699	DOMENICO	Antonio Siciliano Fiorenza tu Cromidi	Antonio tu Dimitri Catarina Crispo
MM02.07.1699	LUIGI	Paulo Romano Catarina tu Psaro	Marula tu Dimitriu

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

03.07.1699	MARIA	Giuseppe Sarti Catharina di Anagnosti	Capitan Giacomo Bianco[13] Anusachi

ΙΩΑΚΕΙΜ ΠΑΣΕ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ

MM08.07.1699	CATARINA	Reinard Astav[23] Catarina dell'Argenta	Michel Reinard Catarina Argentiota
MM12.07.1699	MADDALENA	Stefano Buvoire[48] Margarita Crivelia	Antonio Gibellin Maddalena Russet
MM18.07.1699	STEFANO	Monsù la Vigna[3] Maria tis Saruphalinas	Monsù Giorgio Bonar[3], Maddalena Russet[3]

MM16.08.1699	GIORGIO	Jean Bremond[3] Fiorenza tu Capri	Demetrius Zucco[51], Catarina Reinoard[3]

ΙΩΑΚΕΙΜ ΠΑΣΕ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ

MM17.09.1699	CATARINA	Patron Estrine[52] Irini tu Caïda - Calias tu Andronicu	Claude l'Alba Maria tu Calafati
MM22.10.1699	SEBASTIANO	Francisco Antonii Anna Fontana	Sebastiano de Leonardo, Margarita tu Kuzochori

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

15.01.1700	.....	Stefano de Zanantonio[28] - Catharina tu Capitan Leoni	Louis Fabre[53] Maria di Conomo[54]
16.01.1700	MARIA[1]	Catharina Gleca	Antonio Carbonio[53], Margarita tis Sifinias
22.01.1700	MARIA	Bartolomeo Malorchino[55] Dona Angelica	Capitan Francesco X[23] Maria tis Moscas
12.01.1700	MARIA[1]	Anussa di Marino	luis...[3],[29] Claraki
24.01.1700	FRANCESCA	Maria Batistin	Capitan Giovanni Rebichi Caterina Caffi

ΙΩΑΚΕΙΜ ΠΑΣΕ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΑΓ. ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ

MM29.01.1700	DOMENICO[1]	Florentina Sifantiota	Monsù Chiarle Veneo

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

18.02.1700	ANNA	Bernardo Bianchi Catharina di Vudoni	Gabriel de Viassi Cali di Angeletto

15.10.1700	BENEDETTO	Paulo Roul Francesca tu Batisti	Benedetto Magro[23],Papadia tis Elenis
	FRANCESCO[1]	Capitan Girolamo Alexandra	François Dieudé[55] Catarina Caffi

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

29.04.1701	GIUSEPPE	Musù ...[3] Margarita	Giuseppe Dragon Cali di Angeletto
27.05.1701	(υἱὸς)	Capitan Angelo Rossi Caterina	Giacomo Croce Isabetta tis Melacrinis
09.07.1701	θυγάτηρ[1]	Capitan Coutra Sofia	Antonio Acebu[21] Franga
15.09.1701	REGINA	Antonio de Naxia Margarita Migliota	Capitan Giovanni Vasilachi Andrea Cortese

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ, ΜΟΝΑΧΟΣ ΚΑΡΜΕΛΙΤΑΝΟΣ, ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΣ ΕΞΑΡΧΟΣ ΜΗΛΟΥ

MM16.12.1701	PIETRO	Francois Capellié[3] Marula Reves	Capitan Pietro Brunet[3] Chiriachi Sgean
09.02.1702	GIACOMO	Capitan Benedetto Magro Sevasti	Giacomo tis Alemanas Anessa di Termia

JAKΩBOΣ EK DOULLENS, ΜΟΝΑΧΟΣ ΚΑΠΟΥΤΣΙΝΟΣ, ΕΞΑΡΧΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

06.01.1714	LOUIS	André Despies Maria Copulina	Capitan Louis Marcel[3] Marina Venetina
09.02.1714	JEAN	Patron Jacques Serige[3],-Marie de Verdonne[56]	Jean de Painey[3] Erini Armeni

ΧΕΡΟΥΒΕΙΜ ΕΚ COMPIEGNE, ΜΟΝΑΧΟΣ ΚΑΠΟΥΤΣΙΝΟΣ, ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΣ ΕΞΑΡΧΟΣ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ

29.06.1714	θυγάτηρ	Jean Antonio Caruso[57]	
10.07.1714	θυγάτηρ	Simon Sardi	
25.07.1714	θυγάτηρ	Mathieu Cigania, ἰατρὸς	
01.08.1714	M.	Matheo Veneto Margarita Soffiani	B

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΟΜΜΑΡΙΠΑ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

MA19.01.1721	MARINA	Jean Antoine Catarina	Giacomo Alignan

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΟΜΜΑΡΙΠΑ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

MA08.11.1721	GIACOMO	Mussù Russo[59] Elisabeth Zacolachi	Giacomo de Gui[3] Catarina di Muravi
MA11.12.1721	CATARINA	Batista Moscu Danussa	Giorgachi Varenatina di Giorgio Manolachi
MA24.07.1722	MARIA-ANGELA	Andrea Baguera Maria Franca	
MA07.05.1723	MICHEL	Giacomo Saldi Maria Antonaci di Thomaso	

FRA FRANCISCUS ANTONI AB AUGUSTA, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

MA05.12.1727	MARIA	Zianne Bassengolo Catarina	Jean Pietro Sentorio Maria Couzadina[60]
MA 1729	ANDREA	Giorgi Esprit[61] Caterina Ventoroza	André Verdun Marie Amodinos
MA 1729	GIOVANNI	Giovanni Catarina	Jean Simon[3] Maria Modinou
MA10.04.1731	GIORGI	Giorgio Esprit[61] Catarina Ventorosa	Capitan Antoine Ganti Maria Kousudini[60]

MA28.09.1731	JACQUES	Jacques Sardi Marie Modini	
MA23.12.1731	MADDALENA	Joseph Sardi Catarina	Antoine Pedimont[3] Marussa Cariola
MA19.01.1733	SPIRI	Spiro Catarina	Monsieur Giuseppe Moustré[3] Theresia della Spina
MA13.07.1734	ELISABETH	Joseph Sardi Catarina	Mattheus Gieinchet Agnes Sardena
MA21.10.1734	JOSEPH	Stefano Lombard Anna Marussachi	Charles Guion ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ πατρός του Ἰωσήφ, ὑποπρόξενος Γαλλίας εἰς Σίφνον.

ANGELO FUMELI, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ

MR[62]	15.06.1824	ANGELINA	Giovanni Berti Angelina Bambacari
MN[63]	17.03.1830	NICOLO	Giovanni Berti Angelina Bambacari

FRANCESCO BRUSETTO, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ

MR	17.06.1831	FELICE	Luigi Brest Maria Venieri
MN	25.11.1831	GIUSEPPE	Albert Allecati Anastasia Camisio
MR	18.01.1833	CECILIA	Luigi Brest Maria Venieri
MR	23.07.1835	LUCIA	Luigi Brest Maria Venieri
MR	15.10.1835	LUIGI	Nicola Brest Maria Tatarachi
MR	08.07.1838	DESIRÉ NAPOLEON	Luigi Brest Maria Venieri

MR	15.04.1839	SEBASTIANO DOMENICO	Vincenso Manfredi Caetana Vezzi
MR	29.05.1840	PIETRO	Stefano di Giovanbattista Barozzi[64] Catarina Sommaripa[64]
	26.10.1840	MARIA	Vincenzo Manfredi Caetana Vezzi
MR	19.06.1840	ONORATO	Luigi Brest Maria Venieri
MR	19.06.1841	MARINI	Nicolo Brest Maria Tatarachi
MR	26.11.1841	GABRIELE	Luigi Brest Maria Venieri
MR	16.07.1841	GIOVANNI	Nicolo Brest Maria Tatarachi
MR	17.05.1846	NICOLO	Luigi Brest Maria Veniera
MR	07.05.1849	GIOVANNI	Nicolo Brest Maria Tatarachi
MR	25.05.1851	CATHARINA	Enrico di Luigi Brest Cleopatra di Pietro Tatarachi
MR	02.08.1852	LUIGI	Enrico Brest Cleopatra Tatarachi
MR	15.05.1853	GIUSEPPE	Nicolo Brest Maria Tatarachi
MR.	11.03.1855	GIOVANNI	Enrico Brest Cleopatra Tatarachi
MR.	30.07.1856	ADOLFO	Enrico Brest Cleopatra Tatarachi
MR.	29.10.1858	ELENA	Enrico Brest Cleopatra Tatarachi
MR.	08.10.1860	ASPASIA CATHARINA	Michele Keneankir di Delchanor[65] Catarina Erdar[65]

DESIRÉ BREST, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ

MR.	08.05.1868	MARIETTA	Antonio Fasciotto Margerita Subir[61]

MR. 10.09.1869	DEMETRIO	Pasquale Combano Nicoletta
MR. 10.10.1869	NICOLO	Antonio Fasciotto Margarita Subir
MR. 11.10.1872	LUISA	Antonio Fasciotto Margerita Subir
MR. 20.07.1873	CALLIOPE	Antonio Fasciotto Margerita Subir
MR. 23.11.1876	LUIGI	Nicolo Brest Paraskevula Protomastori
MR. 18.01.1878	CECILIA	Nicolo Brest Paraskevula Protomastori
MR. 12.03.1882	GIUSEPPE	Cristodulo Fumelli[61] Moscudi Baseggio[61]

DESIRÉ BREST

MR. 01.06.1884	GIULIO	De Pion[66]
MR. 26.11.1888	DOMENICO ANNA[67]	Gabriel de Domenico Roncan Luigia Sommariva
MR. 06.06.1892	ANTONIO	Luigi Idesco[68] Parascevi Filacria
MR. 1892	LUISA MADALENA	Gabaglio

ΕΦΗΜΕΡΙΟΙ ΣΥΡΟΥ

MR. 1893	PETRUS TELESPHORUS	Gabriel de Domenico Roncan Luigia Sommariva
—21.10.1895	GUILLELMO	Guillelmo Vallada[69] Antonia Pellizara
MR. 30.12.1896	AMABILE	Gabriel di Domenico Roncan Luigia Sommariva

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Brest ἱερεῖς ἐκ Σύρου ἦλθον ἀκόμη μερικὰς φορὰς εἰς τὴν Μῆλον διὰ βαπτίσματα κτλ.

ΓΑΜΟΙ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΡΟΥΣΣΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

Ἡμερομηνία	ὄνομα τοῦ ἀνδρογύνου	ὀνόματα μαρτύρων
26.02.1662	Antonio Monte Alti — Dora Moscu di Zuane	Francesco Patra Margarita Musalopula
05.10.1662	Stefano Kesler[70] — Maria Navaxo[71]	Ventura Foreste[72] Antonio Svizera[73] Capitan Mauritio d'Assi
07.05.1664	Mastro Bortolo Camponesco — Cali tu Buchali	Mastro Giuseppe Mangusse[74] Paulo Amore[14]
05.01.1665	Pietro Rauseo — Maria Batezata[75]	Marco Colopedi[76] Luca Pastrovic[76] Luca Rovene[3]
01.02.1665	Mario Machera[14] — Florenza Mali	Laurenso Russo Piero[78]
07.04.1665	Giorgio Vespio[77] — Catarina Zambeli	Antonio Vordoni Kali Nichitu
08.11.1666	Piero Daniel — Maria d'Angelo (in articulo mortis)	Bartolomeo Camponesco[38] Papa Jani Atineo
09.04.1667	Lorenzo Sarti[79]— Anussa Ceri	Giorgio Leca
28.03.1668	Piero Fiamengho[80]— Anesina[24]	Giorgachi Leca Maria di Mastro Giani Mali
23.11.1668	Antonio Bonax[78]— Erini Stamati	Zuana Parodi[10] Anesina Candiota
19.11.1669	Pietro Romei — Erini di Gianni Affendachi	Lorenzo Sarti[79] Bambachia di Vremenu
15.11.1672	Francesco Stella — Maria di Sporo	Vincent Scipion[3] Zorzi Malatia[10]

03.04.1672	Todorin Russiotto — Armelina di Giorgio Monno	Giorgio Venieri Sofiani Gozadina
14.04.1673	Gioseppe lo Soldato[73]— Isabetta di Manoli	Stefano Thrucho[80] Francesco Monachi[3]
03.02.1676	Gerolimo di Domenico d'Oria[10]— Cursina di Zani Salivara	Capitan Paulo[81] Margarita[10]
20.01.1677	Mano Rocca[4] — Anna Maria Vincireli[4]	Andrea Foscarin[4] Zuane di Andrea Longa Mane[4] Caterina Glicofridi
16.07.1683	Paulo Vincenzo Calli di Francesco Apotanes[4]	Alessandro Plumbi Lambrinan Andrea Felici
11.02.1684	Giuseppe Sarti— Catarina Chonchi	Manoli Rocha Maria di Catarina Zambela
28.05.1685	Angelo[23]— Angela di Antonio Stamati	Bortolo Camponesco Madalena di Corepiscopo
25.06.1685	Gion Russo[82] — Anussa di Stavriano Vordoni	Bremond[3] Rodia (Ventura)
24.06.1686	Gasparo[83] — Catarina di Nicolo	Bortolo Camponesco Isabeta d' Antonio Vordoni
23.06.1686	Francesco di Paresi[26] — Vittoria	Angelo Follio Margarita Pulimenachi
22.12.1688	Stefano[38] — Margarita di Giorgio Nicola	Francesco Marini Rodia Ventura

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

19.09.1691	Damiano Cassar[41]— Maria di Battista	Paulo[23] Giorgachi di Chorepiscopo

16.03.1693	Giovanni Calamara — Anna di Zacharia	Mussù Michel Russo[3] Andrea Felice

ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΚΑΡΜΠΟΝΗΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ.

25.04.1694	Giorgio Sarti — Anna Cirini	Antonio Franculi Catarina Modino
17.02.1695	Antonio Garbo—Giovanna	Monsù Buever[48] Leni Benettina
08.03.1697	Bennardo Bianco[28] — Catarina Vordoni	Patron Giuseppe de Nicolas Patron Giachi
01.01.1695	Rafaele[23] — Catarina di Frangià	Gioseppe Sarti Anna del Corepiscopo
30.11.1695	Giacomo Ceresan[3] — Maria tu Michiele Vordoni	Claudio Boscio Πρόξενος Μυκόνου Angeli Cabianca Leni Benettina Anellina tu Ruscietto
21.11.1696	Rafaele Maggiore[55] — Cali tu Nicolo Carchia	Giorgila Maieri Antonio Canavari Cali tu Angioletto Buchali Legnià tu Romano
09.07.1701	Menigo Trivisan — Florenza tis Pachidenas	Antonio Bianchi Capitan Antonio Lepari
23.10.1703	Antonio de Nio — Maria di Copolina	Marco di Papa Giorgi Marinachi di Giorgio Sarti
01.01.1704	Lorenzo Sarti — Isabeta di Anagnosti Sachelario	Gianachi di Protopapa Giacomo Saldi Marinachi di Anusa Termioti

LHERUBIN DE PARIS, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

22.04.1711	André d'Epies — Maria Copullina	
27.10.1711	Francois[78] — Elisabeth di Barba Janni	
10.09.1711	Michel[84] — Maria Presana	
26.01.1713	Francois du Lazzi[78] — Claire Bonnet	Capitan Bernard Giorgetachi
16.08.1713	Mathieu Sigonia — Margarita Soffiani	N. Ortigues J. Dortes
MA. 24.01.1732	Germano di Andrea —	Anussa di Sifanto
MA. 07.12.1740	Antonio Sardi — Isabetta Rafo di Papa Angelo	
MR. 17.08.1833	Nicolo di Aluisio Brest — Maria di Joannes Tatarachi	
MR. 12.11.1836	Aloysius Franciscus Amadeus Ledoulx q. Caroli — Elysabeth Helena Brest di Aluisio	
MR. 15.06.1853	Georgius Bambacari di Joannes — Catarina di Joannes Berti	

ΘΑΝΑΤΟΙ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΡΟΥΣΣΟΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

09.02.1676 Maria[1] di Cali (Βαπτ. 2.2.1676)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΠΤΙΣΜΕΝΟΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

07.01.1691 Bortolomeo Farin

.... Claude Fabre

JEAN CHRYSOSTOME D'AUXERRE, ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΣ ΕΞΑΡΧΟΣ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ

18.03.1711 Elisabeth Bremond συμβία τοῦ André de Piés

JACQUES DE DOULLENS, ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΣ ΕΞΑΡΧΟΣ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ

07.01.1712 Jean Bonet

BALTHASAR CRISPO, ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΣ ΕΞΑΡΧΟΣ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ

MA. 03.03.1736 Stefano Tuchi[85]
MA. 19.02.1738 Jacinto de[85] Milos ἀπέθανεν εἰς τὸ πλοῖον του Patron Francois ἐκ Κορσικῆς

ANTOINE D'ARRAS, ΚΑΠΟΥΤΣΙΝΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

MA. 20.03.1736 Maria Sardi di Luigi e Maria Gozzadina, ἡλικίας 2 χρόνων
MA. 19.07.1736 Catharina Bochagia
MA. . . . P. Paul de Chatillon, ἡγούμενος τῶν Καπουτσίνων εἰς Μῆλον καὶ Κίμωλον
MA. 05.09.1743 Francois Ratier

FRANCESCO BRUSETTO, ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ

MR. 19.11.1853 Josephina di Nicolo Brest, 6 μηνῶν
MR. 02.01.1855 Giuseppe Podesta di Francesco
MR. 02.03.1855 David di Francié ἀπέθανεν εἰς τὸ πλοῖον Orenoque
MR. 09.12.1860 Giovanni Battista Sigala[64] 60 χρόνων
MR. 14.10.1862 Luigi Gianni Battista Brest di Gabriel et Elisabeth, ἐγεννήθη εἰς Κίμωλον, 72 χρόνων

DESIRÉ BREST, ΑΠΟΣΤΟΑΙΚΟΣ ΕΞΑΡΧΟΣ ΜΗΛΟΥ, ΚΙΜΩΑΟΥ ΚΑΙ ΣΙΦΝΟΥ

MR. 10.11.1870 Nicolo Fasciotti di Antonio e Margarita[61], 13 μηνῶν
MR. 14.08.1880 Luca Fumelli di Cristodulo[86], 1 χρόνου
MR. .....1881 Nicola Fumeli di Christodulo[61] 18 μηνῶν
MR. 02.05.1882 Giuseppe Fumeli di Christodulo[61] 2 μηνῶν
MR. 17.06.1882 Catarina Modino, θυγάτηρ τοῦ Nicolo Brest 36 ἐτῶν
MR. 19.08.1883 Pietro Brest di Enrico 6 μηνῶν
MR. 26.01.1886 Carlo Furino ἐργάτης εἰς τὰ ὀρυχεῖα,35 χρονῶν
MR. 20.05.1889 Nicolo Brest πρόξενος Γαλλίας, 74 χρονῶν

MR. 24.02.1892 Marina Armeni, θυγάτηρ τοῦ Nicolo Brest 82 χρονῶν

ΓΑΒΡΙΗΛ ΓΑΔ, τοποτηρητὴς ἐφημέριος Μήλου

MR. 15.06.1893 DESIDERATUS, FILIUS ALOYSII, BREST ἀποστολικὸς ἔξαρχος Μήλου, Κιμώλου καὶ Σίφνου, 55 χρονῶν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Νόθος.
2. Ὁλλανδός.
3. Γάλλος.
4. Ἐκ Κρήτης.
5. Ἄλλοτε: Σποροπούλα.
6. Γνωστὸς πειρατής.
7. Δίδυμοι, νόθοι.
8. Γαλλίας.
9. Ἴσως συγγενὴς τῶν περιφήμων πειρατῶν, Οὔγου καὶ Αὐγουστίνου Κρεβελλιέ, ἐκ Ciotat Γαλλίας.
10. Βενετός.
11. Ἐκ Γένοβας.
12. Rambaud, ἐκ Cassis Γαλλίας.
13. Ἐκ Μασσαλίας.
14. Ἐκ Μεσσήνης.
15. Ἐκ Χανίων.
16. Ὑποπλοίαρχος Βαλδασάρ, Γάλλος.
17. Ἡ μητέρα Ἑλληνίδα· τὸ βάπτισμα ἔγινε μὲ ἄδειαν τοῦ ἐφημερίου της.
18. Ἐκ Λιβόρνου.
19. Περίφημος πειρατής.
20. Ἐκ Τρέντα.
21. Ἐκ Τουλὼν Γαλλίας.
22. Ἐκ Κεφαλληνίας.
23. Μαλτέζος.
24. Ἐκ Μήλου.
25. Ἐκ Σερίφου.
26. Ἐκ Πάρου.
27. Patiniotti: Πατμιώτης, ἐκ Κιμώλου.
28. Ἐκ Cassis Γαλλίας.

29. Ὁ χάρτης ἐφθαρμένος.
30. MM = Τὸ βάπτισμα ἔγινεν εἰς τοὺς Ἁγ. Ἀναργύρους Μήλου.
31. Υἱὸς βασιλέως Περσίας, πρῖγκιψ Γεωργίας.
32. Aidus εἶναι Eydoux, Γάλλος ἐκ Cassis.
33. Κυρὰ θυγάτηρ Οἰκονόμου.
34. Ἐκ Ciotat Γαλλίας.
35. Ἴσως Priuli, Βενετός.
36. Ὁ Ἰωάννης Dieudé, πλουσιώτερος τῶν καθολικῶν Μήλου.
37. Buever εἶναι Bauer Γερμανὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν Βενετίας.
38. Ἐκ Τράπανης Σικελίας.
39. Ἐκ Πολωνίας.
40. Ἐκ Βερώνας Ἰταλίας.
41. Ἄγγλος.
42. Σακελλάριος.
43. Δηλ.: Claude, Γάλλος.
44. Πορτογάλος.
45. Ναύαρχος τοῦ στόλου Βενετίας.
46. Eydoux, Γάλλος.
47. Fiaminghi, ὄνομα ποὺ σημαίνει ἐκείνην τὴν ἐποχὴν Ὁλλανδός.
48. Boaver εἶναι Bauer, Γερμανὸς ἀξιωματικός.
49. Ἐκ Πέραστ Γιουγκοσλαβίας.
50. Ἐκ Καλαβρίας.
51. Ἕλλην.
52. Γάλλος, Patron λέγεται καπετάνιος.
53. Γάλλος ἐκ Ciotat.
54. Τοῦ Οἰκονόμου.
55. Ἐκ Μαγιόρκας Ἱσπανίας.
56. Vordoni.
57. Ἐκ Monte Brianza.
58. MA = Ἀπὸ τὸ Ρετζίστρο Μήλου, ἐβαπτίσθη εἰς τὴν Κίμωλον.
59. Russo = Rousseau, Γάλλος.
60. Gozzadini.
61. Ἐκ Σαντορίνης.
62. MR = Τὸ βάπτισμα ἔγινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ροζαρίου Μήλου.
63. MN = Τὸ βάπτισμα ἔγινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἁγ. Νικολάου, εἰς τὴν παραλίαν Μήλου.
64. Ἐκ Νάξου.
65. Ἐκ Λιβάνων.
66. Γάλλος μεταλλευτής· τὸ βάπτισμα ἔγινεν εἰς Τριάδες Χάλακα εἰς τὸ κτίριον τοῦ Γαλλικοῦ μεταλλείου.
67. Δίδυμοι· τὸ βάπτισμα ἔγινεν εἰς τὸ σπίτι τῆς Ἑλένης Ταταράκη.
68. Ἰταλός.

69. Ἰταλός· τὸ βάπτισμα ἔγινεν εἰς τὴν Σίφνον, εἰς τὸ κτίριον τοῦ Γαλλικοῦ μεταλλείου.

70. Ἐκ Friboung Ἑλβετίας.

71. Ἐκ Σκλαβονίας.

72. Ἐκ Βεργάμου Ἰταλίας.

73. Ἑλβετός.

74. Ἐκ Chatean Vitry.

75. Ἐκ Λήμνου.

76. Ἐκ Ραγούσης.

77. Μαρωνίτης

78. Ἐκ Νεαπόλεως Ἰταλίας.

79. Ἐκ Monte Alto.

80. Φιαμέγκος· λέξις τοῦ 17 αἰῶνος, ἤτοι Ὁλλανδός.

81. Ἐκ Κορσικῆς.

82. Δηλαδὴ Jean Roussean, ἐκ Villefranche.

83. Ἐκ Σύρου.

84. Ἐκ Παρίγι.

85. Ἐκ Avignon, Γαλλίας.

86. Ἐκ Σαντορίνης· ὁ πατὴρ ἦτο ταμίας τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὴν Μῆλον.

Ἐπισημείωσις :

Ὅπου δὲν σημειοῦται ἀρχειακὴ προέλευσις τῶν εἰδήσεων περὶ τῶν ὀνομάτων, ταῦτα προέρχονται ἐκ τοῦ φ. Μ τῶν Ἀρχείων τοῦ Ἁγ. Λουδοβίκου ΠΕΡΑΝ Κ/πόλεως (ἔνδειξις ACP), πλὴν τῶν δηλουμένων διὰ ΜΜ, ἤτοι Πεπραγμένα Ἐκκλησίας Μήλου ἐκ τῶν ἀρχείων καθολικῆς ἐπισκοπῆς Σύρου (αἱ πράξεις ἔγιναν εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἁγίων Ἀναργύρων Μήλου). Ὁμοίως ἡ ἔνδειξις ΜΑ σημαίνει πρᾶξιν εἰς ἐκκλησίαν Κιμώλου, MR πρᾶξιν εἰς Πλάκα Μήλου καὶ MN εἰς ἐκκλησίαν Ἀδάμαντος Μήλου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ'

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΜΗΛΟΥ, ΕΙΤΑ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΕΧΘΕΝΤΩΝ ΑΥΤΟΥΣ ΒΙΚΑΡΙΩΝ

1253 - ;	*Πασχάλης, κάντωρ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χάνδακος*
; - πρὸ 1356	*Νικολέτος*
1356 - ;	*Βλάσιος, Αὐγουστῖνος μοναχός, βοηθὸς τοῦ ἐπισκόπου Παδούης*
; - πρὸ 1375	*Βενέδικτος*
1375- 1385	*Ἰάκωβος de Racaneto, Φραγκισκανὸς μοναχὸς*
1385 - ;	*Λουκᾶς de Cotronio, Αὐγουστῖνος μοναχὸς*
1389 - ;	*Ἐρίγετος ἢ Ἐρρῖκος*
; - 1397	*Βιτάλης de Faenza, Αὐγουστῖνος μοναχὸς*
1397 - ;	*Φραγκῖσκος*
1413 - ;	*Γερλάκος Loen, Φραγκισκανὸς μοναχὸς*
1418 - ;	*Ἰωάννης de Medici, Φραγκισκανὸς μοναχὸς*
ἀ	*ἀπὸ τὴν Κρήτην*
1420 - 1430	*Ἰωάννης Potosach, Δομινικανὸς μοναχὸς*
1430 - 1456	*Ἰωάννης Valtemplini, Καρμηλιανὸς μοναχός, βοηθὸς τοῦ ἐπισκόπου Naumburg*
1456 - ;	*Νικόλαος Langen, βοηθὸς ἐπισκόπου Naumburg*
πρὸ 1460	*Ἰάκωβος*
; - 1486	*Ἰάκωβος Joumondi*
1486 - ;	*Μάρκος Στέλλα, Δομινικανὸς μοναχὸς*
1494 - ;	*Ἰωάννης Pedenhofer, τιτουλάριος ἐπίσκοπος Merseburg*
1511 - 1540	*Νικόλαος Brunus, κάντωρ τῆς ἐπισκοπῆς Νάξου*
1540 - 1541	*Φραγκῖσκος Rochus ἀπὸ τὴν Ραβένναν, ἠρνήθη τὸν διορισμόν του*
1541 - 1545	*Ἰωάννης Πέτρος Ferretti, διδάκτωρ νομικῆς, βοηθὸς ἐπισκόπου Brixen*
1545 - 1550	*Γρηγόριος Castagnola, καθηγητὴς θεολογίας, διετέλεσε τὸ 1546 λεγᾶτος τοῦ πάπα εἰς Κωνσταντινούπολιν*
1550 - 1564	*Στέφανος Gatalusius, Βενεδικτῖνος μοναχός,*

	ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Βενεδίκτου εἰς Κωνσταντινούπολιν	
1564 - 1583	*Βαρθολομαῖος de Aurea ἐκ Χίου, διωρίσθη ἀπὸ τὸν δοῦκα τῆς Νάξου, παρῃτήθη τὸ 1583*	
1583 - ;	*Βερναρδῖνος Laureus ἢ de Tropaea, πρῴην ἐπίσκοπος Σαντορίνης*	
1602 - 1607	*Φραγκῖσκος Ottumazzi, Φραγκισκανὸς μοναχός, ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς Εὐαγγελιστρίας εἰς Ἀγκίδα Νάξου*	
1611 - 1625	*Νικόλαος Lesdos ἢ Ludosius ἐφημέριος τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Παρῃτήθη*	
1625 - 1629	*Ὑάκινθος Arnulfini, Φραγκισκανὸς μοναχὸς*	
1629 - 1633	*Βερνάρδος Michieli, Φραγκισκανὸς μοναχός, παρῃτήθη*	
1633 - 1642	*Ἱερώνυμος ντὲ Πάντουα, Φραγκισκανὸς μοναχός, μετετέθη εἰς Σαντορίνην*	
1642 - 1665	*Ἀντώνιος Σέρρα ἐκ Χίου*	
	[1666 - 1669 Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης ἀποστολικὸς βικάριος].	*Τὸ 1659 ἀρχίζει νὰ ὑφίσταται ἡ ἐκκλησία τῆς Κιμώλου. Αὕτη διῳκεῖτο ἀρχικῶς ὑπὸ ἑνὸς βικαρίου ἢ ἱεραποστόλου ἐξαρτωμένου ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μήλου: 1659-1690 Γεώργιος Ρόσσοι ἢ Ροῦσσος 1691 - 1706 Γεωργ. Βαπτισμένος Ὁ Βαπτισμένος ἀπήχθη ὑπὸ πειρατῶν τὸ 1693. Κατὰ τὴ ἀπουσίαν του ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἐκκλησίαν ὁ Δομινικανὸς μοναχὸς Δομένικο Καρμπὸν] 1693 - 1697*
1669 - 1699	*Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, ἐφημέριος καθεδρ. ναοῦ Νάξου, τελευταῖος ἐπίσκοπος*	
1699 - 1702	*Λεονάρδος Βαλσαρίνι ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου, ἀποστολικὸς διατηρητὴς*	
1702 - 1709	*Ἰωάννης Μελισσουργός, ἀποστολικὸς βικάριος*	
1710 - 1713	*Ἰωάννης Χρυσόστομος d' Auxerre, Καπουτσῖνος μοναχός, ἀποστολικὸς*	

	βικάριος	*1714 Ἰάκωβος de Doullens, Καπουτσῖνος μοναχὸς*
1714 - 1716	*Γεώργιος Βρίνδισης, ἀποστολικὸς βικάριος*	*1714 Χερουβὶμ de Compiegne, Καπουτσῖνος μοναχὸς*
1716 - 1731	*Ἰωακεὶμ Pace, ἀποστολικὸς βικάριος*	*1720 - 1728 Γεώργιος Σομμαρίπας [ἀσθενὴς 1727 - 1729 ἀναπληρωτὴς ὁ Καπουτσῖνος Φραγκῖσκος Ἀντώνιος d' Aust.]*
1735 - ;	*Βαλδάσαρ Κρίσπος, ἀποστολ. βικάριος*	
; - 1762	*Γκιουζέπος Verde, ἀποστολ. βικάριος*	*1728 - 1731 Ἰάκωβος de Vire, καπουτσ.* *1731 Βενέδικτος d'Arras, καπουτσ.* *1731 Παῦλος de Chatillon, καπουτσ.* *1733 Φραγκ. Ἀντώνιος d'Aust, καπ.* *1734 Μιχαὴλ de Paris, καπουτσ.* *1736 Ἀντώνιος d'Arras, καπουτσ.* *περὶ τὸ 1758 Θωμᾶς d'Amiens, καπουτσ.*

1762 - 1773 *Γεώργιος Στάης, ἀποστολικὸς βικάριος Μήλου, μετῴκησε τὸ 1768 εἰς Κίμωλον, ἀφήσας εἰς Μῆλον τὸν ἱερέα Γκιουζέπον Βέρντε. Ὁ Στάης προήχθη τὸ 1775 εἰς ἐπίσκοπον Σαντορίνης.*

1773 - 1775 *Πέτρος Δελένδας, ἀποστολικὸς βικάριος διαμένων εἰς Κίμωλον, προήχθη τὸ 1775 εἰς ἐπίσκοπον Σαντορίνης.*

1775 - 1779 *Ἰγνάτιος Μαρκόπολι, ἀποστολικὸς βικάριος δια-*

μένων εἰς Κίμωλον, μετετέθη τὸ 1779 εἰς τὸ βικαριᾶτον τῆς Ἄνδρου.

1780 - 1781 *Γουλιέλμος ντὲ Μάρκις, ἀποστολικὸς βικάριος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀπεποιήθη τὸν διορισμόν του.*

1781 - 1789 *Τζιανμπατίστα Σομμαρίπας, ἀποστολικὸς βικάριος διαμένων εἰς Κίμωλον.*

1798 - 1803 *Τζιαμπατίστα Κρίσπος, ἀποστολικὸς βικάριος Μήλου, Κιμώλου, Σίφνου καὶ Κέας, διέμενεν εἰς Κίμωλον.*

1803 - 1830 *Ἄγγελος Φούμελης, ἀποστολικὸς βικάριος Μήλου, Κιμώλου, Σίφνου καὶ Κέας, διέμενε πρῶτον εἰς Κίμωλον, κατόπιν εἰς Μῆλον.*

1831 - μετὰ τὸ 1862 *Φραγκῖσκος Βρουσέτος, ἀποστολικὸς βικάριος Μήλου, Κιμώλου, Σίφνου καὶ Κέας, διέμενεν εἰς Μῆλον.*

πρὸς 1870 - 1893 *Δεζιρὲ Λουδοβίκου Μπρέστ, τελευταῖος ἀποστολικὸς βικάριος Μήλου, Κιμώλου καὶ Σίφνου.*

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΚΕΑΣ, ΘΕΡΜΙΩΝ ΚΑΙ ΣΙΦΝΟΥ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΕΧΘΕΝΤΩΝ ΑΥΤΟΥΣ ΒΙΚΑΡΙΩΝ

Πρὸς τοῦ 1350 *Νικόλαος*

1350 - 1370 *Πέτρος, Δομινικανὸς μοναχὸς*

1370 - 1376 *Πριντσιβάλλος, Φραγκισκανὸς μοναχὸς*

1376 - ; *Σίμων d'Arezzo, Φραγκισκανὸς μοναχὸς*

; - πρὸ 1422 *Γεώργιος*

1422 - ; *Φραγκῖσκος υἱὸς τοῦ Ἀνδρέου, Φραγκισκανὸς μοναχὸς ἐκ Βενετίας*

; - πρὸ 1445 *Φραγκῖσκος Barbieri*

1445 - 1454 *Φραγκῖσκος, Φραγκισκανὸς μοναχός, ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος Νάξου τὸ 1454*

; - πρὸ 1498 *Πέτρος*

1498 - ; *Γομέτικος*

; - πρὸ 1520 *Γεώργιος Barozzi*

1520 - ; *Ἰωάννης Zotto ἀπὸ τὸ Μπενεβέντο, ἀποστολικὸς πρωτονοτάριος*

1529 - 1540 *Διονύσιος Zannetini ἢ Διονύσιος ὁ Ἕλλην, ἔγινε τὸ 1540 ἐπίσκοπος Μυλοποτάμου Κρήτης*

1540 - 1546 *Κωνσταντῖνος Giustiniani ἐκ Χίου, ἀπέθανεν εἰς Ρώμην τὸ 1546, Δομινικανὸς μοναχὸς*

1546 - ; *Ἰωάννης de Gaona, Αὐγουστῖνος μοναχὸς*

1617 - 1622 *Πέτρος Pitarcha*

1622 - 1634 *Χριστόφορος Carletti de Capranica 1625 - 1634 ἀποστολικὸς βικάριος: Ἰάκωβος della Rocca*

1634 - 1644 *Ἰάκωβος della Rocca*

1644 - 1654 *Ἰωάννης Camponescus, τελευταῖος ἐπίσκοπος 1634 - 16.. ἀποστολικὸς ἱεραπόστολος, μετέπειτα ἀποστολικὸς βικάριος Μάρκος Πόλλα 1659 ἀποστολικὸς βικάριος Βαρθολομαῖος Πόλλα*

1659: Διαίρεσις τῆς ἐπισκοπῆς εἰς δύο ἀνεξάρτητα βικαριᾶτα

Βικαριᾶτον Σίφνου	Βικαριᾶτον Θερμιῶν-Κέας
1659 - 1662 *Α. Γοζαδῖνος*	*1659 - 1669 Φραγκῖσκος Βαρθαλίτης, μετὰ 1672 -1676 Φραγκ. Ξανθάκης,*
1663 - 1669 Τζιαμπατίστα Πατέριο	*1676 - 1716 Φραγκ. Ρόσσι· διέμενε πρῶτον εἰς Κέαν, κατόπιν εἰς Θερμιά. Πρὸ τοῦ 1700 ἡ Κέα ἀπέκτησεν ἴδιον βικάριον καὶ ὁ Ρόσσι παρέμεινεν εἰς Θερμιά. Μετ' αὐτὸν δὲν ἐτοποθετήθη βικάριος.*
1669 - 1676 *Ἰωάννης Ἀντώνιος Καμίλλης, ἐπίσκοπος Μήλου, ἀποστολικὸς διαχειριστής· ὑπ' αὐτὸν Γασπὰρ Ρόσσι, ἡγούμενος ἀποστολῆς*	
1676 - 1683 *Φραγκ. Ξανθάκης*	*1699 - πρὸ 1757 Λεονάρδος Ρόσσι I*
1683 - 1692 *Φραγκ. Λορεδάνος*	*πρὸ 1757 - 1773 Λεονάρδος Ρόσσι II*
1692 - 1699 *Ἰω. Ἀντ. Καμίλλης ἐπίσκοπος Μήλου, ἀποστολ. διαχειριστὴς*	*1773-πρὸ 1790 Θωμᾶς ἢ Φραγκ. Ρουσσῖνος πρὸ 1790 - πρὸ 1799. Νικόλαος Γάβρας, τελευταῖος βικάριος*

1697 - μετὰ 1728 Λεονάρδος Πριβιλέτζιος
πρὸ 1747 - 1765 Γεώργιος Πριβιλέτζιος
1765 - μετὰ 1786 Ἄγγελος Σοδρῖνος τὸ 1798

τὸ βικαριᾶτον τῆς Σίφνου ἡνώθη μὲ τὰ βικαριᾶτα Μήλου, Κιμώλου καὶ Κέας.

Τὸ 1798 τὸ βικαριᾶτον τῆς Κέας ἡνώθη μὲ τὸ βικαριᾶτον Μήλου, Κιμώλου καὶ Σίφνου.

Ἡ ἐκκλησία τῶν δυτικῶν τῆς Κιμώλου (Ροζάρια)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ'

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΠΡΟΞΕΝΩΝ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ

Σημ. Ὡς πρὸς τοὺς προξένους τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ἀγγλίας ὁ κατάλογος εἶναι πλήρης μόνον διὰ τὸν 17ον αἰῶνα

Γαλλία

1589 - μετὰ τὸ 1628	*Ἰωάννης Ἀρμένης (Δημοτικὰ ἀρχεῖα Μασσαλίας BB51 φ. 109, ἔγγρ. 6)*
πρὸ τοῦ 1658 - 1680	*Νικόλαος Ζοῦκος (ANP,AE B.I 892 φ. 46)*
πρὸ τοῦ 1658 - 1680	*Νικόλαος Ζοῦκος (ACP, Ἅγ. Λουδοβῖκος Πέραν, O.1).*
1681 - 1684	*Ματθαῖος Bremond (Νομαρχιακὰ Ἀρχεῖα Bouches du Rhone B, IX. B 3, 120V)*
1684 - 1685	*Ἰωάννης Ζοῦκος (ANP, Marine B 7, 56 φ. 26).*
1685 - 1686	*Κλὼντ Sicard (Νομαρχ. ἀρχεῖα Bouches du Rhone B, IX, B3 φ. 191V)*
1686 - 1708	*Φρανσουὰ Goujon πατὴρ (ANP, Marine B7, 59 φ. 80V),*
1708 - μετὰ τὸ 1715	*Φρανσουὰ Goujon υἱὸς (CDCM J, 48V)*
; - 1724	*Οὐδεὶς λόγῳ καταργήσεως τῶν ξένων προξενείων ὑπὸ τῆς Πύλης. Τὰ προξενεῖα κατηργήθησαν ἐπισήμως τὸ 1714 (ARA, Staten Generaal 6933, Colyer d. 14. 5. 1714) ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστὸν πότε ἐκλείσθη πράγματι τὸ γαλλικὸν προξενεῖον τῆς Μήλου.*
1725 - 1730	*Castagnier (CDCM B30, 442). Ὁ Καστανιὲ συνελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1730 καὶ τὸ προξενεῖον κατηργήθη (ARA, οἰκογεν. ἀρχεῖον Calkoen 247, 1730 ἀρ. 5,6,10,12 καὶ A. Vandal, Une Ambassade Francaise en orient sous Louis XV, Παρίσιοι 1887 σ. 108 - 115)*
πρὸ τοῦ 1733 - 1740	*Agnin (CDCM B. 35 322V).*

1741 - ;	*Cyprien David (CDCM J9, I)*
πρὸ τοῦ 1755 - 1759	*Ματθαῖος Brest (CDCM, J153) εἰς Κίμωλον.*
1759 - 1785	*Παῦλος Μπρέστ (CDCM, J453) εἰς Κίμωλον.*
1785 - 1792	*Γαβριὴλ Μπρέστ (γενεαλογικὸν δένδρον οἴκου. Μπρέστ εἰς χεῖρας τοῦ π. Ἰ.Σ. Ράμφου, Ἀθῆναι) εἰς Κίμωλον.*
; - 1862	*Λουδοβῖκος Μπρὲστ (παράρτημα 2)*
1862 - 1889	*Νικόλαος Μπρέστ (ὁμοίως) εἰς Μῆλον.*

Ὑποπρόξενοι τῆς Γαλλίας εἰς Μῆλον καὶ Κίμωλον (οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ὑποπρόξενοι εἰς Κίμωλον ἐφ' ὅσον οἱ πρόξενοι διέμενον εἰς Μῆλον, κατόπιν ὑποπρόξενοι εἰς Μῆλον καὶ πρόξενοι εἰς Κίμωλον):

1691	*Λορέντζος Σάρδης (ANP, AE B. I 892 141V).*
1697	*Crispin (παράρτημα 2).*
1706	*Γκιουζέπος Σάρδης (ἔγγραφον 38)*
1710	*Γεώργιος Σάρδης (ἔγγρ. 41).*
1734 - 1737	*Λάζαρος Verd (ἀναπληρωτὴς κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Agnin, CDCM J 463).*
1761	*Arnaud, ὑποπρόξενος εἰς Μῆλον (CDCM J 463).*

Ἀγγλία

1689	*Τὰ συμφέροντα τῆς Ἀγγλίας ἐξεπροσωποῦντο ὑπὸ τοῦ Thomas Wilson, ἐμπόρου εἰς Μῆλον (ARA, Consulaat Smyrna e 1 φ. 57)*
1727	*Ἰωάννης Ταταράκης (CDCM, J. 453).*

Βενετία

πρὸ τοῦ 1603 - 1625	*Γιαννάκης Πιπέρης (Calendar of state papers, Venetian τόμ. 9 1592 - 1603, London 1897, ἀρ. 1149).*

Βενετία

1625 - ;	*Νικόλαος Πιπέρης (ASV, 5 savii Mercanzia 32, ASV Bailo di Constantinopoli 335, 74)*
πρὸ τοῦ 1637 - ;	*Βενιέρης (ASV, Senato Deliberazioni Constantinopoli 24 φ. 56)*
πρὸ τοῦ 1648 - ;	*Πέτρος Μανιάνης (PF SOCG 177, 229)*
1655 - 1674	*Μάρκος Chinamo (ASV 5 Savii Mercanzia 32, Bailo di Constantinopoli 116). Τὸ 1667 ἀναφέρεται ἅπαξ ὡς πρόξενος ὁ Πέτρος Μανιάτης (CPF, Visite e Collegi 32, 131).*
1674 - 1682	*Μανώλης Ἀρμένης (ASV, Bailo di Constantinopoli 121).*
1682 - μετὰ τὸ 1683	*Στέφανος Ἀρμακόλλας (ὡς ἄνω)*
1688	*Γεώργιος Ἀρμακόλλας (ASV AE B I 892, 18).*
1700	*Ματθαῖος Μοδινὸς (ASV Bailo di Constantinopoli 129).*

Ὁλλανδία

1613,1624	*Ἀνώνυμοι (Baudartius, Memorien Arnhem 1624 τ. I, σ. 187) ARA Staten Generaal 6897, Haga 3. 4. 1624)*
πρὸ τοῦ 1669	*Νικόλαος Κρίσπος (ARA, Legatie Turkije Voor 1810, 1060 φ. 34-36),*
1669 - μετὰ τὸ 1678	*Ἰωάννης Ἀρακλιώτης (ὡς ἄνω)*
1692 - ;	*Δημήτριος Κονδύλης (ARA, Consulaat Smyrna F. I, 22)*
1727	*Πετράκης Ταταράκης (CDCM J, 463)*[1].

1. Ἐπίσημος πρόξενος τῆς Ὁλλανδίας εἰς τὴν Μῆλον τὸ 1740 ἦτο ὁ Ὁλλανδὸς ἔμπορος G. Marquis, ὁ ὁποῖος ἐξεμίσθωσε τὸν τίτλον τοῦ ὑποπροξένου εἰς ἕνα κάτοικον τῆς Μήλου, τὸν Πέτρον Ταταράκην (ARA Legatie Turkije Voor 1810, 1045).

1744	*Δρ. Γ. Α. Μαρίνης (ARA Legatie Turkije Voor 1810, 1084).*
1746 - 1748	*Νικόλαος Ντούσης (ὡς ἄνω).*
1748 - 1758	*Ἰωάννης Πέτρου Ταταράκης (B. J. Slot: Ἰωάννης Πέτρου Ταταράκης, ὑποπρόξενος τῆς Ὁλλανδίας εἰς τὴν Μῆλον, «Κυκλαδικὸν Φῶς», Μάϊος 1973).*
1757 - 1791	*Ραφαὴλ Καρδαμίτσης (ARA, Legatie Turkije voor 1810 1084) Ὁ Καρδαμίτσης διέμενεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς Κωνσταντινούπολιν.*
1791 - 1797	*Ἰγνάτιος Ρουτζιέρης, πρόξενος Τήνου καὶ Μήλου, διέμενεν εἰς Τῆνον (ARA Legatie Turkije Voor 1810, 1086, οἰκογ. ἀρχεῖον Van Dedem 100).*

Οἱ δύο τελευταῖοι πρόξενοι, μὴ διαμένοντες εἰς τὰς ἕδρας των, ἀνεπληροῦντο ὑπὸ τοῦ ὑποπροξένου Βασιλείου Σάρδη εἰς Κίμωλον (Legatie Turkije Voor 1810, 184 καὶ 1086, Legatie Turkije Na 1813 - 1830, 123). Ὁ Σάρδης ἦτο ὑποπρόξενος μέχρι τοῦ 1810. [Βλ. σελ. 28 ἑξ. τοῦ παρόντος τόμου].

1816 - 1859	*Δημήτριος Β. Σάρδης (Legatie Turkije 1813 - 1830, 123). [Βλ. σελ. 39 ἑξ. τοῦ παρόντος τόμου.]*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε'

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΝΑΩΝ ΤΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΕΑΣ—ΘΕΡΜΙΩΝ—ΣΙΦΝΟΥ

ΜΗΛΟΣ

Ἀπάνω Κάστρο: *Παναγία ἡ Σκινιώτισσα*

Ἐλέγετο ὅτι ἦτο ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῶν καθολικῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα. Πρβλ. ἔγγραφα 9, 32, 34, 56.

Εἰς τὸ ἔγγραφον 34 ἔχει προστεθῆ δήλωσις τοῦ Ἕλληνος μοναχοῦ Παρθενίου Καλίλη, βεβαιοῦντος ὅτι ὁ ναὸς ἦτο ἀρχικῶς καθολικός.

Φαίνεται ὅτι ὁ ναὸς ἔφερε λατινικὴν ἐπιγραφὴν καὶ περιεῖχεν εἰκόνα παριστῶσαν τὴν Παναγίαν μετὰ γονυπετούσης δουκίσσης τῶν Φράγκων. (ἔγγρ. 34).

Σημερινὴ κατάστασις: Ζ. Ἀ. Βάου: Ναοὶ καὶ ναΰδρια, σ. 68-73.

Παναγία ἡ Ἐλεοῦσα

Κατὰ Ζ. Ἀ. Βάον: Ναοὶ καὶ ναΰδρια, σ. 65-67, ὁ ναὸς αὐτὸς ἦτο ἀρχικῶς λατινικός. Δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀνεύρω γραπτὴν μαρτυρίαν περὶ τούτου.

Ἅγ. Ἀντώνιος ὁ Ἡγούμενος

Ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ Ἀπάνω Κάστρου, ὁμοῦ μετὰ τοῦ ὀρθοδόξου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (ἔγγραφα 32 καὶ 56). Ἦτο ὀρθόδοξος τὸν 17ον αἰῶνα. Δὲν ὑφίσταται σήμερον.

Ἁγία Μαργαρίτα

Τὸν 17ον αἰῶνα ὀρθόδοξος ναὸς εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Πέρου Μικέλη, ἀλλ' ἐπιστεύετο

ὅτι ἦτο ἀρχικῶς καθολικὸς (ἔγγραφον 32). Δὲν ὑφίσταται σήμερον.

Ἁγία Αἰκατερίνη καὶ Ἅγιος Φραγκῖσκος

Δύο μεσαιωνικοὶ καθολικοὶ ναοὶ κάτωθεν τοῦ Κάστρου. Τὸν 17ον αἰῶνα εἰς χεῖρας Ἑλλήνων (ἔγγραφον 32). Δὲν ὑφίστανται σήμερον.

ΖΕΦΥΡΙΑ καὶ περίχωρα

Εὐαγγελίστρια

Συμφώνως πρὸς τὸ ἔγγραφον 32, ὁ ναὸς αὐτὸς ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν δουκῶν τῆς Νάξου μετὰ τὴν ματαφορὰν τῆς πρωτευούσης ἀπὸ τὸ Ἀπάνω Κάστρο εἰς τὴν Παλαιὰν Χώραν. Ὁ ναὸς εἶχε τελείως ἐξαφανισθῆ τὸ 1680 περίπου, ἀλλ' ἡ θέσις του ἦτο ἀκόμη γνωστὴ τότε (ἔγγραφον 32).

Παναγία τοῦ Δατσίλα

Κατὰ τὸ ἔγγραφον 9 ἐπρόκειτο περὶ μεγάλου παλαιοῦ ναοῦ μὲ τρία θολωτὰ κλίτη, πολὺ πλησίον τῆς πόλεως. Ὁ ναὸς ἦτο ἠρειπωμένος τὸ 1652 ἀλλ' ἕνας Ἑνετὸς ναύαρχος ἐσκόπευε νὰ τὸν ἀνοικοδομήσῃ.

Ἅγιοι Κοσμᾶς καὶ Δαμιανὸς

Συμφώνως πρὸς ἔγγραφον τοῦ 1602 (ἔγγραφον 3) ἡ ἐκκλησία αὐτὴ ἦτο ὁ καθολικὸς καθεδρικὸς ναὸς πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Μήλου ὑπὸ τῶν Τούρκων. Κατέστη μετέπειτα ὀρθόδοξος ναὸς ἀλλ' ἐτέλει ὑπὸ ἀμφισβήτησιν (βλ. σ. 58-60 καὶ 64 μετὰ σημειώσεων). Ὁ ναὸς ἔγινεν ὁριστικῶς καθολικὸς τὸ 1635, πρῶτον ὡς παρεκκλήσιον ὑπαγόμενον ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν πα-

τριάρχην τῆς Βενετίας καὶ κατόπιν ὡς καθεδρικὸς ναὸς Μήλου. Φαίνεται ὅτι ἠρειπώθη τελείως κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος ἀλλ' ἀνοικοδομήθη ἐκ θεμελίων τὸ 1650 περίπου ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀντωνίου Σέρρα μὲ βοήθειαν τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Ἑνετοῦ ναυάρχου Μοροζίνη (ἔγγρ. 9).

Ἀκριβὴς περιγραφὴ εἰς ἔγγρ. 9: Διαστάσεις 13×4 μ., μονόκλιτος μὲ θόλον καὶ τόξα, καθὼς καὶ ἐσοχὰς εἰς τὰ πλάγια. Τὸ κτίριον εὑρίσκετο μεταξὺ τοῦ ὀρθοδόξου καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἐλευθερίου (πρβλ. Βάου: Ναοὶ καὶ ναΰδρια, σ. 446) καὶ τῆς οἰκίας τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου.

Μεγαλοπρεπὲς θυσιαστήριον κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Σέρρα, παρόμοιον πρὸς τὸ τοῦ καθολικοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Νάξου. Περιγραφὴ τοῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸ ἔγγρ. 9. Περὶ τὸ 1774 ὁ ναὸς ἐγκατελείφθη ὑπὸ τοῦ τελευταίου καθολικοῦ ἱερέως, καὶ τὸ 1823 ὁ Γάλλος πρόξενος Λουδοβῖκος Μπρὲστ ἐπῆρε ὑλικὰ ἀπὸ τὰ ἐρείπια διὰ νὰ οἰκοδομήση τὸν καθολικὸν ναὸν τῆς Πλάκας (ἔγγρ. 57). Οὐδὲν ἴχνος αὐτοῦ ὑφίσταται σήμερον.

Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς

Μονὴ τῶν καπουτσίνων πλησίον τῆς πόλης τῆς Παλαιᾶς Χώρας εἰς πολὺ ἀνθυγιεινὴν τοποθεσίαν. Κτίριον μεγάλου μεγέθους ὁμοιάζον μὲ φρούριον. Ἐκτίσθη περὶ τὸ 1665· περιγραφὴ εἰς Ἀρχεῖα Προπαγάνδας: Visite e Collegi 32. Τὸ πρῶτον κτίριον κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1683, ἀλλ' ἀνοικοδομήθη μετὰ παρέλευσιν

ὀλίγων ἐτῶν. Περιγραφὴ τοῦ δευτέρου κτιρίου ὑπὸ τοῦ Καστέλλι εἰς Visite e Collefi 38 φ. 10-11: Ναὸς μονόκλιτος μὲ τόξα καὶ θόλον, δάπεδον ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον, διαστάσεων 25×7 μ. Θυσιαστήριον ἀπὸ πέτραν, πολύχρωμον ξύλινον ἀρτοφόριον. Εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν καὶ εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ μήκους, μικρὸν παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἓν ἐξομολογητήριον καὶ ἕνας ἄμβων ἀπὸ πολύχρωμον βαμμένον ξύλον (κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τοῦ ἰδίου τύπου ὡς ὁ ἄμβων τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τῶν καπουτσίνων εἰς τὸ Κάστρο τῆς Νάξου). Ὑπῆρχεν ἐπίσης ἱεροφυλάκιον καὶ μονὴ ἐκ 5-6 δωματίων. Ἡ μονὴ ἐγκατελείφθη μεταξὺ τοῦ 1736 καὶ τοῦ 1738. Οὐδὲν ἴχνος διατηρεῖται σήμερον.

Ἅγιος Βερναρδῖνος

Εὑρίσκετο ἐντὸς ἀγροῦ ἐκτὸς τῆς πόλεως. Πρόκειται πιθανώτατα περὶ τοῦ ἰδίου ναοῦ μὲ τὸν μνημονευόμενον τὸ 1622 ὑπὸ τοῦ Πέτρου ντὲ Μάρκις (PF Visite e Collegi I φ. 528) ὡς μόνον καθολικὸν ναὸν τῆς Μήλου «Ἅγιον Βαρθολομαῖον» καὶ μὲ τὸν ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Τσίρο Τούμπινο (PF Visite e Collegi 17 φ. 72) ἀνωνύμως ὡς μόνον ναὸν τοῦ ἐπισκόπου Μήλου ἐκτὸς τῆς πόλεως. Περιγραφὴ εἰς ἔγγρ. 9: μονόκλιτος τοξωτός. Ἀναφέρεται διὰ τελευταίαν φορὰν τὸ 1738 (ἔγγρ. 47).

Ἅγιος Πολύκαρπος

Ἀρχικῶς ὀρθόδοξος ναὸς ἐκτὸς τῆς Παλαιᾶς Χώρας, δωρηθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλείου

Λογοθέτη πρὸς ἵδρυσιν μονῆς, (βλ. σ. 73). Κατὰ τὸ ἔγγραφον 9, μικρὸς μονόκλιτος τοξωτὸς ναός. Λόγῳ τῆς ἀποκέντρου θέσεώς του δὲν ἦτο κατάλληλος διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ μονὴν καὶ ἐγκατελείφθη συντόμως. Ἀνοικοδομήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων περὶ τὸ 1715 (ἔγγρ. 50). Δὲν ὑφίσταται σήμερον.

ΠΛΑΚΑ

Παναγία τῶν Ρόδων

Ἐκτίσθη τὸ 1823 ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου Μπρέστ, προξένου τῆς Γαλλίας, ἐν μέρει μὲ ὑλικὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγ. Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ (ἔγγραφον 57). Ὑφίσταται. Διὰ περιγραφὴν βλ. Βάου: Ναοὶ καὶ ναΰδρια, σ. 130-132.

Ἱδρυτικὴ ἐπιγραφὴ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου 18ου (ὄχι τοῦ Λουδοβίκου 16ου ὡς ἐκλαμβάνεται ἐνίοτε ἐσφαλμένως). Μονόκλιτος τοξωτός. Περιέχει τὸν τάφον τοῦ Λουδοβίκου Μπρὲστ μὲ ἐπιγραφήν.

ΑΔΑΜΑΣ

Ἅγιος Νικόλαος

Ἐκτίσθη τὸ 1827 ὑπὸ τοῦ βικαρίου Ἀγγέλου Φούμελη. Μονόκλιτος ναὸς διαστάσεων 4×10 μ. Ὑφίσταται ἀκόμη. Περιγραφὴ ὑπὸ Ζ. Ἀ. Βάου, Ναοὶ καὶ ναΰδρια, σ. 424-425.

ΝΗΣΙΣ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΙΜΩΛΟΥ

Ἁγία Αἰκατερίνη

Τὸ 1628 ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἐνετίας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔλαβεν ἀπὸ τὴν Πύλην ἄδειαν νὰ ἐπισκευάσῃ τὸν ναὸν τῆς Ἁγ. Αἰκατερίνης ἐπὶ τῆς νησίδος τοῦ Ἁγ. Γεωργίου πλησίον τῆς Κιμώλου (ASV, Com-

memoriali 28, 24). Δὲν ἀναφέρεται ἀλλαχοῦ εἰς τὰ καθολικὰ ἀρχεῖα).

Περιγραφὴ παρούσης καταστάσεως εἰς Ἰ. Σ. Ράμφου: Τὸ μονύδριον τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, ἱστορία τοῦ μονυδρίου μετ' ἀνεκδότων ἐγγράφων, «Κιμωλιακὰ» 1933, σ. 31-52. «Κιμωλιακὰ» Β' (1972), σ. 242 σημ.

ΚΙΜΩΛΟΣ — *Παναγία τῶν Ρόδων ἢ DEL CARMINE*

Ὀλίγον ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἱδρυθεῖσα τὸ 1658 (PF AA 1658, 250) δαπάναις τῶν καθολικῶν κατοίκων τῆς Κιμώλου. Περιγραφή: Μονόκλιτος, τοξωτός, σκεπασμένος ἐν μέρει μὲ λιθοδομὴν καὶ ἐν μέρει μὲ πλίνθους. Ἔχει ἓν μέγα θυσιαστήριον εἰς τὸ κέντρον καὶ δύο μικρότερα ἑκατέρωθεν. Κύριον θυσιαστήριον μὲ εἰκόνα τῆς Παναγίας Del Carmine, τὰ ἄλλα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου. Δάπεδον ἐκ τετραγώνων πλακῶν. Διαστάσεις περίπου 10×5 μέτρα. Περιγραφὴ εἰς ἔγγραφα 17, 25, 41.

Περιγραφὴ σημερινῆς καταστάσεως ὑπὸ Ἰ. Σ. Ράμφου Χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Κιμώλου, σ. 257-258.

ΣΙΦΝΟΣ — *Ἐξ ὅσων γνωρίζω δὲν ὑπάρχουν σήμερον ἴχνη καθολικοῦ ναοῦ εἰς τὴν Σίφνον.*

ΚΑΣΤΡΟ — *Ἅγ. Ἀντώνιος ὁ Ἡγούμενος*

Ἔγινε καθολικὸς ναὸς ἀφοῦ οἱ Λατῖνοι ἐγκατέλειψαν τὰ Θερμιὰ εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος. Εὑρίσκετο εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Κάστρου. Περιγραφὴ εἰς ἔγγρ. 10. Περιεῖχεν ἐπιτύμβια μνημεῖα τῆς

οἰκογενείας τῶν Λατίνων ἀρχόντων. Ἦτο μονόκλιτος μὲ δύο τόξα ὑπὸ μορφὴν θόλων (ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης Βερνάρδος εἰς PF Visite e Colleci 31, φ. 39V). Διαστάσεις: 19×10 μέτρα, μὲ κόγχην 3×2 ½ μέτρα. Πέτρινον θυσιαστήριον μὲ παλαιὰν εἰκόνα τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου, ἑλληνικοῦ τύπου (ἀποστολικὸς ἐπισκέπτης Σεμπαστιάνι, PF Visite e Collegi 32 φ. 113V). Ἄλλο θυσιαστήριον μὲ εἰκόνα τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου τῆς Παδούης δυτικοῦ τύπου (ἔνθ' ἀνωτ. φ. 114). Ἐγκατελείφθη περὶ τὸ 1800.

Ἅγιος Μιχαὴλ

Εἰς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, εἰς κακὴν κατάστασιν (PF Visite e Collegi 31 φ. 40).

Εὐαγγελίστρια

Μικρὸς ναός, ἠρειπωμένος τὸ 1652 (Visite e Collegi 31, φ. 40), πλησίον τῆς πόλεως. Τὸ 1667 εἰς καλὴν κατάστασιν, μὲ μίαν εἰκόνα (Visite e Collegi 32, 114-115). Τελευταία μνεία τὸ 1758.

ΑΡΤΕΜΩΝ

Ἅγιος Νικήτας

Εὑρίσκετο ἐντὸς τοῦ μεγάρου τοῦ Ἕλληνος ἐπισκόπου καὶ ἠμφεσβητεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεσκευάσθη ὀλίγον πρὸ τοῦ 1652 (PF Visite e Collegi 31 φ. 41) ἀλλ' ἐχάθη ὀλίγον ἀργότερα.

ΟΡΟΣ ΤΩΝ ΜΥΛΩΝ

Ἅγιος Νικήτας

Ἐπὶ ὄρους εἰς ἀπόστασιν 4 ½ χμ. ἀπὸ τὸ Κάστρο. Τὸ 1667 εἰς κακὴν ὑλικὴν κατάστασιν καὶ ὁ ἱερεὺς τὴν ἐπεσκέπτετο μόνον

ἅπαξ τοῦ ἔτους (Visite e Collegi 32, 115). Ὑπῆρχεν ἀκόμη τὸ 1758 (ἔγγραφον 49).

ΦΑΡΟΣ *Λατινικὸν θυσιαστήριον εἰς ἑλληνικὸν ναόν. Ὑπῆρχε τὸ 1758 (ἔγγραφα 10 καὶ 49).*

ΚΕΑ *Ἅγιος Ἀνδρέας*

Κατὰ τὴν παράδοσιν ἦτο καθεδρικὸς ναὸς κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν, κατεστραμμένος. Ἔκθεσις βικαρίου περὶ τὸ 1665, (PF SC. Arcipelago I B φ. 31). G. Gerola, Kea (Annuario della R. Seuola Archeologica di Atene, IV-V. 1924, σ. 177-221, σ. 194) ταυτίζει τὴν τοποθεσίαν μὲ τὸ σημερινὸν παρεκκλήσιον εἰς τὸ μέσον τοῦ φρουρίου. Τὸ 1757 ἐσχεδιάζετο ἐπισκευή (PF. AA 1747, 90 Visite e Collegi 32, 119).

Ἁγία Αἰκατερίνη

Ἀρχικῶς καθολικὸς ναός, κατέστη ὀρθόδοξος κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Τουρκοκρατίας, ἀλλ' ἀπεδόθη εἰς τοὺς καθολικοὺς περὶ τὸ 1645 (ἔγγραφον 10). Εὑρίσκετο ἐντὸς κήπου εἰς τὴν κορυφὴν ὑψηλῆς κλίμακος PF, Fondo di Vienna I φ. 222) ἐκτὸς τῆς πόλεως. Πολὺ μικρός, κτισμένος κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον, μὲ δύο ἱερά, τὸ ἓν ἀφιερωμένον εἰς τὴν Ἁγίαν Αἰκατερίνην καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν. Ἦτο ἀκόμη ἐν χρήσει τὸ 1700 (Καρπάθιος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 35). Θυσιαστήριον εἰς τὸν ἑλληνικὸν ναὸν τῆς Ἁγ. Τριάδος· λόγῳ τῶν δυσχερειῶν τῆς μεταβάσεως οἱ Λατῖνοι ἤθελον τοποθεσίαν ἐντὸς τῆς πόλεως (Καρπάθιος ἔνθ' ἀνωτ. σ. 35).

Τὸ 1757 ἐκτίσθη νέος ναὸς ἐντὸς τῆς πόλεως (PF AA 1757, 418).

Παναγία τῆς Ἐπισκοπῆς

Κατὰ τὴν παράδοσιν παλαιὸς καθολικὸς ναός, εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τὸ 1650 (ἔγγραφον 10). Ἀνοικοδομήθη διὰ νὰ γίνῃ ἑλληνικὸν μοναστήριον τὸ 1651 (Gerola, Kea σ. 207-208). Ὑφίσταται ἀκόμη.

ΚΥΘΝΟΣ
ΣΚΛΑΒΟΣ

Ἅγ. Ἀντώνιος ὁ Ἡγούμενος

Κατὰ τὴν παράδοσιν ἦτο καθεδρικὸς ναὸς κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν. Ἐν χρήσει τὸ 1650 (ἔγγραφον 10), τελείως κατεστραμμένος τὸ 1667 (PF. Visite e Collegi 32 φ. 122). Δὲν ὑφίσταται σήμερον.

ΚΥΘΝΟΣ

Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς

Διὰ συμβολαιογραφικοῦ ἐγγράφου τῆς 5. 9. 1676, ὁ πειρατὴς Κάρδης ἠγόρασεν ἀπὸ τοὺς ὀρθοδόξους μικρὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς καθολικὸς ναός. Ἐν χρήσει μέχρι τοῦ 1710, δὲν ὑπάρχει σήμερον (PF. Visite e Collegi 37 φ. 61-62, Καρπάθιος ἔνθ' ἀν. 30-31, Gerola, Thermia, Annuario 6, 1926 σ. 60).

Σημείωσις. Κατὰ τὸν Eubel, (ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. 4 σ. 333), ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς ἐπισκοπῆς Κέας—Θερμιῶν—Σίφνου ὠνομάζετο Παναγία ἡ Ἐλεοῦσα τὸ 1617, πρέπει ὅμως νὰ πρόκειται περὶ προγενεστέρας περιόδου, διότι τὸ 1617 ὁ ἐπίσκοπος ἐχρησιμοποίει τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου εἰς τὴν Σίφνον. Ἡ Παναγία ἡ Ἐλεοῦσα θὰ ἦτο εἴτε ναὸς ἐξαφανισθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ εἰς Κύθνον (μερικοὶ καθολικοὶ ἐπίσκοποι διέμενον ἐκεῖ κατὰ τὸ 16ον αἰ.) εἴτε ναὸς εἰς Κέαν, ὅπου εὑρίσκετο ἡ παλαιὰ ἕδρα τῶν ἐπισκόπων τῆς Φραγκοκρατίας. Ἐὰν ἀληθεύῃ τὸ τελευταῖον, ἴσως νὰ πρόκειται περὶ τῆς ἐν Κέᾳ Παναγίας τῆς Ἐπισκοπῆς.

RÉSUMÉ

Les églises catholiques à Kimolos et aux îles voisines, une histoire des communautès marinières occidentales et de leurs églises aux Cyclades de sud-Ouest, I 1600-1893.

Sous la domination franque au Moyen Age le catholicisme fut établi aux Cyclades. Dans les Cyclades de Sud-Ouest les catholiques n' étaient qu' une minorité assez faible, et après la conquête turque en 1566 le catholicisme disparaissait lentement, surtout parce que l' église catholique n' était pas capable d' obtenir un statut juridique; ainsi elle perdait ses possessions et ne pouvait plus maintenir des prêtres. L' évêché catholique de Milos disparaissait, comme aussi les églises de Thermia et Kea qui appartenaient à l' évêché de Sifnos. L' église catholique de Sifnos subsistait encore sous la domination latine qui durait à Sifnos jusqu' en 1617.

Arpès 1600 Rome essayait de retablir la situation de l' église Catholique aux Cyclades, mais dans les évêchés de Sifnos et Milos ces efforts était vains. De nouveaux évêques furent nommés, mais les dernières familles catholiques disparaissaient, quoique les évêques pouvaient rétablir un peu la situation matérielle.

Après 1645 la situation politique changeait. Les Turcs n' étaient plus capables de maintenir leur autorité dans les îles par cause de la prépondérance de la flotte vénitienne. Pendant la guerre crétoise il arrivait une foule de petits navires occidentaux pour faire le commerce avec les belligerants et un peu de piraterie à coté. Des marins dalmates, italiens, savoyards et maltais s' établirent à plusieurs îles, notamment à Milos, Thermia, Kea, Kimolos et Sifnos. Les grands navires corsaires, commandés par des nobles maltais, savoyards, toscans et francais trouvaient eux aussi une base à Milos, où une société assez splendide se developpait pour laquelle l' évêché catholique retabli devait assurer les pompes réligieuses. L' évêché de Sifnos cessait d' exister avec l' extinction du catholicisme indigène, la petite communauté d' immigrants nouveaux y était gouverné par un vicaire apostolique. A Kimolos, Thermia et Kea on trouve des nouvelles communautés catholiques.

La prospérité de ces colonies ne durait pas longtemps. Vers l'an 1700, les Turcs retablirent leur contrôle aux Cyclades de sud-Ouest, la piraterie française cessait et des épidemies réïterées depeuplaient Milos, la base principale. Les grands personnages de la piraterie étaient les premiers à disparaitre, et avec eux disparaissait le siège episcopal de Milos. Il restait quelques communautés de marins, mariés à des femmes grecques dont les descendants pour la plûpart devenaient orthodoxes. Ainsi ces groupes s' éteignaient lentement, à Thermia déjà a-

vant 1750; la population catholique de Milos fuyait devant les épidemies avec son vicaire apostolique, successeur des évêques; à Kimolos et à Sifnos et Kea le catholicisme disparût à la fin du XVIIIme siècle. Après 1800, les refugiés de Milos retournaient àle ur île, ainsi l' église de Kimolos fut abandonée. Au cours du XIXme siècle il y avait encore quelque immigration à Milos de catholiques de Santorin et de Naxos, mais vers la fin du siècle l' église catholique aux Cyclades de Sud-Ouest cessait d' exister quand Désiré Brest, dernier vicaire apostolique de Milos, Kimolos, Sifnos, Thermia et Kea décédait en 1893.

A cette étude il a été joint comme annexe une serie de traductions en grec des documents principaux sur l' histoire de l' église catholique à Mllos, Kimolos, et quelques documents sur Thermia, Kea et Sifnos, des extraits des registres des églises de Milos et Kimolos, des listes des évêques de Milos, des évêques de Sifnos, des églises catholiques des deux évêchés et des listes des consuls étrangers à Milos et Kimolos pendant l' èpoque de domination turque. B. J. SLOT

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Σέλὶς	Στίχος	Ἀντὶ	Γραπτέον
18	16	Hafften	Haeften
»	»	Dumant	Dunant
28	26	A. E. Van Daden	A. E. Van Dedem
29	6 11	Gelber	Gelder
»	18	Panchan	Panchaud
»	30	S. Unggerts	Wiggerts
37	19	T' of Suburg	Hof Souburg
40	22	L. L. EG JG. P. P.	L. L. H. H. P. P. (= Leurs Hautes Puissances, δηλ. Γενικὴ Πολιτεία - Κυβέρνησις τῆς Ὁλλανδίας 1576-1795.
41	33	Guistiniani	Giustiniani
80	24	Camillis	Camilli
112	22	Giovanni d'Armer	Giovanni d'Armen
127	13	Δομεριχάκη	Δομενιχάκη
132	26	τῆς Ἐφέσου	τοῦ Μάρκου Ἐφέσου
140	21	Giovanni Battista paterii	Giovanni Battista Grimaldi Paterii
145	16	Ciuseppe	Giuseppe
155	4	Giovanni Giouduzzi	Giovanni Giuduzzi
»	5	Moronidella	Moroni
161	4	ἀρχιστράτηγος	ἀρχιναύαρχος
184	12	τὸν ἐπίσκοπον Maritina	τὸν ἐπίσκοπον
217	28	463	J 463
219	19	(σσ. 320 ἑξ.)	(σσ. 320 ἑξ.) 1780
231	21	Collecio	Collegio
234	33	κρτήσουν	κρατήσουν
235	29	Μαρκόπουλος	Μαρκόπολις
240	19	Turkÿe	Turkije

3. Τὰ ὑπ' ἀριθ. 3-9 ἔγγραφα προέρχονται ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Chambre de Commerce et d' Industrie τῆς Μασσαλίας, ἀρ. J. 463, τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἐκ τῆς Lagatie Turkije, ἀρ. 1084, 1086 καὶ 1813-1850, ἀρ. 123. Ἐπίσης οἰκογενειακὰ ἀρχεῖα Van Dedem, aanw 1913, ἀρ. 8.

Χάρται τῆς Κιμώλου, Μήλου καὶ Πολυαίγου ὑπὸ Lavalle, πιλότου τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. (Ἐκ τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους τῆς Χάγης, Atlas Marine 56)

Ἡ ἐπὶ τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας «Ἐπταπόστου», τῆς ἐκκλησίας τῶν Ταξιαρχῶν Κιμώλου, ἐπιγραφή, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἀγγελέτου Γοζαδίνου, τελευταίου φράγκου κυρίου τῆς Κιμώλου [1615] (βλ. ἀν. σελ. 55)

Σιγίλλιον τοῦ λατίνου ἐπισκόπου Μήλου Ὑακίνθου περὶ Ἰωάννου Ἀρμένη [1627] (βλ. ἀν. σ. 112)
(PF, Fondo di Vienna I, φ. 147)

Ὁ ἐν Ζεφυρίᾳ Μήλου ναὸς ἁγ. Ἀναργύρων καὶ τὸ ἐπισκοπεῖον τῆς λατινικῆς ἐπισκ. Μήλου καὶ Κιμώλου (1661)
(PF. Fondo di Vienna I, φ. 146, βλ. ἀν. σ. 123)

Ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν Ἁγ. Ἀναργύρων Μήλου
(PF., Fondo di Vienna I, φ. 147, βλ. ἀν. σ. 124)

Φωτοτυπία μαρτυρίας τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων Κιμώλου [1669]
(SC. Arcipelago IA' φ. 788, βλ. ἀν. σ. 149)

Φωτοτυπία σελίδος τοῦ βιβλίου βαπτίσεων Κιμώλου, γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ πρώτου καθολικοῦ ἐφημερίου τῆς νήσου Γ. Ρούσσου (βλ. ἀν. σ. 245)
(ACP, St. Louis M 78)

Ἔγγραφον τοῦ καθολικοῦ ἐπισκόπου Μήλου Ἀντωνίου Καμίλλη φέρον τὴν σφραγῖδα του [1683]
(PF. SC. Arcipelago 4 φ. 27)

Ναυτικὸς χάρτης τῶν ΝΔ Κυκλάδων τοῦ 1648
(A. Jacobsz: Middellandsche Zeebeschrijving Amsterdam 1648)

Τὸ μονύδριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς ὁμωνύμου νησῖδος. Δεξιὰ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης (Φραγκοκκλησιά»). Εἰς τὸ βάθος ἡ Πολύαιγος

Χάρτης τῆς Μήλου τῆς ἐποχῆς τῆς Φραγκοκρατίας
ΕΚΤ. (Porcacchi: L'Isole più Famose del mondo, Venetia 1576)

Οἰκόσημον τῆς οἰκογενείας Brest

Τὸ γαλλικὸν προξενεῖον τῆς Κιμώλου εἰς τὸν βόρειον διάδρομον τοῦ Κάστρου

Ἀκουαρέλλα ΙΘ' αἰ. τοῦ J. Catwright Μουσείου Μπενάκη ἀρ. 048
Ὁ ὅρμος τῆς Ψάθης τῆς Κιμώλου. (A. Pestalozzi, Auf den spuren von General Johann Rudolf Werdmuller in der Agais, 1664-1667, Zurich 1973, σ. 87)

Ἄποψις τῆς κωμοπόλεως καὶ τοῦ ὅρμου τῆς Κιμώλου
Ἀκουαρέλλα ΙΘ' αἰ. τοῦ J. Cartwright Μουσ. Μπενάκη ἀρ. 053
(Βλ. Pestalozzi ἔνθ. ἀν. σ. 87)

ΑΝΤ. ΦΛ. ΚΑΤΣΟΥΡΟΥ
Ἐπιτ. Ἐκπ. Συμβούλου

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΚΙΜΩΛΟΥ ΚΑΙ ΗΠΟΛΗΒΟΥ

Μὲ τὰ τοπωνύμια τῆς Κιμώλου καὶ τῆς Ἡπολήβου[1] ἔχουν ἀσχοληθῆ 1) ὁ Ἀντώνιος Μηλιαράκης, ποὺ στὸ περὶ Κιμώλου ἔργο του[2] ἔχει ἀναγράψει ὀνόματα βουνῶν, κοιλάδων, ἀκρωτηρίων, λιμανιῶν καὶ ἔχει ἐπισυνάψει γεωγραφικὸ—ὄχι λεπτομερῆ—χάρτη «κατὰ τὸν Ἀγγλικὸν ὑδρογραφικὸν πίνακα», 2) ὁ Ἰωάννης Κ. Βογιατζίδης, ποὺ ἀπὸ τὰ τοπωνύμια τῶν δύο νησιῶν ἔχει ἑρμηνεύσει τὰ πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀναγόμενα σὲ χρόνους παλαιούς[3], καὶ 3) ὁ σεβαστὸς πρωτοπρεσβύτερος Ἰωάννης Σπ. Ράμφος, ποὺ πρόσφατα[4] ἐδημοσίευσε πλήρη, ὅσο γίνεται, ἀλφαβητικὸ κατάλογο τους.

Σ' αὐτὸν τὸν κατάλογο, κυρίως, βασίζεται αὐτὴ ἐδῶ ἡ ἐργασία, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπιδιώκεται ἡ ἐξήγηση τῆς προελεύσεως καὶ ἡ κατάταξη τῶν ὀνομάτων τῶν τοποθεσιῶν τῶν δυὸ μικρῶν νησιῶν, ποὺ ταξιδεύουν στὴ νοτιοδυτικὴ ἄκρη τῶν Κυκλάδων.

Α'

Τὰ τοπωνύμια τὰ ἀναγόμενα σὲ παλαιοὺς καιροὺς δὲν εἶναι πολλά.

Ἀρχαῖο ἑλληνικὸ εἶναι τὸ ὄνομα Κίμωλος, ποὺ στὸ στόμα τοῦ λαοῦ διασώθηκε μὲ τὰς τύπους ἡ Κίμωλο καὶ ἡ Κίμουλο καὶ σὲ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας («Κιμωλιακὰ» Β' 278 καὶ Δ' 43) καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανα-

---

Βραχυγραφικὰ ἡ Κίμωλος θὰ σημειώνεται: Κίμ. καὶ ἡ Ἡπόληβος Ἡπόλ. Σημειώνω ἐδῶ ὅτι τὸν Ἰούνιο τοῦ 1946 βρέθηκα στὴν Κίμωλο καὶ ἐγνώρισα τὸ νησί.

1. Ἀντ. Μηλιαράκη, Ὑπομνήματα Περιγραφικὰ τῶν Κυκλάδων νήσων κατὰ μέρος. Κίμωλος. Ἀθήνησιν 1901. Ἔχει ἀναδημοσιευθῆ στὰ «Κιμωλιακὰ» Α' (1970) σ. 1-48.

2. Ι. Κ. Βογιατζίδου, Κίμωλος, Ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τῆς νήσου, «Ἀθηνᾶ» 35 (1923/24) σ. 67-124 καὶ 37 (1925/26) σ. 108-160. Ἔχει ἀναδημοσιευθῆ στὰ «Κιμωλιακὰ» Α' (1970) σ. 49-160.

3. Ι. Σ. Ράμφου, Τὰ τοπωνύμια Κιμώλου καὶ Πολυαίγου, «Κιμωλιακὰ» Γ' (1973) σ. 371-375.

στάσεως φέρεται ὡς Κίμηλος, ἀπὸ συμφυρμὸ τοῦ ὀνόματος τῆς γειτονικῆς Μήλου. Τὸ ὄνομα, κατὰ τὸν Ἰ. Βογιατζίδη («Κιμωλιακὰ» Α' 49) εἶναι σύνθετο ἀπὸ τὴ ρίζα Κιμο— (σανσκριτικὰ çjâma ἢ mãllon çjêma) = λευκό, τεφρόχρους καὶ τὴν κατάληξη -ωλος (πβ. Ἄνωλος, Πακτωλός), «διότι τῷ ὄντι τὰ πρὸς μεσημβρίαν παράλια [τῆς νήσου] ἐκ πώρου συνιστάμενα φαίνονται λευκάζοντα». Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο οἱ Εὐρωπαῖοι τὴν εἶπαν ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 14 αἰ., Argentiera ἢ Argentara[1].

Ἕνα ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα τοπωνύμια εἶναι τὸ Δασωνάρι, ποὺ βρίσκεται στὴν Ἡπόληβο κα προέρχεται ἀπὸ τὴ λέξη δασὼν (= τόπος δασωμένος). Μὲ τὸν τύπο Δοσωνάρι βρίσκεται στὴν Κέα (Ἰ. Θωμοπούλου, Μελέτη τοπωνυμικὴ τῆς νήσου Κέω, Ἀθῆναι 1963 σ. 84) καὶ ὡς Δασινάρι στὴν Κάρπαθο. (Μ. Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Καρπάθου, Β' σ. 449).

Ἀρχαῖο ἑλληνικὸ εἶναι καὶ ἡ Χαρακίδα, ὄνομα τοποθεσίας τῆς Κιμώλου, ποὺ ἀναφέρεται καὶ σὲ προικοσύμφωνο τῆς 22 Ὀκτωβρίου τοῦ 1800 («Κιμωλιακὰ» Δ' 42). Τὸ τοπωνύμιο σχετίζεται μὲ τὴν ἀρχαία λέξη χάραξ, ποὺ ἐσήμαινε καὶ τόπο περιφραγμένο μὲ παλούκια μπηγμένα στὴ γῆ σταυροειδῶς. Ἀπὸ τὸ χάραξ ἦταν δυνατὸν νὰ γίνη ὑποκοριστικὸ ἡ χαρακίς, μιὰ λέξη ποὺ δὲν ἀναφέρεται ἀπὸ ἀρχαῖο ἕλληνα συγγραφέα, ἀλλὰ θὰ λεγότανε, καὶ γι' αὐτὸ διασώθηκε στὸ τοπωνύμιο, καὶ θὰ ἐσήμαινε μικρὸ τόπο περίφρακτο.

Στοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ἀνάγονται τά:

Δασκαλειό, τό. Ἔτσι λέγεται τὸ νησάκι Ἅι-Νταριὰς (Ἅγιος Ἀνδρέας), στὰ ΝΔ τῆς Κιμώλου, ποὺ στὴν ἀρχαιότητα συνδεόταν μὲ τὴν ἀπέναντι ἄκρη τῆς Καμπάνας μὲ στενὴ λουρίδα στεριᾶς. Κατὰ τὸν Ἰ. Βογιατζίδη, («Κιμωλιακὰ» Α' σ. 79-84) δασκαλειὸ σημαίνει ἀναχωρητήριο διδασκάλου. «Ἡ λέξις διδάσκαλος —σημειώνει ὁ Βογιατζίδης— ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἡμῶν γλώσ-

1. Βλπ. Ἰ. Βογιατζίδου, Κίμωλος, στὰ «Κιμωλιακὰ» Α' σ. 49-52. καὶ Α. Μηλιαράκη, Κίμωλος, στὰ ««Κιμωλιακὰ» Α' σ. 13-19.

σῃ ἐσήμαινε τὸν ἑρμηνευτὴν τοῦ εὐαγγελίου (= διδάσκαλος τοῦ εὐαγγελίου) ἢ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου (= διδάσκαλος τοῦ ἀποστόλου) ἢ τοῦ ψαλτηρίου (= διδάσκαλος τοῦ ψαλτηρίου) ἀντιστοιχοῦσα οὕτω πρὸς τὴν σύγχρονον λέξιν ἱεροκήρυξ. Οὐδὲν λοιπὸν παράδοξον ἂν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους παρ' ἡμῖν τοιοῦτοι ἱερωμένοι τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι ἀποχωροῦντες τῶν ἐγκοσμίων ἠσκήτευον ἐπὶ τοιούτων ἐρημονήσων ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ ἔκτιζον προσευχάδια ἢ μονύδρια...».

Δέκας, στσὶ (ἀρσ.), Ἐννιάς, στσ', Ὀκτούς, στσ', Τριάντας, στσί. Μὲ τὰ τέσσερα αὐτὰ ὀνόματα, ποὺ ἔχουν γίνει ἀπὸ ἀριθμητικά, εἶναι γνωστὲς 4 κοιλάδες στὴ νοτία ζώνη τῆς Κιμώλου ἀνάμεσα στὸ βουνὸ τοῦ Προφήτη Ἠλία καὶ τὴ θάλασσα. Οἱ κοιλάδες πῆραν αὐτὰ τὰ ὀνόματα, ὅπως γράφει ὁ Ι. Βογιατζίδης, («Κιμωλιακὰ» Α' σ. 67-79), «ἐκ τοῦ ἐπισήμου ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτοῖς παροίκων [= τῶν δούλων τῆς γῆς γεωργῶν]: χωρίον τῶν ὀκτώ, τῶν ἐννέα, τῶν δέκα, ὅθεν μετὰ τῶν κινήσεως σημαντικῶν ρημάτων: εἰς τοὺς ὀκτώ, εἰς τοὺς ἐννέα, εἰς τοὺς δέκα, εἰς τοὺς τριάντα, ἔπειτα δέ, μετὰ τῆς χαρακτηριστικῆς καταλήξεως τῆς αἰτιατ. τοῦ πληθυντ.ς, καὶ: εἰς τοὺς Ὀκτώς, εἰς τοὺς Ἐννέας, εἰς τοὺς Δέκας, εἰς τοὺς Τριάντας. Ὁ τύπος τσ' Ὀκτούς πρέπει νὰ ἀναχθῇ εἰς γλωσσικὴν περίοδον καθ' ἣν ἐσῴζετο ἀκόμη καὶ διαλεκτικῶς ἡ αἰτιατικὴ εἰς -ούς.».

Ἡπόληβος, ἡ. Εἶναι τὸ μικρὸ ἀκατοίκητο νησὶ στὰ ΝΑ τῆς Κιμώλου, ποὺ πολλοὶ τὸ ταυτίζουν μὲ τὴν ἀρχαία Πολύαιγον ἢ Πολυαίγαν. Τὸ σημερινὸ ὄνομα ὁ Ι. Βογιατζίδης («Κιμωλιακὰ» Α' σ. 52-58) τὸ σχετίζει, πολὺ σωστά, πρὸς τὴ λέξη πολήνι-πολήβι (= ὑπολήνιον), ἀπὸ τὴν ὁποίαν μποροῦσε «κανονικῶς νὰ σχηματισθῇ μεγεθυντικὸν προσηγορικὸν ὄνομα ὁ πόληνος - πόληβος, ὅθεν τὸ ὄνομα τῆς νήσου Πόληνος - Πόληβος», ποὺ τὸ ἀναφέρουν συγγραφεῖς τῶν μέσων αἰώνων. Ἀπὸ τὴ συνεκφορὰ ἡ Πόληβος ἔγινε ἡ Ἡπόληβος, καὶ ἔτσι ἀναφέρεται καὶ στὰ ἔγγραφα τῆς τουρκοκρατίας («Κιμωλιακὰ» Β' 287).

Καλαμίτσι, τό. (Κίμ.). Τὸ τοπωνύμιο βρίσκεται καὶ σ' ἄλλους τόπους: στὴ Σίφνο, τὴν Κέα, τὴν Ἤπειρο, τὴ Λευκάδα, τὴν Εὔβοια, τὸ Μυριόφυτο Θράκης, τὴ Λακωνία, τὴν Κρήτη,

τὴ Σύρα, τὴ Νάξο, τὴ Σέριφο, τὸ Ὀτράντο τῆς Κάτω Ἰταλίας.

Μ π ο ν ά τ σ α, ἡ. Παραλιακὴ περιοχὴ στὰ νότια τῆς Κιμώλου. Σὲ ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1445 («Κιμωλιακά» Ε' 183) ἀναφέρεται ὁ Ἰωάννης Μπονάτσας, κάτοικος Μήλου. Δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανο κάποιο μέλος τῆς οἰκογενείας Μπονάτσα νὰ ἦτο ἰδιοκτήτης τῆς περιοχῆς, ἡ ὁποία τότε θὰ ἐξεφέρετο κατὰ γενικὴ πτῶση ἀρσενικοῦ γένους: τοῦ Μ π ο ν ά τ σ α. Ἀπ' αὐτὴ τὴ μαρτυρία ἐξάγεται ὅτι ἡ τοποθεσία πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη τοῦ τόπου, κάποιου Μ π ο ν ά τ σ α. Ἀργότερα, παρετυμολογικὰ ἀπὸ τὸ προσηγορικὸ ἡ μ π ο ν ά τ σ α, ἔγινε θηλυκοῦ γένους καὶ ἔτσι παρουσιάζεται καὶ σὲ ἔγγραφα τῆς τουρκοκρατίας («Κιμωλιακὰ» Δ', 34, 37, 47). Σὲ πολλὰ μέρη σήμερα ὑπάρχει τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Μ π ο ν ά τ σ ο ς. .

Χ ώ ν η, ἡ. Χαράδρα στὴν Κίμωλο, ποὺ μοιάζει μὲ χ ο ά ν η ν = χ ώ ν η ν. Τὸ τοπωνύμιο βρίσκεται στὴ Σίφνο, στὴ Σίκινο, στὴν Κάλυμνο, στὴ Νάξο. Χ ῶ ν ε ς στὴν Ἄνδρο, Χ ῶ ν ο ς στὴν Κρήτη, Χ ο ύ ν η στὴν Ἠλεία, Σ τ ε ν ο χ ώ ν η στὴ Χίο, Β α θ ε ι ὰ Χ ο ύ ν η στὴ Σαντορίνη.

Β'

Τὰ νεώτερα τοπωνύμια κατατάσσονται ἐδῶ ἀνάλογα μὲ τὴν προέλευσή τους. Ἄλλα προέρχονται ἀπὸ τὴν ποιότητα ἢ τὴ σύσταση ἢ τὸ χρῶμα τοῦ ἐδάφους ἢ τὸ σχῆμα γενικὰ τοῦ τόπου, ἄλλα ἀπὸ τὴ θέση τὴ γεωγραφική, ἄλλα ἀπὸ κτίρια καὶ ἄλλα ἔργα, ἄλλα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα νερὰ καὶ ἀπὸ φυτὰ ἢ ἀπὸ ἀνθρώπους ἢ ἀπὸ ἁγίους.

1. Ἀ π ὸ τ ὸ ἔ δ α φ ο ς.

Ἀ β ο λ ά δ α, ἡ (Κίμ.). Ἡ τοποθεσία πῆρε τὸ ὄνομα ἀπὸ ἀ β ο λ ά δ α (= πολὺ μεγάλο βράχο) ποὺ ὑπάρχει ἐκεῖ.

Ἀ γ κ ρ ε μ ν ά, τὰ (Κίμ.), Ἀ γ κ ρ ε μ ν ὰ τ σῆ Φ υ κ ι ά δ α ς, τὰ (Ἡπολ.). Κρημνώδεις τοποθεσίες. Ἀπὸ τὸν πληθυντ. τὰ κ ρ η μ ν ά, μὲ πρόσληψη τοῦ προθετικοῦ α. Στὴν Κέα, στὴ Σύρα καὶ στὴν Ἀμοργὸ βρίσκεται ἡ Ἐγκρεμιά. (Βλπ. Ι. Θωμοπούλου, Μελέτη τοπωνυμικὴ τῆς νήσου Κέω, σ. 85).

Ἀ μ μ ο υ δ ά ρ α, ἡ (Κίμ.). Ἀμμουδερὴ καλλιεργήσιμη γῆ.

Ἀμμουδιά, ἡ, στὴν Ἀμμουδιὰ τσῆ Ψάθης, στὸ Κλῆμα στὴν Ἀμμουδιά. Παραλιακὲς ἀμμουδερὲς τοποθεσίες τῆς Κιμώλου.

Ἄμμουρα, τὰ (Ἡπολ.). Μικρὸς ὅρμος στὴν ἀνατολικὴ περιοχὴ τοῦ νησιοῦ μὲ ἀμμουδερὴ παραλία.

Ἀμόνι, τὸ (Κίμ.). Παραλιακὴ ἔκταση στὰ ΝΔ τοῦ νησιοῦ. Ἀπὸ τὸ σχῆμα βράχου.

Ἀσπρόγκρεμνα, τὰ (Κίμ.), Ἄσπρη Πούντα, ἡ (Ἡπολ.) — ἡ λ. πούντα εἶναι βενετσιάνικη: punta = ἀκρωτήριο —, Ἄσπρη Σπηλιά, ἡ (Κίμ.), Ἄσπρο Χαράκι, τὸ (Κίμ.) — ἡ λ. χαράκι = μεγάλος βράχος ριζιμιός· μ' αὐτὴ τὴ σημασία ὑπάρχει καὶ στὸν Ἐρωτόκριτο. — Οἱ τοπωνυμίες ἀπὸ τὸ χρῶμα τῶν βράχων ἢ τοῦ ἐδάφους.

Αὔλακας, ὁ. Μεγάλος ὅρμος στὰ Β τῆς Κιμώλου. Ἀπὸ τὸ σχῆμα. Αὐλάκι τ' Ἀντρέα, τὸ (Κιμ.), Αὐλάκι τοῦ Βασίλη, τὸ (Κιμ.), Αὐλάκι τοῦ Βεντούρη, τὸ (Κίμ.), Αὐλάκι τοῦ Διάκου, τὸ (Κιμ.), Αὐλάκι τσῆ Καλῆς, τὸ (Κιμ.), Αὐλάκι τοῦ Κακόβολου, τὸ (Ἡπολ.), Αὐλάκι τοῦ Μανιάτη, τὸ (Ἡπολ.), Αὐλάκι τσῆ Παναγιᾶς, τὸ (Ἡπολ.), Αὐλάκι τοῦ Τρούλλου, τὸ (Κιμ.). Μικροὶ ὅρμοι.

Βαπόρι, τὸ (Κίμ.).

Βάχη, ἡ (Κίμ.). Ἡ λ. βάχη, ὡς προσηγορικό, λέγεται καὶ σήμερα στὴν Κίμωλο καὶ σημαίνει τὴ σκάφη τῆς ἀρτοποιΐας. («Κιμωλιακὰ» Α' 314). Ἡ τοποθεσία μοιάζει μὲ σκάφη. Τοπωνύμιο Σκάφη ὑπάρχει στὴ Νάξο. (Ἀντ. Κατσουροῦ, Τοπωνύμια τῆς Νάξου, «Ναξιακὸν Ἀρχεῖον» Α' - 1947 - σ.110) καὶ στὴ Σίφνο (Μ. Φιλιππάκη, Τοπωνύμια τῆς Σίφνου, στὴν ἐφημ. «Σιφναϊκὰ Νέα», ἀρ. φ. 200 τοῦ Αὐγούστου 1963).

Βρούδια, τὰ (Κίμ.). Ἀπὸ τὴ λ. φρούδια. («Κιμωλιακὰ» Α' 304).

Ζυός, ὁ (Ἡπολ.). Ἀπὸ τὸ σχῆμα.

Κάβος τοῦ Καρᾶ, ὁ (Κιμ.), Κάβος τ' Ἄι Μηνᾶ, ὁ (Κιμ.), Κάβος τοῦ Μαρινάκι, ὁ (Κίμ.), Κάβος τοῦ Παλιόκαστρου, ὁ. Ἀκρωτήρια.

Κακόβολος, ὁ (Κιμ.), Κακόβολα, τὰ (Ἡπολ.). Τόποι δύσβατοι.

Κακὸ Σκαλί, τὸ (Κίμ.). Τὸ τοπωνύμιο, ποὺ μὲ τὸν τύπο Κακοσκάλι ἀπαντᾶται σὲ κιμωλιακὴ διαθήκη τῆς 10 Ἰουνίου 1777 («Κιμωλιακὰ» Δ', 54), βρίσκεται στὴ Σίφνο («Σιφναϊκὰ Νέα» ἀρ. φ. 200, Αὐγ. 1963) καὶ στὴν Κύπρο ὡς Κακοσκάλα (βλπ. Σ. Μενάρδου, Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου, Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ 4 τ. τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν, Λευκωσία,1970, σ.35) καὶ ὡς Κατσὴ Σκάλα στὴν Κάρπαθο (βλπ. Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Καρπάθου, Β' σ. 461).

Καμπάνα, ἡ (Κίμ.) ἀκρωτήριο στὰ Δ τοῦ νησιοῦ.

Κάμπος, ὁ. Πεδινὴ ἔκταση τῆς Κιμώλου.

Κάραβος, ὁ (Κίμ.)

Καταβάθρα, ἡ (Κίμ.). Ἀφομοιωματικὰ ἀπὸ καταβόθρα (ὑπόγειο βόθρο) ποὺ ὑπάρχει ἐκεῖ.

Κατέβασμα, τὸ (Κίμ.). Τόπος παραλιακὸς στὰ Β τοῦ νησιοῦ. Κατηφορικός.

Κατηφόρι, τὸ (Κίμ.). Ἀπὸ τὴ διαμόρφωση τοῦ τόπου. Στὴ Νάξο βρίσκομε τὰ Κατήφορα, ἡ Κατηφόρα, ἡ Κατηφορίδα, τὸ Κατήφορο (Α. Κατσουροῦ, ἔνθ' ἀ. 109).

Καυκάρες, οἱ (θηλ.). Ἄγονες καὶ βραχώδεις τοποθεσίες τῆς Κιμώλου. Καὶ στὴ Νάξο ὑπάρχει ἡ Καυκάρα, τὸ Καυκάρι, τὰ Καυκάρια. (Α. Κατσουροῦ, ἔνθ' ἀ.).

Κεφαλές, οἱ (θηλ.). (Κίμ.). Ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα βράχων πρὸς κεφάλια ἀνθρώπων.

Κόκκινα, τὰ (Ἡπόλ.). Ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ ἐδάφους.

Κόκκινος Γκρεμνός, ὁ (Ἡπόλ.) Πρβλ. Κόκκινος Βράχος στὴ Ζάκυνθο.

Κοφτό, τὸ (Κίμ.). Τὸ τοπωνύμιο σὲ ἔγγραφο τοῦ 1808 («Κιμωλιακὰ» Β' 281).

Κρεββατάκια, τὰ (Κίμ.).

Κρεμαστός, ὁ (Κίμ.). Κρημνώδης τοποθεσία. Στὴν Κέα (Ι. Θωμοπούλου, ἔνθ' ἀ. 106) καὶ στὴν Κάρπαθο (Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου, ἔνθ' ἀ. 461) βρίσκεται ἡ Κρεμαστή.

Λ α γ κ ά δ ι, τό, Λ α γ κ ά δ α, ἡ (Κίμ.). Γιὰ τὴ λ. λ α γ κ ά δ ι βλπ. Φ. Κουκουλέ, Ἐτυμολογικά, «Ἀθηνᾶ», 1919 «Λεξ. Ἀρχ.» σ. 36.

Λ ά κ κ ο ς, ὁ (Κιμ.), Λ α κ κ ώ μ α τ α (Ἡπολ.). Τοποθεσίες λακκωτές.

Λ ι β α δ ά κ ι, τὸ (Κίμ., Ἡπολ.), Λ ι β ά δ ι, τὸ (Ἡπολ.). Εὔφορες τοποθεσίες.

Μ α κ ρ ύ ς κ ά β ο ς, ὁ (Ἡπολ.), Μ α κ ρ ό π ο υ ν τ α, ἡ (Κίμ.).

Μ ά σ κ ο υ λ α, τά. Ἀκρωτήριο στὰ Α τῆς Ἡπολήβου.

Μ α ῦ ρ α Γ κ ρ ε μ ν ά, τὰ (Κιμ.), Μ α υ ρ ο δ ά σ ο ς (τό), Μ α υ ρ ο σ π ή λ ι α, τὰ (Κιμ.), Μ α ῦ ρ ο ς Κ ά β ο ς, ὁ (Κίμ.). Ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ ἐδάφους.

Μ π ι ζ ά ν ι, τὸ (Κίμ.). Νεώτατο τοπωνύμιο, ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ Μπιζάνι τῆς Ἠπείρου, τὸ δοξασμένο ἀπὸ τὸν ἑλληνοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1912.

Ν ύ χ ι α, τὰ (Κίμ.). Ἀπὸ βράχους ποὺ μοιάζουν μὲ νύχια. Στὴ Νάξο ὑπάρχει ὁ Ὄ ν υ χ α ς, μεγάλος βράχος, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα του πρὸς νύχι.

Ξ α π λ ο β ο ύ ν ι, τὸ (ἢ Κ λ α ψ ο β ο ύ ν ι, τό), (Κίμ.). Βουνὸ στὰ ΝΑ τοῦ νησιοῦ, ὕψ. 100 μ. Ξ α π λ ο β ο ύ ν ι βρίσκεται καὶ στὴν Ἡπόληβο. Τὸ ὄνομα ὀφείλεται στὴν ὁμαλὴ πλαγιά τους. Γιὰ τὸ Ξαπλοβούνι τῆς Κιμώλου ὁ Α. Μ η λ ι α ρ ά κ η ς («Κιμωλιακὰ» Α', 11) γράφει: «Ὁ κατὰ τὸ 1771 ἐπισκεφθεὶς τὴν νῆσον Pach von Krienen (Breve descrizione dell' Arcipelago, σ. 25 ἔκδ. L. Ross) καὶ ὁ Sonnini (σ. 25) ἀναγράφουσι τὴν ἐγχώριον παράδοσιν, ἣν ἠκούσαμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι δώδεκα οἰκογένειαι Σιφνίων ἐγκατεστάθησαν ἐν Κιμώλῳ καὶ ἔκτισαν τὴν πόλιν τὸ πρῶτον, ἐν ᾗ θέσει νῦν εὑρίσκεται, ὅπως βλέπωσιν ἐντεῦθεν τὴν πατρίδα των. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ γείτων Σίφνος δὲν φαίνεται ἐκ τοῦ Κάστρου τῶν Κιμωλίων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου βουνοῦ Ξαπλοβούνι, ἵνα δέ τινες δώσωσι πιθανότητα εἰς τὴν παράδοσιν, τὸ Ξαπλοβούνι ὠνόμασαν καὶ Κλαψοβούνι, διότι δῆθεν οἱ ἐν Κιμώλῳ Σίφνιοι ἐπὶ τούτου ἀνερχόμενοι ἔκλαιον ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς πατρίδος των. Ἡ παράδοσις φαίνεταί πως μυθική· οὐδόλως δ' ἀπί-

θανον ἐκ Σίφνου οἰκογένειαι νὰ ἀπεδήμησαν εἰς Κίμωλον, ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ ἐρήμου τῆς Κιμώλου».

Ξ ε τ ρ υ π η τ ὴ Σ π η λ ι ά, ἡ ('Ηπολ.). Σπηλιὰ μὲ ὀπὴ στὸ βάθος.

Π α τ ε λ ί δ α ἢ Π ε τ α λ ί δ α, ἡ (Κιμ.). Βουνὸ στὰ Α τοῦ νησιοῦ, πού καταλήγει σὲ ἀκρωτήριο ὅμοιο μὲ πατελίδα.

Π ε τ ά λ ι α, τά. Τοποθεσία στὰ ΒΑ τῆς Κιμώλου. Π ε τ ά λ ι, τό. Λόφος βορείως τοῦ Κάστρου τῆς Κιμώλου. Τὸ τοπωνύμιο, πού βρίσκεται καὶ στὴ Σίφνο, ὀφείλεται στὴν ὁμοιότητα τοῦ τόπου πρὸς πέταλο.

Π η λ ό ς, ὁ (Κιμ.). 'Από τὴν ἐκεῖ ἐξορυσσόμενη «κ ι μ ω λ ί α γ ῆ», πού χρησίμευε γιὰ τὴ λεύκανση καὶ τὴν ἐκρύπανση τῶν ὑφασμάτων καὶ τῶν λουομένων. («Κιμωλιακὰ» Α' 38).

Π ι ά τ σ α, ἡ συνοικία στὰ Ν. τοῦ Κάστρου τῆς Κιμώλου.

Π λ ά κ α τ ο ῦ Π ε τ ρ ί τ η, ἡ (Κίμ.), Π λ ά κ ε ς, οἱ, θηλ. (Κίμ.), Π λ α κ ο ῦ ρ ε ς, οἱ, θηλ. ('Ηπολ.). Τοπωνύμιο ἡ Πλάκα καὶ στὴ Μῆλο καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη.

Π ο υ λ λ ί, τὸ (Κίμ.). 'Ακρωτήριο στὰ ΒΑ τοῦ νησιοῦ, προέκταση τοῦ βουνοῦ Σιδεροκάψια. 'Από τὴν ὁμοιότητα. Ἔτσι λέγεται καὶ βράχος τῆς Μυκόνου (Σ. Μ ε ν ά ρ δ ο υ, Τοπωνυμικὸν τῆς Μυκόνου, «'Επετηρὶς 'Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» 7 [1930], 242).

Ρ ά χ η τ ο ῦ Γ α δ ά ρ ο υ, ἡ ('Ηπολ.), Ρ ά χ η τ ο ῦ Σ ύ σ χ ι ν ο υ ('Ηπολ.), Ρ ά χ η τ ῶ ν Τ ρ ά γ ω ν, ἡ ('Ηπολ.), Ρ ά χ η τ ο ῦ Ξ ε ρ ό κ α μ π ο υ, ἡ (Κιμ.). Πλαγιὲς λόφων καὶ βουνῶν.

Σ ε λ λ ά δ ι, τὸ (Κίμ.). Καμπύλο πέρασμα ἀνάμεσα σὲ βουνὰ (λατ. sella).

Σ ι δ ε ρ ο κ ά ψ ι α, τά. Βουνὸ στὰ ΒΑ τῆς Κιμώλου. 'Από τὰ ἐκεῖ ὑπολείμματα ἀρχαίων μεταλλευτικῶν ἐργασιῶν.

Σ κ α λ ί, τὸ (Κίμ.).

Σ κ ι ά δ ι, τὸ (Κιμ.).

Σ κ ι ό π α τ α, τά ('Ηπολ.). 'Επίπεδος (= σιόπατος) ἀγρός.

Σ π α θ ί, τὸ ('Ηπολ.). Τὸ τοπων. ὑπάρχει καὶ στὴ Σίφνο (Μ. Φ ι λ ι π π ά κ η, Τοπωνύμια τῆς Σίφνου, «Σιφναϊκὴ Φωνὴ» ἀρ. φ. 109, 'Ιανουαρ. 1974) ὅπου ἡ λέξη σημαίνει καὶ κάθετο καὶ

χωρὶς ἐλιγμοὺς ἀναφορικὸ μονοπάτι, μὲ τὸ ὁποῖον συντομεύεται ὁ χρόνος ἀναβάσεως.

Σ π ά σ μ α τ α, τὰ (Κίμ.).

Σ τ ε ν ή, ἡ ('Ηπολ.). Τὸ τοπωνύμιο καὶ στὴν Ἄνδρο καὶ ὀφείλεται στὴ διαμόρφωση τοῦ τόπου.

Σ τ ρ ο γ γ υ λ ό, τό, Σ τ ρ ο γ γ υ λ ὸ β ο υ ν ό, τὸ ('Ηπολ.). Ἀπὸ τὸ σχῆμα.

Τ ρ ο ῦ λ λ ο ς, ὁ (Κιμ.). Ἔτσι ὀνομάζονται καὶ βουνάκια τῆς Κύπρου καὶ θέσεις τῆς Καλύμνου, τῆς Καρπάθου καὶ τῆς Μυκόνου (Σ. Μ ε ν ά ρ δ ο ς, Ἐπετ. Ἑτ. Βυζ. Σπ. Ζ' 246).

Τ υ ρ ί, τὸ (Κιμ.). Ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα.

Φ ρ ο ύ δ ι α, τὰ (Κιμ.). Τὸ τοπων. καὶ στὴν Κρήτη καὶ στὴ Σίφνο, κατὰ τὸ σχῆμα κατ' ἐξοχήν. Βλπ. παραπάνω Β ρ ο ύ δ ι α.

Φ υ ρ ρ ό α, ἡ (Κιμ.), Φ υ ρ ρ ο μ π ό τ α μ ο ς, ὁ ('Ηπολ.). Ἀπὸ τὸ ἐκεῖ κοκκινόχωμα, τὴν π υ ρ ρ ὰ ν ἢ φ υ ρ ρ ὰ ν γ ῆ ν. Γιὰ τὰ ἐπίθ. π υ ρ ρ ὸ ς καὶ φ υ ρ ρ ὸ ς βλπ. Δ. Γ ε ω ρ γ α κ ᾶ, Τὰ ὀνόματα τῆς ὁμάδας τῶν νησιῶν τῆς Σαντορίνης στὶς σ. 267-272 ποὺ ἐξέδωσε μὲ τὸν τίτλο «Σαντορίνη» στὴν Ἀθήνα τὸ 1971 ὁ Μιχαὴλ Ἀντ. Δανέζης. Ἐκεῖ σημειώνονται πολλὰ τοπωνύμια ἁπλὰ καὶ σύνθετα καὶ περιφραστικὰ σχετικὰ μὲ τὰ ἐπίθετα αὐτὰ ἀπὸ διάφορα νησιά. Σ' ἔγγραφο κιμωλιακὸ τοῦ 1733 ἀναφέρεται ἡ Φ υ ρ ό γ α. («Κιμωλιακὰ» Β' 291).

Χ ά λ α ρ α τὰ (Κίμ.). 'Η λ. «σημαίνει τὰ χαλαρὰ μέρη, ὅπου δὲν δύναται κανεὶς νὰ ὁδεύση ἕνεκα τῶν κατρακυλούντων χαλίκων». (Σ. Μ ε ν ά ρ δ ο ς, Ἐπετ. Ἑτ. Βυζ. Σπουδῶν» 7 σ. 245). Τὸ τοπωνύμιο ὑπάρχει στὴν Κέα, Μῆλο, Νάξο, Ἀμοργό, Τῆνο, Κύθνο, Κρήτη, Μύκονο.

Χ α λ έ π α, ἡ, Χ α λ ε π ά κ ι, τὸ ('Ηπολ.). Προέρχονται ἀπὸ τὸ ἐπίθ. χ α λ ε π ὸ ς καὶ δηλώνουν πετρώδεις καὶ ἄγονες θέσεις. Χ α λ έ π α βρίσκεται καὶ στὴν Κρήτη, ἔξω ἀπὸ τὰ Χανιὰ καὶ σὲ ἄλλα μέρη. Χ α λ ε π ά κ ι στὴ Σύρα.

Χ α λ ι κ ι ά, ἡ (Κίμ.). Τὸ τοπωνύμιο ἀναφέρεται σὲ παλαιὸ ἀχρονολόγητο ἔγγραφο («Κιμωλιακὰ» Δ' 39) καὶ δηλώνει τόπο γεμάτον ἀπὸ χαλίκια, χαλικοβριθῆ. Τὸ τοπωνύμιο βρίσκεται καὶ στὴ Χίο.

Χ ο χ λ α κ ι ά, ἡ (Κίμ., Ἠπολ.). Τόποι γεμάτοι ἀπὸ κοχλάδια, ἀπὸ βότσαλα.

Ψ α ρ ο σ π η λ ι έ ς, οἱ (θηλ.) (Ἠπολ.). Ἀπὸ τὸ ψαρό, τὸ ὑπόλευκο χρῶμα τους. Στὴ Νάξο ὑπάρχουν τὰ Ψ α ρ ὰ Γ κ ρ ε μ ν ά, ἡ Ψ α ρ ὴ Π λ ά κ α, ἡ Ψ α ρ ο λ α γ κ ά δ α (Α. Κ α τ σ ο υ ρ ο ῦ, ἔνθ' ἀ. σ. 108).

2. Ἀ π ὸ τ ὴ Θ έ σ η

Ἀ ν ε μ ο ρ δ ί λ ι, τὸ (Κίμ.). Τὸ τοπωνύμιο βρίσκεται καὶ στὴ Σίφνο. Φανερώνει τόπους ποὺ προσβάλλονται ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνέμους.

Ἀ π ά ν ω Κ λ ῆ μ α, τὸ (Κίμ.), Κ ά τ ω Κ λ ῆ μ α, τὸ (Κίμ.). Τὰ δυὸ τμήματα τῆς περιοχῆς τοῦ Κ λ ή μ α τ ο ς, στὰ ἀνατολικὰ τοῦ νησιοῦ. Ἀναφέρονται καὶ τὰ δυὸ σὲ μαρτυρικὴ κατάθεση τῆς 3 Σεπτεμ. 1733 («Κιμωλιακὰ» Β' 291).

Ἀ π ά ν ω Μ ε ρ ι ά, ἡ. Ἔτσι ὀνομάζεται τὸ πιὸ μεγάλο καὶ πιὸ ψηλὸ μέρος τῆς Κιμώλου, ἀπὸ τὴ ράχη τῆς Φανάρας, στὰ Δ τοῦ Κάστρου, καὶ ἄνω πρὸς Β καὶ ΒΑ.

Κ ά τ ω Μ ε ρ ι ά, ἡ. Τὸ χαμηλότερο τμῆμα τοῦ νησιοῦ, ποὺ περιλαμβάνει τὴ ΝΔ κοιλάδα στσὶ Δέκας καὶ τὶς πρὸς Ν κοιλάδες τῆς Μπονάτσας, τῆς Ἀλυκῆς καὶ στσὶ Ἐννιάς.

Ὄ ξ ω Μ ε ρ ι ά, ἡ, (καὶ Ὀ ξ ο χ ή, ἡ) εἶναι ὁλόκληρη ἡ ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο ὕπαιθρος χώρα.

Ἀ π ά ν ω Π ό ρ τ α, ἡ, Κ ά τ ω Π ό ρ τ α, ἡ, Κ ά τ ω Ρ ο ύ (γ) α, ἡ, Μ έ σ α Ρ ο ύ (γ) α, ἡ, Π έ ρ α Ρ ο ύ (γ) α, ἡ. Συνοικίες τοῦ Κάστρου τῆς Κιμώλου. Ἀναφέρονται σὲ ἔγγραφα τῆς τουρκοκρατίας. («Κιμωλιακὰ» Β' 270 καὶ Δ' 20, 36, 45).

Β ο ρ ε ι ν ή, ἡ (Κιμ.).

(Μ) Π ρ ό β α ρ μ α, τὸ (Κίμ.). Μέρος ὅπου προβάλλει, ἀναφαίνεται ὁ ἐρχόμενος πρὸς τὴν πόλη.

3. Ἀ π ὸ Ο ἰ κ ο δ ο μ ὲ ς καὶ ἄ λ λ α ἔ ρ γ α.

Ἁ λ ώ ν ι α, τὰ (Κίμ.). Συνηθισμένο τοπωνύμιο στὶς Κυκλάδες καὶ σὲ ἄλλα διαμερίσματα τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Στὴ Νάξο (Α. Κ α τ σ ο υ ρ ο ῦ, ἔνθ' ἀ. 111) ὑπάρχουν τὰ Ἁ λ ω ν ά κ ι, ὁ Ἅ λ ω ν α ς, οἱ Ἁ λ ῶ ν ε ς, τὸ Μ α ρ μ α ρ έ ν ι ο Ἁ λ ώ -

νι, τὸ Τρανὸ Ἁλώνι, τὰ τρία Ἁλώνια, στὴν Κάρπαθο (Μ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, ἔνθ' ἀ. 440) ἡ Ἅλωνα καὶ τὸ Ἁλωνάτσι, στὴ Σύμη (Χ. Παπαχριστοδούλου, Τοπωνύμια τῆς Σύμης, («Συμαϊκά» 1-1972-σ. 43) τὸ Ἁλώνιν, τὰ Ἁλώνια, τὰ Ἁλωνάκια καὶ τὸ Κόκκινον Ἁλώνιν.

Ἀλογόμαντρα, ἡ (Ἡπόλ.). Χῶρος περίκλειστος κατάλληλος γιὰ τὴ βοσκὴ ἀλόγων. Καὶ στὴ Μύκονο («Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν» 7 σ. 249) ἡ Ἀλεόμαντρα.

Ἀπάντεμα, τὸ (Κίμ.). Κτῆμα ἀπαντεμένο, περίφρακτο, γιὰ νὰ ἐμποδίζεται ἡ εἴσοδος ἀνθρώπων καὶ ζώων.

Βίγλα, ἡ (Κίμ.). Σ' ἔγγραφο κιμωλιακὸ τοῦ 1817 ἀναφέρεται τοῦ Πουλλιοῦ ἡ βίγλα. Ἀσφαλῶς ἦταν σκοπιὰ (vigilia) ποὺ βρισκόταν στὸ ἀκρωτήριο Πουλλὶ στὰ ΒΑ τοῦ νησιοῦ.

Γαδαρόμαντρα, ἡ (Κίμ.). Τὸ τοπωνύμιο μὲ τὸν τύπο Γαδουρόμαντρες βρίσκεται στὴ Νάξο (Α. Κατσουροῦ ἔνθ' ἀ. 112) καὶ στὴν Κέα (Ι. Θωμοπούλου, ἔνθ' ἀ. 79) ἡ Γαϊδουρόμαντρα.

Γούρνα, ἡ (Ἡπόλ.). Θέση, ὅπου γούρνα κατάλληλη γιὰ τὸ πότισμα ζώων. Καὶ στὴ Σίφνο (Μ. Φιλιππάκη, ἔνθ' ἀ.) ἡ Γούρνα, τὸ Γουρνί, τὰ Γουρνιά, στὴν Κέα οἱ Γοῦρνες καὶ στὴ Νάξο, ὅπου καὶ τὰ ὑποκοριστικὰ τὰ Γουρνάτσα καὶ τὸ Γουρνί.

Ἑλληνικά, τὰ (Κίμ.). Ὅρμος στὰ ΝΔ τοῦ νησιοῦ, ποὺ λέγεται καὶ Λίμνη, καὶ ἦταν τὸ λιμάνι τῆς πόλεως τῆς ἀρχαίας Κιμώλου. Τὸ τοπωνύμιο ὑπάρχει σὲ πολλοὺς τόπους καὶ σημαίνει θέση, ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια ἀρχαίων ἑλληνικῶν κτισμάτων. Γιὰ τὶς γνῶμες ποὺ ὑπάρχουν γιὰ τὸ τοπωνύμιο βλπ. Ι. Θωμοπούλου, ἔνθ' ἀ. σ. 85-88.

Καλύβα, ἡ (Κίμ.), Καλύβα τσῆ Σοφιανῆς, ἡ (Ἡπόλ.), Καλύβι, τὸ (Κίμ.).

Κάστρο, τό. «Ἡ Κίμωλος, γράφει ὁ Ἀντ. Μηλιαράκης («Κιμωλιακὰ» Α' 10) δὲν ἔχει χωρία. Ὅλος ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς κατοικεῖ εἰς μίαν ὁμώνυμον πόλιν, ἢ μᾶλλον πολίχνην, ἐκτισμένην ἐφ' ὑψηλῆς ράχεως... Σήμερον ἡ πόλις σύγκειται ἐκ δύο μερῶν,

ἐκ τοῦ Κάστρου, καὶ τῶν οἰκιῶν, τῶν ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτὸ οἰκοδομηθεισῶν μετὰ τὸ 1821. Τὸ Κάστρον τοῦτο, τὸ περιλαμβάνον τὴν πόλιν, εἶναι τετράγωνον, ἀρχικῶς μὲν κτισθὲν μικρόν, εἶτα δὲ αὐξηθὲν διὰ τῆς προσθήκης ἑτέρας τετραγώνου ζώνης περὶ τὴν πρώτην. Μεταξὺ τῶν ζωνῶν τούτων κεῖνται τὰ οἰκήματα τῶν κατοίκων.... Τὰ ἐξωτερικὰ τείχη τοῦ τετραπλεύρου τούτου ὄγκου εἶναι ὑψηλὰ περὶ τὰ 20 μέτρα, εἶχον δὲ κτισθῆ ἀρχικῶς εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας πύργοι ἀμυντικοί, βελουάρδοι κοινῶς καλούμενοι ὑπὸ τῶν κατοίκων, ὧν σώζεται σήμερον εἷς εἰς τὴν ΒΑ γωνίαν. Τὸ Κάστρον τοῦτο εἶχε δύο μόνον πύλας, ὧν ἡ μὲν πρὸς Α, ἡ Ἐπάνω Πόρτα, φέρει ἔτος 1646, ἡ δὲ πρὸς Μ., ἡ Κάτω Πόρτα, τὸ ἔτος 1650 ἐπὶ τῶν ὑπερθύρων». Κατὰ τὸν F. W. Hasluck (Depopulation in the Aegean Islands and the Turkish conquest, reprinted from the Annual of the British School at Athens, No XVII - 1910/1911 - 160) τὸ Κάστρο κάηκε ἀπὸ πειρατὲς τὸ 1638 καὶ ξανακτίστηκε τὸ 1648.

Μ ά ν τ ρ ε ς, οἱ θηλ. (Κιμ.), Μ ά ν τ ρ α τ σῆ Γ ρ ι ᾶ ς Μ α ρ ι ᾶ ς, ἡ (Ἡπόλ.) Μ η λ α ί ϊ κ ο Μ α ν τ ρ ά κ ι, τὸ (Κιμ.). Τὸ Μ η λ α ί κ ο Μ α ν τ ρ ά κ ι ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφο τοῦ 1717. («Κιμωλιακὰ» Δ′ 35).

Μ ε ρ ο β ί γ λ ι α ἢ Μ ε ρ ο β ί δ ι α, τὰ (Κιμ.). Ἡμεροσκοπεῖο, πού μνεία του γίνεται σ' ἔγγραφο τοῦ 1687. («Κιμωλιακὰ» Β′ 285). Τὸ τοπωνύμιο βρίσκεται στὴν Κέα, Σίφνο, Νάξο, Θήρα, Αἴγινα, Κάλυμνο, Χίο, Κρήτη, Κεφαλληνία.

Μ ο ν α σ τ ή ρ ι α, τὰ (Κίμ.). Ἀπὸ τὸ ἐκεῖ μονύδριο τῆς Κοιμήσεως τῆς θεοτόκου. Ἀναφέρεται σὲ πωλητήριο ἔγγραφο τοῦ 1769. («Κιμωλιακὰ» Δ′ 25).

Μ ύ λ ο ι, οἱ (Κίμ.), Μ ύ λ ο ς, ὁ (Κίμ.).

Π α λ ι ό κ α σ τ ρ ο, τὸ (Κίμ.). Βουνό, τὸ πιὸ ψηλὸ τοῦ νησιοῦ, ὕψους 397 μ., πρὸς τὰ Β. Ὀνομάζεται ἔτσι, κατὰ τὸν Ἀντ. Μηλιαράκη («Κιμωλιακὰ» Α′ 4) «ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ὑπαρχόντων ἐρειπίων».

Π α ν ω β ά ρ δ ι α, ἡ (Κίμ.). Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ι. Β ο γ ι α τ ζ ί δ η («Κιμωλιακὰ» Α′, 152). Ἀπὸ τὴν ἑνετικὴ λέξη vardia = φρουρά, σκοπιά. «Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος — γράφει ὁ Ι. Θ ω μ ό π ο υ λ ο ς, ἔνθ' ἀ. 66 — ἰδίᾳ τῆς νησιωτικῆς

παραλλαγαὶ καὶ συνώνυμα τοῦ τοπωνυμίου τούτου ἐνθυμίζουν τὴν μακραίωνα ἐποχὴν τῆς ἐπὶ λόφων καὶ ὀρέων ἐγκαταστάσεως μονίμων παρατηρητηρίων πρὸς ἀμοιβαίαν, διὰ πυρῶν κυρίως, συνεννόησιν καὶ διαβίβασιν διαταγῶν καὶ εἰδοποίησιν τῶν περιοίκων περὶ παρουσίας κινδύνων».

Παραθύρια, τὰ (Κίμ.). Ἀπὸ τὰ ἐκεῖ κτίσματα, ποὺ ἔχουν πολλὰ παράθυρα.

Πλύστρες, οἱ θηλ. (Ἠπόλ.). Πρβλ. τὸ παραπάνω Γούρνα.

Πυργάκια, τὰ (Κιμ.), Πύργος, ὁ (Κίμ.) ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφο τοῦ 1731 («Κιμωλιακὰ» Β' 287). Κοντὰ ὑπάρχει τὸ Πυργονήσι, νησάκι, ποὺ κι' αὐτὸ λέγεται Δασκαλειό. Ἐπάνω στὸ Πυργονήσι βρίσκονται λείψανα πύργου («Κιμωλιακὰ» Α' 277).

Στιάδι, τό, τοποθεσία στὸ Μέσα Κάστρο. Σὲ προικοσύμφωνο τῆς 25 Φεβρ. 1717 («Κιμωλιακὰ» Δ' 35) ὁ πρωτοπαπᾶς Κίμουλο δίνει ὡς προῖκα στὴ θυγατέρα του τὸ «σπίτι στὸ Στεγάδι», τοῦ ὁποίου «ἀνωγάρης» ἦτο ὁ Μιχάλης Κλοκούρης. Ὠνομαζόταν ἔτσι ἐπειδὴ ὁ δρόμος ἐκεῖ ἦταν στεγασμένος.

Τσυκαλαρειά, τὰ (Κίμ.). Ἀπὸ τὸ ἐκεῖ ἐργαστήριο τσουκαλάδων. Τὸ τοπωνύμιο καὶ στὴ Σίφνο καὶ στὴ Νάξο.

Φανάρα, ἡ (Κίμ.). Ράχη, Δ. τοῦ Κάστρου, ποὺ χωρίζει τὴν Ἐπάνω Μεριὰ ἀπὸ τὴν Κάτω Μεριά. Ἴσως ἐκεῖ, ὅπου εἶχεν ἱδρυθῆ, καὶ σωζόταν πρὶν ἀπὸ λίγα ἀκόμη χρόνια, ἡ διαχωριστικὴ πύλη τῶν δύο μεγάλων ἀγροτικῶν περιφερειῶν τοῦ νησιοῦ, εἶχαν κάποτε τοποθετήσει μεγάλο φανάρι. Τὸ τοπωνύμιο ἀναφέρεται σὲ πωλητήριο ἔγγραφο τοῦ 1796 («Κιμωλιακὰ» Δ' 32).

Φράμμα, τὸ (Ἠπόλ.).

Χειρομύλοι, οἱ (Κίμ.). Τοποθεσία στὴν περιοχὴ τοῦ Κλήματος. Ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ χειρομύλους.

4. Ἀπὸ νερά

Δὲν εἶναι πολλὰ τὰ νερὰ στὴν Κίμωλο. Τρεχούμενα δὲν ὑπάρχουν καθόλου. Ἡ ὕδρευσις τῶν κατοίκων καὶ τὸ πότισμα τῶν κήπων γίνεται ἀπὸ τεχνητὰ φρέατα, ποὺ τὰ ἔχουν ἀνοίξει κοντὰ στὶς παραλίες, πρὸ πάντων τὴ νοτία καὶ τὴ δυτική, καὶ κάτω ἀπὸ τοὺς

πρόποδες τῶν βουνῶν. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ὀνομασίες θέσεων ποὺ προέρχονται ἀπὸ νερὰ εἶναι πολὺ λίγες:

Ἁ λ υ κ ή, ἡ. Μικρὴ κοιλάδα στὰ νότια τῆς Κιμώλου. Ἀναφέρεται σὲ προικοσύμφωνο τοῦ 1799. («Κιμωλιακὰ» Δ' 41).

Ἁ ρ μ υ ρ ό, τό. «Τὸ κηπάρι ὄξω εἰς τὸ Ἁρμυρὸ» σημειώνεται σὲ διαθήκη τοῦ 1733 («Κιμωλιακὰ» Β' 291).

Β λ υ χ ά δ α, ἡ (Κίμ., Ἡπόλ.). Ἀπὸ τὸ γλυφὸ νερὸ ποὺ ὑπάρχει ἐκεῖ. «Τὸ πανελλήνιον γ λ υ φ ὸ ς πάλαι ἐλέγετο καὶ γ λ υ χ ὸ ς καὶ β λ υ χ ὸ ς» γράφει ὁ Σ. Μ ε ν ά ρ δ ο ς («Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπ.» Ζ' 246).

Β ρ ω μ ό λ ι μ ν ο, ἡ (Κίμ.). Παραλιακὴ θέση κάτω ἀπὸ τὸ βουνὸ τοῦ Κέδρου. Πῆρε τὸ ὄνομα «ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ θείου, ὅπερ καταλείπουσι θειοῦχοι πηγαί» (Ἀ ν τ. Μ η λ ι α ρ ά κ η ς, «Κιμωλιακὰ» Α' 8). Β ρ ω μ ό λ ι μ ν η, ἡ, ὑπάρχει καὶ στὴν Ἡπόληβο.

Θ έ ρ μ α, τά. Τοποθεσία στὰ ΒΔ τῆς Κιμώλου, ὅπου πηγὲς μὲ χλιαρὰ νερά. Θ ε ρ μ ο β ρ ά χ ο ι, οἱ. Ξέρες στὰ ΒΔ τῆς Κιμώλου.

Λ ί μ ν η. ἡ. Ὅρμος στὰ Δ τῆς Κιμώλου. Ἐξαιτίας τοῦ ἐκεῖ ὑπάρχοντος ἕλους. Παράδοση σχετικὴ μὲ τὸ θεριὸ τῆς Λίμνης ἔχει δημοσιεύσει ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Σ π υ ρ ι δ ά κ η ς («Κιμωλιακὰ» Β' 26). Ἡ τοποθεσία εἶναι γνωστὴ καὶ μὲ τὸ ὄνομα: Ἑλληνικά.

Ξ ε ρ ό κ α μ π ο ς, ὁ (Κίμ.). Ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία νερῶν. Ἀναφέρεται σὲ προικοσύμφωνο τῆς 3 Νοεμβρ. 1699 («Κιμωλιακὰ» Β' 277).

Π ή α δ ο ς, ὁ (Κίμ.). Μεγεθυντικὸ τοῦ προσηγορικοῦ π η γ ά δ ι. Στὴν Κίμωλο καὶ τὸ Γ λ υ κ ύ μ Π η ά δ ι, καὶ ἡ Ξ ε ρ ο π η ά δ α, ποὺ ἀναφέρεται σὲ ἀβαντάριο τῆς 10 Ὀκτωβρ. 1806. («Κιμωλιακὰ» Δ' 43) καὶ τοῦ Κ α λ α β ρ έ ζ ο υ τ ὸ Π η ά δ ι, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη του, κάποιου Καλαβρέζου. Αὐτὸ τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο, καὶ μὲ τοὺς τύπους Κ α λ α β ρ έ ν τ ζ ο ς καὶ Κ α λ α β ρ ό ς, ὑπάρχει σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶναι πολὺ παλαιό, ἀφοῦ τὸ βρίσκομε σὲ δικαιοπραξιακὰ ναξιακὰ ἔγγραφα τοῦ 16 αἰ. Ἀσφαλῶς σχετίζεται μὲ τὴν ἰταλικὴ

Καλαβρία. (βλπ. Α. Κατσουροῦ, Ναξιακὲς Ἐπωνυμίες τῆς Παναγίας, «Ὀνόματα» Α (1972) σ. 24).

Ποτάμι τσῆ Φυκιάδας, τὸ (Ἡπόλ.), Ποτάμι τσῆ Χοχλακιᾶς, τὸ (Ἡπόλ.) Κακὸς Ποταμός, ὁ (Κίμ. Ἡπόλ.), Ποταμὸς τσῆ Γαλανῆς, ὁ (Κίμ.) ὀνόματα χειμάρρων.

Ρέμα, τὸ (Κίμ.).

Φλεάκι, τὸ (Κίμ., Ἡπόλ.). Μικρὴ φλέ(β)α = πηγή. Τὸ τοπωνύμιο Φλέα στὴ Νάξο, τὴν Κέα, τὴν Κάρπαθο.

5. Ἀπὸ ζῶα

Ἀγριμνιό, στὸ (Ἡπόλ.). Φανερώνει τόπο, ὅπου μπορεῖς νὰ κυνηγήσης ἀγριμαῖα, ἄγρια ζῶα, ἀγριοκάτσικα.

Ἀγριόγατος, ὁ (Κίμ.).

Γαδουροκυλίστρα, ἡ (Κίμ.). Θέση διαμορφώμένη ἔτσι ποὺ νὰ 'ναι κατάλληλη γιὰ νὰ κυλιοῦνται τὰ γαϊδούρια.

Γούπα, ἡ (Κίμ.). Ὄρμος, ὅπου ψαρεύεται τὸ ψάρι ἡ γόπα (= βῶψ ὁ κοινός).

Κορακιές, οἱ (Κίμ.). Τὸ τοπωνύμιο ἁπλὸ καὶ σύνθετο (Κορακιά, Κορακόουρνα, Τρύπα τοῦ Κοράκου, Καρακόπετρα, Καρακοσέλλαδο) βρίσκεται καὶ στὴ Νάξο (Α. Κατσουροῦ, ἔνθ' ἀ. 114) καὶ Κορακιὰ καὶ Κορακιὲς στὴ Σίφνο. (Μ. Φιλιππάκη, Τοπωνύμια τῆς Σίφνου, «Σιφναϊκὴ Φωνὴ» ἀρ. φ. 61, Ἰανουαρ. 1970).

Λεμπούνια, τὰ (Κίμ.). Κατὰ τὸν Ι. Βογιατζίδη («Κιμωλιακὰ» Α' 240) σχετίζεται μὲ τὸν λίμπουνα = παράσιτο δημητριακῶν.

Ράχη τοῦ Γαδάρου, ἡ (Ἡπόλ.).

Ράχη τῶν Τράγων, ἡ (Ἡπόλ.).

6. Ἀπὸ φυτὰ

Ἁλιόκρημα, τὸ (Κίμ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ ἁγιόκλημα, ἔπειτα ἀπὸ τροπὴ τοῦ γι εἰς λι, γιὰ τὴν ὁποίαν βλπ. Ι. Κ. Βογιατζίδου, Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Κιμωλίων, «Κιμωλιακὰ» Α' σ. 119.

Ἀγκαθάκι, τὸ (Κίμ.). Ἔτσι λέγεται καὶ στὴ Μῆλο τὸ

φυτὸ Cirsium Lobelli (βλπ. Π. Γρίσπου, Ἔρευνα φυτωνυμικὴ τῶν Κυκλάδων νήσων, «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν» 4-1964-σ. 352).

Ἀγκυναριές, οἱ θηλ. (Ἡπόλ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ ἀγκυναριὰ ἢ ἀγκυνάρα (Cynara Scolymus). Τὸ τοπωνύμιο τὸ βρίσκομε καὶ στὴν Κάρπαθο (Μ. Μιχαηλίδου - Νουάρου ἔνθ' ἀ. 465) μὲ τὸν τύπο ἡ Ἀντζυνάρα καὶ στὴν Ἄνδρο ὡς Ἀγκυνάρα. Ἀγκυναριὲς καὶ στὴ Σίφνο (Μ. Φιλιππάκη, ἔνθ' ἀ. ἀρ. φ. 201, Σεπτ. 1963).

Ἀμάραντος, ὁ (Κιμ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ ἀμάραντος (sempervivum ochroleucum), ποὺ ὡς τοπωνύμιο τὸ βρίσκομε στὴ Νάξο (Ἀντ. Κατσουροῦ, ἔνθ' ἀ. 124) καὶ στὴ Σίφνο. (Μ. Φιλιππάκη, ἔνθ' ἀ.).

Ἀπήγανος, ὁ (Ἡπολ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ ὁ ἀπήγανος (Rata halepensis). Τὸ τοπωνύμιο καὶ στὴν Τῆνο μὲ τὸν τύπο ἡ Ἀπηγανιά, στὴ Νάξο οἱ Ἀπηγανιὲς (Α. Κατσουροῦ, ἔνθ' ἀ. 124) καὶ στὴν Κέα οἱ Πηανὲς καὶ ἡ Πηανιὰ (Ι. Θωμοπούλου, ἔνθ' ἀ. 132).

Ἀσπάλαθρας, ὁ (Κιμ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ ὁ ἀσπάλαθρος (Calycotome villosa).

Ἀχλαδιά, ἡ (Κιμ.). Ἀπὸ μιὰ ἀχλαδιὰ ποὺ ὑπῆρχε ἐκεῖ. Τὸ τοπωνύμιο καὶ στὴ Χίο.

Βρουλλίδι, τὸ (Κιμ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ ποὺ μὲ τοὺς τύπους τὸ Βοῦρλλο καὶ τὸ βροῦλλο τὸ συναντοῦμε σ' ὅλες τὶς Κυκλάδες. Ὡς τοπωνύμιο σ' ἑνικὸ ἀριθμ. τὸ Βρουλλίδι βρίσκεται στὴν Ἀμοργὸ (Ι. Βογιατζίδη, Ἀμοργὸς σ. 90) καὶ σὲ πληθ. ἀρ. τὰ Βρουλλίδια στὴ Σίφνο (Μ. Φιλιππάκη, ἔνθ' ἀ.), στὴν Τῆνο (Γ. Χατζηδάκη ΜΝΕ, 1, 19), στὴν Κέα (Ι. Θωμοπούλου, ἔνθ' ἀ. 75) καὶ Βουρλλίδια στὴ Σκίαθο. (Γ. Ρήγα, Σκιάθου Λαϊκὸς Πολιτισμός, Γ' 242).

Ἐλιώνας, ὁ (Κιμ.). Περιοχὴ μὲ ἐλαιόδενδρα.

Ζεφοκάλαμο, τὸ (Κίμ.). Λέγεται καὶ Σεφοκάλαμο. Ἀπὸ τὸ φυτὸ ἡ τύφη ἡ στενόφυλλος.

Καμμένη Κοντυλιά, ἡ (Κίμ.).

Καπταριά, ἡ (Κίμ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ ἡ κάπταρις

ἡ κρημνόφυλλος. Τὸ τοπωνύμιο βρίσκεται στὴν Τῆνο καὶ στὴν Ἄνδρο, μὲ τὸν τύπο Κάππαρη στὴ Σίφνο (Μ. Φιλιππάκη, ἔνθ' ἀ.), μὲ τὸν τύπο τὸ Κάππαρι στὴ Μύκονο καὶ στὸν Ἅγιο Βασίλειο τῆς Κρήτης καὶ ὡς Κάππαρες στὴ Νάξο. (Ἀντ. Κατσουροῦ, ἔνθ' ἀ. 126).

Κάρφες, οἱ θηλ. (Κίμ.), συνοικία κοντὰ στὴ Χρυσοπηγή.

Καψάλα, ἡ, Καψάλοι, οἱ, Καψοδάσος, τὸ (Κιμ.). Τόποι, τῶν ὁποίων κάηκαν τὰ δέντρα καὶ οἱ θάμνοι. Τὰ δύο πρῶτα ἀναφέρονται σὲ κιμωλιακὸ ἀβαντάριο τοῦ 1738 («Κιμωλιακὰ» Β' 279). Καὶ στὴ Σίφνο ὑπάρχει ὁ Κάψαλος (Μ. Φιλιππάκη, Τοπωνύμια Σίφνου, «Σιφναϊκὴ Φωνή», ἀρ. φ. 59, Νοεμβρ. 1969).

Κλῆμα, τὸ (Κίμ.). Ὅρμος στὰ ἀνατολικὰ τοῦ νησιοῦ. Ὁ Ι. Βογιατζίδης («Κιμωλιακὰ» Α' 167) τὸν ἀναφέρει ὡς Κλῆμα στὴν Ἀμμουδιά. Σὲ κιμωλιακὴ διαθήκη τοῦ 1733 («Κιμωλιακὰ» Β' 291) ἀναφέρεται τὸ Κάτω Κλῆμα.

Κουμαριά, ἡ (Κίμ.). Κουμαριὲς, οἱ θηλ. (Ἡπολ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ κουμαριὰ (Arbutus unedo). Τὸ τοπωνύμιο βρίσκεται καὶ στὴ Νάξο (Α. Κατσουροῦ, ἔνθ' ἀ. σ. 217) καὶ μὲ τοὺς τύπους Ἀκουμμαριές, Κουμμαριές, Ἀκυμμαριά, Ἀκυμμαρώνας στὴ Νίσυρο (Χ. Ι. Παπαχριστοδούλου, Τοπωνυμικὸ Νισύρου, «Νισυριακὰ» 3-1969-σ. 258).

Λεμονιά, ἡ (Κίμ.). Ἀπὸ μιὰ λεμονιὰ ποὺ ὑπῆρχε ἐκεῖ, ὅπου σήμερα τὸ παλιὸ νεκροταφεῖο.

Λεῦκες, οἱ θηλ. Ἔτσι ὀνομάζεται, ἀπὸ τὸ φυτὸ ἡ λεύκη, καὶ ἕνα χωριὸ τῆς Πάρου καὶ τοποθεσία στὴ Νάξο. Λεύκα λέγεται μιὰ συνοικία τῶν Ἀθηνῶν καὶ στὴν Κέρκυρα καὶ στὴ Λακωνία ἡ Λεύκη.

Λιόφυτο, τὸ (Ἡπόλ.). Τόπος κατάφυτος ἀπὸ ἐλιές.

Μερσινιά, ἡ (Κίμ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ Myrtus communis, ποὺ στὶς Κυκλάδες εἶναι γνωστὸ ὡς μυρτιά, σμύρτα, μερσίνη, μερσινιά. Ὡς τοπωνύμιο βρίσκεται καὶ στὴ Σίφνο (Μ. Φιλιππάκη, ἔνθ' ἀ.) καὶ στὴ Νάξο (Α. Κατσουροῦ, ἔνθ' ἀ. σ. 127), μὲ τὸν τύπο Μερτσινιὰ στὴν Κύπρο («Ἀθηνᾶ» ΙΗ' 364) καὶ ὡς Μερσίνη στὴ Μύκονο

(«Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν» Ζ' 247) καὶ ὡς Μερσινιὲς στὴ Χίο.

Μερσίνι, τὸ (Ἡπολ.). Τὸ τοπωνύμιο καὶ στὴ Νάξο καὶ μὲ τοὺς τύπους τὸ Μερσινάκιν καὶ τὸ Μερσινίδιν στὴ Κύπρο καὶ μὲ τοὺς τύπους Μερσενίδια, Μερσίνια στὴ Χίο.

Μονοξυλιά, ἡ (Κίμ.). Ἀπὸ μοναχικὸ δέντρο.

Ξυλοκερατιά, ἡ (Κίμ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ Ceratonia siliqua, ποὺ στὶς Κυκλάδες εἶναι γνωστὸ ὡς χαρουπιά, κουντουριδιὰ καὶ ξυλοκερατιά. Ὡς τοπωνύμιο βρίσκεται στὴ Νάξο (Α. Κατσουροῦ, ἔνθ' ἀ. σ. 128).

Πράσα, τὰ (Κιμ.). Ἄγονη καὶ πετρώδης μικρὴ πεδιάδα στὰ ΒΑ τοῦ νησιοῦ. Τὸ τοπωνύμιο ἀναφέρεται σὲ προικοσύμφωνο τοῦ 1808 («Κιμωλιακὰ» Β' 271).

Πρασονήσι, τό. Μικρὸ νησὶ ἀντίκρυ στὴν περιοχὴ τῶν Πράσων.

Πρίνος, ὁ (Κιμ.). Ἀπὸ πρίνο ποὺ ὑπῆρχεν ἐκεῖ. Τὸ τοπωνύμιο ὑπάρχει καὶ στὴ Νάξο (Α. Κατσουροῦ, ἔνθ' ἀ. σ. 128).

Σκούπα, ἡ (Κίμ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ σόργον ὁ σάρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατασκευάζονται τὰ σάρωθρα.

Συκιά, ἡ (Ἡπόλ.). Ἀπὸ μιὰ συκιὰ ποὺ ὑπῆρχεν ἐκεῖ.

Σύσχινος, ὁ (Ἡπολ.), τοῦ Σύσχινου ἡ Ράχη (Ἡπολ.). Τόπος κατάφυτος ἀπὸ σχίνους.

Σχίναρος ὁ (Ἡπολ.). Σχίνοι τοῦ Παπαντώνη, οἱ (Κίμ.). Ἀπὸ τὸ γνωστὸ στὶς Κυκλάδες φυτὸ σχίνος, σκίνος, σχινιά, σκινάρι. Τοπωνύμιο οἱ Σχίνοι στὴν Κίμωλο ἀναφέρεται σὲ μαρτυρικὴ κατάθεση τῆς 24 Σεπτεμ. 1735. («Κιμωλιακὰ» Δ' 66).

Φίδα τοῦ Ζέπου, ἡ (Ἡπολ.), Φίδες τσῆ Φυκιάδας, οἱ θηλ. (Ἡπολ.). Ἀπὸ τὸ φυτὸ ἡ φίδα, ἡ ἀρεφτιὰ (Juniperus phoenicea), ποὺ οἱ ἀρχαῖοι τό 'λεγαν ἀρκευθίς. Στὴ Σίφνο (Μ. Φιλιππάκη, ἔνθ' ἀ.) βρίσκομε τὰ τοπων. ἡ Φίδα, Φιδωπό, Φιδιώνας, στὴ Νάξο (Α. Κατσουροῦ, ἔνθ' ἀ.). στσῆ Φίδας τὴν κορφὴ καὶ τὰ Φιδάρια καὶ στὴν Κέα (Ι. Θωμοπούλου, ἔνθ' ἀ. 154) οἱ Φίδες.

Φ υ κ ι ά δ α, ἡ (Κίμ.). Παραλιακὴ περιοχή, ὅπου πολλὰ φύκια. Τὸ τοπωνύμιο καὶ στὴν Κύθνο.

Χ α μ ο λ ι ό, τὸ (Κίμ.). Μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶναι γνωστὸ στὶς Κυκλάδες τὸ φυτὸ cardopatium corymbosum. Τὸ τοπωνύμιο ἀναφέρεται σὲ κιμωλιακὸ προικοσύμφωνο τοῦ 1699 («Κιμωλιακὰ» Β' 276) καὶ σὲ ἀβαντάριο τοῦ 1775 («Κιμωλιακὰ» Β' 280).

Χ ύ μ ε λ η, ἡ (Κίμ.). Κατὰ τὸν Ι. Β ο γ ι α τ ζ ί δ η («Κιμωλιακὰ» Α' 309) ἀπὸ τὸ φυτὸ «ἡ χούμελη ἤδη μσνκ. λατιν. humulus, λυκίσκος».

Ψ' ά θ η, ἡ (Κίμ.). «Αὐλὼν κεχωσμένος μεταξὺ λόφων, ἀναστομούμενος εἰς τὸ ὁμώνυμον ἐπίνειον τῆς νήσου». (Α. Μ η λ ι α - ρ ά κ η ς, «Κιμωλιακὰ» Α' 6). Τὸ τοπωνύμιο ἀπὸ φυτὸ γνωστὸ στὶς Κυκλάδες μὲ τοὺς τύπους ψ ά θ α καὶ ψ α θ ί. (typha aungustata). «Χωράφι εἰς τὴν Ψ'άθη μὲ σπηλιὰ» ἀναφέρεται σὲ πωλητήριο ἔγγραφο τῆς 10 Ἰουλίου 1800. («Κιμωλιακὰ» Δ' 33). Τὸ τοπωνύμιο βρίσκεται καὶ στὴν Ἴο.

7. Ἀ π ὸ ὀ ν ό μ α τ α ἀ ν θ ρ ώ π ω ν.

Πολλὰ εἶναι τὰ τοπωνύμια ποὺ προέρχονται ἀπὸ ὀνόματα —ἐπίθετα ἢ παρωνύμια — ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ποὺ ἦσαν ἰδιοκτῆτες τῶν τόπων.

Ἀπὸ αὐτὰ ἄλλα ἐκφέρονται σὲ γενικὴ πτώση καὶ ἄλλα σὲ αἰτιατική.

Σὲ γενικὴ πτώση βρίσκομε στὴν Κίμωλο τὰ ἀκόλουθα:

Τοῦ Ἀ γ ρ ι ο μ α ν ό λ η, τοῦ Ἀ ξ ι ώ τ η, τοῦ Ἀ ρ μ ε - ν ά κ ι, τοῦ Β ε ν τ ο ύ ρ η, τοῦ Β ε ρ γ ω τ ῆ, τοῦ Γ α β ρ ί - λ η, τοῦ Γ α μ π ᾶ, τοῦ Γ ε ρ ο ν τ ά ρ η, τοῦ Γ έ ρ ο - Γ α - λ ι ά τ σ ο υ, τοῦ Γ έ ρ ο - Κ ο ν ό μ ο υ, τοῦ Γ ι ω ρ γ ι λ ᾶ, τοῦ Γ κ ι α ο ύ ρ η, τοῦ Γ λ ε τ ζ έ, τοῦ Ζ α χ α ρ ι ᾶ, τοῦ Κ α μ - π α ν ά κ η, τοῦ Κ α ν α β ά ρ η, τοῦ Κ α ρ ᾶ, τοῦ Κ α ρ κ ά - ν η, τοῦ Κ ε μ π ά κ ι τ ὸ κ α τ έ β α σ μ α, τοῦ Κ ο λ ά ρ α, τοῦ Κ ο λ η τ σ ά ν ο υ, τοῦ Κ ό π ι α κ α, τοῦ Κ ο ύ κ ι α, τοῦ Λ ά μ α, τοῦ Λ ε ο ν ῆ, τοῦ Λ ί β α, τοῦ Λ ο ύ κ α, τοῦ Μ α - ν ί τ η, τοῦ Μ α ν τ η λ α ρ έ σ κ ο υ, τοῦ Μ α ρ ι ν ά κ η, τοῦ Μ α ρ ο υ δ ῆ, τοῦ Μ α σ τ ρ ᾶ, τοῦ Μ ά τ σ α, τοῦ Μ α υ -

ρομούρη, τοῦ Μόσχου, τοῦ Μπαστούρη, τοῦ Μπουφούνη, τοῦ Μπούχλη, στοῦ Μυζηθροῦ, τοῦ Νιάνιαρη, τοῦ Ξέβρη, τοῦ Παύλου, τοῦ Περιστερᾶ, τοῦ Πέρου, τοῦ Πετρίτη, τοῦ Πιτταρᾶ, τοῦ Ρόδου, τοῦ Ρούπα, τοῦ Σούφη, τοῦ Στελιανοῦ, τοῦ Στέκλανιου, τοῦ Στέντα, τοῦ Ταγκαλῆ, τοῦ Τάντουλου, τοῦ Τσαλάκη, τοῦ Φαντα-ρῆ, τοῦ Φιλιππῆ, τοῦ Χατζῆ, τοῦ Χασάνη.

Καὶ στὴν Ἡπόληβο:

Τοῦ Γιωργίτση, τοῦ Μπενάρδου τοῦ Νιώτη, τοῦ Μελισσουργοῦ, τοῦ Μωραΐτη τὰ Λιόφυτα, στοῦ Μανόλη τὸ νησί, ποὺ βρίσκεται σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴ Δ ἀκτὴ τῆς Ἡπολήβου, τὸ Λιόφυτο τοῦ Σπανοῦ (Ἡπολ.).

Σὲ αἰτιατικὴ πτώση συναντοῦμε τά: Στὸν Ἄγλωσσο (Κιμ.), στὸν Ἀσκητὴ (Ἡπολ.), στὸν Αὐγερινὸ (Κίμ.), στὸν Καλόγερο (Ἡπολ.), στὸν Πρε-Μᾶρκο (Κίμ.), στὸν Τραβουδιστὴ (Ἡπόλ.), τοποθεσία γιὰ τὴν ὁποία ἔχει πλασθῆ λαϊκὴ παράδοση, ποὺ τὴν ἐδημοσίευσε ὁ καθηγητὴς Γ. Σπυριδάκης στὰ «Κιμωλιακὰ» Β' 27, στὸ Σκλάβο (Κίμ.) βουνό, ποὺ θυμίζει τὰ βάσανα τῶν ἀνθρώπων ποὺ αἰχμαλωτίζονταν, τὰ πικρὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς, ἀπὸ κουρσάρους ἢ ἀπὸ Τούρκους ἐπιδρομεῖς.

Ἀπὸ ὀνόματα γυναικῶν προέρχονται:

Τσῆ Ἀθηνιᾶς (Κίμ.), τσῆ Βαρβαράκαινας, (Κίμ), τσῆ Γερακιᾶς (Κίμ.), τσῆ Κρασοῦς, τσῆ Λεγκοῦς (Ἡπολ.), τσῆ Λενιᾶς, (Κίμ.), τσῆ Μαρινοῦς (Κιμ.), στῆς Μαρουλιᾶς τὸ μύλο, τσῆ Μπαβαράκαινας, (Κίμ.), τσῆ Πουλουδιᾶς, (Ἡπολ.), τσῆ Ράλλαινας (Κίμ.), τσῆ Φράγκας (Κίμ.), τσῆ Χιονοῦς (Κίμ.), Ἀνωγάκια τσῆ Γαλακτερῆς, τὰ (Ἡπολ.). καὶ σὲ αἰτιατικὴ πτώση: στὴν Κοκκίνα (Κίμ.), στὴν Κουτσάκα (Κίμ.), στὴν Καλογριὰ (Ἡπολ.), στὴν Πατσαμούρα (Κίμ.).

Ἀπὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο προέρχονται τὰ Ἀγγέλικα (Κίμ.), κτῆμα ποὺ ἀνῆκε σὲ κάποιον Ἄγγελο καὶ τὸ Βασαλικὸ

(Κίμ.), κτῆμα ποὺ ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια Β α σ ά λ ο υ, παλιὰ οἰκογένεια τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, ποὺ μέλη της ὑπῆρχαν καὶ στὴ Νάξο καὶ στὴ Σῦρο. Τὸ ἐπίθετο πιθανῶς προέρχεται ἀπὸ τὸ νεολατινικὸ vassalle = πάροικος.

Καὶ τὰ Λ ε β έ ν τ ι κ α (Κίμ.), ὀφείλουν τὸ ὄνομα τους στὸν ἰδιοκτήτη τῆς περιοχῆς, κάποιον Λεβέντη.

8. Ἀ π ὸ ὀ ν ό μ α τ α ἁ γ ί ω ν.

Πολλὰ εἶναι τὰ τοπωνύμια ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἐκκλησιὲς καὶ μικρὰ ξωκκλήσια. Σημειώνω τὰ κυριώτερα:

Ἁ γ ί α Ἄ ν ν α. Ἀπὸ παρεκκλήσι στὴ θέση Μύλος. Ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφο τοῦ 1727. (Ι. Σ. Ρ ά μ φ ο υ, Τὰ Χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Κιμώλου, «Κιμωλιακὰ» Β' 240).

Ἁ γ ί α Β α ρ β ά ρ α. Ἀπὸ ξωκκλήσι στὸν ὅρμο τῆς Ψάθης, στὴ θέση Κουμαριά. (Ι. Σ. Ράμφου, ἔνθ' ἀ. 255).

Ἁ γ ί α Ζ ώ ν η. Ἀπὸ ξωκκλήσι στὴ θέση Καυκάρες.

Ἁ γ ί α Κ α λ ή. Παραλιακὴ τοποθεσία στὸν ὅρμο τῆς Ψάθης. Σύμφωνα μὲ παράδοση, τὰ παλαιὰ χρόνια πήγαιναν ἐκεῖ τοὺς γέρους καὶ τοὺς ἐγκρέμνιζαν. (Γ. Κ. Σ π υ ρ ι δ ά κ η, Λαογραφικὰ τῆς Κιμώλου, «Κιμωλιακὰ» Β' 29). Γιὰ τὴν Ἁγία Καλή, τὴν ἀνύπαρκτη στὸ χριστιανικὸ ἑορτολόγιο νὰ διαβάσης ὅσα γράφουν ὁ Ι. Β ο γ ι α τ ζ ί δ η ς, στὴ μελέτη του: Γλῶσσα καὶ Λαογραφία τῆς νήσου Ἄνδρου («Ἀνδριακὰ Χρονικά,», τ. 4) καὶ ὁ Κ. Ρ ω μ α ῖ ο ς στὴ μελέτη του: Τὸ μοιρολόγι τῆς Παναγίας («Ἀρχεῖον Πόντου, τ. 19 σ. 209-211).

Ἁ γ ί α Κ υ ρ ι α κ ή, Ἁ γ ί α Μ α τ ρ ώ ν α, Ἁ γ ί α Μ α ρ ί ν α, Ἁ γ ί α Π α ρ α σ κ ε υ ή, Ἁ γ ί α Φ ω τ ε ι ν ή, Ἅ γ ι - Ἀ π ό σ τ ο λ ο ι, Ἁ γ ι ο ν ή σ ι, νησάκι σὲ ἀπόσταση ἑνὸς μιλλίου ἀπὸ τὴν Κίμωλο, ὅπου ἐρειπωμένο μονύδριο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (Ι. Ρ ά μ φ ο υ, ἔνθ' ἀ. σ. 264), Ἅ γ ι ο ι Ἀ ν ά ρ γ υ ρ ο ι, συνοικία τοῦ Κάστρου, ἀπὸ μονόκλιτη ἐπιπεδόστεγη βασιλικὴ τοῦ τέλους τοῦ 17 αἰ., Ἅ ι ς Ἀ ν τ ρ ι ά ς, νησάκι στὰ Δ τῆς Κιμώλου, λέγεται καὶ Δ α σ κ α λ ε ι ό, Ἅ ι - Ν - Ἠ λ ι ά ς, βουνὸ ὕψ. 175, νοτιώτερα τοῦ Σκλάβου, ὅπου ναὸς τοῦ Προφήτου Ἠλιοῦ μὲ παλαιὲς εἰκόνες τοῦ 17 αἰώνα, Ἅ ι Μ ά μ α ς, μικρὸς λόφος στὰ Δ τῆς πολίχνης τῆς Κιμώλου, Ἅ ι ς

Μηνᾶς, ὅρμος στὰ Α τοῦ νησιοῦ, Ἄις Νικόλας ὠνομαζόταν ὁ ὅρμος τῆς Ψάθης κατὰ τὸν 18 αἰ. ἀπὸ τὸν ἐκεῖ ναό, Ἄις Τρύφωνας, Ἄις Φτάθης, ἢ Πυργὶ μικρὸ νησὶ στὰ ΝΔ τῆς Κιμώλου ἀπὸ τὸν ἐκεῖ ναὸ τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου. Πολλὲς εἶναι οἱ τοποθεσίες ποὺ ὀφείλουν τὸ ὄνομά τους σὲ ἐκκλησιὲς τῆς Παναγίας. Ἀπ' αὐτὲς σημειώνω τὴν Παναγιὰ τὴν Πολημβιάτισσα, ἀπὸ τὴν ἐκεῖ ἐρειπωμένη μονὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (Ι. Ράμφου, ἔνθ' ἀ. 261), τὴν Παναγιὰ τὴν Ἑδηγήτρα ἢ Ἐγηδήτρα, ἀπὸ τὸ μητροπολιτικὸ ναὸ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου (Ι. Ράμφου, ἔνθ' ἀ. 229), τὴν Παναγιὰ τὴ Χύμελη ἢ Χυμελιώτισσα («Κιμωλιακὰ» Δ' 65 καὶ 67), ποὺ κτίστηκε στὴ θέση Χύμελη τὸ 1703 καὶ τὴν Παναγιὰ τὴν Ἐλεοῦσα πρὸς Β. τοῦ Κάμπου.

9. Δυσεξήγητα.

Δὲν κατώρθωσα νὰ ἐξηγήσω καὶ νὰ κατατάξω τὰ τοπωνύμια: Γενάτες, οἱ (Κιμ.), Διαμαντοσπηλιά, ἡ (Ἡπόλ.), Κόμμα, τὸ (Κίμ.), Κορδάκια, τὰ (Κίμ.), Μελιδόνια, τὰ (Κιμ.), Μουτέλλα, ἡ (Κίμ.), Πρέζα, ἡ (Κιμ.), Σκορμούλα, ἡ (Κιμ.) καὶ Φουρνιστό, τὸ (Κιμ.).

Ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν τοπωνυμίων συνάγονται τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

1. Ποτὲ δὲν ἐρημώθηκε ἐντελῶς ἡ Κίμωλος.

2. Οἱ κατακτητές, Φράγκοι καὶ Τοῦρκοι, δὲν ἄφησαν ἴχνη τῆς διαβάσεώς των καὶ

3. Ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν Κίμωλο ὅ,τι ἔγραψε ὁ Σ. Μενάρδος («Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπ.» Ζ', 251) γιὰ τὴ Μύκονο: «Τὰ πολλὰ τοπωνύμια εἶναι ὀνόματα προσηγορικά, ἔχοντα μόνον τὸ καλόν, ὅτι παριστάνουν τὴν φύσιν τῆς νήσου καὶ τὴν ζωὴν τῶν νησιωτῶν».

ΑΝΤ. ΦΛ. ΚΑΤΣΟΥΡΟΣ

Εἰκὼν τῆς Παναγίας «Ἑπταπόστου» εἰς τὸν ναὸν τῶν Ταξιαρχῶν Κιμώλου

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΟΥ
Ὑμνογράφου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας

ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ «ΕΠΤΑΠΟΣΤΟΥ»* ΚΙΜΩΛΟΥ

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, πρώτῃ Κυριακῇ τοῦ μηνὸς Αὐγούστου, Σύναξιν ἐπιτελοῦμεν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας Ὁδηγητρίας, τῆς ἐπονομαζομένης «Ἑπταπόστου».

Στίχ. Εἰκών σου Ἑπτάποστε Θεογεννῆτορ
Πιστοῖς ὡς ἁγίασμα δέδοται θεῖον.

Ἡ ἁγία αὕτη εἰκὼν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου «Ὁδηγητρίας», τῆς ἐπονομαζομένης «Ἑπταπόστου», τεθησαύρισται ἐν νήσῳ Κιμώλῳ, ἐν τῷ ἐκεῖ ἱερῷ ναῷ τῶν παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, κειμένῳ μεσημβρινοδυτικῶς τοῦ ἐκεῖσε φρουρίου (κάστρου). Ἐζωγράφη-

---

* Βλ. σχετικῶς «Κιμωλιακὰ» τ. Β' (1972) σ. 215.

ται ἐπὶ μαρμάρου πεταλοειδοῦς σχήματος, καὶ ἦν ἐντετειχισμένη ἐν τῷ βορείῳ τοίχῳ τοῦ προρρηθέντος ναοῦ. Ἐν αὐτῇ γέγραπται, ὅτι εὕρηται ἐν τῇ νησίδι τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου ὑπό τινος εὐλαβοῦς μοναζούσης, ἧς ἡ κλῆσις Μακαρία· ταύτῃ γὰρ ἐποφθεῖσα ἡ Παντοβασίλισσα Δέσποινα ἀπεκάλυψε τὰ τῆς εἰκόνος αὐτῆς, καὶ ὅτι πάλαι κέκληται «Ἑπτάποστος»· ἣν ἀνελομένη ἡ εὐλαβὴς μονάζουσα ὁσίαις χερσί, μετήνεγκε τῇ Κιμώλῳ, ἁγιασμὸν καὶ χάριν βλύζουσα τοῖς πιστῶς προσιοῦσι, καὶ ἐπικαλουμένοις τὴν χάριν τῆς Κυρίας Θεοτόκου. Ἱστόρηται δέ, ὡς ἐν αὐτῇ μαρτυρεῖται, ἐν ἔτει ᾳχαε' (=1615)[1].

Ἀπολυτίκιον. Ἦχος δ'. Ταχὺ προκατάλαβε.

Εἰκών σου ἡ πάνσεπτος, ἐν τῇ Κιμώλῳ Ἁγνή, πηγάζει τὰς χάριτας, τῇ προμηθείᾳ τῇ σῇ, πιστοὺς ἁγιάζουσα· σὺ γὰρ τῇ μοναζούσῃ, Μακαρίᾳ ὀφθεῖσα, Ἑπτάποστον Θεοτόκε, ἐπωνόμασας ταύτην· ᾗ πίστει προσιόντες, ὑμνοῦμεν τὴν δόξαν σου.

Κοντάκιον. Ἦχος β'. Τοῖς τῶν αἱμάτων σου.

Ὡς καθωράθης Παρθένε Πανύμνητε, τῇ Μακαρίᾳ αὐτῇ ἀπεκάλυψας, Ἑπτάποστον λέγεσθαι Δέσποινα, τὴν ἱεράν σου Εἰκόνα καὶ πάντιμον, ἣν πόθῳ πολλῷ προσπτυσσόμεθα.

Μεγαλυνάριον.

Ὄψει ἀπεκάλυψας μυστικῇ, Ἑπτάποστε Κόρη, Μακαρίᾳ τῇ Μοναχῇ, τὰ τῆς σῆς Εἰκόνος, τῆς ἐν πλακὶ μαρμάρου, Παρθένε γεγραμμένης· ἣν μεγαλύνομεν.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΗΣ

---

1. Βλ. σχετικὴν ἐπιγραφὴν τῆς εἰκόνος ἐν σελ. 274 τοῦ παρόντος τόμου.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΑΤΕΣΗ
Μητροπολίτου πρ. Λήμνου

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΗΛΟΥ ΚΑΙ ΚΙΜΩΛΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΣ (1701-13)

Ἀνάτυπον τῆς ἐκ τῶν «Κιμωλιακῶν» (τ. Γ' ἔτ. 1973 σ. 15-80) μελέτης μου, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀρχιερεῖς Μήλου καὶ Κιμώλου» ἀπέστειλα, ὡς πράττω πάντοτε δι' ἑκάστην ἔκδοσιν πνευματικῶν ἐργασιῶν μου, καὶ πρὸς τὸν παρ' ἐμοῦ βαθύτατα ἐκτιμώμενον σκευοφύλακα τῆς ἐν Πάτμῳ Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου καὶ Εὐαγγελιστοῦ ἀρχιμ. κ. Ἰσίδωρον Κρικρῆν, τέως προϊστάμενον τοῦ ἐν Π. Φαλήρῳ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀλεξάνδρου, ὅστις, ἐπὶ τῇ λήψει ταύτης, ἀπαντῶν διὰ τῆς ἀπὸ 6ης Ὀκτωβρίου 1973 ἐπιστολῆς του, ἀφοῦ προηγουμένως μὲ εὐχαριστεῖ διὰ τὴν ἀποστολὴν ταύτης, μοὶ γνωρίζει τὰ ἑξῆς, διὰ τὸν ἐκ τῆς αὐτῆς μονῆς προερχόμενον ἀρχιεπίσκοπον Μήλου καὶ Κιμώλου Νεόφυτον (1701-1713).

«.... Ἐπειδὴ ἐσχάτως ἀσχολοῦμαι μὲ τοὺς ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένους ἀρχιερεῖς τοὺς χρηματίσαντας ἀδελφοὺς τῆς καθ' ἡμᾶς ἐν Πάτμῳ ἱερᾶς μονῆς, ἔχω δὲ συλλέξει πρὸς τοῦτο πλείστας πληροφορίας ἔκ τε τοῦ ἀρχείου καὶ τῶν κωδίκων τῆς περιπύστου Βιβλιοθήκης ἡμῶν, ἐπιτραπήτω μοι, σεβάσμιε γέροντα, ἵνα παρέξω Ὑμῖν καὶ ἑτέρας πληροφορίας περὶ τοῦ ἐν τῇ ἐν λόγῳ μελέτῃ σας ἀναφερομένου ἐν σελίδι 55 μητροπολίτου Μήλου καὶ Κιμώλου Νεοφύτου, τοῦ ποτὲ χρηματίσαντος ἀδελφοῦ τῆς μονῆς ἡμῶν.

Ἐκτὸς τοῦ ἐν τῷ κώδικι (Μαύρη Μάνα) ἀναφερομένου ἀποσπάσματος περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἀρχιερέως, εἰς τὸ Βραβεῖον τῆς μονῆς ἡμῶν (κῶδιξ ὑπ' ἀριθ. 784, ἐν ᾧ ἀναγράφονται βραχέα χρονικὰ διὰ τοὺς κατὰ καιρὸν ἀποθνήσκοντας ἀδελφοὺς τῆς μονῆς) ἐν σελίδι 33 ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «1713 Αὐγούστου 6. Ἐκοιμήθη ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μήλου κὺρ Νεόφυτος εἰς τὴν Μήλο», ὁπότε συμφωνοῦμεν μὲ τὴν πληροφορίαν τοῦ θανάτου αὐτοῦ γενομένου κατὰ τὴν 6ην Αὐγούστου 1713.

Νομίζω ὅμως ὅτι εἰς ἀρχιεπίσκοπον Μήλου προήχθη ἐνω-

ρίτερον τοῦ 1703, διότι τὸ συμβόλαιον μισθώσεως γεγονὸς ἐν ἔτει 1703 μηνὸς Ἰουλίου 3η φέρει σφράγισμα τοῦ ἔτους 1701, ἐξ οὗ τεκμαίρεται, ὅτι προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον τὸ ἔτος 1701.

Πέραν ὅμως τούτου, ὁ ἐν λόγῳ ἀρχιερεὺς ὑπέγραψε κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς ἕτερον γράμμα μοναστηριακὸν γενόμενον τὸ αὐτὸ ἔτος (1701). Ὡσαύτως γράμμα τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ Προύσης, τὸ τρίτον πατριαρχοῦντος, τοῦ ἔτους 1702 καὶ τοῦ μηνὸς Μαΐου, εἰς ὃ ἀναφέρεται περὶ τῶν μοναχῶν τῆς ἐν Πάτμῳ ἱερᾶς μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὴν μετάνοιαν αὐτῶν καὶ περιερχομένων ἀλλαχοῦ, ἐπιστέλλεται καὶ πρὸς τὸν Μήλου Νεόφυτον.

Ὁ Νεόφυτος μνημονεύεται εἰσέτι ἐν δυσὶ τακτικοῖς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας (Ἀθανασίου Παπαδοπούλου, Τακτικὸν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς). Καὶ ἀκόμα ἐν γράμματι περὶ τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Μήλῳ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου ἐν ἔτει 1704 (Μ. Ι. Γεδεών, Μήλου χειρόγραφα). Ἀκόμα ὁ ἐν Πάτμῳ διδάσκαλος Μακάριος ἱεροδιάκονος ὁ Καλογερᾶς εἶχε τακτικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ ἐν λόγῳ Νεοφύτου.

Ὑπάρχει πιθανότης νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἕτερα στοιχεῖα περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ἀρχιερέως, ἅτινα ἐὰν ἐπιθυμῆτε, εὐχαρίστως θέλω θέσει ὑπ' ὄψει σας....».

Οἴκοθεν νοεῖται, ὁποίαν ἠσθάνθην χαρὰν διὰ τὰς ἱστορικὰς ταύτας πληροφορίας καὶ διὰ τὴν ἐν γένει παρ' αὐτοῦ εὐγενῆ διάθεσιν, ὅπως μοὶ ἀποστείλῃ καὶ ἄλλας τυχὸν τοιαύτας περὶ τοῦ ὡς εἴρηται ἀρχιερέως· τούτου ἕνεκεν, δι' ἐπιστολῆς μου, ἀφοῦ προηγουμένως τὸν ηὐχαρίστησα, πρὸς τοῦτο, παρεκάλεσα αὐτόν, ἵνα εὐαρεστηθῇ νὰ μοὶ γνωρίσῃ ταύτας, ὅστις πράγματι, διὰ τῆς ἀπὸ 13ης Νοεμβρίου 1973 ὁμοίας ἐπιστέλλων μοι τοιαύτας ἐπιπροσθέτει:

«Εἰς ἀπάντησιν τῆς εὐγενοῦς ἐπιστολῆς σας τῆς ἀφορώσης τὸν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενόμενον ἀείμνηστον ἀδελφὸν τῆς μονῆς ἡμῶν μητροπολίτην Μήλου καὶ Κιμώλου κυρὸν Νεόφυτον, συμπληρωματικῶς μὲ τὰ ὅσα εἰς προγενεστέραν μου ἐπιστολὴν ἔθεσα ὑπ' ὄψιν τῆς ὑμετέρας σεβασμιότητος, ἐπισυνάπτω ἤδη τῇ παρούσῃ μου ἐν φωτοτυπίᾳ κατ' ἀρχὴν τὸ μνημονευόμενον εἰς τὴν ὑμετέραν ἐργασίαν ἀπόσπασμα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1001 κώδικος τῆς

μονῆς ἡμῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης ἐκμισθοῖ τὸ ἐν Μήλῳ μετόχιον τῆς μονῆς ἡμῶν.

Παράλληλα πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα ἀποστέλλω καὶ ἕτερον τοιοῦτον ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι εὑρισκόμενον καὶ ἐν φύλλῳ 191 Β ὑπογεγραμμένον τῷ αὐτῷ μηνὶ καὶ ἔτει. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὅμως ἔχει σημασίαν εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἀπόσπασμα τυγχάνει ἡ ἔναντι τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἀειμνήστου σφραγὶς στρογγύλη, ἥτις εἰς τὸ μέσον γράφει «ΝΕΟΦΥΤΟΣ», πέριξ δὲ «ὁ ταπεινὸς ἀρχιεπίσκοπος Μήλου καὶ Κιμώλου ΑΨΑ Φεβρ. 3», πρᾶγμα ὅπερ βεβαιοῖ ἡμᾶς ὅτι μητροπολίτης ἐξελέγη τῷ 1701.

Ἐπίσης ἐν φωτοτυπίᾳ ἐσωκλείω τὴν εἰς τὰ Acta et diplomata (τ. 6 σ. 312) ἐπιστολὴν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου τοῦ ἔτους 1702, ἀφορῶσαν τὴν μονὴν Πάτμου, ἥτις ἐπιστέλλεται καὶ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μήλου καθὸ ἀδελφὸν τῆς μονῆς ἡμῶν.

Ἐν συνεχείᾳ πέμπω καὶ δύο ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀοιδίμου διδασκάλου τῆς παλαιφάτου Πατμιάδος Μακαρίου ἱεροδιακόνου τοῦ Καλογερᾶ, ἀπευθυνομένας πρὸς τὸν ἐν λόγῳ Νεόφυτον.

Ταύτας πρὸς τὸ παρὸν τὰς πληροφορίας παρέχω τῇ ὑμετέρᾳ περισπουδάστῳ σεβασμιότητι, μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι, ἐὰν ἀναδιφῶν τὰ ἀρχεῖα τῆς μονῆς ἡμῶν κατὰ τὴν ἐργασίαν μου συναντήσω καὶ εἴ τι ἕτερον, θέλω γνωρίσει ὑμῖν διὰ τὰ καθ' ὑμᾶς....»[1]

Κατωτέρω παραθέτω ἀπόσπασμα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1001 κώδικος «Μαύρη Μάννα»[2] καλουμένου, περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ὡς εἴρηται ἀρχιερέως ἐκμισθώσεως ἐν Μήλῳ μετοχίου τῆς ἱερᾶς μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ (Μεταμόρφωσις;) τιμωμένου, ἔχον οὕτω.

† *1703 μηνὶ Ἰουλίῳ. Τὴν σήμερον ὁ σιναδελφὸς ἡμῶν πανιερώτατος ἀρχιεπίσκοπος μύλου καὶ κυμύλου κύριος κὺρ νεό-*

---

1. Πάντως γεγονὸς ἀναμφισβήτητον εἶναι, ὅτι ὁ Νεόφυτος ἀπέθανεν ἐν Μήλῳ τῇ 6η Αὐγούστου 1713. Πρβλ. καὶ Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Σύμμικτα Ε'. Σημειώσεις ἐκ Πάτμου, «Ν. Σιὼν» ἔτ. 1905 τ. Ε'. σ. 851: «1713 Αὐγούστου 6 ἐκοιμήθη ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μήλου κὺρ Νεόφυτος εἰς τὴν Μύλω».

2. Ὀνομάζεται οὕτω «Κτηματολόγιον», διότι ἔχει ὡς περίβλημα «μαῦρον δέρμα».

φυτος πακτεύει τὸ μετόχιον ὅπερ ἔχωμεν ἐν τῇ νήσῳ μύλῳ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ὡς καθὼς εἶναι καὶ εὑρίσκεται, ὁσπίτια ἀμπέλια, χωράφια καὶ ὅτι ἄλο εὑρίσκεται εἰς τὸ αὐτὸ μετόχιον κινητὸν καὶ ἀκίνητον· καὶ νὰ ἔχῃ νὰ δείδῃ εἰς τοὺς τρὶς χρόνους ἡ πανιερώτης τοῦ μοναστηρίου διακόσια πενήντα Γρόσια. Καὶ ὅττι ἀνακένησιν ἤθελεν κάμει εἰς τὸ μετόχιον τόσον εἰς ὁσπίτια, ὁσὰν καὶ εἰς ἀμπέλια νὰ μὴν ἔχει νὰ κάμῃ τὸ μοναστήριον εἰς ἀκείνητα ἔξοδα· πρὸς τούτοις νὰ ἔχῃ ἡ πανιερώτη⟨ς⟩ του χρέος ὅταν

Τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφον ἐν πανομοιοτύπῳ

περάσουν οἱ τρεῖς χρόνοι, νὰ ἔλθῃ νὰ κάμῃ προσθήκην εἰς τὸ πάκτος, καὶ τὸν ὅσον καιρὸν τὸ ἤθελεν θέλει ἡ πανιερώτης του τὸ μετόχιον νὰ μὴν ἤθελεν ἔχῃ τινὰς ἄδειαν νὰ τὸν εὐγάλῃ. Ἐπιτούτο καὶ τὸ παρὸν ἐγένετο γράμμα. Καὶ γράφει καὶ ὁ ἄνωθεν πανιερώτατος κάτοθεν οἰκιοχείρως. ἀκόμη νὰ πληρώνει καὶ τὸ χαράτζειον το διατεταγμένον τοῦ φράγκου καὶ τοῦ τούρκου εὐγάλοντας καμίαν ἀβανίαν ὁποῦ ἤθελεν ἔλθῃ εἰς τὸ νησίον ὁποῦ ὁ κύριος νὰ μὴν τὸ ὁρίσῃ νὰ μὴν ἀπιλογᾶται ἡ πανιερώτης του, μόνον τὸ μοναστήρι· ἀκόμη τοῦ δύνομεν τα πράγματα τῆς ἀκραργιᾶς[1] *τοῦ ανωθεν πανιερωτάτου νὰ τὰ κυβερνὰ νὰ εὐγάλι ταῖς ἔξοδες ⟨ἔξοδα⟩ καὶ νὰ δίνει τὰ χαράτζια καὶ νὰ λειτουργᾶτε, καὶ ἡ ἐκκλησία. Καὶ εἶτη ἄλλο αβανζαρι εἰς φόβον Θεοῦ νὰ εἶνε τοῦ μοναστηρίου. Καὶ οὗτος ὑπόσχεται.*

† *Ὁ Μήλου καὶ Κιμώλου Νεόφυτος ὑπόσχεται τοῖς ἄνωθεν.*

Ἀκολουθεῖ ἕτερον τοιοῦτο ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος περὶ ἀφιερώσεως ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀρχιερέως εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ μετάνοιάν του ἀμπελῶνος ἐν Μήλῳ εὑρισκομένου, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου ἔχει ὡς ἀκολούθως:

† *ἡ ταπεινότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς οἰκειοχείρου Γράμματος, γράφει καὶ ἐν ἁγίῳ ἀποφαίνεται πνεύματι, ὅτι τὸ ἀμπέλιον ὅπερ ἔχω ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπαρχίᾳ εἰς τὴν τοποθεσίαν τοῦ ἁγίου νικολάου τῆς λαγκάδας πλησίον ἀπὸ ἄνωθεν ὁ περάτζης καὶ ὁ μανολάκης κυκλὸς καὶ τὸ χωράφιον, ὅπερ ὀνομάζεται λύμνη εἰς τὸν μικρὸν ἀρχιλυμνιὸν πλησίον ἀπὸ μὲν τὸ ἕνα μέρος, ὁ εὐλαβέστατος οἰκονόμος παπα ῥάλα καὶ ὁ μαρκήσιος βυδάλης θέλω οἰκείᾳ βουλῇ καὶ Γνώμῃ καὶ τὰ ἀφιερώνω εἰς τὸ ἱερὸν μοναστήριον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, νὰ εἶναι καὶ νὰ ὀνομάζωνται μετὰ τὸν θάνατον ὡς οἰκεῖα πράγματα ὁποῦ εἶναι τῆς ἐμῆς ταπεινότητος· πρὸς τούτοις καὶ ὅτι ἄλλο ἤθελα ἀφήσει ἐν τῇ τελευταίᾳ μου διαθήκῃ· ὃς δ' ἂν ἤθελεν φοραθείη διασεῖσαι τὴν παροῦσαν προσήλλωσιν ἔστω ἀφωρισμένος παρὰ πατρὸς υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν ἐγράφη τὸ*

---

1. Πρόκειται περὶ τῆς νησῖδος «Ἀκραδιᾶς» ἐπὶ τῆς ὁποίας εὑρίσκεται πλέον ἐν ἐρειπίοις ὁ ναὸς τῆς Παναγιᾶς τῆς «Ἀκραδιώτισσας».

παρὸν καταστρωθὲν τῷ ἱερῷ κόδηκῃ ταύτης τῆς ἱερᾶς μονῆς.

† Ὁ Μήλου καὶ Κιμώλου Νεόφυτος

Τ. Σ. τοῦ *ᾳψγ (=1703) Ἰουλίου γ'.*

Νεοφύτου μὲ χρονολογίαν 1701.

Κατὰ φωτοτυπίαν δ' ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ἀκολουθεῖ ἡ παράθεσις τούτου.

Ἐν συνεχείᾳ παραθέτομεν τὸ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1702 ἀποσταλὲν καὶ πρὸς τὸν ἱστορούμενον ἱεράρχην, ὡς ἀδελφὸν τῆς ἐν Πάτμῳ ἱερᾶς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν γράμμα, ἐκδοθὲν ἐπὶ πατριάρχου Κων/πόλεως Καλλινίκου τοῦ Β' τοῦ ἀπὸ Προύσης, κατὰ τὴν γ' αὐτοῦ πατριαρχείαν (1694-1702), ὁμιλοῦν περὶ τῶν ἐκ ταύτης ἀδελφῶν, οἵτινες «ἀποτολμῶσι καταλιμπάνειν τὴν μετάνοιαν αὐτῶν...». τοῦτο ἔχει ὡς ἑξῆς:

† *Καλλίνικος, ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.*

Θεοφιλέστατοι ἀρχιεπίσκοποι, ὅ τε Σαντορίνης καὶ Σίφνου καὶ Μήλου καὶ Σάμου καὶ Κῶ, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοὶ ἡμῶν ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί, ἐντιμότατοι κληρικοί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, χρήσιμοι ἄρχοντες καὶ λοιποὶ χριστιανοὶ τῶν αὐτῶν ἐπαρχιῶν, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ θεοῦ. ὁ ὁσιώτατος καθηγούμενος τῆς ἐν τῇ νήσῳ Πάτμῳ σεβασμίας βασιλικῆς, πατριαρχικῆς, σταυροπηγιακῆς μονῆς τοῦ ἁγίου, ἐνδόξου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἀνήγγειλεν ἡμῖν, ὅτι τινὲς τῶν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου πατέρων παραβλέποντες καὶ παραβαίνοντες τοὺς κανονικοὺς ὅρους καὶ τύπους τῆς μοναδικῆς εὐλαβείας καὶ πολιτείας ἀποτολμῶσι καταλιμπάνειν τὴν μετάνοιαν αὐτῶν καὶ ἀναχωρεῖν καὶ ἐξέρχεσθαι τοῦ μοναστηρίου, ἐν ᾧ ἐκληρώθησαν καὶ ὑπετάγησαν, διατρίβοντες ἔνθεν κἀκεῖθεν, ὡς ἀνευλαβεῖς καὶ ἀναίσχυντοι ἀποστάται καὶ καταφρονηταὶ γενόμενοι τοῦ ἅπαξ γεγονότος αὐτοῖς ἐνδιαιτήματος καὶ ἀνάξια μετερχόμενοι ἐπιχειρήματα καὶ ἀλλότρια τῆς μοναδικῆς καταστάσεως. τούτου χάριν γράφομεν καὶ ἀποφαινόμεθα συνοδικῶς μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, ἵνα οἱ ἀναχωρήσαντες τοῦ ἱεροῦ καὶ σεβασμίου μοναστηρίου ἀπὸ τῆς νήσου Πάτμου καὶ εἰς τὰ αὐτόθι διατρίβοντες κακηγκάκως, ἐὰν μὴ ἐπιστραφῶσι καὶ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ αὐτὸ μοναστήριον, ὅθεν ἐξέβησαν, καὶ εἰς τὴν μετάνοιαν αὐτῶν, ἱερομόναχοι μὲν ὄντες καὶ ἱεροδιάκονοι ἀργοὶ ὑπάρχωσι πάσης ἱερατικῆς ἐνεργείας καὶ τάξεως καὶ ἐστερημένοι παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ εἰσοδήματος, καταφρονοῦντες δὲ τῆς ἀργίας καὶ ἀφωρισμένοι παρὰ θεοῦ, ὡς τῇ παντελεῖ καθαιρέσει ὑπόδικοι, ἰδιῶται δὲ καὶ μοναχοὶ ἀφωρισμένοι ἀπὸ θεοῦ καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ ἄλυτοι μετὰ θάνατον καὶ ἔξω τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ, καὶ μηδεὶς τολμήσῃ συναναστραφῆναι αὐτοῖς ἢ περιποιηθῆναι ἢ συνομιλῆσαι ἢ ἐλεημοσύνην τινὰ δοῦναι ἢ ἐν τῇ κατοικίᾳ αὐτοῦ ἀποδεχθῆναι ἢ συνδραμεῖν κατά τι λόγῳ ἢ ἔργῳ, ἅτε ἀποστάταις καὶ ἀπατεῶσι καὶ καταψευδομένοις ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. οὕτω γενέσθω ἐξ ἀποφάσεως καὶ μὴ ἄλλως ἐν βάρει ἀργίας καὶ

ἀλύτου ἀφορισμοῦ. ᾳψβ'. ἐν μηνὶ ματίῳ, ἰνδικτιῶνος ι'.

† *Ὁ Καισαρείας Ἄνθιμος.* † *Ὁ Χαλκηδόνος Ἰωσήφ.*
† *Ὁ Νικομηδείας Παρθένιος.* † *Ὁ Ἀγχιάλου Μακάριος.*
† *Ὁ Σερρῶν Ἄνθιμος.* † *Ὁ Κρήτης Κύριλλος.*
† *Ὁ . . .* † *Ὁ Ῥόδου . . .*

Τέλος καταχωροῦμεν δύο πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὰς τοῦ ἱεροδιακόνου Μακαρίου Καλογερᾶ διδασκάλου τῆς Πατμιάδος Σχολῆς ἔχοντος συχνοτάτην, μετ' αὐτοῦ, ἀλληλογραφίαν.

Πρὶν ἢ προβῶμεν ὅμως εἰς τὴν παράθεσιν τῶν ἐπιστολῶν τούτων, σκόπιμον ὑπολαμβάνομεν, ἵνα ἀναφερθῶμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς εἰς τὴν βιογράφησιν τοῦ διαπρεποῦς τούτου κληρικοῦ.

Ὁ Μακάριος Καλογερᾶς, εἷς τῶν ἐπιφανεστέρων λογίων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἐγεννήθη ἐν Πάτμῳ, πιθανῶς τὸ 1688, ἐν ᾗ διήκουσε καὶ τὰ πρῶτα αὐτοῦ γράμματα, τὰ ὁποῖα συνεπλήρωσεν ἐν Κων/λει· ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν Μαυροκορδάτων μὲ ἐπιστέγασμα νὰ γνωρισθῇ καὶ μὲ διακεκριμένας ἐν αὐτῇ οἰκογενείας (Ὑψηλάντου, Καρυοφύλλου) καὶ προκρίτους τοῦ Γένους, ἐνεγράφη εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Σχολήν, ἐν ᾗ ἐδιδάχθη τὴν θεολογίαν, φιλοσοφίαν, λατινικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν Μουσικήν, διαπρέψας μεταξὺ τῶν συμφοιτητῶν αὐτοῦ· πότε ἀκριβῶς εἰσῆλθεν εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου δὲν γνωρίζομεν, πάντως τὸ 1707 ἀπαντῶμεν τοῦτον ὡς διάκονον.

Καὶ ἀποφοιτήσας τῆς ὡς εἴρηται Σχολῆς ἀριστοῦχος προσελήφθη ἀρχικῶς ἀρχιδιάκονος τῆς μητροπόλεως Νικομηδείας, ὁ ἀρχιερεὺς τῆς ὁποίας[1] διϊδὼν τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων καὶ ἀρετῶν του προσεπάθησε νὰ τὸν πείσῃ ἵνα ἀναδείξῃ τοῦτον οὐ μόνον εἰς ἀρχιερέα, ἀλλὰ καὶ ὡς διάδοχόν του, χάριν τοῦ ὁποίου πάνυ εὐχαρίστως ὑπέβαλε τὴν ἐκ τοῦ θρόνου τούτου παραίτησίν του.

Ἐν τοσούτῳ ὁ Μακάριος, παρὰ τὴν τιμητικὴν ταύτην ὑπόδειξιν καὶ προσφοράν, προετίμησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατρίδα Πάτμον κατὰ τὸ ἔτος 1713, καθ' ὃ ἐγένετο καὶ ἀδελφὸς τῆς αὐτόθι μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἱδρύσας τῷ αὐτῷ ἔτει, ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Ἁγίου Σπηλαίου τῆς

---

1. Τοιοῦτος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἦτο ὁ Παρθένιος 1691-1712, οὗτινος διάδοχος ὑπῆρξεν ὁ Παΐσιος 1721-1726.

Ἀποκαλύψεως, καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Καισαρείας Γρηγορίου καὶ οὐχὶ Γερασίμου († 11 Μαΐου 1634) ἀνεγερθέντα καὶ ἐπιδιορθωθέντα κελλία, τὴν Πατμιάδα Σχολήν, τὴν ὁποίαν διηύθυνεν ἀπὸ τοῦ 1713-1737, γενόμενος οὕτως ὁ πρῶτος σχολάρχης ταύτης, τὴν ὁποίαν ἀνέδειξε περίλαμπρον καὶ ἐπιφανῆ.

Δὲν προτίθεμαι ἐνταῦθα ν' ἀσχοληθῶ μὲ τὴν διαπρεπῆ ταύτην ἐκκλησιαστικὴν φυσιογνωμίαν καὶ προσωπικότητα, ἰδίως ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ σχολάρχου ταύτης, ἥτις, χάρις εἰς τὰς ἀόκνους τούτου προσπαθείας, ἀνέδειξεν ἐπιλέκτους ἄνδρας, διακριθέντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ διὰ τὰς ἀνεκτιμήτους τούτων προσφορὰς πρὸς τὸ ὑπόδουλον Ἔθνος· τοῦτο μόνον ἔχω νὰ τονίσω, ὅτι οἱ περὶ αὐτοῦ γράψαντες ὑμνοῦν καὶ ἐξαίρουν τὴν παιδείαν, ἀρετὴν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἐθνικὸν αὐτοῦ φρόνημα.

Λόγῳ δὲ ἀκριβῶς τοῦ κύρους, τῆς αἴγλης καὶ τῆς ἀκτινοβολίας αὐτοῦ ἐσχετίζετο διὰ φιλίας, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας του, μετὰ πατριαρχῶν, ἀρχιερέων, ἐν οἷς καὶ μετὰ τοῦ ὑφ' ἱστόρησιν, ἀρχιεπισκόπου Μήλου καὶ Κιμώλου Νεοφύτου (1701-1713), ὡς πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν δύο κατωτέρω παρατιθεμένων ἐπιστολῶν τοῦ Μακαρίου πρὸς αὐτὸν καὶ ἄλλων διακεκριμένων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἀτυχῶς ὅμως ἐπέπρωτο, ἵνα ὁ «σοφολογιώτατος» οὗτος ἀνὴρ ἐνωρὶς ἐκμετρήσῃ τὸ ζῆν, ἀποθανὼν τὴν 17ην Ἰανουαρίου 1737, ὡς πληροφορούμεθα καὶ ἐκ τοῦ «Βραβείου» τῆς μετανοίας του, ἀναγράφοντος «1737 Ἰανουαρίου 17. Ἐκοιμήθη εἰς τὴν Ἱερὰν Ἀποκάλυψιν ὁ ἐν ἱεροδιακόνοις κὺρ Μακάριος Καλογερᾶς, ὁ σοφώτατος διδάσκαλος. Οὗτος ὑπερέβη πάντας τοῦ καιροῦ διδασκάλους καὶ κατὰ τὴν ἔσω καὶ ἔξω σοφίαν· ἐγένετο δεύτερος Χρυσόστομος καὶ ποταμὸς ἀνεξάντλητος ἐν ταῖς διδαχαῖς...»[1].

Ἐν πάσῃ περιπτώσει· αἱ πρὸς τὸν Νεόφυτον δύο τοῦ Καλογερᾶ ἐπιστολαὶ ἔχουν ὡς ἑξῆς:

---

1. Νικολ. Φοροπούλου: Καλογερᾶς Μακάριος, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τ. Ζ' σ. 268-271, ἔνθα λεπτομερέστατα καταχωρεῖται ἡ ὅλη τοῦ διαπρεποῦς τούτου διδασκάλου καὶ κληρικοῦ δραστηριότης καὶ ζωή.

Α'

Τῷ Πανιερωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ Ἁγίῳ Μήλου Κυρίῳ Κὺρ Νεοφύτῳ· καὶ αὖθις τὴν προσήκουσαν προσκύνησιν.

Τὰς διὰ τοῦ Ἰωάσαφ εὐχὰς καὶ εὐλογίας αὐτῆς ἐδεξάμην ἄσμενος, ἐξ οὗ καὶ ἔμαθον ὅσην ἔλλειψιν ἔχει τὸ ποίμνιον αὐτῆς πνευματικοῦ πατρὸς καὶ δυναμένου ποδηγετεῖν τὸ πλῆθος διὰ λόγου εὐαγγελικοῦ εἰς σωτηριώδεις νομάς. Ὅθεν τοῦ πρότερον ὑποσχεθέντος δι' ἃς οἶδεν αἰτίας κωλυθέντος τοῦ τοιούτου ψυχωφελοῦς ἐπαγγέλματος, ἔπεισα τὸν ἐπιφέροντα τὸ παρὸν Πανοσιώτατον καὶ λογιώτατον Κὺρ Γεράσιμον ἐλθεῖν εἰς τὰ αὐτόθι εἰς διόρθωσιν τοῦ ποιμνίου αὐτῆς καὶ εἰς κήρυξιν τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου. Διὸ εἴπερ ἀρεστὸν ἐστιν ὥσπερ καὶ χρέος ἀπαραίτητον ἡ τοιαύτη μου σπουδή, εὐμενῶς καὶ πατρικῶς ὑπόδεξαι τὸν διαληφθέντα λογιώτατον κὺρ Γεράσιμον, καὶ ἴσως θεοῦ συνεργοῦντος ἀναπληρώσει τὸν τόπον τοῦ ὑποσχεθέντος μέν, μὴ πληρώσαντος δὲ ταῦτα χάριν προσκυνήσεως· αἱ δὲ πανίεροι αὐτῆς εὐχαὶ εἴησαν αὖθις μετ' ἐμοῦ ἐν βίῳ παντί[1].

Β'

Τῷ Πανιερωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἁγίου (sic) Μήλου Κυρίῳ Κὺρ ..... τὴν προσήκουσαν προσκύνησιν.

Πάλιν τὴν συνήθη καὶ ἐπαινετὴν ταπεινόφρονα αὐτῆς γνώμην χρησαμένη εὐχῶν ἠξίωσε τὴν ἐμὴν εὐτέλειαν, καὶ πάλιν αὐτὸς τὰς ὀφειλομένας αὐτῇ ἀποδίδωμεν χάριτας, καὶ κἂν λείπωσι πολὺ τοῦ προσήκοντος οἶδα τὸν κοινὸν δεσπότην ἀναπληρώσοντα τῆς ἐμῆς ἀσθενείας τὸ ὑστέρημα, κατὰ τὴν ἀψευδῆ αὐτοῦ ἐπαγγελίαν τὴν λέγουσαν, «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε»· τῶν ἔχον τοίνυν τῆς τοιαύτης ἐπαινετῆς προθέσεως καὶ εἰς τὸ ἑξῆς: εἰ δὲ καὶ ἀποστολικῆς ἐρᾷ προστασίας καὶ ἀντιλήψεως, τὸ ἀφιλάργυρον αὐτῆς τοῦ τρόπου δεῖξαι τῷ ἐν τῇ ἀποστολικῇ τῇδε μονῇ. Καὶ ὅσον βαρύτητι χρεῶν ἔνοχος ἡ ὑμετέρα Πανιερότης, τοσοῦτον ἀναῤῥήσεων καὶ στεφάνων ἔσεται ἀξία, ἀγαπήσασα ἐπὶ τῇ διαθήκῃ τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ τῆςδε τῆς

---

1. Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 850 κώδικος τῆς μονῆς Κύτης.

μονῆς. Ἄλλως τε οὐκ ἔλαθεν αὐτήν, ὅτι πολλὰ τὰ προνόμια ἵνα μὴ φῶ τὰ δίκαια ἐπὶ ταῖς κληρονομίαις τῶν τοιούτων, καὶ μάλιστα ἐκ νηπίου οἱ τοιοῦτοι εἰσέρχονται εἰς τὴν μονήν, καὶ ὑπ' αὐτῆς καὶ τῶν περὶ αὐτὴν χρηματίζονται. Παρίημι τοὺς πρὸ αὐτῆς ἀρχιερατεύσαντας, ἐφ' ὧν πολλοὶ τοιοῦτοι τῆς προσκαίρου ζωῆς ἐλύθησαν, ὧν κληρονόμος ἐγένετο ἡ μονὴ αὐτῶν. Ὅτι δ' ἄσυλος καὶ παρὰ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἡ ἀποστολικὴ αὕτη μονὴ διαβεβαιοῦσι πολλὰ ἔγγραφα, ἅπερ ἐμοῦ πλέον οἶδεν ἡ ὑμετέρα Πανιερότης διὰ ταῦτα καὶ μάλιστα καὶ τὴν ὑπόληψιν, καὶ τοὺς ἐπαίνους, οὓς ἐποίησαν ἐνταῦθα σωματικῶς ἐλθόντες ὁ κύριος Ἰωάννης καὶ οἰκονόμος κὺρ Ἱερώνυμος παρακαλῶ αὐτὴν ἵνα μηδὲν μετακινήσῃ τῶν καλῶς κειμένων. Καὶ δυνατὸς ὁ μέχρι τῶν ἐλαχίστων διὰ τῆς προνοίας αὐτοῦ ἥκων, καὶ τῆς σῆς ἀντιλαβέσθαι Πανιερότητος. Καὶ ταῦτα μὲν ἴσως καὶ πέρα τοῦ δέοντος πρὸς αὐτήν· τὰ δὲ τοῦ ταξίματος, καθὰ φησίν, ἐν ἑτοιμασίᾳ ἐστίν, ἀλλ' οὐκ οἶδα εἴπερ φθάσοι τόδε τὸ πλεύσιμον, οἱ δὲ πανίεροι αὐτῆς εὐχαὶ καὶ εὐλογίαι εἴησαν μετ' ἐμοῦ ἐν βίῳ παντί[1].

† Ο ΠΡ. ΛΗΜΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

1. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος.

ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΑΠΟΣΤ. ΒΙΤΑΛΗ
Ἀρχιμανδρίτου

Ο ΣΙΦΝΙΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΟΥ-ΣΕΡΒΙΑΣ ΑΝΘΙΜΟΣ

Π ρ ό λ ο γ ο ς: Ὀφειλὴ ἱερὰ καὶ ἐπιβεβλημένη παντὸς ἀνθρώπου τοῦ πνεύματος εἶναι νὰ τιμᾷ προσηκόντως τοὺς ἀλήστου μνήμης, συμπολίτας του, τοὺς εἰς τὰ πνευματικὰ σκάμματα καὶ εἰς τοὺς λοιπούς τομεῖς τῆς τε ἐκκλησίας, τῆς πατρίδος καὶ τῆς κοινωνίας γενικώτερον ἀγωνισθέντας καὶ ποικιλοτρόπως διακριθέντας.

Ὁ πνευματέμφορος κληρικός, ἐκ τῆς ἀγαπητῆς Κιμώλου ὁρμώμενος, αἰδεσιμολογιώτατος πρωτοπρεσβύτερος π. Ἰωάννης Σ π. Ρ ά μ φ ο ς, ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν πιστῶς ὑπηρετεῖ τὸ ὑπέροχον τοῦτο καθῆκον, ἐξ οὗ καὶ παμπληθῆ δείγματα παρέσχε, μάλιστα διὰ τῆς ἐπιμελείᾳ αὐτοῦ καὶ ἐπιστασίᾳ ἐκδόσεως τῶν θαυμασίων «Κιμωλιακῶν».

Καὶ ἡ ταπεινότης μου εἰς τοῦτο, τὸ κατὰ δύναμιν, θητεύει ἀπὸ εἰκοσαετίας καὶ πλέον. Ἐντεῦθεν, κατὰ καιρούς, ἐδημοσίευσα αὐτοτελῶς ἢ εἰς περιοδικὰ ἱκανὰς μονογραφίας περὶ ἐκλεκτῶν μορφῶν τῆς ἰδίας γενετείρας μου Σίφνου.

Αὕτη προσφυῶς ὠνομάσθη νῆσος «τῶν πατριαρχῶν, τῶν ἐπισκόπων, τῶν διδασκάλων καὶ τῶν ποιητῶν»[1], καθ' ὅσον ἀνέδειξεν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τρεῖς τοὐλάχιστον πατριάρχας καὶ ἑτέρους εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἱεράρχας[2].

---

1. Ρ ά μ φ ο υ Ἰωάννου, πρωτοπρεσβυτέρου, Ὁ Δευτερεύων Σίφνου, ἐν «Κιμωλιακά», τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1973, σελ. 269.

2. Β ι τ ά λ η Φιλαρέτου, ἀρχιμανδρίτου, Σίφνιοι πατριάρχαι καὶ ἐπίσκοποι, ἐν ἐφημ. «Σιφναϊκὴ Φωνή», ἔτ. Θ' (1973), φφ. 106, 107, 108, ὡς ἐπίσης καὶ ἰδίας μονογραφίας, περὶ ὧν ἔπιθι εἰς τὸν παρατιθέμενον πίνακα ἔργων αὐτοῦ εἰς τὸν παρ' α ὐ τ ο ῦ δημοσιευθέντα τόμον τῆς 150ετηρίδος «Τὰ Ἐλευθέρια», 1972, σσ. 413-422 ἢ τοῦ α ὐ τ ο ῦ, Ἀσματικὴ ἀκολουθία τῶν θεοφόρων ἁγίων πατέρων Ἡλιοδώρου, Δονάτου, Ἀττικοῦ καὶ Ἀναστασίου ἀρχιεπισκόπων Νικοπόλεως Ἠπείρου, προμάχων τῆς Ὀρθοδοξίας ἐν Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις, 1973, σσ. 95-102.

Ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ ρηθεὶς Κιμώλιος κληρικός[1], ὁ Σίφνιος μητροπολίτης πρῴην Βελιγραδίου Ἄνθιμος ἐχειροτόνησεν εἰς διάκονον καὶ πρεσβύτερον τὸν ἐκ Κιμώλου καταγόμενον Φραγκούλην Λογοθέτην, γεγονὸς τὸ ὁποῖον συνέδεσε τὴν προσωπικότητα τοῦ ἐν λόγῳ Σιφνίου ἀρχιερέως μετὰ τῆς γείτονος νήσου Κιμώλου.

Τούτου ἕνεκα ὁ ἀνωτέρω λόγιος πρωτοπρεσβύτερος π. Ἰωάννης μὲ παρεκάλεσεν, ὅπως ὁ ὑπ' ὄψιν Σίφνιος ἀρχιερεὺς παρουσιασθῇ καὶ τιμηθῇ ἀπὸ τῶν στηλῶν τῶν «Κιμωλιακῶν», τοὐθόπερ ἀσμένως, διὰ τῆς μετὰ χεῖρας συντόμου μονογραφίας, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη κατὰ τὸ παρελθὸν εἰς ἐπιτόπιον ἐφημερίδα[2]. Ἤδη ὅμως ταύτην συνεπλήρωσα ἐν πολλοῖς δι' ἑτέρων ἱστορικῶν στοιχείων καὶ διὰ τῶν ἀπαραιτήτων ὑποσημειώσεων καὶ παραπομπῶν τῆς βιβλιογραφίας, διορθώσας ἅμα καί τινα παρεισφρήσαντα ἐκεῖ τυπογραφικὰ ἀβλεπτήματα.

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΝΘΙΜΟΝ. Ὁ Ἄνθιμος, Λαδόπουλος τὸ ἐπώνυμον, ἐγεννήθη ἐν Σίφνῳ, κατὰ τὸ ἔτος 1759. Εἰς αὐτὴν δὲ ἐγαλουχήθη καὶ ἀνετράφη διὰ τῆς πατροπαραδότου σιφνιακῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς —μάλιστα τῆς ὀρθοδόξου— παιδείας, ἰδίᾳ εἰς τὴν πεφημισμένην Σχολὴν τοῦ Παναγίου Τάφου[3].

Μετὰ ταῦτα, ποθήσας τὸν ἔνθεον μοναχικὸν βίον, ἀπεσύρθη εἰς τὴν πατριαρχικὴν καὶ σταυροπηγιακὴν μονὴν τοῦ Προφήτου Ἠλιού, τοῦ «ὑψηλοῦ τῶν βουνῶν» τῆς Σίφνου[4], ἔνθα ἐμόναζεν ἀπὸ

1. Ρ ά μ φ ο υ Ἰωάννου, πρωτοπρεσβυτέρου, Σύμμεικτα Κιμωλιακά, Ι. Παλαιὰ Κιμωλιακὰ ἔγγραφα, ἐν τῷ ἀνωτέρω Γ' τόμῳ τῆς Βιβλιοθήκης Ἀφεντακείου Κληροδοτήματος, ἐν Ἀθήναις 1973, σελ. 324.

2. «Σίφνος», ἔτ. 42ον (1973), περίοδ. β' ἀριθμ. φφ. 561, 562, 563.

3. Φ. Α. Β (ι τ ά λ η), Ἄνθιμος ὁ μητροπολίτης Βελιγραδίου, ἐν «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» τοῦ Ἀθ. Μαρτίνου, τόμ. 2ος, στ. 780, Γ κ ι ώ ν, Κ., Ἱστορία τῆς νήσου Σίφνου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς μετὰ τῆς περιγραφῆς τῶν ἀρχαίων αὐτῆς μεταλλείων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἐν Σύρῳ 1876, σελ. ια' ἑξ., Σ π ε ρ ά ν τ σ α Θ., Νικόλαος Χρυσόγελος, ὁ μέγας διδάσκαλος τοῦ Γένους, πρῶτος ὑπουργὸς τῆς παιδείας καὶ θρησκευμάτων καὶ πρωτεργάτης τῆς ἐκδόσεως τοῦ συνοδικοῦ τόμου, ἔκδ. Συνδέσμου Σιφνίων, 1954, σελ. 9-11, Σ υ μ ε ω ν ί δ ο υ Σ., Τὰ γράμματα στὸ νησὶ τῆς Σίφνου, ἐν «Κυκλαδικὸν Φῶς», ἔτ. 1961, ἀρ. φ. 149.

4. Β ι τ ά λ η Φιλαρέτου, ἀρχιμανδρίτου, Προφήτης Ἠλίας, Ὑψη-

ἐτῶν ὁ κατὰ τὴν ἡλικίαν μεγαλύτερος αὐτάδελφος αὐτοῦ ἱερομόναχος Ἰωσήφ. Μετὰ δὲ τὴν κανονικὴν δοκιμασίαν περιεβλήθη ἐν αὐτῇ τὸ σεμνὸν ἔνδυμα τῆς μοναχικῆς πολιτείας, εἰς ἣν διεκρίθη ἐπ' ἀρετῇ καὶ ἀσκητικῷ βίῳ. Ἀκολούθως ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ πρεσβύτερος ὑπηρετήσας τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ[1], καθ' ὅσον μετέπειτα προσεκλήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπο-

---

λὸς — Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Μονγκοῦ (δύο ἀρχαῖα μοναστήρια τῆς Σίφνου), Ἀθῆναι 1956, Ρ (ά μ φ ο υ) Ἰ(ωάννου), Σιγίλιον τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Παϊσίου Α' (1654) καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐν Σίφνῳ Ἱ. Μονὴν τοῦ προφήτου Ἠλιού, ἐν ἐφημ. «Σίφνος», ἔτ. 1940.

1. Ἐκ τινος μοναστηριακοῦ ἐγγράφου, ἀποκειμένου εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, ὅπερ εἶναι «Πίναξ τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Μήλου διατηρουμένων μοναστηρίων κτλ.» «Νῆσος Σ ί φ ν ο ς» — πληροφορούμεθα, ὅτι ἀδελφοὶ εἰς τὸ ἐν λόγῳ μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἠλιού, εἰς τὸ ὁποῖον, ὡς ἀναγράφεται, «ζῶσιν ἰδιορρύθμως ὡς καὶ εἰς τὸ ἕτερον μοναστήριον τῆς Βρύσεως, ἐνοικιάζων ἕκαστος ἓν τῶν κτημάτων αὐτοῦ. Ἀποδημοῦντες καὶ οὗτοι καὶ ἐφημερεύοντες εἰς τὰς ἐκτὸς τοῦ μοναστηρίου ἐκκλησίας ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα», κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν (1833/1834) ἦσαν οἱ ἑξῆς:

α) Ἀ ρ σ έ ν ι ο ς ἱερομόναχος, πατρὶς Σίφνος, ἡλικία αὐτοῦ ἔτη 40, διαμονὴ αὐτοῦ ἔτη 38, κουρὰ αὐτοῦ ἔτη 28, ἡγούμενος, ὅστις ἀπὸ τὸ 1817 μετέβη εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου ἐφημέρευσε μέχρι τοῦ 1828 ἔτους, καθ' ὃ ἐπιστρέψας εἰς τὴν αὐτὴν Μονὴν εὑρίσκεται ἔκτοτε ἐν αὐτῇ.

β) Ἰ ω σ ὴ φ ἱερομόναχος Λασόπουλος (σ. Σ. μᾶλλον Λαδόπουλος), πατρὶς Σίφνος, ἡλικία αὐτοῦ 65 ἔτη, διαμονὴ αὐτοῦ ἔτη 51, κουρὰ αὐτοῦ ἔτη 50.

γ) Ἄ ν θ ι μ ο ς ἱερομόναχος, ἀδελφός του, πατρὶς Σίφνος, ἡλικία 63, διαμονὴ αὐτοῦ ἔτη 48, κουρὰ αὐτοῦ ἔτη 48 κτλ.

δ) Ζ α χ α ρ ί α ς ἱερομόναχος Βερνίκους (σ. Σ. τὸ ὀρθόν: Βερνίκος), πατρὶς Σίφνος, ἡλικία αὐτοῦ ἔτη 76, διαμονὴ αὐτοῦ παιδιόθεν, κουρὰ αὐτοῦ ἔτη 50. Ἐκατοικοῦσεν εἰς τὴν γυναικείαν μονὴν τῆς φυτίας, ἐφημερεύων ἐν αὐτῇ πρὸ 29 ἐτῶν, μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς ὁποίας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν μονὴν ταύτην.

ε) Γ α β ρ ι ὴ λ ἱεροδιάκων Ῥαφελέτος, πατρὶς Σίφνος, ἡλικίας 64, διαμονὴ ἔτη 45, κουρὰ αὐτοῦ ἔτη 48, προηγούμενος καὶ σύμβουλος.

ς) Κ α λ λ ί ν ι κ ο ς ἱερομόναχος Κουλής, πατρὶς Σίφνος, ἡλικία αὐτοῦ ἔτη 53, διαμονὴ αὐτοῦ ἔτη: παιδιόθεν, κουρὰ αὐτοῦ ἔτη 39, σύμβουλος.

ζ) Γ α β ρ ι ὴ λ ἱερομόναχος Κόμης, πατρὶς Σίφνος, ἡλικία αὐτοῦ ἔτη 45, διαμονὴ αὐτοῦ ἔτη 6, κουρὰ αὐτοῦ: ἐκελεύθη ἔξω τῆς Μονῆς. Ἐπροσηλώθη μετὰ εἰς τὴν αὐτὴν Μονήν.

η) Δ α ν ι ὴ λ ἱεροδιάκων, πατρὶς Βουλγαρία, ἡλικία αὐτοῦ ἔτη 20,

λιν (1790) ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ διατρίβοντος διαπρεποῦς Σιφνίου μητροπολίτου Φιλοθέου, Βάρνης μὲν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1780-1797, Τορνόβου δὲ ἀπὸ τῆς 12ης Φεβρουαρίου 1797 μέχρι Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, ἐν Βουλγαρίᾳ[1], παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ προσελήφθη ὡς πρωτοσύγκελλος αὐτοῦ[2].

διαμονὴ αὐτοῦ ἔτη 2, κουρὰ αὐτοῦ ἔτη 2, ὑποτακτικὸς τοῦ μνησθέντος ἀχιερέως Βελιγραδίου.

θ) Νικηφόρος Κασάνδρος ἰδιώτης, πατρὶς Σίφνος, ἡλικία αὐτοῦ ἔτη 66, διαμονὴ αὐτοῦ ἔτη 22, κουρὰ αὐτοῦ ἔτη 22.

ι) Νικόδημος Χρῆστος, ἰδιώτης, πατρὶς Σίφνος, ἡλικία αὐτοῦ 65, διαμονὴ αὐτοῦ ἔτη 25, κουρὰ αὐτοῦ ἔτη 25.

1. Βιτάλη Φιλαρέτου, ἀρχιμανδρίτου, Φιλόθεος ὁ Σίφνιος, μητροπολίτης Καισαρείας Καππαδοκίας (1750-1816), ἐν Ἀθήναις 1958, σελ. 12-16, Χατζηϊωάννου Ἰ., Πανελλήνιον λεύκωμα ἐθνικῆς 100ετηρίδος, 1821-1921, ἐν Ἀθήναις 1922, ἔνθα ἀναδημοσιεύονται: Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, μητροπολίτου Ἀμασείας (†), Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων κατ' ἐπαρχίας, σελ. 183. Ἔπιθι καὶ Ραμφου Ἰωάννου (πρωτοπρεσβυτέρου), Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κιμώλου. Τὸ μονύδριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐν «Κιμωλιακά», Ἀθῆναι 1933, σελ. 41, ἔνθα « † ὁ Βάρνης Φιλόθεος», ὡς συνοδικὸς σύνεδρος ἐν Κων/πόλει τελευταῖος πάντων ὑπογράφει τὸ πατριαρχικὸν-συνοδικὸν σιγίλλιον (1796), δι' οὗ ἡ ἐν λόγῳ μονὴ ἐτιμήθη σταυροπηγιακῇ ἀξίᾳ ἐπὶ πατριαρχείας Γερασίμου τοῦ Γ' (1794-1797).

2. Ὡς πρωτοσύγκελλος τοῦ μητροπολίτου Τορνόβου Φιλοθέου, προφανῶς, παρέλαβεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Κάτω Μαχαλᾶ Τορνόβου βιβλία τινὰ ἐκκλησιαστικά, ἅτινα καὶ μετέφερεν ἐν τέλει εἰς τὴν Σίφνον. Ἐντεῦθεν ἐν τῇ πάλαι ποτὲ διαλαμψάσῃ ἱερᾷ μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου, εἰς θέσιν Μονγκοῦ Σίφνου, εὕρομεν ἐκ τούτων τρία Μηναῖα, τὰ ἑξῆς: α) «Μὴν Ἀπρίλιος... Ἐνετίησιν 1768», ἐν σελ. 1 τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἡ ἐνθύμησις αὕτη: «Ἐτοῦτο εἶναι τῆς παναγίας ἀπὸ τὸν κάτω μαχαλᾶ τορνόβου», ὄπισθεν δ' εἰς τὸ στάχωμα αὐτοῦ ἀναγράφεται: «Ἀνήκει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιλεγομένην τοῦ Σωτῆρος ἐν Σίφνῳ», ἐν ᾗ διῆλθεν ὁ πρῴην Βελιγραδίου Ἄνθιμος τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου αὐτοῦ, μεριμνῶν σπουδαίως περὶ αὐτῆς. β) «Μηναῖον τοῦ Σεπτεμβρίου... Ἐνετίησιν 1775», ἔνθα εἰς τὴν αὐτὴν 1 σελ. ἀναγράφεται διὰ τῆς ἰδίας χειρός, ὅτι «ἀνήκει εἰς τὴν Παναγίαν Κάτω Μαχαλᾶ Τορνόβου», εἰς δὲ τὸ ἐσώφυλλον παρατίθεται ἡ ὑπογραφὴ «† Ἄνθιμος». Καὶ γ) «Μηναῖον τοῦ Νοεμβρίου... Ἐνετίησιν 1769», εἰς μὲν τὸ στάχωμα τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται, ὅτι «τὸ παρὼν βηβλὶν ηνε τοῦ ἁγίου πρόην μπεληγραδίου 1836», εἰς δὲ τὴν σελ. 5 δῆλον καθίσταται, ὅτι «ἐν ἡμέραις τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου ἁγίου Τορνόβου κὺρ Καλλινίκου» ἠγοράσθη. Ὁ ἀναφερόμενος ἀρχιερεύς, ὡς γνωστόν, ἀρχιεράτευσεν ἐν Τορνόβῳ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1770-1791.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ, εὐκαιρίας ἐκεῖ δοθείσης, κατόπιν χηρεύσεως τῆς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ μητροπολίτου Τορνόβου τελούσης ἐπισκοπῆς Βράτζης, θερμῇ προστασίᾳ καὶ προβλήσει τοῦ προστάτου αὐτοῦ καὶ συμπολίτου ἱεράρχου, Φιλοθέου, ἀνεδείχθη ἐπίσκοπος αὐτῆς, εἰς ἡλικίαν 38 ἐτῶν, τῆς τοιαύτης ἀρχιερατικῆς ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας αὐτοῦ γενομένης, κατ' ἔκδοσιν πατριαρχικήν, ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ἱερῷ ναῷ Τορνόβου (1797).

Καὶ ὁ μὲν Μητροπολίτης Τορνόβου καὶ ἔξαρχος Βουλγαρίας, ἔχων προφανῶς καταπονηθῆ ἐπὶ τοσοῦτον ἐν ταῖς ἀπομεμακρυσμέναις ἐκείναις ἐπαρχίαις τῆς Βουλγαρίας καὶ ἀποβλέπων εἰς καλυτέραν αὐτοῦ τοποθέτησιν —ὡς καὶ ἐγένετο, μετ' οὐ πολύ, καθ' ὅσον ἀνεδείχθη πρωτόθρονος ἱεράρχης τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, δηλαδὴ μητροπολίτης Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, ὑπέρτιμος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀνατολῆς[1]—, οὐ μὴν καὶ ἕνεκα ἑτέρων σπουδαίων λόγων παρητήθη ἀπὸ τοῦ μητροπολιτικοῦ θρόνου τοῦ Τορνόβου. Ὁ Βράτζης ὅμως Ἄνθιμος παρέμεινεν ἐπ' ἀρκετόν, καίτοι ἦτο ἐμπερίστατος ἡ ἐν λόγῳ ἐπισκοπικὴ παροικία συνεπείᾳ τῆς βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς τῶν Κυρτζαλήδων ληστῶν (ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1798 ἔδρων), οἵτινες καὶ προὐξένησαν πλείστας καταστροφάς, ὡς λ.χ. εἰς τὴν ἀνθοῦσαν ἑλληνικὴν κωμόπολιν Ἀραβάνασι, ἀποικίαν Ἠπειρωτῶν ἀπὸ τοῦ ις' αἰῶνος, εἰς ἣν συνήθως διέτριβον οἱ Ἕλληνες μητροπολῖται Τορνόβου.

Ὁ βούλγαρος Στόϊκο Βλαδισλαύωφ, ὡς μοναχὸς μετονομασθεὶς εἰς Σωφρόνιον, εἰς ἐπιστολὴν αὐτοῦ (1805) ἔγραφεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι «ἐπιθυμοῦσιν ὑπὸ διαφόρους προφάσεις νὰ καταστρέψωσι τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἡ χριστιανικὴ θρησκεία περιέλθῃ εἰς λήθην». Ὁ ἴδιος Σωφρόνιος «τῷ 1814 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Βράτζης. Τὰ πάνδεινα ὅμως ὑπέστη ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν ἀρχιερατικῶν του καθηκόντων παρὰ τῶν διατρεχόντων τὴν ἐπισκοπὴν τῶν ληστρικῶν συμμοριῶν, ἀπαρτιζομένων ἐκ τῶν λεγομένων Κυρτζαλήδων, ἀνταρτῶν κατὰ τοῦ σουλτάνου, καὶ Χαϊδούκων. Καταδιωκόμενος ὑπ' αὐτῶν, ἠναγκάζετο νὰ φεύγῃ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, νὰ κρύπτηται εἰς τὰ δάση, νὰ μένῃ ἐπὶ ἡμέρας

---

1. Ἀλεξούδη, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 107, Βιτάλη, Φιλόθεος, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 17.

ἄνευ τροφῆς, νὰ ζητῇ ἄσυλον εἰς τουρκικοὺς οἴκους, ἕως οὗ κατώρθωσε νὰ καταφύγῃ εἰς Βουκουρέστιον. Ἐκεῖ ἀπέθανε τῷ 1815»[1].

Περὶ τὸ ἔτος 1804, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ Ἄνθιμος Βράτζης ἐπέτυχε τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν χηρεύσασαν ἐπισκοπὴν Λοφτζοῦ, εὑρισκομένην καὶ ταύτην εἰς τὴν πνευματικὴν ἐπίσκεψιν καὶ δικαιοδοσίαν τοῦ μητροπολίτου Τορνόβου τῆς Βουλγαρίας[2].

Ὑπόμνημα ἐκλογῆς τοῦ ἀπὸ Βράτζης Ἀνθίμου καὶ ὡς ἐπισκόπου Λοφτζοῦ δὲν ὑφίσταται εἰς τοὺς κώδικας τοῦ πατριαρχικοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχειοφυλακίου, τοὐθόπερ σημαίνει ὅτι καὶ πάλιν κατ' ἔκδοσιν πατριαρχικὴν ἐγένετο αὕτη ἐν Τορνόβῳ.

Ὁ Ἄνθιμος, εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι, καίτοι εὑρίσκεται καὶ ἐπιτυχῶς διακονεῖ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς ἐπισκοπικῆς σκοπιᾶς εἰς λίαν ἀπομεμακρυσμένας ἐπαρχίας, οὐδαμῶς λησμονεῖ τὴν ἰδίαν καὶ τοσοῦτον προσφιλῆ γενέτειραν, ἔναντι τῆς ὁποίας καθίσταται καὶ εὐεργετικός. Εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ταύτης παρατίθεμεν κα-

---

1. Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν (†), Βουλγαρία (ἐκκλησία), ἐν «Μεγάλη ἑλληνικὴ ἐγκυκλοπαιδεία», τόμ. Ζ', σελ. 67αβ, ὡς καὶ Κ. Μ. Ἀ (ποστολίδου), Τύρναβον μέγα, αὐτόθι, τόμ. ΚΓ', σελ. 21 γ.

2. Τὸ Τόρνοβον (ἢ Τύρναβον μέγα), πρωτεύουσα ἄλλοτε τοῦ δευτέρου βουλγαρικοῦ βασιλείου, καὶ βουλγαρικὸν πατριαρχεῖον, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν αὐτοῦ (1393) ἦτο πόλις ἑλληνοβουλγαρικὴ καὶ ἐπίσημος μητρόπολις, ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐπίσκεψιν τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Εἶχε δ' αὕτη τέσσαρας ἐπισκοπὰς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς, τὰς ἑξῆς· α) Τζεβερνοῦ, β) Λοφτζοῦ, γ) Πρεσλάβας καὶ δ) Βράτζης ἢ Βρέτσης.

Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης ὁ Ἄνθιμος, συμπεραίνομεν, ὅτι μετετέθη περὶ τὸ 1804 εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Λοφτζοῦ, διότι ἔχομεν τὴν ἀκόλουθον ἀσφαλῆ εἴδησιν: Αἰτήσει τοῦ μητροπολίτου Τορνόβου Φιλοθέου Β' (1801-1805) πρὸς τὸ οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐδόθη αὐτῷ παρ' ἐκείνου ἡ κανονικὴ ἄδεια, ὅπως, καὶ πάλιν κατ' ἔκδοσιν πατριαρχικήν, ἐκλέξῃ καὶ χειροτονήσῃ ἐν Τορνόβῳ τὸν νέον ἐπίσκοπον τῆς χηρευσάσης ἐπισκοπῆς Βράτζης (ὅρα: ἔνθ' ἀνωτ., Δεληκάνη Καλλινίκου, μητροπολίτου Καισαρείας (†), Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλ. σωζόμενα ἔγγραφα, τόμ. Γ', ἐκ ΚΠόλει 1905, σελ. 502, Μουστάκη Β., Βουλγαρικὴ ἐκκλησία, ἐν «Θρησκ. καὶ Ἠθ. Ἐγκυκλ.», τόμ. 3ος, στ. 1001 ἑξ., Χρυσάνθου, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων (†), Συνταγμάτιον περὶ τῶν ὀφφικίων, κληρικάτων καὶ ἀρχοντικίων τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας καὶ τῆς σημασίας αὐτῶν, Ἐνετίῃσι 1778, σελ. 78).

τωτέρω μίαν ἐπιγραφήν, ἣν ἀναγιγνώσκομεν εἰς τὸ ὑπέρθυρον τῆς βορείας πύλης, ἐπὶ τοῦ τέμπλου, τοῦ ἐν Ἀπολλωνίᾳ Σίφνου ἱεροῦ ναοῦ Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐπικεκλημένης «Παναγίας τοῦ Βαρώνου» ἢ κοινῶς «Μπαροῦ»:

«Ἱερὸν καταπέτασμα, ὃ εἰσοράεις, κατεχρυσόθη διὰ λαμπρᾶς δαπάνης κλεινοῦ Ἀνθίμου τοῦ Λοφτζᾶς ἀρχηθύτου, 1820».

Ἐκ τοῦ ἐπιγράμματος τούτου φανεροῦται ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Σίφνιος ἀρχιερεὺς ἀπέστειλεν ἱκανὰ χρήματα (ἢ ἐπισκεφθεὶς τὴν Σίφνον ἐχορήγησε ταῦτα), δι' ὧν ἐπεχρυσώθη τὸ τέμπλον τοῦ ὡς εἴρηται ἱεροῦ ναοῦ, κατὰ τὸ ἔτος 1820.

Κατὰ Μάρτιον μῆνα τοῦ ἔτους 1827[1], ἡ ἱερὰ Σύνοδος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλης Ἐκκλησίας, προτάσει τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἀγαθαγγέλου (1826 - 1830)[2] προήγαγε τὸν ἐπίσκοπον Λοφτζοῦ Ἄνθιμον εἰς μητροπολίτην Βελιγραδίου Σερβίας, εἰς διαδοχὴν τοῦ τότε θανόντος ἱεράρχου αὐτῆς Κυρίλλου[3].

Τὸ ὑπόμνημα τῆς τοιαύτης τιμητικῆς ἐκλογῆς τοῦ ἀπὸ Λοφτζοῦ Ἀνθίμου, ὅπερ εὑηρεστήθη καὶ μοὶ ἀπέστειλεν, ἐν ἀντιγράφῳ, τὸ σεπτὸν κέντρον τῆς Ὀρθοδοξίας, ἔχει οὕτως·

«Τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Βελιγραδίου ἀπροστατεύτου διαμεινάσης, ἅτε δὴ τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος κὺρ Κυρίλλου πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος καὶ εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς μεταστάντος, ἡμεῖς οἱ ἐνδημοῦντες ἀρχιερεῖς προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότου, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Ἀγαθαγγέλου,

---

1. Τσακοπούλου Αἰμιλιανοῦ, ἀρχιμ. (νῦν μητροπολίτου Μηλίτου), Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι κατὰ τοὺς κώδικας τῶν ὑπομνημάτων τοῦ ἀρχειοφυλακίου τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐν «Ὀρθοδοξία», ἔτ. ΛΑ' (1956), σελ. 450.

2. Οὗτος διετέλεσε προηγουμένως μητροπολίτης Βελιγραδίου (Νοέμβριος 1815 — Αὔγουστος 1825), μετατεθεὶς κατόπιν εἰς τὴν μητρόπολιν Χαλκηδόνος, ἐξ ἧς ἀνερρήθη εἰς τὸν οἰκουμενικὸν Θρόνον (ἔπιθι: Γριτσοπούλου Τ., Ἀγαθάγγελος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἐν «Θρησκ. καὶ Ἠθ. Ἐγκυκλ.», τόμ. 1ος, στ. 80-82, Τσακοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 433, 447, 449).

3. Ὁ Κύριλλος, ἱερομόναχος ὤν, ἐξελέγη τὸ πρῶτον μητροπολίτης Μεσημβρίας, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1820, μετατεθεὶς κατ' Αὔγουστον τοῦ 1825 εἰς τὴν μητρόπολιν Βελιγραδίου (αὐτόθι, σσ. 438, 447).

συνελθόντες ἐν τῷ πανσέπτῳ πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου, καὶ ψήφους κανονικὰς ὑποβαλόμενοι εἰς εὕρεσιν καὶ ἐκλογὴν ἀξίου καὶ ἁρμοδίου προσώπου τοῦ ἀναδεξαμένου τὴν ἀρχιερατικὴν προστασίαν καὶ ποιμαντορικὴν ῥάβδον τῆς ἁγιωτάτης αὐτῆς μητροπόλεως, πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Λοφτζοῦ, συνάδελφον ἡμῶν ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸν κὺρ Ἄνθιμον βον δὲ τὸν Καλλίνικον καὶ γον τὸν Ἀνανίαν, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα κατεστρώθη ἐν τῷδε ἱερῷ κώδικι τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, εἰς ἔνδειξιν διηνεκῆ καὶ παράστασιν μόνιμον.

ϛωκζ' (= 1827), κατὰ μῆνα Μάρτιον ἐπινεμήσεως ιε'.

(ἕπονται δ' ἰδιοχείρως αἱ ὑπογραφαὶ τῶν ἐκλεξάντων ἀρχιερέων)[1].

Τοιουτοτρόπως, ἐφ' ὅσον κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἔκπαλαι τάξιν ἐν τῷ οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ προεβλήθη καὶ ἐψηφίσθη πρῶτος ὁ Λοφτζοῦ Ἄνθιμος, αὐτοδικαίως οὗτος καὶ ἀνεδείχθη μητροπολίτης Βελιγραδίου, ὅστις ὑπῆρξε καὶ ὁ τελευταῖος ἐν αὐτῷ Ἕλλην πρωθιεράρχης.

Τὸ Βελιγράδιον (ἢ Μπελιγράδι, ἐκ τῆς σερβικῆς λέξεως Μπεογρὰδ)[2] εἶναι πρωτεύουσα τῆς Νοτιοσλαυΐας, εἰς ἣν ὑπήχθησαν καὶ αἱ περιοχαὶ τῶν Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων. Κατὰ συνέπειαν, ἦτο ἐπίσημος μητρόπολις (σήμερον εἶναι ἕδρα τοῦ πατριαρχείου τῶν Σέρβων), εἶχεν ὡς ἐκ τούτου μεγάλην δικαιοδοσίαν καὶ ἐπισκοπᾶς ὑπ' αὐτήν. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν δὲ ταύτην ὁ Βελιγραδίου ἐλέγετο καὶ ἐφημίζετο ἁπάσης Σερβίας μητροπολίτης καὶ ὑπέρτιμος-ἔξαρχος αὐτῆς.

Ὁ Ἄνθιμος ἀρχιερατεύσας ἐν Βελιγραδίῳ ἐπὶ μίαν πενταετίαν προσήνεγκεν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὸν σοβαρώτατα δοκιμασθέντα ὀρθόδοξον ἐκεῖ χριστιανικὸν λαόν.

Οὐχ ἧττον, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Σερβίας καὶ τὴν ἵδρυσιν αὐτονόμου κράτους, συνεπηκολούθησε καὶ ἡ χειραφέτησις τῆς ἐν αὐτῷ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

---

1. Κῶδιξ ΙΔ' πατριαρχικοῦ ἀρχειοφυλακίου, σελ. 114.

2. Εἰς τὰ πατριαρχικὰ ἔγγραφα συνήθως ἀπαντᾶται ὡς μητρόπολις «Μπελιγραδίου ἢ Πελιγραδίου» (Μοσχοπούλου Ν., Βελιγράδιον, ἐν «Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ». Π. Δρανδάκη, τόμ. ΣΤ', σελ. 925 ἑξ.).

Ἤδη, τὸν Αὔγουστον τοῦ ἔτους 1831, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου «Τόμος Συνοδικός», διὰ τοῦ ὁποίου παρείχετο εἰς τὴν ἐν Σερβίᾳ ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐσωτερικὴ αὐτονομία ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν αὐτοῦ. Συμφώνως πρὸς τὸν ὑπ' ὄψιν Τόμον, οἱ μητροπολῖται καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Σερβίας θὰ ἐξελέγοντο ἐφεξῆς ἐκ τοῦ σερβικοῦ ἱερατείου, μετέχοντος τῆς ἐκλογῆς καὶ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ. Ὁ δὲ κατὰ καιροὺς ἀρχιεπίσκοπος Βελιγραδίου, ὅστις καὶ μητροπολίτης πάσης Σερβίας θὰ ἐγνωρίζετο καὶ θὰ ἐφημίζετο, ἔδει ἀπαραιτήτως, ὅπως εἶναι ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν Σέρβος[1].

Τούτων οὕτως γενομένων ὁ μητροπολίτης Βελιγραδίου Ἄνθιμος, ὡς Ἕλλην καὶ δὴ Σίφνιος, ἔχων δηλαδὴ λεπταίσθητον χαρακτῆρα καὶ συνείδησιν ἐξόχως εὔθικτον, ἐθεώρησε φρόνιμον, ὅπως παραιτηθῇ παρευθὺς τοῦ θρόνου αὐτοῦ.

Ἑπομένως δὲν ἐλέγχονται ὡς ἀληθῆ τὰ ἀναγραφόμενα ὑπὸ τοῦ νῦν ὑφηγητοῦ ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Α. Ἀγγελοπούλου, ὡς πρὸς τὸν ἡμέτερον τοὐλάχιστον Ἄνθιμον, ὅτι δηλαδὴ «μὲ τὸν θάνατον[2] τοῦ τελευταίου Ἕλληνος μητροπολίτου Βελιγραδίου Ἀνθίμου

---

1. Παπαδοπούλου Χρυσοστόμου, ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν (†), Αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι Σερβίας καὶ Ρουμανίας κατὰ τὸ ἱστορικὸν αὐτῶν παρελθὸν καὶ τὴν νέαν συγκρότησιν, ἐν Ἱεροσολύμοις 1923, σελ. 21, τοῦ αὐτοῦ, Σερβικὴ Ἐκκλησία, ἐν «Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ.», τόμ. ΚΑ' σελ. 690α, πρβλ. Ἀγγελοπούλου Α., Ἡ Σερβικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν τόμῳ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν», «Ὁ κόσμος τῆς Ὀρθοδοξίας», Θεσσαλονίκη 1968, σελ. 261-263, Βαρνάβα, μητροπολίτου Κίτρους, Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων μετὰ ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων, ἐν Ἀθήναις 1972, σελ. 194-195, Βαφείδου Φιλαρέτου, μητροπολίτου Ἡρακλείας (†), Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, τόμ. Γ' β, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1928, σελ. 575-576, Δελικάνη, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 746-49, Κυριακοῦ Δ. Α., Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1881, σελ. 254, Στεφανίδου Βασιλείου, ἀρχιμανδρίτου (†), Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον, Ἀθῆναι 1948, σελ. 688.

2. Ἡ πρὸς Κύριον ἐκδημία τοῦ πρώην Βελιγραδίου Ἀνθίμου, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐπῆλθε τῇ 18 Ἰανουαρίου 1852, ἐν Σίφνῳ.

(1828 - 1830)[1] καὶ τὴν ἐπίσημον ἐφαρμογὴν τοῦ χαττισερὶφ ἀπὸ 30ῆς Νοεμβρίου 1830, ὁ Μίλος Ὀμπρένοβιτς...». Ἡ ἱστορικὴ ἐν προκειμένῳ πραγματικότης εἶναι, ὅτι μετὰ τὴν οἰκειοθελῆ ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτησιν τοῦ Βελιγραδίου Ἀνθίμου (1827-1831) ὁ Σέρβος ἡγεμὼν Μίλος Ὀβρένοβιτς (1780-1860), ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Ὀβρένοβιτς, ὅστις ἠγήθη τοῦ σερβικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος (1815), γενόμενος ὕπατος ἡγεμὼν τῆς Σερβίας, «ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐθνικῶν ἀντιπροσώπων, ἐξέλεξε τρεῖς ὑποψηφίους τὸν Μελέντιον Πάβλοβιτς, τὸν Γεράσιμον Τζόρτζεβιτς καὶ τὸν Νικηφόρον Μαξίμοβιτς, ἀρχιμανδρίτας, οὓς καὶ ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μὲ τὴν παράκλησιν, ὅπως ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης χειροτονήσῃ τὸν Μελέντιον μητροπολίτην Βελιγραδίου, Γεράσιμον ἐπίσκοπον Σάμπατς καὶ τὸν Νικηφόρον ἐπίσκοπον Ζίτσης. Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὸ χαττισερίφ, ἐχειροτόνησε τὸν Μελέντιον τὴν 18ην Αὐγούστου 1831 καὶ οὗτος τοὺς δύο ἑτέρους. Ὁ Μελέντιος εἶναι ὁ πρῶτος Σέρβος μητροπολίτης τῆς ἀνεξαρτήτου σερβικῆς ἡγεμονίας. Ὁ Μίλος Ὀμπρένοβιτς συνέχισε τὰς ἐνεργείας παρὰ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ πρὸς παροχὴν αὐτονομίας εἰς τὴν σερβικὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χαττισερίφ. Ἡ συμφωνία συνήφθη ἐν Κων)πόλει τὸν Αὔγουστον τοῦ 1831, ὅτε καὶ ἐξεδόθη ὁ σχετικὸς πατριαρχικὸς καὶ συνοδικὸς Τόμος»[2].

Ὁ οἰκειοθελῶς παραιτηθεὶς τοῦ θρόνου τῆς ἱερᾶς μητροπόλεως Βελιγραδίου Ἄνθιμος, ἕνεκα τῆς κρισιμότητος τῶν περιστάσεων, φοβούμενος τὰς περαιτέρω περιπετείας ἐκ τῆς τουρκικῆς θηριωδίας, μάλιστα κατὰ τῶν Ἑλλήνων κληρικῶν, ἐπιτυχόντων μετὰ τῶν λοιπῶν ἀγωνιστῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ ἀνεξαρτησίαν ἔστω καὶ μέρους, τότε, τῆς φιλτάτης ἑλληνικῆς πατρίδος, ἄγων ἤδη καὶ τὸ 72ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐνῷ ἦτο βέβαιον — καὶ θὰ εἶχεν ὁπωσδήποτε ὑπόσχεσιν σχετικὴν παρὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅτι θὰ προεκρίνετο δι' ἕτερον μητροπολιτικὸν θρό-

1. Τὸ ἀληθὲς ἐν προκειμένῳ εἶναι, ὅτι ὁ Ἄνθιμος, ὡς εἴδομεν, ἐν Βελιγραδίῳ ἀρχιεράτευσεν ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1827 μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1831.

2. Ἀγγελοπούλου Α., Σερβικὴ Ἐκκλησία, ἐν «Θρησκ. καὶ Ηθ. Ἐγκυκλ.», τόμ. 11ος, στ. 73-74.

νον ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ αὐτοῦ, προὐτίμησεν ὅπως παραλαμβάνων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἐκ Βουλγαρίας ὁρμώμενον ἱεροδιάκονον Δανιήλ, ὄντα πνευματικὸν αὐτοῦ ἀνάστημα, ἐπιστρέψῃ καὶ ἐφησυχάσῃ εἰς τὴν ἰδίαν, ἐλευθέραν ἤδη, προσφιλῆ καὶ γαληνόμορφον γενέτειραν, τὴν Σίφνον.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγκατεστάθη εἰς τὸ ἔξωθεν τοῦ χωρίου Καταβατὴ κείμενον μετόχιον τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς μετανοίας του, τὰ Φυρόγια. Ἐφρόντισε δὲ διὰ τὴν ἀνακαίνισιν καὶ τὸν ἐξωραϊσμὸν τοῦ ἐν αὐτῷ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, εἰς τὸν ὁποῖον προσέθηκε σεβασμίαν εἰκόνα καὶ ὀνομασίαν τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου. Ἐπίσης καὶ ἴδιον ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων κελλίον — τοῦ «Δεσπότη» μέχρι σήμερον λεγόμενον —, ἐν ᾧ ἐγκατεβίωσε. Μετέπειτα ὅμως διακινδυνεύσας ὑπὸ πειρατῶν ἵνα ληστευθῇ (εἶχεν ἤδη διαφημισθῆ, ὅτι συναπεκόμισεν ἐκ Βουλγαρίας καὶ Σερβίας «θησαυρὸν») μετεκινήθη πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν (πρωτεύουσαν εἶτα τῆς νήσου), καὶ ἐγκατεστάθη εἰς ἴδιον οἶκον, παρὰ τῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος[1].

Εἰς μνημονευθὲν ἀνωτέρω ἔγγραφον τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους[2], ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν στήλην τῶν παρατηρήσεων

---

1. Ὁ λόγιος διδάσκαλος Σίφνου Ἀντώνιος Τ ρ ο ῦ λ λ ο ς γράφει εἰς τὸ βιβλίον του «Σίφνος» (τουριστικὸς ὁδηγὸς Σίφνου. Γεωγραφία-ἱστορία-λαογραφία-ξενάγησις, Ἀθήνα 1961, σσ. 33-34, 41): «Τὸ μοναστήρι τῶν Φυρογίων. Στὴν ἀρχὴ ὠνομαζόνταν Ἅγιος Ἀθανάσιος. Μετά, ἀπ' τὸ Δεσπότη Ἄνθιμο τοῦ προσετέθη ἡ ὀνομασία «Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου» (ὑπάρχει καὶ εἰκόνισμα στὸ τέμπλο)... Ἀπ' τὰ δωμάτια ποὺ διατηροῦνται τὸ πρῶτο μόλις μπαίνομε δεξιὰ κτίστηκε ἀπ' τὸν μητροπολίτη Ἄνθιμο Βελιγραδίου». «Ὅταν γύρισε στὴ Σίφνο πρωτοκατοίκησε στὰ Φυρόγια, σ' ἕνα κελλὶ ποὺ ἔχτισε ὁ ἴδιος. Μὲ τοὺς θησαυρούς του, ποὺ τοὺς εἶχε πάντοτε κρυμμένους στὸ μοναστήρι, ἀγόρασε καὶ διωργάνωσε τὴ «Μουσία» (μεγάλο κτῆμα στὴν περιφέρεια τοῦ Κοντοῦ). Ἐπειδὴ ὅμως ἐπεχείρησαν Κρητικοὶ πειρατὲς νὰ τὸν κουρσέψουν στὰ Φυρόγια, ἐγκατέλειψε τὴν περιοχὴ καὶ ἀγόρασε σπίτι ἔναντι τῆς Σωτήρας (σημερινὸ Πόπης Δεπάστα), ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του, ξοδεύοντας τὸ θησαυρό του γιὰ τὴν ἀνακαίνισι τῆς ἐκκλησίας. Τὸ δωμάτιό του γνωστὸ ὡς «Πύργος» διατηρεῖται μέχρι σήμερα καὶ ἔχει πέντε παράθυρα καγκελλωτὰ μὲ σιδερένιους σταυρούς».

2. Φακ. 535. Σύμμικτα Μοναστηριακὰ (ἔτη 1833-1861). Ἔπιθι: Τὰ περιεχόμενα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, τόμ. Α', εἰσαγωγὴ-ἐπιμέλεια-εὑρετήριον Κ. Α. Δ ι α μ ά ν τ η, Ἀθῆναι 1972, σελ. 356.

τὰ ἑξῆς, ἐξ ὧν τὸ ἔτος «1797» δὲν ἐλέγχεται καθ' ἡμᾶς ὡς ἀποδίδον τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα, διότι τοὐλάχιστον πρὸ ἑπταετίας ὁ Ἄνθιμος ἦτο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ συμπολίτου του ἀρχιερέως Φιλοθέου· «Ἀπὸ τὸ 1797 ἔτος περιῆλθε διάφορα τῆς Τουρκίας μέρη. Εἰς τὸ διάστημα τῆς ἀποδημίας του ἀπήλαυσε τὴν μητρόπολιν Βελιγραδίου. Ἐπιστρέψας δὲ κατὰ τὸ 1832 εἰς τὴν μονὴν ταύτην μὲ μεγάλην, ὡς λέγουν, χρηματικὴν κατάστασιν ἀνεκαίνισε δι' ἰδίας αὐτοῦ δαπάνης τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, μετονομάσας αὐτὴν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· πρὸς δὲ περιετοίχισε τὸ μετόχιον καὶ ὠκοδόμησε διάφορα κελία».

Ἐν πάσῃ περιπτώσει· μὴ ἔχων ὡς ἐκ τούτου ὁ Ἄνθιμος ἀνάγκας οὐδαμῶς ἐπεδίωξεν ἵνα διορισθῇ εἴς τινα χηρεύουσαν ἐν Ἑλλάδι μητρόπολιν ἢ ἐπισκοπὴν τοποτηρητὴς οὐχὶ ἔστω πρὸς «ζωάρκειαν», ἀλλὰ πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ οἱονεὶ ἐν ἐνεργείᾳ.

Ὁ πολὺς Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων γράφει που, ὅτι πολλοὶ ἱεράρχαι κατέφυγον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα «σώζοντες ἑαυτούς, καὶ τὰς ἐν τῷ τουρκικῷ κράτει κανονικὰς αὐτῶν ἐπισκοπάς, εἰς ἃς ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἐχειροτονήθησαν, ἐγκαλιπόντες καὶ λιποτακτήσαντες διὰ τὴν περίστασιν. Τούτων δὲ τοὺς μὲν πλείστους αἱ κατὰ καιροὺς κυβερνήσεις τῆς Ἑλλάδος ἀπεδέξαντο καὶ πρὸς καιρὸν κατέστησαν τοποτηρητὰς τῶν χηρευουσῶν ἐπισκοπῶν· ἀλλ' ἦσαν ὅμως καί τινες ἐξ αὐτῶν, οἵτινες ἀνέστιοι καὶ πλάνητες ἐπιξενωθέντες, οὐδὲ γοῦν τοποτηρηταὶ γεγόνασιν ὅλως, οἷον ὁ πρῴην Παραμυθίας (Ἰωαννίνων ἐπισκοπῆς) Προκόπιος, ὁ Βιζύης Ἰωάσαφ, ὁ Βελιγραδίου Ἄνθιμος καὶ ὁ πρῴην Σηλυβρίας Μακάριος»[1].

Εἰς τὰ κοινά, ἐν τούτοις, ἅπαξ φαίνεται ὅτι ἀνεμίχθη, πιεσθεὶς μᾶλλον ἢ αὐτοβούλως ἐνεργήσας. Διότι, ἔσχατος πάντων οὗτος ὑπογράφει τὸ πρωτόκολλον περὶ ἀνεξαρτοποιήσεως ἐκ τῆς μητρὸς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου — ἀντικανονικώτατα πάντως!— τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας, ἥτις αὐτομάτως κατέστη σχισματική, καὶ κατὰ συνέπειαν οὐδε-

1. Τὰ σωζόμενα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, τόμ. Β' τ. ἔ. Τριανκονταετηρὶς ἐκκλησιαστικὴ ἢ συνταγμάτιον ἱστορικὸν τῶν ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος ἐκκλησιαστικῶν συμβεβηκότων, 1821-1852, σελ. 174.

μίαν μετ' αὐτῆς κοινωνίαν εἶχον ἅπασαι αἱ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι. Ἀλλ' οὕτως ἔδοξε καὶ τότε τῇ πολιτείᾳ, διευθυνομένῃ ἀτυχῶς ἐκ τῆς Ἀντιβασιλείας τῶν ἑτεροδόξων Βαυαρῶν!

Ἀναγινώσκομεν, λοιπόν, εἰς τὸ μνημονευθὲν περίφημον σύγγραμμα τοῦ Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων·

«Τῇ 26 Ἰουλίου 1833 περὶ τὴν 1 μετὰ Μεσημβρία.

Εἰς τοὺς σήμερον ἐμφανισθέντας σεβασμιωτάτους μητροπολίτας ἐκοινοποιήθη παρομοίως καὶ ἀνεπτύχθη κατ' ἔκτασιν ὁ σκοπὸς τῆς συγκαλέσεως καὶ προσκλήσεώς των, καὶ ἑπομένως ἀνεγνώσθησαν τὰ πρωτόκολλα τῶν προλαβουσῶν συνεδριάσεων· μεθ' ὃ ἐξεφράσθησαν ὅλοι ὁμοφώνως ὅτι ἡ ἔννοια τῶν πρωτοκόλλων εἶναι ἐντελῶς σύμφωνος μὲ τὴν ἐνδόμυχον αὐτῶν πεποίθησιν καὶ μὲ τὰς πρὸ πολλοῦ ἐκπεμπομένας ἐγκαρδίους εὐχάς των. Ὅθεν καὶ συγκατατίθενται εἰς τὰ διαλαμβανόμενα, καὶ ἐπικυροῦν κατὰ πάντα τὰ εἰρημένα πρωτόκολλα, προσθέντες καὶ αὐτοὶ τὰς ὑπογραφάς των.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 26 Ἰουλίου 1833

Ὁ Σίφνου Καλλίνικος

Ὁ πρώην Βιζύης Ἰωάσαφ

Ὁ πρώην Μπελεγραδίου Ἄνθιμος

Ἡ ἐπιτροπὴ

Σ. Τρικούπης, Κων. Δ. Σχινᾶς, Σκ. Βυζάντιος»[1].

Ὀρθῶς ὁ διάσημος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων γράφει ὅτι πάντες οἱ οὕτωσὶ ὑπογράψαντες «πρῴην» καὶ τιτουλάριοι ἀρχιερεῖς, οἵτινες οὐδέποτε ὑπῆρξαν ποιμένες κανονικοὶ οὔτε τοποτηρηταὶ εἰς ἐπαρχίας τῆς ἀπελευθερωθείσης, τότε, Ἑλλάδος δὲν εἶχον δικαίωμα ψήφου οὐδ' ὑπογραφῆς[2].

Ἀλλ' εἴπομεν ἤδη. Ἡ Ἀντιβασιλεία τῶν ἑτεροδόξων Βαυαρῶν

---

1. Αὐτόθι, σελ. 169-170, Βιτάλη Φιλαρέτου, ἀρχιμανδρίτου, Ὁ τελευταῖος ἱεράρχης Σίφνου - Μήλου καὶ αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις 1963, σελ. 19-20. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ἡ αὐτὴ πανομοιότυπος δήλωσις (μᾶλλον ἐπῳδὸς) ὑπεγράφη καὶ παρ' ἄλλων ἀρχιερέων, εὐθὺς ὡς κατέφθανον εἰς Ναύπλιον καὶ ἐνεφανίζοντο ἐνώπιον τῆς ἁρμοδίας πολιτειακῆς ἀρχῆς.

2. Οἰκονόμου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 175-176.

ἐπείγετο. Οὐδὲ συνέλευσιν (σύνοδον) τῶν ἀρχιερέων κανονικὴν ἐπέτρεψε τότε. Καὶ διὰ μέσων τρομοκρατίας ἐνεργοῦσα[1], τοὺς κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα ἐν Ναυπλίῳ ἀφικνουμένους ἱεράρχας, ἐν ἐνεργείᾳ καὶ μή, ἐξηνάγκαζε πρὸς ὑπογραφὴν τῶν διαβοήτων πρωτοκόλλων, ἄνευ δικαιώματος συζητήσεων, πολλῷ μᾶλλον ἀντιρρήσεων. Οἱ τολμήσαντες νὰ ἀντισταθῶσιν, ἐν οἷς καὶ ὁ διαπρεπὴς μητροπολίτης Τήνου Γαβριήλ, εἶχον κατόπιν ταλαιπωρίας καὶ διωγμούς, καίπερ πιεσθέντες ἀφορήτως ὑπέγραψαν καὶ οὗτοι τὰ ἐπαίσχυντα πρωτόκολλα[2].

Ὁ Ἄνθιμος ἐπανῆλθε μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Σίφνον, ἐφησυχάζων, πολλάκις ἱερουργῶν, καὶ ἐπιμελούμενος τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τῶν Φυρογίων τῆς τοῦ Σωτῆρος θείας Μεταμορφώσεως, ἐν ᾗ εἰς τὸ ὑπέρθυρον τῆς ἐν τῷ τέμπλῳ βορείας πύλης ἀναγινώσκομεν τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν:

«Τίς ὁ κοσμήσας τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου;
Ἄνθιμος κλεινὸς δόξα ἀρχιερέων
καταχρυσώσας καταπέτασμα νέον 1845».

Αὐτόθι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τὴν 21ην Ἀπριλίου 1843, ἐχειροτόνησεν εἰς διάκονον καὶ πρεσβύτερον, συνοδικῇ ἐγκρίσει, τὸν Κιμώλιον Φραγκούλην Ἀντ. Λογοθέτην, ὡς δηλοῦται εἰς τὸ παρὰ πόδας ἐπίσημον χειροτονητήριον γράμμα τοῦ διαληφθέντος ἀρχιερέως.

Δυνάμει διαταγῆς τῆς Ἱερᾶς τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος Συνόδου καὶ κατ' αἴτησιν τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Μήλου, ἐχειροτονήσαμεν καὶ εἰς ἱεροδιάκονον καὶ πρεσβύτερον τὸν ἐκ Κιμώλου κύριον Φραγκούλην Λογοθέτην.

---

1. Κατὰ τὸν πρωτοσύγκελλον Ἀμβρόσιον Φραντζῆν (Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1839, σελ. 144-145), «ἐάν τινες τῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι κανονικῶν ἀρχιερέων προέτεινον λόγον τινά, ἢ παρατήρησιν ἐντὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καθηκόντων των, ἐπεπλήττοντο καὶ ἐφοβερίζοντο, ὡς προείρηται, προτεινομένης εἰς αὐτοὺς τῆς λέξεως τιμωρεῖσθε!!».

2. Βαφείδου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 500 ἑξ., Βιτάλη Φιλαρέτου, ἀρχιμανδρίτου, Ὁ μητροπολίτης Τήνου Γαβριήλ, ἔκδ. Ἰ. Μ/λεως Πρεβέζης 1957, σελ. 31-43.

Εἰς τὴν περὶ τούτου ἔνδειξιν ἀφιέμεθα αὐτῷ τὸ παρόν μας ὑπογεγραμμένον τῇ ἰδίᾳ ἡμῶν ὑπογραφῇ.

Ἐν Σίφνῳ τῇ 21 Ἀπριλίου 1843

Ὁ πρώην Μπελιγραδίου Ἄνθιμος[1].

Οὕτω διάγων, πλήρης δὲ ἡμερῶν, ἤτοι εἰς τὴν σεβαστὴν ἡλικίαν τῶν 93 ἐτῶν, τῇ 18 Ἰανουαρίου 1852, ἑορτῇ τοῦ προστάτου αὐτοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἐξεδήμησε πρὸς Κύριον, τῆς ἐξοδίου αὐτοῦ ἱερᾶς ἀκολουθίας ψαλείσης ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Σωτῆρος ναῷ, ἔξωθεν τοῦ ὁποίου καὶ ἐτάφη. Αὐτόθι δὲ καὶ ἀναπαύεται ἔκτοτε[2] προσδοκῶν τὴν κοινὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν παρὰ τοῦ Ἀρχιποιμένος δικαίαν ἀνταπόδοσιν.

Ἐπὶ τῆς μαρμαρίνης ἐπιτυμβίου πλακὸς ἀναγράφεται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή, ἥτις — παρὰ τὴν ἐσφαλμένην πρωθύστερον παράθεσιν τῶν ἐπισκοπῶν — εἶναι λογίως συντεταγμένη:

Ἄνθιμον τὸν πρῶτα μὲν Λοφτοῦ εἶτα
Βέτσης ἐπίσκοπον, ἔπειτα δὲ Βελιγραδίου τε καὶ
Σερβίας ἁπάσης μητροπολίτην γενόμενον καὶ τοὺς ἐκεῖ
ὀρθοδόξους ἐν ἔτεσιν ἐννέα πρὸς τοῖς πεντήκοντα[3]

---

1. Ρ ά μ φ ο υ, Σύμμεικτα Κιμωλιακά, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 324.

2. Τ ρ ο ύ λ λ ο υ, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 33: «Στὸ προαύλιο τῆς ἐκκλησιᾶς ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ Σιφνιοῦ μητροπολίτου στὸ Βελιγράδι Ἀνθίμου Γ' (1772-1852) σκεπασμένη μὲ λευκὸ μάρμαρο καὶ μὲ χαραγμένη ἐπιγραφή».

3. «Ἐν ἔτεσιν ἐννέα πρὸς τοῖς πεντήκοντα». Ἡ πρόθεσις π ρ ὸ ς δὲν ἐτέθη προφανῶς ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἐπάνω», ἤτοι πρὸς δήλωσιν προσθήκης εἴς τι, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως ἑρμηνεύεται (δηλ. 9+ 50 = 59 ἔτη), κατὰ τὸ τοῦ Σοφοκλ. (Τρ. 45) «δέκα μῆνες πρὸς ἄλλοις πέντε» ἢ πρὸς τὸ τοῦ Αἰσχ. (Πρ. 774), «τρίτος... πρὸς δέκα ἄλλαισιν γοναῖς». Μία τοιαύτη ἐκδοχὴ θὰ ἦτο τοὐλάχιστον παράλογος, ἀφ' οὗ θὰ ἐνεφάνιζε τὸν Ἄνθιμον εἰς τὴν ἐνεργὸν ποιμαντορίαν ἐν τῇ ξένῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1773, εἰς ἡλικίαν δηλ. 14 μόλις ἐτῶν: Εὐοδοῦται κατὰ συνέπειαν, ἡ ἐκδοχὴ τῆς ἐγγύτητος (ἤτοι, 9 ἔτη ἐγγὺς τῶν 50 = 41 ἔτη), καθ' ἣν τῷ 1790 εὑρέθη ὁ Ἄνθιμος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ μητροπολίτου Βάρνης Φιλοθέου, ἄγων τότε τὸ 31ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Καὶ ἑπομένως, ὡς πρωτοσύγκελλος, ὡς ἐπίσκοπος καὶ ὡς μητροπολίτης ἐποίμανε πράγματι τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανοὺς Βάρνης, Τορνόβου, Βράτζης, Λοφτζοῦ καὶ Βελιγραδίου παρ' ἐννέα ἔτη: πεντήκοντα, δηλαδὴ τὸ ὅλον 41.

Παρ' ἀρχαίοις Ἕλλησι συνηθίζετο ἡ τοιαύτη ἀναγραφή. Πρόχειρον παράδειγμα ἔχω τὸ τοῦ ἱστορικοῦ Θουκυδίδου (Ξυγρ. Πλατ. Β' 2), ἔνθ' ἀναγινώ-

κατὰ Χριστὸν τὸν Θεὸν ποιμάναντα, τὰ δὲ πάντα
βιώσαντα ἔτη τρία καὶ ἐννενήκοντα[1], εὐσεβῶς τε
καὶ θεαρέστως ὧδε κατεκάλυψε θανόντα γαῖα
πατρὶς φιλτάτη ὀκτωκαιδεκάτη μηνὸς Ἰανουαρίου ᾳωνβ'·

Ἐ π ί λ ο γ ο ς. Ἑκάστη ἐκ τῶν ὡραιομόρφων νήσων τοῦ κυκλαδικοῦ συμπλέγματος ἔχει νὰ παρουσιάσῃ πολλὰς ἐπιφανεῖς φυσιογνωμίας, μάλιστα δ' εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν πεδίον, ὧν τὸ τετιμημένον ὄνομα ἐντὸς τῆς ἱστορίας δοξάζεται, καὶ ἡ ἠθικὴ ἀκτινοβολία εἰς τὸ διηνεκὲς συνεχίζει νὰ ἀπαστράπτῃ, ἐνῷ πάντοτε θὰ προβάλληται τὸ ἔξοχον αὐτῶν παράδειγμα πρὸς μίμησιν ἐκ μέρους πάντων τῶν ἐπιγενομένων.

Κατὰ συνέπειαν, καὶ ἡ Σίφνος, ἥτις εἶναι «ἕνα μικρὸ γραφικὸ κυκλαδικὸ νησί, πλημμυρισμένο ἀπὸ δροσιά, ἀπὸ γαλήνη, κι ἀπὸ ὀμορφιά, καὶ πού ἀδιάπτωτη εἶναι ἡ ὑλική του, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἡ πνευματική του ἄνοδος»[2], οὐδαμῶς ὑστερεῖ τῶν ἄλλων νήσων, ἀλλ' ἀσφαλῶς πάντοτε μεσουρανεῖ.

Ὁ διάσημος Σίφνιος καὶ βάρδος-ποιητὴς τῆς Σίφνου Θεοδόσιος Κ. Σπεράντσας, μέγας λογοθέτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλά-

---

σκομεν· «... ἐπὶ Χρυσίδος ἐν Ἄργει τότε πεντήκοντα δυοῖν δέοντα ἔτη ἱερωμένης». Ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἠδύνατό τις νὰ νομίσῃ ὅτι πρόκειται διὰ 52 ἔτη, ἐνῷ τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἀπῃτοῦντο ἔτι δύο ἔτη, διὰ νὰ γίνουν πεντήκοντα. Ἄρα ἡ ὅλη ὑπηρεσία τῆς Χρυσίδος ἦτο 48 ὅλα ἔτη.

1. Ἑπομένως ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1759, κατὰ τὴν σαφεστάτην ταύτην εἴδησιν καὶ οὐχὶ τὸ 1772 (Α. Τοῦλλος) ἢ τὸ 1771, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸ μοναστηριακὸν ἔγγραφον τῶν Γ.Α.Κ. (τὸ 1834, ὅτε τοῦτο συνετάγη, ἄγνωστον ὑπὸ ποίου καὶ πῶς, θεωρεῖ τὸν Ἄνθιμον 63 ἐτῶν). Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν αὐτῷ πληροφορία, ὅτι τὸ 1797 ἀπεδήμησεν εἰς διάφορα μέρη τῆς Τουρκίας εἶναι οὐχὶ ἀκριβής. Ἄλλως τε δὲν ἐκτίθησιν ἡ ἐν λόγῳ παρατήρησις σαφῶς τὰ κατ' αὐτόν, ἐφ' ὅσον ἀναγράφει «διαμονὴ αὐτοῦ (ἐν τῇ μονῇ Προφήτου Ἠλιού) ἔτη 48, κουρὰ αὐτοῦ (ἐν αὐτῇ) ἔτη 48». Καὶ ἑπομένως εὐλόγως γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Ἀφ' οὗ — κατὰ τὸ εἰρημένον ἔγγραφον πάντοτε — ἔχει 48 ἔτη ἀπὸ τῆς ἀποκάρσεως αὐτοῦ εἰς μοναχὸν καὶ ἐν ταὐτῷ 48 ἔτη διαμονῆς αὐτοῦ ἐν τῇ μονῇ, πῶς ἐξηγεῖται ὅτι ἀπουσιάζει ἐξ αὐτῆς ἐπὶ 34ετίαν (1797-1831); Προστίθεντες ταῦτα ἔχομεν 82 ἔτη, ὅπερ ἀφαιροῦντες ἐκ τοῦ ἔτους θανάτου 1852, φθάνομεν εἰς τὸ ἔτος 1770. Τότε λοιπὸν ἐγεννήθη καὶ ταὐτοχρόνως ἐκάρη μοναχός; Διὰ τοῦτο, ἐπαναλαμβάνομεν, τὸ 1759 εἶναι τὸ πιθανώτερον ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀνθίμου.

2. Σ π ε ρ ά ν τ σ α Θ., Ὁ ἄγνωστος Γρυπάρης, Ἀθῆναι 1954, σελ. 8.

δος καὶ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ἐπὶ πολλὰ ἔτη βασιλικὸς ἐπίτροπος, ἐκστατικὸς πρὸ τοῦ καθ' ὅλου μεγαλείου τῆς γενετείρας ἡμῶν, πρὸ τῆς μακρᾶς πνευματικῆς αὐτῆς παραδόσεως καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἐξόχων πνευματικῶν ἀναστημάτων, τὰ ὁποῖα αὕτη ἀνέδειξε, δικαίως ἀναφωνεῖ·

«Κι ὅλο, νησί μου κάτασπρο, μοσχοβολᾶς ἁγιότη...»[1], ἐκ τῆς ὁποίας ἀσφαλῶς ἐμπνέονται τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ διακρίνονται εἰς ἅπαντας τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς, μάλιστα δὲ εἰς τὰ πνευματικὰ καὶ θρησκευτικὰ σκάμματα. Ἀλλὰ καὶ γενικώτερον ὁ ἐν λόγῳ μουσοτραφὴς Σίφνιος ἐξυμνεῖ τὴν κυκλαδικὴν ψυχήν, ἥτις σημειώνει πάντοτε μεγάλας πτήσεις. Καὶ ἀποδεικνύεται εὐεργετικὴ καὶ δημιουργικὴ παντὸς καλοῦ κἀγαθοῦ».

Ἰδοὺ οἱ ὡραιότατοι αὐτοῦ στίχοι, δι' ὧν καὶ κατακλείομεν τὴν ἀπέριττον ἡμῶν ταύτην μελέτην.

«Χαῖρε, νησιώτικη ψυχή, θεοτικὸ λουλούδι,
χρυσελεφαντορόδινη τοῦ Παραδείσου σκάλα!
Μέσα σου φῶς ὀπάλινο, κι ἄσπρα φτερὰ μεγάλα,
καὶ ρόδου μοσκοβόλημα, καὶ τζίτζικα τραγούδι!»[2]

† Ἀρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ ΑΠΟΣΤ. ΒΙΤΑΛΗΣ

---

1. Σπεράντσα Θ., Ἡ Σίφνος μας. Ποιήματα, Ἀθήνα 1949, σ. 14.

2. Αὐτόθι, σελ. 36.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

*

ΘΕΜΕΛΙΩΔΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΤΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΔΑΝΑΣΣΗ - ΑΦΕΝΤΑΚΗ
Καθηγητοῦ Παιδαγωγικῆς καὶ Ψυχολογίας
ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν
καὶ τῇ Ἀνωτάτῃ Σχολῇ Καλῶν Τεχνῶν

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΔΑΝΑΣΣΗ - ΑΦΕΝΤΑΚΗ

ΤΟ ΠΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Ἡ Παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη ἐρευνᾷ τὰ προβλήματα τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐν ἐξελίξει νέου ἀνθρώπου. Ἡ φύσις καὶ ἡ ἔρευνα τῶν προβλημάτων αὐτῶν καθιστᾷ εὐρύτατον τὸ πεδίον τῆς Παιδαγωγικῆς. Ἐπὶ πλέον τὸ ἀξιολογικόν, τελολογικὸν καὶ μεθοδολογικὸν πρόβλημα τῆς ἐπιστήμης διευρύνει συνεχῶς τὴν διάστασιν αὐτῆς καὶ τὰς σχέσεις της μὲ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας. Ὡς ἐκ τούτου ἀκόμη καὶ σήμερον ἡ Παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη, παρὰ τὰς γνωστὰς προσπαθείας τοῦ Herbart[1], Rein[2], Schleiermacher[3], Wagner[4], Dolch[5], Schneider[6], Zielinski[7] καὶ ἄλλων[8], δὲν ἀπεκρυστάλλωσε τὰ προβλήματά της εἰς ἓν σύστημα, τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι γενικῶς παραδεκτόν.

Εἰς τὴν πολυμορφίαν τῆς συστηματικῆς κατατάξεως τῶν προ-

---

1. J. F. Herbart, Umriss paedagogischer Vorlesungen, Leipzig 1817 (Erster Teil, Von der Begruendung der Paedagogik, σ. 11-27).

2. W. Rein, Ueber Stellung und Aufgabe der Paedagogik in der Universitaet, Langensalza 1913.

3. F. Schleiermacher, Gedanken zu einer Theorie der Erziehung, aus der Paedagogik-Vorlesung von 1826, Heidelberg, σ. 5-53. Τοῦ αὐτοῦ, Ausgewaehlte paedagogische Schriften, Paderborn 1959.

4. J. Wagner, Lehrbuch der Erziehungswissenschaft, Bd. 1, Leipzig 1926.

5. J. Dolch, Geschichte der Erziehung und Erziehungswissenschaft, in: Paedagogik im Bild, Freiburg 1956.

6. F. Schneider, Einfuehrung in die Erziehungswissenschaft, 2 Aufl., Graz - Wien - Koeln, 1953.

7. J. Zielinski, System der Erziehungswissenschaft, in: Die neue Berufsschule, 1965, σ. 184.

8. J. Derbolav, Problem und Aufgabe einer paedagogischen Anthropologie im Rahmen der Erziehungswissenschaft, Institut fuer Erziehungswissenschaft der Universitaet Bonn, 1959, σ. 5-13. P. Xochellis, Paedagogik oder Erziehungswissenschaft? Die wissenschaftstheoretische Problematik der gegenwaertigen Paedagogik, Muenchen 1973, σ. 40-49.

βλημάτων τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης προστίθεται καὶ ὁ κατωτέρω προβληματισμός. Δι' αὐτοῦ ἀποσκοποῦμεν νὰ ἀποκαταστήσωμεν τὴν ἑνότητα μεταξὺ τῶν διαφόρων συστημάτων, νὰ γεφυρώσωμεν πολλὰς ἀντιτιθεμένας ἀπόψεις καὶ νὰ παρουσιάσωμεν μίαν συστηματικὴν καὶ εὐρεῖαν κατάταξιν τῶν προβλημάτων καὶ θεμάτων τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Τὴν προσπάθειάν μας βοηθεῖ ἡ πεῖρα τοῦ παρελθόντος καὶ αἱ ἐρευνητικαὶ καὶ ἐπιστημονικαὶ ἀπαιτήσεις τοῦ παρόντος.

Ἡ Παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη εἰς μίαν πρώτην διαίρεσιν αὐτῆς διακρίνεται εἰς:

Α. Συστηματικὴν Παιδαγωγικὴν καὶ

Β. Ἱστορικὴν Παιδαγωγικήν.

Ἡ Συστηματικὴ Παιδαγωγικὴ ἐρευνᾷ καὶ κατατάσσει κατὰ τρόπον μεθοδικὸν καὶ συστηματικὸν τὰ προβλήματα τῆς Παιδαγωγικῆς τοῦ παρόντος. Ἡ Ἱστορικὴ Παιδαγωγικὴ ἢ ἡ Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς ἐρευνᾷ ἐξελικτικῶς τὴν παιδαγωγικὴν σκέψιν, τὰ προβλήματα καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης τοῦ παρελθόντος. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ γίνῃ διάκρισις μεταξὺ τῆς Ἱστορίας τῆς Παιδαγωγικῆς, ἡ ὁποία, ὡς ἐλέχθη, ἐρευνᾷ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, καὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀγωγῆς, ἡ ὁποία ἐρευνᾷ τὴν ἱστορίαν τοῦ φαινομένου τῆς ἀγωγῆς.

Α. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Ἡ Συστηματικὴ Παιδαγωγικὴ διακρίνεται εἰς:

1) Γενικὴν Παιδαγωγικὴν

2) Εἰδικὴν Παιδαγωγικὴν καὶ

3) Συγκριτικὴν Παιδαγωγικήν.

1. Γενικὴ Παιδαγωγική

Ὁ ὅρος «*Γενικὴ Παιδαγωγική*» ἔχει δημιουργήσει πολλὰς συζητήσεις. Πολλοὶ ἐρευνηταὶ ταυτίζουν τὸ περιεχόμενον αὐτῆς μὲ ἐκεῖνο τῆς Συστηματικῆς Παιδαγωγικῆς. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι τὸ πεδίον τῆς Συστηματικῆς Παιδαγωγικῆς εἶναι πολὺ εὐρύτερον τοῦ πεδίου τῆς Γενικῆς Παιδαγωγικῆς. Ἁπλῶς ἡ συστηματικὴ ἀντιμετώπισις προβλημάτων τινῶν τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ἐκ μέρους τῆς Γενικῆς Παιδαγωγικῆς

δὲν ἀποτελεῖ λόγον ταυτίσεως αὐτῆς μετὰ τῆς Συστηματικῆς Παιδαγωγικῆς. Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθῇ, ὅτι καὶ ἡ Εἰδικὴ Παιδαγωγικὴ καὶ ἡ Συγκριτικὴ Παιδαγωγικὴ ἀντιμετωπίζουν κατὰ τρόπον μεθοδικὸν καὶ συστηματικὸν τὰ προβλήματα τοῦ πεδίου αὐτῶν.

Διὰ νὰ καθορίσωμεν τὸν ὁρίζοντα τῆς Γενικῆς Παιδαγωγικῆς, θὰ καταφύγωμεν εἰς τὸ γνωστὸν ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Παιδαγωγικῆς παιδαγωγικὸν τρίγωνον[1]. Ἡ παιδαγωγικὴ θεωρία καὶ ἡ παιδαγωγικὴ πρᾶξις κινοῦνται κυκλικῶς εἰς τὰς τρεῖς γωνίας ἑνὸς ἰσοπλεύρου τριγώνου, τοῦ ὁποίου τὰς κορυφὰς ἀποτελοῦν οἱ τρεῖς βασικοὶ παράγοντες τῆς συναντησιακῆς σχέσεως τοῦ φαινομένου τῆς ἀγωγῆς, ἤτοι ὁ διδάσκων, ὁ μαθητὴς καὶ τὸ μορφωτικὸν ἀγαθόν. Ὁ μαθητὴς μανθάνει, ὁ διδάσκαλος διδάσκει καὶ τὸ

μορφωτικὸν ἀγαθὸν μεταδίδεται καὶ μανθάνεται. Ὁ μαθητὴς (Α) σχετίζεται ἀμέσως καὶ πορεύεται διὰ τῆς κατευθύνσεως (ΑΓ) πρὸς τὸ μορφωτικὸν ἀγαθόν, ἤτοι μανθάνει τὴν πρὸς διδασκαλίαν ὕλην. Τὴν πορείαν ὅμως αὐτὴν πραγματοποιεῖ τῇ βοηθείᾳ ἑτέρας κατευθύνσεως (ΑΒ), ἤτοι μέσῳ τοῦ διδάσκοντος, τοῦ τεταγμένου δηλ. εἰδικοῦ προσώπου τῆς κατὰ σχέδιον ἀγωγῆς. Ὁ διδάσκων (Β) σχετίζεται ἀμέσως διὰ τῆς κατευθύνσεως (ΒΓ) πρὸς τὸ μορφωτικὸν ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον προπαρασκευάζεται δεόντως ὑπ' αὐτοῦ καὶ μεταδίδεται διὰ τῆς κατευθύνσεως (ΒΑ) εἰς τὸν μαθητήν. Τὸ μορφωτικὸν ἀγαθὸν (Γ) τέλος μεταδίδεται διὰ τῆς κατευθύνσεως (ΓΑ) εἰς τὸν μαθητήν, ἀφοῦ προηγουμένως τοῦτο ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν καὶ προετοιμασθῇ δεόντως ὑπὸ τοῦ διδάσκοντος, ἤτοι τῇ μεσολαβήσει τοῦ τρίτου βασικοῦ παράγοντος τῆς συναντήσεως.

1. Πρβλ. Ἀντ. Κ. Δανασσῆ, Περί τινων φαινομενικῶν παιδαγωγικῶν ἀντινομιῶν, Ἀθῆναι 1972, σ. 22.

Ὁ προβληματισμὸς τῆς Γενικῆς Παιδαγωγικῆς δὲν περιορίζεται ἁπλῶς εἰς τὴν συναντησιακὴν αὐτὴν σχέσιν καὶ εἰς τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν κατ' αὐτήν, ἀλλὰ προχωρεῖ εἰς τὸν σχηματισμὸν ἐπιστημονικῶν κλάδων, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀποτελοῦν τὸ πεδίον ἐρεύνης καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς Γενικῆς Παιδαγωγικῆς.

α) Ἐὰν ἐκκινήσωμεν ἐκ τῆς κορυφῆς Α τοῦ παιδαγωγικοῦ τριγώνου, ἤτοι ἐκ τῆς θέσεως τοῦ μαθητοῦ, ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ πρώτου βασικοῦ κλάδου τῆς Γενικῆς Παιδαγωγικῆς, ἤτοι τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας*, τῆς ὁποίας πυρὴν εἶναι τὸ μορφώσιμον τοῦ ἀνθρώπου[1].

Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία ἔχει ὡς περιεχόμενον: Ι. Τὴν πραγματικότητα τῆς ἀγωγῆς. Τὸ φαινόμενον τῆς ἀγωγῆς εἶναι αἰώνιον καὶ παγκόσμιον. Εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ εἰς ὅλας τὰς κοινωνίας ὑπῆρξε μία μορφὴ ἀγωγῆς. Εἶναι μία πραγματικότης, ἡ ὁποία ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ ἐξετάζεται καὶ νὰ ἐρευνᾶται. ΙΙ. Τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως. Αἱ ἔννοιαι τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς μορφώσεως, ὅπως καὶ ἄλλων παιδαγωγικῶν ὅρων, πρέπει νὰ διασαφηνισθοῦν ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἐπιστημῶν, αἱ ὁποῖαι ἐρευνοῦν γενικῶς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἰδίᾳ τῆς Βιολογίας, Ἀνθρωπολογίας, Ψυχολογίας καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς. Ἡ Γενικὴ Παιδαγωγικὴ δὲν περιορίζεται εἰς ὅ,τι αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι προσφέρουν εἰς τὸν παιδαγωγὸν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἔτσι δὲν παραβλέπεται ἡ ἀνθρωπολογικὴ διάστασις τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἀγωγῆς καὶ τὴν ἀγωγὴν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτως ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία κατακτᾷ τὸν ἄνθρωπον ὄχι ὀλιγώτερον ὡς ἰδικόν της ἀντικείμενον, τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀγωγήν, καὶ ἀνοίγεται τοιουτοτρόπως ὁ ὁρίζων διὰ μίαν πραγματικὴν καὶ αὐτόνομον Παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην. ΙΙΙ. Τὸ μορφώσιμον τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ πρόβλημα αὐτό, ὡς ἐλέχθη, ἀποτελεῖ καὶ τὸν πυρῆνα τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας. IV. Τὴν ἀγωγὴν ὡς «κατηγορίαν» τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία προϋποθέτει, ὅτι ἡ ἀγωγὴ ἐννοεῖται ὡς μία

---

1. J. Derbolav, Einfuehrung in die Paedagogik, Vorles. W. S. 1967/68 u. S.S. 1968, σ. 11.

«κατηγορία», ἐν τῇ ἀριστοτελικῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὅρου, τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἄνευ τῆς ὁποίας αὐτὴ ἡ ὕπαρξις δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ. V. Τὸ δυνατὸν καὶ τὰ ὅρια τῆς παιδαγωγικῆς ἐνεργείας. Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἶναι γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος, διότι ἀπασχολεῖ τὴν Φιλοσοφίαν, τὴν Ψυχολογίαν, τὴν Κοινωνιολογίαν καὶ τὴν Ἠθικήν. Οὕτως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ τὸ δυνατὸν τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀγωγῆς ἐπ' αὐτῆς, ὡς καὶ τὰ ὅρια τῆς μορφωτικῆς ἐπιδράσεως, ἀποβαίνουν κεντρικὰ προβλήματα τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως. VI. Τὰ ἀναπτυξιακὰ προβλήματα τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ ἐφήβου[1]. Τὸ φαινόμενον τῆς ἀγωγῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μελετηθῇ καὶ νὰ ἐρευνηθῇ χωρὶς τὴν βαθεῖαν γνῶσιν τῶν ψυχολογικῶν προβλημάτων τοῦ ἀναπτυσσομένου ἀνθρώπου. VII. Τὴν ἀτομικότητα, τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν ἔρευναν αὐτῆς[2], κ.λ.

β) Ἐὰν ἐκκινήσωμεν ἐκ τῆς κορυφῆς Β τοῦ παιδαγωγικοῦ τριγώνου, ἤτοι ἐκ τῆς θέσεως τοῦ διδάσκοντος, ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ δευτέρου βασικοῦ κλάδου τῆς Γενικῆς Παιδαγωγικῆς, ἤτοι τῆς *Παιδαγωγικῆς Ἠθικῆς*, τῆς ὁποίας πυρὴν εἶναι ἡ ὅλη συναντησιακὴ σχέσις διδάσκοντος καὶ διδασκομένου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὴν παιδαγωγικὴν πρᾶξιν.

Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἠθικὴ ἔχει ὡς περιεχόμενον μεταξὺ τῶν ἄλλων: I. Τὴν παιδαγωγικὴν πρᾶξιν. Ἐνταῦθα ἐξετάζονται ἡ δομὴ καὶ αἱ ἀρχαί, ὡς καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα μιᾶς παιδαγωγικῆς πράξεως. II. Τὴν παιδαγωγικὴν εὐθύνην. Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἠθικὴ χαρακτηρίζεται ὡς μία δυναμικὴ Ἠθικὴ τῆς εὐθύνης, εὐθύνης ὄχι μόνον ἔναντι τοῦ παρόντος τοῦ νέου ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἔναντι τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ. Ἀρχὴ δὲ τῆς παιδαγωγικῆς πράξεως εἶναι ἡ παιδαγωγικὴ εὐθύνη. III. Τὰς παιδαγωγικὰς ἀρετάς. Ἐνταῦθα ἐξετάζεται τὸ πρόβλημα τῶν ἀρετῶν τοῦ διδασκάλου. Ἡ ἀρετολογία ἀπετέλει ἀνέκαθεν πρόβλημα τῆς Παιδαγωγικῆς. IV. Τοὺς παιδαγωγικοὺς σκοποὺς καὶ τὰς παιδαγωγικὰς ἀξίας (Τελολογία - Ἀξιολογία). Ἕκαστος λαὸς εἰς ἑκάστην περίοδον τῆς ζωῆς του παρουσιάζει ἴδιον μορφωτικὸν ἰδεῶδες, τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκει· εἰς ἑκάστην πολιτιστικὴν περίοδον

1. Ν. Μελανίτου, Ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία καὶ τὰ προβλήματα αὐτῆς, Ἐν Ἀθήναις 1966. Ι. Μαρκαντώνη, Ψυχοσωματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ παιδιοῦ, Ἀθῆναι 1968.

2. Ν. Μελανίτου, Ἡ προσωπικότης καὶ ὁ χαρακτὴρ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, Ἐν Ἀθήναις 1953.

τῆς ἱστορίας ἑνὸς λαοῦ ἐπικρατοῦν ἴδιοι σκοποὶ τῆς ἀγωγῆς, ἴδια παιδευτικὰ ἰδεώδη καὶ ἴδιαι παιδαγωγικαὶ ἀξίαι, διὰ τῶν ὁποίων πραγματοποιεῖται τὸ φαινόμενον τῆς ἀγωγῆς. V. Τὰ παιδαγωγικὰ μέσα καὶ τοὺς παράγοντας τῆς ἀγωγῆς. Ἐνταῦθα ἐξετάζεται ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῶν διαφόρων παραγόντων τῆς ἀγωγῆς, ὡς π.χ. τῆς Οἰκογενείας, τοῦ Σχολείου, τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Κοινωνίας, τῆς Πολιτείας κ.λ., ὡς καὶ τὰ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς λαμβανόμενα παιδαγωγικὰ μέσα. Διὰ τῶν παιδαγωγικῶν αὐτῶν μέσων ὁ διδάσκαλος ἀφ' ἑνὸς μὲν θέτει τοὺς τροφίμους εἰς τὸ πεδίον τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ἐπιστητοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπιτυγχάνει τὸν φρονηματισμὸν τῶν τροφίμων. VI. Τὰς παιδαγωγικὰς ἀντινομίας. Ἡ πραγμάτωσις τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς προϋποθέτει ποικίλας ἀτομικάς, ἀλλὰ καὶ ἄλλας ὑπερατομικάς, ἐπιτελουμένας διὰ τῶν φορέων τῆς ἀγωγῆς, προσπαθείας, αἱ ὁποῖαι βεβαίως ὀφείλουν νὰ εὑρίσκωνται εἰς ἀμοιβαίαν σχέσιν καὶ συνάρτησιν. Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν προσπάθειαι ἢ ἐνέργειαι ἢ ἀπαιτήσεις τῆς ἀγωγῆς εὑρίσκονται εἰς ἀντίθεσίν τινα, λέγομεν ὅτι εὑρισκόμεθα πρὸ παιδαγωγικῆς ἀντινομίας[1].

γ) Ἐὰν ἐκκινήσωμεν ἐκ τῆς κορυφῆς Γ τοῦ παιδαγωγικοῦ τριγώνου, ἤτοι ἐκ τῆς θέσεως τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν, ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ τρίτου βασικοῦ κλάδου τῆς Γενικῆς Παιδαγωγικῆς, ἤτοι τῆς *Παιδαγωγικῆς Ψυχολογίας*. Αὕτη περιλαμβάνει: Ι. Τὴν Γενικὴν Διδακτικήν, ἡ ὁποία ἐξετάζει γενικῶς τὸ μορφωτικὸν ἀγαθόν, τὴν ἐκλογὴν καὶ οἰκοδόμησιν αὐτοῦ, τὰς μορφὰς τῆς ἀγωγῆς, τὸν καταρτισμὸν τοῦ προγράμματος, τὴν ψυχολογίαν τοῦ μανθάνειν καὶ τοῦ διδάσκειν κ.ἄ. ΙΙ. Τὴν Εἰδικὴν Διδακτικήν, ἡ ὁποία ἐξετάζει τὴν μέθοδον καὶ τὴν πορείαν διδασκαλίας ἑνὸς ἑκάστου μαθήματος. ΙΙΙ. Τὴν Μεθοδολογίαν, ἡ ὁποία ἐξετάζει ὄχι μόνον τὰς μεθόδους τοῦ διδάσκειν γενικῶς, ἀλλὰ καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τῶν προβλημάτων τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης.

---

1. Πρβλ. Ἀντ. Κ. Δανασσῆ, Περί τινων φαινομενικῶν παιδαγωγικῶν ἀντινομιῶν, Ἀθῆναι 1972, σ. 11 κ.ἑξ. Ἐνταῦθα γίνεται λόγος περὶ τῆς φαινομενικότητος τῆς ἀντινομίας τῶν κάτωθι ζευγῶν: Α'. Αὐθεντία καὶ ἐλευθερία, Β'. Καθοδήγησις καὶ ἐλευθέρα ἀνάπτυξις, Γ'. Ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀγωγὴ καὶ Δ'. Διδακτικὸς ὑλισμὸς καὶ φορμαλισμός.

2. Εἰδικὴ Παιδαγωγική

Εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κλάδον τῆς Εἰδικῆς Παιδαγωγικῆς μελετῶνται καὶ ἐρευνῶνται εἰδικὰ πλέον προβλήματα τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, εἰς τὰ ὁποῖα μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπάγονται καὶ τὰ κάτωθι:

α) Ἡ ἀγωγὴ τῶν ἀποκλινόντων ἐκ τῆς ὁμαλότητος παιδιῶν, ὡς καὶ ἡ ἐν γένει φροντὶς καὶ ἀποκατάστασις αὐτῶν ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ μέγα αὐτὸ θέμα προβλήματα ἐξετάζονται ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸν κλάδον τῆς *Θεραπευτικῆς Παιδαγωγικῆς*[1].

β) Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀποκατάστασις τῶν νέων βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ. Τὰ σχετικὰ προβλήματα ὑπάγονται εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κλάδον τῆς *Ἐπαγγελματικῆς Παιδαγωγικῆς* καὶ τοῦ *Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ*.

γ) Ἡ σεξουαλικὴ διαφώτισις τῶν νέων καὶ τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὴν προβλήματα ἐξετάζονται ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸν κλάδον τῆς *Σεξουαλικῆς Παιδαγωγικῆς*.

δ) Ἡ περαιτέρω ἀγωγὴ τῶν ἐνηλίκων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ αἴτημα τῆς ἐποχῆς, συνεπείᾳ τῆς ὑπάρξεως περισσοτέρου ἐλευθέρου χρόνου καὶ τῆς ἐνωρίτερον ἀπὸ ἄλλοτε ἐξόδου τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα, ἀποτελεῖ βασικὸν πρόβλημα τοῦ ἐπιστημονικοῦ κλάδου τῆς *Παιδαγωγικῆς τῶν ἐνηλίκων*.

ε) Τὰ προβλήματα τῆς ἐντάξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, τῆς προσαρμογῆς του καὶ τῆς μελέτης τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ὁμάδος ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον ἰδίων ἐπιστημονικῶν κλάδων ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ἤτοι τῶν κλάδων τῆς *Κοινωνικῆς* καὶ τῆς *Ὁμαδικῆς Παιδαγωγικῆς*.

στ) Τὰ ἰδιαίτερα προβλήματα, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦνται ἐντὸς ἑνὸς κυκλώματος ἐργαζομένων ἀνθρώπων, π.χ. τῶν ἐργατῶν, ἐξετάζονται ἀπὸ τὸν ἰδιαίτερον ἐπιστημονικὸν κλάδον τῆς *Ἐργατικῆς Παιδαγωγικῆς*, ἡ ὁποία εὑρίσκεται εἰς στενὴν σχέσιν μὲ τὴν Ψυχολογίαν τῆς ἐργασίας.

---

1. Ν. Μελανίτου, Θεραπευτικὴ Παιδαγωγική, τ. Α'., Οἱ πνευματικῶς ὑστεροῦντες παῖδες, Ἐν Ἀθήναις 1960.

ζ) Τὰ προβλήματα ἐπίσης τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ὑγείας τοῦ ἀναπτυσσομένου ἀνθρώπου καὶ ἡ φροντὶς πρὸς ὑποβοήθησιν τῆς ἐξελίξεως τῶν νέων ἀνθρώπων ἐξετάζονται ἀπὸ τὸν κλάδον τῆς *Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς* ἢ τῆς *Ἰατρικῆς Παιδαγωγικῆς*.

η) Τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν *Ψυχοθεραπείαν τοῦ ἀναπτυσσομένου ἀνθρώπου* προβλήματα. Ὁ ἐπιστημονικὸς αὐτὸς κλάδος ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης εἶναι νέος. Κατὰ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐσημειώθη μία μεγάλη πρόοδος εἰς τὴν ψυχιατρικὴν καὶ τὴν ψυχανάλυσιν. Ἀποτέλεσμα τῆς προόδου αὐτῆς ἦτο ἡ βαθυτέρα μελέτη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Τὸ ἐνδιαφέρον δὲ αὐτὸ δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῆς ψυχῆς τῶν ἐνηλίκων ἀλλὰ καὶ τῶν παιδιῶν. Ψυχολόγοι, ψυχίατροι,κοινωνιολόγοι καὶ παιδαγωγικοὶ προσεπάθησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδιοῦ, νὰ ἐρευνήσουν τὰ προβλήματά του, νὰ κατανοήσουν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως ἡ ἀγωγὴ ἔλαβε μίαν χροιὰν ψυχιατρικῆς καὶ ψυχαναλύσεως. Ἡ ψυχοθεραπεία δὲν ἀποβλέπει μόνον εἰς τὸ νὰ βοηθήσῃ τὸν νέον ἄνθρωπον νὰ ἀντιμετωπίσῃ μίαν ἀνώμαλον κατάστασιν ἢ νὰ τὸν ὁδηγήσῃ πρὸς τὴν ὡριμότητα καὶ τὴν ὁμαλότητα, ἀλλὰ καὶ κυρίως νὰ τὸν βοηθήσῃ κατὰ τὸν πληρέστερον τρόπον, ὥστε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς ἱκανότητάς του, ἐντὸς φυσικὰ τῶν ὁρίων τῶν δυνατοτήτων του.

3. Συγκριτικὴ Παιδαγωγική

Ἡ Συστηματικὴ Παιδαγωγικὴ θὰ ἦτο ἐλλιπής, ἐὰν περιωρίζετο μόνον εἰς τὴν Γενικὴν καὶ τὴν Εἰδικὴν Παιδαγωγικήν, ἤτοι τὴν μεθοδικὴν καὶ συστηματικὴν ἐξέτασιν τῶν προβλημάτων τῶν ἀνωτέρω δύο κλάδων. Ἡ ἔλλειψις αὐτὴ συμπληροῦται διὰ τῆς συγκριτικῆς ἐρεύνης τῶν προβλημάτων αὐτῶν μιᾶς χώρας μὲ τὰ συμβαίνοντα καὶ ἐρευνώμενα προβλήματα τῶν ἰδίων κλάδων εἰς τὰς ἄλλας χώρας. Ὁ ἐπιστημονικὸς αὐτὸς κλάδος ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ὁ ὁποῖος συγκριτικῶς μὲ τὰ συμβαίνοντα εἰς ἄλλας χώρας ἐρευνᾷ τὰ προβλήματα τῆς Γενικῆς καὶ Εἰδικῆς Παιδαγωγικῆς, ὀνομάζεται *Συγκριτικὴ Παιδαγωγική*. Ἐπειδὴ ἡ Συγκριτικὴ Παιδαγωγικὴ κατὰ μεθοδικὸν καὶ συστηματικὸν ἐπίσης τρόπον ἐρευνᾷ καὶ συγκρίνει τὰ προβλήματα καὶ

τὰς ἐπ' αὐτῶν λύσεις, ἀποτελεῖ τὸν τρίτον βασικὸν ἐπιστημονικὸν κλάδον τῆς Συστηματικῆς Παιδαγωγικῆς.

Β. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Τὸ μέλλον πάσης ἐπιστήμης σχετίζεται ἄμεσα ὄχι μόνον μὲ τὸ παρὸν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ παρελθόν της. Ἡ Παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη ἀνήκει εἰς τὰς συγχρόνους ἐπιστήμας καὶ ἀνοίγει μεγάλας προοπτικὰς διὰ τὸ μέλλον. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι τὰς ρίζας τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης εὑρίσκει τις εἰς τὰς πρώτας συλλήψεις τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Αἱ περὶ ἀγωγῆς σοβαραὶ ἀντιλήψεις, συνυφασμέναι μὲ φιλοσοφικὰς καὶ θεολογικὰς ἀναζητήσεις, ἕλκουν τὴν καταγωγήν των ἀπὸ τὴν πλατωνικὴν Πολιτείαν, τὰ ἀριστοτελικὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια καὶ ἀκόμη ἐνωρίτερον ἀπὸ τὸ θεῖον ὁμηρικὸν ἔπος. Ἡ ὅλη παιδαγωγικὴ σκέψις καὶ παράδοσις εἶναι πολὺ ὠφέλιμον νὰ ἐρευνᾶται καὶ νὰ συσχετίζεται μὲ τὴν σημερινὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστήμης.

Βασικὰ κεφάλαια τῆς Ἱστορικῆς Παιδαγωγικῆς εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μας τὰ κάτωθι:

α) Ἱστορία τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως. Ἐνταῦθα δὲν δυνάμεθα ἀκόμη νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐρευνήσωμεν καὶ νὰ καταστήσωμεν γνωστὴν τὴν μεγάλης σημασίας παιδαγωγικὴν σκέψιν τοῦ παρελθόντος.

β) Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὰς πρώτας ἐπὶ Ἐρβάρτου ἐπιστημονικὰς συλλήψεις μέχρι σήμερον.

γ) Ἱστορία τῶν παιδαγωγικῶν προβλημάτων καὶ συστημάτων.

δ) Ἱστορία τῆς ἱδρύσεως, ὀργανώσεως καὶ ἐξελίξεως τῶν σχολείων.

ε) Ἱστορία τῶν ἐκπαιδευτικῶν θεσμῶν, τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τῆς ἐν γένει ἐκπαιδευτικῆς καὶ οἰκονομικῆς πολιτικῆς.

στ) Ἱστορία τῶν διδασκομένων μαθημάτων.

ζ) Βιογραφίαι τῶν παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν κ.ἄ.

Ἡ θεματικὴ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης εἶναι δυνατὸν νὰ παρασταθῇ γραφικῶς ὡς εἰς τὸ σχεδ. 1.

Σχεδ. 1. Σχηματική παράστασις τῆς θεματικῆς τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης

Γ. ΚΑΤΑΤΑΞΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Ἐξ ὅσων ἀνωτέρω ἐλέχθησαν δυνάμεθα ἐπιγραμματικῶς νὰ κατατάξωμεν τὰ προβλήματα τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ὡς κάτωθι:

Α. ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

1. Γενικὴ Παιδαγωγικὴ

α) Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία

I. Τὸ μορφώσιμον τοῦ ἀνθρώπου.
II. Ἡ πραγματικότης τῆς ἀγωγῆς.
III. Ἔννοια τῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως.
IV. Ἡ ἀγωγὴ ὡς «κατηγορία» τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως.
V. Τὸ δυνατὸν καὶ τὰ ὅρια τῆς παιδαγωγικῆς ἐνεργείας.
VI. Ἀναπτυξιακὰ προβλήματα παιδὸς καὶ ἐφήβου.
VII. Ἀτομικότης, προσωπικότης καὶ ἔρευνα αὐτῆς.

β) Παιδαγωγικὴ Ἠθικὴ

I. Παιδαγωγικὴ πρᾶξις.
II. Παιδαγωγικὴ εὐθύνη.
III. Παιδαγωγικαὶ ἀρεταὶ (Ἀρετολογία).
IV. Παιδαγωγικοὶ σκοποὶ καὶ ἀξίαι (Τελολογία-Ἀξιολογία).
V. Παιδαγωγικὰ μέσα (Ὁδηγητική).
VI. Παιδαγωγικαὶ ἀντινομίαι.

γ) Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία

I. Γενικὴ Διδακτικὴ (μορφωτικὸν ἀγαθόν, ἐκλογὴ καὶ οἰκοδόμησις αὐτοῦ, μορφαὶ ἀγωγῆς, μάθησις καὶ πρόγραμμα, ψυχολογία τοῦ μανθάνειν καὶ τοῦ διδάσκειν).
II. Μεθοδολογία (μέθοδοι ἐρεύνης καὶ μέθοδοι τοῦ διδάσκειν).
III. Εἰδικὴ Διδακτικὴ (τρόπος τοῦ διδάσκειν ἑνὸς ἑκάστου μαθήματος).

2. Εἰδικὴ Παιδαγωγικὴ

α) Ἐπαγγελματικὴ Παιδαγωγική.
β) Ἐργατικὴ Παιδαγωγική.

γ) Σεξουαλικὴ Παιδαγωγική.
δ) Θεραπευτικὴ Παιδαγωγική.
ε) Ψυχοπαθολογία.
στ) Ψυχικὴ Ὑγιεινή.
ζ) Κοινωνικὴ Παιδαγωγική.
η) Παιδαγωγικὴ ἐνηλίκων.
θ) Ὁμαδικὴ Παιδαγωγική.

3. Συγκριτικὴ Παιδαγωγική

Ἐνταῦθα ἐξετάζονται οἱ ὕπερθεν (1) καὶ (2) ἐπιστημονικοὶ κλάδοι τῆς Συστηματικῆς Παιδαγωγικῆς συγκριτικῶς πρὸς τὰ συμβαίνοντα εἰς ἄλλας χώρας.

Β. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

α) Ἱστορία τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως.
β) Ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς Παιδαγωγικῆς.
γ) Ἱστορία τῶν παιδαγωγικῶν προβλημάτων καὶ συστημάτων.
δ) Ἱστορία τῆς ἱδρύσεως, ἐξελίξεως καὶ ὀργανώσεως τῶν σχολείων.
ε) Ἱστορία τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τῆς ἐν γένει ἐκπαιδευτικῆς καὶ οἰκονομικῆς πολιτικῆς.
στ) Ἱστορία τῶν μαθημάτων.
ζ) Βιογραφίαι παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΔΑΝΑΣΣΗ - ΑΦΕΝΤΑΚΗ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΤΑ DERBOLAV

Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΣ

1. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ. ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΣΙΣ

Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ τὴν μεγαλυτέραν ἐρώτησιν ὄχι μόνον τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ καὶ τῆς μοντέρνας φιλοσοφίας. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸν πρόβλημα μόνον τῆς Φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, ὅπως τῆς Ψυχολογίας, τῆς Βιολογίας, τῆς Ἰατρικῆς, τῆς Κοινωνιολογίας κ.λ. Ἡ προσφορὰ δὲ τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημῶν προσδίδει ἀνθρωπολογικὴν διάστασιν εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Ἀνθρωπολογίαν, ἡ ὁποία ἐκ τῶν φαινομένων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐπιζητεῖ μίαν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν περὶ τῆς οὐσίας τοῦ ὄντος «ἄνθρωπος».

Ἀλλὰ διατί παραμένει ἡ Παιδαγωγική, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν προσφορὰν ἑκάστης ἐπιστήμης εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἀνθρώπου, τόσον μακράν; Διατί ἐννοεῖ τις ὑπὸ τὸν ὅρον Παιδαγωγικὴ μόνον ὅ,τι αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι προσφέρουν εἰς τὸν παιδαγωγὸν σχετικῶς πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ διατί παραβλέπει τις τὴν ἀνθρωπολογικὴν διάστασιν τῆς ἰδίας τῆς Παιδαγωγικῆς;

Αἱ ἀνωτέρω ἐρωτήσεις ὡδήγησαν εἰς τὴν δημιουργίαν ἐπιστημονικοῦ κλάδου ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Παιδαγωγικῆς, τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας, διὰ τῆς ὁποίας πειρᾶται νὰ κατανοηθῇ ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῆς ἀγωγῆς καὶ ἡ ἀγωγὴ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτως ἡ Παιδαγωγικὴ κατακτᾷ τὸν ἄνθρωπον ὄχι ὀλιγώτερον ὡς ἰδικόν της ἀντικείμενον, τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀγωγήν, καὶ ἀνοίγεται τοιουτοτρόπως ὁ ὁρίζων διὰ μίαν πραγματικὴν καὶ αὐτόνομον Παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην[1].

Ἡ παιδαγωγικὴ ἐνέργεια κατὰ Derbolav ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ παιδιοῦ εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ἐνήλικος. Ἡ

---

1. W. Loch, Die anthropologische Dimension der Paedagogik, Neue paed. Bemuehungen, 1/2, Bochum 1963, σ. 8.

ἐνηλικίωσις ἀποτελεῖ βιολογικὴν «κατηγορίαν». Ὁμιλῶν ἐκ τῆς σφαίρας τοῦ δικαίου χαρακτηρίζει ὁ Derbolav τὴν πνευματικὴν ἐνηλικίωσιν, ὡς τὴν ἱκανότητα νὰ ἀποφασίζῃ τις αὐτονόμως ἐκ πραγματικῆς φρονήσεως καὶ ἐν τῇ ἀποφάσει του νὰ λαμβάνῃ ἰδίαν εὐθύνην. Κατανόησις καὶ εὐθύνη εἶναι καρπὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Πρὶν προχωρήσῃ ὅμως οὗτος εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων τῆς Παιδαγωγικῆς καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπολογικὴν ἰδίᾳ διάστασιν αὐτῆς, κρίνει σκόπιμον νὰ διευκρινήσῃ τοὺς ὅρους ἀγωγὴ καὶ μόρφωσις, ἐξ ὧν, ὡς ἐλέχθη, ἀπορρέει ἡ κατανόησις καὶ ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου, ἅτινα προσδιορίζουν τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ νέου ἀτόμου καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς. Τίθεται ἐνταῦθα τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῶν ὅρων ἀγωγὴ καὶ μόρφωσις καὶ πῶς ἀμφότεροι οἱ ὅροι εἰσέρχονται εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, ἤτοι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ νέου ἀνθρώπου. Ὁ Derbolav[2] εἰς τὰς παραδόσεις του δίδει τὴν κατωτέρω δυνατὴν σχέσιν τῶν ὅρων ἀγωγὴ καὶ μόρφωσις:

α) Ἐν ἀρχῇ θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἐκλάβῃ ἀμφοτέρας τὰς ἐννοίας ὡς ἁπλῶς συνωνύμους. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι γίνεται διαφορετικὴ χρῆσις λέξεων (ἀγωγὴ - μόρφωσις), ἐνῷ εἰς τὴν οὐσίαν ἡ ἔννοια τῶν ὅρων παραμένει ἡ αὐτή. Περὶ αὐτοῦ ὁμιλεῖ συχνὰ ἡ πεῖρα, ἡ ὁποία διαβεβαιοῖ, ὅτι πολλάκις γίνεται χρῆσις ἀδιαφόρως τῶν ὅρων ἀγωγὴ καὶ μόρφωσις (ἀγωγὴ λόγου-γλωσσικὴ μόρφωσις, ἔτυχον ἀγωγῆς - μορφώσεως, ἀγωγὴ χαρακτῆρος - μόρφωσις χαρακτῆρος κ.ἄ.).

β) Κατὰ δεύτερον λόγον οἱ ὅροι ἀγωγὴ καὶ μόρφωσις ἐκφράζουν μὲν διάφορον πραγματικότητα, εὑρίσκονται ὅμως εἰς μίαν σταθερὰν σχέσιν. Ἡ σταθερὰ αὕτη σχέσις ἀναφέρεται:

Ι. Εἰς τὴν χρονικὴν ἀκολουθίαν (zeitliche Aufeinanderfolge). Κατὰ τὴν σχέσιν αὐτὴν προηγεῖται ἡ ἀγωγὴ καὶ ἕπεται ἡ μόρφωσις. Ἀποτέλεσμα δηλ. τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώ-

---

1. J. Derbolav, Einfuehrung in die Paedagogik, Vorles. W. S. 1967/68 u. S.S. 1968, σ. 6.

2. Derbolav, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 6-7.

που εἶναι ἡ μόρφωσις. Ἓν πρόχειρον παράδειγμα αὐτῆς τῆς σχέσεως εἶναι ἡ παρομοίωσις τῶν ὅρων αὐτῶν πρὸς τὴν σχέσιν, ἡ ὁποία ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ροῆς τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς ποιοτικῆς διαμορφώσεως τῶν προσχώσεων εἰς τὰς ἀκτὰς αὐτοῦ. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ρεύματος προηγεῖται καὶ ἀκολουθεῖ ἡ μορφοποίησις τῶν προσχώσεων καὶ τῶν ἀκτῶν.

II. Εἰς τὴν θεμελιακὴν συνάφειαν (Fundierungszusammenhang). Κατὰ τὴν σχέσιν τῆς θεμελιακῆς συναφείας τὸ παιδὶ ἐπιβάλλεται ἐν ἀρχῇ νὰ τύχῃ ἀγωγῆς καὶ ἀνατροφῆς, πρὶν ἐπιτύχῃ τὴν ἐλευθερίαν πρὸς μόρφωσιν.

III. Εἰς τὴν διαφορὰν κατευθύνσεως (Richtungsunterschied). Κατὰ τὴν σχέσιν αὐτὴν ἀγωγὴ εἶναι ἡ προπαρασκευὴ τοῦ νέου ἀνθρώπου εἰς τὴν γενικὴν δομὴν τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, μόρφωσις ἀντιθέτως ἡ ἀτομικὴ διάκρισις (Individualisierung) τοῦ Educandus.

IV. Εἰς τὴν σχέσιν ἐν τῇ ἐννοίᾳ μιᾶς ἀνθρωπολογικῆς διαβαθμίσεως (Stufenanthropologie). Ἡ μὲν ἀγωγὴ ἀφορᾷ εἰς τὸ σῶμα, ἡ δὲ μόρφωσις εἰς τὸ πνεῦμα· ἢ ἡ ἀγωγὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν θέλησιν, ἡ μόρφωσις εἰς τὴν νόησιν κ.λ.

Αἱ ἀνωτέρω σχέσεις τῶν ὅρων δὲν ἱκανοποιοῦν ὅμως τὸν Derbolav, ἂν καὶ οὗτος ὁμολογεῖ, ὅτι αὗται θίγουν ὁπωσδήποτε ὀρθὰ σημεῖα. Καὶ συγκεκριμένως:

α) Ἡ ταυτότης τῶν δύο ὅρων ἔχει κατὰ τοῦτο ἀλήθειαν, ὅτι δηλ. ἡ μόρφωσις καὶ ἡ ἀγωγὴ ὁπωσδήποτε ἔχουν μίαν κοινὴν βασικὴν δομὴν καὶ κατὰ ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελοῦν ὁλοκληρωτικῶς τι τὸ διάφορον.

β) Παρὰ τὴν κοινὴν θεμελιακὴν δομὴν τῶν ὅρων διακρίνει τις ἐν τῇ περαιτέρῳ ἀναπτύξει καὶ τῷ ἐμπλουτισμῷ αὐτῶν τὴν διάφορον πραγματικότητα καὶ μάλιστα:

Ι. Ἐν τῇ σχέσει τῆς χρονικῆς ἀκολουθίας. Φαίνεται λογικὴ ἡ συναντησιακὴ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν ἀρχῇ τῆς ζωῆς του μὲ τὸ περιβάλλον ἐν γένει καὶ τὰς ἐπιδράσεις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀτόμου ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς προσαρμογῆς τούτου πρὸς τὸν περιβάλλοντα κόσμον. Ἡ ἀγωγὴ προηγεῖται καὶ προπαρασκευάζει διὰ τῆς προσαρμογῆς τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἀνέλιξιν τῶν πνευματικῶν καὶ ψυχοσωματικῶν του δυνάμεων, ὡς καὶ τὴν ἄσκησιν

τῶν ἐν λόγῳ δυνάμεων. Κατὰ συνέπειαν συντελεῖ εἰς τὴν μορφοποίησιν τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ τὴν μόρφωσιν.

II. Ἐν τῇ σχέσει θεμελιακῆς συναφείας, ἤτοι τὸ παιδὶ ἐπιβάλλεται ἐν ἀρχῇ νὰ τύχῃ ἀγωγῆς καὶ ἀνατροφῆς, πρὶν ἐπιτύχῃ τὴν ἐλευθερίαν πρὸς μόρφωσιν. Ἐν αὐτῇ τῇ σχέσει ὑπάρχει ἡ κάτωθι βασικὴ ἀλήθεια: Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀγωγῆς καὶ ἀνατροφῆς ἐνυπάρχει ἡ ἐνέργεια τῆς πράξεως, ὁ ἐθισμός. Αὐτὴ ἡ πρᾶξις ὁδηγεῖ εἰς διεύρυνσιν, εἰς θεωρίαν, εἰς λόγον, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ τὴν ἐλευθερίαν πρὸς μορφοποίησιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι τὴν μόρφωσιν. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὸ ἔργον προπορεύεται τοῦ λόγου ἢ ἡ πρᾶξις προηγεῖται τῆς θεωρίας.

III. Ἐν τῇ σχέσει τῆς διαφορᾶς κατευθύνσεως, ἤτοι τῆς σχέσεως, καθ' ἣν ἡ μὲν ἀγωγὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν προετοιμασίαν καὶ πλαισίωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ ἀντικειμενικῷ πνεύματι, ἡ δὲ μόρφωσις εἰς τὴν ἀτομικὴν διάκρισιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνταῦθα φαίνεται ὑπάρχουσα ἀλήθεια ἐν τῇ σχέσει ταύτῃ καὶ δὴ ὀρθότης ἐν τῷ διαχωρισμῷ τῶν δύο γεγονότων: τῆς ἀντικειμενικότητος (ὅ,τι διέπει τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα) καὶ τοῦ αὐθορμητισμοῦ (ὅ,τι διέπει τὸ ὑποκειμενικὸν καὶ ἀτομικὸν πνεῦμα). Ἡ ἀντικειμενικότης ἐν τῇ ἐκπαιδευτικῇ πράξει ἀναφέρεται εἰς τὸ καθωρισμένον ἀνθρώπινον πρόγραμμα, ἤτοι εἰς σταθερότητα· ἐνῷ ὁ αὐθορμητισμὸς ἀναφέρεται εἰς τὴν συνεχῆ ροὴν τοῦ ὑποκειμενικοῦ πνεύματος τοῦ νέου ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον τείνει συνεχῶς πρὸς μορφοποίησιν κατόπιν κριτικῆς ἐπεξεργασίας, καὶ κατὰ συνέπειαν εἰς τὴν ἀτομικὴν διάκρισιν τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι εἰς μόρφωσιν. Ἐνταῦθα ὅμως ὁ Derbolav ἐπιθυμεῖ νὰ σημειώσῃ παρὰ τὰς ἀνωτέρω φαινομενικῶς ἀληθεῖς σκέψεις του, ὅτι ἐν τῇ βαθυτάτῃ πραγματικότητι εἰς πᾶσαν παιδαγωγικὴν πρᾶξιν καὶ εἰς πᾶν παιδευτικὸν ἐπίπεδον ἀνθρώπινος προγραμματισμὸς καὶ αὐθορμητισμὸς εἶναι συνυφασμένα καὶ ἀλληλένδετα.

IV. Ἐν τῇ σχέσει τῆς ἀνθρωπολογικῆς διαβαθμίσεως, ἤτοι τῆς σχέσεως ἐκείνης, καθ' ἣν ἡ μὲν ἀγωγὴ ἀφορᾷ εἰς τὸ σῶμα, ἡ δὲ μόρφωσις εἰς τὸ πνεῦμα. Πράγματι ἡ ἀγωγὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ συγκεκριμένον εἶναι τοῦ ἀνθρώπου

καὶ τὴν ἔμφυτον δυνατότητα ἐπιδόσεώς του, ἐνῷ ἡ μόρφωσις εἰς τὸν ἐννοιολογικὸν προσανατολισμὸν τοῦ ἀνθρώπου.

2. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

Ἔχοντες τὰ ἀνωτέρω κατὰ νοῦν δυνάμεθα τώρα νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας, ἀφοῦ τοποθετήσωμεν τὸν ἐν λόγῳ ἐπιστημονικὸν κλάδον εἰς τὸ πλαίσιον τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Τὸ παιδαγωγικὸν τρίγωνον, γνωστὸν ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Παιδαγωγικῆς, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ παιδαγωγικὴ ἐνέργεια μετακινεῖται μεταξὺ τῶν τριῶν γωνιῶν ἰσοπλεύρου τριγώνου, τὰς κορυφὰς τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν: ὁ μαθητής, ὁ διδάσκων καὶ ἡ διδακτέα ὕλη, πρέπει νὰ ἀνανεωθῇ κατὰ τὸν Derbolav συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς ἐρεύνας τῆς συγχρόνου Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ἤτοι:

α) Ἐκ τῆς θέσεως «μαθητὴς» προχωροῦμεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας, τῆς ὁποίας κεντρικὸς πυρὴν εἶναι τὸ μορφώσιμον τοῦ ἀνθρώπου.

β) Ἐκ τῆς θέσεως «διδάσκων» προχωροῦμεν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς Παιδαγωγικῆς Ἠθικῆς, τῆς ὁποίας βασικὴν ἀρχὴν ἀποτελεῖ ἡ παιδαγωγικὴ εὐθύνη καὶ

γ) Διὰ τῆς θέσεως «ὕλη» ἐννοεῖ ὁ Derbolav τὴν θεωρίαν τῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν. Ἡ Γενικὴ Διδακτικὴ δὲν πρέπει πλέον νὰ ἀποτελῇ τὴν διδακτικὴν τέχνην, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ἡ παράδοσις. Ὡς Διδακτικὴ σήμερον ἐννοεῖται ἡ θεωρία τοῦ περιεχομένου τῆς μορφώσεως καὶ ἡ θεμελιακὴ οἰκοδόμησις αὐτοῦ καὶ διακρίνεται σαφῶς ἀπὸ τῆς μεθόδου (Methodik), ἤτοι τῆς θεωρίας τῆς μεταδόσεως τοῦ περιεχομένου τῆς μορφώσεως[1].

Ἐν ἀρχῇ ὁ Derbolav ἀναζητεῖ τὰ ἀνθρωπολογικὰ στοιχεῖα εἰς τὸν μῦθον τοῦ Πρωταγόρου, εἰς τὸν ὁποῖον εὑρίσκεται καὶ ὁ πυρὴν τῶν σημερινῶν ἀνθρωπολογικῶν συλλήψεων. Ἃς ἐξε-

---

1. J. Derbolav, Das Problem einer philosophischen Grundlegung der Paedagogik, aus: Integritas, Festschrift fuer K. Holzamer, Tuebingen 1966, σ. 3. Πρβλ. Ἀντ. Κ. Δανασσῆ-Ἀφεντάκη, Τὸ πεδίον τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ἐπιστ. παράρτημα «Κιμωλιακῶν», Βιβλιοθήκη Ἀφεντακείου Κληροδοτήματος, τ. 5ος, Ἀθῆναι 1974, σ. 1-14.

τάσωμεν λοιπὸν τὰ κύρια σημεῖα τοῦ μύθου τοῦ Πρωταγόρου, ὡς οὗτος παραδίδεται εἰς τὸν ὁμώνυμον πλατωνικὸν διάλογον.

α. Περιεχόμενον τοῦ μύθου[1]. «Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν». Ὅταν ὅμως ἦλθεν ὁ εἱμαρμένος χρόνος τῆς γενέσεως τῶν θνητῶν γενῶν, ἐδημιούργησαν αὐτὰ οἱ Θεοὶ «ἔνδον γῆς», ἀφοῦ ἀνέμειξαν γῆν καὶ πῦρ καὶ πᾶν ὅ,τι εἰς συγκερασμὸν τῶν ἀνωτέρω στοιχείων προσφέρεται. Ὅταν ἐπρόκειτο δὲ νὰ ἴδουν τὸ φῶς, διέταξαν οἱ θεοὶ τὸν Προμηθέα καὶ Ἐπιμηθέα νὰ διαμοιράσουν εἰς ἕκαστον γένος τῶν θνητῶν γενῶν δυνάμεις «ὡς πρέπει». Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Ἐπιμηθεύς. Ἡ διανομὴ ἐγένετο ὡς ἑξῆς: Εἰς ἄλλα ἐκ τῶν θνητῶν γενῶν ἔδιδεν ἰσχύν, εἰς τὰ ἀσθενέστερα ἐξ αὐτῶν ταχύτητα. Εἰς ἕκαστον γένος ἔδιδε τοιαῦτα ὅπλα ἢ ἄλλην τινὰ δύναμιν, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ σωτηρία αὐτῶν ἐκ τῶν πολλαπλῶν κινδύνων. Δὲν διέφυγον τῆς προσοχῆς τοῦ Ἐπιμηθέως οὔτε καὶ τὰ μικρότατα καὶ ἀσθενέστατα γένη, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς ἄλλα μὲν διεμοίρασε διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῶν κινδύνων τὴν πτῆσιν, εἰς ἄλλα δὲ τὴν ὑπόγειον οἴκησιν. Καὶ ἡ πρόνοια ἐπεξετάθη οὐχὶ μόνον εἰς σωτηρίαν τῶν γενῶν ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα συμπλοκῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν φυσικῶν συνθηκῶν· οὕτως ἐδωρήσατο εἰς τὰ θνητὰ γένη πυκνὸν τρίχωμα ἢ στερεὰ δέρματα, ὥστε νὰ ἀμύνωνται καὶ ἐν χειμῶνι καὶ ἐν θέρει. Τέλος ἐξεπόριζον οἱ θεοὶ καὶ τὰς τροφὰς εἰς τὰ θνητὰ ὄντα: βοτάνας, καρποὺς δένδρων, ρίζας, ζῷα κ.λ. Εἰς ὅσα δὲ ἐκ τῶν θνητῶν γενῶν ἐξεπόριζον οἱ θεοὶ ὡς βορὰν ἄλλα ζῶα, προσέδιδεν εἰς αὐτὰ «ὀλιγογονίαν», εἰς τὰ προσφερόμενα δὲ πρὸς βορὰν ζῷα προσέδιδεν «πολυγονίαν», ὥστε νὰ διασφαλισθῇ ἡ σωτηρία τοῦ γένους.

Ὁ Ἐπιμηθεὺς ὅμως δὲν ἐπέδειξε σοφίαν κατὰ τὴν διανομὴν καὶ διεμοίρασεν ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα ζῷα. Ὑπελείπετο ἀκόσμητον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ Ἐπιμηθεὺς ἠπόρει, τί νὰ πράξῃ διὰ τὸν ἄνθρωπον. Προσερχόμενος ὁ Προμηθεὺς διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴν διανομὴν παρατηρεῖ μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι μόνον ὁ ἄνθρωπος ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων ζῴων θὰ παρέμενε «γυμνός», «ἀνυπόδητος», «ἄστρωτος» καὶ «ἄοπλος». Ἤδη ἡ προκαθωρισμένη ἡμέρα ἐπλησίαζε, καθ' ἣν ἔπρεπεν ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς γῆς

1. Πλάτ., Πρωταγόρας, 320c, 8 - 323a, 4.

εἰς τὸ φῶς. Διὰ νὰ εὕρῃ ὁ Προμηθεὺς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, «κλέπτει Ἡφαίστου καὶ Ἀθηνᾶς τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρὶ» καὶ τὴν δωρίζει εἰς τὸν ἄνθρωπον. Τοιουτοτρόπως ἀπέκτησεν ὁ ἄνθρωπος «τὴν περὶ τὸν βίον σοφίαν». «Καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται». Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν μετέσχε θείας μοίρας. Διὰ τὴν συγγένειαν πρὸς τὸ θεῖον, μόνον ὁ ἄνθρωπος ἐπίστευσεν εἰς θεοὺς καὶ ἵδρυσε βωμοὺς καὶ ἀγάλματα. Διήρθρωσε φωνὴν καὶ ὀνόματα καὶ διὰ τῆς τέχνης ἐδημιούργησεν «ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνὰς καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ηὕρετο».

Ἀλλὰ «ἡ ἔντεχνος σὺν πυρὶ σοφία» δὲν ἤρκει. Ἀπουσίαζεν ἡ πολιτικὴ σοφία. Οἱ ἄνθρωποι κατῴκουν διεσκορπισμένοι, πόλεις δὲν ὑπῆρχον· ἕνεκα δὲ τῆς ἀσθενείας των κατεσπαράσσοντο ὑπὸ τῶν θηρίων· εἰς τὸν πόλεμον δὲ κατ' αὐτῶν ἦσαν ἐνδεεῖς, διότι ἡ δημιουργικὴ τέχνη ἦτο ἱκανὴ βοηθὸς πρὸς παροχὴν τροφῆς, ἀσθενὴς ὅμως εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν θηρίων. Πολεμικὴ τέχνη δὲν ὑπῆρχεν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μέρος τῆς πολιτικῆς σοφίας. Οὕτως ἐπεζήτουν οἱ ἄνθρωποι νὰ κτίζουν πόλεις, νὰ ἀθροίζωνται καὶ νὰ σῴζωνται. Ἀλλὰ οὔτε καὶ τοῦτο ἠμπόδιζε τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οἱ ἄνθρωποι συνηθροίζοντο, ἀλλὰ ἠδίκουν ἀλλήλους, διότι δὲν εἶχον τὴν πολιτικὴν τέχνην, διεσκορπίζοντο ἐκ νέου καὶ κατεστρέφοντο.

Ὁ Ζεὺς μεριμνῶν περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ φοβούμενος μὴ τυχὸν καταστραφῇ τοῦτο ὁλοσχερῶς, πέμπει τὸν Ἑρμῆν νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους «αἰδῶ τε καὶ δίκην», διὰ νὰ καταστοῦν ἐφικτὰ ἡ κοσμιότης καὶ οἱ δεσμοὶ φιλίας εἰς τὰς πόλεις[1]. Εἰς σχετικὴν ἐρώτησιν, ὁ Ζεὺς δίδει τὴν ρητὴν ἐντολὴν νὰ διανείμῃ τὴν αἰδῶ καὶ τὴν δίκην εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους: «καὶ πάντες μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιντο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν· καὶ νόμον γε θὲς παρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως».

---

1. Πρβλ. Ξενοφ., Ἀπομν., Γ, VII, 5: «αἰδῶ δὲ καὶ φόβον, ἔφη, οὐχ ὁρᾶς ἔμφυτά τε ἀνθρώποις ὄντα καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς ὄχλοις ἢ ἐν ταῖς ἰδίαις ὁμιλίαις παριστάμενα;».

β. Ἀνθρωπολογικὰ στοιχεῖα. Ἤδη τώρα θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐρευνήσωμεν τὴν δομὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν μῦθον τοῦ Πρωταγόρου:

Ι. Ὁ μῦθος οὗτος θεμελιοῖ κατὰ Derbolav τὴν θεωρίαν τῆς χρείας (Maengeltheorie)[1], ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀντιπροσωπεύεται κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τοῦ σοφιστοῦ Πρωταγόρου καὶ εἰς τοὺς νέους χρόνους ἐμφανίζεται ἀνανεωμένη ὑπὸ τῶν Herder καὶ Gehlen. Οὐσιωδῶς ἡ θέσις αὕτη, λέγει ὁ Derbolav, τείνει εἰς τὸ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν ἐκκεντρικότητα τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς φυσικῆς τάξεως, ὡς ἀρχὴν μιᾶς συνολικῆς σημασίας τῆς ὑπάρξεώς του. Ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τελικῶς ὀφείλουν τὴν ὕπαρξίν των εἰς τὴν ἀνάγκην, τὴν χρείαν.

ΙΙ. Ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἐκ φύσεως ἔλλειψιν χρειάζεται τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν, διότι μόνος καὶ ἐξ ἰδίων δυνάμεων δὲν δύναται νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν ἐλλείψεων. Μόνον ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ δημιουργήσῃ σχέσιν πρὸς τὸ θεῖον. Μόνον ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν πρωταγορικὸν μῦθον «μετέσχε θείας μοίρας», «διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν» (322α). Ὀρθότατα ὁ καθηγητὴς Herter παρετήρησεν ὅτι «Die Verwandtschaft des Menschen mit der Gottheit ist bereits ein Motiv des protagoreischen Mythos»[2].

ΙΙΙ. Πρὸς ἀντιστάθμισιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας, οἱ θεοὶ δύο φορὰς ἔτεινον χεῖρα βοηθείας πρὸς τὸν ἄνθρωπον: Μίαν φορὰν διὰ τοῦ δώρου τῶν τεχνῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουν εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ μεταμορφώσῃ τὴν φύσιν εἰς πολιτισμόν, καὶ τὴν δευτέραν φορὰν διὰ τοῦ δώρου τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς δίκης, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος τὸ πρῶτον βαίνει πρὸς ἐκείνην τὴν τάσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀργότερον ὁ Ἀριστοτέλης εἶδε τὴν κυρίαν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, δηλ. τὸν ἄνθρωπον ὡς «ζῷον πολιτικόν»[3].

---

1. J. Derbolav, Einfuehrung in die Paedagogik, Vorlesungen: W. S. 1967/68 und S.S. 1968, σ. 16.

2. H. Herter, Allverwandtschaft bei Platon, in: Religion und Religionen, Festschrift fuer G. Mensching, Bonn 1967, σ. 70.

3. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1097b, 11.

α) Ἡ τέχνη ἀποτελεῖ καὶ παρὰ Ξενοφῶντι κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἡ χρῆσις τῶν ἐργαλείων προϋποθέτει τὴν χεῖρα, ἡ ὁποία καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον εὐτυχῆ: «ἀνθρώπῳ δὲ καὶ χεῖρας προσέθεσαν (οἱ θεοί), αἳ τὰ πλεῖστα οἷς εὐδαιμονέστεροι ἐκείνων ἐσμὲν ἐξεργάζονται»[1]. Παρ' Ἀριστοτέλει χαρακτηρίζεται ἡ χεὶρ ὡς «ὄργανον ὀργάνων»[2], ὁ δὲ Ἀναξαγόρας εἶπεν, ὅτι «διὰ τὸ χεῖρας ἔχειν φρονιμώτατον εἶναι τῶν ζῴων ἄνθρωπον»[3]. Ἡ πλαστικότης τῆς χειρὸς ἀνυψοῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς δημιουργὸν τοῦ κόσμου του. Παρ' Ἀριστοτέλει ἡ πολιτικὴ τέχνη ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην τέχνην, ἀποτελεῖ βασιλικὴν τέχνην, διότι ὁ ἄνθρωπος μόνον εἰς κοινωνίαν δύναται νὰ ζήσῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ. Ἡ πολιτικὴ ὡς ὑψίστη τέχνη ἐν τῇ πράξει διασφαλίζει τὴν εὐτυχίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ καθορίζει, ποῖον εἶναι τὸ ὕψιστον ἀγαθόν, καὶ ποία εἶναι ἡ εὐδαιμονία. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἡ ἐν τῇ φύσει ἱσταμένη Οὐσία, ἔχει σκοπὸν νὰ πραγματοποιήσῃ. Ὁ σκοπὸς πραγματοποιεῖται διὰ τῆς πράξεως. Διὰ τοῦτο ἀντιλαμβάνεται ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἀρετὴν ὡς τὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς πράξεως δοθεῖσαν δυνατότητα, ὡς ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς. Εἰς τὴν ψυχὴν ἀναφέρεται ἡ ἀριστοτελικὴ Ἀνθρωπολογία[4].

β) Ἡ αἰδὼς καὶ ἡ δίκη εἰς τὸν μῦθον τοῦ Πρωταγόρου πρέπει νὰ ἐννοηθοῦν ὡς ἀρχὴ μιᾶς δικαίας τάξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος χαρακτηρίζεται ὡς ὂν λογικόν, τὸ ὁποῖον διαπραγματεύεται μετὰ αἰδοῦς καὶ δικαιοσύνης. Ἡ αἰδὼς ἐνταῦθα δὲν ἀποτελεῖ μόνον φαινομενικὴν ἐκδήλωσιν ἐντροπῆς, ἀποτελεῖ ἔτι βαθυτέραν ἐκδήλωσιν ἐνσυνειδήτου βίου· ἀποτελεῖ συνείδησιν.

Ἡ λογικότης, ἡ φρόνησις, ὡς χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνθρώπου εὑρίσκεται καὶ παρὰ Ξενοφῶντι, ὁ ὁποῖος ὁρίζει τοὺς ἀνθρώπους ὡς «ζῷα ἔμφρονά τε καὶ ἐνεργά»[5]. Ἡ φρόνησις διαφοροποιεῖ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ ζῷον. Παραμένει ὅμως ἡ ἐρώτησις: Εἶναι ἑπομένως ὁ ἄνθρωπος ζῷον λογικὸν (animal ratio-

---

1. Ξενοφ., Ἀπομν., Α, IV, 11.
2. Ἀριστ., Περὶ ψυχῆς, 432α, 2 - 422b, 17. Περὶ ζῴων μορίων, IV, 687α, 20-24.
3. Ἀριστ., Περὶ ζῴων μορίων, IV, 687α, 9.
4. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1095 b, 14 κ. ἑξ.
5. Ξενοφ., Ἀπομν., Α, IV, 4.

nale); Ὁ Ξενοφῶν ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἐρώτησιν μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ βοός, ὁ ὁποῖος ἐὰν θὰ κατεῖχεν ἀνθρωπίνην λογικήν, οὐδὲν θὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ, ἢ ἀντιθέτως μὲ ἓν ἄλλο παράδειγμα ἑνὸς ζῴου, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ χεῖρας, ἀλλὰ ὄχι ὅμως φρόνησιν, καὶ πάλιν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν χειρῶν του: «φύσει καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ κρατιστεύοντες· οὔτε γὰρ βοὸς ἂν ἔχων σῶμα, ἀνθρώπου δὲ γνώμην ἐδύνατ' ἂν πράττειν, ἃ ἐβούλετο, οὔθ' ὅσα χεῖρας ἔχει, ἄφρονα δ' ἐστί, πλέον οὐδὲν ἔχει»[1].

Ἡ ἀνωτέρω σκέψις πιστοποιεῖ, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα εὑρίσκεται ἐν ἀπολύτῳ τάξει μετὰ τοῦ ἀνθρωπίνου Λόγου. Σῶμα καὶ ψυχὴ εὑρίσκονται εἰς ἀμοιβαίαν τάξιν καὶ συνεργασίαν οὕτως, ὥστε χεῖρας καὶ λογικὴν νὰ μὴ δύναταί τις νὰ διαχωρίσῃ. Τὸ σῶμα ἐπίσης ἐκδηλοῖ νέας καὶ κυρίας δυνατότητας, αἱ ὁποῖαι μόνον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀνοίγονται.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω σκέψεων περὶ τοῦ Λόγου εὑρίσκεται ἐν συμφωνίᾳ ὁ Ξενοφῶν μετὰ τοῦ Ἀναξαγόρου, ὅτι ὁ νοῦς, τὸ «λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων καὶ καθαρώτατον»[2], εἶναι αἰτία τῆς κινήσεως, τῆς τάξεως ἐν τῷ κόσμῳ καὶ αἰτία τῆς γνώσεως εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἂν ἡ πρώτη θέσις, ἡ θεωρία τῆς ἐλλείψεως, ἀποτελῇ τὴν πρώτην σύλληψιν διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ ὄντος «ἄνθρωπος», τὴν δευτέραν σύλληψιν ἀποτελεῖ ἡ θέσις, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ζῷον λογικόν. Ἡ φρόνησις εἶναι δῶρον τοῦ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ κυριαρχοῦντος ἀπολύτου Λόγου. Καὶ αἱ δύο ἀπόψεις ἔχουν κοινὴν τὴν ἀφετηρίαν. Ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ θεωρητικῶς τὴν θέσιν του εἰς τὸν κόσμον. Καὶ αἱ δύο ἀπόψεις περιγράφουν διὰ θεωρητικῶν καθορισμῶν τὸν ἄνθρωπον ὡς εἶδος εἰς τὴν κοινὴν τάξιν τοῦ κόσμου. Αἱ μοντέρναι προσπάθειαι ἑνὸς ἀνθρωπολογικοῦ καθορισμοῦ τοῦ ὄντος ἄνθρωπος παρὰ Scheler, Feuerbach δὲν παρεκκλίνουν ἀπὸ τὰς προσπαθείας τῆς ἀρχαιότητος.

Ὁ Σωκράτης ἀντιστρέφει τὴν προβληματικήν. Οὗτος μεταβάλλει τὴν ἐρώτησιν περὶ τῆς οὐσίας τοῦ εἴδους ἄνθρωπος, καθ' ὅσον οὗτος ἠρώτα τὰ ἄτομα, πῶς ταῦτα θὰ ἠδύναντο ὡς ἄνθρω-

1. Ξενοφ., Ἀπομν., Α, IV, 14.
2. Ἀναξ., ἀπόσπ. 12.

ποι νὰ ἀναδεικνύωνται. Αὕτη ἡ μεταστροφὴ τῆς ἐρωτήσεως βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀπόψεως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ, ὅπου αὐτὸς προσπαθεῖ ὡς ἄνθρωπος νὰ ἀναδειχθῇ, ὁ ἴδιος εἶναι ὁ ἐρωτῶν, ὁ ἴδιος εἶναι ὁ ἐντὸς τῆς φυσικῆς τάξεως ἱστάμενος ἄνθρωπος. Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐρωτήσεως θὰ ἐπανέλθωμεν εὐθὺς ἀμέσως.

IV. Τέταρτον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ἡ γ λ ῶ σ σ α, δι' ἧς «φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθώσατο»[1] κατὰ τὸν πρωταγορικὸν μῦθον. Ὡς οὐσιῶδες χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ ζῴου ἀναφέρει ἐπίσης ὁ Ξενοφῶν τὴν διὰ τῆς γλώσσης ἄρθρωσιν τῆς φωνῆς: «καὶ μὴν γλῶττάν τε πάντων τῶν ζῴων ἐχόντων, μόνην τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐποίησαν οἵαν ἄλλοτε ἀλλαχῇ ψαύουσαν τοῦ στόματος ἀρθροῦν τε τὴν φωνὴν καὶ σημαίνειν πάντα ἀλλήλοις ἃ βουλόμεθα»[2]. Ἡ γλῶσσα εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀποτελεῖ σημεῖον καὶ ἔκφρασιν, ἡ ὁποία προϋποθέτει γνῶσιν καὶ ἔχει συμβολικὴν λειτουργίαν (Symbolfunktion) καὶ ἔννοιαν συναφείας. Εἰς τὰ ζῷα ἔχει μόνον συνθηματικὴν λειτουργίαν (Signalfunktion). Ἀνθρωπολογικῶς καὶ ἀπὸ παιδαγωγικῆς σκοπιᾶς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ μεταφέρωμεν τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ θέτῃ ἐρωτήσεις. Βεβαίως ἡ ἐρώτησις εἶναι κυρίως γνωστὴ ὡς σωκρατικὴ μέθοδος, αὕτη ὅμως ἀποτελεῖ διὰ τὸν Derbolav κύριον παιδαγωγικὸν πρόβλημα. Διὰ τῆς ἐρωτηματικῆς σχέσεως δὲν ὁρίζεται μόνον δομικῶς ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ δι' αὐτῆς θεμελιοῦται καὶ ἡ Παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη.

3. Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΣ

Διὰ τῆς ἐρωτηματικῆς σχέσεως ὁ Derbolav προχωρεῖ εἰς ἕνα παιδαγωγικόν, ἀνθρωπολογικὸν καὶ δομικὸν ὁρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς θέσεως, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ τὴν Οὐσίαν, ἡ ὁποία ὄχι μόνον ἐν ἐρωτήσει τίθεται, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εἰς τὴν δυνατότητα τῆς ἐρωτήσεως.

Πρῶτος ἐξ ὅσων τοὐλάχιστον γνωρίζομεν ὁ καθηγητὴς Derbolav ἔφερε τὸ πρόβλημα τῆς ἐρωτήσεως εἰς τὸ κέντρον τῆς

---

1. Πλάτ., Πρωτ., 322α, 6.
2. Ξενοφ., Ἀπομν., Α, IV, 12.

Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καὶ προέβη εἰς μίαν δομικὴν ἐξέτασιν τῆς ἐρωτήσεως, τὴν ὁποίαν παραθέτομεν περιληπτικῶς καὶ κατ' ἐλευθέραν ἀπόδοσιν κατωτέρω:

α) Ἡ ἐρώτησις θέτει σαφῶς τὴν ἀρχήν της ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν προϋπόθεσιν, ὄπισθεν τῆς ὁποίας εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ἐρωτήσεις μας δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιστρέψωμεν. Ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἐπίσης ὡς ἀρχὴν καὶ ἐὰν θέσωμεν, ἔχει ἤδη ἐνταχθῇ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς ἐρωτήσεως, διότι εἰς τὴν ἔρευνάν μας δι' ἑτέραν ἀρχὴν ἔχομεν ἤδη τὴν «ἐρώτησιν» ὡς ἀναγκαίαν.

β) Εἰς τὴν ἐρώτησιν ἀντιστοιχεῖ συγχρόνως καὶ ἑτέρα ἀρχή, ἡ ὁποία καθ' ὁδὸν Ὑποκείμενον καὶ Ἀντικείμενον, ἄνθρωπον καὶ κόσμον κατανοεῖ ἔκ τινος ἀνοικτῆς σχέσεως, ἡ ὁποία ἀκριβῶς καὶ ἐμποδίζει καὶ τὰς δύο πλευρὰς νὰ ἀποχωρισθοῦν καὶ κατὰ συνέπειαν περισσότερον ἐξωτερικῶς νὰ κατανοηθοῦν. Οὕτως εἰς τὸν Ἰδεαλισμὸν (Ὑποκειμενικὴν Φιλοσοφίαν) τίθενται ἀκριβῆ ὅρια: Ὁ αὐθορμητισμὸς τοῦ Ὑποκειμένου δὲν παράγει πλέον τὰ ἀντικείμενά του, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ἔχει ἐνταχθῇ εἰς μίαν ἀντικειμενικὴν τάξιν, ἡ ὁποία θέτει τὸν αὐθορμητισμὸν κάτωθεν ἀξιώσεων καὶ πραγματοποιεῖ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν.

γ) Εἰς τὴν ἐρώτησιν εἰσέρχεται ἐρωτῶν ὑποκείμενον καὶ ἐρωτώμενον ἀντικείμενον εἰς μίαν ἀνοικτὴν σχέσιν, καὶ μάλιστα τοιαύτην, ὥστε αὐτό, τὸ ὁποῖον θὰ ἐρωτηθῇ, πρέπει νὰ εὑρίσκεται εἰς τὸν ὁρίζοντα τοῦ ἐρωτωμένου ἀντικειμένου. Τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἐρωτήσεως καθορίζει ὁ ἀναφορικὸς καθορισμὸς τοῦ ἀντικειμένου (αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐξ αὐτοῦ ἤδη εἶναι γνωστὸν) καὶ τὸ ἀκαθόριστον - ἀλλὰ καθοριστέον (αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατὸν ἐξ αὐτοῦ νὰ καταστῇ εἰσέτι γνωστόν). Ἡ ἐρωτηματικὴ σχέσις προϋποθέτει συγχρόνως μίαν συγγένειαν μεταξὺ ἐρωτῶντος καὶ ἐρωτωμένου ἢ μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ κόσμου, οὕτω θεωρουμένην, ὥστε τὸ ἐρωτώμενον διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀντικειμένου νὰ δύναται νὰ ἀποκαλυφθῇ ἢ καὶ νὰ καλυφθῇ, ὥστε δηλ. ἐπιτυχία καὶ ἀποτυχία, ἀλήθεια καὶ πλάνη, νὰ καθίστανται δυνατά.

δ) Εἰς τὴν ἐρωτηματικὴν κίνησιν ἐνυπάρχει μία κινητικὴ δομή, ἡ ὁποία καθιστᾷ νοητὴν τὴν «ἀνάγκην» τοῦ ἐρωτήματος. Εἰς αὐτὴν ἓν ἀνερώτητον «προϋπάρχον» καθίσταται ἐρωτηματικόν.

Οὕτω καθίσταται ἀναγκαῖον, τὰ ἐρωτώμενα τῶν ἀπαιτήσεων αὐτοῦ νὰ μεταδοθοῦν, δηλ. νὰ μεταφρασθοῦν εἰς μέσα τῆς ἐκπληρώσεώς του. Εἰς τὴν κίνησιν τῆς ἐρωτήσεως προϋποτίθεται συγχρόνως ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐρωτῶντος ὑποκειμένου πάντοτε, διότι τοῦτο δύναται νὰ τίθεται ἢ νὰ ἀπομακρύνεται ἔναντι τῆς ἀπαιτήσεως τῆς ἐρωτήσεως. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει δὲν θὰ διέφερεν ἡ κίνησις αὕτη ἀπὸ μίαν «Determination».

ε) Αὐτὴ ἡ δομὴ τῆς ἐρωτήσεως προχωρεῖ ὀπίσω τῆς διακλαδώσεως τῆς ἀγωγῆς εἰς θεωρίαν καὶ πρᾶξιν καὶ λαμβάνει οὕτω παιδαγωγικὴν ἀπήχησιν. Διότι ἑκάστη ἀγωγὴ καὶ μόρφωσις πραγματοποιοῦνται ὡς κινήσεις μεταδόσεως περιοδικῶς ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα μιᾶς ἀπαιτήσεως πρὸς τὴν ἐκπλήρωσίν της, καὶ ἀκριβῶς τὰ στάδια τῆς παιδαγωγικῆς μεταδόσεως περιφράσσουν συγχρόνως τοὺς ὁρίζοντας τῆς μορφωτικῆς καταστάσεως τοῦ Educandus, δηλ. τοὺς τρόπους τῶν ἐξ ἀπαιτήσεων παραγομένων ἀπαντήσεών του καὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς εὐθύνης.

ζ) Ἐὰν θεωρήσῃ τις τὴν ἐρώτησιν ἐξ ἐπόψεως περιεχομένου ἢ ἐννοίας, ἡ ὁποία ἐγκλείεται ἐν τῇ ἐρωτήσει, τότε δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὴν ἐρώτησιν ὡς μίαν κίνησιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἓν «Ἰδιαίτερον» μεταδίδεται ὑπεράνω ἑνὸς «Γενικοῦ» πρὸς ἓν «Ἀτομικόν». Καθίσταται τὸ προϋπάρχον ἐξ ἑνὸς σημείου ἐρωτηματικόν; Τότε ἰσχύει ὡς ἰδιαίτερον. Ἑκάστη ἐρώτησις, ἑκάστη λύσις αὐτῆς τῆς ἐρωτηματικῆς καταστάσεως πραγματοποιεῖται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μιᾶς τοιαύτης ἀποσαφηνίσεως τῆς ἐννοίας[1].

4. ΤΟ ΜΟΡΦΩΣΙΜΟΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Πρὶν κλείσωμεν τὴν παροῦσαν ἀνάλυσιν, ἐνδείκνυται νὰ ἀναφερθῶμεν καὶ εἰς ἓν πέμπτον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸ μορφώσιμον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ τὸν πυρῆνα τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας.

Ὁ ἄνθρωπος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ζῷον εἶναι ἐπιδεκτικὸς

---

1. J. Derbolav, Das Problem einer philosophischen Grundlegung der Paedagogik, aus: Integritas. Festschrift fuer K. Holzamer, Tuebingen 1966, σ. 6-8. Πρβλ. J. Derbolav, Προβλήματα παιδαγωγικῆς ἐρεύνης καὶ διδασκαλίας, μετφ. Γ. Κουμάκη, Ἀθῆναι 1971, σ. 57-61.

μορφώσεως. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἀγωγῆς. Τόσον εἰς τὸν μῦθον τοῦ Πρωταγόρου, ὅσον καὶ παρὰ Ξενοφῶντι εἰσέρχεται ἐν παιδαγωγικὸν medium, ἡ κατήχησις (Belehrung) καὶ ἡ διδασκαλία καὶ πιθανὸν ἐνταῦθα εὑρίσκεται ἡ ρίζα διὰ τὰς συλλήψεις τῆς μοντέρνας Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας, ἡ ὁποία θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς «Wesen der Zucht», ἢ ὡς «homo educandus», ὡς Οὐσίαν δηλ. ἡ ὁποία εἶναι ἐπιδεκτικὴ ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως.

Ἐπειδὴ ἡ παιδικὴ ἡλικία ἀποτελεῖ κατὰ Langeveld μίαν ἀναγκαίαν «κατάστασιν» τοῦ ἀνθρώπου, ἰσχύει ἐπίσης καὶ ἡ ἀγωγὴ ὡς τοιαύτη διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἑπομένως καθιστᾷ προσιτὴν ἡ ἀνθρωπολογικὴ σημασία τοῦ παιδιοῦ τὴν ἀγωγὴν ὡς μίαν ἀναγκαίαν κατάστασιν καὶ συγχρόνως ὡς χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνθρώπου[1].

Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἀγωγῇ ὡς ἀληθῆ· δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὰ ἐπὶ μέρους παιδαγωγικὰ φαινόμενα καὶ τὰς ἀντιστοιχούσας ἐννοίας τῆς Παιδαγωγικῆς, ἀλλὰ προχωρεῖ ὑπεράνω τῶν θεωρήσεων τῶν παιδαγωγικῶν καταστάσεων, τῶν παιδαγωγικῶν χώρων καὶ τῶν χρόνων τῶν μορφωτικῶν προσπαθειῶν καὶ θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς ὅλας τὰς διαστάσεις του ὡς «homo educandus». Ἐπὶ πλέον ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία προϋποθέτει, ὅτι ἡ ἀγωγὴ ἐννοεῖται ὡς μία «κατηγορία» τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἄνευ τῆς ὁποίας αὐτὴ ἡ ὕπαρξις δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ[2].

Ὁ Langeveld παραμένει ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καὶ ἀνακαλύπτει τὰ ἀνθρωπολογικὰ προϊόντα αὐτῆς. Οὗτος θεωρεῖ τὴν ἀγωγὴν ὡς ἕνα οὐσίᾳ ἀναγκαῖον ὅρον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐν αὐτῇ τῇ σκέψει εὑρίσκει οὗτος τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου· τὸν ἄνθρωπον ἐννοεῖ ὁ Langeveld ὡς «animal educandum»[3]. Ἡ ἐν λόγῳ σύλληψις τοῦ ἀνθρώπου ὡς «animal educandum», τὴν ὁποίαν ὁ Langeveld χαρακτηριστικῶς ἀπο-

---

1. M. Langeveld, Studien zur Anthropologie des Kindes, Tuebingen 1956, σ. 22.

2. W. Loch, Die anthropolog. Dimension der Paed., σ. 92.

3. M. Langeveld, Einfuehrung in die Paedagogik, Stuttgart 1951, σ. 147.

καλεῖ «φιλοσοφικὸν καὶ βασικὸν πρόβλημα τῆς Παιδαγωγικῆς», δικαιολογεῖ καὶ τοὺς κάτωθι οὐσιώδεις ὁρισμοὺς τοῦ ἀνθρώπου: «homo sapiens», «animal rationale», «ζῷον πολιτικόν», «homo faber», «Kind Gottes».

Ἡ ἐν λόγῳ σημασία τῆς συλλήψεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς «animal educandum», ὡς ἓν ζῷον δηλ. τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλεται νὰ τύχῃ ἀνατροφῆς καὶ ἀγωγῆς, κεῖται εἰς τὸ ἑξῆς, ὅτι ἡ Παιδαγωγικὴ ἐν αὐτῇ τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος μορφωσίμου, ἤτοι πρὸς μόρφωσιν καταλλήλου, μαρτυρεῖ τι τὸ μοναδικῶς διὰ τὸν ἄνθρωπον ἰσχῦον, τὸ ὁποῖον αὕτη δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ διὰ τῶν μέσων τῶν ἄλλων περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐπιστημῶν (π.χ. τῆς Θεολογίας, Φιλοσοφίας κ.λ.). Ἡ Παιδαγωγικὴ κατ' ἀνάγκην καθίσταται Ἀνθρωπολογία.

Ἐν τῇ πράξει θεμελιοῦται κατὰ Langeveld ἡ Παιδαγωγικὴ ἐπὶ τοῦ φαινομένου τοῦ περιβάλλοντος, δηλ. ἐπὶ τοῦ «περιβάλλοντος τοῦ ἐνήλικος μετὰ τῶν παιδιῶν». Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ Langeveld ἐννοεῖ τὴν ἀγωγὴν «ὡς ἓν φαινόμενον, τὸ ὁποῖον ἀναφαίνεται ἐν τῷ περιβάλλοντι ἐνηλίκων μετὰ ἀνηλίκων»[1].

Κατὰ ταῦτα ἀπαιτεῖται λοιπὸν ἀνθρώπινον περιβάλλον μὲ τὴν ἐν αὐτῷ παιδευτικὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν καὶ ὁ ἐνῆλιξ μανθάνει τὰς παιδευτικὰς ἀναγκαιότητας τοῦ παιδιοῦ, δηλ. αὐτὸ τοῦτο τὸ «μορφώσιμον». Ἡ ἐν λόγῳ βασικὴ γνῶσις ἐνέχει σημαντικὴν ἀνθρωπολογικὴν σημασίαν, διότι καλεῖ τὸν ἐνήλικα εἰς τὴν παιδευτικήν του εὐθύνην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θέτει καὶ τὸν βασικὸν πυρῆνα τῆς Παιδαγωγικῆς Ἠθικῆς. Οὕτως ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει ὅτι ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς παιδικότητος εὑρίσκεται τὸ ἀνατρέφειν (Erzogenwerden), καὶ ὅτι ἡ παιδικότης καὶ ἡ ἐξέλιξις αὐτῆς ἀπαιτοῦν ἀγωγήν. Ἀλλ' ἡ παιδευτικὴ αὕτη ἐνέργεια ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ Ἀνθρωπολογίαν, πρακτικὴν Ἀνθρωπολογίαν τοῦ παιδιοῦ. Ἡ πρακτικὴ ἐνταῦθα σημασία ἔγκειται εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν γνώσεων τῆς Ἀνθρωπολογίας εἰς τὴν πρᾶξιν, εἰς τὴν παιδευτικὴν δηλ. συνάντησιν[2].

Ἡ παιδικότης (das Kindsein) κατὰ Langeveld ἀποτελεῖ

---

1. Langeveld, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 49.
2. Langeveld, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 98.

μίαν ἀναγκαίαν «κατάστασιν» τοῦ ἀνθρώπου· ἡ δὲ ἀγωγὴ ἐπιτελεῖ αὐτό, τὸ ὁποῖον ἡ κατάστασις αὐτὴ καθορίζει. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀνθρωπολογικὴ σημασία τοῦ παιδιοῦ ἐννοεῖ τὴν ἀγωγὴν ὡς μίαν ἀναγκαίαν κατάστασιν καὶ ἑπομένως ὡς ἕνα Wesenszug τοῦ ἀνθρώπου. Περαιτέρω τοῦτο ἔχει τὴν σημασίαν, ὅτι τὸ παιδὶ δὲν δύναται νὰ εἶναι καὶ νὰ γίνῃ ἄνθρωπος χωρὶς τὴν ἀγωγήν[1].

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Langeveld μιᾶς Παιδαγωγικῆς ὡς Ἀνθρωπολογίας, αἱ ἀπόψεις τοῦ Derbolav «Περὶ τοῦ προβλήματος καὶ τῆς ἀποστολῆς μιᾶς Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἐπιστήμης τῆς Ἀγωγῆς»[2] σημαίνουν πάλιν μίαν σταθερὰν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν «συνείδησιν» (Gewissen) τοῦ ἀνθρώπου καὶ καταδεικνύουν, ὅτι ἡ ὁδὸς τῆς μορφώσεως διὰ τῆς μεταδόσεως τῆς γνώσεως ὁδηγεῖ περαιτέρω εἰς τὴν «ἀγωγὴν τῆς συνειδήσεως» (Gewissenserziehung)· δηλ. ἡ συνείδησις ἐν ἑαυτῇ καθίσταται ὁ τόπος τῆς ἀγωγῆς (Πρβλ. «die Gewissensdimension wird.... selber zur transzendentalen Basis, auf die hin sich nunmehr das paedagogische Denken ueberhaupt zu orientieren hat, wenn es sein «Eigentliches» erreichen wird». Οὕτως ὁ Derbolav προσδίδει τὴν ἰδεαλιστικὴν ἀνύψωσιν εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν Ἀνθρωπολογίαν.

Διὰ τῆς θέσεως ταύτης τοῦ Derbolav ἡ παιδευτικὴ ἐνέργεια καθίσταται μία διαδικασία τῆς αὐτοαγωγῆς (Selbsterziehung) καὶ πραγματοποιεῖται αὕτη ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς αὐτοπραγματώσεως τοῦ ἀτόμου ἐν τῷ πνεύματι δηλ. ἐν τῇ συνειδήσει («Selbstverwirklichung des Individuums im Geiste bzw. im Gewissen»).

Ὁ Roth ὁμιλεῖ σήμερον περὶ μιᾶς βιολογικῆς, ψυχολογι-

---

1. M. Langeveld, Was hat die Anthropologie des Kindes der Theologen zu sagen? in: Diem - Langeveld, Untersuchungen zur Anthropologie des Kindes, Heidelberg 1960, σ. 22: «.... dass die Kategorie des Kindes immer schon die Erziehungsbeziehung und deshalb die Erziehungssituation als Grundbedingungen des menschlichen Seins voraussetzt».

2. J. Derbolav, Problem und Aufgabe einer Paedagogischen Anthropologie im Rahmen der Erziehungswissenschaft, in: Psychologie und Paedagogik, (Hrsg) J. Derbolav, H. Roth, Verlag Quelle u. Meyer, Heidelberg 1959. (Sonderdruck des Instituts fuer Erziehungswissenschaft der Uni. Bonn, 1959, σ. 12-13).

κῆς, κοινωνιολογικῆς, φιλοσοφικῆς καὶ θεολογικῆς Ἀνθρωπολογίας[1]. Ἀντικείμενον μιᾶς Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας κατὰ τὸν Roth εἶναι ἡ ἔρευνα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ συγκεκριμένως πῶς ὁ ἄνθρωπος δύναται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν παραγόντων τῆς ἀγωγῆς καὶ ὅλων ἐν γένει τῶν παιδευτικῶν ἐνεργειῶν νὰ αὐτοπραγματωθῇ (zu sich selbst kommen) καὶ νὰ ἐνηλικιωθῇ (muendig werden). Μία Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία πραγματεύεται τὴν ψυχικὴν - πνευματικὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐνηλικίωσις ὅμως αὕτη τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνταῦθα ὁ Roth θέτει τὸ ἐρώτημα: Ποία εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου;

Ὁ Roth φρονεῖ ὅτι ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία δὲν δύναται ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἐρωτήματος νὰ δώσῃ ἀπάντησιν, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν της τὴν βιολογικὴν καὶ ψυχολογικὴν Ἀνθρωπολογίαν. Ἡ ψυχικὴ - πνευματικὴ ἐνσάρκωσις τοῦ ἀνθρώπου πραγματοποιεῖται ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, δηλ. εἰς τὴν συναντησιακὴν σχέσιν μὲ τὸ Σύ, ἐντὸς τῶν ὁμάδων, τῶν θεσμῶν, καὶ τῆς κοινωνίας. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἡ ψυχικὴ-πνευματικὴ ἐνσάρκωσις ἀποτελεῖ κοινωνικὸν γεγονὸς (sozialer Prozess). Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία ὀφείλει, κατὰ ταῦτα, νὰ παραδεχθῇ τὴν Κοινωνιολογίαν (Soziologie), ἤτοι τὴν Κοινωνιολογικὴν Ἀνθρωπολογίαν (Soziologische Anthropologie).

Τὸ γεγονὸς τῆς ἐνσαρκώσεως ὅμως τοῦ ἀνθρώπου ἐμπλέκει ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ἐρώτησιν περὶ τοῦ ὁρισμοῦ (Bestimmung) τοῦ ἀνθρώπου, περὶ τῆς εἰκόνος, τὴν ὁποίαν οὗτος ἐπιδιώκει καὶ τὴν ὁποίαν οὗτος περὶ ἑαυτοῦ σχεδιάζει. Οὕτως ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας καὶ ἀπόψεις τῆς φιλοσοφικῆς καὶ θεολογικῆς Ἀνθρωπολογίας.

Εἰς τὸν ὁρίζοντα τέλος τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας ἀνήκουν κατὰ τὸν Roth ἐπίσης αἱ Καλαὶ Τέχναι καὶ αἱ ἐμπειρικαὶ ἐπιστῆμαι, καθ' ὅσον ἔχει καθορισθῇ καὶ πολλαπλῶς ἀναγνωρισθῇ ἡ σημασία αὐτῶν διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἀνθρώπου.

---

1. Heinrich Roth, Paedagogische Anthropologie, Bd. 1. (3. Aufl.), Hannover 1971, σ. 19-20.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΔΑΝΑΣΣΗ - ΑΦΕΝΤΑΚΗ

ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἠθικὴ ἀποτελεῖ ἐπιστημονικὸν κλάδον ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Γενικῆς Παιδαγωγικῆς. Ὡς ἔχομεν ἀλλαχοῦ γράψει[1] ἡ Παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη διαιρεῖται εἰς Συστηματικὴν Παιδαγωγικὴν καὶ εἰς Ἱστορικὴν Παιδαγωγικήν. Ἡ Συστηματικὴ πάλιν Παιδαγωγικὴ διακρίνεται εἰς Γενικὴν Παιδαγωγικήν, Εἰδικὴν Παιδαγωγικὴν καὶ Συγκριτικὴν Παιδαγωγικήν.

Ἡ Γενικὴ τέλος Παιδαγωγικὴ περιλαμβάνει: (α) Τὴν Παιδαγωγικὴν Ἀνθρωπολογίαν,[2] (β) τὴν Παιδαγωγικὴν Ἠθικὴν καὶ (γ) Τὴν Παιδαγωγικὴν Ψυχολογίαν.

Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἠθικὴ ἐρευνᾷ τὴν συναντησιακὴν σχέσιν τοῦ διδάσκοντος μετὰ τοῦ διδασκομένου, ὁ δὲ ὁρίζων τοῦ προβληματισμοῦ της περιλαμβάνει τὸ εἶναι καὶ τὸ ὀφείλειν τῆς παιδαγωγικῆς πράξεως καὶ ἐνεργείας[3]. Εἰς τὰς κατωτέρω γραμμὰς θὰ ἐρευνήσωμεν: 1) τὴν δομὴν καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης πράξεως καὶ κατὰ ταῦτα καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς παιδαγωγικῆς πράξεως, 2) τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος καὶ τῆς πράξεως, 3) τὸν πυρῆνα τῆς παιδαγωγικῆς πράξεως, ἤτοι τὴν παιδαγωγικὴν εὐθύνην, 4) τὰς παιδαγωγικὰς ἀρετὰς τοῦ διδασκάλου καὶ 5) τοὺς παράγοντας καὶ τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς[4].

---

1. Ἀντ. Κ. Δανασσῆ - Ἀφεντάκη, Τὸ πεδίον τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ἐπιστ. παράρτημα «Κιμωλιακῶν», Βιβλιοθήκη Ἀφεντακείου Κληροδοτήματος, τ. 5ος, Ἀθῆναι 1974, σ. 3-14.

2. Ἀντ. Κ. Δανασσῆ - Ἀφεντάκη, Ἡ ἔννοια τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας κατὰ Derbolav. Ἡ δομὴ τῆς ἐρωτήσεως, ἔνθ' ἀνωτ., Ἀθῆναι 1974, σ. 15-31.

3. J. Derbolav, Einfuehrung in die Paedagogik, Vorlesungen: W. S. 1967/68 und S.S. 1968, Universitaet Bonn, σ. 26.

4. J. Derbolav, Einfuehrung in die Paedagogik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 26.

1. Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ

Ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοτέλους ἔχουν ἀναλυθῆ οἱ ὅροι τέχνη, πρᾶξις[1] καὶ ἀρετή. Τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τοῦ Σωκράτους εἶναι ἡ σοφία, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἤτοι πραγματοποιεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀληθῆ εὐτυχίαν.

Αἱ τέχναι δημιουργοῦν τὰ μέσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ὁποῖα πάλιν δημιουργοῦν περιωρισμένα ἀγαθὰ εἰς αὐτούς.

Ἡ ἀξία τῆς ἀρετῆς κατὰ τὸν Σωκράτη κεῖται οὐχὶ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἐν τῇ ὀρθῇ χρήσει αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν. Ἡ σοφία ἀποτελεῖ τὴν ἀρχήν, ἡ ὁποία διασφαλίζει τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα παράγουν αἱ τέχναι. Ὁ Σωκράτης προσπαθεῖ ἀναλογικῶς ἐκ τοῦ ὅρου ἰατρικὴ (τέχνη), ἥτις ἐκλαμβάνεται ὡς ἐπιμέλεια τοῦ σώματος, νὰ ἔλθῃ εἰς μίαν παιδαγωγικὴν τέχνην. Ἀποδεικνύεται ὅμως, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἐφικτόν, διότι ἡ Ἰατρικὴ στρέφεται πρὸς τὸ «ὀργανικὸν» τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει αὐθορμητισμὸν (Spontaneitaet) καὶ λογικὸν (Vernunft). Τὸ ψυχικὸν ἀντιθέτως εἶναι τὸ λογικὸν καὶ δὲν ἐγκαταλείπεται ἐν τῇ τέχνῃ νὰ ἐπεξεργασθῇ, ὡς τὰ ἀντικείμενα, διότι ἡ ψυχὴ δὲν ἐπεξεργάζεται χωρὶς αὕτη ἡ ἰδία νὰ ἀναπτύξῃ συγχρόνως τὸν αὐθορμητισμόν της. Ὁ αὐθορμητισμός, αἱ διαθέσεις καὶ τὰ συναισθήματα διεγείρουν τὸν ψυχικὸν κόσμον τοῦ παιδιοῦ ὄχι μόνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἑτοιμότητος πρὸς ἀγωγήν, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ μιᾶς δυναμικῆς ἐπεξεργασίας καὶ μορφοποιήσεως τῶν ψυχικῶν δυνάμεων (μορφώσιμον) τοῦ ἀνθρώπου, δεδομένου ὅτι οὗτος δὲν ἀποτελεῖ στατικὸν ἀλλὰ δυναμικὸν μέγεθος, τὸ ὁποῖον ἐνισχύει περαιτέρω ἡ «ἀποκεκαλυμμένη δύναμις» (aufschliessende Kraft) τῶν διαθέσεων καὶ συναισθημάτων[2]. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐπίσης, ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ διδάσκοντος ὑπάρχει μία παιδευτικῶς ἐνερ-

---

1. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1103 β, 26-30: «ἐπεὶ οὖν ἡ παροῦσα πραγματεία οὐ θεωρίας ἕνεκά ἐστιν ὥσπερ αἱ ἄλλαι (οὐ γὰρ ἵνα εἰδῶμεν τί ἐστιν ἡ ἀρετὴ σκεπτόμεθα, ἀλλ' ἵν' ἀγαθοὶ γενώμεθα, ἐπεὶ οὐδὲν ἂν ἦν ὄφελος αὐτῆς), ἀναγκαῖον ἐπισκέψασθαι τὰ περὶ τὰς πράξεις, πῶς πρακτέον αὐτάς».

2. Otto Friedrich Bollnow, Das Wesen der Stimmungen, Frankfurt, 1941[1], 1956[2], σ. 125.

γοῦσα δύναμις διαθέσεως καὶ συναισθήματος, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖ ἐν γένει τὸ πρῶτον τὴν παιδευτικὴν στάσιν, καθιστᾷ ταύτην σοβαρὰν καὶ ἀξιόπιστον, καὶ διευκολύνει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν μορφωτικὴν σχέσιν[1] καὶ τὴν δημιουργίαν παιδαγωγικῆς ἀτμοσφαίρας[2], ἐντὸς τῆς ὁποίας καὶ μόνον εἶναι δυνατὸν διὰ μεταστάσεως νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ φαινόμενον τῆς ἀγωγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν συναντησιακὴν σχέσιν διὰ τοῦ σεβασμοῦ τῆς παιδαγωγικῆς ἀρχῆς «vom Kind aus». Πράγματι ἡ παιδαγωγικὴ ἀγάπη, ἡ ἐμπιστοσύνη, ἡ ἐλπίς, ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ καλωσύνη προσδιορίζουν πρωταρχικῆς φύσεως ὅρους διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐν λόγῳ ἀρχῆς, ἡ ὁποία καὶ ἀποτελεῖ θεμελιώδη ὅρον τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας. Πλὴν τούτων ὅμως σημαντικὸν πρόβλημα διὰ τὴν Παιδαγωγικὴν ἀποτελεῖ τὸ μέλλον τοῦ τροφίμου.

Ὁ Ἀριστοτέλης διαχωρίζει, ὡς γνωστόν, τὸν θεωρητικὸν βίον ἀπὸ τὸν πρακτικόν[3], δηλ. τὴν θεωρητικὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τὴν πρακτικήν. Ἡμᾶς πρὸ πάντων ἐνδιαφέρει ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα εἰς τὸ ἀριστοτελικὸν ἔργον νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς Παιδαγωγικήν. Ἡ θεωρητικὴ φιλοσοφία ἔχει ἐνταῦθα σημασίαν καὶ ἐνδιαφέρον, ἐφ' ὅσον κερδίζει ἀξίαν διὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν. Καὶ ἀκριβῶς ἐνταῦθα ὁ Ἀριστοτέλης ἐπιστρέφει εἰς τὸν Σωκράτη καὶ ἐξετάζει οὐσιώδη προβλήματα τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας. Λαμβάνει τὴν ἀρετὴν ὡς πρόβλημα καὶ ἐρωτᾷ μὲ τὰ ἐφόδια ἑνὸς φιλοσόφου περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, δηλ. τῆς Παιδαγωγικῆς. Συγχρόνως ἐρωτᾷ περὶ τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ, περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ὑπάρξεως, περὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἀγαθῶν καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸ ὕψιστον ἀγαθόν, περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀρχῆς τῶν πράξεων[4] κ.λ.

Ὁ Ἀριστοτέλης καθορίζει τὴν οὐσίαν τῶν ἀγαθῶν ἐν ἀρχῇ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οὗτος θέτει ἕκαστον ἀγαθὸν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ πράττειν, τὴν δὲ πρᾶξιν καὶ τὸ πρακτικῶς δυνατὸν πρὸς

---

1. Herman Nohl, Die paedagogische Bewegung in Deutschland und ihre Theorie, Frankfurt 1949, σ. 130 κ. ἑξ.

2. O. Fr. Bollnow, Die paedagogische Atmosphaere, in: Das Studienseminar, Bd. 6, 1961, σ. 2 κ. ἑξ.

3. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1095 β, 18 καὶ 1096α, 4.

4. Αὐτόθι, 1112β, 31: «ἄνθρωπος εἶναι ἀρχὴ τῶν πράξεων».

τὴν τέχνην. Τὸ ἀγαθὸν εἶναι τὸ τέλος, δι' ὃ ἀνελήφθη τι καὶ ἐπράχθη τι, εἶναι ὁ σκοπός, τὸ τ έ λ ο ς, εἰς τὸ ὁποῖον ἀποβλέπει πᾶσα πρᾶξις, π.χ. ἡ Ἰατρικὴ ἔχει τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ τέλος της εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ὑγείας, ἡ στρατηγικὴ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς νίκης καὶ ἡ τεκτονικὴ εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς οἰκίας. Ὅλαι αἱ πράξεις καὶ αἱ τέχναι ἀποβλέπουν εἰς ἓν τέλος, ἔχουν δηλ. ἓν ἀγαθόν[1]. Ὁ Ἀριστοτέλης βεβαίως ὥρισε τὸν κόσμον τῶν ἀγαθῶν μὲ καθαρότητα. Διακρίνει σκοπούς-τέλη, τὰ ὁποῖα ἐπιδιώκουν περαιτέρω ἄλλους σκοπούς· τίθενται δηλ. χάριν ἄλλων σκοπῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι τέλειοι καὶ οἱ ὁποῖοι εἶναι ἄξιοι ἐπιδιώξεως. Κατὰ ταῦτα ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἶναι σκοποί, οὐχὶ ὅμως καὶ τελικοὶ σκοποί. Αὐτὸ τὸ ἀπόλυτον τέλος εἶναι ἐπίσης καὶ τὸ ζητούμενον ὕψιστον ἀγαθόν[2].

Καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἀκριβῶς ὁ Ἀριστοτέλης κάμνει κριτικὴν τῆς πλατωνικῆς διδασκαλίας τῶν ἰδεῶν. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὁ ἄνθρωπος κινεῖται ἐν μέσῳ δύο κόσμων· ἀπὸ τὸν αἰσθητὸν κινεῖται εἰς τὸν νοητὸν καὶ ἐκ τοῦ νοητοῦ πάλιν εἰς τὸν αἰσθητόν. Διὰ τὸ δημιούργημά του ὁ ἄνθρωπος ἔχει μέσα εἰς τὸν νοῦν του τὸ πρότυπον, τὸ ἀρχέτυπον, τὸ ὁποῖον εἶναι προσιτὸν μόνον εἰς τὸν νοῦν καὶ τὸ ὁποῖον καλεῖται ἰδέα. Ἡ ἰδέα εἶναι καθαρὰ μορφή, «αἰώνια εἰδή» καὶ ἀποτελεῖ κριτήριον διὰ πᾶν αἰσθητόν,

---

1. Ἀριστ.,Ἠθ. Νικ., 1097α 15-24: «πάλιν δ' ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν, τί ποτ' ἂν εἴη. φαίνεται μὲν γὰρ ἄλλο ἐν ἄλλῃ πράξει καὶ τέχνῃ· ἄλλο γὰρ ἐν ἰατρικῇ καὶ στρατηγικῇ καὶ ταῖς λοιπαῖς ὁμοίως. τί οὖν ἑκάστης τἀγαθόν; ἢ οὗ χάριν τὰ λοιπὰ πράττεται; τοῦτο δ' ἐν ἰατρικῇ μὲν ὑγίεια, ἐν στρατηγικῇ δὲ νίκη, ἐν οἰκοδομικῇ δι' οἰκία, ἐν ἄλλῳ δ' ἄλλο, ἐν ἁπάσῃ δὲ πράξει καὶ προαιρέσει τὸ τέλος· τούτου γὰρ ἕνεκα τὰ λοιπὰ πράττουσι πάντες. ὥστ' εἴ τι τῶν πρακτῶν ἁπάντων ἐστὶ τέλος, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πρακτὸν ἀγαθόν, εἰ δὲ πλείω, ταῦτα». Πρβλ. αὐτόθι, 1094α, 6-9: «πολλῶν δὲ πράξεων οὐσῶν καὶ τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν πολλὰ γίνεται καὶ τὰ τέλη· ἰατρικῆς μὲν γὰρ ὑγίεια, ναυπηγικῆς δὲ πλοῖον, στρατηγικῆς δὲ νίκη, οἰκονομικῆς δὲ πλοῦτος...».

2. Αὐτόθι, 1094α, 15 κ.ἑξ.: «τούτων γὰρ χάριν κἀκεῖνα διώκεται. διαφέρει δ' οὐδὲν τὰς ἐνεργείας αὐτὰς εἶναι τὰ τέλη τῶν πράξεων ἢ παρὰ ταύτας ἄλλο τι, καθάπερ ἐπὶ τῶν λεχθεισῶν ἐπιστημῶν. εἰ δή τι τέλος ἐστὶ τῶν πρακτῶν ὃ δι' αὑτὸ βουλόμεθα, τἆλλα δὲ διὰ τοῦτο, καὶ μὴ πάντα δι' ἕτερον αἱρούμεθα (πρόεισι γὰρ οὕτω γ' εἰς ἄπειρον, ὥστ' εἶναι κενὴν καὶ ματαίαν τὴν ὄρεξιν), δῆλον ὡς τοῦτ' ἂν εἴη τἀγαθὸν καὶ τὸ ἄριστον».

διὰ πᾶσαν ἐνυπόστατον μορφήν[1]. Ἡ καθαρὰ αὕτη μορφὴ δὲν ἔχει τὴν τύχην τῆς αἰσθητῆς μορφῆς, τῆς πραγματικότητος· εὑρίσκεται πέρα τῆς πραγματικότητος. Καὶ ἀκριβῶς ἐνταῦθα, εἰς τὸν διαχωρισμὸν τῶν ἰδεῶν ἀπὸ τῆς πραγματικότητος, ἀναφέρεται ἡ ἀριστοτελικὴ κριτικὴ τῆς πλατωνικῆς διδασκαλίας. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀντιθέτως ἐκκινεῖ ἐκ τῆς οὐσίας, ἐκ τῆς πραγματικότητος καὶ ἀκριβῶς ἐνταῦθα εἰς τὴν πραγματικότητα, εἰς τὰ συγκεκριμένα, βλέπει οὗτος τὰς ἰδέας. Ἐν τῷ πρώτῳ δὲ κεφαλαίῳ τῶν Ἠθικῶν Νικομαχείων κάμνει τὴν κριτικὴν τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ κατ' Ἀριστοτέλη δὲν ἐπιδέχεται πρᾶξιν, αὕτη δὲν εἶναί τι τὸ πρακτόν. Κατὰ τὸν φιλόσοφον ἐπιβάλλεται τὰ ἀγαθὰ νὰ εἶναι πρακτά. Ὅλαι δὲ αἱ τέχναι ἐπιδιώκουν ἴδιον ἀγαθόν, ἄνευ θεωρήσεως καὶ ἄνευ ἀναφορᾶς πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ[2]. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐρωτᾷ κατὰ πόσον εἷς ἰατρὸς ἢ στρατηγὸς δύναται νὰ ἀποβῇ ἱκανώτερος, ἐὰν οὗτος βασισθῇ εἰς τὴν θέαν αὐτῆς τῆς ἰδέας. Κατὰ τὸν φιλόσοφον δὲν ὑπάρχει καμμία ὑγεία καθ' ἑαυτήν· τοῦτο εἶναι καθαρῶς ἀφῃρημένον. Ὑπάρχει μόνον ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα τοῦ συγκεκριμένου ἀνθρώπου. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὁ φιλόσοφος φρονεῖ, ὅτι τὰ πρακτὰ ἀγαθὰ ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι συγκεκριμένα. Αἱ τέχναι δημιουργοῦν ἓν ἀγαθὸν καὶ ἡ ἀναγκαιότης αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ πηγάζει ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ μίαν ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν πληροφορεῖται ἢ μανθάνει τις εἰς συγκεκριμένα πράγματα καὶ παρ' ἄλλων ἀνθρώπων[3]. Τοῦτο ἀποτελεῖ κατ' Ἀριστοτέλη τὴν ἀλήθειαν, ἥ-

---

1. Ἰω. Ν. Θεοδωρακοπούλου, Εἰσαγωγὴ στὸν Πλάτωνα, ἔκδ. 3, Ἀθῆναι 1958, σ. 159-213. H. Herter, Platons Staatsideal, Kriegsvortraege der Rheinischen Friedrich - Wilhelms - Universitaet Bonn α. Rh., H. 92, Bonn 1942, σ. 9.

2. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1096α, 22: «ὥστ' οὐκ ἄν εἴη κοινή τις ἐπὶ τούτοις ἰδέα», καὶ περαιτέρω (1096α, 27): «δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη κοινόν τι καθόλου καὶ ἕν».1096β, 25: «οὐκ ἔστιν ἄρα τὸ ἀγαθὸν κοινόν τι κατὰ μίαν ἰδέαν... εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ἕν τι τὸ κοινῇ κατηγορούμενον ἀγαθὸν ἢ χωριστὸν αὐτό τι καθ' αὑτό, δῆλον ὡς οὐκ ἂν εἴη πρακτὸν οὐδὲ κτητὸν ἀνθρώπῳ· νῦν δὲ τοιοῦτόν τι ζητεῖται».

3. Αὐτόθι, 1097α, 8: «ἄπορον δὲ καὶ τὶ ὠφεληθήσεται ὑφάντης ἢ τέκτων πρὸς τὴν αὑτοῦ τέχνην εἰδὼς τὸ αὐτὸ τοῦτο ἀγαθόν, ἢ πῶς ἰατρικώτερος ἢ στρατηγικώτερος ἔσται ὁ τὴν ἰδέαν αὐτὴν τεθεάμενος. φαίνε-

τις εἶναι προτιμοτέρα τῆς πρὸς τὸν Πλάτωνα φιλίας[1].

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν ὅμως εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀγαθοῦ παρ' Ἀριστοτέλει. Ὁ φιλόσοφος κάμνει μίαν ἀξιολογικὴν ἱεράρχησιν τῶν ἀγαθῶν: (α) Εἰς τὴν βάσιν τῆς ἱεραρχικῆς κλίμακος ἵστανται τὰ καθαρὰ μέσα. Ταῦτα δὲν εἶναι κυρίως εἰσέτι ἀγαθά, ἀλλ' ἐπιλέγονται ὡς μέσα πρὸς ἐπίτευξιν ἄλλων περαιτέρω σκοπῶν. Τοιαῦτα π.χ. μέσα εἶναι τὸ χρῆμα[2] καὶ ἐν γένει ὅλα τὰ ἐργαλεῖα. (β) Εἰς τὴν ἑπομένην βαθμίδα τῆς κλίμακος ἵστανται τὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα ἔχουν μίαν διπλῆν ἀξιολογικὴν σημασίαν. Ταῦτα δηλ. δύνανται, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς τελικὸν τέλος νὰ θεωρηθοῦν, χάριν δηλ. τῶν ἑαυτῶν των νὰ πραγματοποιηθοῦν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς μέσα πρὸς ἐπίτευξιν περαιτέρω σκοπῶν. Ἐνταῦθα ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει πρὸ πάντων τὴν ἡδονὴν[3] (ὁ φιλόσοφος ὑπαινίσσεται ἐδῶ τὸν Ἡδονισμὸν καὶ ἰδίᾳ τὴν πνευματικὴν ἡδονὴν ὡς σκοπὸν τῆς ζωῆς καὶ περιεχόμενον τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας), τὸν νοῦν[3] — φρόνησιν — (ἐνταῦθα ἀναφέρεται εἰς τὸν Πλατωνισμόν, ὅστις θεωρεῖ τὴν φρόνησιν ὡς ὕψιστον ἀγαθὸν ἐξασφαλίζουσαν τὴν ἀνθρωπίνην εὐτυχίαν), τὴν ὑγείαν, τὴν τιμὴν[3] καὶ πᾶσαν ἀρετὴν[3] (ἐθικὴν καὶ ἠθικὴν ἀρετήν)[4]. (γ) Εἰς τὴν τελευ-

---

ται μὲν γὰρ οὐδὲ τὴν ὑγίειαν οὕτως ἐπισκοπεῖν ὁ ἰατρός, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου, μᾶλλον δ' ἴσως τὴν τοῦδε· καθ' ἕκαστον γὰρ ἰατρεύει».

1. Ἀριστ.,Ἠθ. Νικ., 1096α, 16: «ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν».

2. Αὐτόθι, 1096α, 5: «ὁ δὲ χρηματιστὴς βίαιός τις ἐστίν, καὶ ὁ πλοῦτος δῆλον ὅτι οὐ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν· χρήσιμον γὰρ καὶ ἄλλου χάριν. διὸ μᾶλλον τὰ πρότερον λεχθέντα τέλη τις ἂν ὑπολάβοι· δι' αὐτὰ γὰρ ἀγαπᾶται». Ἰω. Χρυσ., M.P.G., 51, 355: «οὔτε γὰρ ὁ πλοῦτος κακόν, ἀλλὰ τὸ κακῶς κεχρῆσθαι τῷ πλούτῳ· οὔτε ἡ πενία καλόν, ἀλλὰ τὸ καλῶς κεχρῆσθαι τῇ πενίᾳ».

3. Αὐτόθι, 1097β, 1: «τιμὴν δὲ καὶ ἡδονὴν καὶ νοῦν καὶ πᾶσαν ἀρετὴν αἱρούμεθα μὲν καὶ δι' αὐτὰ (μηδενὸς γὰρ ἀποβαίνοντος ἑλοίμεθ' ἂν ἕκαστον αὐτῶν), αἱρούμεθα δὲ καὶ τῆς εὐδαιμονίας χάριν, διὰ τούτων ὑπολαμβάνοντες εὐδαιμονήσειν. τὴν δ' εὐδαιμονίαν οὐδεὶς αἱρεῖται τούτων χάριν, οὐδ' ὅλως δι' ἄλλο».

4. Αὐτόθι, 1103α, 14: «διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὔσης, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους· ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται».

ταίαν διαβάθμισιν τῶν ἀγαθῶν εὑρίσκεται ἡ εὐδαιμονία[1], ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὸ ὕψιστον ἀγαθόν. Ἡ εὐδαιμονία εἶναι αὐτάρκης[2]. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐνταῦθα ἐπιστρέφει εἰς τὸν Σωκράτη, ὅστις ἀναζητεῖ τὴν εὐδαιμονίαν εἰς τὴν εὐπραξίαν, εἰς τὸ εὖ ζῆν. Τὸ ὕψιστον αὐτὸ ἀγαθόν, τὴν εὐδαιμονίαν, προσπορίζει ἡ ὑψίστη τέχνη, ἡ βασιλικὴ τέχνη, ἥτις κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη εἶναι ἡ πολιτική[3]. Αὕτη

---

1. Ἀριστ.,Ἠθ. Νικ., 1097α, 25: «ἐπεὶ δὲ πλείω φαίνεται τὰ τέλη, τούτων δ' αἱρούμεθά τινα δι' ἕτερον, οἷον πλοῦτον αὐλοὺς καὶ ὅλως τὰ ὄργανα, δῆλον ὡς οὐκ ἔστι πάντα τέλεια· τὸ δ' ἄριστον τελειόν τι φαίνεται, ὥστ' εἰ μέν ἐστι ἕν τι μόνον τέλειον, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ ζητούμενον, εἰ δὲ πλείω, τὸ τελειότατον τούτων, τελειότερον δὲ λέγομεν τὸ καθ' αὑτὸ διωκτὸν τοῦ δι' ἕτερον καὶ τὸ μηδέποτε δι' ἄλλο αἱρετὸν τῶν καὶ καθ' αὑτὰ καὶ δι' αὐτὸ αἱρετῶν, καὶ ἁπλῶς δή τέλειον τὸ καθ' αὑτὸ αἱρετὸν ἀεὶ καὶ μηδέποτε δι' ἄλλο. τοιοῦτον δ' ἡ εὐδαιμονία μάλιστ' εἶναι δοκεῖ». 1097β, 1: «τοιοῦτον (τέλειον) δ' ἡ εὐδαιμονία μάλιστ' εἶναι δοκεῖ· ταύτην γὰρ αἱρούμεθα ἀεὶ δι' αὐτὴν καὶ οὐδέποτε δι' ἄλλο, ...». 1099α, 24: «ἄριστον ἄρα καὶ κάλλιστον καὶ ἥδιστον ἡ εὐδαιμονία».

2. Αὐτόθι, 1097β, 14: «τὸ δ' αὔταρκες τίθεμεν ὃ μονούμενον αἱρετὸν ποιεῖ τὸν βίον καὶ μηδενὸς ἐνδεᾶ· τοιοῦτον δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οἰόμεθα εἶναι». 1097β, 20: «τέλειον δή τι φαίνεται καὶ αὔταρκες ἡ εὐδαιμονία, τῶν πρακτῶν οὖσα τέλος».

3. Αὐτόθι, 1095α, 14: «πᾶσα γνῶσις καὶ προαίρεσις ἀγαθοῦ τινὸς ὀρέγεται, τί ἐστὶν οὗ λέγομεν τὴν πολιτικὴν ἐφίεσθαι καὶ τί τὸ πάντων ἀκρότατον τῶν πρακτῶν ἀγαθῶν». 1099β, 29: «τὸ γὰρ τῆς πολιτικῆς τέλος ἄριστον ἐτίθεμεν, αὕτη δὲ πλείστην ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ ποιούς τινας καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας ποιῆσαι καὶ πρακτικοὺς τῶν καλῶν. εἰκότως οὖν οὔτε βοῦν οὔτε ἵππον οὔτε ἄλλο τῶν ζῴων οὐδὲν εὔδαιμον λέγομεν· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν οἷόν τε κοινωνῆσαι τοιαύτης ἐνεργείας. διὰ ταύτην δὲ τὴν αἰτίαν οὐδὲ παῖς εὐδαίμων ἐστίν· οὔπω γὰρ πρακτικὸς τῶν τοιούτων διὰ τὴν ἡλικίαν... δεῖ γάρ, ὥσπερ εἴπομεν, καὶ ἀρετῆς τελείας καὶ βίου τελείου». 1094β, 14: «τὰ δὲ καλὰ καὶ τὰ δίκαια, περὶ ὧν ἡ πολιτικὴ σκοπεῖται, πολλὴν ἔχει διαφορὰν καὶ πλάνην, ὥστε δοκεῖν νόμῳ μόνον εἶναι, φύσει δὲ μή...». 1094α, 27: «τοιαύτη δ' ἡ πολιτικὴ φαίνεται· τίνας γὰρ εἶναι χρεὼν τῶν ἐπιστημῶν ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ποίας ἑκάστους μανθάνειν καὶ μέχρι τίνος, αὕτη διατάσσει· ὁρῶμεν δὲ καὶ τὰς ἐντιμοτάτας τῶν δυνάμεων ὑπὸ ταύτην οὔσας, οἷον στρατηγικὴν οἰκονομικὴν ῥητορικήν· χρωμένης δὲ ταύτης ταῖς λοιπαῖς (πρακτικαῖς) τῶν ἐπιστημῶν, ἔτι δὲ νομοθετούσης τί δεῖ πράττειν καὶ τίνων ἀπέχεσθαι, τὸ ταύτης τέλος περιέχοι ἂν τὰ τῶν ἄλλων, ὥστε τοῦτ' ἂν εἴη τἀνθρώπινον ἀγαθόν». 1095α, 2: «διὸ τῆς πολιτικῆς οὐκ ἔστιν οἰκεῖος ἀκροατὴς ὁ νέος· ἄπειρος γὰρ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων, οἱ λόγοι δ' ἐκ τούτων καὶ περὶ τούτων· ἔτι δὲ τοῖς πάθεσιν ἀκολουθητικὸς ὢν ματαίως ἀκούσεται καὶ ἀνωφελῶς, ἐπειδὴ τὸ τέλος

ἐξασφαλίζει εἰς τὴν πρᾶξιν τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον θεωρεῖ «ζῷον πολιτικόν»[1].

Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὰ Ἠθικὰ Νικομάχεια προβαίνει ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὅσων ἀνωτέρω ἐξετέθησαν εἰς ἕνα ὁρισμὸν τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας. Ἐν πρώτοις ζητεῖται τὸ ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, διότι ἁπλῶς τὸ ζῆν εἶναι κοινὸν ὄχι μόνον εἰς ὅλον τὸ ζωικὸν βασίλειον, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον τῶν φυτῶν. Κοινὸν ἐπίσης ἐμφανίζεται καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς «θρεπτικῆς» καὶ τῆς «αὐξητικῆς ζωῆς». Ἀνώτερον χαρακτηριστικὸν τῆς ζωῆς εἶναι ἡ «αἰσθητική», ἀλλὰ καὶ τοῦτο φαίνεται κοινὸν εἰς πᾶσαν ζωικὴν ὕπαρξιν. Ὁ φιλόσοφος συμπεραίνει, ὅτι τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως εἶναι ἡ μετὰ λόγου πρακτικὴ ζωή[2]. Ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ κατὰ τὸν φιλόσοφον εἶναι «ψυχῆς ἐνέργεια καὶ πράξεις μετὰ λόγου»[3]. Τὸ ὕψιστον ἀνθρώπινον ἀγαθὸν παρ' Ἀριστοτέλει, ἡ εὐδαιμονία, εἶναι κατὰ ταῦτα ἐνέργεια ψυχῆς «κατ' ἀρετήν»[4]. Ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὸν ὁρισμόν του δέχεται τὴν σωκρατικὴν εὐπραξίαν καὶ μάλιστα ἐν τῇ διπλῇ ἐννοίᾳ τοῦ πράττειν τὸ καλὸν καὶ τοῦ εὐημερεῖν. Τὸ πράτ-

---

ἐστὶν οὐ γνῶσις ἀλλὰ πρᾶξις». 1095α, 6: «διαφέρει δ' οὐδὲν νέος τὴν ἡλικίαν ἢ τὸ ἦθος νεαρός· οὐ γὰρ παρὰ τὸν χρόνον ἡ ἔλλειψις, ἀλλὰ διὰ τὸ κατὰ πάθος ζῆν καὶ διώκειν ἕκαστα. τοῖς γὰρ τοιούτοις ἀνόνητος ἡ γνῶσις γίνεται, καθάπερ τοῖς ἀκρατέσιν· τοῖς δὲ κατὰ λόγον τὰς ὀρέξεις ποιουμένοις καὶ πράττουσι πολυωφελὲς ἂν εἴη τὸ περὶ τούτων εἰδέναι».

1. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1097β, 11: «φύσει πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος». Ἀριστ., Πολιτ., 1253α, 1 «...φανερὸν ὅτι τῶν φύσει ἡ πόλις ἐστί, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῷον».

2. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1097β, 33: «τὸ μὲν γὰρ ζῆν κοινὸν εἶναι φαίνεται καὶ τοῖς φυτοῖς, ζητεῖται δὲ τὸ ἴδιον. ἀφοριστέον ἄρα τήν τε θρεπτικὴν καὶ τὴν αὐξητικὴν ζωήν. ἑπομένη δὲ αἰσθητική τις ἂν εἴη, φαίνεται δὲ καὶ αὐτὴ κοινὴ καὶ ἵππῳ καὶ βοῒ καὶ παντὶ ζῴῳ. λείπεται δὴ πρακτική τις τοῦ λόγον ἔχοντος».

3. Αὐτόθι, 1098α, 13-14. Πρβλ. 1098α, 7: «ἔργον ἀνθρώπου ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον».

4. Αὐτόθι, 1098α, 16: «τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετήν, εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταί, κατὰ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην». 1102α, 5: «ἡ εὐδαιμονία ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν». 1099α, 29: «ἅπαντα γὰρ ὑπάρχει ταῦτα ταῖς ἀρίσταις ἐνεργείαις· ταύτας δέ, ἢ μίαν τούτων τὴν ἀρίστην, φαμὲν εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν».

τειν τὸ καλὸν τοῦ Σωκράτους ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἀρετὴν πρᾶξιν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὸ δὲ εὐημερεῖν πραγματοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν τεχνῶν, ἤτοι τῆς διὰ τῶν τεχνῶν κτήσεως τῶν ἀγαθῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς κατ' ἀρετὴν χρήσεως τῶν ἀγαθῶν τῶν τεχνῶν.

Εἰς τὴν ἐν λόγῳ ὀρθὴν χρῆσιν τῶν ἀγαθῶν εἰσέρχεται, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἡ σωκρατικὴ σοφία, ἡ ὁποία δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπιδίωξιν καὶ κτῆσιν τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ὀρθὴν αὐτῶν χρῆσιν. Ἡ σοφία κατὰ τὸν Σωκράτη, ὡς ἀρχὴ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τῶν ἐκ τῶν τεχνῶν ἀγαθῶν, θεωρεῖται ὕψιστον ἀγαθόν. Ἀλλ' ἡ σωκρατικὴ σοφία ἐνταῦθα φαίνεται ἔχουσα σχέσιν μὲ τὴν κατ' ἀρετὴν χρῆσιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡ δὲ ἔννοια τῆς πράξεως ἐνυπάρχει εἰς τὴν θεωρίαν περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας[1]. Ἐν τῇ σωκρατικῇ ἄλλως τε προσπαθείᾳ πρὸς διαφώτισιν τῆς συνειδήσεως συμπίπτουν αἱ ἔννοιαι τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως, ἡ δὲ ὀρθὴ συμπεριφορὰ πρέπει νὰ κατευθύνεται ὑπὸ τῆς γνώσεως[2]. Ἡ σύνδεσις καὶ ἡ σύγκρισις τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀρετῆς θεμελιοῦν τὴν σωκρατικὴν ἠθικήν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις γνωρίζει τὸ ἀγαθόν, εἶναι ἀδύνατον νὰ πράττῃ τὸ κακόν[3]. Ἡ γνῶσις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν πάσης ἄλλης ἀρετῆς τῶν ἀνθρώπων· αὕτη ὁδηγεῖ ἀπαραιτήτως εἰς τὸ ἀγαθόν.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀρετήν, ὡς τὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐν τῇ πράξει δεδομένην δυνατότητα καὶ ὡς ἀναδίπλωσιν μιᾶς χαρακτηριστικῆς πράξεως, ἥτις νοεῖται ὡς ἐνέργεια τῆς ψυχῆς. Καὶ ἐνταῦθα, εἰς τὴν ψυχὴν ἀναφέρεται ἡ ἀριστοτελικὴ

---

1. Πλάτ., Κρίτων, 51α, 6: «ταῦτα ποιῶν δίκαια πράττειν, ὁ τῇ ἀληθείᾳ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελόμενος. Ξενοφ., Ἀπομν., Γ, IX, 4: «νομίζω οὖν τοὺς μὴ ὀρθῶς πράττοντας οὔτε σοφοὺς οὔτε σώφρονας εἶναι. ἔφη δὲ καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν ἀρετὴν σοφίαν εἶναι».

2. Ξενοφ., Ἀπομν., Γ, IX, 14: «ἐρομένου δέ τινος αὐτόν, τί δοκοίη αὐτῷ κράτιστον ἀνδρὶ ἐπιτήδευμα εἶναι, ἀπεκρίνατο εὐπραξίαν. ἐρομένου δὲ πάλιν, εἰ καὶ τὴν εὐτυχίαν ἐπιτήδευμα νομίζοι εἶναι· πᾶν μὲν οὖν τοὐναντίον ἔγωγ', ἔφη, τύχην καὶ πρᾶξιν ἡγοῦμαι· τὸ μὲν γὰρ μὴ ζητοῦντα ἐπιτυχεῖν τινι τῶν δεόντων εὐτυχίαν οἶμαι εἶναι, τὸ δὲ μαθόντα τε καὶ μελετήσαντά τι εὖ ποιεῖν εὐπραξίαν νομίζω, καὶ οἱ τοῦτο ἐπιτηδεύοντες δοκοῦσί μοι εὖ πράττειν..»

3. Πρβλ. Πινδ., ἀπ. 226: «οὔ τις ἑκὼν κακὸν εὕρετο».

ἀνθρωπολογία. Ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο περιοχάς[1]: α) Ἀπὸ τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς. Ἐδῶ ὑπάγονται αἱ ὁρμαὶ καὶ τὰ πάθη. Εἶναι τὸ βάθος τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. β) Ἀπὸ τὸ λόγον ἔχον μέρος τῆς ψυχῆς. Ἡ περιοχὴ αὕτη ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον ἐντὸς τοῦ πολιτιστικοῦ κόσμου, τοῦ κόσμου δηλ. τῶν χειρῶν τῆς λογικῆς ψυχῆς. Ἐνταῦθα διακρίνομεν πρακτικὰς ἀρετὰς καὶ νοητικάς. Ὁ ἄνθρωπος δὲν διακρίνεται τοῦ ζῴου μόνον ἀπὸ τὰς νοητικὰς ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς πρακτικάς. Αἱ πρακτικαὶ ἀρεταὶ προϋποθέτουν πρᾶξιν. Ἡ πρᾶξις χαρακτηρίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ ζῷον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα διὰ πρᾶξιν. Αἱ νοητικαὶ τέλος ἀρεταὶ εἶναι πνευματικαὶ ἱκανότητες, ὡς ἡ σκέψις καὶ αἱ συνδυαστικαὶ διεργασίαι.

2. ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΚΑΙ ΠΡΑΞΙΣ

Κατὰ τὰ λεχθέντα ὁ «ἄνθρωπος εἶναι ἀρχὴ τῶν πράξεων[2]». Ἡ Ἀριστοτελικὴ ἠθικὴ εἴτε ἀναφέρεται (α) εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ, εἴτε (β) εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος, εἴτε τέλος (γ) εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, τὴν πρᾶξιν ἔχει ὡς βάσιν πάσης σχετικῆς θεωρήσεως.

Ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ δημιουργὸς τοῦ ὅρου τῆς Ἠθικῆς, ἐννοεῖ διὰ τοῦ ὅρου αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος[3].

---

1. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1102α, 28: «τὸ μὲν ἄλογον αὐτῆς (τῆς ψυχῆς) εἶναι, τὸ δὲ λόγον ἔχον». Ἡ περὶ «τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ λόγον ἔχοντος μέρους» αὐτῆς διδασκαλία τοῦ Ἀριστοτέλους ὁδηγεῖ ἀσφαλῶς εἰς τὸν σημερινὸν προβληματισμὸν περὶ τοῦ συνειδητοῦ καὶ ἀσυνειδήτου ψυχισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἠρευνήθη καὶ ἐθεμελιώθη ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ψυχολογίας τοῦ Βάθους καὶ ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ Freud καὶ τοῦ Jung.

2. Αὐτόθι, 1112β, 31.

3. Ὁ Kant ὁρίζει, ὡς γνωστόν, τὴν Φυσικὴν ὡς τὴν ἐπιστήμην τῶν νόμων τῆς φύσεως, τὴν δὲ Ἠθικὴν ὡς τὴν ἐπιστήμην τῶν νόμων τῆς ἐλευθερίας. Ὁ ὁρισμὸς οὗτος τῆς Ἠθικῆς κατὰ Kant δὲν ἔχει τὴν πληρότητα τοῦ ὁρισμοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὡς διδασκαλίας περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος, μιᾶς δηλ. διδασκαλίας ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ὁποίας ἡ ἐλευθερία μόνον ὡς ἓν ἐκ τῶν προβλημάτων αὐτῆς νὰ δύναται νὰ συζητηθῇ (J. Derbolav, Freiheit und Naturordnung im Rahmen des aristotelischen Ethik, Kant-Studien, Bd. 57, Heft 1-4, 196 6, σ. 32-60).

Διὰ μὲν τῆς τέχνης ἐπιδιώκεται ὁ καταδαμασμὸς τῶν πραγμάτων καὶ τῆς φύσεως· κερδίζει δὲ ἡ τέχνη σπουδαιότητα διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτῆς. Διὰ δὲ τῆς πράξεως ἀναφερόμεθα ἀμέσως εἰς πρόσωπα, ἅτινα ἐν τῇ πραγματοποιήσει τῶν σκοπῶν των διὰ ταύτης αἴρονται ὑπεράνω τῶν πραγμάτων. Ἐνταῦθα ἔγκειται καὶ ἡ ἠθικὴ διάστασις τῆς πράξεως.

Χαρακτὴρ καὶ πρᾶξις εὑρίσκονται παρ' Ἀριστοτέλει εἰς μίαν ἀμοιβαίαν σχέσιν. Ἐν τῇ πράξει ἀποκτῶμεν ἠθικὴν συμπεριφορὰν[1] καὶ μόνον ὡς ἐγκρατεῖς καὶ σταθεροὶ χαρακτῆρες δυνάμεθα ἐν τῇ κυρίᾳ ἐννοίᾳ νὰ προβῶμεν εἰς ἠθικὴν πρᾶξιν. Καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κατάδηλον κύκλον εὑρίσκεται τὸ πρόβλημα τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Ἀριστοτέλης φρονεῖ ὅτι, ὅπως ὁ οἰκοδομῶν καθίσταται οἰκοδόμος καὶ ὁ κιθαρίζων κιθαριστής, οὕτω καὶ ὁ πράττων κατὰ τρόπον δίκαιον γίνεται δίκαιος, ὁ πράττων σωφρόνως γίνεται σώφρων καὶ ὁ πράττων κατὰ ἀνδρεῖον τρόπον καθίσταται ἀνδρεῖος[2]. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἑπομένως τοῦ Ἀριστοτέλους ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀχθῇ εἰς νεαρὰν ἡλικίαν εἰς τὴν πρᾶξιν[3], ἄλλως ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ ἤθελε παραμείνει ἄνευ μορφῆς.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἄσκησις καὶ ὄχι ἡ διδασκαλία ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν πάσης ἠθικῆς ἀγωγῆς. Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς σκέψεως ταύτης φέρομεν δύο ἀκόμη θέσεις ἐκ τῶν Ἠθικῶν Νικομαχείων: «διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὔσης, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθείη ἄνω φέρεσθαι,

1. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1103α, 31: «τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν».

2. Αὐτόθι, 1103α, 33: «... ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί· οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι».

3. Αὐτόθι, 1103β, 24: «... εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι».

οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίζῃ τις ἄνω ῥιπτῶν, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω, οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθείη. οὔτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους» (1103α, 14-26). Καὶ περαιτέρω: «οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι, πράττοντες δὲ τὰ ἐν δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρεῖοι οἱ δὲ δειλοί. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτωσι ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτωσί. καὶ ἑνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιὰς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν» (1103β, 13-25).

Ἡ ἀρχὴ ἑπομένως πάσης ἠθικῆς ἀγωγῆς εὑρίσκεται ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ νέου ἀνθρώπου. Αὐτὴ ἡ ἄσκησις πραγματοποιεῖται κάτω ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν σπουδαίων[1], τῶν ὡρίμων δηλ. ψυχοσωματικῶς ἐνηλίκων, οἵτινες καὶ δύνανται νὰ ὁδηγήσουν τὸν νέον ἄνθρωπον εἰς τοιαύτας καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι θέτουν αὐτὸν πρὸ ἠθικῶν ἀπαιτήσεων, καὶ συγχρόνως φροντίζουν οὕτως, ὥστε αἱ ἐν λόγῳ ἀπαιτήσεις νὰ ὑπερνικηθοῦν ὑπὸ τῶν νέων ἀνθρώπων ἐν τῇ πράξει, δι' ἰδίας αὐτῶν πρωτοβουλίας καὶ κατὰ τὸν ὀρθὸν τρόπον. Ἡ τοιαύτη ὅμως κατὰ τὸν ὀρθὸν τρόπον ἀντιμετώπισις τῶν ἠθικῶν ἀπαιτήσεων φέρει ἡμᾶς καὶ πρὸ ἑνὸς λογικοῦ καὶ ἐννοιολογικοῦ ὁρίζοντος, ἀπαιτοῦντος γνῶσιν, προαίρεσιν καὶ ἀμετακίνητον πρᾶξιν, ἅτινα πρέπει νὰ διατίθενται ὑπὸ τοῦ πρὸς τοῦτο ἐντεταλμένου ἀνδρός[2].

---

1. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1105β, 14.

2. Αὐτόθι, 1105α, 30: «... ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁ πράττων πῶς ἔχων πράττῃ, πρῶτον μὲν ἐὰν εἰδώς, ἔπειτ' ἐὰν προαιρούμενος, καὶ προαιρούμενος δι' αὐτά, τὸ δὲ τρίτον ἐὰν καὶ βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως ἔχων πράττῃ». 1105β, 7: «δίκαιος δὲ καὶ σώφρων ἐστὶν οὐχ ὁ ταῦτα πράττων, ἀλλὰ καὶ (ὁ) οὕτω πράττων ὡς οἱ δίκαιοι καὶ σώφρονες πράττουσιν. εὖ οὖν λέγεται ὅτι ἐκ τοῦ τὰ δίκαια πράττειν ὁ δίκαιος γίνεται καὶ ἐκ τοῦ τὰ σώφρονα ὁ σώφρων».

Ἀξίζει ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ, ὅτι εἰς τὴν πρωταρχικὴν καὶ ἐλευθέραν ἔκφρασιν τοῦ παιδιοῦ, εἰς τὸ παιχνίδι, ὑπεισέρχεται ἡ φύσει εἰς τὸν ἄνθρωπον δοθεῖσα ἱκανότης καὶ τάσις τῆς ἀσκήσεως ὡς μορφὴ ἀγωγῆς. Ἡ σημαντικὴ αὐτὴ ἀνθρωπολογικὴ ἀνακάλυψις τοῦ παιχνιδιοῦ ὡς παράγοντος τῆς ἀσκήσεως ἔχει τὴν καταγωγήν της εἰς τὸν Schleiermacher, ὁ ὁποῖος καὶ ἐξαίρει ἰδιαιτέρως τὸν μεγάλον ρυθμιστικὸν ρόλον τοῦ παιχνιδιοῦ ἐν τῇ ἀγωγῇ καὶ γενικώτερον ἐν τῇ ζωῇ[1]. Ἐκ τοῦ βάθους τοῦ παιχνιδιοῦ ἀναδύεται καὶ ἡ ἐπανάληψις ὡς μία ἐκ τῶν στοιχειωδῶν ἀνθρωπίνων βασικῶν μορφῶν τῆς ἀγωγῆς, διὰ τῆς ὁποίας πᾶσα πρᾶξις καθίσταται ἐλαφροτέρα.

Ἐὰν τοποθετήσωμεν εἰς συστηματικὸν πλαίσιον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τῆς μορφώσεως τοῦ χαρακτῆρος, θὰ ἴδωμεν, ὅτι κατὰ τὸν φιλόσοφον ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει διὰ μέσου πρακτικῆς ἀσκήσεως καὶ ἐθισμοῦ[2] νὰ ἀποκτήσῃ τρόπον συμπεριφορᾶς, ὁ ὁποῖος πηγάζων ἀπὸ τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς καὶ μετέχων τελικῶς τοῦ λογικοῦ μέρους αὐτῆς καθίσταται «δευτέρα φύσις»[3]. Ὁ ἐθισμὸς ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη τὸ μεσολαβητικὸν στοιχεῖον μεταξὺ ἐμπειρίας καὶ κατανοήσεως κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπὶ συγκεκριμένης καταστάσεως ἠθικῶν ἀπαιτήσεων, τὸ ὁποῖον ἐγκαθιδρύει τοὺς ἠθικοὺς κανόνας ὡς «ἐλατήρια» καὶ συγχρόνως σκοποὺς πράξεων ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου[4].

Ἐκ τῆς ἐπιχειρηθείσης ἀνωτέρω δομικῆς ἐξετάσεως τῆς πράξεως ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν πρὸς παιδαγωγικὴν ἀξιολόγησιν καὶ τὰ ἑξῆς: (α) Ἡ ἀγωγὴ λαμβάνει χώραν μεταξὺ δύο ἀνθρώπων, τοῦ διδάσκοντος—ψυχοσωματικῶς ὡρίμου— καὶ τοῦ βαίνοντος πρὸς ὡρίμασιν διδασκομένου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀσκεῖται παιδευτικὴ

1. F. Schleiermacher, Paedagogische Schriften, Hg. v. E. Weniger u. Th. Schulze, in: Paedagogische Texte, Hg. v. W. Flitner, Duesseldorf - Muenchen 1970, σ. 50.

2. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1098β, 3: «τῶν ἀρχῶν δ' αἱ μὲν ἐπαγωγῇ θεωροῦνται, αἱ δ' αἰσθήσει, αἱ δ' ἐθισμῷ τινί, καὶ ἄλλαι δ' ἄλλως». 1114α, 9: «ἐκ τοῦ ἐνεργεῖν περὶ ἕκαστα αἱ ἕξεις γίνονται». 1148β, 29: «τοῖς μὲν γὰρ φύσει τοῖς δ' ἐξ ἔθους συμβαίνουσιν».

3. Πρβλ. καὶ Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 61, 64.

4. J. Derbolav, Freiheit und Naturordnung im Rahmen des aristotelischen Ethik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 45.

ἐνέργεια, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς σκέψεως καὶ πράξεως αὐτοῦ. Ἀγωγὴ κατὰ ταῦτα σημαίνει πάντοτε ἐπίδρασιν καθ' ὡρισμένον σκοπόν, ἤτοι θετικὴν ἐπίδρασιν. Ἡ ἐν λόγῳ ἐπίδρασις συνεπάγεται μίαν ἀλλαγὴν εἰς τὴν σκέψιν καὶ πρᾶξιν (βούλησιν) τοῦ νέου ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἐν συνεχείᾳ διὰ τοῦ ἐθισμοῦ θὰ σταθεροποιηθῇ καὶ μονιμοποιηθῇ εἰς νέον τρόπον συμπεριφορᾶς. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀγωγὴ ἀποβλέπει εἰς μίαν σταθερότητα. β) Ἡ ἀγωγή, ὡς ἐλέχθη, πραγματοποιεῖται κατὰ τὴν συναντησιακὴν σχέσιν δύο ἢ περισσοτέρων ἀνθρώπων καὶ δι' ὡρισμένον σκοπόν. Ἐνταῦθα καθίσταται φανερὸς ὁ τελολογικὸς χαρακτὴρ τοῦ φαινομένου τῆς ἀγωγῆς, ὡς καὶ ἡ διαλογικὴ καὶ διαλεκτικὴ δομὴ τῆς συναντήσεως. γ) Εἰς πᾶσαν παιδευτικὴν πρᾶξιν πραγματοποιεῖται συνάντησις πρὸς πρόσωπα, πράγματα καὶ καταστάσεις. Ἡ συναντησιακὴ αὐτὴ σχέσις προϋποθέτει ἑπομένως ἓν καθωρισμένον σύνολον ἀνθρώπων μὲ κοινωνικὴν καὶ πολιτιστικὴν ὑπόστασιν. Ἐνταῦθα γίνεται φανερὰ ἡ κοινωνικὴ - ἀνθρωπολογική, πολιτιστική, κοινωνιολογικὴ καὶ ἠθικὴ διάστασις τῆς Παιδαγωγικῆς.

3. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Ἀνωτέρω εἴδομεν τὴν πρᾶξιν ἐν τῇ ἠθικῇ ἐννοιολογικῇ διαστάσει αὐτῆς. Ὁ Derbolav ἀναζητῶν μίαν ἀρχὴν τῶν πράξεων εὑρίσκει τὴν ἀρχὴν τῆς εὐθύνης (das Prinzip der Verantwortung). Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ παιδαγωγικὴ εὐθύνη (Erziehungsverantwortung) ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν πάσης παιδαγωγικῆς πράξεως. Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἠθικὴ χαρακτηρίζεται ὡς μία δυναμικὴ Ἠθικὴ τῆς εὐθύνης ἐν τῇ ἐπιδιώξει αὐτῆς νὰ θέσῃ εἰς τοὺς νέους ἀνθρώπους καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ σκοπούς. Αὐτὸν τὸν δυναμισμὸν τῶν ἠθικῶν ἀξιώσεων τῆς παιδαγωγικῆς εὐθύνης ἔναντι πάσης ἄλλης πράξεως προσπαθεῖ νὰ καταδείξῃ ὁ Derbolav[1] ὡς ἑξῆς:

α) Πᾶσα ἠθικὴ συμπεριφορὰ ἔναντι συνανθρώπου γενικῶς συνεπάγεται καὶ ἀνάληψιν εὐθύνης ἐν τῇ πράξει ἔναντι τῆς πα-

---

1. J. Derbolav, Einfuehrung in die Paedagogik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 33-35. Αἱ σελίδες αὐταὶ ἀποδίδονται ἐνταῦθα ἐλευθέρως καὶ περιληπτικῶς.

ρούσης συμπεριφορᾶς καὶ ἐν γένει τοῦ παρόντος τοῦ συνανθρώπου. Παιδαγωγικὴ συμπεριφορὰ ὅμως ἔναντι τοῦ νέου ἀνθρώπου σημαίνει ἀνάληψιν εὐθύνης ὄχι μόνον διὰ τὸ παρὸν ἀλλὰ συγχρόνως καὶ κατὰ τρόπον ἔμμεσον καὶ διὰ τὸ μέλλον αὐτοῦ.

β) Καὶ ἔναντι ἑτέρας διαλεκτικῆς ἐπιβάλλεται νὰ καταστῇ ἐνεργὸς ἡ παιδαγωγικὴ εὐθύνη. Αὕτη ἐν ἀρχῇ εἶναι εὐθύνη τοῦ μελλοντικοῦ προορισμοῦ τοῦ νέου ἀνθρώπου, ὅπως οὗτος τίθεται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν «ἀνοικτῶν δυνατοτήτων» (offenen Moeglichkeiten) αὐτοῦ. Καὶ ἐπ' αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ὁδοῦ τίθενται αἱ πραγματικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀξιώσεις. Ὁ κόσμος τῶν παιδαγωγικῶν ἀπαιτήσεων, τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν πνευματικῶν - ἠθικῶν ἀξιώσεων δὲν παραμένει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ παιδαγωγικοῦ γεγονότος, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν παιδευτικὴν ἐνέργειαν ὡς μία σφαῖρα ἐναλλασσομένων μέσων ἢ ὡς ἓν πεδίον ἀσκήσεων, ἀλλὰ ὁ ἴδιος θέτει ἔμπροσθεν ἕκαστον στοιχεῖον τοῦ Γενικοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ νέος ἄνθρωπος εἰσέρχεται καὶ ἐρωτῶν ἐξεργάζεται ἑαυτόν, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος διακρίνεται ἀτομικῶς, ἐξατομικεύεται καὶ κερδίζει τὴν προσωπικήν του κατάστασιν καὶ παρουσίαν. Ἡ παιδαγωγικὴ εὐθύνη ὅμως δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸν νέον ἄνθρωπον. Αὕτη πρέπει νὰ προσδιορισθῇ ἐπίσης καὶ ὡς εὐθύνη τῆς γνησιότητος τῆς παιδαγωγικῆς ἀναφορᾶς μεταξὺ τῶν μορφωτικῶν ἀξιώσεων τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐρωτώσης συνειδήσεως τοῦ Educandus, ὡς εὐθύνη καὶ διὰ τὴν ὑπόστασιν καὶ ἀνανέωσιν τοῦ ἀντικειμένου καὶ διὰ τὴν ἀπόδοσιν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ ὑποκειμένου. Καὶ τὸ διπλοῦν αὐτὸ καθῆκον πρὸς τὸ Ὑποκείμενον καὶ τὸ Ἀντικείμενον δὲν δύναται νὰ μεταδοθῇ οὔτε ἐξ ἑνὸς ἀμέσου πολιτιστικοῦ ἐνδιαφέροντος οὔτε ἐκ μιᾶς κοινωνικῆς τάσεως μόνον· τοῦτο ἀπαιτεῖ ἔτι περαιτέρω εἰδικὴν παιδαγωγικὴν καὶ ψυχολογικὴν μόρφωσιν.

γ) Ἐξ ὅσων ἀλλαχοῦ ἐλέχθησαν, δύναταί τις νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν παιδαγωγικὴν πρᾶξιν ὡς ἀποβλέπουσαν εἰς μίαν «παραγωγήν». Βεβαίως πρόκειται ὄχι περὶ μιᾶς τεχνικῆς παραγωγῆς ἑνὸς καθωρισμένου ἔργου, ἐκ μιᾶς καθωρισμένης ὕλης καὶ καθ' ὡρισμένους κανόνας καὶ νόμους, ἀλλὰ περὶ μιᾶς παραγωγῆς - διαμορφώσεως καὶ ἐξεργασίας χαρακτηριστικῶς ἀνθρωπίνων δυνατοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐπιβάλλεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ τροφίμου νὰ κατορθωθοῦν καὶ

ὁμοῦ μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ νὰ συνεπιτευχθοῦν, ἐὰν τοῦτο πρέπῃ νὰ ἐπιτευχθῇ. Τὴν ἐν λόγῳ ἐπιτυχίαν δὲν ἔχει οὐδέποτε πλήρως εἰς χεῖράς του ὁ παιδαγωγός. Οὗτος δὲν γνωρίζει κατὰ πόσον ὁ ἐρεθισμός του θὰ γίνῃ ἀποδεκτὸς καὶ ἡ ἐρωτηματική του στάσις θὰ παραληφθῇ καὶ θὰ τύχῃ ἀπαντήσεως. Τοῦτο θὰ ἀποκτήσῃ ἔννοιαν, σημασίαν καὶ καρποὺς πολὺ ἀργότερον καὶ θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὸ ζωντανὸν πνεῦμα τοῦ τροφίμου.

Κατὰ ταῦτα εἶναι δυνατὸν νὰ ἰσχυρισθῇ τις, ὅτι ὁ παιδαγωγός, δι' ὅλης τῆς παιδαγωγικῆς του τέχνης ἐν τῇ μετὰ τοῦ τροφίμου συναντήσει, οὐδόλως δύναται νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν εὐτυχῆ, ὡς ὁ Σωκράτης περιγράφει ὡς ἐπιτυχίαν πάσης τεχνικῆς ἐπιδεξιότητος. Κατὰ διπλοῦν τρόπον παραμένει περιωρισμένη ἡ παιδαγωγικὴ πρᾶξις ἐν τῇ προσπαθείᾳ της δι' ἐπιτυχίαν: ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐν σχέσει πρὸς τὸ «ἀνοικτὸν» ἀποτέλεσμα τῆς συγκεκριμένης μορφωτικῆς προσπαθείας της, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν σχέσει πρὸς τὴν μετέπειτα εὐδοκίμησιν τοῦ τελοῦντος ἐν τῇ διαδικασίᾳ τῆς μορφώσεως τροφίμου.

4. ΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ

Ι. Εἰς τὰ παραδοσιακὰ διδακτικὰ βιβλία τῆς Παιδαγωγικῆς φέρεται τὸ θέμα αὐτὸ κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὸν τίτλον «περὶ τοῦ διδασκάλου», καὶ ἀναζητεῖται ἐπὶ ἐμπειρικῶν, ψυχολογικῶν - ἀναλυτικῶν ἢ φαινομενολογικῶν ὁδῶν νὰ καθορισθῇ ἡ ψυχή, ἡ οὐσία, ὁ τύπος ἢ ἡ ἰδεώδης μορφὴ τοῦ διδασκαλικοῦ προσώπου καὶ ἔργου. Εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους πρῶτος ὁ Derbolav ἀποκαλεῖ τὸ ἐν λόγῳ θέμα «διδασκαλίαν περὶ τῶν παιδαγωγικῶν ἀρετῶν τοῦ διδασκάλου»[1].

Ὁ διδάσκων ἀποτελεῖ ἀποφασιστικὸν παράγοντα ἀγωγῆς. Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ ἐν γένει μετὰ τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας μιᾶς χώρας ἀποτελοῦν πρωτεύοντα παράγοντα διαπαιδαγωγήσεως τοῦ λαοῦ τῆς χώρας αὐτῆς. Ὁ διδάσκαλος πάσης βαθμίδος ἐκπαιδεύσεως ἦτο καὶ θὰ εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ σχολείου καὶ ὁ ἀκρογωνιαῖος

---

1. J. Derbolav, Einfuehrung in die Paedagogik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 36.

λίθος τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ πέρα αὐτοῦ ὁ φορεὺς τῆς «ἀνατάσεως τῶν ψυχῶν» τῶν συνανθρώπων του.

Ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, οὕτω καὶ κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν τὸν σπουδαιότερον παράγοντα τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς ἀπετέλει ἡ διδασκαλικὴ προσωπικότης. Ὁ διδάσκαλος τῶν χριστιανοπαίδων ἔπρεπε νὰ εἶναι χριστιανικὴ διδασκαλικὴ προσωπικότης. Τὸ τελειότερον πρότυπον παιδαγωγοῦ καὶ διδασκάλου ἐμφανίζεται ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὗτος ὑπῆρξε καὶ θὰ παραμείνῃ ὁ παιδαγωγὸς νέων καὶ γερόντων, ὅλων τῶν αἰώνων, μὲ ἀσύλληπτον παιδαγωγικὴν δραστηριότητα καὶ ἀπροσδιόριστον διδακτικὴν ἱκανότητα, ἱδρυτὴς τῆς παγκοσμίου χριστιανικῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τελειότατον ὑπόδειγμα ὅλων τῶν παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων. Κατὰ τὸ πρότυπον δὲ τοῦ Μεγάλου Διδασκάλου ἀπέβησαν καὶ οἱ μαθηταί του ἐν συνεχείᾳ διδάσκαλοι, παιδεύοντες τοὺς πάντας διὰ τῆς παρρησίας αὐτῶν καὶ διδάσκοντες εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὴν ὑψηλὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν[1].

Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τονίζουν ὑπερβαλλόντως τὴν σπουδαιότητα τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου καὶ ἀποφαίνονται, ὅτι ἡ μὲν ὕπαρξις τοῦ παιδιοῦ ὀφείλεται εἰς τοὺς γονεῖς, ὁ δὲ καλὸς τρόπος ζωῆς αὐτοῦ εἰς τοὺς διδασκάλους[2]. Ἰδιαιτέρως ὁ Ἰω. Χρυσόστομος τονίζει τὴν ἀνάγκην τοῦ «καταλλήλου», τοῦ πρέποντος διδασκάλου: «παιδαγωγοῦ χρεία ἀκριβοῦς»[3]. Τὴν αὐτὴν ἀναγκαιότητα καὶ χρησιμότητα τοῦ διδασκάλου τονίζει διὰ μακρῶν καὶ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, ὁ ὁποῖος παρομοιάζει τὸν παιδαγωγὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ στρατηγόν, ὁ ὁποῖος ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν στρατιωτῶν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ κυβερνήτην, ὁ ὁποῖος σῴζει εἰς τὰς θαλάσσας καὶ τὸ πλοῖον καὶ τοὺς ἐπιβάτας. Ἐνταῦθα ὁ Κλήμης βλέπει τὴν εὐθύνην τοῦ διδασκάλου καὶ ἔναντι τῆς πολιτείας καὶ ἔναντι τοῦ τροφίμου· θὰ ἔλεγέ τις μάλιστα τὴν εὐθύνην ἔναντι ὄχι μόνον τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ, μέχρις ὅτου δηλ. ὁ τρόφιμος ἐλλιμενισθῇ «ἀβλαβὴς εἰς τὸν λιμένα τῶν οὐρανῶν»[4].

---

1. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 60, 402.
2. Αὐτόθι, 63, 768: «διὰ τούτων (τῶν γονέων) μὲν γὰρ τὸ ζῆν, δι' ἐκείνων (τῶν διδασκάλων) δὲ τὸ καλῶς ζῆν γίνεται».
3. Περὶ κενοδοξίας καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονέας ἀνατρέφειν τὰ τέκνα, κεφ. 16.
4. Κλ. Ἀλεξ., M. P. G., 8, 313 B-C.

Ὁ αὐτὸς ἐκκλησιαστικὸς πατὴρ τονίζει τὴν ἀξίαν τοῦ καταλλήλου διδασκάλου. Ἀναφέρει ὀνόματα διδασκάλων, γνωστῶν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ὡς εἶναι ὁ Φοῖνιξ διδάσκαλος τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ Ἄδραστος διδάσκαλος τῶν παίδων τοῦ Κροίσου, ὁ Λεωνίδας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Ναυσίθοος τοῦ Φιλίππου, ὁ Σίκινος τῶν παίδων τοῦ Θεμιστοκλέους· τοὺς διδασκάλους ὅμως αὐτοὺς ὁ ἱερὸς πατὴρ δὲν θεωρεῖ καταλλήλους, διότι δὲν ἐκοσμοῦντο δι' ἀρετῆς. Ἔτι ἀκαταλληλοτέρους θεωρεῖ ὁ Κλήμης τοὺς διδασκάλους τῶν τέκνων τῶν βασιλέων τῶν Περσῶν[1].

Ἡ ἀναγκαιότης αὕτη τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου τονίζεται ἰδιαιτέρως καὶ κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν διὰ τοῦ στόματος τοῦ Πλάτωνος: «ἄνευ ποιμένος δὲ οὔτε πρόβατα οὔτε ἄλλο οὐδέν πω βιωτέον, οὐδὲ δὴ παῖδας ἄνευ τινῶν παιδαγωγῶν»[2]. Ὁ Πλούταρχος ὡσαύτως ἀποφαίνεται περὶ τῆς ἀναγκαιότητος αὐτῆς διὰ τῆς ρήσεως «διδασκάλους γὰρ ζητητέον τοῖς τέκνοις»[3].

Ὁ διδάσκαλος, κατὰ τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν μεγάλην του ἀποστολήν, ὀφείλει νὰ εἶναι προικισμένος δι' ὡρισμένων χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων, τὰ ὁποῖα καὶ καθιστοῦν αὐτὸν ὡλοκληρωμένην προσωπικότητα. Ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὸ διδασκαλικὸν ἔργον ἔχει ἡ ἀγάπη τοῦ διδάσκοντος πρὸς τοὺς μαθητάς του. Μεγάλην σημασίαν λαμβάνει ἡ ἰδιότης αὐτὴ τοῦ διδασκάλου παρὰ Ἰω. Χρυσοστόμῳ, ἀφοῦ ὁλόκληρος ἡ ἐκκλησιαστικὴ διδακτικὴ ζωὴ αὐτοῦ ἀφιερώθη, ἀκριβῶς ἐξ ἀγάπης, εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀκροατῶν καὶ τοῦ ποιμνίου του. Τὰ πάντα ἔπραττεν ἀποβλέπων μόνον εἰς ἕνα σκοπόν, τὴν ὠφέλειαν τῶν ἀκροατῶν, τοὺς ὁποίους ἀπεκάλει πολίτας, πατέρας, ἀδελφούς, τέκνα, μέλη, σῶμα, φῶς, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ φωτὸς γλυκυτέρους[4]. «Εἴ γε ἐνῆν», ἔλεγεν εἰς τὸ ἀκροατήριόν του ἡμέραν τινά, «τὴν καρδίαν ἡμῶν ἀναῤῥῆξαι καὶ ἐπιδεῖξαι, εἴδετε ἂν μετὰ πολλῆς ἔνδον ὄντας τῆς εὐρυχωρίας πάντας ὑμᾶς, καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ ἄνδρας· τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς ἀγάπης δύναμις,

---

1. Κλ. Ἀλεξ., M. P. G., 8, 315-316 καὶ 317.
2. Πλάτ., Νόμοι, 808d, 2.
3. Πλουτάρχου, Περὶ παίδων ἀγωγῆς, κεφ. 7.
4. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 52, 430 καὶ 61, 115.

τοῦ οὐρανοῦ εὐρυχωροτέραν ποιεῖ τὴν ψυχήν»[1]. Μεταξὺ διδάσκοντος καὶ διδασκομένων πρέπει νὰ ὑπάρχῃ οἰκειότης πατρὸς καὶ τέκνων καὶ ἰσχυρὸς σύνδεσμος ἀγάπης[2].

Ἡ ὅλη διδασκαλικὴ δρᾶσις τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὑπεξεκαίετο ἀκριβῶς ὑπὸ τῆς ἀπείρου αὐτῆς ἀγάπης, ἀνάλογον τῆς ὁποίας μόνον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Pestalozzi θὰ ἠδύνατό τις νὰ εὕρῃ[3]. Ἡ ὅλη παιδαγωγικο-μορφωτικὴ προσπάθεια τοῦ Pestalozzi ἐν Stanz, ὡς καὶ γενικῶς τὸ ὅλον παιδαγωγικὸν σύστημα τοῦ ἀνδρὸς ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἀγάπης. Ὡς ὁ ἴδιος τονίζει, πᾶσα διαταγή, πᾶσα μέθοδος, πᾶσα παιδαγωγικὴ τέχνη ἔπρεπε νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀγάπης[4].

Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ εἶναι κάτοχος τῶν πρὸς διδασκαλίαν γνώσεων. Εἶναι μία ἀρετή, ἡ ὁποία ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ χριστιανικοὺς χρόνους μέχρι σήμερον διετήρησε τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀδιαφιλονίκητον ἀξίαν της. Ἴδιον τοῦ διδασκάλου εἶναι, νὰ μὴ παρέχῃ μόνον ἁπλῶς γνώσεις, ἀλλὰ ὠφελίμους καὶ ἐποικοδομητικὰς γνώσεις, «ὁ οὐκ εἰδὼς ἃ χρὴ περὶ τῆς ὀρθῆς διδάσκειν διδασκαλίας, πόῤῥω ἔστω θρόνου διδασκαλικοῦ»[5]. Κριτήριον τῆς ὑπὸ τοῦ διδασκάλου παροχῆς τῶν ποικίλων γνώσεων ὀφείλει νὰ εἶναι ὄχι ἡ ἐπιθυμία ἀλλὰ τὸ συμφέρον τοῦ μαθητοῦ[6].

---

1. M. P. G., 60, 313.

2. M. P. G., 50, 674. Πρβλ. 62, 632: «δεῖ τὸν μέλλοντά τι τῶν χρησίμων μαθεῖν, πρὸ τῶν ἄλλων πάντων ἡδέως ἔχειν πρὸς τὸν διδάσκοντα· τούτου δὲ μὴ κατασκευασθέντος, οὐκ ἔνι γενέσθαι τι τῶν δεόντων οὐδὲ τῶν χρησίμων». 54, 414: «οὐδενὸς γὰρ οὕτω μάλιστα δεῖ τῷ λέγοντι, ὡς εὐνοίας ἀκροατοῦ». Διὰ τοῦτο μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἡ χρυσῆ τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ ἀγάπης γέφυρα, διὰ τῆς ὁποίας μεταδίδονται καὶ καθίστανται ἀποδεκτὰ τὰ διδασκόμενα.

3. Πρβλ. Pestalozzi, Saemtliche Werke, Bd. 2, σ. 123: «Unmensch ist der Mensch ohne Gott und ohne Liebe».

4. Pestalozzi, Brief an einen Freund ueber seinen Aufenthalt in Stanz (1799), Ed. F. Mann, 65, σ. 88: «Ich kannte keine Ordnung, keine Methode, keine Kunst, die nicht auf den einfachen Folgen der Ueberzeugung meiner Liebe gegen meine Kinder ruhen sollten. Ich wollte keine kennen».

5. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 62, 673. Πρβλ. αὐτόθι: «μὴ ζήτει γενέσθαι διδάσκαλος, εἰ τῆς τοῦ πράγματος ἀξίας ἀπέχεις, ἀλλὰ καὶ ἑλκόμενος ἀποπήδα».

6. Αὐτόθι, 60, 28: «διδασκάλου γὰρ τοῦτό ἐστι, μὴ ἃ βούλεται ὁ μαθητής, ἀλλ' ἃ συμφέρει μαθεῖν, διδάσκειν».

Ὁ διδάσκαλος, κατὰ τοὺς πατέρας ἰδίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ κοσμῆται δι' εὐλαβείας, κοσμιότητος καὶ σωφροσύνης· νὰ ἐνεργῇ μετὰ ἐλευθερίας καὶ παρρησίας· νὰ μὴ εἶναι τραχύς, σκληρὸς καὶ θρασύς, καὶ νὰ εἶναι φίλος ὄχι μόνον τοῦ παιδιοῦ (φιλόπαις), ἀλλὰ καὶ φίλος τοῦ Θεοῦ (φιλόθεος). Ἀρετὴ ὡσαύτως τοῦ διδασκάλου ἀποτελεῖ τὸ αἰδέσιμον αὐτοῦ: «τὸ γὰρ αἰδέσιμον εἶναι τὸν διδάσκαλον μαθητῶν ὠφέλεια»[1]. Τὴν ἀρετὴν τῆς κοσμιότητος τοῦ διδασκάλου ἐξαίρει καὶ ὁ Πλάτων εἰς τὸ ἕβδομον κεφάλαιον τῆς Πολιτείας διὰ τῶν κάτωθι: «οὐκοῦν καὶ τὰ προειρημένα τούτου ἐπ' εὐλαβείᾳ πάντα προείρηται, τὸ τὰς φύσεις κοσμίους εἶναι καὶ στασίμους οἷς τις μεταδώσει τῶν λόγων, καὶ μὴ ὡς νῦν ὁ τυχὼν καὶ οὐδὲν προσήκων ἔρχεται ἐπ' αὐτό» (539d, 3).

Ὑπεράνω ὅλων ὅμως τῶν ἀρετῶν τοῦ διδασκάλου ἐξαίρεται ἰδιαιτέρως καὶ κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν καὶ κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ἡ διδασκαλία διὰ τοῦ παραδείγματος. Ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ ἐπιδεικνύῃ ὡς παράδειγμα τὰς αὐτοῦ πράξεις καὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ βίον· νὰ καθίσταται διδάσκαλος μᾶλλον τοῦ βίου παρὰ τοῦ λόγου, ἐκπαιδεύων οὕτω τοὺς μαθητὰς διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ κατορθωμάτων: «ὅταν οὖν τις καὶ λόγῳ παιδεύῃ καὶ βίῳ, πάντων ἐστὶ μείζων. διδασκάλους γὰρ τούτους εἶναι, τοὺς καὶ τοῖς ἔργοις διδάσκοντας καὶ τῷ λόγῳ παιδεύοντας»[2]. Ἰδιαιτέραν σημασίαν λαμβάνει τὸ παράδειγμα, ὡς ἀρίστη ἀρετὴ τοῦ διδασκάλου, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἐποχήν. Οἱ Ἀπόστολοι ἐδίδασκον πρῶτον διὰ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς των καὶ μετὰ ταῦτα διὰ τῶν λόγων. Ὁ Χριστὸς ἐπαινεῖ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος καὶ διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν λόγων, καὶ διὰ τῆς πράξεως καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας, κηρύττει τὴν χριστιανικὴν πίστιν: «ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται» (Ματθ. 5,19). Ἀπευθυνθεὶς δὲ πρὸς τὸν Τιμόθεον, καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἐκάλεσεν αὐτὸν πρῶτον νὰ διδαχθῇ ὁ ἴδιος τοὺς θείους λόγους καὶ νὰ καρπωθῇ τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν, νὰ ἀποβῇ δηλ. «ἀρχέτυπον τοῦ βίου» καὶ μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ δι-

---

1. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 62, 381.

2. Αὐτόθι, 61, 265. Πρβλ. αὐτόθι, 60, 225: «δίδαξόν με διὰ τοῦ βίου τοῦ σοῦ, αὕτη ἡ διδασκαλία ἀρίστη». Ν. Ἐξαρχοπούλου, Ποῖός τις πρέπει νὰ εἶναι ὁ διδάσκαλος, Ἐν Ἀθήναις 1907.

δάξῃ ἄλλους ἀνθρώπους[1]. Οὕτως ὁ ἀληθὴς διδάσκαλος, ὁ διακατεχόμενος ἀπὸ ἰδεώδη καὶ ὁ πληρούμενος ὑπὸ ἀξιῶν, εἰς τὰς ὁποίας πιστεύει καὶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ὁποίων μάχεται, ὁδηγεῖ καὶ ἑαυτὸν πρὸς πληρεστέραν ἄσκησιν τοῦ ὑψηλοῦ του ἔργου, τοῦ παιδαγωγικοῦ ἔργου, τοῦ ἔργου τοῦ μορφωτοῦ τῆς ἁπλάστου καὶ ἀώρου γενεᾶς, καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμπνέει πίστιν καὶ ἐνθουσιασμόν, κατευθύνων τὸν βίον των πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος, ὡς ἀκριβῶς τὸ ἄστρον τῆς Βηθλεὲμ κατηύθυνε τὴν πορείαν τῶν μάγων πρὸς τὸ θεῖον βρέφος.

II. Κατὰ τὸν Kerschensteiner ὁ διδάσκαλος ἐπιβάλλεται νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸν «κοινωνικὸν τύπον» (sozialen Typus), δηλ. νὰ κατέχῃ μίαν φυσικὴν καὶ συγχρόνως περαιτέρω μορφωθεῖσαν τάσιν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν συνανθρώπων. Πᾶν ἕτερον χαρακτηριστικόν, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν διδάσκαλον, παραμένει εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ἀνωτέρω κεντρικοῦ καθορισμοῦ. Ὁ Kerschensteiner εἰς τὸ βιβλίον του «Die Seele des Erziehers und das Problem der Lehrerbildung» (σ. 57-58) βλέπει τὰς κάτωθι θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς φύσεως τοῦ διδασκάλου: (α) Τὴν καθαρὰν τάσιν πρὸς μόρφωσιν τῆς ἀτομικότητος τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ὑπερέχει πάσης ἄλλης τάσεως, ὥστε ὁ διδάσκαλος ἐν τῇ δράσει αὐτῆς τῆς τάσεως νὰ εὑρίσκῃ τὴν ὑψίστην αὐτοῦ ἱκανοποίησιν. (β) Τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκτελέσῃ κατὰ ἐπιτυχῆ τρόπον τὴν τάσιν αὐτήν, δηλ. νὰ ἐπιφέρῃ τὴν μορφοποίησιν τῆς ψυχῆς τοῦ νέου ἀνθρώπου λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὸ μορφώσιμον αὐτῆς. (γ) Τὴν χαρακτηριστικὴν τάσιν τῆς στροφῆς πρὸς τὸν ἐν ἀναπτύξει ἄνθρωπον, πρὸς τὴν εἰς κατάστασιν ἀνθήσεως εὑρισκομένην προσωπικότητα ἤ, ὡς ἄλλως διατυποῦται, πρὸς τὴν ἀνήλικον ψυχὴν ὡς φορέα ἀξιῶν. (δ) Τὴν διαρκῆ σταθερότητα τῆς ἐπιρροῆς τῆς ἐξελίξεως.

Ὁ Kerschensteiner προτείνει τέσσαρας βασικὰς ἀπαιτήσεις διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ διδασκάλου: (α) τὴν κοινωνικὴν ὄψιν τῆς ζωῆς, (β) τὴν θρησκευτικότητα καὶ τὴν πίστιν εἰς τὰς αἰωνίους ἀξίας καὶ τὰς πνευματικὰς ἀρχάς, (γ) τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, καὶ (δ) τὴν ἀπαραίτητον ἀρχήν, ἡ ὁποία ἰσχύει ὄχι μόνον διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ διδασκάλου ἀλλὰ καὶ διὰ πᾶσαν μόρφωσιν, τὴν «ἀποφυγὴν

1. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 62, 565.

δηλ. πάσης πολυμαθείας καὶ πολυδυναμισμοῦ πρὸς χάριν τῆς πνευματικῶς μεγαλοδυνάμου ἀγωγῆς καὶ τῆς μεγάλης ἱκανότητος διὰ μίαν βαθεῖαν βίωσιν τῶν ἀξιῶν»[1].

Ὁ Dilthey ἀντιθέτως βλέπει εἰς τὸ παιδαγωγικὸν δαιμόνιον, εἰς τὴν παιδαγωγικὴν ἰδιοφυΐαν (paedagogischer Genius) μίαν χαρακτηριστικὴν μορφὴν δημιουργικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἡ ὁποία ἐν τῇ συναντήσει μετὰ τῶν νέων ἀνθρώπων δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ νέας δυνατότητας καὶ ἐνεργείας.

Ὁ Herbart καὶ ὁ Makarenko[2] χαρακτηρίζουν τὸν παιδαγωγὸν ὡς τὸν διδάσκαλον (Meister) τοῦ παιδαγωγικοῦ Takt, τῆς παιδαγωγικῆς δηλ. τακτικῆς. Οὐδεὶς ὅμως περιέγραψε πλαστικώκώτερον καὶ πλέον συγκεκριμένως τὴν ἰδιομορφίαν τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου ὡς ὁ Πλάτων εἰς τὰς περιγραφὰς τῆς διαλεκτικῆς, μαιευτικῆς, ἐρωτικῆς καὶ εἰρωνικῆς παρουσίας τοῦ Σωκράτους, τοῦ διδασκάλου τοῦ μορφωτικοῦ διαλόγου.

III. Κατὰ τὸν Derbolav τὸ διδασκαλικὸν ἔργον πρέπει νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐπαγγελματικὸν ἦθος, δηλ. ἀπὸ ἓν σύνδρομον παιδαγωγικῶν ἀρετῶν. Αἱ ἀρεταὶ αὗται ἐξετάζονται ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀριστοτελικῆς ἀρετῆς, ἡ ὁποία ἐκ δύο λόγων φαίνεται εἰς τὸν Derbolav ἰδιαιτέρως καρποφόρος: ἀφ' ἑνὸς μέν, διότι ἐν αὐτῇ συρρέουν τὸ μὲν φυσικαὶ ἰδιότητες (καταβολαί), τὸ δὲ κατάλληλα μεταδιδόμενα μορφωτικὰ στοιχεῖα (αἱ φυσικαὶ καταβολαὶ ἔ-

---

1. G. Kerschensteiner, Die Seele des Erziehers..., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 115-116. Πρβλ. ἐπίσης: H. Gaudig, Die Schule im Dienste der werdenden Persoenlichkeit, Leipzig 1917, Bd. 1, σ. 87. J. Derbolav, Paedagogik-Die Berufswissenschaft des Lehrers, Weltweite Erziehung, Freiburg-Basel-Wien, 1961, σ. 63-80. J. Stenzel, Platon der Erzieher, Leipzig 1928, σ. 191 κ. ἑξ.

2. Ὁ Ant. Makarenko (1888 - 1939) κατήγετο ἀπὸ τὴν Οὐκρανίαν καὶ ἠσχολήθη μὲ παιδιὰ ἐγκληματικῶν τάσεων. Οὗτος ἀφωρμήθη ἀπὸ τὰς φιλοσοφικὰς καὶ παιδαγωγικὰς ἰδέας τοῦ Τολστόι, καθ' ἃς ἡ πορεία τῆς ἀγωγῆς πρέπει νὰ εἶναι διαλεκτική, δηλ. νὰ καταλήγῃ εἰς σύνθεσιν τῶν ἀτομικῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἀγωγῆς (θέσις) καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ συνόλου, τῆς κολλεκτίβα (ἀντίθεσις). Τὸ ἐν λόγῳ σύστημα τοῦ Makarenko, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεψε πρωταρχικῶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν (Swoboeda), ἀπέτυχε, διότι ἐκινήθη ἀποκλειστικῶς ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς σοβιετικῆς κομματικῆς γραμμῆς, ἥτις καὶ ἀποστερεῖ ἀπὸ τὸ ἄτομον τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθερίας.

χουν ἀνάγκην νὰ λάβουν μορφήν, νὰ γίνουν μόρφωσις, ἐὰν πρέπῃ νὰ κερδήσουν κατεύθυνσιν καὶ περιεχόμενον), ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι ὁ Ἀριστοτέλης ὥρισε τὴν ἀρετὴν ὡς «μεσότητα» (ἢ σύνθεσιν) δύο ἀκραίων θέσεων[1].

Τὸν διδάσκαλον πρέπει νὰ χαρακτηρίζουν κατὰ τὸν Derbolav[2] αἱ κατωτέρω τέσσαρες ἀρεταί: α) Ἡ αὐθεντία. Συχνὰ γίνεται λόγος εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν περὶ αὐθεντίας. Αὕτη δέον νὰ βασίζεται ὄχι μόνον εἰς τὴν δύναμιν ἀκτινοβολίας τοῦ προσώπου, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον—καὶ τοῦτο ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἄποψιν, ἡ ὁποία τίθεται ἀναφορικῶς πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς παιδαγωγικῆς εὐθύνης—εἰς μίαν ἐπὶ τοῦ πράγματος καθωρισμένην αὐθεντίαν. Ὁ διδάσκαλος δὲν ἀντιπροσωπεύει εἰς τὴν παιδευτικὴν ἐνέρ-

---

1. Ἐνταῦθα παραθέτομεν κατωτέρω ἐκ τῶν Ἠθικῶν Νικομαχείων σχετικὰς περὶ ἀρετῆς θέσεις τοῦ Ἀριστοτέλους, τὰς ὁποίας καὶ θὰ ἀναπτύξωμεν προφορικῶς εἰς τὰς παραδόσεις μας: «μεσότης ἐστὶν ἡ ἀρετὴ» (1107α, 17). «μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς» (1106β, 22). «ἐν πᾶσιν ἡ μεσότης ἐπαινετὸν τὰ δ' ἄκρα οὔτ' ἐπαινετὰ οὔτ' ὀρθὰ ἀλλὰ ψεκτὰ» (1107α, 15). «οὐ πᾶσα δ' ἐπιδέχεται πρᾶξις οὐδὲ πᾶν πάθος τὴν μεσότητα». (1107α, 8). «ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένῃ λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειεν. μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν» (1106β, 36). «καὶ διὰ ταῦτ' οὖν τῆς μὲν κακίας ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, τῆς δ' ἀρετῆς ἡ μεσότης» (1106β, 33). «μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή, στοχαστική γε οὖσα τοῦ μέσου» (1106β, 27). «ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον. ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἁμαρτάνεται καὶ ἡ ἔλλειψις (ψέγεται), τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς» (1106β, 23). «οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἱρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς» (1106β, 5). «τὸ δ' ἴσον μέσον τι ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως. λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὃ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει» (1106α, 28). «ἡ μέση ἕξις ἐν πᾶσιν ἐπαινετή, ἀποκλίνειν δὲ δεῖ ὁτὲ μὲν ἐπὶ τὴν ὑπερβολὴν ὁτὲ δ' ἐπὶ τὴν ἔλλειψιν» (1109β, 24). «ὅτι μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ ἡ ἠθικὴ μεσότης, καὶ πῶς, καὶ ὅτι μεσότης δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν, καὶ ὅτι τοιαύτη ἐστὶ διὰ τὸ στοχαστικὴ τοῦ μέσου εἶναι τοῦ ἐν τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν, ἱκανῶς εἴρηται. διὸ καὶ ἔργον ἐστὶ σπουδαῖον εἶναι. ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ μέσον λαβεῖν ἔργον, οἷον κύκλου τὸ μέσον οὐ παντὸς ἀλλὰ τοῦ εἰδότος» (1109α, 20).

2. J. Derbolav, Einfuehrung in die Paedagogik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 37-43. Αἱ σελίδες αὐταὶ ἀποδίδονται ἐνταῦθα ἐλευθέρως καὶ περιληπτικῶς.

γειαν τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ ἓν πρᾶγμα, δηλ. τὰς ἀξιώσεις καὶ τὰ προβλήματα τοῦ μορφωτικοῦ κόσμου. Ὅπως ὁ ἄνθρωπος πραγματικῶς εἶναι μόνον αὐτό, τὸ ὁποῖον οὗτος πράττει, δηλ. ἡ «Reihe seiner Handlungen» (Hegel), οὕτω καὶ ὁ διδάσκαλος ἐπίσης εἶναι διὰ τὸν τρόφιμον μόνον αὐτό, τὸ ὁποῖον οὗτος ἀντιπροσωπεύει καὶ ἐνσωματώνει. Τὸ παιδὶ δύναται προσωπικῶς νὰ χρωματίσῃ αὐτὴν τὴν ἐνσωμάτωσιν πραγματικῶν ἀξιώσεων ἰσχυρότερον καὶ νὰ τὴν συνδέσῃ μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν φανέρωσιν τοῦ διδασκάλου· διὰ τὸν ὥριμον τρόφιμον εἶναι δυνατὸν ἀντιθέτως νὰ παραμερισθῇ ἕκαστον προσωπικὸν στοιχεῖον ὑπὸ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀντιπροσωπευομένου πράγματος· ἐν τῇ ἀληθείᾳ τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον τοῦ διδασκάλου παραμένει περιωρισμένον εἰς τὴν λειτουργικήν του ἀποστολήν· παραμένει μόνον ἓν «μέσον» ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς μεταδόσεως πάσης πραγματικῆς ἀξιώσεως. Ὁμοίως εἶναι δυνατὸν ἐπίσης νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι αὐτὸ τὸ μέσον πρὸ τῶν πραγμάτων παραμένει ἀκριβῶς τὸ οὐσιῶδες, διότι τὰ πράγματα μόνον διὰ μέσου τῆς προσωπικῆς μεσιτείας τοῦ διδασκάλου ἐν γένει ἔρχονται εἰς λόγον, ἐμφανίζονται ὡς ἀξίωσις καὶ δύνανται νὰ μεταφρασθοῦν εἰς ἐρωτηματικὴν σχέσιν. Ὁ διδάσκαλος ἐπιβάλλεται νὰ ἀνυψωθῇ εἰς κύριον τῶν πραγμάτων, δηλ. ἐπιβάλλεται οὗτος νὰ εἶναι πλήρως κάτοχος τοῦ ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεύει. Μία τοιαύτη ἐπὶ τοῦ πράγματος καθωρισμένη αὐθεντία τίθεται ὡς παιδαγωγικὴ ἀρετὴ εἰς τὸ μέσον δύο ἀρνητικῶν ἀκραίων θέσεων: ἡ μία ἀκραία θέσις θὰ ἦτο ἡ πλήρης ἐγκατάλειψις τῆς ἐντολῆς τῆς μεταδόσεως εἰς τὴν ξηρὰν ἰσχυρογνωμοσύνην τῶν πραγμάτων, ἔνθα τελικῶς καὶ ὁ ἴδιος ὁ τρόφιμος θὰ ἐγκατελείπετο. Τὸ ἕτερον ἄκρον θὰ ἦτο ἡ παιδαγωγικὴ Autokratie, ὁ συνταυτισμὸς τῶν πραγμάτων μὲ τὸ παιδευτικὸν ἐγὼ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἑνὸς ἀπολύτου «L'état c'est moi», ἔνθα ὁ τρόφιμος ἀντιθέτως ὑποτάσσεται εἰς μίαν ἑτερόνομον ὑπαγόρευσιν. β) Ὁ παιδαγωγικὸς ἔρως. Οὗτος ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὴν ἀρετὴν τοῦ διδασκάλου ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος, εἰς τοὺς διαλόγους τοῦ ὁποίου προσωποποιεῖται εἰς τὴν μορφὴν τοῦ Σωκράτους[1]. Τὸ ὡραῖον δὲν

1. Πρβλ. Πλάτ., Συμπόσιον, 180β, 6: «οὕτω δὴ ἔγωγέ φημι Ἔρωτα θεῶν καὶ πρεσβύτατον καὶ τιμιώτατον καὶ κυριώτατον εἶναι εἰς ἀρετῆς καὶ

εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ σφαῖρα τῶν πρακτικῶν καὶ πνευματικῶν ἀξιώσεων, πρὸς τὰς ὁποίας τείνει ἀκαταπαύστως ὁ ἄνθρωπος καὶ τῶν ὁποίων τὴν πραγμάτωσιν ἐπιδιώκει. Ἡ ἀκόμη ἁγνὴ καὶ ἄδολος ψυχὴ τοῦ ἐφήβου φαίνεται εἰς τὸν διδάσκαλον ὡραία, ἐφ' ὅσον αὐτὴ κατέχει πλουσίας καὶ σημαντικὰς ἱκανότητας ἐξελίξεως. Καὶ ἀκριβῶς ἡ βοήθεια τοῦ διδασκάλου, ὁ ὁποῖος μαιευτικῶς ἔρχεται νὰ ἐκδιπλώσῃ αὐτὸν τὸν δυναμισμόν, ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τοῦ ἐν τῇ συναντήσει μετὰ τοῦ ἐφήβου ἀναπτυχθέντος παιδαγωγικοῦ ἔρωτος. Ἡ ἐκ τοῦ παιδαγωγικοῦ ἔρωτος ἀπαίτησις ἐκλαμβάνει τὸν ἔφηβον ὄχι ἁπλῶς, ὡς οὗτος εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι, ἀλλὰ ὡς οὗτος ἠδύνατο ἢ ὤφειλε νὰ εἶναι· ἐν ἄλλοις λόγοις ὁ παιδαγωγικὸς ἔρως ἐρευνῶν τὸν πραγματικὸν ὁρίζοντα τοῦ παρόντος ρίπτει ἓν βλέμμα εἰς τὰς μελλοντικὰς δυνατότητας. Χωρὶς αὐτὴν τὴν ἱκανότητα τῆς διαγνώσεως, ἐκ τοῦ πραγματικοῦ τοῦ δυνατοῦ, ἐκ τοῦ εἶναι (sein) τοῦ ὀφείλειν (sollen), ἐκ τοῦ παρόντος τοῦ μέλλοντος, ἡ παιδαγωγικὴ ἐνέργεια θὰ ἔχανεν ὅλον τὸ πάθος καὶ τὴν ὁρμήν της. Ἤδη ὅμως ἔχουν εἰσέλθει ἀμφότεραι αἱ ἀκραῖαι θέσεις εἰς τὸν παιδαγωγικὸν ἔρωτα, τὸν ὁποῖον θεωροῦμεν ἐν τῇ μεσότητί του ὡς ἀρετήν. Ἐκεῖ ὅπου ὁ ἔρως δὲν περιορίζεται δι' ἑνὸς συμβιβασμοῦ μὲ τὴν πραγματικότητα, δύναται οὗτος εὐκόλως νὰ μεταβληθῇ εἰς ἄκρατον ἐνθουσιασμόν, ὡς ὁ Πλάτων ἐξιστόρησεν αὐτὸν εἰς τοὺς ὡραίους διαλόγους του, καὶ νὰ καταστῇ

εὐδαιμονίας κτῆσιν ἀνθρώποις καὶ ζῶσι καὶ τελευτήκασιν». 216δ, 2: «ὁρᾶτε γὰρ ὅτι Σωκράτης ἐρωτικῶς διάκειται τῶν καλῶν καὶ ἀεὶ περὶ τούτους ἐστὶ καὶ ἐκπέπληκται, καὶ αὖ ἀγνοεῖ πάντα καὶ οὐδὲν οἶδεν. ὡς τὸ σχῆμα αὐτοῦ τοῦτο οὐ σιληνῶδες; σφόδρα γε. τοῦτο γὰρ οὕτος ἔξωθεν περιβέβληται, ὥσπερ ὁ γεγλυμμένος σιληνός· ἔνδοθεν δὲ ἀνοιχθεὶς πόσης οἴεσθε γέμει, ὦ ἄνδρες συμπόται, σωφροσύνης; ἴστε ὅτι οὔτε εἴ τις καλός ἐστι μέλει αὐτῷ οὐδέν, ἀλλὰ καταφρονεῖ τοσοῦτον ὅσον οὐδ' ἂν εἷς οἰηθείη, οὔτ' εἴ τις πλούσιος, οὔτ' εἰ ἄλλην τινὰ τιμὴν ἔχων τῶν ὑπὸ πλήθους μακαριζομένην· ἡγεῖται δὲ πάντα ταῦτα τὰ κτήματα οὐδενὸς ἄξια καὶ ἡμᾶς οὐδὲν εἶναι - λέγω ὑμῖν - εἰρωνευόμενος δὲ καὶ παίζων πάντα τὸν βίον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διατελεῖ. σπουδάσαντος δὲ αὐτοῦ καὶ ἀνοιχθέντος οὐκ οἶδα εἴ τις ἑώρακεν τὰ ἐντὸς ἀγάλματα· ἀλλ' ἐγὼ ἤδη ποτ' εἶδον, καί μοι ἔδοξεν οὕτω θεῖα καὶ χρυσᾶ εἶναι καὶ πάγκαλα καὶ θαυμαστά, ὥστε ποιητέον εἶναι ἔμβραχυ ὅτι κελεύοι Σωκράτης...». 218ε, 2: «ἀμήχανόν τοι κάλλος ὁρῴης ἂν ἐν ἐμοὶ καὶ τῆς παρὰ σοὶ εὐμορφίας πάμπολυ διαφέρον».

μία ἀκραία παιδαγωγικὴ αἰσιοδοξία, ἡ ὁποία διὰ τῆς τυφλότητος ἔναντι τῆς πραγματικότητος ἰδιοποιεῖται πρακτικὰ ἐπιτεύγματα, καὶ συγχρόνως διὰ τῆς ὡραιοποιήσεως καλύπτεται ἡ ἀποτυχία τῶν ἐνεργειῶν της. Τὸ ἕτερον σύστημα, περιλαμβάνον τὴν ἑτέραν ἀκραίαν θέσιν, περιορίζει τὴν ὅλην συναντησιακὴν σχέσιν εἰς τὴν μορφὴν τῆς ρουτίνας. Ὁ πεζὸς ἐμπειριστὴς εἶναι ὁ ἐκ φύσεως ἀντιπαιδαγωγικός, διότι οὗτος θέτει τὸν ἔφηβον μὲ τὴν ἁπλῆν του διάγνωσιν εἰς τὸν ὁρίζοντα τῶν ἐλαχίστων δυνατοτήτων του καὶ δι' αὐτοῦ διαμφισβητεῖ εἰς τὸν ἔφηβον συγχρόνως τὴν ἱκανότητα πρὸς μεταβολήν. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ ἕτερον αὐτὸ ἄκρον τοῦ παιδαγωγικοῦ ἐμπειριστοῦ, δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸν ἐμπειρικὸν ἐρευνητὴν τῆς Παιδαγωγικῆς.γ)Τὸ παιδαγωγικὸν Takt. Τοῦτο εἰσήχθη εἰς τὰς παιδαγωγικὰς ἐννοίας ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Herbart καὶ καθωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἡ γέφυρα μεταξὺ θεωρίας καὶ πράξεως. Κατὰ Herbart τὸ παιδαγωγικὸν Takt συνδέεται μὲ τὴν ἀτομικὴν δομὴν τῆς παιδαγωγικῆς καταστάσεως καὶ ὀφείλει συγχρόνως νὰ σχεδιάζεται ἀπὸ βασικὰς θέσεις καὶ ἀρχὰς τῆς θεωρίας ἐπὶ συγκεκριμένων μέτρων, διότι βεβαίως ἄλλως θὰ ἔμενε τυφλὸν ἔναντι τῆς πράξεως. Ὅπως ὁ παιδαγωγικὸς ἔρως, τοιουτοτρόπως καὶ τὸ παιδαγωγικὸν Takt ἐπιβάλλεται ἐπίσης νὰ ἀσκηθῇ. Ὁμοίως, ὅπως ἡ ἐπὶ τοῦ πράγματος ἐρειδομένη αὐθεντία, ἐπιβάλλεται καὶ τοῦτο συγχρόνως διὰ μέσου ἐπιστημονικῆς φρονήσεως νὰ μορφωθῇ. «Ἐν τῇ πράξει μανθάνει τις τὴν τέχνην, μανθάνει τὸ Takt, τὴν ἐπιδεξιότητα,τὴν ἐπιτηδειότητα·ἀλλὰ ἐν τῇ πράξει μανθάνει τὴν τέχνην ἐκεῖνος μόνον, ὁ ὁποῖος προηγουμένως ἔμαθε τὴν ἐπιστήμην». Τὸ παιδαγωγικὸν Takt ἵσταται εἰς τὸ μέσον δύο ἀκραίων θέσεων· ἑνὸς παιδαγωγικοῦ δογματισμοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ ἑνὸς παιδαγωγικοῦ ἐμπειρισμοῦ - πραγματισμοῦ ἀφ' ἑτέρου. δ) Τὸ παιδαγωγικὸν Humor. Τὸ σύνδρομον τῶν παιδαγωγικῶν ἀρετῶν δὲν θὰ ἦτο πλῆρες, ἐὰν δὲν συμπεριελαμβάνετο ἐν αὐτῷ καὶ τὸ παιδαγωγικὸν Humor. Ὁ Πλάτων ἔχει ἐκθέσει αὐτὴν τὴν στάσιν εἰς τὰς σωκρατικὰς συζητήσεις ὄχι μόνον εἰς ὅλας τὰς πτυχάς της, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ εἰς πάσας τὰς αἰτίας καὶ εἰς ὅλον τὸ βάθος, ὅσον οὐδεὶς ἄλλος. Κανεὶς παραμένει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἐὰν συνδέῃ τὸ παιδαγωγικὸν Humor μὲ κάθε εὐθυμίαν τῆς καρδιᾶς, μὲ τὴν εὐθυμίαν τῆς ἐσωτερικῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν συχνὰ

ἀπαιτοῦν οἱ παιδαγωγοί. Humor ἁρμόζει καὶ εἰς τὴν εὐθυμίαν καὶ εἰς τὴν μελαγχολίαν, διότι τοῦτο, ὀρθῶς νοούμενον, συνδέεται μὲ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τραγικοῦ. Διὰ τοῦτο τὸ Humor καθορίζεται ἐν τελικῇ ἀναλύσει μόνον μὲ φιλοσοφικὰς κατηγορίας ἢ περιγράφεται ποιητικῶς. Κοροϊδίαι καὶ εἰρωνίαι εἶναι ἀπαιδαγώγητος ἔκφρασις τῆς ὑπεροχῆς τῶν ἐνηλίκων ἔναντι τῆς θέσεως τοῦ παιδιοῦ. Καὶ τὸ παιδαγωγικὸν Humor, ὡς παιδαγωγικὴ ἀρετή, εὑρίσκεται μεταξὺ δύο ἀρνητικῶν θέσεων, ἤτοι τῆς σχολαστικῆς ἰσχυρογνωμοσύνης καὶ σοβαρότητος ἀφ' ἑνός, καὶ τῆς σχολικῆς φαιδρότητος ἀφ' ἑτέρου.

5. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

α) Ἔννοια τῶν παραγόντων καὶ τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς

Κατὰ τὴν Παιδαγωγικὴν Ἀνθρωπολογίαν ὁ ἄνθρωπος εἶναι «animal educandum». Ἡ βασικὴ αὕτη θέσις τῆς Παιδαγωγικῆς προϋποθέτει τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς θεωρίας τοῦ φαινομένου τῆς ἀγωγῆς. Διὰ τῆς ἀνωτέρω ἀρχῆς, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος εἶναι «animal educandum», ἡ ἀγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δυνατή, διότι οὗτος εἶναι ἐπιδεκτικὸς τῆς ἀγωγῆς (erziehbar). Διὰ νὰ ἐπιτελέσῃ κατὰ ταῦτα τὸ ἔργον της ἡ ἀγωγή, ἡ ὁποία θεωρεῖται ἀναγκαία διὰ τὴν ψυχοσωματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐν ἐξελίξει ἀνθρώπου, ἀπαιτεῖται ἡ συστηματικὴ θέσις τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς. Ἡ ἐν λόγῳ ἀναγκαιότης τῆς ἀγωγῆς καθίσταται φανερὰ ἐκ τοῦ γεγονότος, (α) ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον ψυχοσωματικῶς ἀσθενής, ὡς ἡ καθημερινὴ πεῖρα βεβαιώνει καὶ ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀνθρωπολογία ἐρευνᾷ, (β) ὅτι ἡ ἐνηλικίωσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐξέλιξις ὅλων τῶν ὄψεων τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς σωματικῆς, πνευματικῆς, συναισθηματικῆς καὶ κοινωνικῆς πτυχῆς τῆς προσωπικότητος ἀπαιτεῖ πολλάς, συνεχεῖς καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον παιδευτικὰς ἐνεργείας καὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ τοῦ τροφίμου, καὶ (γ) ὅτι ἡ ἀντιμετώπισις τῶν πολλαπλῶν προβλημάτων ἀνάγκης καὶ προσαρμογῆς τοῦ τροφίμου ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ ἐνίοτε τῶν συνθηκῶν ζωῆς, αἱ ὁποῖαι ἐν πολλοῖς δὲν εἶναι ἀπηλλαγμέναι κινδύνων, ἀπαιτεῖ συστηματικὴν

παιδευτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἐν ἐξελίξει νέου ἀνθρώπου.

Τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς λαμβάνονται ὑπὸ τῶν παραγόντων τῆς ἀγωγῆς, ἤτοι τῆς Οἰκογενείας, τοῦ Σχολείου, τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Κοινωνίας καὶ τῆς Πολιτείας.

Ὁ παιδαγωγὸς ἐνεργῶν εἴτε ὡς μεμονωμένον ἄτομον, εἴτε ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς σχολικῆς ἐργασίας, δημιουργεῖ τὸν κατάλληλον παιδευτικὸν σύνδεσμον πρὸς ἕνα ἕκαστον καὶ πρὸς τὴν ὁμάδα τῶν ἐν ἀναπτύξει νέων ἀνθρώπων, ἤτοι τὴν κατάλληλον παιδαγωγικὴν σχέσιν, ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ὁποίας λαμβάνονται καὶ ἐπιδροῦν τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς.

Τὰ σχολεῖα καὶ τὰ παντὸς εἴδους ἐκπαιδευτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἱδρύματα ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ὄχι μόνον διὰ τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὅλης ὀργανώσεως αὐτῶν καὶ τῆς εἰς αὐτὰ ζωῆς τῶν τροφίμων.

Ὁ παράγων οἰκογένεια ὡσαύτως ἀσκεῖ ἀποφασιστικῆς σημασίας ἐπίδρασιν, διότι ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον καὶ θεμελιῶδες κύτταρον τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, αἱ ἐπιδράσεις τῆς ὁποίας θὰ υἱοθετηθοῦν ἢ θὰ ἀποκρουσθοῦν πάντοτε ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς πρώτας βασικὰς ἀρχὰς τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου. Εἰς τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὴν δύναμιν τῆς οἰκογενείας ἀνήκει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἐν αὐτῇ τίθενται αἱ βάσεις τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου, δεδομένου ὅτι τὰ πρῶτα ἓξ ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἶναι πρωταρχικῆς καὶ ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν δομὴν τῆς προσωπικότητος. Ἐνταῦθα εἶναι ἀναγκαῖον νὰ προστεθῇ καὶ ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ νηπιαγωγείου, ἡ ὁποία ἀτυχῶς ἀκόμη ἐν Ἑλλάδι δέν ἔχει δεόντως ἀξιολογηθῆ, ἀκριβῶς διὰ τὴν σπουδαιότητα καὶ τὸν δυναμισμὸν εἰς ὑποδοχὴν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν ἐρεθισμάτων τοῦ περιβάλλοντος τῆς κρισίμου ἡλικίας τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ παιδευτικὴ δύναμις τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μεγάλη. Δικαίως ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἀποκαλεῖ αὐτὴν «μέγιστον διδασκαλεῖον καὶ παιδευτήριον»[1]. Ἡ Ἐκκλησία παραλλήλως πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς ὡς

---

1. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 59, 591. Πρβλ. αὐτόθι, 61, 314: «ἡ γὰρ ἐκκλησία οὐ διαλέξεως, ἀλλὰ διδασκαλίας χωρίον ἐστί».

δευτέρα ἀρχή[1], ἡ ὁποία διὰ τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς ἐπὶ ἀληθοῦς ἰσοτιμίας[2] καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν αἰωνίου ἀξίας θείων διδαγμάτων, ἀποβαίνει πρωτεύων παράγων ἀγωγῆς. Οὐδεὶς ἔχει τι πλέον τοῦ ἄλλου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Πάντες μὲ τὴν ἰδίαν τιμὴν καὶ μὲ τὴν ἰδίαν φωνὴν διὰ μέσου διαφόρων γλωσσῶν ἀναπέμπουν ὕμνον πρὸς τὸν δημιουργὸν τῆς οἰκουμένης[3].

Τὸ νέον ἄτομον τέλος δὲν δέχεται μόνον ἐπιδράσεις ἐκ τῆς οἰκογενείας, τοῦ σχολείου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἐξ ὅλου τοῦ στενωτέρου καὶ εὐρυτέρου κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαβιοῖ[4], ὡς καὶ τοῦ κρατικοῦ καὶ πολιτειακοῦ συστήματος, διὰ τοῦ ὁποίου διακυβερνᾶται. Ἡ πολιτικὴ ἡγεσία μιᾶς χώρας, τὰ ἀνώτατα κρατικὰ στελέχη αὐτῆς, ἡ ὅλη ὑπαλληλικὴ ἱεράρχησις, ἡ ἐξυπηρέτησις καὶ ἡ συμπεριφορὰ τοῦ κρατικοῦ ὀργάνου ἔναντι τοῦ πολίτου καὶ ἡ ἐν γένει ἐπαφὴ τῶν νέων μὲ τὰ μεγαλυτέρας ἡλικίας ἄτομα δύνανται νὰ ἀσκήσουν σοβαρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς συγκροτήσεως καὶ ἐξελίξεως τῆς προσωπικότητος τῶν νέων ἀνθρώπων. Ὁ ἴδιος ὁ λαὸς διαπαιδαγωγεῖ τοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι καὶ πρὸ τῆς φοιτήσεώς των εἰς τὸ σχολεῖον καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν των ἐξ αὐτοῦ ὑπόκεινται εἰς πλείστας ἐπιρροὰς διὰ τῆς ἐν γένει ἀναστροφῆς μετὰ τῶν συνανθρώπων. Ἡ Ἑλλὰς ὀρθότατα ἐδίδαξεν, ὅτι ἡ «ὁμιλία πάντων βροτοῖσι γίγνεται διδάσκαλος»[5]. Ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡ ἐθνικὴ ζωὴ καθίσταται οὕτω πρωτεύων παράγων ἀγωγῆς, διότι μέσῳ τῆς συνεχοῦς δημιουργικῆς προσπαθείας καὶ μερίμνης τῆς πολιτείας, τῶν ἀρχόντων καὶ ὅλων τῶν ὑπευθύνων παραγόντων τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς ζωῆς μιᾶς χώρας, ὡς καὶ τῆς στάσεως ἑκάστης γενεᾶς πρὸς τὴν ἐρχομένην, διαμορφοῦται ἡ πολιτεία, ὡς ἰδεώδης παιδαγωγικὴ περίστασις, ἐξ ἧς ἀσκοῦνται

---

1. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 61, 510.

2. Αὐτόθι, 63, 487: «ἀλλὰ πάντες τῆς αὐτῆς ἰσοτιμίας ἀπολαύοντες, κοινὴν ἀναφέρομεν τὴν θυσίαν, κοινὴν τὴν προσφοράν».

3. Σχετικῶς μὲ τὴν μεγάλην παιδευτικὴν δύναμιν τῆς Ἐκκλησίας ἰδέ Antonios Danassis, Johannes Chrysostomos. Paed.-psychol. Ideen in seinem Werk, Bonn 1971, σ. 133 κ.ἑξ.

4. Ν. Μελανίτου, Ἡ ἔννοια τῆς ἀγωγῆς, Ἐν Ἀθήναις 1955, σ. 4 κ. ἑξ. Δημ. Κουτσογιαννοπούλου, Συμβολὴ εἰς τὸ σύστημα τῆς ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, τ. Β'. Φιλοσοφία καὶ Φύσις, ἄ. ἔ., σ. 221 κ. ἑξ.

5. Εὐριπ., Ἀνδρομ., 684.

ἐπιδράσεις καὶ πραγματοῦται τὸ παιδαγωγικὸν ἰδεῶδες τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου καὶ τοῦ τελείου πολίτου.

Πλὴν τῶν πρωτευόντων παραγόντων τῆς ἀγωγῆς πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα καὶ ἡ ἐπίδρασις πολλῶν ἄλλων δευτερευόντων παραγόντων αὐτῆς, ὡς εἶναι π.χ. αἱ ἐπιδράσεις ἐκ τῶν συναναστροφῶν ἐν γένει, αἱ ἐπιδράσεις ἐκ τῶν δεσμῶν φιλίας, αἱ ἐπιδράσεις ἐκ τῶν θεαμάτων καὶ ἀκροαμάτων, τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ τοῦ τύπου ἐν γένει, τοῦ κλίματος, τοῦ ἐδάφους κ.λ.

Ἐκ τῶν ὅσων μέχρι τοῦδε ἐλέχθησαν καθίσταται φανερὰ ἡ διάκρισις τῶν παραγόντων ἀπὸ τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς, ὡς καὶ ἡ θέσις αὐτῶν ἐντὸς τῆς θεωρίας τῆς ἀγωγῆς. Τὸ φυσικὸν περιβάλλον, τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ κοινωνικὰ Ἱδρύματα, ἡ Ἐκκλησία, ἡ Κοινωνία, ἡ Πολιτεία κ.λ. ἀποτελοῦν παράγοντας τῆς ἀγωγῆς. Ἐντὸς τῶν παραγόντων αὐτῶν ἐγκλείεται ἡ δύναμις ἐκείνη, ἡ ὁποία καθιστᾷ τελικῶς τὸν ἄνθρωπον ἄνθρωπον, τὸ Humanum, καὶ ἡ ὁποία περικλείεται εἰς τὰς βασικὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν πολιτισμόν. Ἡ ἐπιδρῶσα αὕτη δύναμις, ἡ ὁποία ἐμπεριέχεται εἰς πᾶσαν ἐπὶ μέρους περιοχὴν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται εἰς ἑκάστην ἀτομικὴν ἀρχήν, ἀποκαλεῖται παιδευτικὴ δύναμις (Erziehungsmacht)[1]. Αὐτὴ ἡ δύναμις βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπον νὰ καταστῇ πράγματι ἄνθρωπος, διότι δι' αὐτῆς συμμετέχει οὗτος εἰς τὸ Humanum ὡς ἐνεργὸν μέλος τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἱδρυμάτων, συμφώνως πρὸς τὰς ἱκανότητάς του. Τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ ὁ παιδαγωγὸς εἴτε ὡς μεμονωμένον ἄτομον εἴτε ὡς μέλος ἑνὸς ἐκπαιδευτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἱδρύματος καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετ' αὐτῶν, καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ θέσῃ τοὺς τροφίμους εἰς τὸ πεδίον τῆς ἐπιδράσεως τῆς γλώσσης, τῆς θρησκείας, τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς τέχνης, τῆς οἰκονομίας, τῶν ἠθῶν κ.λ., ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ἐπιτύχῃ τὸν φρονηματισμὸν αὐτῶν, καλοῦμεν μ έ σ α ἀ γ ω γ ῆ ς. Ἑπομένως μέσον τῆς ἀγωγῆς θεωρεῖται ἐκεῖνο, διὰ τοῦ ὁποίου ἀσκεῖται ἐπίδρασις καὶ τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῆς ἐπιδρώσης δυνάμεως καὶ τοῦ ἐπιδιωκομένου ἀποτελέσματος. Ἡ ἐπι-

---

1. F r. T r o s t, Die Erziehungsmittel, Weinheim/Berlin, 2. Aufl., 1967, σ. 13.

δρῶσα δύναμις εἶναι ἡ πρόθεσις τοῦ παιδαγωγοῦ νὰ παράσχῃ βοήθειαν. Τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ εὐνοϊκωτέρα θέσις τοῦ τροφίμου εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου. Εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς πλὴν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου μεγάλον ρόλον παίζει ὁ παιδαγωγός, ἀναλόγως ἰδίᾳ πρὸς τὰς δυνάμεις ἐκφράσεώς του καὶ τὴν ἱκανότητα πρὸς δημιουργίαν παιδαγωγικῶν σχέσεων (paedagogische Bezuege). Ἑπομένως ὁ προσωπικὸς παράγων τοῦ διδάσκοντος καὶ ἡ δύναμις ἐκφράσεώς του ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς. Ὁ παιδαγωγὸς ἐκλέγει τὰ μέσα του ἀναλόγως πρὸς τὰς ἰδίας δυνάμεις ἐκφράσεως. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ, ὅτι διὰ νὰ καταστοῦν τὰ μέσα ταῦτα μέσα ἀγωγῆς, πρέπει καὶ ὁ τρόφιμος ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ δεχθῇ καὶ νὰ κατανοήσῃ ταῦτα ὀρθῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ συμπεριλάβῃ ταῦτα θετικῶς εἰς τὰ κίνητρα τῆς δράσεως καὶ τῆς ἀντιδράσεώς του. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὰ ἀποτελέσματα τῶν μέσων ἀγωγῆς δὲν δύνανται νὰ προβλεφθοῦν ἀσφαλῶς. Ἡ ἐξάρτησις τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς ἀπὸ τὰ μέσα αὐτῆς εἶναι ἐπικίνδυνος, διότι τότε ὁλόκληρος ἡ ἀγωγὴ—σωματοψυχικὴ ἐνηλικίωσις τοῦ ἐν ἀναπτύξει ἀνθρώπου—θὰ ἐλάμβανε τὸν χαρακτῆρα τοῦ μέσου καὶ θὰ ὑπέκυπτεν εἰς τὴν σχέσιν μέσον—σκοπός. Ἀποφεύγομεν ὅμως μίαν τοιαύτην γενίκευσιν, ἐὰν λάβωμεν τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς δι' ἐγγὺς καὶ περιωρισμένους σκοπούς.

Ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὅτι ὁ προσωπικὸς παράγων καὶ ἡ ἐκφραστικὴ δύναμις τοῦ διδάσκοντος παίζουν πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς. Ἑπομένως τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς κατευθύνονται ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἔναντι τοῦ φαινομένου τῆς ἀγωγῆς. Ὅ,τιδήποτε εὑρίσκεται εἰς σχέσιν πρὸς τὸν ἀναπτυσσόμενον ἄνθρωπον καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ παιδαγωγοῦ, δύναται νὰ καταστῇ μέσον τῆς ἀγωγῆς. Τότε ὁλόκληρος ἡ κοινὴ ζωὴ καθίσταται τελικῶς «μέσον». Ποῦ ὑπάρχουν λοιπὸν τὰ ὅρια; Ἀκριβῶς ἐνταῦθα διαφέρουν τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς ἀπὸ τοὺς παράγοντας τῆς ἀγωγῆς. Οἱ παράγοντες τῆς ἀγωγῆς εἶναι διάφοροι τοῦ παιδαγωγοῦ, μολονότι εὑρίσκονται εἰς στενὴν συνεργασίαν μετ' αὐτοῦ. Παράγοντες τῆς ἀγωγῆς εἶναι π.χ. τὸ σχολεῖον,

τὸ τοπίον, τὸ κλῖμα κ.λ. Τὸ μέσον τῆς ἀγωγῆς ἀντιθέτως δύναται νὰ ἐπηρεασθῇ καὶ νὰ μεταβληθῇ ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ. Παραμένει ὅμως τὸ ἐρώτημα: ποῦ εἶναι τότε τὰ ὅρια τῶν μέσων; Τὰ ὅρια εὑρίσκονται ἐκεῖ ὅπου τελειώνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ ἀκτινοβολία τῆς προσωπικότητος τοῦ παιδαγωγοῦ[1].

Εἰς τὸ παιδαγωγικὸν σύστημα τοῦ Herbart, τοῦ Schleiermacher καὶ τῶν συγχρόνων των τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς θεωροῦνται ὡς βοηθητικὰ μέσα τῆς ἀνατροφῆς (Zucht). Εἰς τὸ σύστημα ἰδίᾳ τοῦ Herbart ὑπάρχει μεγάλη σχέσις τῶν μέσων καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς εἰς τὸ πλαίσιον τῆς θεωρίας τοῦ φαινομένου τῆς ἀγωγῆς. Ἡ ἀγωγὴ εἰς τὸ σύστημα τοῦ Schleirmacher εἶναι συνδεδεμένη ἀρρήκτως μὲ τὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου νὰ εἶναι ἐλεύθερος, καὶ κατὰ συνέπειαν τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς, χρησιμοποιούμενα ἀναλόγως τοῦ προσώπου, τοῦ χρόνου καὶ τῆς καταστάσεως βοηθοῦν τὸ ἐν ἀναπτύξει ἄτομον νὰ πραγματώσῃ τὴν προσωπικήν του ἐλευθερίαν. Πρέπει ὅμως ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ καὶ ἡ ἀνάγκη ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς προσωπικῆς τοῦ τροφίμου συμμετοχῆς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν τῆς ἀγωγῆς, σήμερον ἰδίᾳ ποὺ ἔχει δοθῇ μεγάλη ἐμπιστοσύνη εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις τῶν νέων ἀνθρώπων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς συνεργασίας τῶν ἐκπαιδευτικῶν Ἱδρυμάτων μετὰ τῆς οἰκογενείας διὰ τὸν συντονισμὸν τῶν ἐν λόγῳ παραγόντων καὶ τὴν λῆψιν τῶν καταλλήλων μέσων τῆς ἀγωγῆς[2].

β) Κατάταξις τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς

Τὰ παιδαγωγικὰ μέσα κατατάσσονται εἰς τὰς κάτωθι ὁμάδας:

α) Εἰς τὰ ἐπιδρῶντα ἀμέσως ἐπὶ τῆς βουλήσεως καὶ ἔχοντα ὡς κέντρον τὸν ἐθισμόν.

β) Εἰς τὰ ἐνεργοῦντα διὰ τοῦ λόγου. Ταῦτα ἀναφέρονται εἴτε εἰς τὴν συστηματικὴν ἢ ἐπ' εὐκαιρίᾳ διδασκαλίαν εἴτε εἰς τὰ λοιπὰ διὰ τοῦ λόγου ἐπενεργοῦντα μέσα, ὡς εἶναι:

1. αἱ περὶ τάξεως ὁδηγίαι: προσταγαί, κανόνες ζωῆς, ἡμερήσια καὶ ἑβδομαδιαῖα συνθήματα

---

1. Fr. Trost, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 28-30.
2. Fr. Trost, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 14-21.

2. οἱ κανόνες τάξεως: διαταγαί, ὑποδείξεις, τακτοποιήσεις

3. ἡ ἀποφασιστικὴ βοήθεια: συμβουλή, παράκλησις, ἐντολή, προτροπή, πρόσκλησις

4. ἡ περαιτέρω βοήθεια: μάθημα, ἀνάθεσις ἐργασιῶν κατ' οἶκον, ὑποδείξεις σχετικῶς καὶ

5. ἡ βοήθεια πρὸς κατανόησιν τῆς καταστάσεως: ἐρώτησις, ἀνακοίνωσις, ἀξίωσις, κατήχησις, νουθεσία κ.λ.

γ) Εἰς τὰ ἑλκυστικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἐπιδροῦν ἐπὶ τοῦ τροφίμου χωρὶς νὰ γίνῃ συνειδητὴ ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν. Εἰς ταῦτα ὑπάγονται κυρίως ἡ αὐθεντία τοῦ διδασκάλου, ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸν μαθητήν, τὸ ἄξιον μιμήσεως παράδειγμα καὶ ἡ ἐν γένει προσωπικότης αὐτοῦ.

(δ) Εἰς τὰ ἐνθαρρυντικὰ ἢ κατασταλτικὰ μέσα. Δι' αὐτῶν κρίνεται ἡ διαγωγὴ ἢ ἡ ἐπίδοσις τῶν μαθητῶν. Βασικῶς ταῦτα διαθέτουν δύο μόνον κρίσεις: τὸ «Ναὶ» καὶ τὸ «Ὄχι». Αἱ βαθμίδες τοῦ «Ναὶ» εἶναι: τὸ «ἁπλοῦν Ναί», ὁ ἔπαινος καὶ ἡ ἀμοιβή. Αἱ βαθμίδες τοῦ «Ὄχι» εἶναι: τὸ «ἁπλοῦν Ὄχι», ὁ ψόγος καὶ ἡ ποινή.

Γνωστὰ παιδαγωγικὰ μέσα ἤδη ἀπὸ τῆς κλασσικῆς καὶ χριστιανικῆς ἐποχῆς εἶναι τὰ κάτωθι:

Ι. Ὁ ἐθισμὸς

Ὁ ἐθισμὸς θεωρεῖται ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς μέχρι σήμερον ὡς λίαν δραστικὸν παιδαγωγικὸν μέσον, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις εἶναι μεγίστη. Ὀρθότατα ἐχαρακτηρίσθη ὡς «δευτέρα φύσις». Ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ προέρχεται κατ' Ἀριστοτέλη ἐξ ἔθους: «διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὔσης, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίγνεται, ὅθεν καὶ τοὔνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους»[1]. Ψυχολογικῶς ἡ συνήθεια ἀποτελεῖ «τάσιν πρὸς αὐτόματον μᾶλλον ἢ ἧττον ἐπανάληψιν ὁμοίων ἐνεργειῶν»[2].

1. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1103α, 14. Πρβλ. αὐτόθι, 23: «οὔτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίγνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειουμένοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους».

2. Θ. Βορέα, Ψυχολογία, 2. ἔκδ., Ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 449.

Οὕτως ἡ συνήθεια ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς αὐτομάτους πράξεις, καθίσταται «δευτέρα φύσις», καὶ ἐν πολλοῖς μεταβάλλει καὶ αὐτὴν τὴν φύσιν. Παρὰ τὸ ἐξωτερικὸν καὶ μηχανικόν, τὰ ὁποῖα ἐμπεριέχονται εἰς τὴν δομὴν τῆς συνηθείας, συντελεῖ αὕτη εἰς ἀγωγήν, ἀποτελοῦσα τὴν βάσιν τοῦ χαρακτῆρος. Παρὰ ταῦτα, ἡ συνήθεια ὡς τρόπος ἀγωγῆς πρέπει νὰ μὴ μεταφέρῃ τὸν νέον ἄνθρωπον εἰς τὴν κατάστασιν τῆς μηχανικότητος καὶ τῆς «ρουτίνας». Πρέπει νὰ ὑπάρχῃ συνεχῶς «ἡ ἐκτίμησις τοῦ ἐπιτελουμένου ὡς ἀξιολόγου»[1], καίτοι τοῦτο μετὰ τὰς ἐπαναλήψεις καθίσταται εὔκολον. Ὁ Ἀριστοτέλης τονίζει ἰδιαιτέρως, ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι μηχανικὴ συνήθεια, ἀλλὰ «ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένῃ λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειεν. μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν»[2].

Κατὰ τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, τόση εἶναι ἡ δύναμις τῆς συνηθείας καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐν τοῖς κακοῖς, ὥστε νὰ χαρακτηρίζεται αὕτη καὶ ὡς «τυραννία». Εἰς τὸ τυραννικὸν τῆς συνηθείας ὀφείλεται κατὰ τὸν Χρυσόστομον καὶ ἡ μὴ καταπολέμησις ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνος τῶν περὶ θεῶν καὶ ἑορτῶν δοξασιῶν τῶν ἀρχαίων, τὰς ὁποίας ὁ Πλάτων ἐγνώριζεν, ὅτι ἀπετέλουν πλάνην. Ἡ συνήθεια πάντως ἔχει μεγάλην ἀξίαν, διότι ἕλκει τὸν ἄνθρωπον αὐτομάτως πρὸς πρᾶξιν, διὸ καὶ χαρακτηρίζεται ὡς «ἔμψυχος διδάσκαλος»[3]. Πάντως καὶ ἡ συνήθεια κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν εἶναι ἔργον προαιρέσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὀφείλει ἐκ τῆς νηπιακῆς του ἡλικίας, «ὅτε τὸ ἁπλοῦν τῆς ἡλικίας καὶ τὸ ἄδολον καὶ πρὸς τὸ ψεῦδος ἀνεπιτήδειον ἐξαγορεύει εὐκόλως τὰ ἀπόρρητα τῆς ψυχῆς»[4], νὰ ἀποκτᾷ ἠθικὰς συνηθείας. Ἡ καλὴ συνήθεια ἐκ πρώτης ἡλικίας «μιμεῖται τὴν στερρότητα τῆς φύσεως»[5].

II. Τὸ παράδειγμα

Τὸ παράδειγμα ἐπίσης συνιστᾶται ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐπο-

1. Κ. Σπετσιέρη, Θεωρία τῆς Παιδείας, Ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 157.
2. Ἀριστ. Ἠθ. Νικ., 1106b, 36.
3. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 62, 633.
4. Αὐτόθι, 60, 755.
5. Αὐτόθι, 57, 202. Περὶ κενοδοξίας καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονέας ἀνατρέφειν τὰ τέκνα, κεφ. 33. Πρβλ. Μ. Βασίλειον, M.P.G., 31,572 A.

χῆς, ὡς ἰσχυρότερον καὶ τῆς διδασκαλίας παιδαγωγικὸν μέσον. Ἡ ἄποψις αὕτη βασίζεται ἰδίᾳ εἰς τὴν δύναμιν τῆς μιμητικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ παράδειγμα δεικνύει εἰς τὸν νέον ἄνθρωπον ὄχι μόνον τί πρέπει νὰ πράξῃ, ἀλλὰ καὶ ὅ,τι δύναται νὰ πράξῃ καὶ πῶς νὰ τὸ πράξῃ. Ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος, ὡς γνωστόν, ἀπέδιδον μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν δύναμιν τῶν ἔργων, «ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡ διὰ τῶν ρημάτων, ὡς ἡ διὰ τῶν πραγμάτων διδασκαλία τοὺς μαθητευομένους ἐνάγειν εἴωθε»·[1] καὶ τοῦτο, διότι τὸ ἔργον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ παίξῃ ρυθμιστικὸν ρόλον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν: «μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἔργων ῥυθμίζεσθαι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἴωθεν»[2].

Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει τὸ ζωντανὸν παράδειγμα, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἀπὸ τοὺς μορφωτικοὺς παράγοντας τῆς ἀγωγῆς, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς οἰκογενείας καὶ ἐκ τοῦ σχολείου. Οἱ γονεῖς καὶ ὁ διδάσκαλος ὀφείλουν νὰ διδάσκουν διὰ τῶν τρόπων των καὶ τῆς ὅλης αὐτῶν συμπεριφορᾶς. Πρὸ πάντων δὲ ἡ ἀγωγὴ ἀπαιτεῖ ὄχι μόνον νουθεσίας διὰ τῶν λόγων, ἀλλὰ ἔμπρακτον προβολὴν καλῆς συμπεριφορᾶς, «δεῖ τῆς διὰ τῶν ἔργων νουθεσίας καὶ τῆς ἀγωγῆς»[3]. Ἐννοεῖται ἐνταῦθα ὅτι οἱ παράγοντες τῆς ἀγωγῆς ὀφείλουν νὰ πράττουν ὅσα διὰ τῶν λόγων διδάσκουν, ὥστε νὰ καταστοῦν πραγματικὰ παραδείγματα πρὸς μίμησιν[4]. Οἴκοθεν νοεῖται, ὅτι ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ σχολεῖον πρέπει κατὰ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν πάντοτε νὰ προβάλλουν πρὸς μίμησιν τὰ παραδείγματα τῶν ἁγίων καὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι «τῆς αὐτῆς ὄντες ἡμῖν φύσεως ἅπαντα τὰ τῆς ἀρετῆς κατώρθωσαν»[5].

Ἡ σύγχρονος Παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη συζητεῖ τὸ θέμα, κατὰ πόσον τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται ὡς μέσον ἀγωγῆς. Ἀσφαλῶς ἡ διαγωγὴ τοῦ διδασκάλου πρέπει νὰ εἶναι ἐξαίρετος καὶ ὑποδειγματική· πρέπει ὅμως νὰ πηγάζῃ

---

1. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 48, 787.
2. Αὐτόθι, 63, 141.
3. Αὐτόθι, 62, 273.
4. Πρβλ. Ἰσ. Πηλ., M. P. G., 78, 1617: «τοὺς δὲ ἐναβρυνομένους μὲν ἐπὶ τῷ διδασκαλικῷ λόγῳ, μὴ ποιοῦντας δὲ ἅ φησιν, ἀπαραίτητον καὶ ἀσύγγνωστον».
5. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 47, 357.

ἐκ τῆς ἀναγκαιότητος νὰ εἶναι γνησία. Δὲν ἀποκλείεται ὁ διδάσκαλος νὰ ἀποτελῇ δι' ὡρισμένους μαθητάς του παράδειγμα, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ καταστήσῃ τὸ παράδειγμά του μέσον. Τὸ παράδειγμα ἰσχύει ἕως ὅτου οἱ τείνοντες πρὸς αὐτὸ αἰσθανθοῦν, ὅτι ἔχει προαχθῆ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἡ ἰδική των ἀτομικότης. Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ ὁ διδάσκαλος δὲν δύναται νὰ καθορίσῃ ὁ ἴδιος, ἐὰν θὰ καταστῇ ἢ ὄχι παράδειγμα, εἶναι ἀκριβῶς ἀδύνατον εἰς αὐτὸν νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν παραδειγματικήν του στάσιν ὡς μέσον ἀγωγῆς[1].

III. Ἡ διδασκαλία

Ἡ διδασκαλία μετὰ τοῦ ἐθισμοῦ καὶ τοῦ παραδείγματος ἀπετέλει ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας τὸ βασικώτερον μέσον ἀγωγῆς καὶ μαθήσεως. Ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης, ὁ χριστιανικὸς κόσμος καὶ οἱ νεώτεροι χρόνοι διὰ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἑκάστοτε τεθέντος σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς θεωροῦν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τὰ διὰ τοῦ λόγου ἐπενεργοῦντα παιδαγωγικὰ μέσα καὶ ἰδίᾳ πᾶσαν ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἢ κατὰ σύστημα διδασκαλίαν. Αὕτη θεωρεῖται πράγματι ἓν τῶν σπουδαιοτέρων παιδαγωγικῶν μέσων διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς καὶ τὴν πραγμάτωσιν τῶν μορφωτικῶν καὶ ἐθνικῶν ἰδεωδῶν ἑνὸς λαοῦ. Ὁ ὅρος «διδασκαλία», ἐκ τοῦ ρήματος διδάσκω παραγόμενος, ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν παιδαγωγικὴν σκέψιν ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων ἀντιπροσώπων τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοῦ Πλάτωνος[2], τοῦ Ξενοφῶντος[3], τοῦ Ἀριστοτέλους[4] κ.ἄ., καθ' οὓς ὁ λόγος, ἡ διδασκαλία, παίζει πρωτεύοντα ρόλον, ἐκτὸς τοῦ ἐθισμοῦ καὶ τῆς φύσεως, εἰς τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου: «πολλὰ γὰρ παρὰ τοὺς ἐθισμοὺς καὶ

1. Fr. Trost, Die Erziehungsmittel, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 66. Πρβλ. ἐπίσης K. Haase, Das Wesen des Vorbilds und seine Bedeutung fuer die Erziehung, in: «Vierteljahresschrift fuer wissenschaftliche Paedagogik», Bd. 3, 1927, σ. 243-273 καὶ 321-361.

2. Πλάτ., Πολιτεία, 493b, 5: «...καταμαθὼν δὲ ταῦτα πάντα συνουσίᾳ τε καὶ χρόνου τριβῇ σοφίαν τε καλέσειεν καὶ ὡς τέχνην συστησάμενος ἐπὶ διδασκαλίαν τρέποιτο...».

3. Ξενοφ., Κύρου Παιδεία, VII 7, 24.

4. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1103α, 15: «ἡ μὲν διανοητικὴ (ἀρετὴ) τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν».

τὴν φύσιν πράττουσι διὰ τὸν λόγον, ἐὰν πεισθῶσιν ἄλλως ἔχειν βέλτιον. τὴν μὲν τοίνυν φύσιν οἵους εἶναι δεῖ τοὺς μέλλοντας εὐχειρώτους ἔσεσθαι τῷ νομοθέτῃ διωρίσμεθα πρότερον· τὸ δὲ λοιπὸν ἔργον ἤδη παιδείας. τὰ μὲν γὰρ ἐθιζόμενοι μανθάνουσι τὰ δ' ἀκούοντες»[1]. Ἀκριβῶς λόγῳ τῆς μεγάλης σημασίας τῆς διδασκαλίας ὡς μέσου ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ πρὸς βαθυτέραν ἔρευναν τοῦ φαινομένου τῆς διδασκαλίας διεμορφώθη ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καὶ ὁ ἰδιαίτερος κλάδος τῆς Διδακτικῆς[2].

Ὁ ὅρος διδασκαλία εἰς τὴν χριστιανικὴν Παιδαγωγικὴν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδίᾳ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας διηυρύνθη καὶ ἔλαβε θρησκευτικὸν περιεχόμενον. Ἡ διδασκαλία τοῦ θείου λόγου ἀποτελεῖ ἓν τῶν σπουδαιοτέρων καὶ συνηθεστέρων παιδαγωγικῶν μέσων. Ἡ θεία διδασκαλία ἐπεξετάθη εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, ὥστε διὰ τῶν ἀληθειῶν αὐτῆς νὰ συνάψῃ καὶ συνδέσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος: «καὶ γὰρ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διέδραμεν ὁ λόγος, συνάπτων τῇ ἀληθείᾳ ἅπαντας»[3]. Ὁ θεῖος λόγος δὲν χαρακτηρίζεται διὰ τὸ περίτεχνον καὶ τὴν ρητορικὴν καὶ σοφιστικὴν δεινότητα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας[4].

Διὰ τῆς διδασκαλίας δὲν παρέχονται μόνον γνώσεις εἰς τὸν διδασκόμενον, ἀλλὰ συγχρόνως δι' αὐτῆς ἐξελίσσονται καὶ μορφοποιοῦνται αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴν τὴν δύναμιν τῆς διδασκαλίας παράδωκεν ὄχι μόνον ἡ κλασσικὴ ἀρχαιότης ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Πλάτωνος καὶ ἐν τῷ ἑβδόμῳ βιβλίῳ τῆς Πολιτείας του, ἔνθα ἐδόθη διὰ πρώτην φορὰν ἡ ἀληθὴς ἔννοια τῆς εἰδολογικῆς μορφώσεως[5], ἀλλὰ καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἐν τῷ προσώπῳ

---

1. Ἀριστ., Πολιτ., 1332b, 6.

2. Πρβλ. Theodor Schwerdt, Kritische Didaktik, 15. Aufl., Paderborn 1963, σ. 30-32 (Inhalt und Grenzen einer Didaktik). J. Derbolav, Versuch einer wissenschaftstheoretischen Grundlegung der Didaktik, Didaktik in der Lehrbildung, 2. Beiheft der Zeitschrift fuer Paedagogik, Weinheim 1960, σ. 17-45. W. Klafki, Studien zur Bildungstheorie und Didaktik, 8. / 9. Aufl., Weinheim 1967, σ. 72.

3. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 55, 336.

4. Αὐτόθι, 63, 531.

5. Πρβλ. Ν. Μελανίτου, Ἡ μάθησις κατὰ τὰς ἀρχαίας ἑλληνικάς, τὰς μεταγενεστέρας καὶ τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις, Ἐν Ἀθήναις 1970,

τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς Ἰω. Χρυσοστόμου. Τὸ ἄροτρον τοῦ λόγου διὰ τῆς διδασκαλίας κατέρχεται μέχρι τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖ ἐκκόπτει τὰ ἐνοχλοῦντα τὴν ψυχὴν πάθη καὶ συγχρόνως προσδίδει μορφὴν εἰς τὴν ψυχήν. Εἶναι ἀδύνατον κατὰ τὸν ἱερὸν πατέρα ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ὑπόκειται εἰς διδασκαλίαν, νὰ μὴ ὑποστῇ τὴν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐπίδρασιν τοῦ λόγου[1]. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ λόγου ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἱεροῦ πατρός, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου οὔτε ἀγαθὴ οὔτε κακὴ ἐκ φύσεως εἶναι. Καὶ τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον θεωροῦνται ἀποτέλεσμα τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς διδασκαλίας. Ὁποίαν ἐπίδρασιν ἔχουν οἱ ἄνεμοι εἰς τὰ πλοῖα, τοιαύτην ἔχουν καὶ οἱ λόγοι εἰς τὴν ψυχήν: «ὅπερ γάρ ἐστι τοῖς πλοίοις τὰ πνεύματα, τοῦτο ταῖς ψυχαῖς οἱ λόγοι»[2]. Ἡ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐπίδρασις τοῦ λόγου καθίσταται ἐφικτὴ καὶ ἐκ τῆς ἰδίας τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία εἶναι εὔπλαστος ὡς κηρός: «κηρός τις ἔστιν ἡ ψυχή»[3], καὶ δύναται διὰ τῆς διδασκαλίας νὰ προσλάβῃ αὕτη τὴν ἐπιθυμητὴν μορφήν. Τέλος κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν διδάσκαλον ὁ λόγος, ὁ ὁποῖος ὁδηγεῖ εἰς τὴν πρᾶξιν («ὁδὸς γὰρ ἐπὶ τὰ ἔργα λόγος ἐστί»[4]), ἐπιδρᾷ ὡς παιδαγωγικὸν μέσον ὄχι μόνον ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς διδασκαλίας,

---

σ. 33: «Διὰ τῆς εἰδολογικῆς δὲ μορφώσεως νοεῖται ἡ ἀνάπτυξις, ἥτις ἐπέρχεται εἰς τὸν νοῦν διὰ τῶν γνώσεων τὰς ὁποίας ἀποκτᾷ οὗτος. Ἡ γνῶσις κατὰ τοὺς πιστεύοντας εἰς τὴν ἄποψιν ταύτην εἶναι μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀσκεῖται ὁ νοῦς καὶ καθίσταται ἀνώτερος ἑαυτοῦ οὐ μόνον εἰς τὸ πεδίον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκουσιν αἱ ἀποκτημέναι γνώσεις, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα ἄλλον κύκλον γνώσεων καὶ εἰς πᾶσαν ἐν γένει ἐκδήλωσιν αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ σημαίνει, ὅτι ἡ μάθησις δὲν εἶναι εἰδική, ὡς πιστεύουσί τινες σήμερον, ἀλλὰ γενική, τῆς ὁποίας ἡ ἔννοια εἶναι, ὅτι πᾶσα ἄσκησις ἐπερχομένη διὰ τῆς ἀποκτήσεως οἱωνδήποτε γνώσεων μεταβιβάζεται εἰς ὁλόκληρον τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον οὕτω καθίσταται ἑκάστοτε ἀνώτερον ἀπὸ ἀπόψεως ἱκανότητος τῆς προτέρας αὐτοῦ καταστάσεως... Ὥστε εἰς τὴν ἀγωγὴν σημασίαν ἔχει οὐχὶ τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκομένης ὕλης, ἀλλὰ ἡ μορφή, τὴν ὁποίαν λαμβάνει ἡ διδασκαλία πρὸς ἄσκησιν τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν καὶ τῆς βελτιώσεως αὐτῶν». Πρβλ. ὡσαύτως Ν. Μελανίτου, Τὸ πρόβλημα τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἀπὸ συγχρόνου ἀπόψεως ἐξεταζόμενον, Ἐν Ἀθήναις, 1952, σ. 20 κ. ἑξ.

1. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 62, 632.
2. Αὐτόθι, 62, 478.
3. Αὐτόθι.
4. Αὐτόθι.

ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς προσταγῆς, διότι «τὰ πράγματα τὰ μὲν διδασκαλίας δεῖται, τὰ δὲ ἐπιταγῆς»[1]. Ὅθεν καὶ ἡ παρότρυνσις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «παράγγελλε καὶ δίδασκε» (Ι. Τιμ. 4,11).

γ) Ἡ αὐθεντία τοῦ διδασκάλου καὶ ἡ σημασία της εἰς τὴν χρῆσιν τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς

Ἡ αὐθεντία τοῦ διδασκάλου ἀποτελεῖ βασικὴν προϋπόθεσιν διὰ πᾶσαν παιδευτικὴν ἐπίδρασιν καὶ κατὰ συνέπειαν τυγχάνει μεγάλης σημασίας καὶ διὰ τὴν χρῆσιν τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς. Ἡ αὐθεντία τοῦ διδάσκοντος βασίζεται εἰς τὴν πνευματικήν του ὑπεροχήν, ἡ ὁποία δημιουργεῖ τὴν κατάλληλον παιδευτικὴν σχέσιν, στηριζομένην κυρίως εἰς τὴν αὐτόβουλον ὑπακοὴν τῶν τροφίμων[2]. Πρέπει ἰδιαιτέρως νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς μίαν ἀληθῆ παιδαγωγικὴν σχέσιν διδάσκοντος καὶ διδασκομένου πρωτεύει ἡ συνειδητῶς ἑκουσία συνεργασία καὶ ὑπακοὴ τῶν μαθητῶν. Ἀκριβῶς ἐνταῦθα στηρίζεται ἡ αὐθεντία τοῦ διδασκάλου καὶ ὄχι εἰς τὴν ὑπὸ οἱανδήποτε μορφὴν ἄσκησιν βίας ἐπὶ τῶν διδασκομένων. Ἡ δημιουργία τῆς συναντησιακῆς καὶ μορφωτικῆς σχέσεως ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ὡς καὶ ἡ ὑπακοὴ τῶν μαθητῶν εἰς τοὺς διδασκάλους πρέπει νὰ εἶναι ἐλευθέρα, διότι στηρίζεται εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν τοῦ φορέως τῆς αὐθεντίας. Ἡ αὐτόβουλος καὶ ἐλευθέρα ἄλλως τε ὑπακοὴ εἰς τὸν παιδαγωγὸν βασίζεται κυρίως εἰς τὴν πνευματικὴν δύναμιν τοῦ φορέως τῆς αὐθεντίας, εἰς τὴν ἱκανότητα ἀφυπνίσεως καὶ ὀργανώσεως τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῶν μαθητῶν καὶ εἰς τὴν παροχὴν ἀσφαλείας εἰς τὸν ἔχοντα ἀνάγκην αὐτῆς νέον ἄνθρωπον.

Ὡς ἀλλαχοῦ ἐλέχθη, ἡ ἀγωγὴ ἀποβλέπει εἰς τὴν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν ἐνηλικίωσιν τῶν ἐν ἀναπτύξει νέων ἀνθρώπων. Κατὰ ταῦτα ἡ ἀγωγὴ εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἀνάγκην τῆς αὐθεντίας τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ τῆς ὑπακοῆς τῶν τροφίμων εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἀγωγῆς. Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἑπομένως τῆς ἀποτελεσματικότητος

---

1. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 62, 563.

2. Fritz Maerz, Hoeren, gehorchen und personale Existenz, Muenchen 1962.

τῆς αὐθεντίας τοῦ παιδαγωγοῦ πρέπει νὰ βοηθήσῃ καὶ τὸ ἕτερον μέλος τῆς συναντήσεως, ὁ μαθητής. Ἀπαιτεῖται ἐν ἀρχῇ αὐθόρμητος ὥθησις καὶ ἐπιτυχὴς συμμετοχὴ εἰς τὴν συναντησιακὴν σχέσιν. Ἀλλὰ καὶ πέραν τῆς ἀγωγιμότητος τοῦ νέου ἀνθρώπου ἀπαιτεῖται ἐπίσης ἡ ἀποφασιστικὴ ἱκανότης τῆς ὑπακοῆς του. Ἡ ὑπακοὴ δὲν εἶναι ἔμφυτος ἀλλὰ ἐπίκτητος καὶ ἀπαιτεῖ ἄσκησιν. Ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, ἡ ὑπακοὴ ἐκ καταναγκασμοῦ ἢ ἐκ καθήκοντος εἶναι ἀκατάλληλος διὰ τὴν θεμελίωσιν τῶν σχέσεων τῆς αὐθεντίας. Ἡ προσωπικὴ ὑπακοὴ ἀπορρέει εἴτε ἐξ ἐμπιστοσύνης, εἴτε ἐξ ἀγάπης, εἴτε ἐκ σεβασμοῦ, εἴτε ἐκ τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἐπέρχεται ἡ λύσις τῆς σχέσεως τῆς αὐθεντίας. Ἡ λύσις αὕτη εἶναι δυνατὸν ἐπίσης νὰ ἐπέλθῃ, ἐὰν ὁ εὑρισκόμενος εἰς σχέσιν ὑπακοῆς τρόφιμος κερδήσῃ βαθεῖαν κατανόησιν τοῦ πράγματος, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἕως τότε ὁ φορεὺς τῆς αὐθεντίας. Ἡ περίπτωσις αὕτη, ὡς αἰτία λύσεως τῆς σχέσεως, θεωρεῖται ἱκανοποιητικὴ διὰ τὴν ἀγωγήν. Εἶναι τέλος ἐνδεχόμενον, ὁ ὑπακούων νὰ συνειδητοποιήσῃ τὸ περιωρισμένον τῆς σχέσεως. Τοῦτο δύναται νὰ συμβῇ εἴτε διότι γνωρίζει ἕτερον πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ὑπερέχει πνευματικῶς, εἴτε διότι κατέστη ὁ ἴδιος πνευματικῶς ὥριμος κατόπιν διευρύνσεως τοῦ πνευματικοῦ του ὁρίζοντος[1].

Τὴν διδασκαλικὴν αὐθεντίαν ὑπηρετοῦν κατὰ τὸν Trost[2] αἱ κατωτέρω πέντε διαφορετικαὶ ἀπαιτήσεις:

α) Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ διδασκάλου. Τὸ διδασκαλικὸν λειτούργημα εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς ἀναπτύξεως τῆς προσωπικῆς αὐθεντίας, τὴν ὁποίαν ὁ Trost ἀποκαλεῖ Amtsautoritaet. Ἀπαιτεῖται πεδίον δράσεως καὶ πίστις εἰς τὸ ἀναληφθὲν ἔργον ἐν τῷ πεδίῳ, ἵνα ἐκδηλωθῇ ἡ προσωπικὴ αὐθεντία εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος. Ἡ ἐν λόγῳ πίστις εἰς τὴν ἀποστολὴν

---

1. Fr. Trost, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 34-49. Πρβλ. Mans Aebli, «Ueber die Autoritaet des Erziehers», in: «Basler Schulblatt», I, σ. 6-12. E. Lichtenstein, «Das Problem der Autoritaet in der Paedagogik», Ratingen 1952. Hans Schilling, Das Autoritaetsproblem in der Gegenwart, Vierteljahreszeitschrift fuer wissenschaftliche Paedagogik, 1962, I, σ. 42-56.

2. Fr. Trost, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 50-66.

καὶ τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου θεμελιοῦται κυρίως ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς συμβολῆς τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἡ αὐθεντία λόγῳ τοῦ λειτουργήματος ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀποτελεῖ τὴν βάσιν καὶ τὸ μέτρον ὅλων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἔχει καθῆκον νὰ πράξῃ ὁ διδάσκαλος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ διδασκάλου εἰς τὸ κοινωνικὸν σύνολον πραγματοποιεῖται καὶ ἡ ὑπακοὴ τῶν μαθητῶν εἰς αὐτό.

β) Ἡ πλήρης κατοχὴ τῶν πρὸς διδασκαλίαν γνώσεων. Ἡ ἐν λόγῳ ἀπαίτησις, γνωστὴ καὶ ὡς εἰδημοσύνη τοῦ διδάσκοντος (Sachkenntnis), ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν διδασκαλικὴν αὐθεντίαν. Ὁ διδάσκαλος, ὡς φορεὺς τῆς πρὸς διδασκαλίαν ὕλης, προσανατολίζει τὸν μαθητὴν εἰς τὸ περιεχόμενον καὶ τὰς ἀπόψεις τῆς κοινῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Διὰ τοῦ διδασκάλου ὁ μαθητὴς οἰκειοποιεῖται τὸ μορφωτικὸν ἀγαθόν. Ἡ ἀποτελεσματικότης δὲ τῆς διδασκαλίας ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ οἰκειοποιήσεως ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τοῦ διδακτικοῦ ἀντικειμένου καὶ ἐν γένει τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν τῆς εἰδικεύσεως αὐτοῦ.

γ) Ἡ γνῶσις τῶν μαθητῶν (Schuelerkenntnis). Ἡ σπουδαιοτέρα περίοδος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖται ἡ τῆς ἀναπτύξεως. Ὁ διδάσκαλος κατὰ συνέπειαν πρέπει νὰ εἶναι βαθὺς γνώστης τῶν ἀναπτυξιακῶν προβλημάτων τῆς παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς ἡλικίας. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ τὸ πλάτος τῶν προβλημάτων τῆς Παιδαγωγικῆς ἐξικνεῖται μέχρις αὐτῶν τῆς Ψυχολογίας τοῦ ἀναπτυσσομένου ἀνθρώπου, θεωρουμένης καὶ ὡς κλάδου παιδαγωγικοῦ. Ἡ γνῶσις ἀκριβῶς τῶν προβλημάτων τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἡ ὑπακοή, τὴν ὁποίαν ὀφείλει ὁ διδάσκαλος εἰς τὴν ἀναπτυξιακὴν κατάστασιν τῶν τροφίμων, συνδέεται ἀμέσως μὲ τὴν προσωπικήν του αὐθεντίαν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἔργον του. Πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὁ διδάσκαλος, ὅτι ἡ βαθεῖα γνῶσις τῶν μαθητῶν γεφυρώνει ἐν πολλοῖς τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ τῆς διδασκαλικῆς αὐθεντίας καὶ τῆς ἀνωρίμου καταστάσεως τῶν τροφίμων του. Ἡ αἰτία αὐτοῦ τοῦ χάσματος ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ διδάσκαλος διὰ τοὺς μαθητὰς ἐκπροσωπεῖ ἕνα ἄλλον κόσμον, τὸν κόσμον τῶν ἐνηλίκων, εἰς τὸν ὁποῖον οὗτοι ἀρχικῶς μὲν ἐπιθυμοῦν νὰ εὕρουν ἀναγνώρισιν, ἐν συνεχείᾳ δὲ νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ προσαρμοσθοῦν ἐπιτυχῶς. Ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔχει ἡ γονητευτικὴ ἐπίδρασις τῆς γνώσεως

ἐκ μέρους τοῦ διδάσκοντος τοῦ ὀνόματος τοῦ μαθητοῦ. Τὸ ὄνομα ἀνήκει εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ μαθητοῦ καὶ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ. Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ ἀπαίτησις νὰ γνωρίζῃ ὁ διδάσκαλος γενικῶς ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερα περὶ τῶν μαθητῶν του. Ἀποφασιστικῆς σημασίας εἶναι τὸ τ ί γνωρίζει καὶ τὸ π ῶ ς τὸ γνωρίζει. Πολλὰ τῶν ὅσων γνωρίζει θὰ ἔπρεπε ἴσως εἰς πολλὰς περιπτώσεις νὰ τὰ λησμονῇ, διότι οὕτω μόνον παρέχει μεγαλυτέραν βοήθειαν εἰς τὸν μαθητήν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν εἶναι ἡ ὅλον καὶ βαθυτέρα γνῶσις τοῦ παιδιοῦ, ἵνα δυνηθῇ ὁ διδάσκαλος νὰ συλλάβῃ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὰς ἀξίας του, ὡς καὶ τὴν κατεύθυνσιν τῶν προσπαθειῶν του πρὸς συμμετοχὴν εἰς αὐτόν. Τὸ παιδὶ ὑπακούει προθύμως, ὅταν γνωρίζῃ, ὅτι τὸ γνωρίζουν καὶ τὸ ἀναγνωρίζουν. Τέλος ἡ βαθεῖα γνῶσις τοῦ μαθητοῦ ἀποτελεῖ καὶ ἕν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα στάδια τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ[1], πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπιτακτικὸν αἴτημα τῆς ἐποχῆς μας.

δ) Ἡ ἀκεραιότης τοῦ διδασκάλου. Ἡ αὐθεντία τοῦ διδασκάλου ἐξαρτᾶται εἰς μεγάλον βαθμὸν ἐκ τῆς προσωπικῆς του ἀκεραιότητος (aus persoenlicher Integritaet). Τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει, ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν σφάλλει ποτέ. Διὰ νὰ καταστῇ φορεὺς αὐθεντίας πρέπει νὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ λάβῃ ὀρθὴν ἀπόφασιν εἰς μίαν κρίσιμον στιγμήν. Ὁ διδάσκαλος παραμένει ἀκέραιος, ὅταν ὑπακούῃ εἰς τὸ ἁρμόζον. Ἀκριβῶς δὲ ὁ προβληματισμὸς τοῦ διδασκάλου περὶ τοῦ τί εἶναι τὸ ἁρμόζον ἀποτελεῖ καὶ τὸ καθῆκον του. Ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς ἀκεραιότητος τοῦ διδασκάλου ἔχει καὶ ἡ δικαιοσύνη του ἔναντι τῶν μαθητῶν του.

ε) Τὸ παιδαγωγικὸν Takt. Ἀλλαχοῦ ἐχαρακτηρίσθη τὸ παιδαγωγικὸν Takt ὡς ἀρετὴ τοῦ διδασκάλου. Πρέπει ὅμως νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἱκανότης προσδιορίζει ἐν πολλοῖς καὶ τὴν διδασκαλικὴν αὐθεντίαν. Ἄνευ τοῦ παιδαγωγικοῦ Takt ὁ διδάσκαλος εἴτε παραγνωρίζει τὴν παιδαγωγικὴν κατάστασιν, ὁπότε εὑρί-

---

1. Ν. Μελανίτου, Ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία καὶ τὰ προβλήματα αὐτῆς, Ἐν Ἀθήναις 1971, σ. 363 κ. ἑξ.

σκεται ἄνευ βοηθείας εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν μέσων ἀγωγῆς καὶ τῶν μεθόδων διδασκαλίας, εἴτε ἔχει μὲν συνείδησιν τῆς καταστάσεως, ἀλλὰ εἶναι ἀνίκανος νὰ ἀντιδράσῃ παιδαγωγικῶς κατὰ τρόπον σταθερόν. Ἡ ἔλλειψις διακριτικότητος ἐκ μέρους τοῦ διδασκάλου ἀναστατώνει τοὺς μαθητάς. Ἡ σχέσις τῶν τελευταίων πρὸς τὸν πρῶτον καθίσταται ἀβεβαία καὶ ἡ τάξις δὲν συνεργάζεται μετὰ τοῦ διδασκάλου, ὁπότε δὲν δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ αὐθεντίας αὐτοῦ. Ἡ παιδαγωγικὴ διακριτικότης μεταβάλλει τὴν παιδευτικὴν ἐνέργειαν εἰς τέχνην. Ὡς τοιαύτη δὲ εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν δῶρον, τάλαντον, ἀφ' ἑτέρου δὲ τεχνικὴ διαδικασία, ἤτοι ἱκανότης ἐξελισσομένη διὰ τῆς ἀσκήσεως. Διὰ τῆς ἀσκήσεως εἶναι δυνατόν νὰ ἐξελιχθῇ: (α) ἡ ἱκανότης ἀναγνωρίσεως τῶν ποικίλων παιδαγωγικῶν περιστάσεων. Ἐνταῦθα ἀσκεῖταί τις διὰ τῆς ἀναλύσεως τῶν ἐν λόγῳ παιδαγωγικῶν καταστάσεων καὶ διὰ τῆς αὐτοκριτικῆς· (β) ἡ ἱκανότης ἀναγνωρίσεως τῆς καταστάσεως τοῦ τροφίμου· (γ) ἡ γνῶσις τῶν ἀναπτυξιακῶν προβλημάτων τῆς προσχολικῆς καὶ σχολικῆς ἡλικίας· καὶ (δ) ἡ γνῶσις τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ τροφίμου καὶ ἡ ἐκλογὴ καὶ ἐφαρμογὴ εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν καταλλήλων κατὰ τὴν περίστασιν παιδαγωγικῶν μέσων. Λόγῳ τῆς μεγάλης συμβολῆς τῆς παιδαγωγικῆς διακριτικότητος ὁ Trost[1] θέτει τὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσον αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μέσον ἀγωγῆς. Ὁ ἴδιος ὅμως συμπεραίνει, ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ διακριτικότης δὲν ἐπιδρᾷ ποτὲ κατ' ἄμεσον τρόπον, ἀλλὰ πάντοτε ἐμμέσως, χρησιμοποιοῦσα μέσα. Ὡς τέχνη ἄλλως τε δὲν δύναται νὰ εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν μέσον.

δ) Ἀμοιβαὶ καὶ ποιναὶ

Αἱ ἀμοιβαὶ καὶ αἱ ποιναὶ ὡς μέσα ἀγωγῆς συνδέονται ἀμέσως μὲ τὴν παιδαγωγικὴν κριτικήν, ἐφ' ὅσον οἱ διδάσκαλοι κρίνουν τὴν διαγωγὴν ἢ τὴν ἐπίδοσιν τῶν μαθητῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἀμείβουν ἢ τιμωροῦν αὐτούς. Εἰς τὰς παιδευτικὰς κρίσεις βασικῶς, ὡς ἤδη ἐλέχθη, συμπεριλαμβάνονται δύο μόνον κρίσεις· ἡ καταφατικὴ καλουμένη κρίσις τοῦ «Ναὶ» καὶ ἡ ἀρνητικὴ κρίσις τοῦ «Ὄχι»[2].

---

1. Fr. Trost, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 63.
2. Fr. Trost, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 190-221.

Ἐν πρώτοις δύναταί τις νὰ ἐρωτήσῃ περὶ τῆς ἀναγκαιότητος καὶ τῆς χρησιμότητος τῆς παιδευτικῆς κρίσεως. Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει ὅμως περὶ αὐτοῦ. Ὁ τρόφιμος ἔχει ἀνάγκην τῆς κρίσεως τοῦ διδασκάλου του, ἐφ' ὅσον τοὐλάχιστον χρόνον δὲν δύναται ὁ ἴδιος νὰ κρίνῃ τὴν διαγωγήν του ὡς ὀρθὴν ἢ ἐσφαλμένην. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐνήλικες ἔχουν ἀνάγκην τῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν ἐνεργειῶν των· πολλάκις μάλιστα καὶ αὐτῆς τῆς ἀποδοκιμασίας εἰς περίπτωσιν σφάλματος, διότι οὕτω θὰ ἐπιδιώξουν τὸ ἐπιδοκιμαζόμενον. Ἡ ἀντικειμενικὴ αὐστηρότης τῆς κριτικῆς δίδει ἐπὶ πλέον τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς ἔχοντας τὰ προσόντα νὰ ὑπερβοῦν τὴν μετρίαν ἀπόδοσιν καὶ νὰ συμβάλουν οὐσιαστικῶς εἰς τὸν πολιτισμόν. Διὰ τὴν ἑδραίωσιν δὲ μιᾶς καλῆς συμπεριφορᾶς καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς τάξεως ἐντὸς τῆς κοινωνίας καθίσταται ἀναγκαία ἡ ἀρνητικὴ κρίσις τοῦ «Ὄχι», ἡ ὁποία ἀντιτίθεται εἰς πᾶσαν μὴ σύμφωνον πρὸς αὐτὴν τὴν τάξιν διαγωγήν[1]. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς παιδευτικὰς κρίσεις τοῦ διδασκάλου μεγάλην σημασίαν ἔχει ἡ κατάφασις τοῦ μαθητοῦ καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς κρίσεως τοῦ διδασκάλου ἐκ μέρους αὐτοῦ. Τοῦτο ἀποτελεῖ θεμελιώδη παράγοντα ὄχι μόνον διὰ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς κρίσεως τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς παιδαγωγικῆς σχέσεως, ἡ ὁποία καὶ θὰ καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἀντικειμενικὴν κρίσιν.

Ι. Περὶ τῆς ἀμοιβῆς. Εἰς τὴν καταφατικὴν παιδαγωγικὴν κρίσιν, ὡς ἐλέχθη, διακρίνομεν τὸ «ἁπλοῦν Ναί», τὸν ἔπαινον καὶ τὴν ἀμοιβήν. Αἱ τρεῖς αὐταὶ βαθμίδες δὲν διαφέρουν μόνον κατὰ τὴν μορφὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ποιόν. Τὸ «ἁπλοῦν Ναὶ» ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν κριτικὴν δύναμιν τοῦ κρίνοντος, ὁ ἔπαινος πηγάζει ἀπὸ ἕνα κόσμον ἀξιῶν, βαθέως ἐρριζωμένον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ διδασκάλου καὶ προσδίδοντα ἰδιαιτέραν χροιὰν εἰς τὴν ὀρθολογικὴν κρίσιν, ἡ ἀμοιβὴ τέλος ἀποτελεῖ τὴν ὑλικὴν ἢ καλύτερον τὴν ἁπτὴν μορφὴν τοῦ ἐπαίνου. Ἡ καταφατικὴ λοιπὸν κρίσις τοῦ διδασκάλου, ἤτοι τὸ παιδευτικὸν Ναί, ἐγγίζει κατὰ συνέπειαν τρεῖς διαφορετικὰς περιοχὰς τοῦ ψυχικοῦ βίου, ἤτοι τὸν λόγον, τὸν ἀξιολογοῦντα θυμὸν (ψυχὴν) καὶ τὴν περιοχὴν τῶν

---

1. Πρβλ. Ἀντ. Κ. Δανασσῆ, Περί τινων φαινομενικῶν παιδαγωγικῶν ἀντινομιῶν, Ἀθῆναι 1972, σ. 11 κ.ἑξ.

ὁρμῶν. Εἰς τὴν πρᾶξιν βεβαίως δὲν εὑρίσκονται ποτὲ διαχωρισμέναι ἀλλήλων[1].

Ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Παιδαγωγικῆς γνωρίζομεν, ὅτι εἰς τὰ ἄμεσα ἢ ἐνθαρρυντικὰ παιδονομικὰ μέσα ὑπάγεται ἡ ἔκφρασις εὐαρεσκείας, ἡ εὔφημος μνεία καὶ ἐν γένει ὁ ἔπαινος, ὡς καὶ αἱ παντὸς εἴδους ἀμοιβαὶ (ἠθικὴ ἀμοιβή, οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις, γέρας, ἔπαθλα κ.λ.). Τὰ μέσα αὐτὰ ἔχουν μεγάλην σημασίαν καὶ ἀξίαν ἀπὸ παιδονομικῆς ἀπόψεως, ὅπως ἐπίσης καὶ τὰ κατασταλτικὰ μέσα. Ἡ σημασία τῶν μέσων αὐτῶν ἑρμηνεύεται ἀπὸ τὴν ἔμφυτον παρόρμησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰδικώτερον ἀπὸ τὰς κοινωνικὰς ὁρμὰς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἰδίᾳ τῆς ὁρμῆς πρὸς ἀναγνώρισιν παρὰ τῶν ἄλλων τῆς ἰδίας ἀξίας τοῦ ἀτόμου. Κάθε ἄνθρωπος καὶ πρὸ πάντων τὸ παιδὶ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκτιμήσεως καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν καλῶν του πράξεων καὶ ἐν γένει τοῦ ἔργου του. Ἡ ἀμοιβὴ ἀκριβῶς τῶν καλῶν πράξεων ἐνθαρρύνει τὸ ἄτομον καὶ τὸ ὠθεῖ πρὸς περαιτέρω πρόοδον καὶ ἐξέλιξιν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τονώνει τὸ συναίσθημα ἀναγνωρίσεως καὶ τιμῆς, τὸ ὁποῖον ἔχει τὸ ἄτομον περὶ τῆς ἀξίας του ἢ τὸ ὁποῖον ἔχουν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτοῦ. Τὸ αὐτοσυναίσθημα γεννᾶται ἐκ τῆς ἰδίας τοῦ ἀνθρώπου καταστάσεως (σωματικὴ κατάστασις, κοινωνικὴ ὑπόληψις, ὑλικὴ αὐτάρκεια, πνευματικαὶ ἱκανότητες κ.λ.) καὶ τρέφεται ἐκ τῆς γνώμης, τὴν ὁποίαν ἔχουν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτοῦ.

Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ὁμιλοῦν ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τῆς ἰδιαιτέρας σημασίας καὶ ἀξίας τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν ἀμοιβῶν[2], ἰδίᾳ δὲ τῆς ἠθικῆς ἀμοιβῆς, ὡς ἀπευθυνομένης εἰς τὸ συναίσθημα τῶν μαθητῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ περὶ τῆς λελογισμένης ἀπονομῆς τῶν τιμῶν καὶ τῶν βραβείων[3].

---

1. Fr. Trost, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 193.

2. Πλουτάρχου, Περὶ παίδων ἀγωγῆς, κεφ. 12: «ἔπαινοι δὲ καὶ ψόγοι πάσης εἰσὶν αἰτίας ὠφελιμώτεροι τοῖς ἐλευθέροις, οἳ μὲν ἐπὶ τὰ καλὰ παρορμῶντες, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν αἰσχρῶν ἀνείργοντες». Ἰω. Χρυσ., M.P.G., 50, 655: «χρὴ τὸν διδάσκαλον ἐπαινεῖν». Ἰω. Χρυσ., Περὶ κενοδοξίας κ.λ., κεφ. 67: «πολλοῖς τὸν παῖδα τοῖς ἐπάθλοις δωρούμενος». Πρβλ. ἐπίσης Κλ. Ἀλεξ., M. P. G., 8, 361 B.

3. Πλουτάρχου, Περὶ παίδων ἀγωγῆς, κεφ. 12: «δεῖ δὲ αὐτοὺς μηδὲ τοῖς ἐγκωμίοις ἐπαίρειν καὶ φυσᾶν· χαυνοῦνται γὰρ ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν ἐπαίνων καὶ θρύπτονται». Πρβλ. ἐπίσης Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 48, 775-776.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἡ καταφατικὴ κρίσις τοῦ διδασκάλου, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον, τυγχάνει μεγάλης παιδαγωγικῆς ἀξίας. Ἡ ἐπιδοκιμασία κατὰ τὸν χρόνον τῆς μαθήσεως ἔχει εὐρύτατον πεδίον, ἐξικνουμένη ἀπὸ τῆς ἁπλῆς καταφάσεως διὰ τοῦ «Ναὶ» ἢ «Μάλιστα» μέχρι τοῦ ἐπαίνου καὶ τῆς ἀμοιβῆς. Ἡ ἐπιδοκιμαστικὴ κρίσις, καθ' ὃν χρόνον ὁ μαθητὴς δὲν ἔχει φθάσει ἀκόμη εἰς βαθμὸν βεβαιότητος, εἴτε κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς διαδικασίας τῆς μαθήσεως εἴτε κατὰ τὴν ἄσκησιν λειτουργίας τινός, ἐνέχει μεγάλην παιδευτικὴν σημασίαν. Ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν ἔναρξιν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν πρόοδον μιᾶς καταστάσεως μαθήσεως, τυγχάνει ἀναγκαία ἡ καταφατικὴ κρίσις τοῦ διδασκάλου καὶ πολλάκις ἀναζητεῖται ἢ καὶ ἐπιζητεῖται ἐκ μέρους τοῦ μαθητοῦ, διότι δι' αὐτῆς ἀποκαθίσταται ἡ συναισθηματική του ἰσορροπία, ἡ ὁποία διασαλεύεται ἐκ τῆς ἐντάσεως πρὸς ἀντιμετώπισιν καὶ ἄρσιν τῶν δυσχερειῶν τῆς μαθήσεως[1]. Εἰς πολλὰς ὡσαύτως περιπτώσεις ὁ μαθητὴς δὲν ἐπιδιώκει τὴν κριτικήν, ἐνίοτε δὲ τὴν ἀποφεύγει. Τοῦτο ὀφείλεται εἴτε εἰς τὴν ἐσφαλμένην τάσιν πρὸς ἀνεξαρτησίαν, εἴτε εἰς τὸν φόβον διὰ διαπραχθὲν σφάλμα, εἴτε εἰς ἄλλους λόγους. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἐπέμβῃ διακριτικῶς καὶ διὰ τῆς κρίσεώς του νὰ ὑποδείξῃ τὴν ὀρθὴν ὁδόν.

Ὁ ἔπαινος ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατάφασιν δι' ἑνὸς ἁπλοῦ «Ναὶ» ἢ «Μάλιστα» εἶναι ἡ πλέον διαφοροποιημένη, διαθέτουσα μεγαλυτέραν διεισδυτικὴν ἱκανότητα, κατάφασις. Οὗτος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἐνδόμυχον σφοδρὰν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ συμμετέχῃ εἰς τὴν κοινὴν ζωὴν τῶν ἀξιῶν. Αὐτὴ ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐπαίνου καθιστᾷ αὐτὸν ἀποτελεσματικόν, ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἐπικίνδυνον μέσον. Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται νὰ χρησιμοποιῆται μόνον διὰ νὰ βοηθηθῇ ὁ μαθητὴς κατὰ λελογισμένον τρόπον. Ὅπως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἁπλῆς καταφάσεως, μεγαλυτέραν γενικῶς ἀνάγκην τοῦ ἐπαίνου ἔχουν οἱ μικροὶ καὶ οἱ ἀρχάριοι μαθηταί, ἡ ἀνάγκη ὅμως τοῦ ἐπαίνου ἐξαρτᾶται ἰδίᾳ ἐκ τῆς ἰδιοσυγκρασίας ἑνὸς ἀτόμου. Πρέπει τέλος νὰ σημειωθῇ, ὅτι σήμερον περισσότερον ἀπὸ ποτὲ ἄλλοτε ἔχει ἀνάγκην ὁ ἀναπτυσσόμενος ἄνθρωπος τοῦ ἐπαίνου τοῦ

1. Ν. Μελανίτου, Ἡ μάθησις κ.λ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 325-327.

παιδαγωγοῦ, διότι ὁ ἔπαινος οὗτος προέρχεται ἐκ τοῦ κόσμου τῶν ἀξιῶν, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀποβλέπει ὁ νέος ἄνθρωπος καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει νὰ εἰσέλθῃ.

Ἡ ἀμοιβὴ τέλος παρέχει εἰς τὸν ἔπαινον μίαν μεγαλυτέραν διάρκειαν. Αὕτη ὡς τιμητικὴ παιδαγωγικὴ κρίσις φαίνεται ἤδη ἐκ πρώτης ὄψεως περισσότερον προκλητικὴ καὶ περισσότερον ἐπικίνδυνος τοῦ ἐπαίνου. Ἔχομεν πολλὰς δυνατότητας παροχῆς ἀμοιβῶν. Ἐν πρώτοις παρέχεται ἀμοιβὴ ὡς κίνητρον δι' ἀνωτέραν ἐπίδοσιν, ἀλλὰ καὶ δεύτερον, ὡς ἀνταμοιβή, ἡ ὁποία δίδεται μετὰ μίαν ἐξαίρετον ἐπίδοσιν ἢ πρᾶξιν. Ἡ τελευταία ἔχει τὸ βαθύτερον νόημα, ὅτι ἐξαίρει τὴν καλὴν ἐπίδοσιν καὶ πρᾶξιν διὰ νὰ συνεχίσῃ ἡ διάκρισις νὰ ἐπιδρᾷ ὡς κίνητρον καὶ εἰς τὸ ἄτομον αὐτὸ καὶ γενικώτερον εἰς τὸ στενὸν καὶ εὐρύτερον περιβάλλον τοῦ μαθητοῦ. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ σχετίζεται ἐπίσης μὲ τοὺς λόγους τῆς ἀπονομῆς δικαιοσύνης. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ καταστῇ σαφὲς εἰς τὴν ἐν λόγῳ διάκρισιν, εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι διὰ τῆς καλῆς πράξεως ἢ ἐπιδόσεως προστίθεται ἓν εἰσέτι παράδειγμα πρὸς μίμησιν εἰς τὸ πεδίον τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς.

II. Περὶ τῆς ποινῆς. Εἰς τὴν ἀρνητικὴν παιδαγωγικὴν κρίσιν, ὡς ἐλέχθη, διακρίνομεν τὸ «ἁπλοῦν Ὄχι», τὸν ψόγον καὶ τὴν ποινήν[1]. Τὸ ἁπλοῦν «Ὄχι» εἶναι, ὅπως καὶ τὸ «ἁπλοῦν Ναί», μία ὀρθολογικὴ κρίσις. Διὰ τῆς ἁπλῆς ἀρνητικῆς κρίσεως διαπιστοῦται, ὅτι ἡ ἐπίδοσις ἢ ἡ διαγωγὴ τοῦ τροφίμου εἶναι ἀντίθετος πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν θὰ ἀνέμενέ τις ὡς ὀρθήν. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι τὸ μὲν «ἀπόλυτον ὄχι» πρέπει νὰ ἀποφεύγεται, ἡ δὲ ἁπλῆ ἀρνητικὴ κρίσις νὰ συμπληροῦται διὰ τῆς καθοδηγήσεως τοῦ τροφίμου πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὀρθόν.

Ὁ ψόγος περιλαμβάνει κρίσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν συναισθη-

---

1. Fr. Foerster, Strafe und Erziehung, Muenchen 1913. A. Redle, Das Problem der Strafe in der Erziehung, Zeitschrift fuer Paedagogik 1955, σ. 197 κ.ἑξ. J. Riemermann, Strafen oder heilen? Berlin 1947. J. Wagner, Zur Psychologie der Schulstrafe, Zeitschrift fuer paed. Psychologie, 1928, σ. 113 κ.ἑξ. O. Bollnow, Die Strafe, in: Existenzphilosophie und Paedagogik, 2. Aufl, 1959. H. Meng, Strafen und erziehen, Bern 1935. H. Netzer, Die Strafe in der Erziehung, 5. Aufl., Weinheim 1966. H. Zulliger, Helfen statt strafen, Stuttgart, 1956.

ματικὸν τόνον. Δίδεται εἴτε προφορικῶς εἴτε γραπτῶς. Ὁ παιδαγωγικὸς σκοπὸς τοῦ ψόγου ἀναφέρεται εἰς τὴν κάλυψιν τῆς ἐλλείψεως, ἡ ὁποία καὶ προεκάλεσεν αὐτόν. Ἐνταῦθα ὅμως ἀπαιτεῖται προσοχή, ὥστε ὁ ψόγος νὰ μὴ ἐγγίζῃ ἐλλείψεις καὶ παραπτώματα τοῦ τροφίμου, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν εὐθύνεται ὁ ἴδιος. Καὶ ἀκόμη, ἐπειδὴ ἐκ φύσεως ὁ ψόγος δὲν περιέχει παράγοντας καθοδηγήσεως, πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται ἀποκλειστικῶς εἰς περιπτώσεις μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν μεγάλην σχέσιν ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν διδάσκαλον, ὥστε νὰ μὴ διατρέχῃ αὕτη τὸν κίνδυνον νὰ κλονισθῇ, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς περιπτώσεις μαθητῶν σταθεροῦ χαρακτῆρος, δυναμένου δυσκόλως νὰ ἐπηρεασθῇ[1].

Ἡ ποινὴ εἶναι ἓν μέσον διὰ τῆς ὁποίας ἐξασφαλίζεται ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ τάξις. Τὸ μέσον αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖον τόσον εἰς τὴν οἰκογενειακὴν καὶ σχολικὴν ζωήν, ὅσον καὶ εὐρύτερον εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων. Πολλάκις τὰ προληπτικὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς δὲν συντελοῦν εἰς τὴν ὀρθὴν διαγωγὴν τῶν μαθητῶν. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ὁ διδάσκαλος καταφεύγει εἰς τὰ ἐν λόγῳ κατασταλτικὰ μέσα, ἤτοι τὰς προσταγάς, ἀπαγορεύσεις, ἐπιτιμήσεις, ψόγους καὶ ποινάς. Τὰ ἐν λόγῳ παιδονομικὰ μέσα εἶναι γνωστὰ ἤδη εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν καὶ χριστιανικὸν κόσμον. Αἱ ἐν λόγῳ ἐποχαὶ ὅμως ἀπαιτοῦν, ὅπως ὁ διδάσκαλος, πρὶν χωρήσῃ εἰς τὴν ἐπιβολὴν οἱασδήποτε ποινῆς, προβῇ προηγουμένως εἰς συμβουλήν, παραίνεσιν καὶ νουθεσίαν τῶν μαθητῶν[2]. Τὰ παιδονομικὰ ταῦτα μέσα σχετίζονται μὲ τὴν συναισθηματικὴν κατάστασιν τῆς θλίψεως, ἡ ὁποία κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἐφηβικὴν καὶ ὥριμον ἡλικίαν χαρακτηρίζεται ὡς δραστικὸν παιδονομικὸν μέσον[3].

---

1. Fr. Trost, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 205-214.

2. Πλουτάρχου, Περὶ παίδων ἀγωγῆς, κεφ. 12: «δεῖν τοὺς παῖδας ἐπὶ τὰ καλὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἄγειν παραινέσεσι καὶ λόγοις». Κλ. Ἀλεξ., M. P. G., 8, 328C: «ἡ νουθέτησις οὖν οἱονεὶ δίαιτά ἐστι νοσούσης ψυχῆς, ὧν χρὴ μεταλαμβάνειν, συμβουλευτικὴ· καὶ ὧν οὐ χρή, ἀπαγορευτική». Πρβλ. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 51, 331· 60, 104· 57, 309. A. Comenius, Grosse Didaktik, in neuer Uebersetzung, hsgg. von A. Flitner, Duesseldorf u. Muenchen 1954, κεφ. 26, σ. 183.

3. Ἰω. Χρυσ., M. P. G., 60, 302 καὶ 63, 880. Πρβλ. Ἀριστ., Ἠθ. Νικ., 1172α, 20: «παιδεύουσι τοὺς νέους οἰακίζοντες ἡδονῇ καὶ λύπῃ».

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες ἐθεώρουν τὸν ψόγον καὶ τὴν ἐπιτίμησιν ὡς μέσα μεγάλης παιδαγωγικῆς σημασίας. Ὁ Ἰω. Χρυσόστομος δὲν εὑρίσκει τὴν νουθεσίαν πάντοτε ἱκανὴν διὰ τὴν πρόληψιν καὶ τὴν ἐπανόρθωσιν μιᾶς κακῆς πράξεως· ἐνῷ ἡ ἔλλειψις ἐπιτιμήσεως διὰ τὰς κακὰς πράξεις ἀποτελεῖ μεγάλην ζημίαν καὶ διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ διὰ τοὺς διδασκάλους[1]. Τὴν ἐπιτίμησιν ὀνομάζει ὁ Μέγας Βασίλειος «ἰατρείαν ψυχῆς». Δι' αὐτῆς ἐλέγχονται τὰ πλημμελήματα καὶ ἐπανορθοῦνται τὰ σφάλματα. Ἡ ἐπιτίμησις κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον δὲν εἶναι ἔργον παντός, ἀλλὰ τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων προσώπων[2]. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐξαίρει ἰδιαιτέρως τὴν σωφρονιστικὴν δύναμιν τῆς ἐπιπλήξεως καὶ ἐπαινεῖ τὸν Πλάτωνα, διότι οὗτος ἐθεώρει τὸν ἔλεγχον, ὡς ἔχοντα μεγάλην δύναμιν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν σφαλμάτων καὶ ὡς προκαλοῦντα βαθεῖαν κάθαρσιν[3].

Συνήθεις ποιναὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ χριστιανικοὺς χρόνους, ἐκτὸς τῶν ἐπιπλήξεων, ἐπιτιμήσεων καὶ ἐκφοβισμῶν (πρβλ. μορμολύκεια, φόβητρα κ.λ.), ἦσαν ἡ ἀποχὴ ἐκ τοῦ φαγητοῦ καὶ ἡ νυκτερινὴ κατάκλισις ἄνευ φαγητοῦ[4], ποιναὶ τὰς ὁποίας ἡ σύγχρονος Παιδαγωγικὴ ἀπαγορεύει ὡς στρεφομένας κατὰ τῆς σωματικῆς εὐεξίας τῶν τροφίμων. Πέρα ὅμως αὐτῶν τῶν ποινῶν ἡ Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς ὁμιλεῖ καὶ περὶ σωματικῶν ποινῶν. Φαίνεται ὅτι ὁ ραβδισμὸς ἀπετέλεσεν ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας τὴν κυρίαν παιδαγωγικὴν ποινήν. Αὕτη ἦτο ἤδη γνωστὴ κατὰ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα. Εἰς ἀγγεῖα τῆς ἐποχῆς ὁ παιδοτρίβης

---

1. Μ. Ρ. G., 61, 503: «τὸ μὴ ἐπιτιμᾶν τοῖς ἁμαρτάνουσι, ζημία ἐστὶ καὶ τῷ διδασκάλῳ καὶ τῷ μαθητῇ».

2. Μ. Βασίλειον, Μ. Ρ. G., 31, 1041 C - 1044A.

3. Κλ. Ἀλεξ., Μ. Ρ. G., 8, 348 C-349A. Πρβλ. αὐτόθι, 341B: «ἐπιτίμησις δέ ἐστι ψόγος ἐπ' αἰσχροῖς, οἰκειῶν πρὸς τὰ καλά». 344A: «ἐπίπληξις δέ ἐστιν, ἐπιτίμησις ἐπιπληκτική, ἢ ψόγος πληκτικός». Πρβλ. ἐπίσης Πλάτ., Σοφ., 230D, 6: «διὰ ταῦτα δὴ πάντα ἡμῖν, ὦ Θεαίτητε, καὶ τὸν ἔλεγχον λεκτέον ὡς ἄρα μεγίστη καὶ κυριωτάτη τῶν καθάρσεών ἐστι, καὶ τὸν ἀνέλεγκτον αὖ νομιστέον, ἂν καὶ τυγχάνῃ βασιλεὺς ὁ μέγας ὤν, τὰ μέγιστα ἀκάθαρτον ὄντα, ἀπαίδευτόν τε καὶ αἰσχρὸν γεγονέναι ταῦτα ἃ καθαρώτατον καὶ κάλλιστον ἔπρεπε τὸν ὄντως ἐσόμενον εὐδαίμονα εἶναι».

4. Ἰω. Χρυσ., Μ. Ρ. G., 49, 79: «κέλευσον μὴ δειπνήσαντες καθευδῆσαι».

παρίσταται ἐφωδιασμένος μὲ βέργαν, μαστίγιον ἢ ράβδον[1]. Ἰδιαιτέρως συχνὴ ἦτο ἡ ἐν λόγῳ ποινὴ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, μάλιστα κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας πρὸ Χριστοῦ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν σχετικῶν γραφῶν[2]. Εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν ὁμιλιῶν του ὁ Ἰω. Χρυσόστομος ἀναφέρει τοὺς ἐκ μέρους τῶν πατέρων ραβδισμούς, μαστιγώσεις καὶ κτυπήματα πρὸς τὰ τέκνα των· συμπληρώνει βεβαίως, ὅτι τοῦτο πραττον μετὰ μεγάλης θλίψεως, ἀλλὰ ἀπέβλεπον εἰς τὴν σωτηρίαν αὐτῶν[3]. Ἡ αὐτὴ ἀτμόσφαιρα ἐπεκράτει καὶ εἰς τὸ σχολεῖον. Ὁ ἴδιος ἐκκλησιαστικὸς πατὴρ ἀναφέρει ὅτι τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα ἐπέδειξαν ἀμέλειαν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῶν μαθημάτων των, «ὑπομένουσι ἐσχάτας πληγάς[4]». Ἡ Καινὴ Διαθήκη χαράσσει διαφορετικὴν κατεύθυνσιν εἰς τὸ πρόβλημα τῶν ποινῶν. Ὁ Παῦλος ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Ἐφεσίους γράφει: «οἱ πατέρες μὴ παρεργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου» (Ἐφεσ. 6,4). Ἐνταῦθα ὀρθότατα ὁ Παῦλος δὲν ὁμιλεῖ περὶ ἀγάπης τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, διότι αὐτὸ εἶναί τι τὸ φυσικόν· ὁμιλεῖ ὅμως περὶ τοῦ «μὴ παρεργίζετε τὰ τέκνα», διότι τὸ ἀντίθετον δὲν ἁρμόζει εἰς ἐλευθέρους ἀνθρώπους. Ὁ Ἰω. Χρυσόστομος περιορίζεται εἰς μετριωτάτην χρῆσιν τῶν σωματικῶν ποινῶν εἰς τὰ παιδιά. Πιστεύει ὅτι ἡ ποινὴ αὐτὴ ἀμβλύνει τὸ συναίσθημα ἄγουσα εἰς ἀναισθησίαν, καθ' ὅσον σὺν τῷ χρόνῳ συνηθίζει τις εἰς αὐτὴν καὶ τὴν καταφρονεῖ. Καὶ τότε τὰ πάντα ἀποβαίνουν μάταια[5]. Δι' αὐτὸ ἀπαιτεῖται ὅπως ὁ διδάσκαλος

---

1. E. Ziebarth, Aus dem griechischen Schulwesen, Leipzig-Berlin 1909, σ. 109 («φιλοπόνει, ὦ παῖ, μὴ δαρῇς»).

2. Σιρ. 30, 1: «ὁ ἀγαπῶν τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἐνδελεχήσει μάστιγας αὐτῷ, ἵνα εὐφρανθῇ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ». Παροιμ. 13, 24: «ὃς φείδεται τῆς βακτηρίας, μισεῖ τὸν υἱὸν αὐτοῦ· ὁ δ' ἀγαπῶν, ἐπιμελῶς παιδεύει».

3. M. P. G., 47, 476· 58, 542· 49, 81· 51, 329 καὶ 63, 765-767.

4. M. P. G., 57, 319. Πρβλ. Γρηγ. Θεολόγον, M. P. G., 37, 922, στ. 73-74: «πλήττων σίδηρος ἐκπυροῖ τοὺς λίθους· σκληρὰ δὲ μάστιξ παιδαγωγεῖ καρδίαν». Βασίλ. Σελευκ., M. P. G., 85, 265 C: «γενοῦ μοι τῶν μαθητῶν παιδαγωγὸς ἀντὶ μαστίγων φοβοῦσα τοῖς κύμασι».

5. Περὶ κενοδοξίας κ.λ., κεφ. 30: «ἂν γὰρ μάθῃ παιδεύεσθαι συνεχῶς καὶ καταφρονεῖν μαθήσεται», «μαθὼν δὲ καταφρονεῖν, τὰ πάντα ἀνέτρεψεν».

μὴ πραγματοποιῇ τὰς περὶ ραβδισμῶν καὶ πληγῶν ἀπειλάς του. Καὶ ὁσάκις «κατάγει τὸν ἱμάντα», τότε καθίσταται πράγματι ἄριστος διδάσκαλος, ὅταν «οὐ πλήττῃ»[1].

Ἡ σύγχρονος Παιδαγωγικὴ καταπολεμεῖ κάθε μορφὴν σωματικῆς ποινῆς, διὰ λόγους ἀφ' ἑνὸς ὑγιεινῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἠθικῆς καὶ παιδαγωγικῆς φύσεως. Πιστεύει ὅτι ἡ βάσις πάσης ἠθικῆς ἐξελίξεως κεῖται εἰς τὸν αὐτοσεβασμὸν καὶ εἰς τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς. Ἀμφότερα πλήττονται ἀνεπανόρθωτα καὶ καταβιβάζουν τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς χρήσεως κάθε μορφῆς σωματικῆς ποινῆς.

Ἡ τακτικὴ τῆς ποινῆς ὡς μέσου βελτιώσεως τῆς ἐπιδόσεως καὶ ἰδίᾳ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν παιδιῶν χρησιμοποιεῖται εὐρέως καὶ σήμερον ἀπὸ γονεῖς καὶ διδασκάλους. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεθόδου αὐτῆς ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἀντίθετα τῶν προσδοκωμένων, ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν χρῆσιν τῆς ποινῆς μὲ συνετὸν τρόπον. Ἐνίοτε τὰ δυσάρεστα συνεπακόλουθα δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν τιμωρίαν αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀψυχολόγητον καὶ ἄκαιρον ἐφαρμογήν της.

Ὁ Clarizio ἐξετάζει τὰ μειονεκτήματα τῆς χρήσεως τῆς ποινῆς, τὰς παγίδας τῆς τεχνικῆς αὐτῆς καὶ πῶς δύναταί τις νὰ τὰς ἀποφύγῃ. Τὰ βασικὰ συμπεράσματα, εἰς τὰ ὁποῖα καταλήγει ὁ συγγραφεύς, εἶναι τὰ κάτωθι[2]: α) Ὁ καλύτερος τρόπος διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τις μόνιμα καὶ θετικὰ ἀποτελέσματα καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐπανάληψιν τῆς κακῆς διαγωγῆς τοῦ μαθητοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς τιμωρίας εἶναι νὰ ἐπιτευχθῇ συνδυασμὸς τιμωρίας καὶ ἐπαίνου. Ἡ τιμωρία ὑπενθυμίζει εἰς τὸν μαθητὴν τί πρέπει νὰ μὴ κάμῃ, ἐνῷ ὁ ἔπαινος καὶ ἡ ἐπιβράβευσις τῆς διαγωγῆς του ὑποδεικνύουν εἰς αὐτὸν τί πρέπει νὰ κάμῃ. Ἕνας τύπος τιμωρίας, ἡ ὁποία συνδυάζει ποινὴν καὶ ἔπαινον καὶ ἑπομένως δίδει μίαν κατεύθυνσιν εἰς τὸν μαθητήν, εἶναι ἡ ἀποκατάστασις ἢ ἐπανόρθωσις τῆς κακῆς

---

1. M. P. G., 64, 796 D. Πρβλ. Πλουτάρχου, Περὶ παίδων ἀγωγῆς, κεφ. 12: «μὴ μὰ Δία πληγαῖς μηδ' αἰκισμοῖς... ἀπονάρκωσι γὰρ καὶ φρίττουσι πρὸς τοὺς πόνους, τὰ μὲν διὰ τὰς ἀλγηδόνας τῶν πληγῶν, τὰ δὲ καὶ διὰ τὰς ὕβρεις».

2. H. Clarizio, Toward positive classroom discipline, New York, London, Sydney, Toronto 1971, σ. 100-107.

πράξεως ἢ τοῦ κακοῦ τρόπου συμπεριφορᾶς. β) Δὲν πρέπει εἰς τὴν ποινὴν νὰ ὑπάρχῃ ἔλλειψις κατευθύνσεως. Ἡ τιμωρία σκοπὸν ἔχει νὰ σταματήσῃ τὴν ἀνάρμοστον συμπεριφοράν. Ὅμως παρατηρήσεις, ὅπως «μὴ χαζεύῃς» ἢ «εἶναι ἀνάγκη νὰ κάνῃς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα;» ὑποδεικνύουν εἰς τὸν μαθητὴν τί θέλομεν νὰ μὴ κάμῃ, χωρὶς νὰ ὑποδεικνύουν συγχρόνως τί πρέπει νὰ κάμῃ ἀντ' αὐτοῦ. Πρέπει ταυτοχρόνως νὰ προσφέρωμεν ἐναλλακτικὰς λύσεις εἰς τὸν μαθητὴν διὰ νὰ διορθώσῃ τὴν συμπεριφοράν του καὶ νὰ τοῦ ὑποδείξωμεν, ποία συμπεριφορὰ πρέπει νὰ ἀντικαταστήσῃ ἐκείνην ποὺ θέλομεν νὰ καταπολεμήσωμεν[1]. γ) Μία δυσάρεστος συνέπεια τῆς τιμωρίας εἶναι ἡ τάσις τοῦ μαθητοῦ νὰ καταφεύγῃ εἰς τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, τὴν ἀσθένειαν, τὴν ὀνειροπόλησιν κ.λ. προκειμένου νὰ ἀποφύγῃ καταστάσεις, τὰς ὁποίας θεωρεῖ δυσαρέστους. Πολλοὶ ψυχολόγοι σήμερον ἀναγνωρίζουν δύο τύπους τιμωρίας· αὐτήν, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει σωματικὸν πόνον (τράβηγμα αὐτιοῦ, χαστούκι, νὰ γράψῃ ὁ μαθητὴς ἑκατὸ φορές...) καὶ ἐκείνην, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει στέρησιν ἀμοιβῶν καὶ ἐπαίνων π.χ. ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴν αὔθουσαν, στέρησιν προνομίων κ.λ. Διὰ νὰ μὴ ταράξωμεν ὅμως τὰς ὁμαλὰς σχέσεις διδασκάλου καὶ μαθητοῦ πρέπει παραλλήλως πρὸς τὴν τιμωρίαν, ποὺ ἐπιβάλλομεν λόγῳ τῆς ἀνεπιθυμήτου συμπεριφορᾶς τοῦ μαθητοῦ, νὰ ἐπαινέσωμεν τὴν ὀρθὴν διαγωγήν του εἰς ἄλλας ἐκδηλώσεις του ἔτσι, ὥστε νὰ τοῦ καταστήσωμεν σαφές, ὅτι ἀποδοκιμάζομεν μόνον μίαν πλευρὰν τῆς διαγωγῆς του καὶ δὲν τὸν ἀπορρίπτομεν καθ' ὁλοκληρίαν. δ) Ἡ ὑπερβολικῶς αὐστηρὰ καὶ συνεχὴς ἐπιβολὴ ποινῆς ὁδηγεῖ εἰς ἀντίθετον τοῦ ἐπιδιωκομένου ἀποτέλεσμα. Ἐνδέχεται δηλ. νὰ ὁδηγήσῃ τὸν μαθητὴν εἰς παντελῆ ἄρνησιν ὅλων τῶν κανόνων κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, νὰ τὸν καταστήσῃ ἐπιθετικὸν καὶ ἀπροσάρμοστον ἢ τελείως δειλὸν καὶ συμπλεγματικὸν χωρὶς ἴχνος αὐθορμητισμοῦ. Διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὸ δυσάρεστον αὐτὸ ἐπακόλουθον, πρέπει ὁ διδάσκαλος παραλλήλως πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τῆς τιμωρίας νὰ ἐπαινῇ καὶ ἐνθαρρύνῃ τὰς θετικὰς πλευρὰς τοῦ μαθητοῦ, ποὺ ἔχουν σχέσιν μὲ τὰς ἀρνητικὰς πλευράς, τὰς ὁποίας τιμωρεῖ, π.χ. τὸν τιμωρεῖ διὰ τὴν ἐπιθετικὴν συμπεριφοράν του

1. H. Clarizio, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 103 καὶ 104.

εἰς τὴν αὐλήν, ὅμως τὸν ἐπαινεῖ διὰ τὴν ὀρθὴν διαγωγήν του εἰς τὸν ποδοσφαιρικὸν ἀγῶνα. Ἔτσι ὑποβοηθεῖται ὁ μαθητὴς νὰ διακρίνῃ, ποία συμπεριφορὰ εἶναι παραδεκτὴ εἰς μίαν συγκεκριμένην περίστασιν. Ἐπίσης καλὸν εἶναι νὰ τοποθετοῦνται ἀπὸ τοὺς διδασκάλους εἰς τὴν τάξιν ἐπιγραφαί, εἰς τὰς ὁποίας νὰ ἀναφέρεται ποία διαγωγὴ τιμωρεῖται καὶ ποία ἐπαινεῖται. ε) Ἐνίοτε οἱ λόγοι τῶν γονέων καὶ διδασκάλων ἔρχονται εἰς ἀντίφασιν μὲ τὰς πράξεις των, π.χ. οἱ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν ἰσχυρὰς μεθόδους διὰ νὰ καταστείλουν τὴν ἐπιθετικότητα τῶν παιδιῶν των, δημιουργοῦν εἰς αὐτὰ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ ἐπιθετικότης πρέπει νὰ ἀσκῆται εἰς ἰσοδυνάμους μας ἢ ὀλιγώτερον δυνατοὺς ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ποτὲ εἰς δυνατωτέρους. Ἀντιθέτως οἱ διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι διέπονται ἀπὸ δημοκρατικὰς ἰδέας, ἐνῷ συγχρόνως χειρίζονται δυναμικὰ καὶ ἀποφασιστικὰ τὰς διαφόρους καταστάσεις, ἀποφεύγουν τὴν παγίδα καὶ ἀποτελοῦν ὀρθὰ πρότυπα πρὸς μίμησιν. Σημαντικὸν ἐπίσης εἶναι νὰ ἐφαρμόζεται ἡ ποινὴ τῆς στερήσεως τῶν ἀμοιβῶν καὶ ὄχι τῆς χειροδικίας.

Εἰς γενικὰς γραμμὰς τέλος, ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του καὶ τὰ κάτωθι σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπιβολὴν τῆς ποινῆς:

1. Ἡ ἐπιβολὴ τῆς ποινῆς ἐνέχει κίνδυνον διὰ τὸ παιδί. Ἡ συχνὴ ἰδίᾳ ἐπανάληψις τοῦ μηχανισμοῦ πρᾶξις - ποινὴ δημιουργεῖ μίαν ἐπικίνδυνον συνήθειαν, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται εὐκόλως ἡ ἀδιαφορία τοῦ τροφίμου ἔναντι τῆς ποινῆς καὶ γενικώτερον ἔναντι τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς καὶ μαθήσεως. Ἰδιαιτέρως ἀνασταλτικῶς ἐπὶ τῆς μαθήσεως τοῦ τροφίμου ἐπιδρᾷ ἡ καταθλιπτικὴ ἀτμόσφαιρα, ἡ προερχομένη ἐκ τοῦ φόβου τῆς ποινῆς. Ὀρθότατα δὲ ὁ Schleiermacher παρετήρησεν, ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν ἀτμόσφαιραν οἱ μαθηταὶ καθίστανται θηλυπρεπεῖς ἢ δειλοί.

2. Ὁ ἐκ τῆς ποινῆς κίνδυνος ὑφίσταται καὶ διὰ τὸν διδάσκαλον. Ἐνίοτε καὶ ὡς ἀποτέλεσμα τῶν συχνῶν ποινῶν ἐπέρχεται μία ἀδιαφορία τοῦ διδασκάλου ὡς πρὸς τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ παραπτώματος καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ἀναλόγου ποινῆς. Ὁ διδάσκαλος ὁδηγεῖται εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς ποινῆς μὲ ἄνεσιν, ἡ ὁποία προέρχεται ἐκ τῆς νωθρότητος αὐτοῦ. Ἡ εὐκολία αὕτη εἶναι λίαν ἐπικίνδυνος καὶ διὰ τὸν διδάσκαλον καὶ μειώνει τὴν βασικὴν προετοιμασίαν τοῦ παιδαγωγοῦ νὰ συνεργάζεται μὲ τοὺς νέους χωρὶς βίαν

καὶ νὰ συμπάσχῃ μὲ αὐτούς.

3. Διὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ποινῆς ἀπαιτεῖται ἡ πλήρης διάκρισις τῆς παιδικῆς ἐνοχῆς καὶ τῆς παιδικῆς ἀδυναμίας. Ἡ ἐνοχὴ εἶναι σύνθετον φαινόμενον καὶ διὰ τοῦτο ὁ παιδαγωγὸς ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ λάβῃ ποικιλοτρόπως θέσιν. Ἡ ποινὴ βεβαίως εἶναι μία ἐκ τῶν δυνατοτήτων αὐτῶν. Κατὰ βάθος ἡ ἀγωγὴ καὶ ἡ ἐνοχὴ εἶναι ἀσυμβίβαστοι ἔννοιαι. Ἔνοχος κατ' οὐσίαν καθίσταται μόνον ὁ ἐνηλικιωθείς. Τὰ παιδιὰ ἐνηλικιοῦνται μερικῶς ἐνωρὶς καὶ μόνον ὑπ' αὐτὴν τὴν ἄποψιν δύνανται νὰ καταστοῦν ἔνοχα. Τὸ παιδαγωγικὸν πρόβλημα ἐδῶ εἶναι ἡ παροχὴ βοηθείας εἰς τὸν βαθμηδὸν ἐνηλικιούμενον τρόφιμον νὰ ὑπερβῇ τὴν ἐνοχήν. Εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἐνοχῆς τοῦ τροφίμου πρέπει νὰ λαμβάνεται σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἡ ἀδυναμία καὶ τὸ ἐπίπεδον τῆς ψυχοσωματικῆς ὡριμότητος τοῦ μαθητοῦ.

4. Πάντοτε εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς ποινῆς πρέπει νὰ πρυτανεύῃ ἡ ἀποκατάστασις τῆς διασαλευθείσης ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς τάξεως. Αἱ ποιναὶ προφυλάττουν καὶ ἐπανορθοῦν τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν τάξιν εἰς τὴν ζωήν. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἡ σταθερὰ πεποίθησις τῆς παιδαγωγικῆς ἀξίας τῆς ἐπανορθώσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν ἀνυπακοῆς π.χ. τιμωρεῖται ὁ ἀνυπάκουος μαθητής. Ἀνυπάκουος ὅμως δὲν εἶναι ὅποιος δὲν εἶναι ὑπάκουος. Πρέπει σοβαρῶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ὅλη κατάστασις τοῦ μαθητοῦ. Εἰς τὸ προκείμενον παράδειγμα δύνανται ἀσθένεια, ἀνωριμότης κ.λ. νὰ ἐμποδίσουν τὴν ὑπακοήν.

5. Ἡ ποινὴ ἑνὸς μαθητοῦ καὶ ἡ ἐπενέργεια αὐτῆς δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸ ὅλον περιβάλλον τῆς τάξεως τοῦ μαθητοῦ, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐξετάζεται εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἐπιβολῆς ἀτομικῆς ποινῆς. Ἡ ἐπενέργεια ἐπίσης μιᾶς ποινῆς ἐξαρτᾶται περαιτέρω ἀπὸ τὸν βαθμὸν ἐπικοινωνίας καὶ συνδέσεως τοῦ μαθητοῦ μὲ τὴν ὁμάδα του.

6. Ἡ ἐπενέργεια τῆς ποινῆς, τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ φροντὶς τοῦ διδασκάλου ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς εἶναι στενὰ συνδεδεμένα. Γενικῶς ὁ μαθητὴς ἀναγνωρίζει τὴν ποινήν, ἐφ' ὅσον θεωρεῖ τὸ σχολεῖον καὶ τὸ πρόγραμμά του βασικοὺς παράγοντας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀνάτασίν του.

7. Πᾶσα ποινὴ πρέπει νὰ εἶναι δικαία. Μόνον ἡ δικαία ποινὴ

ἀναγνωρίζεται καὶ γίνεται ἀποδεκτὴ ἐκ μέρους τοῦ τροφίμου. Τὸ κριτήριον τῆς ἐπιβολῆς μιᾶς δικαίας ποινῆς ἔχει τὴν δομήν του εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αὕτη πρέπει νὰ ἀποτελῇ εὐρύτερον βοήθειαν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ τροφίμου. Εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς ποινῆς ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ μετέρχεται καὶ αὐστηρὰν καὶ ἐπιεικῆ μέθοδον. Ὀφείλει ὅμως νὰ βλέπῃ τὸν μαθητὴν εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ὄχι ὡς ἐχθρόν, ἀλλὰ ὡς φίλον. Ἡ ἀγάπη τοῦ διδασκάλου πρὸς τὸν μαθητὴν πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἐπιβολῆς πάσης ποινῆς. Σκοπός της δὲν εἶναι ὁ κολασμός, ἡ καταδίκη ἢ ἡ ἀνταπόδοσις, ἀλλὰ ἡ βελτίωσις, ἡ ἐπανόρθωσις καὶ ἡ ὠφέλεια.

8. Αἱ ποιναὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι αἱ αὐταὶ διὰ πάντας, δεδομένου ὅτι αὗται ἔχουν διάφορον ἐπίδρασιν ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου μαθητοῦ. Ἡ ἰδιοσυγκρασία καὶ ἡ ἀτομικότης τοῦ μαθητοῦ ὀφείλουν νὰ ἐξετασθοῦν ἐκ τῶν προτέρων, πρὶν καθορισθῇ καὶ ἐπιβληθῇ εἰς αὐτὸν ἡ ποινή. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ποινὴ πρέπει ἑκάστοτε νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν πταίσαντα κατὰ πρῶτον λόγον καὶ ἔπειτα πρὸς τὸ παράπτωμα.

9. Χαρακτηριστικὸν τοῦ διδασκάλου εἶναι ἡ μὴ ταχεῖα ἀντίδρασις εἰς τὰς ἑκάστοτε παρουσιαζομένας δυσχερείας. Αἱ ποιναὶ πρέπει νὰ ἀκολουθοῦν τὴν ὡριμωτάτην σκέψιν τοῦ διδασκάλου καὶ νὰ ἐπιβάλλωνται, ὅταν οὗτος δὲν εὑρίσκεται ὑπὸ τὸ κράτος τῶν πρώτων ἐντυπώσεων. Αὐτὸ δὲν σημαίνει βεβαίως, ὅτι ἡ ποινὴ δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλεται ἐγκαίρως, ὅταν ὁ διδάσκαλος ἀντιληφθῇ ταραχήν, ἡ ὁποία θὰ ὁδηγήσῃ εἰς γενικὴν ἀταξίαν. Ἐνίοτε εἶναι προτιμότερον νὰ ἐφαρμόσῃ ἀμέσως τὴν ποινὴν παρὰ νὰ υἱοθετήσῃ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀπείρου διδασκάλου «βλέποντας καὶ κάνοντας», ὁπότε φεύγει τελείως ὁ ἔλεγχος ἀπὸ τὰς χεῖράς του.

10. Ἐπιείκεια καὶ πραότης ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ὁρίων πρέπει νὰ χαρακτηρίζῃ τὴν ὅλην στάσιν τοῦ διδασκάλου. Αἱ ἐπιβαλλόμεναι ὅμως ποιναὶ πρέπει νὰ καθίστανται ὑποχρεωτικαί, νὰ ἐπιτηρῆται ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν καὶ νὰ πραγματοποιοῦνται μετ' ἀκριβείας. Ποινὴ ἐπιβληθεῖσα ὑπὸ παράγοντος τῆς ἀγωγῆς δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ αἴρεται ὑπὸ ἑτέρου.

6. ΦΑΙΝΟΜΕΝΙΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΑΝΤΙΝΟΜΙΑΙ

Ἐπιτελεῖ πολύπλοκον ἔργον ἡ ἀγωγή, διὰ τῆς ὁποίας συντελεῖται ἡ ἐπαφὴ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ὡρίμου πνεύματος μετὰ τοῦ ἐν ἐξελίξει νέου ἀτόμου. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ συνάντησις (Begegnung) θέτει καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ παιδαγωγικοῦ ἔργου[1].

Ὁ σκοπὸς τῆς τοιαύτης συναντήσεως ἄλλως ὑπ' ἄλλων ὡρίσθη. Ποικίλοι πράγματι εἶναι οἱ ὁρισμοὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς[2]. Ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν προβολὴν καὶ δημιουργίαν ἑνὸς ἰδεώδους τύπου ἀνθρώπου, ὅστις θὰ ἐνεσάρκωνε τὰ ἰδεώδη καὶ τὰς ἀξίας τῆς ἑκάστοτε ἐποχῆς. Ἐκ τῶν ποικίλων αὐτῶν ὁρισμῶν ἡμεῖς προτιμῶμεν ἐκεῖνον, καθ' ὃν ὡς σκοπὸς τῆς συναντήσεως ὁρίζεται ἡ ἀνύψωσις τοῦ νέου ἀνθρώπου εἰς τὴν κατάστασιν τῆς σωματικῆς, ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἐνηλικιώσεως. Ὡς ἐνηλικίωσις δὲ χαρακτηρίζεται τὸ στάδιον ἐκεῖνο τῆς βιολογικῆς καταστάσεως, ἐξ ἧς ἀπορρέει ἡ ἱκανότης τοῦ νὰ

---

1. Fritz Schulze, Der Mensch in der Begegnung, Nuernberg 1956, σ. 135 κ.ἑξ. (Begegnung als Verhaeltnis des Erziehers zum Zoegling).

2. Πρβλ. J. Derbolav, Das Menschenbild der Paedagogik, Spuren, Bonn 1956, σ. 3: «Die Fuelle der geschichtlich vertretenen Modellvorstellungen des Menschen von sich selbst laesst sich unschwer auf drei Grundformen reduzieren: auf den Homo humanus der Antike, den Homo creatura des Mittelalters und den Homo natura (in allgemeinsten Sinn des Wortes verstanden) der Moderne...». N. Μελανίτου, Ἡ ἔννοια τῆς ἀγωγῆς, Ἐν Ἀθήναις 1955, σ. 37. Τοῦ αὐτοῦ, Θεραπευτικὴ Παιδαγωγική, τ. Α', Οἱ πνευματικῶς ὑστεροῦντες παῖδες, Ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 92. N. Ἐξαρχοπούλου, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Παιδαγωγικήν, ἔκδ. 3, Ἀθῆναι 1934, σ. 189 - 269. Σ. Καλλιάφα, Ἐπίτομος Γενικὴ Παιδαγωγική, ἔκδ. 2, Ἐν Ἀθήναις 1963, σ.17-27. W. Schoellgen, Das Katholische Menschenbild, Spuren, Nr. 8, Jahrg. VIII, Bonn 1956, σ. 16-17. G. Albrecht, Der freie, verantvortliche Mensch, Die Lehre vom Menschen im modernen Protestantismus, Spuren, Nr. 8, Jahrg. VIII, Bonn 1956, σ. 17-18. J. Derbolav, Grundlagenprobleme der Erziehungstheorie, Bildung und Erziehung, IV. Jahrg., H. 12, Wiesbaden 1951, σ. 334 κ.ἑξ. P. Haeberlin, Das Ziel der Erziehung, Darmstadt 1965. A. Danassis, Das Ziel und die Moeglichkeit der Erziehung im Griechentum und Christentum, Athen 1972, σ. 15-73.

ἀποφασίζῃ τὸ ἄτομον ἐκ πραγματικῆς φρονήσεως αὐτονόμως καὶ νὰ λαμβάνῃ ἰδίαν εὐθύνην τῶν ἀποφάσεών του[1]. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἱκανότης τοῦ κατανοεῖν καὶ τὸ αἴσθημα εὐθύνης ἀποτελοῦν καρπὸν τῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ πραγμάτωσις ὅμως τοῦ σκοποῦ τούτου τῆς ἀγωγῆς προϋποθέτει ποικίλας ἀτομικὰς ἀλλὰ καὶ ἄλλας ὑπερατομικὰς[2] —ἤτοι πέραν τῆς δραστηριότητος τοῦ διαπαιδαγωγουμένου—, ἐπιτελουμένας διὰ τῶν φορέων τῆς ἀγωγῆς, προσπαθείας καὶ ἀποκτήσεις, αἵτινες βεβαίως ὀφείλουν νὰ εὑρίσκωνται εἰς ἀμοιβαίαν σχέσιν καὶ συνάρτησιν. Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν προσπάθειαι ἢ ἐνέργειαι τῆς ἀγωγῆς εὑρίσκονται εἰς ἀντίθεσίν τινα, λέγομεν ὅτι εὑρισκόμεθα πρὸ παιδαγωγικῆς ἀντινομίας.

Ἐν τῇ πολλαπλότητι τοῦ ἔργου τῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως καὶ ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν μέσων καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν παιδευτικῶν ἐνεργειῶν ἐγείρονται πολλάκις ἀπαιτήσεις, αἱ ὁποῖαι φαινομενικῶς δὲν συνδέονται πρὸς ἀλλήλας, διὸ καὶ νομίζομεν ὅτι εὑρισκόμεθα πρὸ παιδαγωγικῶν ἀντινομιῶν[3].

Ἐνταῦθα θὰ προσπαθήσωμεν νὰ θέσωμεν ὑπὸ συζήτησιν ὡρισμένας ἀντινομίας παιδαγωγικῆς μορφῆς καὶ θὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ καταδείξωμεν τὴν φαινομενικότητα αὐτῶν αἴροντες κατ' οὐσίαν τὴν ἀνύπαρκτον ἀντινομίαν. Ἰδοὺ αὗται:

α) Αὐθεντία καὶ ἐλευθερία

Ἐξετάζοντες τὴν πρὸς ἀλλήλας σχέσιν τῶν ἐννοιῶν αὐθεντία καὶ ἐλευθερία ἀπὸ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως καὶ προσπαθοῦντες νὰ ἀνεύρωμεν τὴν μεταξύ αὐτῶν τυχὸν ἀντινομίαν ἢ ἀλληλοσυμπλήρωσιν παρατηροῦμεν τὰ ἀκόλουθα:

---

1. J. Derbolav, Einfuehrung in die Paedagogik, Vorlesungen: W. S. 1967/68 und S.S. 1968, σ. 6. Περὶ τῆς σωματικῆς, πνευματικῆς, συναισθηματικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξελίξεως καὶ ὡριμότητος τοῦ ἀνθρώπου ἰδὲ N. Μελανίτου, Ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία καὶ τὰ προβλήματα αὐτῆς, Ἐν Ἀθήναις 1966, σ. 119-318.

2. Πρβλ. Θ. Χαραλαμπίδη, Τὸ φαινόμενον τῆς ἀγωγῆς, Ἀθῆναι 1951, σ. 6-9.

3. Josef Esterhues, Allgemeine Paedagogik im Grundriss, Paderborn 1962, σ. 78-81. Πρβλ. Κ. Γεωργούλη, Γενικὴ Παιδαγωγική, Ἀθῆναι 1973, σ. 25-53.

Ὁ ἄνθρωπος ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον, καὶ πρὶν ἀκόμη ἐπιτευχθῇ ὁ διὰ τῆς ἐνηλικιώσεως αὐτοῦ σκοπὸς τῆς παιδευτικῆς ἐνεργείας, εὑρίσκεται ἐν μέσῳ ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἔχουν διαμορφώσει ἕνα τρόπον ζωῆς, ἀπόρροιαν τῶν ὅρων ζωῆς τοῦ παρελθόντος καὶ τῶν νέων τοιούτων τοῦ παρόντος· εὑρίσκεται δηλαδὴ εἰς μίαν τάξιν συναρτήσεως. Ἡ τάξις αὕτη ἀποτελεῖ δῶρον τῆς θεϊκῆς Δημιουργίας καὶ κατὰ συνέπειαν αὐθεντίαν[1]. Ἐντὸς ἑπομένως τῆς τάξεως ταύτης ὀφείλει τὸ νέον ἄτομον νὰ προσαρμοσθῇ. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο. Τὸ νέον ἄτομον ὀφείλει νὰ καταστῇ φορεὺς τῆς τάξεως αὐτῆς. Οὕτω φαίνεται ὅτι ὑπάρχει κάποια δέσμευσις τοῦ νέου ἀτόμου, ἔλλειψις κινήσεως τούτου ἐντὸς τῆς δημιουργηθείσης ὑπὸ τῶν προηγουμένων γενεῶν τάξεως. Τί θὰ πράξῃ τὸ νέον ἄτομον; Πρὸς ποίαν κατεύθυνσιν θὰ κινηθῇ ἡ ἀγωγὴ καὶ ἡ μόρφωσις αὐτοῦ; Φυσικὰ τοῦτο δὲν δύναται ἐλευθέρως νὰ κινηθῇ, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην θὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν παραδεδομένην τάξιν συναρτήσεως, τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύουν βεβαίως οἱ ἐν γένει παράγοντες τῆς ἀγωγῆς. Οὕτως εὑρίσκονται εἰς σχέσιν ἀντιθέσεως ἡ αὐθεντία καὶ ἡ ἐλευθερία, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ἀντινομίαν. Ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται ἐλεύθερος καὶ ὡς ἐλεύθερον ἐκ φύσεως ὂν δύναται νὰ θέτῃ ἑαυτὸν ἔναντι τῆς τάξεως, νὰ ἀποδέχεται ἢ μὴ ταύτην καὶ νὰ φέρῃ ἰδίαν εὐθύνην τῶν πράξεών του. Αἱ ἔννοιαι ἑπομένως αὐθεντία καὶ ἐλευθερία φαίνονται νὰ εἶναι ἀσυμβίβαστοι καὶ νὰ ἀποτελοῦν παιδαγωγικὴν ἀντινομίαν.

Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία εἶναι ἐξηρτημένη ἔννοια, διότι εἴμεθα μὲν ἐλεύθεροι ἔναντι τῆς καθορισθείσης καὶ ἰσχυούσης τάξεως, ἐφ' ὅσον ἡμεῖς τὴν τάξιν ταύτην δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν καὶ νὰ λάβωμεν κριτικὴν θέσιν ἔναντι αὐτῆς, ἠθικῶς ὅμως δὲν εἴμεθα ἔναντι ταύτης ἐλεύθεροι, ἂν καὶ ὑπάρχει ἐντὸς τῆς τάξεως ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ παντὸς εἴδους δυνατοτήτων τῆς καλῆς — εἰς τὴν τάξιν ἀντιστοιχούσης — πράξεως.

Ἡ αὐθεντία λοιπόν, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς τάξεως καὶ κατὰ

---

1. Πρβλ. Ν. Μελανίτου, Ἡ προσωπικότης καὶ ὁ χαρακτὴρ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, Ἀθῆναι 1953, σ. 125-127.

συνέπειαν τοῦ ἀγαθοῦ ἀπὸ τὴν μίαν πλευράν, καὶ ἡ ἐλευθερία, ὡς συμφυὴς δυνατότης τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀποφασίζῃ διὰ τὴν τάξιν καὶ ἐντὸς αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευράν, εὑρίσκονται ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς. Ἀμφότεραι ἐπιδιώκουν καὶ πραγματοποιοῦν τὴν χρονικὴν καὶ αἰώνιον σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι δυνατὸν αὗται νὰ συγκρούωνται, ἀλλὰ νὰ συμπληροῦν ἀλλήλας. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος διὰ τὴν προσαρμογὴν αὐτοῦ ἐντὸς τῆς τάξεως καθ' ἑαυτῆς καὶ διὰ τὰς ποικίλας δυνατότητας ἐντὸς αὐτῆς. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος ὅμως ἀπὸ τὴν τάξιν καὶ δὲν δύναται νὰ μὴ λάβῃ ταύτην ὑπ' ὄψιν του. Δὲν ὑφίσταται ἄρα ἀντινομία. Αἱ ἔννοιαι αὐθεντία καὶ ἐλευθερία εἶναι συμπληρωματικαὶ ἀλλήλων καὶ ἀντίστοιχοι.

Κατὰ καιροὺς ἐπεκράτησαν εἰς τὴν ἀγωγὴν ἀπόψεις, καθ' ἃς ἡ ὅλη παιδευτικὴ ἐνέργεια καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς σχολικῆς πράξεως θὰ ἔδει νὰ ρυθμίζεται ἐπακριβῶς καὶ αὐθεντικῶς οὕτως, ὥστε νὰ μὴ ἀφήνεται περιθώριον ἐλευθέρας ἐκλογῆς ἐντὸς τῶν ποικίλων δυνατοτήτων τῆς σχολικῆς πράξεως. Τοιαύτη π.χ. μέχρι τῶν μικροτάτων λεπτομερειῶν καθοριζομένη ἀγωγὴ κατὰ τρόπον ἐπακριβῆ καὶ αὐθεντικὸν ἦτο ἡ ἐντὸς τῶν οἰκοτροφείων τοῦ μεσαίωνος παιδευτικὴ ἐνέργεια[1].

Σήμερον ὑπάρχουν ἀπόψεις, καθ' ἃς ἡ σχολικὴ ζωὴ ὀφείλει νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς τὸ παιδὶ ἀποφάσεις διὰ σπουδαῖα προβλήματα καὶ νὰ ἀπομακρύνῃ τοῦτο ἀπὸ αὐθεντικῶν ἀπαιτήσεων τῆς σχολικῆς ἐνεργείας[2]. Ἐνταῦθα δύναταί τις ἀσφαλῶς νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ἀντινομίας. Ἀλλὰ ποῦ ἔγκειται τὸ λάθος εἰς τὰς ἀνωτέρω αὐτὰς περιπτώσεις;

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν — ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῆς ἐκκλησίας, τῆς πόλεως καὶ τῆς συντεχνίας τοῦ μεσαίωνος[3]— ἀρνεῖταί τις

1. Δ. Μωραΐτου, Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς, Ἐν Ἀθήναις 1927, σ. 56 κ.ἑξ.

2. H. Gaudig, Die Schule im Dienste der werdenden Persoenlichkeit, Bd. 1, Leipzig 1923. Τοῦ αὐτοῦ, Freie geistige Schularbeit in Theorie und Praxis, Breslau 1928.

3. Πρβλ. R. Meister, Die Problematik der Internatserziehung, Moderne Heimerziehung, Wien 1949, σ. 14 κ.ἑξ. A. Reble, Geschichte der Paedagogik, Stuttgart 1964, σ. 55 κ.ἑξ. F. Blaettner, Geschichte der Paedagogik, Heidelberg 1951, σ. 39 κ.ἑξ.

τὴν ἐλευθερίαν ἐντὸς τῆς τάξεως, ἥτις οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα οὗτος δυνηθῇ νὰ καταστῇ ἐν πλήρει ἐννοίᾳ ἄνθρωπος. Πάντες ἐπὶ τῆς γῆς ἀναζητοῦν τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἕκαστος θεωρεῖ ἑαυτὸν ἐλεύθερον. Ἡ ἔλλειψις τῆς συναισθήσεως τῆς ἐλευθερίας δημιουργεῖ τὴν πίεσιν πρὸς ἐξάρτησιν. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ἐπιφέρει μείωσιν τῆς εὐθύνης μιᾶς ἐλευθέρας ἀποφάσεως[1]. Ἐν συνεχείᾳ δὲ τοῦτο ἀποβαίνει μοιραῖον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀνάτασιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν γένει τῆς ἀγωγῆς καὶ μορφώσεως αὐτοῦ, σκοπὸς τῆς ὁποίας — ὡς ἐλέχθη ἤδη — εἶναι ἡ λῆψις αὐτονόμου ἀποφάσεως καὶ ἡ ἀνάληψις τῆς εὐθύνης τῶν ἀποφάσεων ἐν γένει.

Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν — τῶν σημερινῶν ἀπόψεων τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης περὶ ἐλευθέρων ἀποφάσεων καὶ μακρὰν αὐθεντικῶν ἀπαιτήσεων — παραβλέπεται ὡσαύτως τὸ ἀξίωμα καὶ ἡ αὐθεντία τῆς τάξεως καθ' ἑαυτήν, ἄνευ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν μέχρι τοῦδε πραγματικότητα, ἀπόρροιαν πάλης ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος τῶν προηγηθεισῶν γενεῶν, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ὑπέστη κριτικὴν ἐπεξεργασίαν ἡ κτηθεῖσα πεῖρα καὶ διεμορφώθη τὸ δεοντολογικὸν πνεῦμα.

Ἐν συμπεράσματι δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι αἱ ἔννοιαι αὐθεντία καὶ ἐλευθερία δὲν συνιστοῦν ἀντινομίαν παιδαγωγικῆς μορφῆς, ἀλλὰ ἐννοίας συμπληρούσας ἀλλήλας καὶ ἀποτελούσας τὸν θεμέλιον λίθον διὰ τὸ αἰώνιον φαινόμενον τῆς ἀγωγῆς, δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται ἡ κατὰ τρόπον ἐλεύθερον καὶ βάσει ἀξιωμάτων οἰκείωσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς θείας τάξεως καὶ ἡ σωματική, ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ τοῦ νέου ἀνθρώπου ἐνηλικίωσις.

β) Καθοδήγησις καὶ ἐλευθέρα ἀνάπτυξις

Ἑτέραν ἀντινομίαν, φαινομενικὴν καθ' ἡμᾶς, ἀπαρτίζουν αἱ ἔννοιαι καθοδήγησις καὶ ἐλευθέρα ἀνάπτυξις. Τίθεται τὸ πρόβλημα: Πρέπει τὸ νέον ἄτομον νὰ καθοδηγηθῇ ἢ νὰ ἀφεθῇ

---

1. Karl Jaspers, Philosophie und Welt, Muenchen 1963, σ. 53.

νὰ ἀναπτυχθῇ ἐλευθέρως[1]; Ἡ καθοδήγησις — ὑποστηρίζει ἡ μία ἄποψις — δεσμεύει τὸ νέον ἄτομον. Ἡ ἐλευθέρα ἀνάπτυξις τοῦ ἀτόμου προϋποθέτει τὴν ἀποδέσμευσιν αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν καὶ κανόνων. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἀπαιτοῦν, ὅπως τὸ νέον ἄτομον ἀφεθῇ νὰ ἀναπτυχθῇ ἐλευθέρως καὶ ἄνευ καθοδηγήσεως. Διὰ τὴν καθοδήγησιν, λέγουν, μεριμνᾷ ἡ ἰδία ἡ φύσις[2].

Ἡ ἀγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου καθιστᾷ τοῦτον ἱκανόν, ὡς ὥριμον πλέον ἄτομον, νὰ καθοδηγήσῃ τὴν ζωήν του ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς συναρτήσεως τοῦ κόσμου. Τοῦτο ὅμως πραγματοποιεῖται, ὅταν ἔχῃ πλέον ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ τὸ ἄτομον ἔχῃ καταστῇ ὥριμον[3]. Μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἑπομένως τὸ ἔργον τοῦτο ἐξασκοῦν οἱ παράγοντες τῆς ἀγωγῆς καὶ κυρίως ἡ οἰκογένεια καὶ τὸ σχολεῖον. Διὰ τῆς ἀγωγῆς τὸ ἀνώριμον ἄτομον καθοδηγεῖται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὡριμότητος. Ἕκαστος φορεὺς τῆς ἀγωγῆς ὀφείλει νὰ ἀναλάβῃ τὴν καθοδήγησιν τοῦ νέου ἀτόμου καὶ μάλιστα συμφώνως πρὸς τὴν κρίσιν αὐτοῦ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρονικοῦ ὁρίου, ὅτε πλέον ὁ φορεὺς δὲν εἶναι ἀναγκαῖος, διότι τὸ νέον ἄτομον ἔχει καταστῇ ὥριμον.

Τὴν σκέψιν αὐτήν, ὅτι δηλαδὴ ἡ καθοδήγησις ὁδηγεῖ εἰς τὴν

---

1. Theodor Litt, Fuehren oder Wachenlassen, 7. Aufl., Stuttgart 1958.

2. J. J. Rousseau, Emile oder ueber Erziehung, hsgg. von M. Rang, Stuttgart 1976 (1. Buch).

3. Κατὰ τὸν καθηγητὴν Ν. Μελανίτην, ὡριμότης θεωρεῖται ἡ κατάστασις ἐκείνη, καθ' ἣν τὸ ἄτομον εὑρίσκεται ἐν ἰσοτιμίᾳ ἀπὸ ἀπόψεως ἀναπτύξεως πρὸς τὰ λοιπὰ ἄτομα δυνάμενον νὰ ἀναλάβῃ, ὅπως καὶ ἐκεῖνα, τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Ἡ ὡριμότης εἶναι δύο εἰδῶν: βιολογική, καθ' ἣν τὸ ἄτομον παράγει σπερματικὰ κύτταρα κατάλληλα διὰ τὴν ἀναπαραγωγὴν τοῦ εἴδους, καὶ ψυχολογική, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ πρόσωπον δύναται νὰ ἀναλάβῃ τὰς εὐθύνας τῆς πατρότητος ἢ τῆς μητρότητος. Χαρακτηριστικὰ τῆς ὡριμότητος θεωροῦνται τὰ κάτωθι: α) ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ νέου ἀνθρώπου ἐκ τοῦ συναισθήματος τῆς μειονεξίας, β) ἡ εὐκολία προσαρμογῆς εἰς τὰς διαρκῶς μεταβαλλομένας περιστάσεις τοῦ βίου καὶ γ) ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ ὡρίμου ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν ἐγωϊστικῶν τάσεων (Ν. Μελανίτου, Ἡ προσωπικότης καὶ ὁ χαρακτὴρ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, Ἀθῆναι 1953, σ. 87-91).

ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ θεμελιώσωμεν ἐπὶ τῆς σωκρατικῆς μεθόδου. Ἂς ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν ἀφετηρίαν τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως, ἡ ὁποία καὶ σήμερον μᾶς παρέχει τὸ ὑλικὸν νὰ γεφυρώσωμεν πολλὰς ἀντιτιθεμένας ἀπόψεις, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησε μὲν ὁ προβληματισμὸς καὶ ἡ ἔρευνα, ἐπιλύει δὲ ὅμως καὶ πάλιν ἡ πάντοτε ζωντανὴ σωκρατικὴ αὐτοέρευνα.

Ἡ μέθοδος τοῦ Σωκράτους[1] νοεῖται κατὰ πρῶτον ὡς κριτικὴ τῶν ἐσφαλμένων καὶ φανταστικῶν ἀντιρρήσεων. Ἡ σωκρατικὴ κριτικὴ στρέφεται δεύτερον ἐναντίον τῆς σοφιστικῆς πλάνης, ἡ ὁποία ἠπείλει νὰ περιπλέξῃ τὴν δημοσίαν συναίσθησιν καὶ τὸν ἀντικειμενικὸν λόγον[2]. Καὶ ὁ Σωκράτης εἰς αὐτὴν τὴν μετὰ τῶν σοφιστῶν φιλονεικίαν δὲν υἱοθετεῖ μόνον τὴν φαινομενικὴν διαλεκτικὴν καὶ τὴν «παράλογον» τέχνην τῆς ἀναιρέσεως τῶν ἐπιχειρημάτων, ἀλλὰ συμπεριεφέρετο μὲ τοιαύτην ἐπιδεξιότητα, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος νὰ θεωρηθῇ ὡς σοφιστής[3].

Ἡ ἐλεγκτικὴ διὰ τὸν Σωκράτη οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετύγχανεν οὗτος τοῦ κυρίου σκοποῦ του. Ὁ σκοπὸς δὲ οὗτος ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ τρόπου εἰσόδου εἰς τὴν συνείδησιν τῶν συμπολιτῶν του. Τούτους διὰ τῆς καθοδηγήσεως προσεπάθει μέσα εἰς τὸ θερμοκήπιον τοῦ παιδαγωγικοῦ ἔρωτος[4] νὰ ἀπελευθερώσῃ ἐκ τῆς ἀπαιδευσίας καὶ τῆς ἐπάρσεως καὶ νὰ θέσῃ ἐν ἁρμονίᾳ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς αὐτογνωσίας καὶ

---

1. Πλείονα περὶ ταύτης ἰδέ Ν. Μελανίτου, Ἡ μάθησις κατὰ τὰς ἀρχαίας ἑλληνικάς, μεταγενεστέρας καὶ συγχρόνους ἀντιλήψεις, Ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 295 κ.ἑξ.

2. J. Derbolav, Ursprungsmotive und Prinzipien des platonischen Staatsdenkens, Kant - Studien, Bd. 55, H. 1-4, 1964, σ. 265.

3. Πρβλ. Ἀριστοφ., Νεφέλ., 94: Στ. ψυχῶν σοφῶν τοῦτ' ἐστὶ φροντιστήριον. /ἐνταῦθ' ἐνοικοῦσ' ἄνδρες, οἳ τὸν οὐρανὸν λέγοντες ἀναπείθουσιν ὡς ἔστιν πνιγεύς, / κἄστιν περὶ ἡμᾶς οὗτος, ἡμεῖς γ' ἄνθρακες. /οὗτοι διδάσκουσ', ἀργύριον ἤν τις διδῷ, /λέγοντα νικᾶν καὶ δίκαια κἄδικα /. Φε. εἰσὶν δὲ τίνες; Στ. οὐκ οἶδ' ἀκριβῶς τοὔνομα. /μεριμνοφροντισταὶ καλοί τε κἀγαθοί. /Φε. αἰβοῖ πονηροί γ', οἶδα. τοὺς ἀλαζόνας / τοὺς ὠχριῶντας τοὺς ἀνυποδήτους λέγεις, / ὧν ὁ κακοδαίμων Σωκράτης καὶ Χαιρεφῶν».

4. Julius Stenzel, Platon der Erzieher, Leipzig 1928, σ. 209 - 242 (Eros und Paideia).

τῆς λογικῆς διαφωτίσεως[1]. Ἡ ἐλεγκτικὴ ὡδήγει ἀκριβῶς πρὸς τὴν σωκρατικὴν μέθοδον τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τοῦ ὁρισμοῦ[2]. Ἀμφότερα ταῦτα δύναταί τις νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς τοὺς δύο στύλους τῆς σωκρατικῆς διαλεκτικῆς.

Ἡ δομὴ τῆς σωκρατικῆς μαιευτικῆς περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς στάδια: α) τὸν καθορισμὸν ἑνὸς γενικῶς ἰσχύοντος κανόνος (Hypothesis - Verfahren), β) τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ συνομιλητοῦ καὶ τὴν ἐξασθένησιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους. Θαυμαστὴ δὲ εἶναι ἀκριβῶς ἡ καθοδήγησις τοῦ συνομιλητοῦ πρὸς ἀνασκευὴν τῶν ἐπιχειρημάτων του καὶ γ) τὴν ἀνάπτυξιν θετικῶν ἐλατηρίων διὰ τὴν περαιτέρω ἑδραίωσιν τῶν ἀπόψεων καὶ τὴν πραγμάτωσιν αὐτῶν. Ἀκριβῶς δι' αὐτῆς — μέσῳ τῶν ἀνωτέρω σταδίων — τῆς θαυμαστῆς καθοδηγήσεως ἐπετυγχάνετο, ὥστε ὁ συνομιλητὴς νὰ ἀνακαλύπτῃ τὰς ἱκανότητας καὶ τὰς γνώσεις αὐτοῦ, νὰ ἀπαλλάσσεται πλάνης καὶ νὰ καθίσταται ἐλεύθερος καὶ ἱκανὸς «λόγον διδόναι».

Ἡ φαινομενικὴ αὕτη ἀντινομία δὲν εἶναι κατὰ πολὺ διάφορος τῆς προηγουμένης. Ὅπως ἡ αὐθεντία καὶ ἡ ἐλευθερία συμπληροῦν ἀλλήλας, οὕτω καὶ ἡ καθοδήγησις καὶ ἡ ἐλευθέρα ἀνάπτυξις τοῦ ἀτόμου ἀλληλοεξαρτῶνται καὶ ἀλληλοσυμπληροῦνται κατὰ μίαν μάλιστα καλλιτεχνικὴν καὶ παιδευτικὴν συνύπαρξιν ἢ καὶ διαδοχήν. Τὸ νέον ἄτομον καθοδηγούμενον ὑπὸ τοῦ φορέως τῆς ἀγωγῆς μετ' αἰσθήματος εὐθύνης ἀναπτύσσεται συγχρόνως ἐλευθέρως, διὰ τοῦ τρόπου δὲ αὐτοῦ προσφέρονται καὶ δημιουργοῦνται ὅλαι αἱ προϋποθέσεις μιᾶς ἐλευθέρως ἀναπτυσσομένης ἀτομικότητος. Ἡ καθοδήγησις ἄλλως τε φέρει εἰς ἐπιφάνειαν λανθανούσας ἢ μὴ ἐκδιπλωθείσας εἰσέτι καταβολάς, αἵτινες ἐκδηλούμεναι καὶ οὕτω βαθμηδὸν ἰσχυροποιούμεναι συντελοῦν εἰς τὴν ταυτόχρονον ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν καὶ περαιτέρω εἰς τὴν βάσει αὐτῶν ἐκδίπλωσιν καὶ ἑτέρων προδιαθέσεων.

Ἡ καθοδήγησις κατὰ ταῦτα ἀποτελεῖ προϋπόθεσιν τῆς ἐλευ-

---

1. J. Derbolav, Ursprungsmotive und Prinzipien des platonischen Staatsdenkens, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 265.

2. Πρβλ. Ἀριστ., Μεταφυσικά, 1078b, 27: «δύο γάρ ἐστιν ἅ τις ἂν ἀποδῴη Σωκράτει δικαίως, τοὺς τ' ἐπακτικοὺς λόγους καὶ τὸ ὁρίζεσθαι καθόλου· ταῦτα γάρ ἐστιν ἄμφω περὶ ἀρχὴν ἐπιστήμης».

θέρας ἀναπτύξεως καὶ ἔναυσμα, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν. Καθοδήγησις καὶ ἐλευθέρα ἀνάπτυξις ἀποτελοῦν ἀλληλοσυμπληρουμένας ἐννοίας.

γ) Ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀγωγή

Καὶ ἐρχόμεθα νῦν εἰς τὸ πρόβλημα περὶ τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀγωγῆς, ἡ βαθυτέρα ἔρευνα τοῦ ὁποίου αἴρει τὴν φαινομενικὴν ἀντινομίαν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ προηγουμένου αἰῶνος διετυπώθησαν πολλαὶ ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἀτομικῆς ἀγωγῆς. Ἡ ἀτομικὴ Παιδαγωγικὴ κατατείνει εἰς τὸ νὰ ἐννοηθῇ καὶ νὰ μορφωθῇ πλήρως χάριν ἑαυτοῦ τὸ ἄτομον, κατὰ τὰς ἀτομικὰς καὶ προσωπικὰς αὐτοῦ προδιαθέσεις. Τὸ ἄτομον πρέπει νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν πάντοτε ἡ Παιδαγωγικὴ καὶ ἀκριβῶς ἡ ἐκδίπλωσις τῶν ἱκανοτήτων τοῦ νέου ἀτόμου καὶ ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ εἰς «προσωπικότητα» πρέπει νὰ ἀποτελῇ κατὰ τοὺς ὑποστηρικτὰς τῆς ἀτομικῆς Παιδαγωγικῆς καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς. Τὸν κύριον ρόλον παίζει ἐδῶ τὸ ἄτομον. Τὰ ἄλλα θέματα, τὰ σχετιζόμενα πρὸς τὸ ἐπάγγελμα, τὴν κοινωνίαν καὶ ἐν γένει τὴν εὐημερίαν τοῦ συνόλου, σκέπτεταί τις ὀλίγον καὶ ἐνίοτε οὐδόλως.

Τὸ ἰδεῶδες τοῦτο τῆς ἀγωγῆς δὲν εἶναι νέον τι δημιούργημα τῶν νεωτέρων χρόνων. Εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸ ἀρχαῖον ἰδεῶδες τῶν σοφιστῶν, σκοπὸς τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ δημιουργία ἀτομιστικῶν τάσεων, ἐφ' ὅσον ἐπεζήτουν τὴν ἐκτροφὴν ἑνὸς ἀτομισμοῦ τοῦ σοφοῦ καὶ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἀτόμου χάριν ἑαυτοῦ[1].

Ἀλλ' ἀποτέλεσμα τῆς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως τῶν νεωτέρων χρόνων ὑπῆρξε καὶ τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα, καὶ οὕτως ἡ κοινωνικὴ σκέψις εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀγωγήν, ἡ ὁποία βλέπει τώρα τὸν ἄνθρωπον ὡς μέλος τῆς κοινωνίας. Ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς κατευθύνσεως εἶναι ἡ δημιουργία τῆς κοινωνικῆς Παιδαγωγικῆς[2].

---

1. Πρβλ. Πλάτ., Γοργίας, 483b, 4 - d, 6. Κρατύλος, 385 e, 6. Θεαίτ., 152a, 2.

2. J. Esterhues, Allgemeine Paedagogik im Grundriss, Paderborn 1962, σ. 80.

Καὶ ἡ κοινωνικὴ Παιδαγωγικὴ ὅμως ἔχει τὴν ἀφετηρίαν της εἰς τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τὴν μορφὴν βεβαίως τοῦ πολιτειακοῦ ἰδεώδους τῆς ἀγωγῆς, προελθόντος ἐκ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ σοφιστικοῦ ἰδεώδους. Κατὰ τὸ ἰδεῶδες τοῦτο τὸ ἄτομον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἐξάρτημα τοῦ μεγαλυτέρου συνόλου, ὀφείλει νὰ μορφωθῇ, ὥστε νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πολιτείαν. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, ὅτε ἡ ἰδέα τῆς πόλεως ἐκυριάρχει, ἀπεδίδετο μικρὰ σημασία εἰς τὸ ἄτομον ἔναντι τῆς ἰδέας τοῦ συνόλου καὶ ἰδίᾳ τῆς Πολιτείας[1]. Ὑπέρμαχοι αὐτῆς τῆς κατευθύνσεως εἰς τὴν ἀγωγὴν καθίστανται οἱ δύο μεγάλοι φιλόσοφοι καὶ παιδαγωγοὶ τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ἀγωγὴ τῶν παίδων πρέπει νὰ μὴ γίνεται συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν τῶν γονέων. Οἱ παῖδες πρέπει νὰ ἐκπαιδεύωνται ὡς ἀνήκοντες μᾶλλον εἰς τὴν πόλιν παρὰ εἰς τοὺς γεννήτορας[2].

Ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ὡς ἀναγκαῖον ἔργον τοῦ νομοθέτου τὴν παίδευσιν τῶν νέων. Οἱ πάντες ὅμως δέον νὰ ἀνατρέφωνται ὡς μέλη ἑνὸς εὐρυτέρου συνόλου, τῆς πόλεως: «ἅμα δὲ οὐδὲ χρὴ νομίζειν αὐτὸν αὑτοῦ τινα εἶναι τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ πάντας τῆς πόλεως, μόριον γὰρ ἕκαστος τῆς πόλεως, ἡ δ' ἐπιμέλεια πέφυκεν ἑκάστου μορίου βλέπειν πρὸς τὴν τοῦ ὅλου ἐπιμέλειαν»[3].

Τὸ ὡς ἄνω ἰδεῶδες ἀναφαίνεται καὶ ὑπὸ μεταβεβλημένην μορφήν. Ἀπὸ πολιτειακοῦ καθίσταται κοινωνικόν. Ἀντὶ δηλαδὴ τῆς πολιτείας ἢ ὡρισμένου πολιτικοῦ συστήματος, ἅτινα ἀπῄτουν ὅπως οἱ παῖδες διαμορφοῦνται οὕτως, ὥστε νὰ ἀποβαίνουν ὄργανα ὑπηρετικὰ αὐτῶν, προβάλλει νῦν ἡ κοινωνία ἐγείρουσα δι' ἑαυτὴν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην.

Διὰ τῆς κοινωνικῆς Παιδαγωγικῆς, ἥτις ἔχει ὡς ἀφετηρίαν τὴν ὑψίστην σημασίαν τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, ἐπιζητεῖται ἡ ρύθμισις τῆς ἀγωγῆς ἐπὶ τῇ βάσει κοινωνικῶν ἀρχῶν καὶ ἡ

---

1. Ν. Ἐξαρχοπούλου, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Παιδαγωγικήν, ἔκδ. 3, Ἀθῆναι 1934, σ. 82.

2. Πρβλ. Πλάτ., Νόμοι, 804 d: ὡς τῆς πόλεως μᾶλλον ἢ τῶν γεννητόρων ὄντας παιδευτέον ἐξ ἀνάγκης».

3. Ἀριστ., Πολιτ., 1337a, 27.

ἐξυπηρέτησις τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος, ὅπερ προκύπτει ἐκ τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ συνεργασίας καὶ προαγωγῆς τῶν ἀτόμων. Κατὰ τὴν κοινωνικὴν Παιδαγωγικὴν ἡ ρύθμισις τοῦ ἔργου τῆς ἀγωγῆς δέον νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν οὐ μόνον τὸ ἄτομον, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνίαν, τοὺς σκοποὺς αὐτῆς, τὴν κατάστασιν, ὡς καὶ τὰς ἀνάγκας της[1].

Ἐὰν ἡ κοινωνία ἐπιθυμῇ τὴν πραγμάτωσιν τῆς εὐτυχίας τοῦ συνόλου, τότε τὰ ἄτομα αὐτῆς μεμονωμένως καὶ ἀπὸ κοινοῦ πρέπει μετ' εὐθύνης νὰ ἐπιτελοῦν τὸ «φύσει» κατὰ Πλάτωνα ἴδιον ἔργον των[2]. Πρέπει τὰ ἄτομα πράγματι ὡς ἀτομικῶς αὐτόνομα ἀλλὰ καὶ ἰσχυρὰ μέλη τῆς κοινωνίας νὰ μορφωθοῦν καὶ νὰ διαπαιδαγωγηθοῦν. Ὁ ἄνθρωπος συντελεῖ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς κοινωνίας, ἐὰν οὐ μόνον δὲν προσβλέπῃ μὲ ἐγωιστικὸν βλέμμα πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον, ἀλλὰ προσέτι ἐὰν ἔμαθε ἐκ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, «ἐκ πρώτης ἀρχῆς», νὰ βλέπῃ καὶ νὰ αἰσθάνεται τοὺς πάντας πλησίον του, καὶ ἐὰν ἑαυτὸν ἐννοῇ ὡς συνεργάτην - μέλος τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει κατὰ ταῦτα νὰ διαπαιδαγωγηθῇ αὐτονόμως καὶ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κοινωνίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων συνάγεται, ὅτι οὐδεμία ἀντινομία ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀγωγῆς, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἀμφότεραι αἱ κατευθύνσεις συμπληροῦν καὶ ὁλοκληρώνουν τὸ φαινόμενον τῆς ἀγωγῆς. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν

---

1. Ὁ καθηγητὴς Ν. Μελανίτης παρατηρεῖ σχετικῶς: «Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς κοινωνίας θὰ εἶχέ τις νὰ παρατηρήσῃ ἐνταῦθα, ὅτι ἕκαστον ἄτομον, εἴτε ὁμαλὸν εἶναι εἴτε οὐχί, εἶναι ἀναπόσπαστον μέλος τῆς κοινωνίας, διὸ αὕτη δέον ἀπαραιτήτως νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, ἥτις κοινωνικὸς θεσμὸς οὖσα ὀφείλει νὰ τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ὁ ἄνθρωπος, σήμερον δὲ ἰδίᾳ, ὀφείλει σχεδὸν τὰ πάντα εἰς τὴν κοινωνίαν, ἡ δὲ ἐξυπηρέτησις τῶν σκοπῶν καὶ ἀναγκῶν αὐτῆς ἐξυπηρετεῖ συγχρόνως καὶ πάντα τὰ ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἀπαρτίζουν αὐτήν» (Θεραπευτικὴ Παιδαγωγική, τ. Α', Οἱ πνευματικῶς ὑστεροῦντες παῖδες, Ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 86).

2. Πρβλ. Πλάτ., Πολιτεία, 433a, 5-6: «ἕνα ἕκαστον ἐν δέοι ἐπιτηδεύειν τῶν περὶ τὴν πόλιν, εἰς ὃ αὐτοῦ ἡ φύσις ἐπιτηδειοτάτη πεφυκυῖα εἴη». 453b, 4: «.... ὡμολογεῖτε δεῖν κατὰ φύσιν ἕκαστον ἀνὰ ἓν τὸ αὑτοῦ πράττειν».

νὰ γίνῃ ἄλλως. Διὰ τῆς ἀτομικῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς προαγωγῆς τοῦ ἀτόμου προάγεται καὶ τὸ σύνολον καὶ αἱ συνθῆκαι ζωῆς τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἀλλὰ καὶ ἡ μέριμνα διὰ τὸ κοινωνικὸν σύνολον, τὴν κοινωνικὴν ἀγωγὴν τοῦ ἀτόμου καὶ γενικῶς τὰς ἐκπολιτιστικάς, πνευματικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας, ὁδηγοῦν εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ἀτόμων. Πιστεύομεν ἄλλως τε ὅτι τόσον ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα[1], ὅσον ὁ Ἰω. Χρυσόστομος κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους[2] καὶ ὁ Pestalozzi κατὰ τοὺς νεωτέρους[3] — διὰ νὰ μνημονεύσωμεν τὰ πλέον ἀντιπροσωπευτικὰ παραδείγματα καθ' ἡμᾶς — ὑπῆρξαν ὑπέρμαχοι τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀγωγῆς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι κατὰ τοὺς μακρινοὺς ἐκείνους χρόνους ἡ παιδαγωγικὴ σκέψις εἶχε θέσει τὸν συνδυασμὸν καὶ τὴν ἀλληλοσυμπλήρωσιν τῆς κοινωνικῆς καὶ ἀτομικῆς κατευθύνσεως τῆς ἀγωγῆς.

δ) Διδακτικὸς ὑλισμὸς καὶ φορμαλισμὸς

Μίαν εἰσέτι φαινομενικὴν ἀντινομίαν, διδακτικῆς δὲ φύσεως, ἀπαρτίζουν αἱ ἔννοιαι: διδακτικὸς ὑλισμὸς καὶ φορμαλισμός.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ διδασκόμενος εἰσέρχεται ἀμέσως εἰς ἐπαφὴν μὲ ἓν μορφωτικὸν ἀγαθὸν εἴτε λόγῳ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὰ πράγματα, εἴτε διότι ἡ κατάστασις καὶ ἡ ἀναγκαιότης πρὸς προσαρμογὴν ὠθεῖ εἰς τοῦτο[4]. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τῆς

---

1. Πρβλ. Ant. Danassis, Das Ziel und die Moeglichkeit der Erziehung im Griechentum und Christentum, Athen 1972, σ. 26 κ.ἑξ.

2. Πρβλ. Ant. Danassis, Joh. Chrysostomos. Paedagogisch - psychologische Ideen in seinem Werk, Bonn 1971, σ. 52.

3. Πρβλ. F. Blaettner, Geschichte der Paedagogik, Heidelberg 1968, σ. 120 κ.ἑξ.

4. Πρβλ. Ν. Μελανίτου, Ἡ μάθησις κατὰ τὰς ἀρχαίας ἑλληνικάς, τὰς μεταγενεστέρας καὶ τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις, Ἐν Ἀθήναις 1970, σ. 1: «Μάθησις καὶ ζωὴ εἶναι δύο φαινόμενα τόσον στενῶς συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα, ὥστε ἡ ὕπαρξις τοῦ ἑνὸς νὰ προϋποθέτῃ καὶ τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἄλλου. Ἂν δὲν ὑπῆρχε μάθησις, ἤτοι ἡ τάσις ἢ ἡ ἱκανότης πρὸς ἀπόκτησιν πείρας, δὲν θὰ ὑπῆρχε καὶ ζωή, οὐ μόνον ἐπειδὴ αὕτη εἶναι μία τῶν κυριωτέρων ἐκδηλώσεων τῶν ζώντων ὄντων, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς ὀργανισμός, μηδ' αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐξαιρουμένου, θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ διατηρηθῇ εἰς

ἀμέσου, φυσικῆς μαθήσεως ὁμιλοῦμεν περὶ αὐτομορφώσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως τῆς συστηματικῆς καὶ κατὰ σχέδιον ἀγωγῆς ὁ παράγων, ὁ ὁποῖος φέρει εἰς ἐπαφὴν τὸν διδασκόμενον μὲ τὸ μορφωτικὸν ἀγαθόν, εἶναι ὁ διδάσκων. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῆς Διδακτικῆς σχήματος, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη «διδακτικὸν τρίγωνον». Ὁ διδάσκαλος διδάσκει, ὁ μαθητὴς μανθάνει καὶ τὸ μορφωτικὸν ἀγαθὸν διὰ τῆς διδασκαλίας μεταδίδεται. Αὐτὴ εἶναι ἡ διαδικασία τῆς μεταδόσεως τῆς πείρας[1].

Ἐνταῦθα γεννᾶται τὸ ἑξῆς πρόβλημα. Ποῖον βαθύτερον λόγον ἐξυπηρετεῖ ἡ διδασκαλία ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ μαθητοῦ;[2] Ποῖον τὸ πνεῦμα, ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέρμα τῆς διδακτικῆς αὐτῆς ἐνεργείας; Ἐπὶ τοῦ προβλήματος τούτου εἶναι βασικῶς γνωσταὶ αἱ δύο διαμορφωθεῖσαι ἀπόψεις: Πᾶσα διδασκαλία ἔχει ὡς σκοπὸν κατ' ἄλλους μὲν α) τὴν ἀπόκτησιν ἐκ μέρους τοῦ μαθητοῦ πείρας, κατ' ἄλλους δὲ β) τὴν μορφοποίησιν τῶν δυνάμεων καὶ τὴν τελειοποίησιν τῶν δεξιοτήτων καὶ ἱκανοτήτων τοῦ νέου ἀνθρώπου. Σημειοῦμεν ἁπλῶς ὅτι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀπόψεων ἔλαβε τόσας διαστάσεις, ὥστε νὰ ὁμιλῶμεν ἄλλοτε μὲν περὶ ἑνὸς «διδακτικοῦ ὑλισμοῦ» (didaktischer Materialismus), ἄλλοτε δὲ περὶ ἑνὸς «διδακτικοῦ φορμαλισμοῦ» (didaktischer Formalismus)[3]. Οὕτως εὑρισκόμεθα πρὸ μιᾶς ἄλλης διδακτικῆς ἀντινομίας.

τὴν ζωήν, δεδομένου ὄντος, ὅτι ἡ πεῖρα εἶναι στοιχεῖον ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ὑπάρξεως. Διὰ τῆς μαθήσεως κατορθώνει οὗτος νὰ προσαρμόζεται εἰς τὸ διαρκῶς μεταβαλλόμενον περιβάλλον, ἤτοι νὰ ἐναρμονίζῃ ἑαυτὸν πρὸς τοὺς ἐπικρατοῦντας πέριξ αὐτοῦ ὅρους. Ἡ προσαρμογὴ δέ, εἴτε συνειδητῶς εἴτε ἀσυνειδήτως γίνεται, προϋποθέτει ἀπόκτησιν πείρας, ἥτις εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ εἶδος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει τὸ ὄν».

1. Προϊόντα τῆς πείρας κατὰ τὸν καθηγητὴν Ν. Μελανίτην εἶναι τὰ κάτωθι: 1. Αἱ κατ' αἴσθησιν ἀντιλήψεις. 2. Αἱ ἔννοιαι. 3. Αἱ γνώσεις. 4. Αἱ ἰδέαι. 5. Αἱ ἱκανότητες. 6. Αἱ ἕξεις. 7. Αἱ στάσεις ἢ διαθέσεις. 8. Τὰ διαφέροντα καὶ 9. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν ψυχικῶν δεξιοτήτων (Πῶς μανθάνει ὁ ὑπὸ ἀνάπτυξιν ἄνθρωπος, Ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 19-22).

2. Περὶ τῆς μεθόδου καὶ τῆς πορείας τῆς διδασκαλίας ἰδέ Ν. Μελανίτου, Ἡ μάθησις, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 290-341.

3. Πρβλ. K. Stoecker, Neuzeitliche Unterrichtsgestaltung, Muenchen 1968, 12. Aufl., σ. 40 κ. ἑξ.

Θὰ ἦτο περιττὸν βεβαίως ἐνταῦθα νὰ ἐπεκταθῶμεν ἱστορικῶς εἰς τὴν ὑλικὴν καὶ φορμαλιστικὴν ἰδέαν τῆς μορφώσεως. Θὰ ἀρκεσθῶμεν μόνον εἰς δύο σημαντικὰς ἀντιπροσωπευτικὰς ἀπόψεις τῶν ἀκραίων αὐτῶν θέσεων.

Ὁ Pestalozzi, ὅστις θεωρεῖται θερμὸς ὑποστηρικτὴς τοῦ «διδακτικοῦ φορμαλισμοῦ», κατέδειξε διὰ τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν μορφωτικῶν αὐτοῦ δυνάμεων τὴν φορμαλιστικὴν ἀξίαν τῆς διδασκαλίας[1]. Εἰς τὴν 12ην ἐπιστολὴν τοῦ ἔργου του «Wie Gertrud ihre Kinder lehrt» (σ. 270) γράφει: «Ἡμεῖς πιστεύομεν ἐν γένει ὅτι ἡ διδασκαλία θὰ ἐπεβάλλετο νὰ ἔχῃ περισσότερον μορφωτικὴν δύναμιν παρὰ νὰ εἶναι μετάδοσις γνώσεων». Καὶ ἀκριβῶς πᾶσαι αἱ παιδευτικαὶ προσπάθειαι τοῦ Pestalozzi ἀπέβλεπον εἰς ἐξέλιξιν τῶν παντοίων δυνάμεων, σωματικῶν, ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν, τῶν μαθητῶν του. Ἡ διδασκαλία πρέπει κατὰ τὴν ἄποψιν αὐτὴν νὰ μορφοποιῇ ὄχι μόνον τὴν λογικὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ πάσας τὰς ψυχικὰς καὶ πνευματικὰς δυνάμεις, τὴν ἀντίληψιν, τὴν μνήμην καὶ φαντασίαν, τὴν σκέψιν καὶ τὴν κριτικὴν δύναμιν, ὡς καὶ τὴν συναισθηματικὴν καὶ βουλητικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου[2].

---

1. Ὁ Πλάτων θεωρεῖται ὁ εἰσηγητὴς τῆς εἰδολογικῆς μορφώσεως εἰς τὴν ἀγωγήν. Κατὰ Πλάτωνα ἡ μάθησις ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀνθρώπου (Πολιτεία, 521 c.κ. ἑξ.). Κατὰ ταῦτα ἡ μάθησις δὲν εἶναι εἰδικῆς ἀλλὰ γενικῆς φύσεως, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι «ἡ μάθησις ὑπερβάλλει ἑαυτήν, ἤτοι δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὸ μεμονωμένον στοιχεῖον ἐμπειρίας, τὸ ὁποῖον ἀποκτᾷ ὁ παῖς, διότι κατὰ τὴν καταβαλλομένην πρὸς μάθησιν προσπάθειαν ἐνίοτε οὗτος προβαίνει καὶ εἰς ἐνεργείας διαφόρους, αἵτινες συνεπάγονται μάθησιν ἄλλων πραγμάτων, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα, τὸ ὁποῖον ἐπιφέρει μετὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ ἐρεθίσματος προσπάθειά τις, δὲν μένει εἰς τὸν νοῦν ἀπομεμονωμένον ἐκ τῶν ἄλλων στοιχείων τῆς ἐμπειρίας, ἀλλὰ ἐκτείνεται, ἤτοι μεταβιβάζεται εἰς ἄλλας καταστάσεις μαθήσεως, καὶ οὕτως ὁ παῖς μανθάνει οὐ μόνον τὸ προκείμενον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλά» (Ν. Μελανίτου, Ἡ μάθησις, κ.λ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 148). Πλείονα περὶ τῆς ἐννοίας τῆς εἰδολογικῆς μορφώσεως ἰδὲ Ν. Μελανίτου, Τὸ πρόβλημα τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἀπὸ συγχρόνου ἀπόψεως ἐξεταζόμενον, Ἐν Ἀθήναις, 1952.

2. Πρβλ. G. Kerschensteiner, Theorie der Bildung, 1926, σ. 114. E. Weniger, Didaktik als Bildungslehre, 1. Teil: Theorie der Bildungsinhalte und des Lehrplans, 6/8. Aufl., Weinheim 1965, σ. 87 κ.ἑξ.

Ὁ Herbart ἀντιθέτως στρέφεται περισσότερον πρὸς τὴν ὑλιστικὴν ἀρχήν. Ἀπαιτεῖ γνώσεις, διότι ἡ ἑρβαρτιανὴ Σχολὴ[1] θεωρεῖ πᾶν ψυχικὸν γεγονὸς ὡς παράστασιν. Ὅλος ὁ ψυχικὸς βίος συντίθεται ἐκ παραστάσεων. Κατὰ συνέπειαν παρέχοντες εἰς τὸν ἄνθρωπον γνώσεις ἐμπλουτίζομεν τὸν παραστατικὸν αὐτοῦ κύκλον καὶ τὸν ἀνυψοῦμεν πνευματικῶς[2]. Ὅταν ὁ Βάκων τῷ 1600 ἔλεγεν: «ἡ γνῶσις εἶναι δύναμις», καὶ ὅταν ὁ Joh. Amos Comenius ἔβλεπε τὴν «πανσοφίαν» ὡς ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν καὶ θεραπευτικὸν μέσον τοῦ ἀθλίου κόσμου[3], τότε ἀπεδίδετο ὑψίστη σημασία εἰς τὸν «διδακτικὸν ὑλισμόν». Ἐκ τούτου πολλοὶ διδάσκαλοι ἐθεώρουν εἰς πρώτην γραμμὴν τὴν σχολικήν των ἐργασίαν ὡς μετάδοσιν γνώσεων.

Ἡ ἔρευνα καὶ ἡ βαθυτέρα μελέτη τῶν ἀπόψεων αὐτῶν πείθει ὅτι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο ὡς ἄνω ἀπόψεων δὲν εἶναι ὀρθὴ καὶ ὅτι ἡ ὡς ἄνω ἀντινομία μόνον ὡς φαινομενικὴ δύναται νὰ ἐκληφθῇ. Εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος καὶ κατόπιν μιᾶς δομικῆς ἐξετάσεως τῶν δύο θέσεων πείθεται ὁ ἐρευνητής, ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἀπόψεις ἀλληλοσυμπληροῦνται εἰς τὴν παιδευτικὴν καὶ μορφωτικήν των ἐνέργειαν καὶ ὅτι οὐδεμία ἀντινομία ὑφίσταται.

Τὴν ἄποψιν αὐτὴν προσπαθοῦμεν νὰ θεμελιώσωμεν ἐπὶ τῆς ἑξῆς βάσεως:

α) Εἶναι ἀδιανόητος μία «formale» μόρφωσις χωρὶς «materiales» περιεχόμενον. Ἡ μόρφωσις τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου ἀπαιτεῖ πάντοτε τὸ μορφωτικὸν ἀγαθόν, τὴν ὕλην, τὸ περιεχόμενον, διὰ τοῦ ὁποίου δύναται αὕτη νὰ πραγματοποιηθῇ. Δὲν ὑπάρχει «formale» μόρφωσις εἰς χῶρον πνευματικῶς κενόν. Ἐπιθυμοῦμεν π.χ. νὰ δώσωμεν μορφὴν εἰς τὴν πνευματικὴν λειτουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία λέγεται

1. Fritz Blaettner, Geschichte der Paedagogik, 13. Aufl., Heidelberg 1968, σ. 229-258. Th. Schwerdt, Kritische Didaktik, 15. Aufl., Paderborn 1963, σ. 35-54 (Die Didaktik der Herbart - Zillerschen Schule).

2. Πρβλ. Fr. W. Doerpfeld, Der didaktische Materialismus, Ges. Schriften, Bd. 8, 1905, σ. 6.

3. Πρβλ. J. Esterhues, Allgemeine Paedagogik im Grundriss, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 81. F. Blaettner, Geschichte der Paedagogik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 65-71.

παρατήρησις ἢ συναίσθημα· τότε ἀσκοῦμεν τὴν παρατήρησιν ὄχι εἰς κενὸν χῶρον, ἀλλὰ μόνον δι' ἄξια παρατηρήσεως πράγματα. Ὡσαύτως αἱ συναισθηματικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου διεγείρονται, ὅταν τὸ ἀντιστοιχοῦν περιεχόμενον θέλγῃ, ἐνδιαφέρῃ καὶ διεγείρῃ τὰς ἐσωτερικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις τὸ περιεχόμενον, ἡ ὕλη παρέχει τὴν ἀφετηρίαν πρὸς μορφοποίησιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων.

β) Οὐδεμία ἐπίσης παροχὴ γνώσεων εἶναι δυνατὴ ἄνευ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν δυνάμεων τοῦ ἀτόμου. Οὐδεμία ὕλη ἔχει ἀπόλυτον ἀξίαν καθ' ἑαυτήν. Ἐὰν συμβαίνῃ νὰ ἐκλέγωμεν μίαν διδακτικὴν ὕλην ἐκ τοῦ συνόλου τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν, πράττομεν τοῦτο, διότι ἀκριβῶς ἡ ὕλη αὕτη θέτει εἰς ἐνέργειαν τὰς πολλαπλᾶς δυνάμεις καὶ ἱκανότητας τοῦ νέου ἀνθρώπου καὶ ἐπιφέρει τὴν μόρφωσιν τῶν ἱκανοτήτων του. Πᾶσα μορφωτικὴ ἐνέργεια ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ ἐκδιπλώσῃ τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς-πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ ἀτόμου, νὰ μορφοποιήσῃ αὐτὰς καὶ νὰ ὁδηγήσῃ ὑπὸ ἰδίαν εὐθύνην τὴν ζωήν του.

Ὁ φορμαλιστικὸς ὅμως οὗτος σκοπὸς ἀπαιτεῖ ὑλικὴν (συγκεκριμένην) συμπλήρωσιν. Βεβαίως ἡ παροχὴ γνώσεων ὑπηρετεῖ τὴν μορφοποίησιν καὶ πρὸ πάντων τὴν πνευματικὴν μορφοποίησιν τοῦ νέου ἀνθρώπου. Ἀλλ' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ μορφοποίησις συντελεῖται ἐν τῇ συνειδήσει διὰ τοῦ «γιγνώσκειν» καὶ «δύνασθαι». Τὸ μορφωτικὸν ὅμως ἀγαθὸν δὲν ἔχει μόνον ἀξίαν ὡς μέσον μορφοποιήσεως τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἔχει ὡσαύτως ἰδίαν ἀξίαν καὶ ὑπεράνω αὐτῆς ἀξίαν χρησιμοποιήσεως[1]. Ἡ γνῶσις εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν προσαρμογήν, τὴν παρουσίαν καὶ τὴν συμμετοχὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον, ὡς καὶ διὰ τὴν παραμονήν του εἰς τὸ ἱστορικὸν γίγνεσθαι. Ἡ παροχὴ κατὰ ταῦτα γνώσεων καὶ ἡ δι' αὐτῶν μορφοποίησις τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ φορμαλιστικὴ δηλαδὴ καὶ ἡ ὑλιστικὴ ἄποψις τῆς μορφώσεως συμπλέκονται, συμπληροῦν καὶ θέτουν εἰς ἐνέργειαν ἡ μία τὴν ἄλλην.

Κατὰ συνέπειαν ἡ σκέψις περὶ τῆς προτεραιότητος τῆς μιᾶς

---

1. Πρβλ. J. Esterhues, Didaktik, 10 Aufl., Paderborn 1953, σ. 15 κ.ἑξ.

ἢ τῆς ἄλλης ἀπόψεως τίθεται ἐσφαλμένως. Ἄνευ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ ἐπεξεργασίας τοῦ μορφωτικοῦ ἀγαθοῦ τὸ πνεῦμα δὲν δύναται νὰ λάβῃ μορφήν· διὰ τῆς πνευματικῆς ἐπεξεργασίας τίθεται ὑπὸ τὴν κατοχήν μας τὸ μορφωτικὸν ἀγαθόν. Ἐπ' οὐδενὶ ὅμως λόγῳ πρέπει νὰ συμφωνήσῃ τις, ὅτι ἡ γνῶσις ἐν γένει ἔχει μόνον τὴν ἀξίαν νὰ μορφώσῃ τὸ πνεῦμα καὶ ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν κατοχήν μας γνῶσις εἶναι ἄλλως ἄνευ σημασίας καὶ περιττή. Ἡ γνῶσις πρέπει νὰ παραμένῃ πάντοτε ζωντανή, ὄχι θνητή, δηλαδὴ ἀχρησιμοποίητος καὶ περιττή. Καὶ διὰ νὰ παραμείνῃ ζωντανή, πρέπει νὰ ἀχθῇ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὰς ἀπαιτήσεις του, καὶ νὰ καταστῇ ἐνεργὸς εἰς τὴν ἐν γένει δημοσίαν, κρατικήν, πολιτικὴν καὶ πολιτιστικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἀκριβῶς τὸ σχολικὸν πρόγραμμα[1] πρέπει νὰ σχεδιάζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παροχῆς τῆς πείρας καὶ τῆς δι' αὐτῆς ἐξελίξεως τῶν δεξιοτήτων καὶ ἱκανοτήτων τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν προσαρμογὴν καὶ τὴν συμμετοχὴν τούτου εἰς τὴν ζωήν.

Τὸ μορφωτικὸν ἀγαθὸν ὁδηγεῖ διὰ μέσου τῆς πνευματικῆς ἐπεξεργασίας εἰς μόρφωσιν. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ μέγα πρόβλημα ἀλλὰ καὶ τὸ μυστήριον τῆς Διδακτικῆς ἐπιστήμης[2]· ἡ ἐπαφὴ τοῦ νέου ἀνθρώπου πρὸς τὰς ποικίλας ἐν τῷ σχολείῳ παρεχομένας γνώσεις καὶ ἡ βάσει αὐτῶν διαμόρφωσις τοῦ πνεύματός του. Καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ διδακτικὸς σκοπὸς πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ἐπεξεργασίας καὶ τοῦ μετ' αὐτῆς συνδεδεμένου ἀνοίγματος διαλεκτικῆς σχέσεως μεταξὺ διδάσκοντος καὶ διδασκο-

---

1. E. Weniger, Didaktik als Bildungslehre, 1. Teil: Theorie des Bildungsinhalte und des Lehrplans, 6/8. Aufl., Weinheim 1965, σ. 87 κ.ἑξ.

2. Σήμερον ἐννοεῖ τις ὑπὸ τὸν ὅρον «Διδακτικὴ» μίαν θεωρίαν τοῦ περιεχομένου τῆς μορφώσεως καὶ τὴν δομικὴν αὐτοῦ οἰκοδόμησιν, διαφοροποιῶν πλήρως ταύτην τοῦ ὅρου Μέθοδος (Methodik), τῆς θεωρίας δηλ. τῆς μεταδόσεως τοῦ περιεχομένου τῆς μορφώσεως (Πρβλ. J. Derbolav, Das Problem einer philosophischen Grundlegung der Paedagogik, aus: Integritas. Festschrift fuer K. Holzamer, Tuebingen 1966, σ. 3. J. Derbolav, Versuch einer wissenschaftstheoretischen Grundlegung der Didaktik, Didaktik in der Lehrbildung, 2. Beiheft der Zeitschrift fuer Paedagogik, 1960. W. Klafki, Studien zur Bildungstheorie und Didaktik, 8/9 Aufl., Weinheim 1967, σ. 72 κ.ἑξ.

μένου. Προβάλλονται ἀπαιτήσεις διὰ τῶν ἐρωτήσεων καὶ ὁ μαθητὴς προσπαθεῖ ἐπὶ τῆς ἐρωτήσεως νὰ θεμελιώσῃ μίαν θεωρητικὴν-πραγματικὴν ἀπάντησιν[1]. Καὶ ἀκριβῶς ἡ θέσις τοῦ μαθητοῦ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς διαλεκτικῆς διαστάσεως οἰκοδομεῖ τὴν ἐπαφὴν πρὸς τὴν γνῶσιν, ἥτις καὶ ὁδηγεῖ εἰς μόρφωσιν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Κ. ΔΑΝΑΣΣΗΣ - ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ

1. Τὴν σημασίαν τῆς ἐρωτήσεως εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῆς μορφώσεως καὶ εἰς τὴν ἐν γένει φιλοσοφικὴν θεμελίωσιν τῆς Παιδαγωγικῆς ὡς ἐπιστήμης εἰσήγαγεν ὁ καθηγητὴς J. Derbolav, εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ ὁποίου παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην: Das Problem einer philosophischen Grundlegung der Paedagogik, in: Integritas. Festschrift fuer K. Holzamer, Tuebingen 1966.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟΥ Ε' ΤΟΜΟΥ

ΤΑΣΟΥ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Εἰδήσεις προξένων ξένων κρατῶν περὶ Κιμώλου καὶ Κιμωλίων..... Σελ. 5-50

Β. J. SLOT, Καθολικαὶ ἐκκλησίαι Κιμώλου καὶ τῶν πέριξ νήσων (1660 - 1893) 51-304

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΦΑ. ΚΑΤΣΟΥΡΟΥ, Τοπωνύμια Κιμώλου καὶ Ἠπολήβου 305-326

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ μοναχοῦ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΟΥ, Συναξάριον τῆς Παναγίας «Ἑπταπόστου» Κιμώλου 327-328

ΑΑΣΙΑΕΙΟΥ Γ. ΑΤΕΣΗ, Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μήλου καὶ Κιμώλου Νεόφυτος (1701-13)..... 329-339

ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΑΠ. ΒΙΤΑΛΗ, Ὁ Σίφνιος Μητροπολίτης Βελιγραδίου - Σερβίας Ἄνθιμος 340-356

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΔΑΝΑΣΣΗ - ΑΦΕΝΤΑΚΗ, Θεμελιώδη προβλήματα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης

Α' Τὸ πεδίον τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης..... 2-14

Β' Ἡ ἔννοια τῆς παιδαγωγικῆς ἀνθρωπολογίας κατὰ Derbolav..... 15-31

Γ' Ἔννοια τῆς παιδαγωγικῆς ἠθικῆς..... 33-105

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΟΥ ΑΦΕΝΤΑΚΕΙΟΥ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΟΣ

Πρόεδρος:	Καθηγητὴς Ἀντ. Κ. Δανασσῆς-Ἀφεντάκης
Ἀντιπρόεδρος:	Καίτη Ν. Μεγαπάνου, Πρόεδρος τῆς Ἐλεήμονος Ἑταιρείας Ἀθηνῶν
Γραμματεύς:	Γεώργιος Ἰω. Παπαχριστοφίλου
Ταμίας:	Χαράλαμπος Ἰω. Σαλιβαρᾶς
Μέλη:	Πρωτοπρεσβ. Ἰωάννης Σπ. Ράμφος
	Κωνσταντῖνος Δάρας, Δήμαρχος Ἀθηναίων
	Ἀθανάσιος Πουλημένος
	Πρόεδρος Κοινότητος Κιμώλου

Ἐκτύπ.: Κ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ — Μυκάλης 34, ΑΘΗΝΑΙ